

รายงานการวิจัย

เรื่อง

วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

Analysis of language, named Amulet Creating Ideological belief in Thai Society.

โดย

พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร, ดร. (ณัฐพล เกตุธมฺโม)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610759106

รายงานการวิจัย

เรื่อง

วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

Analysis of language, named Amulet Creating Ideological belief in Thai Society.

โดย

พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร, ดร. (ณัฐพล เกตุธมฺโม)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610759106

Research Report

Analysis of language, named Amulet Creating Ideological belief in Thai Society.

By

Phrakhru Khamphidhammanuwat, Ph.D. (Nattaphon Kedudammo)
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 610759106

ชื่อรายงานการวิจัย: วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย
ผู้วิจัย: พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร, ดร. (ณัฐพล เกตุธมฺโม)
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ: ๒๕๕๙
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย ๒) เพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย และ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลชื่อพระเครื่องจากปกหน้าของนิตยสารลานโพธิ์ โดยคัดเลือกตั้งแต่ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวมทั้งสิ้น ๓๒๘ ฉบับ

ผลจากการวิจัยพบว่า ประวัติของพระเครื่องในสังคมไทยพบหลักฐานข้อมูล และสามารถแบ่งกลุ่มตามยุคสมัย คือ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี หิริภุญไชย เชียงแสน สุโขทัย อู่ทอง อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ส่วนพัฒนาการแนวคิด พบว่า เริ่มตั้งแต่สร้างเพื่อเป็นพุทธานุสสติหรือสิ่งของที่ระลึก เพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นปรมัตถ์แก่ผู้มีพระคุณที่ล่วงลับ เพื่อประกอบบุญกุศลบารมี เพื่อโอกาสพิเศษ จนถึงพัฒนาการแนวคิดในเชิงเพื่อธุรกิจพาณิชย์ นอกจากนั้นการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย พบว่า มีการแพร่กระจายผ่านศาสนาและความเชื่อ ผ่านเรื่องเล่าขานปาฏิหาริย์ศักดิ์สิทธิ์ ผ่านอิทธิพลค่านิยม ผ่านสมาคมหรือชมรม และผ่านทางสื่อ ส่วนที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่อง พบว่า ชื่อพระเครื่องมีที่มาจากนามพระพุทธเจ้าและสาวก จากลักษณะปาง จากวัตถุมวลสาร จากสถานที่ จากเหตุการณ์สำคัญ จากลักษณะเด่น จากนามพระสงฆ์และราชทินนาม จากนามบุคคล จากสมญานาม และจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ส่วนความหมายของชื่อพระเครื่อง พบว่า มีโครงสร้างทางความหมายตั้งแต่องค์ประกอบ 1 ความหมาย จนถึงองค์ประกอบ 5 ความหมายขึ้นไป ลักษณะภาษาที่ปรากฏในชื่อพระเครื่องมี 3 กลุ่มภาษา คือ กลุ่มภาษาไทย กลุ่มภาษาต่างประเทศ และกลุ่มภาษาไทยผสมภาษาต่างประเทศ ส่วนโครงสร้างการสร้างคำของชื่อพระเครื่องพบว่า สร้างคำจากคำประสม คำสมาส คำสนธิ และคำยืม นอกจากนั้น การใช้ภาษายังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับชื่อพระเครื่องในด้านเศรษฐกิจ ระบบเครือญาติ เพศ อายุ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และตำนาน

นอกจากนั้น ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย พบว่า ชื่อพระเครื่องมีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิม ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อศาสนาพราหมณ์ฮินดู ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพุทธศาสนา ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่ และชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย

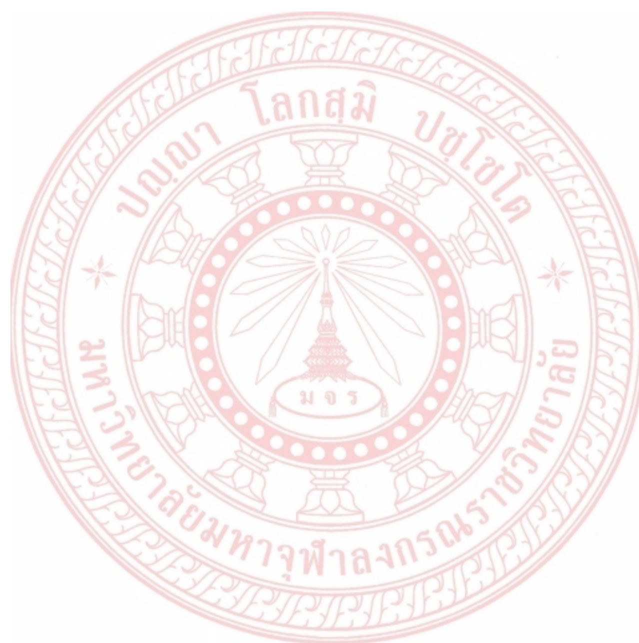
Research Title: Analysis of Language, named Amulet creating Ideological belief In Thai Society.
Researchers: Phrakru Kampidammanuwat, Ph.D. (Nattaphon Kedudammo)
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
Fiscal Year: 2559/2016
Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research aims: 1) to study history, development concepts and distribution of amulets in Thai society 2) to study the origin and meaning of names of amulets in Thai society and 3) to analyze the name of amulets with the creation ideological beliefs in Thai society. The researchers studied the name of amulets from the cover page of a magazine called Lan Pho by selection since the edition year 2001-2015 and edition of 836-1163 in a total of 328 copies.

Results from the research found that a history of amulets in Thai society found the information and evidence and can be divided into groups according to the era as Dvaravati, Srivijaya, Lopburi, Hariphunchai, Chiang Saen, Sukhothai, U-Thong, Ayutthaya and Rattanakosin. The concept development found that it began to create for Buddhanussati or memento for offerings to Buddha, to be ultimate truth to the benefactor who passed away, to assemble to a merit, to the special occasion until developing the concept for business commercial. Moreover, the distribution of the amulets in Thai society found that there was the spread through religion and belief, through the story in the holy miracles, through the influence values, through associations or clubs, and through the media. The origin and meaning of the name of the amulets found that the amulets have derived from the name of the Buddha and his disciples, from the mass of objects, from places, from important events, from the name of monks and title conferred by the king, from nickname and from the historical era art. The meaning of the name the amulets found that there was a structure to the meaning since element 1 meaning until the element of 5 meaning or more. Characteristics of language that appears in the name of the amulets were 3 groups as Thai languages group and foreign language groups. The structure of the creation of the name of amulets found that created from blend, compound words, portmanteau word and borrow words. In addition, the use of a language also reflects the relationship with the name of the amulets in the economy, system of relatives, gender, age, literature, ethnic history and legend.

In addition, the name with the creation of amulets in ideological beliefs in Thai society found that the name of the amulets was related to the original ideological, the name of the amulets with the ideological beliefs in Brahmin-Hindus, the name of the amulets with the ideological beliefs in Buddhism, the name of the amulets with the ideological cults in modern society and the name of the amulets with reflect image which was complexity of faith and religion in Thai society.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับการแนะนำและให้คำปรึกษาจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ซึ่งได้เมตตาติดตามความก้าวหน้าและส่งข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในเมตตาอย่างสูงยิ่ง และที่สำคัญได้เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้แก้ไขปรับปรุงเนื้อหาในงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงขอกราบขอบพระคุณในเมตตามา ณ โอกาสนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณ ผศ.ดร.จินดา งามสุทธิ อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาศาสตร์ที่คอยตรวจสอบและชี้แนะให้คำปรึกษาด้านเนื้อหาของงานวิจัยทุกขั้นตอน รวมถึงตรวจทานเนื้อหา ตรวจทานการใช้ภาษา ผู้วิจัยขออนุโมทนาขอบคุณอย่างสูงยิ่ง

ขอขอบคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ทุกภาคส่วนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ทุกรูป/คน ที่คอยให้กำลังใจและใส่ใจถามถึงความก้าวหน้าของงานวิจัยอยู่เสมอ ผู้วิจัยได้รับความเมตตาด้วยดีเสมอมา จึงขอขอบคุณอย่างสูงยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง หากงานวิจัยฉบับนี้มีเนื้อหาหรือข้อมูลที่ขาดตกบกพร่องหรือขาดความสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอน้อมรับในส่วนนั้น ๆ และยินดีอย่างยิ่งหากมีผู้ชี้แนะเพื่อประโยชน์ในการวิจัยครั้งต่อไป แต่ถ้าหากงานวิจัยฉบับนี้มีสารประโยชน์อันเกิดขึ้นแล้ว ผู้วิจัยขอยกบูชาคุณบุคคลผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ผู้วิจัยคือบิดามารดา รวมถึงบูรพาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร, ดร.
๑๕ กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต
มจร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่ หน้า

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

พระเครื่องในฐานะเป็นวัตถุบูชาที่ได้สื่อให้เห็นถึงความเชื่อ และเป็นสัญลักษณ์รูปแทนพระพุทธเจ้าที่กลุ่มมนุษย์ได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นมาจากระบบความคิดความเชื่อของกลุ่มผู้เคารพนับถือพระพุทธศาสนา รวมถึงการผสมผสานทางความเชื่อกับลัทธิบูชาวิญญาณ ตลอดถึงผีสางเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธ์ในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และแนวคิดทางไสยศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์อีกด้วย อมรา พงศาพิชญ์ ได้แสดงมุมมองเรื่องดังกล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ชั้นเดิมของท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ประเทศจีนก็มีความเชื่อในลัทธิเต๋า ขงจื้อ รวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่ และผลที่ได้รับคือคนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะรวม คือ ๑)ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม ๒)ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม และ ๓)ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ[๑] อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็เป็นพื้นที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายเข้ามา แต่ด้วยความคิดความเชื่อในชั้นเดิมเพียงเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

จากประวัติและตำนานการสร้างพระพุทธรูปในยุคแรก เริ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นรูปบูชาแทนพระพุทธเจ้า และมีขนาดใหญ่ที่ประดิษฐานในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาได้พัฒนากลายมาเป็นการสร้างพระเครื่องที่มีขนาดเล็กลงเพื่อบรรจุในพระธาตุเจดีย์ การสร้างพระเครื่องนั้นได้สร้างตามโอกาสพิเศษ และมีกำหนดจำนวนที่สร้างตามคติการสร้าง นอกจากนั้นยังได้กระจายไปในภูมิภาคต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาอีกด้วย จากที่มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่แล้ว พระพุทธรูปขนาดเล็กก็เป็นที่นิยมสร้างเพื่อบรรจุไว้ในพระเจดีย์เพื่อเป็นพุทธบูชา และพระพุทธรูปขนาดเล็กนิยมเรียกขานกันมาตั้งแต่มีการค้นพบใหม่ ๆ ว่า “พระเครื่อง” หรือ “พระเครื่องราง” เหตุผลเพราะสามารถอาราธนาพกพาติดตัวไปได้ทุกที่ และสะดวกในการพกพาด้วย เช่น มัดรวมกับผ้าประเจียดห่อให้มิดชิดแล้วผูกคอ หรือผูกต้นแขนสำหรับป้องกันภัยอันตราย โดยเฉพาะเวลาเข้าสู่สงครามเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการสู้รบอย่างมั่นใจ จุดประสงค์หลักเพื่ออาราธนาไว้ป้องกันตนเอง อนึ่งพระเครื่องที่ค้นพบในแต่

---

[๑] อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา.** (พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑), หน้า ๔๕.

ละภูมิภาคนั้น ความจริงคนโบราณสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา และสร้างไว้ให้ครบตามความเชื่อ ไม่ประสงค์ให้ใครไปขุดหรือกะเทาะออกมาแล้วเก็บเป็นสมบัติส่วนตัว แต่ที่พระเครื่องหลุดออกมาจากกรุต่าง ๆ มาจากสาเหตุเกิดภัยพิบัติขึ้นในสังคม ทำให้สังคมขาดที่พึ่งขาดความมั่นใจและขาดความปลอดภัย จึงพากันเสาะแสวงหาขวัญกำลังใจจากวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง อีกอย่างพระเจดีย์หรือสถูปบรรจุพระเครื่องเหล่านั้นเก่าแก่เต็มที เกิดพังทลายไปตามกาล จึงทำให้พระเครื่องหลุดออกมา แล้วมีคนไปพบเข้าโดยบังเอิญจึงได้เก็บเอามาบูชาที่บ้าน เรียกว่า “พระกรุแตก” ต่อมามีประสบการณ์ด้านการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขึ้นกับผู้ครอบครอง ทำให้เกิดความต้องการครอบครองเป็นเจ้าของ นักแสวงหาพระเครื่องจึงพากันขุดกรุบ้าง แลกเปลี่ยนกันบ้าง เช่าบูชาบ้าง รวมถึงพัฒนาเทคนิคความรู้ด้านพระเครื่องจนถึงปัจจุบัน

การประดิษฐ์สร้างพระเครื่องก็เพื่อบรรจุในสถูปหรือพระเจดีย์เพื่อสืบต่อพระศาสนา คตินิยมที่สร้างนับตามจำนวนพระธรรมขันธ์บ้าง นับตามคติอย่างอื่นบ้าง เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็มีพิธีปลุกเสก พิธีบวงสรวงตามตำรับของโบราณจารย์ทุกประการ ซึ่งการสร้างพระเครื่องผู้เป็นประธานในการจัดสร้างจะเป็นกษัตริย์หรือบุคคลชั้นสูงของสังคม เมื่อสร้างขึ้นแล้วก็นำไปบรรจุในสถูป หรือพระมหาเจดีย์เป็นอนุสรณ์ในโอกาสต่าง ๆ เช่น ทรงขึ้นครองราชย์ ทรงสถาปนาบ้านเมืองขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นพยานชัยชนะทางสงคราม อุทิศถวายบุรพมหากษัตริย์และราชวงศ์ เพื่อฉลองพระบรมธาตุ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นต้น ผลงานวิจัยจากวิทยานิพนธ์ของบุศรา สว่างศรี ได้ศึกษาและสรุปได้ว่า คำว่า “พระพิมพ์” สื่อการรับรู้ด้วยพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็ก สร้างขึ้นด้วยการกดประทับด้วยแม่พิมพ์ ในอินเดียเรียกว่า “Saccha” “Sacchaya” หรือ “Sacchaha” เป็นภาษาปรากฤต ส่วนภาษาสันสกฤตเรียกว่า “Sat-chaya” ทุกคำมีความหมายว่า “รูปภาพที่สมบูรณ์” ขณะที่ธิเบตเรียกว่า “Thsa-thsa” มีความหมายว่า “ความสมบูรณ์ที่เป็นหนึ่ง” ซึ่งคำว่า Thsa-thsa เป็นคำเลียนเสียงขณะเวลาที่ดินเหนียวถูกกดอัดไปในแม่พิมพ์ระหว่างกระบวนการสร้าง ส่วนคำว่า “พระเครื่อง” สื่อถึงพระพิมพ์ที่ลงพระพุทธคุณและอาคมเพื่อพกติดตัวหรือห้อยคอ พระเครื่องมีทั้งรูปพระพุทธและรูปพระสงฆ์ ที่สำคัญพระพิมพ์เมื่อสร้างแล้วจะเก็บไว้ในสถานที่สำคัญ เช่น ใต้ฐานเจดีย์ หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ตามซากโบราณสถาน ส่วนใหญ่ไม่ทราบผู้สร้าง แต่สามารถระบุอายุการสร้างได้ตามรูปแบบศิลปะที่ปรากฏองค์พระมักปรากฏเป็นรูปพระพุทธ มีชื่อที่เรียกจำเพาะว่า “พระพิมพ์” ตามลักษณะการสร้าง ส่วน “พระเครื่อง” จากหลักฐานพบว่าเริ่มมีในสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นเพื่อแจกจ่ายหรือเพื่อเป็นอนุสรณ์[๒]

ส่วนการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่อง มีผลงานของพินัย ศักดิ์เสนีย์ ได้รวบรวมข้อมูลพระเครื่องในประเทศไทยไว้ ๒ เล่ม คือ นามานุกรมพระเครื่อง (ฉบับแรกของไทย) ไม่ปรากฏปีพิมพ์ และนามานุกรมพระเครื่องที่ตีพิมพ์ออกเผยแพร่ปีพ.ศ.๒๕๑๐ จากนามานุกรมพระเครื่องทั้ง ๒ เล่ม ได้บันทึกข้อมูลพระเครื่องในกรุโบราณรวมถึงพระคณาจารย์ที่ได้รับความนิยม โดยเริ่มจากหมวด ก มีพระกำแพงสามเหลี่ยมกรุกำแพง พระกำแพงนาคปรกกรุเมืองเก่า พระกำแพงเม็ดขนุนกรุกำแพง จนถึงหมวด อ มีพระอุปคุตกรุขอม พระอรัญญิกกรุพิษณุโลก พระอู่ทองสมาธิกรุเมืองเก่า เป็นต้น นอกจากนั้นอรรคเดช กฤษณะดิลก ได้รวบรวมข้อมูลปทานุกรมพระเครื่องชุดเบญจภาค

---

[๒] บุศรา สว่างศรี. **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง.** (กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๙), หน้า ๖-๔๔.

Benjapakee และได้ให้ความหมายของพระเบญจภาคไว้ ๕ ความหมาย คือ ๑)เบญจ แปลว่า ๕ ภาคี แปลว่า ผู้มีส่วนร่วม มีความหมายรวมว่า การนำเอาพระ ๕ องค์มารวมกัน อันได้แก่ พระสมเด็จวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร พระรอดวัดมหาวันลำพูน พระผงสุพรรณสุพรรณบุรี พระนางพญาพิษณุโลก และพระซุ้มกอกำแพงเพชร ๒)หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๕ สมัย คือ พระรอดสมัยทวาราวดี สร้างโดยฤาษีนารอด พระผงสุพรรณสมัยอู่ทอง สร้างโดยฤาษีพิราลัย พระซุ้มกอสมัยสุโขทัย สร้างโดยพระมหาธรรมราชาลิไทยผู้เป็นกษัตริย์กรุงสุโขทัย พระนางพญาสมัยอยุธยา สร้างโดยพระวิสุทธิกษัตริย์และสมเด็จพระนเรศวร และพระสมเด็จวัดระฆังสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างโดยสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ๓)หมายถึงพระเจ้าที่ประกอบไปด้วย ๕ พระองค์ เป็นของดีแต่ละพื้นถิ่น ๔)หมายถึงสุดยอดในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์ จนมีความเชื่อว่าสมเด็จวัดระฆังมีพุทธคุณด้านคลาดแคล้วและมหานิยม พระรอดมีพุทธคุณทางด้านคงกระพันชาตรี คลาดแคล้ว พระผงสุพรรณมีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรีและเมตตามหานิยม พระซุ้มกอมีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรีโชคลาภและเงินทอง และ ๕)หมายถึงการรวมตัวของธาตุทั้ง ๕ อันได้แก่ ธาตุดินได้แก่พระสมเด็จวัดระฆัง ธาตุน้ำได้แก่พระรอด ธาตุลมได้แก่พระผงสุพรรณ ธาตุไฟได้แก่พระนางพญา และธาตุทองได้แก่พระซุ้มกอ[๓] นอกจากนั้น ประชุม กาญจนวัฒน์ ได้รวบรวมข้อมูลของสามสมเด็จไว้ว่า ปฐมพระเครื่องของสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีเรื่องเล่าว่า หลังจากที่ได้เดินทางกลับจากเมืองกำแพงเพชรแล้ว ประมาณ พ.ศ.๒๓๙๕ ระยะเริ่มต้นท่านได้อาศัยพิมพ์จากพระโบราณกรุต่าง ๆ มาเป็นแบบ และยังได้แกะแม่พิมพ์ใหม่โดยอาศัยเค้าของพิมพ์เดิมก็มี ซึ่งแต่ละพิมพ์ล้วนมีชื่อเสียงมาก่อนแล้วทั้งนั้น พระเครื่องที่สร้างระยะแรก ๆ สมเด็จได้สร้างไว้มากถึง ๗๓ พิมพ์ และจากประวัติการสร้างมี ๓ วัด คือ ๑)สมเด็จวัดระฆังโฆสิตาราม ประมาณ พ.ศ.๔๐๙-๒๔๑๔ ๒)สมเด็จวัดใหม่อมตรสหรือที่เรียกว่าสมเด็จวัดบางขุนพรหม เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๓ และ ๓)สมเด็จเกศไชโย เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๔ สร้างเมื่อครั้งสมเด็จพำนักอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม แต่นำมาบรรจุไว้ที่วัดไชโยวรวิหาร[๔]

นอกจากนั้น สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๙ ได้กล่าวถึงพระเครื่องไว้ว่า พระเครื่องมาจากคำว่า “พระเครื่องราง” หมายถึง พระพิมพ์หรือพระหล่อโลหะ มีรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าหรือพระสาวก เป็นพระขนาดเล็กที่ใช้ห้อยคอได้สะดวก คำว่า “พระเครื่องราง” จึงไม่ได้หมายถึงพระพิมพ์ทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีขนาดใหญ่ อันใช้ตั้งบนหิ้งบูชา แต่หมายถึงพระพิมพ์องค์เล็ก ๆ ที่เอาเข้าพิธีปลุกเสกด้วยเวทย์มนต์คาถาแล้วสามารถบันดาลให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้ใช้ พระเครื่องมีต้นกำเนิดจากพระพิมพ์ และหากจะสืบถึงถิ่นเดิมเริ่มแรกคือ มีกำเนิดขึ้นที่อินเดีย แล้วนิยมสร้างกันสืบมาในดินแดนแหลมอินโดจีน รวมทั้งในประเทศไทยด้วย[๕] จากที่กล่าวมาแสดงให้ทราบว่า พระเครื่อง

---

[๓] อรรคเดช กฤษณะดิลก. **ปทานุกรมพระเครื่องชุด เบญจภาคี.** (พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ดวงกมลพับลิชชิ่ง. ๒๕๕๒), หน้า ๑๑-๑๔.

[๔] ประชุม กาญจนวัฒน์. **สามสมเด็จ.** (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์. ๒๕๒๓), หน้า ๗-๑๒.

[๕] **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๙.** (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์. ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๔๒ : ๓๙๐๔.

เป็นรูปเคารพที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ความคิดความเชื่อในชั้นหลังได้ประดิษฐ์สร้างพระสาวก และรวมถึงพระอริยะสงฆ์เกจิอาจารย์เพิ่มอีกด้วย

จากงานวิทยานิพนธ์หลายเรื่องให้ความสำคัญกับการศึกษาพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์การสร้างพระเครื่องในปัจจุบัน เช่น ผลงานของมาซาฮิโระ ฮารุจิ ศึกษาเรื่องบทบาทของนิตยสารพระเครื่องในการส่งเสริมพุทธพาณิชย์ในสังคมไทย พบว่า นิตยสารพระเครื่องในประเทศไทยแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ ประเภทให้ความรู้ และประเภทที่รวบรวมแบบพระเครื่อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์นิตยสารพระเครื่องที่มีวางจำหน่ายในท้องตลาดปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นกลไกทางตลาดพุทธพาณิชย์และความเชื่อ พบว่า ๑)สื่อทุกอย่างเป็นการสร้างขึ้นจากอุดมการณ์ ๒)สื่อสร้างความจริง ๓)สื่อมีนัยทางการตลาด ๔) สื่อประกอบด้วยข้อความทางมโนคติวิทยาและค่านิยม[๖] ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นบทบาทของนิตยสารพระเครื่องว่า นิตยสารพระเครื่องพยายามจะชักนำความคิดของผู้อ่านในเรื่องเกี่ยวกับพระเครื่อง และทำให้ศรัทธานั้นเพิ่มมากขึ้นด้วยการสร้างโลกแห่งทัศนคติขึ้นว่า พระเครื่องมีพลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และสามารถทำให้อภินิหารนั้นเกิดขึ้นได้จริง ตามหลักแนวคิดสื่อทุกอย่างเป็นการสร้างขึ้นและสื่อสร้างความจริง และเน้นในเรื่องของพลังศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องอย่างหลากหลายตามหลักทางมโนคติ สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ว่าส่งผลให้ธุรกิจทางพระเครื่องมีประสิทธิภาพมากขึ้น นิตยสารมีบทบาทต่อตลาดพระเครื่องในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้ขยายตลาดพระเครื่องที่มีขนาดเล็กไปสู่ตลาดขนาดใหญ่และมาตรฐานได้ สืบเนื่องจากยอดจำหน่ายนิตยสารพระเครื่องเพิ่มขึ้นด้วย จะเห็นว่าจากงานวิจัยเล่มนี้ได้ศึกษาพบถึงอุดมการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากยุคอุดมการณ์ดั้งเดิมในการสร้างครั้งแรก งานวิทยานิพนธ์ของฉัตรชัย เมืองฤทธิ์เรื่อง เหตุผลในการตัดสินใจเช่าซื้อพระเครื่องของเซียนพระในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมการเช่าพระเครื่องในกรุงเทพมหานครจำแนกตามประชากรศาสตร์ ประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน และสถานภาพ พบว่า การเช่าพระเครื่องมีในกลุ่มของเพศชายมากกว่าเพศหญิง อายุตั้งแต่ ๓๑- ๔๐ ปีมากที่สุด การศึกษาปริญญาตรีมากที่สุด มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน ปรากฏในกลุ่มผู้มีรายได้ตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป สถานภาพของผู้เช่าพระเครื่องอยู่ในกลุ่มของสถานภาพโสด นอกจากนั้นผู้เช่าพระเครื่องที่ตัดสินใจเช่าจากปัจจัย เช่น ตัดสินใจเพราะมีมวลสารที่ต้องการ มีรูปทรงทางพุทธศิลป์ มีคุณภาพ เกจิอาจารย์ผู้ปลุกเสกมีชื่อเสียงได้รับความนิยม พระเครื่องมีความสมบูรณ์ เป็นรุ่นยอดนิยม มีรายละเอียดชัดเจน มีหลายแบบให้เลือก มีทัศนคติในระดับดี มีการรับประกัน มีการออกใบรับประกัน ส่วนด้านราคามีความเหมาะสมกับความสมบูรณ์ขององค์พระ ราคาเหมาะสมกับรุ่น กับพิมพ์ และพฤติกรรมการเช่าบูชา เช่น มีงบประมาณเพียงพอ เข้าร้านที่เคยไว้ใจ เช่าเพราะศรัทธา และเช่าบูชาในวันหยุด พระเครื่องที่มีผู้เช่ามากที่สุดคือเหรียญพระเกจิอาจารย์[๗]

---

[๖] มาซาฮิโระ ฮารุจิ. **บทบาทของนิตยสารพระเครื่องในการส่งเสริมพุทธพาณิชย์ในสังคมไทย.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

[๗] ฉัตรชัย เมืองฤทธิ์. **เหตุผลในการตัดสินใจเช่าซื้อพระเครื่องของเซียนพระในเขตกรุงเทพมหานคร.** (ชลบุรี : รัฐปศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๓-๑๒๐.

วัชรกร รัตนกิจ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ ได้กล่าวผลการวิจัยไว้ว่า การศึกษากลุ่มผู้บริโภคพระเครื่องในฐานะเป็นสื่อวัตถุมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยเลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี โดยพิจารณากระบวนการสื่อสารรวมถึงบริบททางสังคม โดยอาศัยทฤษฎีเชิงตรรกวิทยาบริโภคของโบดริยาร์ดเป็นกรอบแนวคิด ผลการวิจัยพบว่า การบริโภคเชิงการใช้ประโยชน์มากที่สุด รองลงมาคือการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ อันดับสามคือการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน และผลการวิจัยว่า ท้ายที่สุดเมื่อพระเครื่องเปลี่ยนจากความศักดิ์สิทธิ์และกลายเป็นสินค้ามากขึ้น สินค้านั้นจะพยายามขายสัญญะให้กับผู้บริโภค แต่ทว่าพระเครื่องเป็นสินค้าที่มีความเชื่อ เป็นสินค้าที่มีศาสนาหล่อเลี้ยง ซึ่งก็พบว่ามีผู้บริโภคเชิงสัญญะอยู่จริง เช่น พระเครื่องรุ่นเบญจภาคี หรือพระเครื่องวัดระฆัง ถ้ามีพระรุ่นนี้จะดูดีกว่ารุ่นอื่น แต่ตรงนี้ไม่ใช่สาระของคนเล่นพระ เพราะถึงสาระสำคัญจะเป็นไปตามรูปแบบของตรรกวิทยาการบริโภคที่ค้นพบ คือ ๑) ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงประโยชน์จากพระเครื่อง ๒)ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ ๓) ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นแบบแผนการบริโภคพระเครื่อง คือยังเสพเพื่อประโยชน์ใช้สอยพระเครื่องยังเป็นปัจจัยสำคัญ แม้ว่าพระเครื่องจะมีการขายสัญญะก็จริง แต่ไม่ใช่ว่าคุณค่าอื่น ๆ ถูกลดคุณค่าลง คือระบบทุนนิยมนั้นไม่สามารถมาทำลายคุณค่าอื่น ๆ ได้หมด เวลาพูดถึงพุทธพาณิชน์นั้นเป็นเสี้ยวหนึ่ง แต่ยังมีคำว่าพุทธอยู่ ตรงนั้นไม่ได้หายไป[๘] เรื่องสัญลักษณ์เป็นคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นตัวแทนของพระศาสนา แม้กลุ่มอื่น ๆ จะเสพพระเครื่องทั่วไป ก็ยังเสพในฐานะเครื่องบูชาระดับหนึ่ง ถึงแม้พระเครื่องเป็นสินค้า แต่ก็เป็นสินค้าที่มีมิติความศักดิ์สิทธิ์กำกับอยู่

อย่างไรก็ตาม พระเครื่องได้ก่อรูปขึ้นจากพลังอำนาจความคิดความเชื่อและแพร่กระจายสู่พื้นที่ของผู้เคารพนับถืออย่างต่อเนื่อง มีการสะสม การเช่าซื้อ การแลกเปลี่ยน การเสาะแสวงหา การประชาสัมพันธ์ การจัดสร้างหลากรุ่นหลายรูปแบบ การผลิตซ้ำ อีกทั้งยังมีกลุ่มหรือชมรมพระเครื่อง มีการประกวดแข่งขัน ประมูลราคาอีกด้วย เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากพลังอำนาจความคิดความเชื่อของผู้เคารพนับถือทั้งสิ้น พระเครื่องที่สร้างขึ้นมามีมิติความศักดิ์สิทธิ์กำหนดอยู่ วัฒนธรรมทางภาษาก็ถูกกำหนดสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นคำเรียกพระเครื่องให้สื่อความหมายแทนอีกด้วย โดยเฉพาะสังคมไทยมีวัฒนธรรมภาษาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สิ่งต่าง ๆ ถูกกำหนดคำเรียกทั้งสิ้น ดังที่ บุญยงค์ เกศเทศ ได้กล่าวไว้ว่า สังคมไทยนิยมใช้ภาษาในการตั้งชื่อสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ยุคสมัย สังคม ค่านิยม ความเชื่อ และแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ[๙] ซึ่งชื่อหรือถ้อยคำภาษาดังกล่าวจะเห็นลักษณะวัฒนธรรมอันเป็นภาพรวมได้ และชื่อมักจะเป็นสิ่งแรกที่สะดุดความสนใจของผู้พบเห็น บ่งบอกลักษณะที่เป็นตัวแทนบางประการของสิ่งต่าง ๆ หรือสืบค้นหาประวัติความเป็นมาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้

จากข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่องที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องใน สังคมไทย

---

[๘] วัชรกร รัตนกิจ. **พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

[๙] บุญยงค์ เกศเทศ. **ศาสตร์และศิลป์แห่งภาษา.** (กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์. ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย รวมถึงศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย จึงเป็นประเด็นที่มาและความสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องใน สังคมไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตจากข้อมูลชื่อพระเครื่องที่ปรากฏบนปกนิตยสาร "ลานโพธิ์" ซึ่งคัดเลือกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔–๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวม ๓๒๘ ฉบับ และ ๓๒๘ ชื่อ

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาและนำเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพ และได้กำหนดวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ด้านข้อมูล

ด้านข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการด้านข้อมูล ๒ วิธี ดังนี้

๑.๔.๑ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชื่อพระเครื่องจากปกนิตยสาร "ลานโพธิ์" ซึ่งเป็นนิตยสารพระเครื่องที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านและเก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย โดยคัดเลือกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวม ๓๒๘ ฉบับ จำนวน ๓๒๘ ชื่อ โดยข้อมูลที่ได้รวบรวมจากนิตยสารลานโพธิ์นั้นนำมาจัดแบ่งประเภทตามลักษณะเนื้อหาของการวิจัย

๑.๔.๒ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎี ซึ่งข้อมูลทั้งหมดได้จัดกลุ่มเพื่อให้สอดคล้องรองรับในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑.๔.๓ วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาและนำเสนออย่างเป็นระบบ

๑.๔.๒ เครื่องมือใช้ในงานวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีการจดบันทึก ถ่ายเอกสาร และจดรายชื่อเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำสู่การวิเคราะห์ และมุ่งนำเสนอเพื่ออ้างอิง

๑.๔.๓ วิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การตีความเพื่อให้เห็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

๑.๔.๔ การนำเสนอข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาเพื่อให้เห็นภาพรวมของการวิเคราะห์ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย จากนั้นสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๑.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการตั้งชื่อ

ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดจาก บุญยงค์ เกศเทศ[๑๐] สมชาย สำเนียงงาม[๑๑] บุศรา สว่างศรี[๑๒] อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์[๑๓] นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดได้ว่า การตั้งชื่อมีความสำคัญในฐานะเป็นสมบัติของสังคมเช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ และการตั้งชื่อนั้นเพื่อกำกับให้รับรู้ได้ว่าใช้ระบุบ่งบอกถึงสิ่งใด ภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อเป็นสิ่งที่ได้มาทางสังคม (Socially acquired) เพราะมันซ่อนแฝงซ้อนทับด้วยค่านิยม คติความเชื่อ ที่สังคมให้ความสำคัญไปพร้อมกับวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ด้วย ภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อย่อมมีระบบระเบียบหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งรวมกันเรียกว่า รหัส (code) และระบบระเบียบหรือกฎเกณฑ์ในรหัสก็ถูกนำมาประยุกต์หรือแปรให้เข้ากับสถานภาพของผู้พูด สถานการณ์และความสัมพันธ์ทางสังคมกล่าวโดยย่อว่า "ภาษาเป็นรหัสของสังคมหรือชุมชน" และยังกล่าวอีกว่า ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารในสังคม ภาษาอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคม นอกจากนั้นสังคมไทยยังนิยมใช้ภาษาในการตั้งชื่อสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ยุคสมัย สังคม ค่านิยม ความเชื่อ และแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ ซึ่งชื่อหรือถ้อยคำภาษาดังกล่าวจะเห็นลักษณะวัฒนธรรมอันเป็นภาพรวมได้ และชื่อมักจะเป็นสิ่งแรกที่สะดุดความสนใจของผู้พบเห็น บ่งบอกลักษณะที่เป็นตัวแทนบางประการของสิ่งต่าง ๆ หรือสืบค้นหาประวัติความเป็นมาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้ แต่ภาพรวมของอรรถศาสตร์มักสนใจในคำเรียก เช่น เรียกเครือญาติ เรียกสี คำสรรพนาม ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ เป็นต้น การตั้งชื่อของคนไทยมีความเชื่อในเรื่องของสิริมงคลและกาลกิณีสะท้อนให้เห็นวีคิดในการตั้งชื่อด้วย

---

[๑๐] บุญยงค์ เกศเทศ, **ศาสตร์และศิลป์แห่งภาษา,** หน้า ๑๑-๕๗.

[๑๑] สมชาย สำเนียงงาม. **ลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย.** (กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๕), หน้า ๑๐-๒๑.

[๑๒] บุศรา สว่างศรี, **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง,** หน้า ๖๕-๗๔.

[๑๓] อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **ภาษาศาสตร์สังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๐), หน้า ๑๕-๒๕.

๑.๕.๒ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาษาและการสร้างความหมาย

ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดจาก Elias[๑๔] ศิริพร ภักดีผาสุก[๑๕] อานันท์ กาญจนพันธุ์[๑๖] เป็นกรอบแนวคิดได้ว่า ภาษาเป็นสื่อสำคัญที่มนุษย์สร้างขึ้นใช้ ภาษาดั้งเดิมเกิดขึ้นจากความจำเป็นต่อการทำมาหากินของมนุษย์ในสังคม และภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้นเสียงเป็นสัญลักษณ์แทนความหมายเพื่อสื่อความเข้าใจ ในสังคมไทยมีภาษาที่สืบทอดเป็นวัฒนธรรมทางภาษามาจนถึงปัจจุบัน สัญลักษณ์ (symbol) ที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้น การจะรับรู้หรือเข้าใจได้ก็ด้วยอาศัยการตีความหมายให้กับสัญลักษณ์นั้น แปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่ได้สร้างออกมา เพื่อสร้างการสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่มีต่อชีวิต สัญลักษณ์ในความหมายเป็นได้ทั้งการกระทำ เหตุการณ์ คุณลักษณะ หรือความสัมพันธ์ที่ใช้เป็นสื่อแนวความคิด (conception) แนวคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ ที่มาของวัฒนธรรมคือสัญลักษณ์ที่ได้รวบรวมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย สัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตทางสังคม หากไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรม หากไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีมนุษย์ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการความหมาย

๑.๕.๓ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางภาษา

ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดจาก กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์[๑๗] วิโรจน์ อรุณมานะกุล[๑๘] มาใช้เป็นข้อมูลกรอบแนวคิดว่าว่า ภาษากับอุดมการณ์มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ผู้ใช้ภาษาไม่เพียงเพื่อเล่าเรื่องราว ชี้แจงข้อมูล หรือโต้เถียงคัดค้าน แต่ยังใช่ภาษาในฐานะเป็นเครื่องมือของอุดมการณ์ ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอดความคิดความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ภาษากับอุดมการณ์ที่ปรากฏในสื่อสาธารณะประเภทหนังสือพิมพ์ไม่ได้รายงานความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่หนังสือพิมพ์มีมุมมองและอุดมการณ์ในการเสนอข่าว สื่อมวลชนอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบสามารถสื่อความคิดความเชื่อให้คนหมู่มากได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งสำคัญที่สร้างกระแส กระแสอาศัยภาษาเป็นตัวนำพา ในกระบวนการเสนอข่าว อุดมการณ์เป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอด และภาษามีบทบาทสูงในการสื่ออุดมการณ์นี้และเกิดขึ้นทุกวัน หนังสือพิมพ์จึงสร้างทัศนคติ ความคิด ความเชื่อในการหล่อหลอมชี้นำพฤติกรรมของคนในสังคม นอกจากนั้น ได้นำกรอบแนวคิดของ ได้กล่าวไว้ว่า อำนาจมีความหมายหลักอย่างน้อยสามอย่าง อย่างแรกหมายถึงสิทธิความชอบธรรมที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างที่สองหมายถึงความสามารถที่จะทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นได้ และความหมายอย่างที่สามคือความสามารถที่ฝ่ายหนึ่งสามารถทำให้อีกฝ่ายหนึ่งทำในสิ่งที่ตนต้องการได้ ไม่ว่าจะเต็มใจหรือไม่ อาจเกิดจากการใช้กำลังขู่เข็ญหรือให้ผลประโยชน์เป็นรางวัลตอบ

---

[๑๔] Elias, Norbert. **Symbol theory.** (London : Sage Publications. ๑๙๙๑), หน้า ๔๕.

[๑๕] ศิริพร ภักดีผาสุก. ใน “รู้ทันภาษา รู้ทันการเมือง”. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน. ๒๕๔๗), หน้า ๗๓-๑๐๖.

[๑๖] อานันท์ กาญจนพันธุ์. **คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา.** (พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๕), หน้า ๕๒-๕๖.

[๑๗] กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์. **ปริจเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์.** (กรุงเทพฯ. รายงานผลการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๓), หน้า ๑๑-๑๒.

[๑๘] วิโรจน์ อรุณมานะกุล. **ทฤษฎีภาษาศาสตร์.** (กรุงเทพฯ : สำนักจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๕), หน้า ๑๐-๑๔.

แทน อำนาจเป็นสิ่งที่นักการเมืองต้องการเพื่อสามารถทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนต้องการ ภาษาเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กลไกนักการเมืองใช้เพื่อรักษาไว้ซึ่งอำนาจของตน ดังปรากฏข้อมูลการใช้ภาษาโดยเลือกใช้คำพูดเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของฝ่ายตน เช่น กล่าวว่าตนทำงานเพื่อประชาชน เพื่อคนจน และสร้างภาพลักษณ์ไม่ดีกับฝ่ายตรงกันข้าม เช่น ทำงานเชื่องช้า ไม่ทันโลก นอกจากกลวิธีพื้นฐานเหล่านี้แล้วสะท้อนให้เห็นว่า การใช้ภาษาก็เพื่อวัตถุประสงค์ เช่น เน้นย้ำการคิดใหม่ทำใหม่ ใช้ภาษาเพื่อโฆษณานโยบาย ใช้ภาษาเพื่อเบี่ยงเบนประเด็น ใช้ภาษาเพื่อลดน้ำหนักคำวิจารณ์ ใช้ภาษาเพื่อกลบเกลื่อนความพลั้งเผลอ ใช้ภาษาเพื่อบิดเบือนความเข้าใจของสาธารณชน และการใช้ภาษาเพื่อเสกสร้างความเป็นจริง

๑.๕.๔ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ศาสนา และสังคม

ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์[๑๙] สรุปได้ว่า สังคมมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง ถึงแม้ว่าเรื่องราวของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้เป็นคำสอนของศาสดาก็ตาม แต่สังคมก็มีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ตา เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ส่วนประกอบสำคัญของศาสนาและความเชื่อมี ๓ ส่วน คือ ๑)ความเชื่อในปรมัตถ์ ซึ่งเป็นความจริงสุดยอดไม่มีสิ่งใดมาลบล้างได้ หมายถึง คำสอนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ ๒)พิธีกรรม ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติอันเกิดขึ้นจากความเชื่อที่เป็นภาคทฤษฎี สังคมได้สืบเนื่องกันมาอันอาจเป็นสิ่งเดียวกันกับขนบธรรมเนียมของประเพณีในสังคม และ ๓)ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นพระสงฆ์ โต๊ะครู พราหมณ์ คนทรง หมอผี เป็นต้น ที่สำคัญผู้ประกอบพิธีกรรมไม่ใช่ศาสดาของศาสนา และหากพิจารณาด้านศาสนาปรากฏว่ามี ๒ ระดับ คือ ๑)ศาสนาระดับความเชื่อ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุและอาจรวมถึงความเชื่อที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ไว้ด้วย และ ๒)ศาสนาที่มีทั้งระดับความเชื่อ การจัดองค์กร และผู้ประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นจากมนุษย์ที่ต้องต่อสู้กับภัยที่เกิดจากธรรมชาติรอบตัว ภัยที่เกิดขึ้นมนุษย์ในสังคมไม่สามารถหาคำตอบหรืออธิบายได้ แต่มีความเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นผู้กำหนด ด้วยความเชื่อเช่นนี้จึงเกิดรูปแบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในรูปของพระเจ้า ซึ่งเกิดขึ้นจากการจินตนาการให้มีรูปร่างหน้าตาเหมือนมนุษย์ ในทางศาสนาก็ได้ปั้นแบบจำลองขึ้นเพื่อแสดงออกถึงความเคารพนับถือ เช่น การปั้นพระพุทธรูปเป็นการจำลองพระพุทธเจ้า มีหลากรุ่นมากแบบหลายสมัย จนกลายมาเป็นประติมากรรมทางศิลปะ เป็นต้น หากกล่าวถึงรูปแบบของศาสนาจัดเป็น ๒ แบบ คือ ๑)ศาสนาตามคัมภีร์ (doctrinal religion) และ ๒)ศาสนาแบบชาวบ้าน (popular religion) แต่อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงศาสนาก็สรุปได้ว่า ๑)เป็นระบบของสัญลักษณ์ ๒)มีพลังอำนาจสามารถสร้างศรัทธา เร้าอารมณ์ความรู้สึก ๓)ให้สัจธรรมเกี่ยวกับชีวิต ๔)อธิบายประสบการณ์ที่สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึก และ ๕)อธิบายในลักษณะที่ผู้เชื่อถือยอมรับว่าเป็นจริง

---

[๑๙] อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา,** หน้า ๘-๕๐.

๑.๖ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ลักษณะการใช้ภาษา คือ ภาษาในฐานะเป็นเครื่องมือสื่อสารและสื่อความหมายในสังคมมนุษย์ มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ เสียง พยางค์ คำ ประโยค และความหมาย มีลักษณะการประกอบคำเพื่อประกอบความหมายให้รับรู้และเข้าใจร่วมกันของผู้ใช้ภาษา ในที่นี้หมายถึงลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องในสังคมไทย

ที่มา คือ ต้นกำเนิดหรือต้นเค้าหรือต้นเรื่องของสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถระบุให้ทราบถึงความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ตำนาน นิทาน หรืออื่น ๆ ที่สะท้อนให้ทราบหรืออธิบายถึงต้นกำเนิดหรือต้นเค้าหรือต้นเรื่องของสิ่งนั้น ๆ ได้ ในที่นี้หมายถึงที่มาของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย

ความหมาย คือ การให้คำนิยามหรือการจำกัดความหรือการอธิบายข้อมูลของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงของสิ่งนั้น ๆ ให้รับรู้และเข้าใจร่วมกันหรือตรงกันได้ เรียกได้ว่า ความหมายเป็นสิ่งสวมทับสิ่งนั้น ๆ อยู่เพื่อเป็นข้อมูลในการตีความ ในที่นี้หมายถึงความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย

พระเครื่อง คือ สัญลักษณ์สิ่งแทนซึ่งก่อเป็นรูปด้วยวัตถุมวลสารผ่านพิธีกรรมปลุกเสกด้วยเวทมนต์คาถา มีขนาดเล็ก สามารถนำติดตัวหรือห้อยคอได้ มีคติความเชื่อด้านความขลังศักดิ์สิทธิ์แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ คุ้มครองป้องกันภัยอันตรายให้กับผู้ครอบครองได้ มีความหมายรวมถึงพระพิมพ์ พระกรุ พระกริ่ง พระเหรียญในฐานะที่สื่อสัญลักษณ์แทนวัตถุประเภทเดียวกัน แต่ไม่รวมถึงเครื่องรางของขลังประเภทต่าง ๆ

ชื่อพระเครื่อง คือ คำเรียกที่ใช้สำหรับกำหนดระบุบ่งบอกหรือกล่าวถึงสัญลักษณ์สิ่งแทนพระพุทธเจ้า พระสาวก รวมถึงพระเกจิอาจารย์ในพระพุทธศาสนา ชื่อเป็นสิ่งแรกในการสื่อความหมายให้รับรู้ว่าเรียกแทนสิ่งใด ในที่นี้หมายถึงคำเรียกชื่อเพื่อใช้บ่งบอกสื่อความหมายถึงพระเครื่องรุ่นใด

อุดมการณ์ คือ ความคาดหวังอันเกิดจากแนวคิดตามความเชื่ออย่างเป็นระบบที่ปรากฏในกลุ่มบุคคล ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่กระทำและแสดงออก ความคิดความเชื่อเป็นที่ยอมรับของบุคคลในสังคมว่า เป็นแนวทางเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เป็นภาพความจริงทางสังคมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยบุคคลกลุ่มหนึ่ง เพื่อคาดหวังให้คนส่วนใหญ่ในสังคมเชื่อถือและปฏิบัติตาม ในที่นี้หมายถึง อุดมการณ์ผ่านชื่อพระเครื่อง

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นจริงเป็นที่ไว้ใจ การยอมรับไม่จำเป็นต้องรับรองด้วยหลักวิทยาศาสตร์หรือหลักเหตุผล แต่มีอำนาจให้คล้อยตามว่าสามารถบันดาลให้เกิดคุณให้เกิดโทษได้ การยอมรับแสดงออกให้เห็นผ่านทางพฤติกรรม ในที่นี้หมายถึง ความเชื่อในชื่อพระเครื่อง

๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับจากงานวิจัย

๑.๗.๑ สามารถรู้ประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทยได้

๑.๗.๒ สามารถรู้ที่มาและความหมายของการตั้งชื่อพระเครื่องในสังคมไทยได้

๑.๗.๓ สามารถรู้การตั้งชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทยได้

๑.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วจำแนกตามกลุ่มแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑.๘.๑ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่องและการตั้งชื่อ

๑.๘.๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมภาษาและการสร้างความหมาย

๑.๘.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์

๑.๘.๔ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา และสังคม

๑.๘.๑ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่องและการตั้งชื่อ

ข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารของบุญยงค์ เกศเทศ[๒๐] ได้กล่าวไว้ว่า ภาษาเป็นสื่อสำคัญที่มนุษย์สร้างขึ้นใช้ ภาษาดั้งเดิมเกิดขึ้นจากความจำเป็นต่อการทำมาหากินของมนุษย์ในสังคม กล่าวได้ว่า ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้น ในสังคมไทยมีภาษาที่สืบทอดเป็นวัฒนธรรมทางภาษามาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นสังคมไทยยังนิยมใช้ภาษาในการตั้งชื่อสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ยุคสมัย สังคม ค่านิยม ความเชื่อ และแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ ซึ่งชื่อหรือถ้อยคำภาษาดังกล่าวจะเห็นลักษณะวัฒนธรรมอันเป็นภาพรวมได้ และ “ชื่อมักจะเป็นสิ่งแรกที่สะดุดความสนใจของผู้พบเห็น บ่งบอกลักษณะที่เป็นตัวแทนบางประการของสิ่งต่าง ๆ หรือสืบค้นหาประวัติความเป็นมาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้” นอกจากนั้น สมชาย สำเนียงงาม[๒๑] ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย พบว่า การศึกษาอรรถศาสตร์เป็นการศึกษาภาษาในบริบทของวัฒนธรรมทางสังคม พบ ๖ ลักษณะ คือ ๑)ลักษณะความเป็นสากลของทุกสังคมที่มีอยู่ ๒)วงศัพท์หรือหมวดหมู่ศัพท์ ๓)คำเรียกชื่อของสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงความคิดของเจ้าของภาษา ๔)จัดกลุ่มโดยพิจารณาจากลักษณะร่วมของข้อมูล ๕)จัดข้อมูลโดยยึดหลักความแตกต่าง และ ๖)เก็บข้อมูลโดยไม่เอาวัฒนธรรมของผู้วิเคราะห์เป็นต้นแบบ แต่ภาพรวมของอรรถศาสตร์มักสนใจในคำเรียก เช่น เรียกเครือญาติ เรียกสี คำสรรพนาม ชื่อ

---

[๒๐] บุญยงค์ เกศเทศ, **ศาสตร์และศิลป์แห่งภาษา,** หน้า ๑๑-๕๗.

[๒๑] สมชาย สำเนียงงาม, **ลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย,** หน้า ๑๐-๒๑.

บุคคล ชื่อสถานที่ เป็นต้น จากงานศึกษาพบว่า การตั้งชื่อของคนไทยมีความเชื่อในเรื่องของสิริมงคลและกาลกิณีสะท้อนให้เห็นวีคิดในการตั้งชื่อด้วย

ส่วนเอกสารงานวิจัยของบุศรา สว่างศรี[๒๒] ได้กล่าวถึงการตั้งชื่อพระเครื่องว่า การตั้งชื่อพระเครื่องเพราะให้สื่อความหมายรับรู้ร่วมกันของสังคม พบว่าชื่อพระเครื่องเกิดจากปัจจัย คือ ๑)มีชื่อเรียกตามสถานที่พบ ๒)เรียกชื่อตามลักษณะเด่น ๓)เรียกชื่อตามรูปทรง ๔)เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง ๕)เรียกชื่อตามจำนวนพระ ๖)เรียกชื่อตามความเชื่อ ๗)เรียกชื่อตามผู้สร้าง ๘)เรียกชื่อตามผู้ใช้ ๙)เรียกชื่อตามสิ่งที่นิยมในสมัย อย่างไรก็ตาม การเรียกชื่อพระเครื่องบางครั้งไม่ได้เกี่ยวข้องกับหลักประติมานวิทยา นอกจากนั้น อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์[๒๓] ได้กล่าวไว้ว่า ภาษาเป็นสมบัติของสังคมเช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ภาษาเป็นสิ่งที่ได้มาทางสังคม (Socially acquired) มนุษย์เรียนรู้ภาษาโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) เช่นเดียวกับการเรียนรู้วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ภาษา langue (ฝรั่งเศส) language (อังกฤษ) ภาษา (ไทย) นั้นเป็นของสังคมเป็นระบบหรือกฎต่าง ๆ ซึ่งรวมกันเรียกว่า รหัส (code) และในที่นี้จะแปลเป็นภาษาไทยว่า "วจนะ" ซึ่งวจนะเป็นของปัจเจกบุคคล หมายถึงการพูดเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้น ในขณะที่พูดจริง ๆ เป็นตัวสื่อความหมายและสาระ กฎในรหัสถูกนำมาประยุกต์หรือแปรให้เข้ากับสถานภาพของผู้พูด สถานการณ์และความสัมพันธ์ทางสังคมกล่าวโดยย่อว่า "ภาษาเป็นรหัสของสังคมหรือชุมชน" และยังกล่าวอีกว่าภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารในสังคม ภาษาอยู่ภายใต้อิทธิพลของสังคม มีการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะอีกด้วย

นอกจากนั้น อรรคเดช กฤษณะดิลก[๒๔] ได้รวบรวมข้อมูลปทานุกรมพระเครื่องชุดเบญจภาคี Benjapakee และได้ให้ความหมายของพระเบญจภาคีไว้ ๕ ความหมาย คือ ๑)เบญจ แปลว่า ๕ ภาคี แปลว่า ผู้มีส่วนร่วม มีความหมายรวมว่า การนำเอาพระ ๕ องค์มารวมกัน อันได้แก่ พระสมเด็จวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร พระรอดวัดมหาวัน ลำพูน พระผงสุพรรณ สุพรรณบุรี พระนางพญา พิษณุโลก และพระซุ้มกอ กำแพงเพชร ๒)หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๕ สมัย คือ พระรอดสมัยทวาราวดี สร้างโดยฤาษีนารอด พระผงสุพรรณ สมัยอู่ทอง สร้างโดยฤาษีพิราลัย พระซุ้มกอสมัยสุโขทัย สร้างโดยพระมหาธรรมราชาลิไทยผู้เป็นกษัตริย์กรุงสุโขทัย พระนางพญา สมัยอยุธยาสร้างโดยพระวิสุทธิกษัตริย์และสมเด็จพระนเรศวร และพระสมเด็จวัดระฆัง สมัยรัตนโกสินทร์ สร้างโดยสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ๓)หมายถึงพระเจ้าที่ประกอบไปด้วย ๕ พระองค์ เป็นของดีแต่ละพื้นถิ่น ๔)หมายถึงสุดยอดในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์ จนมีความเชื่อว่าสมเด็จวัดระฆังมีพุทธคุณด้านคลาดแคล้วและมหานิยม พระรอดมีพุทธคุณทางด้านคงกระพันชาตรี คลาดแคล้วพระผงสุพรรณมีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรีและเมตตามหานิยม พระซุ้มกอมีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรีโชคลาภและเงินทอง และ ๕)หมายถึงการรวมตัวของธาตุทั้ง ๕ อันได้แก่ ธาตุดินได้แก่พระสมเด็จวัดระฆัง ธาตุน้ำได้แก่พระรอด ธาตุลมได้แก่พระผงสุพรรณ ธาตุไฟได้แก่พระนางพญา และธาตุทองได้แก่พระซุ้มกอ

---

[๒๒] บุศรา สว่างศรี, **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง,** หน้า ๖๕-๗๔.

[๒๓] อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, **ภาษาศาสตร์สังคม,** หน้า ๑๕-๒๕.

[๒๔] อรรคเดช กฤษณะดิลก, **ปทานุกรมพระเครื่องชุด เบญจภาคี,** หน้า ๑๑-๑๔.

นอกจากนั้น ประชุม กาญจนวัฒน์[๒๕] ได้รวบรวมข้อมูลของสามสมเด็จไว้ว่า ปฐมพระเครื่องของสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีเรื่องเล่าว่า หลังจากที่ได้เดินทางกลับจากเมืองกำแพงเพชรแล้ว ประมาณ พ.ศ.๒๓๙๕ ระยะเริ่มต้นท่านได้อาศัยพิมพ์จากพระโบราณกรุต่าง ๆ มาเป็นแบบ และยังได้แกะแม่พิมพ์ใหม่โดยอาศัยเค้าของพิมพ์เดิมก็มี ซึ่งแต่ละพิมพ์ล้วนมีชื่อเสียงมาก่อนแล้วทั้งนั้น พระเครื่องที่สร้างระยะแรก ๆ สมเด็จได้สร้างไว้มากถึง ๗๓ พิมพ์ และจากประวัติการสร้างมี ๓ วัด คือ ๑)สมเด็จวัดระฆังโฆสิตาราม ประมาณ พ.ศ.๒๔๐๙-๒๔๑๔ ๒)สมเด็จวัดใหม่อมตรสหรือที่เรียกว่าสมเด็จวัดบางขุนพรหม เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๓ และ ๓)สมเด็จเกศไชโย เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๔ สร้างเมื่อครั้งสมเด็จพำนักอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม แต่นำมาบรรจุไว้ที่วัดไชโยวรวิหาร

ส่วนงานวิจัยของ พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และ ถาวร เกียรติทับทิว[๒๖] ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง "พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีผลกระทบที่มีต่อภาวะความเป็นอยู่ทางสังคมของคนไทย" ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจุบันสังคมไทยนิยมสะสมพระเครื่องกันมากขึ้นอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงไม่ถึง ๑๐ ปีมานี้ จากความนิยมดังกล่าวเป็นเหตุให้เกิดตลาดพระเครื่อง แผงพระเครื่อง ร้านพระเครื่อง รวมถึงขยายไปสู่ศูนย์พระเครื่องที่มีขนาดใหญ่ขึ้น พบได้ตามศูนย์สรรพสินค้าขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร รวมถึงหัวเมืองใหญ่ต่างจังหวัด เป็นเหตุให้เกิดธุรกิจพระเครื่องที่เรียกว่าพุทธพาณิชย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเช่าหรือแลกเปลี่ยนมีทั้งทางตรงและผ่านสื่อโฆษณา

ผลงานวิจัยของ ประมวล ศรีทอง[๒๗] ได้วิจัยเรื่อง "พระเครื่อง" ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา โลกทัศน์ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม ได้กล่าวไว้ว่า พระเครื่องเป็นวัตถุบูชาที่เกิดจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เมื่อมีความเชื่อมั่นศาสนามาก ก็ได้มีการสร้างรูปเคารพ ในที่นี้หมายถึงพระเครื่อง ได้มีการสร้างพระเครื่องขึ้นเพื่อใช้เป็นสิ่งแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นที่เคารพสูงสุด และเป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธ พระเครื่องจึงเปรียบเสมือนเป็นเจตนาของศาสนา และผู้วิจัยยังได้ให้นิยามศัพท์เฉพาะพระเครื่องไว้ว่า พระเครื่อง หมายถึง พระพุทธรูปที่มีขนาดเล็กที่ใช้แขวนด้วยสร้อยหรือเส้นเชือก โดยใช้แขวนที่คอได้ นอกจากนั้น ประลอง เรืองฤทธิ์[๒๘] ได้กล่าวไว้ว่า บรรดาพระเครื่องและวัตถุมงคลทั้งในอดีตและปัจจุบันล้วนแล้วมีความศักดิ์สิทธิ์ มีพุทธคุณครบเครื่องเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้บูชามานับไม่ถ้วน อย่างเช่น พระเครื่องของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรังสี) แห่งวัดระฆังโฆสิตาราม มีผู้

---

[๒๕] ประชุม กาญจนวัฒน์, **สามสมเด็จ,** หน้า ๗-๑๒.

[๒๖] พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว. **"พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีผลกระทบที่มีต่อภาวะความเป็นอยู่ทางสังคมของคนไทย".** (กรุงเทพฯ : วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ๔๒ ; ๑, ๑๑๑. ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๔.

[๒๗] ประมวล ศรีทอง. **พระเครื่อง.** (มหาสารคาม : รายงานวิจัยประกอบรายวิชาโลกทัศน์ท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม. ๒๕๓๖), หน้า ๒.

[๒๘] ประลอง เรืองฤทธิ์. **บูชาพระเครื่องให้ถูกวิธี เพื่อความมั่งมี คงกระพัน.** (กรุงเทพฯ : อาศรมปัญญา. ๒๕๕๕), หน้า ๗-๙.

เคารพนับถืออยากได้มากที่สุด หรือพระเครื่องของหลวงปู่ทวด หลวงพ่อเงิน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พระเครื่องจะมีอานุภาพศักดิ์สิทธิ์ตามเจตนาของผู้สร้างจะต้องมีสิ่งประกอบเหล่านี้ คือ

๑ มีศีลบริสุทธิ์ไม่ด่างพร้อยแม้แต่น้อย เป็นพื้นฐานแรกของความขลังและศักดิ์สิทธิ์

๒ มีจิตที่บริสุทธิ์สะอาดผ่องใส มีพื้นฐานจากการทำกรรมฐาน ๔๐ วิธี ซึ่งเป็นอุบายชำระล้างจิตให้บริสุทธิ์

๓ มีกรรมบริสุทธิ์ ประกอบไปด้วยไม่มีความโลภโกรธหลง ตั้งใจทำด้วยอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่ผู้ตกทุกข์เดือดเนื้อร้อนใจ ให้เขาเหล่านั้นยึดเหนี่ยวเพื่อเกิดสุขและปลอดภัย

ตามที่กล่าวมาในข้างต้น ความขลังศักดิ์สิทธิ์จากการปลุกเสกพระเครื่องจะต้องประกอบด้วยความบริสุทธิ์ทั้ง ๓ ประการนี้ เรียกอีกอย่างว่า ตรีวิสุทธิ์ ซึ่งมีพลังค้ำจุนส่งเสริมอย่างพอดีพอเหมาะ เหมือนทองแดง ทองเหลือง และเงิน เมื่อผสมกันเข้าจะเป็นทองสำริด แต่ความบริสุทธิ์ทั้ง ๓ ประการนี้ไม่ได้ตั้งมั่นอยู่ได้ตลอดกาล มีแล้วอาจเสื่อมลงเมื่อใดก็ได้ แต่เมื่อรู้ว่าตนเสื่อมลงขณะใด ข้อใด ต้องประพฤติวัตรปฏิบัติให้บริสุทธิ์เสียก่อน

ส่วนนิตยสารที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่อง มีผลงานเขียนของ เซียนเก่ง ภควัท[๒๙] ได้กล่าวว่า พระเครื่องคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่โบราณสร้างไว้เป็นเครื่องบูชา และเป็นเครื่องเตือนสติให้ทำความดี นอกจากนี้ยังช่วยเหลือสนับสนุนผู้ที่บูชาให้พ้นเคราะห์กรรม หากเคราะห์ร้ายก็กลับกลายให้เบาลง ยุคปัจจุบันถึงแม้จะมีเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทอย่างมาก แต่ความเชื่อความศรัทธาต่อพระเครื่องก็ยังมีอยู่ยั้งยืนยง และยังคงต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย พระเครื่องอันทรงพุทธคุณก็ได้รับความสนใจจากบุคคลต่าง ๆ หลายหลากอาชีพ ทั้งสังคมคนไทยและต่างประเทศอีกด้วย ทำให้แวดวงของสังคมพระเครื่องเกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกจากนั้น ส.มอดินแดง[๓๐] ได้กล่าวว่า จากการศึกษาพุทธศิลป์ของการสร้างพระกรุตั้งแต่ยุคทวารวดีมาจนถึงสมัยอยุธยา ได้พบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญตามลำดับ ดังนี้

ยุคแรก ประมาณปี พ.ศ.๒๓๕ มีการเริ่มนำเข้าที่นครปฐมปัจจุบัน มีการสร้างด้วยรูปแบบศิลปะ “คันธาระ” ในช่วงยุคต้นของทวารวดี ซึ่งมีการผสมผสานกับแนวคิดและศิลปะท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างหลากหลาย

ยุคที่สอง ประมาณปี พ.ศ.๘๐๐ ก็พัฒนามาเป็นรูปแบบศิลปะ “คุปตะ” ที่ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ผี” เป็นฐาน พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ใช่คน จึงมีลักษณะรูปทรงออกมาเป็นหยาบ ๆ โดยมีฐานคิดจินตนาการของ “รูปสักการะ” แม้จะมีความอ่อนช้อยแต่อยู่ในลักษณะหยาบ

ยุคที่สาม ประมาณปี พ.ศ.๑๒๐๐-๑๖๐๐ ได้ใช้แบบศิลปะ “ปาละ” ซึ่งมีความอ่อนช้อยมากขึ้น มีรายละเอียดขององค์พระและองค์ประกอบต่าง ๆ มากขึ้น มีสัดส่วนความเป็น

---

[๒๙] เซียนเก่ง ภควัท. **เล่นพระง่าย ๆ เข้าใจได้ด้วยตนเอง.** กรุงเทพฯ : นานาสำนักพิมพ์. ๒๕๕๖), หน้า ๑๐-๑๑.

[๓๐] ส.มอดินแดง (นามแฝง). **เปิดคัมภีร์ ๑,๐๐๐ ล้าน จุดตายพระเครื่องแท้.** (กรุงเทพฯ : แฮปปี้บุ๊ค. ๒๕๕๕), หน้า ๓๒-๓๖.

“คน” มากขึ้น ในยุคนี้เรียนกว่า “ยุคทวารวดี” แต่ในขณะเดียวกันก็มีการแทรกศิลปะอินเดียใต้ เรียกว่า “อมราวดี” เข้ามาอีกด้วย ซึ่งเป็นช่วงปลายทวารวดี

ยุคที่สี่ ประมาณ พ.ศ.๑๓๐๐-๑๘๐๐ เป็นยุคการเกิดอาณาจักรศรีวิชัย ศิลปะมีความเป็นระเบียบอ่อนช้อยมากยิ่งขึ้น แต่พอเข้ามาในยุคทวารวดีตอนปลายต่อกับยุคลพบุรี ได้มีการปรับรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเชื่อมต่อกับแนวคิดฮินดู มีทั้งการเชื่อมความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าคือปางหนึ่งของพระนารายณ์ หรือเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาฮินดู และมีการสร้างพระพุทธรูปแบบเทพเจ้า มีเครื่องทรงแบบกษัตริย์ ควบคู่ไปกับการสร้างเทวรูปทั้งในยุค “ปาปวน” และยุค “บายน” ตามลำดับ แต่ทั้งหมดก็ได้รับการพัฒนาพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูปแบบบริสุทธิ์มากขึ้น โดยเริ่มในยุคปลายลพบุรี เช่น ในกลุ่มพระลำพูน พระอู่ทอง พระเชียงแสน และสุโขทัย มีความเป็น “พระ” มากกว่าเป็น “เทพ” หรือ “ผี” หรือ “รูปสักการะ” แต่ก็มีลักษณะความเป็นถิ่นปนอยู่

ส่วน ขจรพรรณ สวยฉลาด[๓๑] ได้กล่าวไว้ว่า ด้วยสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันคงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า “เงิน-ทอง” คือปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่อำนาจทางการเงินเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อสังคม ไม่เว้นแม้แต่วงการที่เป็นเรื่องของ “ความเชื่อ ความศรัทธา” อย่างวงการ “พระเครื่อง” เพราะเป็นวงการที่อยู่กับสิ่งของที่ “ทรงคุณค่าภายในตนเอง” มากเกินกว่าที่จะสามารถประเมินมูลค่าได้ ดังนั้นจึงจำเป็นที่ต้องใช้เงินมาเป็นของกลางเพื่อแลกเปลี่ยนกับคุณค่าของวัตถุมงคลเหล่านั้น ถึงแม้ว่าเงินจะไม่มีค่าภายในตัวเอง แต่ก็เป็นสิ่งที่เป็นมูลค่าจึงสามารถทดแทนกันได้ในบางกรณี พระเครื่องหรือวัตถุมงคลเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน ผู้ที่นิยมวัตถุมงคลในสมัยอดีตนั้น ส่วนใหญ่มักแสวงหาด้วยตนเอง เรียนรู้ด้วยตนเอง และเป็นประเภทใจถึงกล้าได้กล้าเสีย จึงถูกเรียกว่า “นักเลงพระ” ในปัจจุบันแทบไม่มีบุคคลประเภทนี้เหลือในสังคมไทยแล้ว จะมีแต่ “เซียนพระ” ซึ่งยึดหลักประการสำคัญ คือ “ซื้อมา-ขายไป” และปลูกฝังแนวคิดว่า หากพระเครื่องชิ้นใดขายไม่ได้ ก็แสดงว่าพระเครื่องนั้นปลอม จึงมีพระเครื่องจำนวนไม่น้อยที่เซียนพระไม่รู้จัก และกล่าวหาว่าเป็นพระปลอม และคนในสังคมก็เชื่อตามกันไป ซึ่งความจริงพระเครื่อง พระกรุหลายรุ่นมีอายุหลายร้อยปี แต่ต้องทำความเข้าใจก่อนว่าจะใช้เหตุผลอะไรระหว่างเน้นพุทธพาณิชย์ หรือเน้นความศรัทธา

นอกจากนั้น ศรีศักร วัลลิโภดม[๓๒] ได้กล่าวในเอกสารกองบรรณาธิการข่าวสดไว้ว่าประเทศไทยในสมัยก่อน ไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเคยจัดสร้างหรือทำเหรียญพระ ถ้าจะทำก็เป็นพระพิมพ์ ข้างในเป็นตะกั่วเป็นรูปพระรูปเศียรพระ เพิ่งมาในสมัยกรุงเทพฯหรือรัตนโกสินทร์ ราวสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ที่เริ่มมีจัดสร้าง หรือ “ปั๊ม” เหรียญพระขึ้นมา เท่าที่เห็นจะเป็นเหรียญหลวงปู่หรือเกจิอาจารย์ชื่อดัง ในระยะหลัง ๆ ส่วนมากจัดสร้างเหรียญพิมพ์พระพุทธรูปใหญ่ ๆ สำคัญ ๆ อาทิ วัดพนัญเชิง วัดมงคลบพิตร เท่าที่เห็นพระเหรียญมาพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในคราวแรกเหรียญเกิดจากรูปแบบของชาวตะวันตก คือเหรียญตราสัญลักษณ์ต่าง ๆ พอตอนหลังกลายเป็นเหรียญรูปพระ เหรียญวัตถุมงคลที่ระลึก นอกจากนั้น พระเครื่องกับพระ

---

[๓๑] ขจรพรรณ สวยฉลาด. **เลือกวัตถุมงคลให้เหมาะกับราศีเกิด.** (กรุงเทพฯ : ดวงกมลพับลิชชิ่ง. ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๖.

[๓๒] ศรีศักร วัลลิโภดม. **พระเครื่องในเมืองสยาม.** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๕๕), หน้า ๑๐-๑๓.

พิมพ์มีความต่างกัน พระพิมพ์แต่เดิมไม่ได้ทำเป็นพระเครื่อง พระเครื่องหมายถึงพระเครื่องรางของขลัง พระเครื่องรางของขลังในสมัยอยุธยายังไม่มี มีในสมัยกรุงเทพฯรัชกาลที่ ๔ หรือ ๕ แต่ก่อนเป็นพระพิมพ์ พิมพ์ขึ้นแล้วใส่ในสถูปเจดีย์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นที่ระลึก มีมาช้านานแล้วแต่ไม่ใช่พระเครื่อง แต่ก่อนจะมีการจัดสร้างพระเครื่อง จะปรากฏมีพระกริ่งประเทศเขมร เสื้อยันต์ ตะกรุด เครื่องรางจำพวกนี้เป็นเครื่องรางของขลัง นอกจากนั้น ยังมีพวกเล่นแร่แปรธาตุ คือ พวกที่จัดสร้าง "ปรอท" นี้เป็นแนวคิดเรื่องกายสิทธิ์ของชาวจีนผสมกับพวกพระพิมพ์ สีแวววาว พระเหรียญเกิดจากพัฒนาขึ้นของการหล่อโลหะและการปั๊ม ส่วนพระโบราณจะไม่ใช้วิธีการปั๊ม แต่ใช้วิธีการกดพิมพ์หรือวิธีการทำแบบลอยตัว ส่วนในสมัยสุโขทัยหรืออยุธยาตอนต้น หรือพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ มีการจัดสร้างพระพุทธรูปพระพิมพ์ออกมาจำนวนมาก ๆ ก็เพื่อเป็นการระลึกถึงอดีตพระพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากกว่าเม็ดทรายในมหาสมุทร ทั้งนี้เพราะแนวคิดความเชื่อของหินยานหรือเถรวาท เชื่อว่า อดีตพระพุทธเจ้ามีมากกว่าเม็ดทรายในมหาสมุทร เป็นความเชื่อที่แพร่หลายในประเทศพม่า ไทย มอญ ครั้นการสร้างเหรียญพระเกจิอาจารย์ในช่วงรัชกาลที่ ๕ ที่ ๖ มีมากเพราะพระเกจิอาจารย์ที่โด่งดังมีจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนามีถิ่นกำเนิดที่ประเทศอินเดีย แต่ไม่มีการจัดสร้างเหรียญพระ มีเพียงจัดสร้างพระพิมพ์ แต่ไม่นำมาห้อยแขวนที่คอ เพราะชาวอินเดียมีความเชื่อว่า พระพิมพ์เป็นพระที่บริสุทธิ์ จะไม่ให้แตะต้องตัวเราซึ่งสกปรก ชาวอินเดียมีคติความเชื่อว่า ศาสนาเป็นเรื่องบริสุทธิ์ จะไม่นำพระมาใส่คล้องคอ แม้กระทั่งรูปของพระพุทธหากจะนำเข้าบ้านต้องวางแผน ต้องจัดสร้างหอพระเป็นการจำเพาะแยกออกจากตัวบ้าน แม้แต่นำไปวางไว้บนหิ้งยังไม่นิยม เพราะเขาถือว่าหิ้งเป็นที่อยู่ของ "ผี"

การนำพระมาห้อยคอน่าจะเกิดจากสาเหตุ คือ ความไม่มั่นคงในชีวิต เช่น ภาวะสงครามในช่วงรัตนโกสินทร์เราทำสงครามกับญวนและพม่า อีกทั้งการรุกรานของฝรั่ง ความไม่มั่นคงมันเกิดขึ้น ทำให้เครื่องรางของขลังเกิดมีตัวตนมากขึ้น เริ่มแรกมีความเชื่อว่าอยู่ยงคงกระพันก่อน ต่อมาก็เชื่อว่าแคล้วคลาดอันตราย แม้ในสมัยอยุธยาจะมีสงครามมากมาย แต่จะใช้เวทมนต์คาถา

นอกจากนั้น อุดม อักษรนิตย์[๓๓] ได้กล่าวถึงพระเครื่องพระพิมพ์ไว้ว่า พระเครื่อง คือ พระพิมพ์ต่าง ๆ อาจจะเป็นผง ดิน โลหะ หรือวัตถุอย่างอื่นที่ผู้ทรงคุณวุฒิอันวิเศษสร้างขึ้นมาเพื่อให้พกพาติดตัวได้สะดวก พระเครื่องมีคุณพิเศษหลายประการ มีอานุภาพ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เช่น เมตตามหานิยม คงกระพันชาตรี แคล้วคลาด เป็นต้น พระเครื่องจะมีอานุภาพศักดิ์สิทธิ์เฉพาะผู้เลื่อมใสศรัทธาปสาทะ พกติดตัวไปในที่ต่าง ๆ ได้ทุกโอกาส เป็นกำลังพลังทางจิตทำให้เกิดความเชื่อมั่น การสร้างพระเครื่องขึ้นมาก็เพื่อนำไปสักการะบูชาถึงองค์พระพุทธเจ้า ขออำนาจศักดิ์สิทธิ์มาคุ้มครองตน น้อมรับคำสอนมาปฏิบัติ ในปัจจุบันการสร้างพระเครื่องไม่ได้แสดงถึงทางศิลปกรรมและประวัติศาสตร์แต่อย่างไดมากนัก ส่วนมากจัดสร้างมุ่งประเด็นทางการค้าขาย บางรุ่นไม่ได้ผ่านพิธีการปลุกเสกอย่างสมบูรณ์ดังเช่นสมัยโบราณ อีกประการหนึ่งพลังอำนาจจิตของบุคคลในยุคนี้มีค่อนข้างต่ำ มีความกังวลกับเศรษฐกิจการครองชีพ ขาดสมาธิ ขาดญาณต่าง ๆ อำนาจจิตของบุคคลจึงอ่อนพลังอานุภาพลง หากกล่าวถึงพระพิมพ์ของเก่าสมัยโบราณ ได้เกิดขึ้นภายหลังที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับ

---

[๓๓] อุดม อักษรนิตย์. **พระเครื่องพระพิมพ์.** (สารนครศรีธรรมราช ; ๒๑-๒๓. ๒๕๕๐), หน้า ๒๑-๒๓.

ขันธปรินิพพานแล้วไม่นานนัก มูลเหตุการณ์สร้างพระพิมพ์มาจากสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ซึ่งแรก ๆ ผู้เคารพนับถือพระพุทธเจ้าต้องเดินทางไปยังสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง เพื่อแสดงการสักการบูชา ต่อมาเห็นว่าการเดินทางไปยังสถานที่ดังกล่าวได้รับความลำบากทั้งไปและกลับ จึงได้คิดทำเป็นพระพิมพ์ขึ้นตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ ๒ เป็นต้นมา ครั้งแรกก็พิมพ์ลงแผ่นผ้าก่อน สันนิษฐานว่ามีเพียง ๔ ปาง คือ ปางประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ต่อมามีแนวความคิดว่า พิมพ์ใส่ผ้าไม่เกิดความคงทนถาวร จึงใช้ดินและวัตถุอื่นที่คงทนถาวรกว่า

พระเครื่อง มีความหมายว่า เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา เพราะการสร้างพระเครื่องได้รับอิทธิพลมาจากเปอร์เซียที่อพยพเข้าสู่ประเทศอินเดีย การก่อเกิดพระเครื่องก็เพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถนำติดตัว ต่อมาตัวพระเครื่องมีสลักตัวอักษรย่อ เพราะประโยชน์ในการย่อคำสวดของพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ ต่อมาได้เริ่มเป็นอานุภาพของพระเครื่อง อาจมีสาเหตุมาจากตัวผู้นับถือเกิดความไม่สบายใจ จิตใจไม่ปกติขาดที่พึ่ง ขาดความมั่นใจ เกิดความวิตกกังวล เกิดอุปาทาน จึงได้หันมาสวดมนต์ก่อให้เกิดคาถาและเพื่อสะดวกในการจดจำจึงต้องสวดย่อ การย่อตัวอักษรจารลงในพระเครื่องกลายเป็นคาถาตามความเชื่อด้วย พระเครื่อง มีความหมายถึงพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ที่นับถือกันว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย ซึ่งเดิมเรียกว่า พระพิมพ์ รวมถึงเหรียญพระเกจิอาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เฒ่าวายุ คันเคียว[๓๔] ได้กล่าวถึงพระเครื่องในประเทศไทยไว้ว่า จากที่มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่แล้ว พระพุทธรูปขนาดเล็กก็เป็นที่นิยมสร้างเพื่อบรรจุไว้ในพระเจดีย์เพื่อเป็นพุทธบูชา และพระพุทธรูปขนาดเล็กนิยมเรียกขานกันมาตั้งแต่มีการค้นพบใหม่ ๆ ว่า “พระเครื่อง” หรือ “พระเครื่องราง” เหตุผลเพราะสามารถอาราธนาพกพาติดตัวไปได้ทุกที่ และสะดวกในการพกพาด้วย เช่น มัดรวมกับผ้าประเจียดห่อให้มิดชิดแล้วผูกคอ หรือผูกต้นแขนสำหรับป้องกันภัยอันตราย โดยเฉพาะเวลาเข้าสู่สงครามเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการสู้รบอย่างมั่นใจ จุดประสงค์หลักเพื่ออาราธนาไว้ป้องกันตนเอง อนึ่งพระเครื่องที่ค้นพบในแต่ละภูมิภาคนั้น ความจริงคนโบราณสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา และสร้างไว้ให้ครบตามความเชื่อ ไม่ประสงค์ให้ใครไปขุดหรือกะเทาะออกมาแล้วเก็บเป็นสมบัติส่วนตัว แต่ที่พระเครื่องหลุดออกมาจากกรุต่าง ๆ มาจากสาเหตุเกิดภัยพิบัติขึ้นในสังคม ทำให้สังคมขาดที่พึ่งขาดความมั่นใจและขาดความปลอดภัย จึงพากันเสาะแสวงหาขวัญกำลังใจจากวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง อีกอย่างพระเจดีย์หรือสถูปบรรจุพระเครื่องเหล่านั้นเก่าแก่เต็มที เกิดพังทลายไปตามกาล จึงทำให้พระเครื่องหลุดออกมา แล้วมีคนไปพบเข้าโดยบังเอิญจึงได้เก็บเอามาบูชาที่บ้าน เรียกว่า “พระกรุแตก” ต่อมามีประสบการณ์ด้านการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขึ้นกับผู้ครอบครอง ทำให้เกิดความต้องการครอบครองเป็นเจ้าของ นักแสวงหาพระเครื่องจึงพากันขุดกรุบ้าง แลกเปลี่ยนกันบ้าง เช่าบูชาบ้าง รวมถึงพัฒนาเทคนิคความรู้ด้านพระเครื่องจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้น ผลงานวิทยานิพนธ์ของ บุศรา สว่างศรี[๓๕] ได้กล่าวถึงการตั้งชื่อพระเครื่องว่า การตั้งชื่อพระเครื่องเพราะให้สื่อความหมายรับรู้ร่วมกันของสังคม พบว่าชื่อพระเครื่องเกิดจากปัจจัย คือ ๑)มีชื่อเรียกตามสถานที่พบ เช่น พระถ้ำเสือ พบที่ถ้ำเสือ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยที่ถ้ำเป็น

---

[๓๔] เฒ่าวายุ คันเคียว. **อภินิหารพระเครื่อง.** (กรุงเทพฯ : ไพลินบุ๊คเน็ต จำกัด. ๒๕๕๓), หน้า ๒๐-๒๖.

[๓๕] บุศรา สว่างศรี, **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง,** หน้า ๖๕-๗๔.

สถานที่ชาวบ้านพบเสืออยู่ในถ้ำนี้ พระนางพญาก็จะระบุว่าวัดนางพญา ขุนแผนก็จะระบุว่าวัดบ้านกร่างหรือวัดพระรูป ๒)เรียกชื่อตามลักษณะเด่น เช่น ลักษณะองค์พระมีพระกรรณยาวก็เรียกชื่อว่าพระหูยาว องค์พระประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ เรียกว่า พระปรกโพธิ์ พระที่อยู่ในอิริยาบถลีลาเรียกชื่อว่าพระกำแพงเขย่ง และจะต้องระบุสถานที่พบต่อท้ายอีก เช่น พระกำแพงเขย่งสุพรรณ พระกำแพงสวรรค์ นอกจากนั้นยังมีพระร่วงหลังรางปืน ๓)เรียกชื่อตามรูปทรง เช่น ลักษณะมีรูปทรงคล้ายสิ่งไหนก็เรียกชื่อตามสิ่งนั้น พระกำแพงกลีบบัว พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงซุ้มกอ ๔)เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง เช่น ผงและเกสร เป็นวัสดุสำคัญในการก่อรูป เรียกชื่อว่าพระผง พระเกสร ๕)เรียกชื่อตามจำนวนพระ เช่น การสร้างจำนวนเท่าใดก็เรียกตามนั้น มีพระกำแพงห้าร้อย ๖)เรียกชื่อตามความเชื่อในพุทธคุณ เช่น พระคง พระนางพญาเสน่ห์จันทร์ พระเงี้ยวทิ้งปืน พระโดดร่ม ๗)เรียกชื่อตามผู้สร้าง เช่น พระสมเด็จวัดระฆังฯ หลวงพ่อคูณ หลวงปู่เอี่ยม ๘)เรียกชื่อตามผู้ใช้ เช่น พระสวนเรียกใหม่ว่าพระมเหศวร ๙)เรียกชื่อตามสิ่งที่นิยมในสมัย เช่น พระชุดกิมตึ๋ง ที่กล่าวมาพบว่า การเรียกชื่อพระเครื่องมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ที่พระคล้ายสิ่งใดหรือมีลักษณะอย่างไรก็เรียกไปตามนั้น การเรียกชื่อพระเครื่องบางครั้งไม่ได้เกี่ยวข้องกับหลักประติมานวิทยา ปรากฏมีพระหลายแบบที่เรียกชื่อผิดไป เช่น พระนารายณ์ทรงปืน คำว่า ปืน ในสมัยโบราณหมายถึงธนูหรืออาวุธเหตุที่เรียกว่าพระนารายณ์ทรงปืนก็เพราะเห็นรูปที่ประทับยืนทางขวาของพระนาคปรก เป็นพระสี่กรจึงเรียกว่าพระนารายณ์ ที่จริงแล้วเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สองพระหัตถ์บนถือลูกประคำกับคัมภีร์ สองพระหัตถ์ล่างถือดอกบัวกับน้ำอมฤต สร้างตามคติพระรัตนตรัยแบบมหายาน ส่วนพระกำแพงเขย่ง อากัปกิริยาเขย่งที่จริงแล้วเป็นอริยาบทลีลาจากพุทธประวัติตอนเสด็จจากสวรรค์ดาวดึงส์

หากสืบค้นผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่อง พบว่า มีผลงานวิจัยของ ส่งศรี ประพัฒน์ทอง[๓๖] ศึกษาไว้ว่า อาณาจักรศรีวิชัยมีการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเห็นได้จากพบพระพิมพ์ในพื้นที่จังหวัดตรัง พัทลุง นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และปัตตานี พระพิมพ์มีลักษณะเนื้อเป็นดินดิบ บางชิ้นพบส่วนผสมของอัฐิธาตุที่เผาแล้ว พระพิมพ์บางองค์มีจารึกพระคาถา เย ธมฺมา ฯ ไว้ด้วยพระพิมพ์ส่วนใหญ่พบที่ถ้ำและในเจดีย์ ส่วนธัญลักษณ์ ศรีเมืองคุณ[๓๗] ได้ทำวิจัยเรื่องพระเครื่องเมืองเลย : กรณีศึกษาพระเครื่องพระญาณทีปาจารย์ (หลวงปู่ท่อน ญาณธโร) จากการศึกษาพบว่า พระเครื่องเมืองเลยเป็นพระใหม่ทั้งสิ้น เพราะมีอายุต่ำกว่า ๑๐๐ ปี เป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ การสร้างเกิดขึ้นจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชน พระเครื่องเมืองเลยสามารถวิเคราะห์ได้ ๔ ด้าน คือ ๑)ด้านประวัติศาสตร์ ๒)ด้านพุทธศิลป์ ๓)ด้านภาษาและจิตใจ และ ๔)ด้านเศรษฐกิจ สำหรับนิติ กสิโกศล[๓๘] ได้วิจัยเรื่อง พระเครื่อง : ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย ได้พบว่า ความนิยมพระเครื่องในสังคมไทยในอดีต เริ่มก่อตัวจากที่วัดในละแวกชุมชนนั้น ๆ ไม่ได้สนใจกับพระเครื่องต่างถิ่นหรือแม้แต่

---

[๓๖] ส่งศรี ประพัฒน์ทอง. **การศึกษาวิจัยพระพิมพ์สมัยอยุธยาที่พบในเกาะเมืองอยุธยา.** (กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. ๒๕๔๑), หน้า ๒๖.

[๓๗] ธัญญลักษณ์ ศรีเมืองคุณ. **พระเครื่องเมืองเลย : กรณีศึกษาพระเครื่องพระญาณทีปาจารย์วัดศรีอภัย อำเภอเมือง จังหวัดเลย.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

[๓๘] นิติ กสิโกศล. **พระเครื่อง : ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย.** (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๗), หน้า ๕๗.

ได้รับแจกก็ไม่เป็นที่สนใจและไม่สะสม หากต้องการทราบว่าเกจิองค์ไหนดังก็ได้ข่าวจากการเล่าสืบ ๆ กันมา

นอกจากนั้น เกษร สิทธินิ้ว[๓๙] ได้กล่าวถึงศรัทธาพระเครื่องว่า สังคมไทยเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดสถาบันเศรษฐกิจมาเป็นศูนย์กลางแทนสถาบันทางศาสนา ระบบเศรษฐกิจมีห้างสรรพสินค้าเป็นศูนย์กลางรองรับ พระเครื่องก็ปรับเปลี่ยนในรูปแบบการเช่าเป็นตลาดพระเครื่อง เช่น ศูนย์พระเครื่องพันธุ์ทิพย์พลาซ่า ศูนย์พระเครื่องมณเฑียรพลาซ่า ส่วนกาญจนา แก้วเทพ[๔๐] กล่าวไว้ว่า ในสังคมทุนนิยมโครงสร้างการผลิตพระเครื่องเริ่มทำเป็นรูปแบบพุทธพาณิชย์ ผู้สร้างพระเครื่องได้โฆษณาในสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อสร้างฐานความเชื่อมั่นให้กับผู้ต้องการเช่าบูชา งานวิจัยของ ปรีชา วงศาสุลักษณ์[๔๑] จากงานวิจัยเรื่อง บทบาทของสื่อมวลชนที่เสริมสร้างคุณค่าให้กับพระเครื่องและพระบูชา พบว่า พระเครื่องพระบูชาเป็นสื่อศักดิ์สิทธิ์สร้างความต้องการและความอยากได้ให้แก่ผู้บริโภค การบริโภคพระเครื่องพระบูชามี ๔ ลักษณะ คือ ๑)เพื่อการใช้สอย ๒)เพื่อแลกเปลี่ยนทางเศรษฐศาสตร์ ๓)เพื่อสัญลักษณ์ และ ๔)เพื่อสัญญะ ส่วนงานวิจัยของ อรพันธุ์ สงวนเสริมศรี[๔๒] ได้ทำวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความนิยมพระเครื่อง มีตัวแปรอิสระ ได้แก่ ลักษณะทางพระพุทธศาสนา ทางจิตใจ ประสบการณ์ การครอบครอง แหล่งที่มา การใช้จ่าย รูปแบบเนื้อพระ และพุทธคุณ ส่วนตัวแปรตาม คือ ความนิยมของพระเครื่อง ความเก่าแก่ ประวัติ ปาฏิหาริย์และอัศจรรย์ พร้อมกับพระเครื่องนั้นจะมีราคามากขึ้นในอนาคต

ส่วนวิพัฒน์ ทองคำพันธุ์[๔๓] ได้ทำวิจัยเรื่อง ลักษณะการประกอบอาชีพของคนให้เช่าพระเครื่องและเครื่องรางบนบาทวิถี ผลการศึกษาพบว่า คนที่ประกอบอาชีพให้เช่าพระเครื่องในด้านจิตลักษณะมีแรงจูงใจในการประกอบอาชีพ มีความขยันอดทน มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ เชื่อโชคลาง ยอมรับวิธีการผลิต กล้าเสี่ยงกล้าลงทุน และคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ในการประกอบอาชีพ ส่วนพระมหาเชิด เจริญรัมย์[๔๔] ศึกษาเรื่อง พระเครื่องกับสังคมไทย พบว่า หลักคำสอนพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทไม่ปรากฏมีหลักคำสอนเรื่องพระเครื่อง แต่พระเครื่องเกิดขึ้นจากความเชื่อและเคารพในพระพุทธรูปอันเป็นสิ่งแทนพระพุทธเจ้า และอาจได้รับอิทธิพลทางความเชื่อของนิกายมนตรยาน ซึ่งเชื่อว่าเกี่ยวข้อง

---

[๓๙] เกษร สิทธินิ้ว. **ศรัทธาและเงินตราในโลกธุรกิจพระเครื่อง.** (สารคดี; มกราคม : ๖๗-๖๘. ๒๕๔๙), หน้า ๖๗-๖๘.

[๔๐] กาญจนา แก้วเทพ. “การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์.” ใน **สื่อกับศาสนา.** รวบรวมและจัดพิมพ์โดยกิตติ กันภัย. (กรุงเพทฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๒), หน้า ๕๑.

[๔๑] ปรีชา วงศาสุลักษณ์. **บทบาทของสื่อมวลชนที่เสริมสร้างคุณค่าให้กับพระเครื่องพระบูชา.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖), หน้า บทคัดย่อ.

[๔๒] อรพันธุ์ สงวนเสริมศรี. **ปัจจัยที่มีผลต่อความนิยมพระเครื่อง.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

[๔๓] วิพัฒน์ ทองคำพันธุ์. **ลักษณะการประกอบอาชีพของคนให้เช่าพระเครื่องและเครื่องรางบนบาทวิถี.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

[๔๔] เชิด เจริญรัมย์, พระมหา. **พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีของนักวิชาการพระพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

กับแนวความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องอาถรรพเวทของศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องการสร้างพระพุทธรูปนี้ปรากฏในหนังสือตำนานพุทธเจดีย์ และเป็นปรากฏการณ์วิทยาทางศาสนา ทำให้ชาวพุทธในสังคมไทยเชื่อว่าพระเครื่องเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และ ถาวร เกียรติทับทิว[๔๕] ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง พระเครื่องกับสังคมไทย พบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่นิยมสะสมพระเครื่องมีมูลเหตุคือ เพื่อศึกษาพุทธศิลป์หรือศิลปวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของการนับถือศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ และเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย

นอกจากนั้น เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลปะ[๔๖] ได้ศึกษาเรื่อง กำเนิดและวิวัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า คติความเชื่อในเรื่องราวของพระเครื่องได้ถือกำเนิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงที่เปิดรับประเทศตะวันตก หรือราวช่วงรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การหลั่งไหลเข้ามาของกระแสตะวันตก แนวคิดแบบทุนนิยมได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และความเชื่อในเรื่องราวทางศาสนาทำให้โลกทัศน์และแนวความคิดของคนไทยเปลี่ยนไป พระพิมพ์จากที่เคยเป็นรูปเคารพสัญลักษณ์กลับกลายเป็นการบูชาเพื่อความร่ำรวย อภิรักษ์ จุฬาศินนท์[๔๗] ศึกษาเรื่อง การศึกษาแรงจูงใจบูชาวัตถุมงคลของหลวงพ่ออุตตมะ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจในการบูชาวัตถุมงคลมี ๕ ด้าน คือ ๑)ศรัทธาในหลวงพ่ออุตตมะ ๒)ต้องการเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ๓)สนใจในพุทธศิลป์ ๔)คาดหวังในธุรกิจ และ ๕) ศรัทธาในพระพุทธศาสนา กาญจนา แก้วเทพ[๔๘] นำเสนอผลงานวิจัยเรื่อง พระเครื่อง : การสื่อสารและการบริโภคเชิงสัญญะ ได้ศึกษาการบริโภคความหมายพระเครื่องในฐานะเป็นสื่อวัตถุที่มีความศักดิ์สิทธิ์ได้เข้ามาสู่ทางโลกมากขึ้น

สรุปได้ว่า เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่อง มีการศึกษาถึงประวัติการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าที่ตนเองยอมรับนับถือ แม้ว่าในยุคแรกจะสร้างเพื่อเป้าหมายของการบูชาน้อมรำลึกถึงตัวแทนศาสนาก็ตาม ต่อมามีพัฒนาการปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อตามยุคสมัย และยิ่งไปกว่านั้นมีระบบการการผลิต ระบบการเช่าบูชา รวมถึงค่านิยมในรูปของการบริโภคเชิงสัญญะอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของประวัติ ตำนาน พัฒนาการ และการปรับเปลี่ยนเคลื่อนย้ายของเรื่องพระเครื่องยังเป็นที่น่าศึกษาต่อไป

๑.๘.๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมภาษาและการสร้างความหมาย

วัฒนธรรมทางภาษาและการสร้างความหมายที่ปรากฏเป็นแนวคิดเรื่องดังกล่าว มีผู้ศึกษาเป็นข้อมูลไว้ให้ศึกษาที่หลากหลายและน่าสนใจ จากข้อมูลพบว่า Elias[๔๙] ได้อธิบายให้เห็นความ

---

[๔๕] พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว, **รายงานการวิจัยเรื่องพระเครื่องกับกับสังคมไทย,** หน้า บทคัดย่อ.

[๔๖] เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลปะ. **กำเนิดและวิวัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาถึงปัจจุบัน.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

[๔๗] อภิรักษ์ จุฬาศินนท์. **การศึกษาแรงจูงใจบูชาวัตถุมงคลของหลวงพ่ออุตตมะ จังหวัดกาญจนบุรี.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สถาบันราชภัฏสวนดุสิต. ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

[๔๘] กาญจนา แก้วเทพ. **การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์.** (กรุงเทพฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

[๔๙] Elias, Norbert. **Symbol Theory,** หน้า ๔๕.

จำเป็นที่ทุกสังคมต้องกำหนดระบบสัญลักษณ์เพื่อใช้แทนความหมายในสิ่งหนึ่ง ๆ ซึ่งสังคมต้องมีความเข้าใจระบบของความหมายร่วมกัน การเรียนรู้เข้าใจเป็นความสามารถของมนุษย์ และ Langer[๕๐] ได้กล่าวไว้อีกว่า สัญลักษณ์และการสื่อความหมายเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทางภูมิปัญญา ความต้องการระบบสัญลักษณ์เป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีอยู่จริงและดำเนินอย่างต่อเนื่อง การใช้ระบบสัญลักษณ์เรียกได้ว่าเป็นการแปรรูปของประสบการณ์ (Symbolic transformation of experiences) ศิริพร ภักดีผาสุก[๕๑] ได้ศึกษาสมญานามของนักการเมืองที่เกิดขึ้นจากแนวความคิดหรือปฏิภาณของสื่อมวลชน ผลงานนี้ก็สะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องของภาษาและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมอีกเรื่องหนึ่ง จากที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันและคาดว่าในอนาคตก็จะยังมีการตั้งสมญานามให้กับนักการเมืองอย่างไม่สิ้นสุด ชุดความคิดที่นำภาษามาเล่นเพื่อสร้างสรรค์คำเรียกนี้สะท้อนภาพลักษณ์ได้อย่างแจ่มชัด การใช้ความคิดเล่นกับภาษาเช่นนี้สามารถสะท้อนให้เห็นตัวตน พฤติกรรม รวมถึงทัศนะอื่น ๆ เกี่ยวกับตัวของนักการเมืองได้ ภาษาและวัฒนธรรมในฐานะสื่อถ่ายทอดความคิดของกลุ่มสื่อมวลชนนั้น ก็ต้องอาศัยบริบทของบุคคลที่จะตั้งสมญานามโดยผ่านกระบวนการคิดอย่างรอบคอบและลุ่มลึกเป็นองค์ประกอบ ซึ่งชื่อที่ตั้งให้นักการเมืองแต่ละคนจะต้องมีลักษณะจำเพาะที่เด่น ๆ ของแต่ละบุคคล ไม่ปรากฏมีชื่อที่ซ้ำกันของนักการเมือง นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงชุดความคิดของเจ้าของภาษาและวัฒนธรรมด้วยว่า การตั้งสมญานามนั้น เป็นการเรียกชื่อรองจากชื่อจริง ไม่พบแต่จำเพาะนักการเมืองหรือบุคคลที่ได้รับความนิยม หรือบุคคลสำคัญเท่านั้น แต่ยังปรากฏในการเรียกชื่อเล่นหรือชื่อรองบุคคลทั่วไปด้วย ดังปรากฏชื่อรองหรือชื่อเรียกเล่นของบุคคลในสังคม การร้องเรียกชื่อทั้งที่เป็นชื่อจริงหรือชื่อรองเป็นข้อมูลสะท้อนให้เห็นแนวคิดของภาษาและวัฒนธรรมที่เจ้าของภาษาและวัฒนธรรมได้ถ่ายทอดกันสืบมา

นอกจากนั้น บุญยงค์ เกศเทศ[๕๒] ได้กล่าวไว้ว่า ภาษาเป็นสื่อสำคัญที่มนุษย์สร้างขึ้นใช้ ภาษาดั้งเดิมเกิดขึ้นจากความจำเป็นต่อการทำมาหากินของมนุษย์ในสังคม กล่าวได้ว่า ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้น ในสังคมไทยมีภาษาที่สืบทอดเป็นวัฒนธรรมทางภาษามาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นสังคมไทยยังนิยมใช้ภาษาในการตั้งชื่อสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ยุคสมัย สังคม ค่านิยม ความเชื่อ และแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ ซึ่งชื่อหรือถ้อยคำภาษาดังกล่าวจะเห็นลักษณะวัฒนธรรมอันเป็นภาพรวมได้ และชื่อมักจะเป็นสิ่งแรกที่สะดุดความสนใจของผู้พบเห็น บ่งบอกลักษณะที่เป็นตัวแทนบางประการของสิ่งต่าง ๆ หรือสืบค้นหาประวัติความเป็นมาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้ สมชาย สำเนียงงาม[๕๓] ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย พบว่า การศึกษาอรรถศาสตร์เป็นการศึกษาภาษาในบริบทของ

---

[๕๐] Langer, Susanne K. **Philosophy in a New key.** (Cambridge : Harvard University. ๑๙๙๗), หน้า ๗๙.

[๕๑] ศิริพร ภักดีผาสุก. ใน **"รู้ทันภาษา รู้ทันการเมือง".** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน. ๒๕๔๗), หน้า ๗๓-๑๐๖.

[๕๒] บุญยงค์ เกศเทศ, **ศาสตร์และศิลป์แห่งภาษา,** หน้า ๑๑-๕๗.

[๕๓] สมชาย สำเนียงงาม, **ลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย,** หน้า ๑๐-๒๑.

วัฒนธรรมทางสังคม พบ ๖ ลักษณะ คือ ๑)ลักษณะความเป็นสากลของทุกสังคมที่มีอยู่ ๒)วงศัพท์หรือหมวดหมู่ศัพท์ ๓)คำเรียกชื่อของสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงความคิดของเจ้าของภาษา ๔)จัดกลุ่มโดยพิจารณาจากลักษณะร่วมของข้อมูล ๕)จัดข้อมูลโดยยึดหลักความแตกต่าง และ ๖)เก็บข้อมูลโดยไม่เอาวัฒนธรรมของผู้วิเคราะห์เป็นต้นแบบ แต่ภาพรวมของอรรถศาสตร์มักสนใจในคำเรียก เช่น เรียกเครือญาติ เรียกสี คำสรรพนาม ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ เป็นต้น จากงานศึกษาพบว่า การตั้งชื่อของคนไทยมีความเชื่อในเรื่องของสิริมงคลและกาลกิณีสะท้อนให้เห็นวีคิดในการตั้งชื่อด้วย

นอกจากนั้น อานันท์ กาญจนพันธุ์[๕๔] ได้กล่าวถึงการอธิบายโครงสร้างของวาทกรรมที่ฟูโกต์ได้สรุปไว้ในบทความเรื่อง “Politics and the Study of Discourse” ซึ่งได้เสนอให้มองโครงสร้างของแต่ละวาทกรรมด้วยเกณฑ์ ๓ ประการ คือ ๑)เกณฑ์การก่อตัว ซึ่งแต่ละวาทกรรมจะขึ้นอยู่กับชุดของกฎเกณฑ์ในการก่อตัวขึ้นมา ๒)เกณฑ์ของการเปลี่ยนผ่าน ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนภายในและจุดเปลี่ยนของกฎเกณฑ์ใหม่ และ ๓)เกณฑ์ของการเชื่อมโยง ซึ่งเป็นชุดของความสัมพันธ์ที่นิยามและกำหนดเงื่อนไขให้เห็นความเกี่ยวข้องกับวาทกรรมอื่น ๆ ตามที่กล่าวมาวาทกรรมมีลักษณะความสำคัญ ๕ ประการ คือ ๑)ข้อจำกัดและรูปแบบของเรื่องที่จะพูดได้หรือพูดไม่ได้ ในฐานะขอบเขตของวาทกรรม ๒)ข้อจำกัดและรูปแบบในการเจรจาที่ใช้กำหนดว่า การเจรจาแบบใดจะคงอยู่หรือปล่อยให้หายไป ๓)ข้อจำกัดและรูปแบบในความทรงจำ ปรากฏในการก่อตัวของวาทกรรมว่า พูดแบบใดยอมรับได้และแบบใดไม่เป็นที่ยอมรับ ๔)ข้อจำกัดและรูปแบบในการนำกลับมาใช้ใหม่จากวาทกรรมที่เคยใช้มาก่อน หรือหยิบยืมมาจากวัฒนธรรมอื่นด้วยการให้คุณค่าใหม่ และ ๕) ข้อจำกัดและรูปแบบในการจำแนกแยกแยะว่าใคร กลุ่มใด หรือชนชั้นไหนจะเข้าถึงวาทกรรมใดได้บ้าง และจะต้องสัมพันธ์กันอย่างไร รวมถึงการต่อสู้เพื่อควบคุมวาทกรรมระหว่างกลุ่ม สรุปว่า วาทกรรมจึงเป็นความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ถูกนิยามว่าเป็นความจริงภายใต้กรอบความรู้แบบหนึ่ง ด้วยปฏิบัติการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในการนิยามความหมาย การสร้างวาทกรรมไม่ใช่เป็นเพียงแค่คำพูดเฉย ๆ แต่เป็นปฏิบัติการของการนิยามเพื่อตอกย้ำให้เห็นความชัดเจนขึ้น ส่งผลต่อการถูกครอบงำ จองจำ

ส่วนกาญจนา แก้วเทพ[๕๕] กล่าวไว้ว่า การศึกษาสายมนุษยศาสตร์ซึ่งได้ศึกษาการเล่าเรื่องของวรรณคดี คติชนวิทยา รวมถึงภาษาศาสตร์ซึ่งทำให้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่และยกสถานะขึ้นเป็นศาสตร์แห่งการเล่าเรื่อง และได้จำแนกองค์ความรู้ออกเป็น ๖ ลักษณะ คือ ๑) ด้านเป้าหมายการเล่าเรื่อง ใช้พื้นฐานทฤษฎีประกอบสร้างนิยม (Constructionism) ซึ่งการรับรู้ความหมายขึ้นอยู่กับการประกอบสร้างความหมาย การเล่าเรื่องเป็นเครื่องมือประกอบสร้างความหมาย ทั้งที่มีความเป็นจริงหรือไม่มีความจริงก็ได้ ศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องจึงเป็นเรื่องการประกอบสร้างทางความหมายที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology) เป็นศาสตร์ว่าด้วยเรื่องสัญญะ (Sign) ถูกประกอบสร้างความหมายผสมกับแนวคิดเรื่องอำนาจตามกระบวนทัศน์ใหม่ ๒)แตกต่างในแง่หน้าที่ (Function) เป้าหมายของการเล่าเรื่องเป็นไปเพื่อประกอบสร้างความหมายให้แก่สรรพสิ่ง มีการตั้งคำถามเพื่อช่วยทำความเข้าใจการประกอบสร้างความหมาย ๓)ความแตกต่างในแง่จุดเน้น (Focus) ข้อตกลงเบื้องต้น

---

[๕๔] อานันท์ กาญจนพันธุ์. **คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา.** (พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๕), หน้า ๕๒-๕๖.

[๕๕] กาญจนา แก้วเทพ, **แนวพินิจใหม่ในการสื่อสาร,** หน้า ๒๔๐-๒๘๗.

ของกระบวนทัศน์ใหม่ถือว่าการเล่าเรื่องเป็นการสร้างความหมายให้กับเรื่องที่เล่า กระบวนทัศน์ใหม่จึงสนใจจุดเน้นวิธีเล่ามากกว่าเรื่องที่เล่า ๔)ความแตกต่างในแง่ขอบเขต นับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๒๐ ศาสตร์ของเรื่องเล่าได้ขยายขอบเขตของสาขามนุษยศาสตร์ไปยังศาสตร์อื่นประเภทเรื่องแต่งและเรื่องจริง ปรากฏในการสื่อสารมวลชนยุคใหม่ล้วนแต่เป็นการนำเสนอแบบการเล่าเรื่องทั้งสิ้น ๕)ความแตกต่างในเรื่องเครื่องมือที่ใช้เล่าเรื่อง ในกระบวนทัศน์ใหม่ใช้เครื่องมือสื่อสารหลากหลายชนิด และ ๖)ความแตกต่างในแนวทางวิเคราะห์ ในกระบวนทัศน์ใหม่ไม่จำเป็นต้องอิงปัจจัยภายนอกเนื่องจากเรื่องเล่ามีองค์ประกอบภายในของตัวมันเองเรียกว่าตรรกะภายในเรื่อง

ส่วนงานวิจัยของ ธนันท์ เศรษฐพันธ์[๕๖] ได้แนวคิดว่า การใช้ภาษาในสังคมโดยตัวมันเองเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของพฤติกรรมทางวัฒนธรรม การใช้ภาษาในแต่ละสถานการณ์มีปัจจัยอยู่เบื้องหลัง ปัจจัยเหล่านั้นได้แก่ ผู้พูด (Sender) ผู้ฟัง (Reciever) รูปแบบสาร (Massage Form) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) สัญลักษณ์ (Code) หัวข้อของการสื่อสาร (Topic) ฉากหรือสถานการณ์ (Setting) หากศึกษาตามโครงร่างนี้จะช่วยให้เข้าใจคติชนเรื่องของการะบวนการสื่อความหมายได้ชัดเจนขึ้น ส่วนอคิน รพีพัฒน์[๕๗] (อ้างอิงจาก Geertz. ๑๙๗๓) กล่าวไว้ว่า ความหมายที่ประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ (symbol) ที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น การจะรู้จักตีความวัฒนธรรมได้ก็ด้วยอาศัยการตีความหมาย แปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่ได้สร้างออกมา เพื่อสร้างการสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่มีต่อชีวิต สัญลักษณ์ในความหมายเป็นได้ทั้งการกระทำ เหตุการณ์ คุณลักษณะ หรือความสัมพันธ์ที่ใช้เป็นสื่อแนวความคิด (conception) แนวคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ ที่มาของวัฒนธรรมคือสัญลักษณ์ที่ได้รวบรวมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย สัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตทางสังคม หากไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรม หากไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีมนุษย์ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการความหมาย เป็นนัยของความเป็นระเบียบจุดมุ่งหมาย เหตุผล และความอยู่รอด Geertz ยังได้เสนอวิธีวิทยาในการตีความสัญลักษณ์ไว้ ๒ วิธี คือ การบรรยายรูปแบบของสัญลักษณ์ให้ชัดเจน และการตีความรูปแบบนั้นในบริบทโครงสร้างของความหมายที่มีรูปแบบของสัญลักษณ์ การลองใช้ ๒ วิธีนี้ร่วมกันเป็นการข้ามไปข้ามมาระหว่างสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน การตีความสัญลักษณ์ Geertz ให้ความลุ่มลึกที่เป็นผลิตผลของจินตนาการความรู้สึกของสังคมอยู่ด้วย แนวการวิเคราะห์ด้านการแสดงและการสื่อความหมายเน้นความสำคัญด้านภาวะแวดล้อม คติชน (Folklore) คือ เหตุการณ์ (Event) และการสังสรรค์สัมพันธ์ (Interaction) ในรูปแบบของการแสดงที่มีการสื่อความหมาย มีการใช้ถ้อยคำเป็นสัญลักษณ์สาระความหมายและความเป็นตัวตนของคติชน (Holistic Entity) อยู่ที่เหตุการณ์การสื่อความหมายและเครือข่าย (Network) ของการสื่อความหมายในสังคม การเข้าใจเนื้อหาสาระคติชน จำเป็นต้องเข้าใจพฤติกรรมในการสื่อความหมายทั้งระบบ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ การแสดงออก และพฤติกรรม เข้าใจองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการแสดงอย่างละเอียด ศึกษาว่าใครเป็นผู้แสดง (who) ศึกษาสิ่งที่แสดง (what) เวลาและโอกาสที่แสดง (when) สถานที่แสดง (where) สาเหตุที่ก่อให้เกิดการแสดง (why)

---

[๕๖] ธนันท์ เศรษฐพันธ์. **การใช้เรื่องเล่าผีปู่แสะย่าแสะ : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้.** (กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖), หน้า ๑๓-๑๕.

[๕๗] อคิน ระพีพัฒน์. **วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีวิทยาของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ.** (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). ๒๕๕๑), หน้า ๗๗-๗๘.

แสดงอย่างไร (how) และการแสดงนั้นให้ใครชม (to whom) องค์ประกอบเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความหมาย นอกจากนั้น ปฐม หงษ์สุวรรณ[๕๘] ได้กล่าวถึงวิธีวิทยาการศึกษาตำนานในมิติวัฒนธรรมเชิงสัญลักษณ์นิยมว่า การศึกษาระบบสัญลักษณ์ที่มีอยู่ในคติชนเป็นการศึกษาถึงระบบที่ใช้แนวคิดอย่างหนึ่ง หรือของอย่างหนึ่งแทนแนวความคิดอย่างอื่นหรือของอย่างอื่น นักคติชนวิทยาจะศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ที่กลุ่มชนใช้เพื่อจะได้เข้าใจถึงแนวความคิดอารมณ์และจิตใจของกลุ่มชน ทำให้เข้าใจถึงสภาพหรือลักษณะของสังคม สัญลักษณ์เป็นผลผลิตจากจิตใจที่เกิดจากจินตนาการของมนุษย์

วาทกรรมนับว่าเป็นคำที่มีผู้นิยมใช้กันมากในยุคปัจจุบัน หากแต่ความเข้าใจในความหมายอาจคลาดเคลื่อนไปตามบริบท ในกรอบทางวัฒนธรรมศึกษานั้นอาจมีมุมมองวาทกรรมเป็นกรอบแนวความคิดที่เสนอผ่านตัวบท กล่าวคือตัวบทที่รายล้อมในวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อานันท์ กาญจนพันธุ์[๕๙] ได้กล่าวไว้ว่า ในหนังสือเรื่อง The Order of Things ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือเป็นภาษาฝรั่งเศส เมื่อปี ค.ศ.๑๙๖๖ ฟูโกต์ได้นำเสนอวิธีคิดซึ่งแสดงถึงความคิดแบบโครงสร้างนิยมของเขาอย่างเด่นชัด แม้เขาจะให้สัมภาษณ์เสมอว่าเขาไม่ได้ใช้คำว่าโครงสร้างสักคำในหนังสือเล่มนี้ ที่จริงหนังสือเล่มนี้มีชื่อในภาษาฝรั่งเศสว่า Les Mots et les Choses ซึ่งน่าจะแปลว่า “ถ้อยคำกับสรรพสิ่ง (Words and Things) แต่ในขณะนั้นมีหนังสือชื่อนี้อยู่แล้วในภาษาอังกฤษ ผู้แปลในฉบับภาษาอังกฤษจึงเลือกใช้คำว่า ระเบียบ (Order) แทนคำว่าถ้อยคำ ชื่อหนังสือเล่มนี้ในภาษาฝรั่งเศสนั้นบ่งชี้ว่า ฟูโกต์พยายามวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงระหว่างถ้อยคำหรือภาษากับสรรพสิ่ง เขามองว่าถูกสร้างขึ้นมาจากภาษาซึ่งมีระเบียบแบบแผนเชิงโครงสร้างอย่างหนึ่ง การที่ฉบับภาษาอังกฤษเลือกใช้คำว่าระเบียบแทนถ้อยคำก็อาจไม่ผิดนัก ในทางตรงกันข้ามอาจตรงใจของฟูโกต์ด้วยซ้ำ เพราะเขาเห็นว่าสรรพสิ่งนั้นแท้จริงแล้วก็คือความคิดที่ถูกภาษาจัดระเบียบ ในที่นี้ระเบียบจึงมีนัยเสมือนเป็นการสร้างภาพตัวแทนของความรู้และความคิดให้อยู่ในรูปของสรรพสิ่ง ฟูโกต์พยายามผันตนเองออกจากกรอบของโครงสร้างนิยมแบบโซซูร์และเลวี-สโตรสส์ด้วยการหันมาเน้นด้านตัวสัญญะเองมากขึ้นกว่าตัวความหมายที่เป็นความคิดอยู่เบื้องหลัง ซึ่งตัวสัญญะสามารถจะมีอิสระในตัวเอง แทนที่จะขึ้นอยู่กับความหมายตามความคิดที่อยู่เบื้องหลังเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงในจุดนี้ช่วยให้ฟูโกต์สามารถมองตัวสัญญะในรูปของถ้อยแถลงหรือวาทกรรมในฐานะที่เป็นภาพตัวแทน การวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์จึงมีลักษณะเชิงวิพากษ์มากกว่าการวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์แบบทางการทั่วไป เพราะไม่ได้มองวาทกรรมเป็นเพียงภาษาหรือตัวบทที่ใช้ในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หากแต่มองวาทกรรมเป็นพื้นที่ของความรู้หรือความคิดทางสังคมในขอบเขตชัดเจนเชิงสัมพัทธ์ หมายถึงความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ของประวัติศาสตร์ ฟูโกต์วิเคราะห์เฉพาะวาทกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต แรงงาน และภาษาเป็นหลัก เมื่อฟูโกต์หันมามองภาษาเป็นระบบหรือกลไกของภาพ

---

[๕๘] ปฐม หงษ์สุวรรณ. **มองข้อมูลทางคติชนผ่านกรอบคิดในมิติทางสังคมศาสตร์.** ใน “กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม”. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๐), หน้า ๓๘-๔๕.

[๕๙] อานันท์ กาญจนพันธุ์, **คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา,** หน้า ๓๗-๔๐.

ตัวแทนในฐานะที่เป็นวาทกรรม เขาจึงเริ่มตั้งคำถามว่า คนเรารู้จักความคิดที่ว่าภาษาเป็นภาพตัวแทนของบางสิ่งบางอย่างได้อย่างไร ในแง่ที่ว่าภาษาเป็นทั้งระบบและโครงสร้างของภาพตัวแทน โดยพยายามค้นผ่านประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ในการคิดเกี่ยวกับภาษา วาทกรรมไม่ใช่เป็นเพียงรูปแบบของภาพตัวแทนเท่านั้น แต่ยังเป็นเงื่อนไขเชิงรูปธรรมในการสร้างและควบคุมการจินตนาการทางสังคมอีกด้วย

นอกจากนั้น งานปริญญานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตของ สมชาย สำเนียงงาม[๖๐] ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย พบว่า การศึกษาอรรถศาสตร์เป็นการศึกษาภาษาในบริบทของวัฒนธรรมทางสังคม พบ ๖ ลักษณะ คือ ๑)ลักษณะความเป็นสากลของทุกสังคมที่มีอยู่ ๒)วงศัพท์หรือหมวดหมู่ศัพท์ ๓)คำเรียกชื่อของสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงความคิดของเจ้าของภาษา ๔)จัดกลุ่มโดยพิจารณาจากลักษณะร่วมของข้อมูล ๕)จัดข้อมูลโดยยึดหลักความแตกต่าง และ ๖)เก็บข้อมูลโดยไม่เอาวัฒนธรรมของผู้วิเคราะห์เป็นต้นแบบ แต่ภาพรวมของอรรถศาสตร์มักสนใจในคำเรียก เช่น เรียกเครือญาติ เรียกสี คำสรรพนาม ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ เป็นต้น จากงานศึกษาพบว่า การตั้งชื่อของคนไทยมีความเชื่อในเรื่องของสิริมงคลและกาลกิณีสะท้อนให้เห็นวิธีคิดในการตั้งชื่อด้วย

นอกจากนั้น สุรเดช โชติอุดมพันธ์[๖๑] ได้กล่าวไว้ในวาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์ วรรณคดีศึกษาในบริบทสังคมและวัฒนธรรม ๒ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ว่า กรอบแนวคิดที่เสนอผ่านตัวบทนั้น ปรากฏในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร บทสนทนา ละคร โฆษณา ต่างก็ทำหน้าที่เหมือนประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการควบคุมหรือจัดการวิธีคิดของมนุษย์ หรือหากวิเคราะห์ให้เห็นละเอียดลึกซึ้งแล้ว ตัวบทดังกล่าวอาจแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์หรือวิธีการมองโลกแต่ละยุคสมัย หรือแต่ละกลุ่มชน ตัวอย่างที่ชัดเจนของวาทกรรมในปัจจุบัน คือ เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมและแนวคิด ซึ่งเป็นประเด็นที่นักวิชาการให้ความสำคัญและพยายามผลักดันให้เกิดขึ้น แนวคิดเรื่องนี้เห็นได้จากการโฆษณา ละคร หรือในวงวิชาการปัจจุบัน ซึ่งต่างก็เน้นความเป็นปัจเจกบุคคลของมนุษย์และเสรีภาพในการเลือกวิถีชีวิต นักวิชาการที่สำคัญที่นำเสนอทฤษฎีแนวคิดนี้ คือ ฟูโกต์ เห็นว่าแนวคิดเรื่องวาทกรรมนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า “ความจริงในอุดมคติ” นั้นไม่ได้มีอยู่จริง หากแต่ความจริงขึ้นอยู่กับบริบทและสายสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับอำนาจ ฟูโกต์เชื่อว่า ผู้ใดก็ตามที่มีสิทธิ์กำหนดว่าสิ่งใดคือความรู้ นับว่าผู้นั้นมีอำนาจในการกำหนดกรอบความคิดของสังคมให้เป็นไปในทิศทางอันเดียวกัน การศึกษาวาทกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะการศึกษาวาทกรรมของผู้มีอำนาจ ฟูโกต์จึงเสนอว่า เราควรมองความจริงเป็นระบอบแห่งความจริง การออกกฎระเบียบวินัยข้อบังคับอาจแสดงออกผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม ซึ่งอาจเคลือบแฝงมาในรูปของตัวบทที่รายล้อม มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตโดยเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบของหนังสือพิมพ์ ละคร โทรทัศน์ โฆษณา และวรรณกรรม เมื่อพินิจในแง่มุมดังกล่าว เนื่องจากวรรณกรรมเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมรูปแบบหนึ่งที่ส่งผลต่อกรอบแนวความคิดของผู้อ่าน วรรณกรรมจึงไม่ได้เสนอแนวความ

---

[๖๐] สมชาย สำเนียงงาม, **ลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย,** หน้า ๑๐-๒๑.

[๖๑] สุรเดช โชติอุดมพันธ์. **วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์ วรรณคดีศึกษาในบริบทสังคมและวัฒนธรรม ๒.** กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘), หน้า ๑.

จริงในอุดมคติของมนุษย์ แต่วรรณกรรมเป็นการนำเสนอระบอบแห่งความจริงหรือความจริงที่ผู้เขียนเชื่อเนื่องจากอยู่ในกรอบวาทกรรมหนึ่ง ๆ

ส่วน วิโรจน์ อรุณมานะกุล[๖๒] ได้กล่าวไว้ว่า ระบบภาษาและการใช้ภาษา (Langue and Parole) Saussure ชี้ให้เห็นความแตกต่างของ la langue กับ la parole หมายถึงภาษาที่เป็นระบบของสัญญะที่คนในสังคมเข้าใจร่วมกัน เป็นข้อเท็จจริงทางสังคมหรือองค์ความรู้ทางภาษาที่มีร่วมกัน ส่วน la parole หมายถึงภาษาที่เป็นคำพูดที่คนเราใช้หรือพูดออกมา จัดว่าเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล เพราะขึ้นอยู่แต่ละบุคคลว่าจะพูดเรื่องอะไร คำพูดหรือประโยคทั้งหลายนี้เป็นสิ่งเดียวที่เราได้ยินได้ฟังที่สามารถนำมาศึกษาเพื่อหา langue หรือตัวระบบของภาษานั่นเอง Saussure ได้แยกความต่างระหว่าง langue กับ parole เพื่อชี้ให้เห็นชัดว่า การศึกษาหาระบบของภาษาซึ่งมีอยู่ในช่วงเวลานั้น นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าภาษาและวัฒนธรรม โดยอธิบายไว้ว่า ถ้าไม่มีสังคมคนเราจะเรียนรู้ภาษาไม่ได้ ภาษาจัดเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ผ่านหน้าที่ทางวัฒนธรรม ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ติดตัวกับมนุษย์มาแต่กำเนิด Sapir มองว่า ภาษามีไว้เพื่อการสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิด ภาษาแต่ละสังคมวัฒนธรรมต่างมีคุณค่า เน้นความสัมพันธ์ของภาษากับวัฒนธรรม และพัฒนาการของภาษากับวัฒนธรรมนั้นเดินเคียงคู่ขนานกันไป ภาษาเป็นเรื่องของการเรียนรู้ผ่านวัฒนธรรม

นอกจากนั้น สุภางค์ จันทวานิช[๖๓] ได้กล่าวถึงทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์นิยม หรือทฤษฎีสัญลักษณ์วิทยาไว้ว่า ทฤษฎีนี้เป็นการพิจารณาสังคมระดับจุลภาคเช่นกันกับสำนักปรากฏการณ์วิทยา และสนใจเรื่องราวของชีวิตประจำวันกับการกระทำของมนุษย์ที่โต้ตอบกัน สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์คือ กลไกทางความคิดที่ทำให้มนุษย์รู้จักวางแผน การปรับพฤติกรรมให้เข้ากับสถานการณ์และเป้าหมายที่วางไว้ รู้จักสื่อสารกับผู้อื่นโดยการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดคือ ภาษาของมนุษย์ที่รู้จักการตีความจากการสื่อสารกับผู้อื่น และโต้ตอบ นอกจากนั้นมนุษย์ยังมีความสำนึกว่าผู้อื่นก็มีความรู้สึก มีความคิดเห็นตามแบบของเขา มนุษย์จึงเรียนรู้เพื่อความเข้าใจว่าผู้อื่นคิดอะไร ตีความสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างไร ตลอดจนการรับรู้เกี่ยวกับตัวของมนุษย์เองอย่างไร เกิดเป็นตัวตนและภาพลักษณ์เกี่ยวกับตนเอง (Self Image) ส่วนทฤษฎีการตีความหมาย หรือแนวคิดเฮอมะนิวทิคซฺ (Hermeneutics) นั้นได้กล่าวไว้ว่า คำศัพท์คำหนึ่งที่ใช้กันในสำนักปรากฏการณ์วิทยาคือ คำว่า เฮอมะนิวทิคซฺ (Hermeneutics) หมายถึง ศาสตร์แห่งการตีความ (Interpretation) กล่าวคือ การที่บุคคลให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ แล้วตีความตามการให้ความหมายนั้น ๆ แต่เดิมเฮอร์มินิยติกส์ หมายถึง วิธีอธิบายหรือตีความคัมภีร์ หรือหนังสือศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องอาศัยศิลปะในการตีความบท (Text) โบราณ ต่อมาศัพท์คำนี้หมายถึง ปรัชญา และวิธีวิทยาในการศึกษาศิลปะแขนงต่าง ๆ ทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา คำว่า Hermeneutics แปลว่า การอธิบาย แต่เดิมนั้น Kant นักปราชญ์ชาวเยอรมันเป็นผู้นำคำนี้มาใช้ในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ เขาเสนอว่า การทำความเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต และประวัติศาสตร์ ต้องมีการตีความ แต่มนุษย์มีข้อจำกัดในการทำความเข้าใจ เพราะอยู่ภายใต้ยุคสมัย (Time) และพื้นที่ (Space) ที่ตนมีชีวิตอยู่และมีประสบการณ์ทำให้ไม่เข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตและพื้นที่อื่นได้เต็มที่ จำเป็นต้องหลอมรวมความคิดเชิง

---

[๖๒] วิโรจน์ อรุณมานะกุล, **ทฤษฎีภาษาศาสตร์,** หน้า ๕๒ – ๖๒.

[๖๓] สุภางค์ จันทวานิช. **ทฤษฎีสังคมวิทยา.** (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๗ – ๑๓๖.

ประวัติศาสตร์ของตนเข้ากับของผู้อื่นในยุคสมัยของพื้นที่นั้น ๆ ก่อน จึงจะเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้

นอกจากนั้น การให้คำนิยามของวาทกรรมยังปรากฏในวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตของ ธัญญา สังขพันธานนท์[๖๔] ได้นิยามไว้ว่า วาทกรรม หมายถึง กระบวนการในการสร้างหรือผลิตอัตลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือแม้แต่ตัวตนของเราเอง การสร้างหรือผลิตความหมายนี้ จะดำรงอยู่และได้รับการยอมรับจากสังคมในวงกว้าง วาทกรรมเป็นชุดของภาษาซึ่งมีความสัมพันธ์กันในเชิงความหมาย แต่เป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่รวมไว้ซึ่งจารีตปฏิบัติ ระบบความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมภาษากับการสร้างความหมายสรุปได้ว่า ในสังคมมนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดค้นภาษากับวัฒนธรรมขึ้นมาสนองตอบความต้องการเริ่มตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ภาษากับวัฒนธรรมมีสิ่งที่แฝงเร้นอยู่อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะเรื่องของความหมายที่ปรากฏในภาษากับวัฒนธรรม ภาษากับวัฒนธรรมเป็นภาพสะท้อนให้เห็นข้อมูลของเจ้าของภาษากับวัฒนธรรมได้อย่างละเอียด จากผลงานที่ยกกล่าวอ้างมามิติของความหมายนั้นเป็นข้อมูลที่บ่งบอกถึงแนวความคิดความสามารถที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมา

๑.๘.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์

การดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องรับรู้สิ่งที่เป็นกฎเกณฑ์หรือกติกาในการอยู่ร่วมกัน ส่วนที่ต้องรับรู้นั้นอาจอยู่ในรูปแบบของระบบการคิดและความเชื่อ ดังที่ กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์[๖๕] ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ทางภาษาไว้ว่า ภาษากับอุดมการณ์มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ผู้ใช้ภาษาไม่เพียงเพื่อเล่าเรื่องราว ชี้แจงข้อมูล หรือโต้เถียงคัดค้าน แต่ยังใช่ภาษาในฐานะเป็นเครื่องมือของอุดมการณ์ ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอดความคิดความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ภาษากับอุดมการณ์ที่ปรากฏในสื่อสาธารณะประเภทหนังสือพิมพ์ไม่ได้รายงานความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่หนังสือพิมพ์มีมุมมองและอุดมการณ์ในการเสนอข่าว สื่อมวลชนอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบสามารถสื่อความคิดความเชื่อให้คนหมู่มากได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งสำคัญที่สร้างกระแส กระแสอาศัยภาษาเป็นตัวนำพา ในกระบวนการเสนอข่าว อุดมการณ์เป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอด และภาษามีบทบาทสูงในการสื่ออุดมการณ์นี้และเกิดขึ้นทุกวัน หนังสือพิมพ์จึงสร้างทัศนคติ ความคิด ความเชื่อในการหล่อหลอมชี้นำพฤติกรรมของคนในสังคม

นอกจากนั้น วิโรจน์ อรุณมานะกุล[๖๖] ได้กล่าวไว้ว่า อำนาจมีความหมายหลักอย่างสามอย่าง อย่างแรกหมายถึงสิทธิความชอบธรรมที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างที่สองหมายถึงความสามารถที่จะทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นได้ และความหมายอย่างที่สามคือความสามารถที่ฝ่ายหนึ่ง

---

[๖๔] ธัญญา สังขพันธานนท์. **วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ : วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณคดีไทย.** พิษณุโลก : วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร. ๒๕๕๖), หน้า ๑๒.

[๖๕] กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์. **ปริจเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์.** (กรุงเทพฯ. รายงานผลการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๓), หน้า ๑๑-๑๒.

[๖๖] วิโรจน์ อรุณมานะกุล, **ทฤษฎีภาษาศาสตร์,** หน้า ๑๐-๑๔.

สามารถทำให้อีกฝ่ายหนึ่งทำในสิ่งที่ตนต้องการได้ ไม่ว่าจะเต็มใจหรือไม่ อาจเกิดจากการใช้กำลังขู่เข็ญหรือให้ผลประโยชน์เป็นรางวัลตอบแทน อำนาจเป็นสิ่งที่นักการเมืองต้องการเพื่อสามารถทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนต้องการ ภาษาเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กลไกนักการเมืองใช้เพื่อรักษาไว้ซึ่งอำนาจของตน ดังปรากฏข้อมูลการใช้ภาษาโดยเลือกใช้คำพูดเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของฝ่ายตน เช่น กล่าวว่าตนทำงานเพื่อประชาชน เพื่อคนจน และสร้างภาพลักษณ์ไม่ดีกับฝ่ายตรงกันข้าม เช่น ทำงานเชื่องช้า ไม่ทันโลก นอกจากกลวิธีพื้นฐานเหล่านี้แล้วสะท้อนให้เห็นว่า การใช้ภาษาก็เพื่อวัตถุประสงค์ เช่น เน้นย้ำการคิดใหม่ทำใหม่ ใช้ภาษาเพื่อโฆษณานโยบาย ใช้ภาษาเพื่อเบี่ยงเบนประเด็น ใช้ภาษาเพื่อลดน้ำหนักคำวิจารณ์ ใช้ภาษาเพื่อกลบเกลื่อนความพลั้งเผลอ ใช้ภาษาเพื่อบิดเบือนความเข้าใจของสาธารณชน และการใช้ภาษาเพื่อเสกสร้างความเป็นจริง ณัฐกฤต ดิฐวิรุฬห์[๖๗] ได้กล่าวถึงความหมายที่เป็นกฎเกณฑ์หรือกติกา คือ อุดมการณ์ (ideology) ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคม (social representations) ในการแลกเปลี่ยนระหว่างกันของสมาชิก หมายความว่า อุดมการณ์เป็นอำนาจของความหมายทางวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง อุดมการณ์ที่ประกอบสร้างขึ้นจากระบบคิดนั้นเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นทางสังคม เป็นผลผลิตที่มนุษย์ใช้แลกเปลี่ยนในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อุดมการณ์จึงดำรงอยู่ในโครงสร้างทางสังคม หลุยส์ อัลธูแซร์ (Louis Althusser) ได้อธิบายในเรื่องนี้ว่า อุดมการณ์ดำรงอยู่ในโครงสร้างที่เป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคม อุดมการณ์จึงเป็นระบบภาพตัวแทนความคิด ซึ่งไม่ได้เกิดมาจากความนึกคิด หากแต่ก่อตัวมาจากโครงสร้างทางสังคมที่เต็มไปด้วยมายาคติ ดังนั้นมนุษย์ที่ตกอยู่ในการครอบงำของอุดมการณ์คือ คนที่ไม่รับรู้ความสัมพันธ์อันแท้จริงระหว่างตัวเขากับโลกที่เป็นอยู่ แต่กลับไปรับรู้เอาความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขาเองกับโลกที่เป็นอยู่ในจินตนาการ ฮอลล์[๖๘] ได้ต่อยอดกรอบทางความคิดของอัลธูแซร์ว่า อุดมการณ์เป็นกรอบการคิดของมนุษย์ที่ยึดโยงอยู่กับภาษา ความคิด การแยกแยะ จินตภาพของความคิด และระบบภาพตัวแทนซึ่งชนชั้นและกลุ่มสังคมต่าง ๆ ใช้เพื่อทำความเข้าใจ ให้ความหมาย สร้างจินตนาการ และหาวิธีทำความเข้าใจสังคม อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ประกอบขึ้นจากระบบความคิดที่หลากหลาย จะยังคงสร้างความชอบธรรมด้วยการทำหน้าที่เป็นกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้สังคมยึดถือปฏิบัติ อุดมการณ์เป็นตัวกลางสร้างความชื่อทางสังคม และอุดมการณ์ก็มีอิทธิพลต่อการตัดสินความถูกผิดต่อการแสดงพฤติกรรมของกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนั้น บทความของกีรติ บุญเจือ[๖๙] ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับศาสนา ปรัชญา และอุดมการณ์ในสังคมไว้ว่า อุดมการณ์คือเป้าหมายสูงสุดในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งเป้าหมายนั้นก็ต้องมีวิถีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ มนุษย์สามารถเข้าใจเป้าหมาย กำหนดเป้าหมาย และสามารถเลือกวิธีปฏิบัติให้ถึงเป้าหมายของแต่ละคนได้

---

[๖๗] ณัฐกฤต ดิฐวิรุฬห์. **การสร้างความหมายทางวัฒนธรรมภายใต้เจตจำนงของอุดมการณ์รัฐ.** (กรุงเทพฯ : ใน วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช ; ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑. ๒๕๕๐), หน้า ๕-๘.

[๖๘] Hall, Stuart. **The Rediscovery of ‘Ideology’ : Return of the Repressed in Ideology and Law.** (London : Academic Press. ๑๙๘๒), หน้า ๒๖-๖๕.

[๖๙] กีรติ บุญเจือ. **ศาสนา ปรัชญา และอุดมการณ์ในสังคม.** (กรุงเทพฯ : วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช; ปีที่ ๔, ฉบับที่ ๑, หน้า ๑-๕. ๒๕๓๔), หน้า ๑-๕.

นอกจากนั้น ประจักษ์ น้ำประสานไทย[๗๐] ได้นำเสนอบทความลงในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา เรื่อง อุดมการณ์ (Ideology) จากหลักฐานการบัญญัติศัพท์คำว่าอุดมการณ์พบว่า ทราซี่ (Antoine Louis Claude Destutt de Tracy. ๑๗๕๔-๑๘๓๖) น่าจะเป็นคนแรกที่บัญญัติศัพท์ว่า Ideology โดยเขาเห็นว่า ประชาชนควรใช้วิทยาศาสตร์มาปรับปรุงสังคมและสภาวะทางการเมือง อุดมการณ์เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการของการก่อตัวขึ้นของความคิด หรือที่เรียกว่า “Science of Ideas” ทราซี่เชื่อว่าความคิด หรือ Ideas นั้น ถูกกระตุ้นโดยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ดังนั้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จึงเป็นแหล่งความรู้เพียงแหล่งเดียว ส่วนบรรดาสิ่งเหนือธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ทางจิตวิญญาณทั้งหลายนั้น ทราซี่เห็นว่ามิได้มีส่วนในการก่อตัวของความคิดแต่อย่างใด แง่มุมแนวคิดที่น่าสนใจของทราซี่มี ๒ ประการ คือ ประการแรกได้แก่ แง่มุมวัตถุนิยม หรือ Materialism แนวคิดจะถูกกระตุ้นปลุกเร้าโดยสิ่งที่เป็นวัตถุเท่านั้น การก่อตัวของแนวคิดเป็นกระบวนการทางกายภาพมากกว่ากระบวนการทางจิตวิญญาณ หรือ มายาคติ วัตถุนิยมจึงเป็นแนวคิดหลักในมโนทัศน์ของอุดมการณ์ ส่วนแง่มุมประการที่สองได้แก่ ประชาชนควรใช้วิทยาศาสตร์เข้าไปปรับปรุงสังคม และการเมือง พบว่าอุดมการณ์มีความใกล้ชิดกับสังคมและการเมืองมาตั้งแต่ต้น ความหมายของอุดมการณ์ในฐานะที่เป็นศาสตร์เชิงประวัติ ว่าด้วยความคิดของมนุษย์ ต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในลำดับต่อมามีแนวคิดที่แตกต่างและโจมตีทราซี่และกลุ่มแนวคิดนี้ว่า เป็นนักอุดมการณ์ในความหมายเชิงลบและคนเหล่านี้ต้องการปฏิรูปสังคมด้วยการใช้สมองและปากเท่านั้น คนเหล่านี้ถูกโจมตีว่าเป็นพวกเพ้อเจ้อไร้สาระ ไม่ทำอะไรนอกจากวิพากษ์วิจารณ์ผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง นักอุดมการณ์ในสายตาของผู้ทรงอำนาจอย่างนโปเลียนจึงเป็นเพียงพวกที่สติปัญญาเป็นหมัน ล้มเหลวในการปฏิบัติงาน ต่อมามาร์กซ์กับเองเกิ้ลได้เสนอสิ่งที่เรียกว่า ทฤษฎีที่สองของอุดมการณ์ในลักษณะที่ขัดแย้งกับทราซี่อย่างสิ้นเชิง มาร์กส์และเองเกิ้ลมองว่า อุดมการณ์ไม่ใช่ศาสตร์แห่งความคิด แต่อุดมการณ์เป็นเพียงสิ่งที่คนในชนชั้นปกครองสร้างขึ้นมาเพื่อใช้สนับสนุนผลประโยชน์ของคนชั้นตน ตามทัศนะนี้ อุดมการณ์จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มาจากการแปลความ ตีความธรรมชาติ หรือเนื้อแท้ของการเมืองแบบผิด ๆ ขณะที่มานน์ไฮม์ได้ทำการวิเคราะห์อุดมการณ์จากมุมมองเชิงประวัติศาสตร์ โดยเปรียบเทียบจากยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่ง แล้วให้ข้อถกเถียงที่น่าสนใจว่า ไม่มีอุดมการณ์ใดเป็นที่เข้าใจอย่างสมบูรณ์ถ้าไม่เข้าใจความคิดในยุคก่อนหน้า และผลกระทบอุดมการณ์ที่แล้วมามีต่อปัจจุบัน ลำดับต่อมาก็มีนักลัทธิมาร์กอีกหลายคนได้ศึกษาค้นคว้าและพัฒนาแนวคิดทฤษฎีอุดมการณ์ให้กว้างขวางออกไป ที่สมควรกล่าวถึง คือ แนวคิดเรื่องการครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ หรือ Hegemony ของกรัมซี่ โดยกรัมซี่ได้อธิบายความเป็นเจ้าอุดมการณ์ในการควบคุมคนอื่น ๆ ในสังคมไว้ ๒ แบบ คือ ๑)กลไกด้านการปราบปราม แต่วิธีนี้เคยใช้มาแล้วในประวัติศาสตร์พบว่าได้ผลอย่างจำกัด ไม่สามารถใช้ได้อย่างยาวนานและไม่สามารถควบคุมประชาชนได้อย่างราบคาบ และ ๒)กลไกด้านอุดมการณ์ ซึ่งได้แก่สถาบันต่าง ๆ ของภาคประชาสังคม องค์กรทางศาสนา สถาบันครอบครัว สหภาพแรงงาน มาหล่อหลอมกล่อมเกลาให้ประชาชนยอมรับความคิดเห็นของผู้ปกครองด้วยความยินยอมพร้อมใจ เพื่อให้สามารถยึดพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคมรวมถึงพื้นที่ทางความคิดของ

---

[๗๐] ประจักษ์ น้ำประสานไทย. **อุดมการณ์ Ideology.** (ชลบุรี : วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ ๒๐, ฉบับที่ ๓๔, หน้า ๔-๒๐. ๒๕๕๕), หน้า ๓-๒๐.

ประชาชนเอาไว้ให้ได้ ในขณะที่เธอร์บอร์นได้พัฒนาให้องค์ความรู้ด้านอุดมการณ์มีความสมบูรณ์ เป็นระบบ และหมวดหมู่ยิ่งขึ้น โดยเขาได้แบ่งอุดมการณ์ออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) Inclusive-Existential Ideology เป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการให้ความหมายของชีวิต ความหมายของโลก กฎเกณฑ์ธรรมชาติ โดยให้ความสนใจกับปัญหาว่า ชีวิตคืออะไร อะไรเป็นสิ่งดีเลวในชีวิต ชีวิตหลังความตายมีหรือไม่ ถ้ามีแล้วเป็นอย่างไร อุดมการณ์เช่นนี้มีอยู่ในทุกสังคม แม้ในสังคมทุนนิยมอุตสาหกรรมก็ตาม

๒) Inclusive-Historical Ideology เป็นอุดมการณ์ที่ตอกย้ำจิตสำนึกแห่งการเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง เช่น การเป็นชนชาติ เชื้อชาติ ศาสนิกของศาสนา รวมทั้งความคิดชาตินิยมด้วย อุดมการณ์ประเภทนี้บ่งชี้ถึงความเป็นสมาชิกของกลุ่มในสังคมใดสังคมหนึ่ง และก่อเกิดความคิดที่ปฏิเสธการเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมอื่น ๆ

๓) Positional-Existential Ideology เป็นอุดมการณ์ที่อธิบายให้เห็นว่ามนุษย์แต่ละคนย่อมมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคม โดยสถานภาพมีความแตกต่างในเรื่องของเพศ อายุ ซึ่งบอกให้รับรู้ว่าเป็นหญิงหรือเป็นชายและควรมีสถานภาพอย่างไรในสังคม หรือคนในแต่ละวัยของชีวิตควรมีสถานภาพอย่างไรจึงจะเหมาะสมในสังคม

๔) Positional-Historical Ideology เป็นอุดมการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์แต่ละคนในสังคมย่อมมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง อุดมการณ์นี้จะอธิบายให้เห็นว่า การที่แต่ละบุคคลมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น จะต้องมีคุณสมบัติเฉพาะและมีความเป็นมาอย่างไร

นอกจากที่กล่าวแล้ว กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์[๗๑] ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ทางภาษาไว้ว่า ภาษากับอุดมการณ์มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ผู้ใช้ภาษาไม่เพียงเพื่อเล่าเรื่องราว ชี้แจงข้อมูล หรือโต้เถียงคัดค้าน แต่ยังใช้ภาษาในฐานะเป็นเครื่องมือของอุดมการณ์ ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอดความคิดความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น นักวิชาการได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ผ่านงานเขียน พบว่า สื่อสาธารณะประเภทหนังสือพิมพ์ไม่ได้รายงานความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่หนังสือพิมพ์มีมุมมองและอุดมการณ์ในการเสนอข่าว สื่อมวลชนอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบสามารถสื่อความคิดความเชื่อให้คนหมู่มากได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งสำคัญที่สร้างกระแส กระแสอาศัยภาษาเป็นตัวนำพา ในกระบวนการเสนอข่าว อุดมการณ์เป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอด และภาษามีบทบาทสูงในการสื่ออุดมการณ์นี้และเกิดขึ้นทุกวัน หนังสือพิมพ์จึงสร้างทัศนคติ ความคิด ความเชื่อในการหล่อหลอมชี้นำพฤติกรรมของคนในสังคม นอกจากนั้น กฤษดาวรรณ ยังได้กล่าวถึงงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าภาษากับอุดมการณ์มีความสัมพันธ์กัน เช่น ปัญหาการเหยียดผิว ชาติพันธุ์ รัฐชาติ วัฒนธรรม และสิทธิทางภาษา

นอกจากนั้น อานันท์ กาญจนพันธุ์[๗๒] ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอำนาจของฟูโกต์ไว้ว่า ฟูโกต์เสนอการมองอำนาจในลักษณะที่ไม่ใช่สิ่งของ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดผู้หนึ่งสามารถถือครอบครองไว้เป็นสมบัติ เช่น ไม่ใช่ตำรวจเท่านั้นที่จะต้องมีอำนาจตามความเข้าใจก่อนหน้านี้ แต่อำนาจมักถูกมองเป็น

---

[๗๑] กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์, **ปริจเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์,** หน้า ๑๑-๑๒.

[๗๒] อานันท์ กาญจนพันธุ์, **คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา.** (พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๒-๑๓๐.

เหมือนสิ่งของหากผู้ใดสวมใส่แล้วจะมีอำนาจ เช่น นายพลต้องถือคทา หรือกษัตริย์ต้องมีตราประทับ ถึงจะมีอำนาจ ตามความเข้าใจเช่นนี้จึงเหมือนอำนาจเป็นสิ่งของที่บุคคลสามารถยึดถือไว้ได้ ฟูโกต์กลับมองว่า อำนาจเกิดขึ้นได้บนพื้นฐานของความสัมพันธ์และปฏิบัติการณ์ของความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อน ในระบบของรัฐที่ประกอบไปด้วยหน่วยงาน ระบบราชการ สถาบัน กลุ่มต่าง ๆ ทุกส่วนปฏิบัติการล้วนมีอำนาจ และอำนาจอาจมีวาระซ่อนเร้นอยู่ด้วย อำนาจมีการเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้ฟุ้งกระจายอยู่อย่างเดียวแต่ปรับตัวไปตามเงื่อนไขต่าง ๆ อำนาจนั้นมีพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะแตกต่างกันตามเพศ อายุ ความเชื่อหรือชนชั้นก็ตาม ความแตกต่างกันจะเปิดโอกาสให้มีบุคคลที่สถาปนาตนเองขึ้นมีอำนาจ อำนาจมีความเลื่อนไหลปรากฏมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ไม่ได้มีอยู่เฉพาะศูนย์กลางเพียงที่เดียว จึงอาจเป็นไปได้ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะหยิบฉวยหรือเข้าไปสวมอยู่ในอำนาจ อำนาจจึงเป็นเสมือน “สภาวการณ์เชิงยุทธศาสตร์ที่ซับซ้อน” ในเรื่องของอำนาจมีบุคคลสำคัญที่ให้แนวคิดไว้ เช่น เวเบอร์ได้มีแนวคิดว่า “อำนาจผูกติดอยู่กับสถานภาพ ถ้าผู้ใดมีสถานภาพผู้นั้นก็มีอำนาจ” แต่มาร์กซ์มีแนวคิดว่า “อำนาจผูกติดอยู่กับชนชั้นที่ครอบครองปัจจัยการผลิต เช่น นายทุนถือครองทรัพย์สินจึงมีอำนาจกว่าชนที่ใช้แรงงาน” แต่ฟูโกต์มีแนวคิดว่า “อำนาจอยู่ที่ไหนก็ได้ เพราะไม่ได้ผูกติดอยู่กับสิ่งใดทั้งสิ้น” ซึ่งแนวคิดก่อนหน้านี้ ฟูโกต์ต้องการจะแย้งเพราะมักจะมองอำนาจเฉพาะในแง่ลบอย่างเดียว ฟูโกต์เรียกแนวคิดนี้ว่า “ฐานคติแบบกดทับ” มีในกลุ่มของมาร์กซิสต์และนิทเช่ ซึ่งมองอำนาจในเรื่องการกดขี่ การมอมเมา และการครอบงำ ส่วนฟูโกต์ต้องการให้มองอำนาจทั้งสองด้าน คือทั้งด้านลบและด้านบวก

นอกจากนั้น กาญจนา แก้วเทพ[๗๓] สรุปแนวคิดการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์ว่า คือ การแทรกซึมในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลเป็นสำคัญ เมื่อชนชั้นมีความต้องการเป็นชนชั้นนำและครอบครองความเป็นเจ้า ก็ต้องพยายามสร้างสัมพันธมิตรทางชนชั้นกับชนกลุ่มอื่นก่อน แล้วจึงค่อยยึดกุมแนวความคิดหลักของประชากรส่วนใหญ่ให้ได้ในที่สุด เรียกว่า การครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์ทางการเมือง (Political Hegemony) และการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรม (Cultural Hegemony) เป็นการใช้ปฏิบัติการทางการเมือง เรียกว่า กลไกใช้กำลังบังคับ (coercion) ควบคู่กับการสร้างความชอบธรรมทางความคิด จิตสำนึก เรียกว่า เป็นกลไกสร้างความยินยอมพร้อมใจ ซึ่งกลไกทั้งสองด้านไม่เคยแยกจากกัน ส่วนแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ที่ได้ศึกษาไว้อีก คือ รัตนาวดี สำราญสุข[๗๔] ได้กล่าวไว้ว่า แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ อำนาจและภาวะความเป็นใหญ่เกิดขึ้นและเริ่มใช้ครั้งแรกในประเทศฝรั่งเศส อุดมการณ์(ideology)เดิมทีนั้นหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด (Study of ideas) ต่อมาคำว่าอุดมการณ์ได้นำมาใช้ใน ๒ ความหมาย คือ ๑)อุดมการณ์ถูกนำมาใช้เพื่อกล่าวถึงความเชื่อความคิดหรือแม้แต่ทัศนคติของคนกลุ่มหนึ่งหรือชุมชนหนึ่ง ความคิดความเชื่ออาจมีจำกัดอยู่แต่เฉพาะคนเพียงไม่กี่คนหรือหลายคนก็ได้ ๒) คืออุดมการณ์ที่มีความหมายเฉพาะราย เป็นเครื่องมือของการต่อสู้ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล มุ่งโต้แย้งหลักการและความเชื่อตลอดจนทัศนคติของฝ่ายตรงข้าม อุดมการณ์เป็นเครื่องมือในการ

---

[๗๓] กาญจนา แก้วเทพ. **การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์.** (กรุงเทพฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๒,

[๗๔] รัตนาวดี สำราญสุข. **วาทกรรมวิเคราะห์รายการนายกฯทักษิณคุยกับประชาชนและรายการชวนออนไลน์.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๕), หน้า ๑๓-๑๔.

แสวงหาอำนาจ เป็นข้ออ้างเพื่อกดขี่ชนกลุ่มอื่น เป็นเครื่องมือพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของชนชั้นนั้น อุดมการณ์มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๓ ประการ คือ ๑)เพื่อธำรงรักษาระบบและสภาพการณ์เดิมของสังคมไว้ ๒)เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในตัวระบบและการจัดระเบียบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และ ๓)เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งสถานการณ์ใหม่อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ที่ยกกล่าวอ้างในเบื้องต้นนั้น พบว่า การสร้างอำนาจเพื่อสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดที่ตั้งเป้าไว้เป็นกลไกของกลุ่มชนผู้แสวงหา และกลุ่มชนเหล่านี้ก็จะแสวงหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามที่ตั้งเป้า การกล่าวอ้างผลงานทางอุดมการณ์จากหลายแนวคิดหรือหลายสำนักก็พบว่า การแสวงหาอำนาจต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่มชน

๑.๘.๔ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา และสังคม

ข้อมูลเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อ ศาสนา และสังคม ผู้วิจัยได้รวบเรียงข้อมูลเริ่มตั้งแต่ผลงานของ อมรา พงศาพิชญ์[๗๕] ซึ่งได้แสดงมุมมองเรื่องดังกล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ในชั้นเดิมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ในประเทศจีนก็มีลัทธิเต๋า ขงจื้อ รวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ ซึ่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่และผลที่ได้รับ คือ คนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะรวม คือ ๑)ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม ๒)ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม และ ๓)ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็เป็นพื้นที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายเข้ามา ครั้งนั้นมีชื่อเรียกพื้นที่นี้ว่าสุวรรณภูมิ มีการแบ่งเขตดินแดนออกเป็นอาณาจักรต่าง ๆ เช่น อาณาจักรจัมปา อาณาจักรเจนละ อาณาจักรล้านนา อาณาจักรทวาราวดี อาณาจักรศรีเกษตร และแต่ละอาณาจักรก็มีพราหมณ์จากประเทศอินเดียเข้ามาอาศัยรวมอยู่ด้วย พราหมณ์บางคนได้แต่งงานกับเจ้าหญิงของอาณาจักร และได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารอาณาจักรไปด้วย ในขณะที่พราหมณ์บางพวกมีวิชาความรู้ทางโหราศาสตร์ ได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของเจ้าผู้ปกครองอาณาจักร มีผลทำให้เป็นผู้มีอิทธิพลในการบริหารเผยแผ่พิธีกรรมความเชื่อของศาสนาพราหมณ์อย่างเต็มที่ และพราหมณ์เหล่านี้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมอีกด้วย เป็นผลให้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ได้แผ่กระจายเข้าในสังคมผู้นับถือพระพุทธศาสนาอีกระลอก และมีอิทธิพลให้เห็นอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนาซึ่งประชาชนให้ความสนใจ และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด จนประชาชนเข้าใจและรับรู้ว่าพิธีกรรมทางศาสนาคือตัวศาสนา ในระยะหลังมีการแบ่งศาสนาพุทธ พราหมณ์ และการเชื่อในผีสางเทวดาออกจากกัน แต่ส่วนใหญ่ของสังคมมีความเชื่อว่าพราหมณ์ผีสางเทวดาเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา ด้วยว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนามีมาตั้งแต่อดีต ทำให้เกิดการผสมระหว่างพิธีกรรมของหลายศาสนาเข้าด้วยกัน เป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงสมมติฐานของเบลล่าห์ว่าสังคมเปลี่ยนแปลงไปก็ย่อมเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปด้วย ทั้งด้านสัญลักษณ์ พิธีกรรม กลุ่มศาสนา

---

[๗๕] อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๑), หน้า ๔๕-๕๐.

และอิทธิพลที่มีต่อสังคม เปรียบเทียบให้เห็นข้อเหมือนและข้อแตกต่างของความเชื่อและศาสนา คือ ๑)สมัยล้าหลัง มีสัญลักษณ์อาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์หรือพืช สิ่งศักดิ์สิทธิ์คืออะไรก็ได้ และในพิธีกรรมทุกคนมีส่วนร่วมโดยไม่ได้แยกแยะผู้ประกอบพิธีกับผู้ร่วมพิธี ที่สำคัญพิธีกรรมมีบทบาทในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ๒)สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีความเชื่อทางศาสนาที่เด่นชัดขึ้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีสัญลักษณ์ใกล้เคียงมนุษย์ พิธีกรรมมีการแยกระหว่างผู้ประกอบกับผู้ร่วม ผู้ประกอบพิธีมีฐานะเป็นคนกลางเพื่อติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๓)สมัยประวัติศาสตร์ มีความเชื่อเรื่องของชาตินี้ชาติหน้า และมนุษย์สามารถหลุดพ้นจากบาป การใช้ชีวิตในชาติหน้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ผู้ทรงไว้ซึ่งความดี เป็นอรหันต์ พิธีกรรมมุ่งเน้นการหลุดพ้น ๔)ก่อนสมัยใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงและอาจปฏิรูปความเชื่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระบบสัญลักษณ์ไม่ได้เน้นที่ความศักดิ์สิทธิ์เท่ากับเน้นเรื่องอัตตาหรือตัวตนของมนุษย์ พิธีกรรมลดความสำคัญลง แต่ความเชื่อของบุคคลสำคัญกว่าการกระทำหรือการประกอบพิธีกรรม องค์กรทางศาสนากลายเป็นกลุ่มก้อนเล็ก ๆ สมาชิกของกลุ่มเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจหรือสมัครเป็นสมาชิก ในสังคมก็มีองค์กรหรือกลไกอื่นเข้ามาทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของสังคมแทนศาสนา และ ๕)สมัยใหม่ เน้นในตัวบุคคลมากกว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์ต้องรับผิดชอบตนเอง หวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้ พิธีกรรมไม่มีความหมาย มนุษย์ตกอยู่ในภาวะศึกษาค้นคว้าตัวเอง กลุ่มสมาชิกสมัครใจเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ในสมัยใหม่นี้เน้นอิสรภาพและเสรีภาพ

นอกจากนั้น ธวัช ปุณโณทก[๗๖] ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อคือการยอมรับอันเกิดในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ถึงแม้ว่าไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพยำเกรงกลัว เหล่านี้เรียกว่า “ความเชื่อ” และความเชื่อนี้มีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณ ภูตผี คาถาอาคม โชคลาภ ไสยเวทย์ต่าง ๆ แต่ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือด้วย นอกจากนั้นยังใช้กรอบแนวคิดของ มณี พยอมยงค์[๗๗] ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ สิ่งที่มนุษย์ได้พบเห็นและสัมผัสทางใดทางหนึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความเชื่อ ต่อมาได้รับการเพาะเชื้อต่อด้วยการเสริมแต่ง ความเชื่อเกิดขึ้นจากความไม่รู้ แต่เมื่อประสบพบเหตุการณ์ทางธรรมชาติก็เกิดความคิดว่า ต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังเป็นผู้มีอำนาจบังคับ จึงพากันสร้างสิ่งที่เป็นที่พึ่งเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผ่อนคลาย มีเมตตากรุณา ไม่ทำร้าย และบันดาลความสุขมาให้ เมื่อแรกเป็นขนบธรรมเนียม ภายหลังเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อในสิ่งลึกลับมีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา สามารถบันดาลให้เกิดเหตุต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ คนไทยเชื่อในอำนาจสิ่งเหล่านี้มาก ศิราพร ฐิตะฐาน[๗๘] ได้กล่าวถึงการกลมกลืนระหว่างความเชื่อเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผีที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเหตุการณ์ความเชื่อเช่นนี้

---

[๗๖] ธวัช ปุณโณทก. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์วิถีชีวิตในสังคมอีสาน”. ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** (พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖), หน้า ๓๕๐-๓๕๕.

[๗๗] มณี พยอมยงค์. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.** ใน “ชุดไทยศึกษา เล่ม ๑”. (กรุงเทพ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖), หน้า ๖๖-๑๒๒.

[๗๘] ศิราพร ฐิตะฐาน. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย.** (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๕), หน้า ๑๗-๑๘.

มักเกิดกับการนับถือพุทธศาสนา เช่นเดียวกับ พระครูปริยัติสารการ[๗๙] ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพุทธ พราหมณ์ ผี ที่มีอำนาจต่อความเชื่อของคนอีสานพบว่า ความเชื่อของสังคมอีสานปรากฏในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แสดงออกในเห็นในเรื่องของพิธีกรรมและประเพณีที่ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงอย่างลงตัว เช่นเดียวกับ ปฐม หงษ์สุวรรณ[๘๐] ได้วิจัยเรื่องตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม ได้มองโครงสร้างความเชื่อแต่ละระบบว่ามีความผสมกลมกลืนกันอย่างไร และได้อธิบายว่า การประสานและอยู่ร่วมกันของความเชื่อและศาสนามีหลากหลาย แม้ว่าจะนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีลักษณะศาสนาที่ผสมผสานกันอยู่ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมคือผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา จึงจัดแบ่งความเชื่อเป็น ๓ ระบบ และความเชื่อทั้ง ๓ ระบบมีความเชื่อมีเป้าหมายหรือจุดเน้นแตกต่างกัน คือ พุทธศาสนาเน้นนิพพาน พราหมณ์กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญ โหราศาสตร์ และเทพเทวา ส่วนผีมีความเชื่อว่าให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตในทางโลก และคติความเชื่อเรื่องพระธาตุเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญและปรากฏในบริบทของสังคมพุทธศาสนา ส่วนสมชาย สำเนียงงาม[๘๑] ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย ได้สรุปทบทวนวรรณกรรมเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑)ชื่อสถานที่ เช่น โครงสร้างของสถานที่ ที่มาของสถานที่ ความหมายของชื่อสถานที่ การปรับเปลี่ยนของชื่อสถานที่ และ ๒)เกี่ยวกับชื่อคน เช่น ระบบชื่อ วิธีการตั้งชื่อ ความหมายของชื่อ แสดงนัยทางสังคม อมรา พงศาพิชญ์[๘๒] ได้กล่าวไว้ว่า ศาสนาต้องมีสิ่งเคารพบูชาสูงสุด มีความเชื่อและศรัทธา มีความขลัง มีพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ มีกฎเกณฑ์ให้ผู้เลื่อมใสปฏิบัติตาม มีผู้สืบทอดเจตนารมณ์ พิธีกรรมเกิดขึ้นจากพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ บทบาทหน้าที่กับพิธีกรรมทางศาสนาไม่สามารถแยกออกจากกันได้ นอกจากนั้นยังสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย ความเชื่ออาจเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมได้

เพ็ญนิภา อินทรตระกูล[๘๓] ได้กล่าวว่า ศาสนาเป็นปัจจัยทางจิตวิทยาที่อยู่เบื้องหลังความวิตกกังวลมีลักษณะคล้ายอารมณ์กลัวที่ไม่รู้สาเหตุ เกิดเป็นภาวะที่ไม่พึงพอใจมีแนวความคิดอยากหนีให้พ้น อยู่ในภาวะขาดความมั่นใจ เรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นจากภาวะในจิต ยังผลให้มนุษย์หาทางออกหรือทางรอดด้วยการเข้าหาแนวปฏิบัติทางศาสนา ยอมรับความเชื่อถือศรัทธาทางศาสนาซึ่งช่วยลดภาวะวิตกกังวลได้ สรุปแล้วศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) ที่เป็นสื่อกลางระหว่าง

---

[๗๙] ปริยัติสารการ, พระครู. **รูปแบบการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมความเชื่อพื้นฐานระหว่างพุทธ พราหมณ์ และผี ต่อความมั่นคงของคนอีสาน.** (มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

[๘๐] ปฐม หงษ์สุวรรณ. **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม.** (กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘), หน้า ๒๙.

[๘๑] สมชาย สำเนียงงาม, **ลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย,** หน้า ๓๖.

[๘๒] อมรา พงศาพิชญ์. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม).** (พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๓), หน้า ๔๙-๖๑.

[๘๓] เพ็ญนิภา อินทรตระกูล. **การนับถือผีของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคานจังหวัดเลย.** (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม. ๒๕๓๕), หน้า ๘.

มนุษย์กับธรรมชาติที่พึ่งพิงความศักดิ์สิทธิ์และความขลัง ส่วนยศ สันตสมบัติ[๘๔] กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งได้รับการตอบสนองจากสังคม โดยแบ่งความต้องการออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑)ความต้องการทางร่างกายและจิตใจ ๒)ความต้องการตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม และ ๓) ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ นิยพรรณ วรรณศิริ[๘๕] ได้กล่าวถึงการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรมคือความคิดและพฤติกรรมที่ติดตัวมากับบุคคล เมื่อบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะตามไปถึงที่นั้น และต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบ คือ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการคมนาคมที่ดีและสะดวก นอกจากนั้น ปฐม หงส์สุวรรณ[๘๖] ได้กล่าวสรุปข้อมูลคติชนและวัฒนธรรมผ่านกรอบคิดในมิติทางสังคมศาสตร์ว่า จากการสังเคราะห์งานศึกษาและแนวทางวิธีวิทยาที่ใช้ในกลุ่มข้อมูลทางคติชนเท่าที่ผ่านมา ทำให้ทราบว่าการใช้กรอบแนวคิดทางสังคมศาสตร์อื่นมาช่วยขยายความเข้าใจ ทำให้มองเห็นและเข้าใจปรากฏการณ์ทางคติชนได้ลึกซึ้งและรอบด้านมากยิ่งขึ้น เท่าที่ผ่านมาวงวิชาการไทยไม่ค่อยให้ความสำคัญหรือสนใจกรอบคิดในมิติทางสังคมศาสตร์มากนัก ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับภาพสะท้อนทางสังคมผ่านข้อมูลคติชนเป็นหลัก แต่กรอบคิดที่ผู้เขียนนำเสนอช่วยทำให้มองเห็นวิธีการศึกษาข้อมูลคติชนทั้งเรื่องเล่า ตำนาน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ตลอดถึงวิถีวัฒนธรรมอื่นของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะการนำกรอบแนวคิดที่ส่วนใหญ่เป็นที่นิยมในกลุ่มสำนักหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ซึ่งอาจนำมาผสมผสานกับกรอบคิดทางคติชนอันเป็นกรอบคิดเฉพาะ ทั้งเรื่องราวว่าด้วยการศึกษาอนุภาค (Motif) โครงสร้าง (Structure) แบบเรื่อง (Tale type) และบทบาทหน้าที่ (Functionalism) ยิ่งช่วยให้มองเห็นและเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมผ่านข้อมูลคติชนในยุคร่วมสมัยได้ชัดเจนและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

ปรมินท์ จารุวร[๘๗] ได้มองความคิดความเชื่อของมนุษย์ผ่านเรื่องของตำนานปรัมปราว่า ตำนานปรัมปราเป็นการศึกษาระบบคิดสากลของมนุษย์ผ่านตรรกะ ระบบคิดมีลักษณะพื้นฐานเป็นคู่ตรงข้าม เรื่องของตำนานปรัมปราเป็นเรื่องเล่าที่สื่อด้วยภาษา และส่งสารที่มีความหมายในระดับจิตไร้สำนึก ความหมายดังกล่าวเป็นเรื่องของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วยเหตุว่าตำนานปรัมปราสร้างขึ้นจากความคิดในระดับจิตไร้สำนึก เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคม มักอ้างถึงสถานที่จริงและเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงมีหน้าที่ทางสังคม ทางสังคมวิทยาถือว่าตำนานเป็นเรื่องเล่าที่สื่อด้วยภาษาหรือสารซึ่งเป็นระบบคิดสากลของมนุษย์ผ่านตรรกะของชนดั้งเดิม ศิราพร ณ

---

[๘๔] ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม.** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๐), หน้า ๓๑.

[๘๕] นิยพรรณ (ผลวัฒนะ) วรรณศิริ. **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม.** (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๐), หน้า ๗-๑๕.

[๘๖] ปฐม หงษ์สุวรรณ. **นานมาแล้ว : มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต.** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖), หน้า ๓๗-๓๘.

[๘๗] ปรมินท์ จารุวร. **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย.** กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๙), หน้า ๔๔-๔๕.

ถลาง[๘๘] ได้กล่าวถึงตำนานว่ามีบทบาทสรุปได้ว่า คติชนมีบทบาทในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณะของกลุ่มชน ในสังคมของกลุ่มชนจะปรากฏเรื่องของประเพณีพิธีกรรมเป็นส่วนที่รวมพลังเพื่อสร้างความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน พิธีกรรมเป็นกลไกสร้างความเป็นอัตลักษณ์และทำให้มนุษย์มีความมั่นคงทางจิตใจ พิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติคอยช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ขาดความมั่นใจ สมาชิกในสังคมมักใช้เรื่องเล่าประเภทตำนานในการอธิบายเหตุผลและอ้างเพื่อประกอบพิธีกรรม ขณะเดียวกันตำนานเป็นส่วนของนามธรรมแต่พิธีกรรมเป็นส่วนของรูปธรรม ตำนานมีความสำคัญและขาดไม่ได้ในสังคมดั้งเดิม เพราะตำนานบรรจุรหัสของความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่ออธิบายพิธีกรรมและกำหนดศีลธรรม ตำนานไม่ใช่เรื่องเล่าธรรมดาแต่เป็นเรื่องเล่าที่มีพลัง มีบทบาททางความเชื่อ ศีลธรรม และเกิดภูมิปัญญาให้กับมนุษย์ในสังคมด้วย นอกจากนั้นศิราพรยังอธิบายอีกว่า ในสังคมที่ไม่มีตัวอักษรใช้ แต่ใช้ประเพณีบอกเล่าในการถ่ายทอดวัฒนธรรม คติชนจึงกลายเป็นสถาบันการศึกษาที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาปลูกฝังทัศนคติ

ปฐม หงส์สุวรรณ[๘๙] ได้กล่าวถึงชนชาติไทกับความเชื่อและพิธีกรรมไว้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นข้อมูลทางคติชนประเภทหนึ่ง ถูกจัดอยู่ในกลุ่มข้อมูลประเภท Customary Folklore อันเป็นแบบแผนทางสังคมที่เป็นความคิดความเชื่อของกลุ่มคนในแต่ละสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน ประเพณีพิธีกรรมที่ดำเนินในวิถีชีวิตในวัฒนธรรมของผู้คนล้วนเกิดจากความคิดความเชื่อทางศาสนาแทบทั้งสิ้น บางครั้งความเชื่อและพิธีกรรมถือเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สร้างการเชื่อมโยงผูกพันระหว่างผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกรณีของชนชาติไทพบว่านักวิชาการไทยและต่างประเทศที่สนใจประเด็นไทศึกษามากยิ่งขึ้น ต่างก็ศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมที่มีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในแง่บทบาท ความหมาย และหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรม นอกนั้นยังสนใจศึกษาในแง่โลกทัศน์ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในสังคมที่สะท้อนผ่านกิจกรรมทางความเชื่อและพิธีกรรม นอกจากนั้นปฐมได้มองอีกว่า ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชนชาติไทมีหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่รูปแบบที่มองเห็นได้ง่ายทั่วไป เช่น การเซ่นสรวงบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ มีผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีน้ำ ผีท่า เป็นต้น ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญ มีขวัญข้าว ขวัญวัวขวัญควาย ขวัญบ้านขวัญเมือง หรือแม้กระทั่งการกราบไหว้ต้นไม้หรือสัตว์สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าทำให้เกิดความมั่นคงและสร้างความอบอุ่นทางใจให้เกิดขึ้นกับผู้คนชาวเมือง การปฏิบัติเช่นนี้มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อทางศาสนาด้วย องค์ประกอบของความเชื่ออันได้แก่ ๑)มีสิ่งเคารพบูชาสูงสุด ๒)มีความเชื่อและศรัทธา ๓)มีความขลัง ๔)มีความศักดิ์สิทธิ์และข้อห้าม ๕)มีพิธีกรรมหรือแสดงออกถึงความเชื่อมั่น ๖)มีกฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติ และ ๗)มีผู้สืบทอดและประกอบพิธี

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อนั้น พบว่า มนุษย์ในสังคมพยายามหาคำตอบจากความกลัว ขาดความมั่นคงหรือมั่นใจ จึงพยายามสร้างสิ่งที่ตนเองหวังว่าจะเป็นที่พึ่งได้ในรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นเครื่องต่อรองกับอำนาจเหนือตน ศาสนารวมถึงความเชื่อเป็นที่พึ่งอย่างมีเหตุผลสามารถอธิบายได้ด้วยประเพณีพิธีกรรม จากงานการศึกษาวิจัย พบว่า มนุษย์มีการ

---

[๘๘] ศิราพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๒), หน้า ๓๖๐-๓๙๔.

[๘๙] ปฐม หงส์สุวรรณ, **คติชนกับชนชาติไท,** หน้า ๓๘๓-๔๐๖.

กำหนดประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่ออย่างหลากหลาย ประเพณีพิธีกรรมสามารถอธิบายความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับความเชื่อได้ และเป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมให้ความสำคัญแต่อาจเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยได้

สรุปให้เห็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด พบว่า พระเครื่องมีผู้ให้ความสนใจศึกษาและนำเสนอองค์ความรู้หลากหลายมิติ แต่ครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาให้เห็นถึงประวัติการเกิดขึ้นของพระเครื่อง ตำนานหรือเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวกับพระเครื่อง พัฒนาการการสร้างพระเครื่อง การแพร่กระจายของพระเครื่อง ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่อง และชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

บทที่ ๒

ประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอความรู้ที่สืบค้นพบจากฐานข้อมูลของการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงเพื่อมาอธิบายในเชิงวิเคราะห์ การศึกษาพระเครื่องครั้งนี้เบื้องต้นต้องการให้ทราบว่า การเรียกพระเครื่องนั้นครอบคลุมถึงการเรียกพระพิมพ์ พระผง พระกรุ พระเหรียญ พระกริ่ง รวมถึงพระเกจิอาจารย์ด้วย เพราะทั้งหมดในฐานะเป็นสื่อสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์อย่างเดียวกัน เพียงแต่การเรียกชื่อมีความแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและอายุสมัย เช่น พระพิมพ์เกิดขึ้นมาก่อนและเป็นต้นกำเนิดของพระเครื่อง เรียกได้ว่า ก่อนจะมาเป็นพระเครื่องนั้นเป็นพระพิมพ์มาก่อน พระพิมพ์นั้นมีอายุเก่าแก่มีผู้ทำขึ้นตั้งแต่ต้นพุทธกาล พระกรุเป็นพระพิมพ์ที่ค้นพบใต้ฐานเจดีย์หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งถูกบรรจุไว้รวมกัน เป็นต้น ดังนั้นหากมีการกล่าวถึงพระพิมพ์ พระผง พระกรุ พระเหรียญ พระกริ่ง รวมถึงพระเกจิอาจารย์คือสื่อในเรื่องเดียวกัน แต่ในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้หมายรวมไปถึงเครื่องรางของขลังหรือวัตถุมงคลประเภทผ้ายันต์ กะตรุด ฝ้าย หวาย มีด งา หรืออื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระเครื่อง

จากที่มีผู้ศึกษาถึงการเรียกชื่อว่าพระพิมพ์กับชื่อพระเครื่องมีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันนั้น ยอร์ช เซเดส์ กล่าวไว้ในหนังสือตำนานพระพิมพ์ว่า พระพิมพ์มีผู้ทำขึ้นตั้งแต่ตอนต้นพระพุทธศาสนา คือ ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าดับขันธ์ปรินิพพานไปไม่นานนัก ได้เกิดมีประเพณีการสร้างรูปพระพุทธเจ้าโดยวิธีกดรูปด้วยแม่พิมพ์ พระพิมพ์เหล่านี้มีมูลเหตุมาจากสังเวชนียสถานของพระพุทธเจ้าใน ๔ ตำบล คือ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพาน พระพิมพ์เกิดขึ้นจากแนวคิดของสัตบุรุษจัดทำขึ้นเพื่อเป็นของที่ระลึกประจำสถานที่อันสำคัญทั้ง ๔ ตำบล วัสดุที่ใช้ก่อรูปพิมพ์มีบนแผ่นผ้าบ้าง หรือก่อรูปด้วยดิน ไม้ งา แร่ เป็นต้น[๑] ส่วนศรีศักดิ์ วัลลิโภดม กล่าวไว้ว่า ถ้ามองเพียงแค่วัตถุ พระเครื่องกับพระพิมพ์ก็คืออย่างเดียวกัน แต่ถ้าเป็นเรื่องของอายุ พระเครื่องเป็นของเกิดใหม่มีอายุเก่าแก่ไม่เกินสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะที่พระพิมพ์มีมาแต่เดิมย้อนหลังขึ้นไปถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑ และพระพิมพ์ก็ถูกกำหนดให้เป็นพระเครื่องในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เรียกพระพิมพ์เพราะว่าผลิตมาจากแม่พิมพ์เป็นสำคัญ และยังพบอีกว่าพระเหล่านี้มักพบรวมอยู่กับแม่พิมพ์ มีการฝังหรือเก็บรวมไว้ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา ไม่นิยมเก็บไว้เป็นของส่วนตัวหรือไม่นิยมเก็บไว้ในเรือน ในสมัยก่อนที่จะมีพระเครื่องนั้น คนไทยไม่นิยมนำเอาพระพุทธรูปเข้ามาไว้ในบ้านเรือน เพราะเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่บริสุทธิ์ ควรอยู่ที่วัดไม่ใช่อยู่ในบ้านเรือน การนำเข้ามาบ้านเรือนอาจเป็นอัปมงคล ด้วยเหตุนี้เวลาสำรวจและศึกษาหลักฐานทาง

---

[๑]ยอช เซเดส์. **ตำนานพระพิมพ์.** (พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์. ๒๕๑๒), หน้า ๑-๒.

โบราณคดีก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นไป จึงไม่พบบรรดาวัตถุศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณที่อยู่อาศัยของบุคคลผู้เป็นสามัญชน แม้กระทั่งบริเวณที่มีความเชื่อว่าเป็นวังของกษัตริย์และเจ้านาย ยกเว้นแต่สถานที่เหล่านี้ถูกยกให้เป็นวัด[๒] ตามความเข้าใจในปัจจุบัน คำว่าพระเครื่องจะใช้ในความหมายกว้างกว่าคำว่าพระพิมพ์ เพราะพระเครื่องไม่ได้มีเฉพาะพระที่ผลิตจากแม่พิมพ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงพระที่สร้างขึ้นด้วยเทคนิคอื่น ๆ เช่น หล่อ ปั๊ม ฉีด เป็นต้น และยังรวมถึงรูปพระเกจิอาจารย์ สาเหตุที่พระพิมพ์กลายเป็นพระเครื่องนั้นเข้าใจว่าเกิดจากการนำเอาพระพิมพ์มาปะปนกับพระเครื่องรางของขลัง และเรียกรวมกันเป็นพระเครื่องรางของขลัง ต่อมาก็กร่อนเสียงเรียกเหลือเพียงพระเครื่อง[๓]

พระเครื่องเป็นพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ที่นับถือตามความเชื่อกันว่าเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์สามารถคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายให้กับผู้ครอบครองเป็นเจ้าของได้ คำว่าพระเครื่องย่อมาจากคำว่าเครื่องราง เดิมมาจากคำว่าเครื่องรางของขลัง ราชบัณฑิตยสถาน กล่าวถึงพระเครื่องไว้ว่า พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์เครื่องหมายสื่อถึงพระพุทธศาสนา การสร้างได้รับอิทธิพลจากชาวเปอร์เซียที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศอินเดีย การก่อเกิดพระเครื่องก็เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าสามารถนำติดตัวไปได้[๔] สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานได้แบ่งพระเครื่องออกเป็น ๔ ประเภท คือ ประเภทพระพุทธรูปขนาดเล็ก ประเภทพระกริ่ง ประเภทพระพิมพ์ และประเภทเหรียญ[๕] สื่อสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระเครื่องพบว่า เกิดขึ้นจากฐานทางความคิดประดิษฐ์สร้างของผู้เคารพนับถือจนกลายเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถดลบันดาลสิ่งที่ปรารถนาให้กับผู้ครอบครองตามความเชื่อถือ

พระเครื่องในฐานะสื่อสัญลักษณ์ความศักดิ์สิทธิ์ไม่สามารถอธิบายในรูปแบบทางวิทยาศาสตร์ได้ แต่สามารถอธิบายถึงความเคารพศรัทธาที่มีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้เคารพนับถือมาอย่างยาวนาน ผลการศึกษาของบุศรา สว่างศรี ได้ศึกษาและสรุปไว้ว่า คำว่า “พระพิมพ์” สื่อการรับรู้ด้วยพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็ก สร้างขึ้นด้วยการกดประทับด้วยแม่พิมพ์ ในอินเดียเรียกว่า “Saccha” “Sacchaya” หรือ “Sacchaha” เป็นภาษาปรากฤต ส่วนภาษาสันสกฤตเรียกว่า “Sat-chaya” ทุกคำมีความหมายว่า “รูปภาพที่สมบูรณ์” ขณะที่ธิเบตเรียกว่า “Thsa-thsa” มีความหมายว่า “ความสมบูรณ์ที่เป็นหนึ่ง” ซึ่งคำว่า Thsa-thsa เป็นคำเลียนเสียงขณะเวลาที่ดินเหนียวถูกกดอัดไปในแม่พิมพ์ระหว่างกระบวนการสร้าง ส่วนคำว่า “พระเครื่อง” สื่อถึงพระพิมพ์ที่ลงพระพุทธคุณและอาคมเพื่อพกติดตัวหรือห้อยคอ พระเครื่องมีทั้งรูปพระพุทธและรูปพระสงฆ์ ที่สำคัญพระพิมพ์เมื่อสร้างแล้วจะเก็บไว้ในสถานที่สำคัญ เช่น ใต้ฐานเจดีย์ หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ตามซากโบราณสถาน ส่วนใหญ่ไม่สามารถระบุผู้สร้าง แต่สามารถระบุอายุการสร้างได้ตามรูปแบบของศิลปะที่ปรากฏ องค์พระมักปรากฏเป็นรูปพระพุทธ มีชื่อที่เรียกจำเพาะว่า “พระพิมพ์” ตามลักษณะการ

---

[๒]ศรีศักร วัลลิโภดม. **พระเครื่องในเมืองสยาม.** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๓๙), หน้า ๑๓-๑๗.

[๓]สรพล โศภิตกุล. **สุดยอดเหรียญพระเครื่อง.** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๔๐), หน้า ๑๑.

[๔]ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๔๒), หน้า ๗๔๖.

[๕]แก้ว ชิดตะขบ. **พระเครื่อง.** (กรุงเพทฯ : สำนักพุทธ. ๒๕๔๙), หน้า ๙๓.

สร้าง ส่วน “พระเครื่อง” จากหลักฐานพบว่าเริ่มมีในสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นเพื่อแจกจ่ายหรือเพื่อเป็นอนุสรณ์[๖]

พระเครื่องมีประวัติความเป็นมาอย่างต่อเนื่องและยาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระเครื่องเป็นชุดความรู้ที่บันทึกข้อมูลที่สะท้อนผ่านทางสังคมหลากหลายมิติ ความเคารพศรัทธาและความเชื่อมั่นในรูปเคารพที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระอริยสงฆ์สาวก และพระเกจิอาจารย์จึงได้ถ่ายทอดผ่านเรื่องราวเรื่องเล่าอย่างน่าสนใจ การปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลจากปัจจัยของพื้นที่ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ความเชื่อ ทำให้ชุดความคิดความเชื่อไม่หยุดนิ่งแช่แข็งตายตัว มีการพัฒนาการอยู่ตลอดเวลา การพัฒนาการทำให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของแต่ละยุคสมัย และในแต่ละยุคสมัยอาจมีการขัดแย้งหรือประนีประนอมต่อรองหรือผสมผสานสร้างสำนึกร่วมกัน ข้อมูลที่นำมาอ้างอิงประกอบในบทนี้ จึงเป็นข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของพระเครื่อง พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของพระเครื่อง

ประวัติความเป็นมาของพระเครื่องในประเทศไทย จากข้อมูลการศึกษาของวัชรกร รัตนกิจ ได้กล่าวไว้ว่า พระเครื่องในประเทศไทยปรากฏจากหลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ว่า พระเครื่องหรือพระพิมพ์น่าจะเข้ามาสู่พื้นที่ประเทศไทยในช่วงราวศตวรรษที่ ๔ จากการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาตามปรากฏในหนังสือศาสนวงศ์และศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชผู้เป็นกษัตริย์ราชวงศ์โมริยะแห่งประเทศอินเดีย ประเทศไทยเมื่อครั้งมีชื่อเรียกว่าแคว้นสุวรรณภูมิ ในช่วงปี พ.ศ. ๖๐๐-๙๐๐ มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทางพระพุทธศาสนาเมื่อพระเจ้ากนิษกะเชื้อชาติเอเชียกลางเผ่าง้วยจี (Yeuh Chi) ทรงทำสังคายนาครั้งที่ ๔ ได้สร้างเจดีย์มหายาน นิกายโพธิสัตว์ยาน รวมทั้งพระบูชาพระพิมพ์ขึ้นบูชากันแพร่หลายในแคว้นคันธาระ (Gandhaara) ราว พ.ศ. ๖๐๐ เป็นศิลปะทางพระพุทธศาสนาและมีอิทธิพลต่อศิลปะอินเดีย เจดีย์แบบใหม่มีรูปทรงเป็นดอกบัวคว่ำ ดูภายนอกเป็นอย่างทรงระฆัง ทางลังกาเรียกตามคัมภีร์มหาวงศ์ว่า เจดีย์แบบทรงระฆัง (Bell Type) ต่อมาเมื่อมีการติดต่อค้าขายทางเรือ ลัทธิศาสนาและศิลปะแบบคันธาระจึงได้กระจายมาสู่ภูมิภาคสุวรรณภูมิ ซึ่งมีการปกครองด้วยระบบกษัตริย์หลายเชื้อชาติ เช่น อินเดีย มอญละว้า ขอมละว้า ละว้า ลาว และไทย ต่างยอมรับเอาวัฒนธรรมของอินเดียและเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้าของมหายาน โดยมีพระโพธิสัตว์เป็นสื่อกลาง เกิดการสร้างเจดีย์ พระพุทธรูป และพระโพธิสัตว์ขึ้นมากมาย และตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นต้นมา มีการขุดพบพระพิมพ์รุ่นแรกสุดเป็นจำนวนมากที่ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี กับอำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าพระพุทธลักษณะพระพิมพ์ขนาดเล็กบ่งบอกว่าเป็นการสร้างในสมัยพระเจ้ากนิษกะ ศิลปะคันธาระที่เริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปแทนองค์พระพุทธเจ้ามหายานขึ้นกราบไหว้บูชา เป็นรูปเคารพ (Image) เป็นการเริ่มปรัชญาทางวัตถุ (Iconography) พระพิมพ์ที่สร้างขึ้นส่วนใหญ่มีฝีมือการสร้างสวยงามและ

---

[๖] บุศรา สว่างศรี, **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง,** หน้า ๕-๖.

ชัดเจน มักหล่อด้วยโลหะอย่างดี ใช้ทองคำและเงินเป็นส่วนผสมในอัตราสัดส่วนที่มาก ทำให้ไม่เกิดสนิมและผุกร่อน มีความคงทนแม้เวลาผ่านไปเกือบสองพันปีก็ยังมีสภาพดี[๗]

การศึกษาประวัติความเป็นมาเพื่อเรียงลำดับเหตุการณ์ตามข้อมูลเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ ผู้ศึกษาจึงได้แบ่งประวัติความเป็นมาของการสร้างพระเครื่องในสังคมไทยออกเป็นยุคการสร้าง วัตถุประสงค์การสร้าง กลุ่มผู้สร้าง วัตถุมวลสาร ได้ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ แบ่งตามยุคการสร้าง

การสร้างพระเครื่องในประเทศไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลหลักฐานเพื่ออ้างอิงให้เห็นยุคสมัยการสร้างตามลำดับ เริ่มจากอดีตที่ปรากฏพบข้อมูลหลักฐานต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และให้ข้อสังเกตว่า การสร้างพระเครื่องจะแบ่งยุคออกตามรูปแบบของศิลปะที่พบหลักฐานและเกิดขึ้นในยุคสมัยของประวัติศาสตร์การปกครองของไทย ก็จะปรากฏเรียกตามหลักฐานเป็นสำคัญ พระเครื่องจึงสามารถแบ่งตามยุคการสร้างได้ดังนี้

๒.๑.๑.๑ ยุคอาณาจักรทวารวดี

จากการค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีรวมถึงการค้นพบข้อมูลจากรูปแบบของศิลปะการสร้างทำให้รับรู้ได้ว่า ในพื้นที่ประเทศไทยพบหลักฐานเก่าแก่ที่สุดเป็นพุทธศิลปะสมัยทวารวดี ซึ่งเป็นศิลปกรรมแรกสุดที่ได้บัญญัติขึ้นในประเทศไทย กำหนดขอบเขตระยะเวลาไว้ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖ เป็นช่วงอาณาจักรทวารวดีเจริญรุ่งเรือง พระพิมพ์ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด คือ พระพิมพ์แบบปฐม เนื่องจากพบพระพิมพ์ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมเป็นส่วนใหญ่จึงได้นามนี้ว่า พระปฐม นอกจากนั้นพระพิมพ์ก็ยังพบอยู่ทั่วไปแถวพื้นที่ภาคกลาง เช่น จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี ส่วนในภาคอื่นของประเทศไทยก็พบพระพิมพ์สมัยทวารวดีเช่นกัน เช่น พบในพื้นที่ภาคใต้มีจังหวัดพัทลุง กระบี่ สุราษฎร์ธานี ในพื้นที่ภาคเหนือพบที่จังหวัดลำพูน และในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบที่จังหวัดมหาสารคาม กาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด ลักษณะของเนื้อพระพิมพ์สร้างด้วยดินเผา นิยมทำเป็นรูปแสดงมหาปาฏิหาริย์ บางรุ่นมีจารึกพระคาถา เย ธมมาฯ ประกอบอยู่ด้วย หากพิจารณาพุทธศิลปะทางประติมานวิทยาเห็นได้ชัดว่าเป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบคุปตะ หลังคุปตะ และศิลปะแบบปาละ แม้จารึกพระคาถาก็เช่นเดียวกัน เป็นรูปอักษรปัลลวะภาษาบาลี ตามหลักวิชาจารึกศึกษากำหนดให้เป็นรูปอักษรที่ใช้อยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อันเป็นช่วงสมัยทวารวดี[๘]

ผลงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างพระเครื่องที่พบหลักฐานว่าเกิดขึ้นในยุคสมัยทวารวดีมีผลงานวิจัยของบุศรา สว่างศรี ได้ศึกษายุคการสร้างพระเครื่องในสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖) ได้กล่าวถึงผลการศึกษาไว้ว่า อารยธรรมของทวารวดีมีช่วงระยะเวลาที่ยาวนานและเก่าแก่แพร่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย แต่พระเครื่องยังไม่เป็นที่นิยมเก็บสะสมหรือแสวงหาเพื่อนำมาเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากมีความเชื่อว่าพระที่สร้างขึ้นมานั้นเพื่อสืบต่อพระศาสนาเป็นสำคัญ ไม่ได้ผ่านพิธีกรรมปลุกเสกเลขยันต์เพื่อลงคาถาอาคมให้เกิดพุทธคุณขลังศักดิ์สิทธิ์ และส่วนมากพระเครื่องที่สร้างนั้นมีแต่ขนาดใหญ่ไม่เหมาะกับการพกพาหรือแขวนคอ แต่ก็มีพระถ้ำ

---

[๗] วัชรกร รัตนกิจ, **พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ,** หน้า ๑-๒.

[๘] ยอช เซเดส์. **ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึกและศิลปะไทยสมัยสุโขทัย.** (แปลโดยหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา. ๒๕๒๖), หน้า ๓๕.

เสือที่พบในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นพระพิมพ์ขนาดเล็กและเชื่อกันว่าเป็นพระที่มีประสบการณ์ทางพุทธคุณ[๙] พระพิมพ์สมัยทวารวดีอีกกลุ่มหนึ่งในแถบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ พบที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ และพบที่ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม[๑๐]

อาณาจักรทวารวดีจากข้อมูลการศึกษาของกาญจนา เรืองนาม ได้กล่าวไว้ว่า ทวารวดีเป็นชื่อที่ใช้เรียกอาณาจักรที่มีพื้นที่อยู่แถบบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ซึ่งเป็นแหล่งพื้นที่ของชุมชนขนาดใหญ่มีเมืองนครปฐมเป็นศูนย์กลาง หลวงจีนอี้จิง หรือ พระภิกษุอีจิ๋น และ หลวงจีนเฮียนจัง (ยวนฉ่าง) พ.ศ. ๑๑๕๐ ได้กล่าวไว้ในจดเหตุของท่านไว้ว่า ได้มีอาณาจักรอันใหญ่โตอาณาจักรหนึ่ง อยู่ในระหว่างเมืองศรีเกษตร (พม่า) และอิสานปุระ (เขมร) ชื่อ โดโลปอดี้ (ทวารวดี) และอาณาจักรนี้เป็นอาณาจักรที่นักโบราณคดีได้สำรวจพบหลักฐานจากโบราณสถาน และพระพุทธรูปที่สร้างตามแบบฝีมือช่างในสมัยราชวงศ์คุปตะของอินเดีย (พ.ศ.๘๖๐–๑๑๕๐) เป็นจำนวนมากที่นครปฐม และแถบเมืองที่ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา เรื่อยไปทางภาคะวันออกเฉียงเหนือ จนถึงเมืองนครราชสีมา และเมืองบุรีรัมย์ จากการศึกษาหลักฐานจดหมายเหตุของภิกษุจีนชื่อ เหี้ยนจั๋ง หรือ พระถังซัมจั๋ง (Hieun Tsing) ซึ่งเดินทางมาจากเมืองจีนจะไปประเทศอินเดียโดยทางบก เมื่อราว พ.ศ. ๑๑๗๒–๑๑๘๘ และพระภิกษุจีนชื่อ อี้จิง (I-Sing) ได้เดินทางไปอินเดียโดยทางทะเล ในช่วงเวลาต่อมานั้น ได้เรียกอาณาจักรใหญ่แห่งนี้ตามสำเนียงชนพื้นเมืองในอินเดียว่า “โลโปตี้” หรือ จุยล่อพัดดี้ (ทวารวดี) เป็นอาณาจักรที่ตั้งอยู่ระหว่างเมืองศรีเกษตร (อยู่ในพม่า) ไปทางตะวันออกกับเมืองอิศานปุระ (อยู่ในเขมร) ปัจจุบันคือ ส่วนที่เป็นดินแดนภาคกลางของประเทศไทย พงศาวดารจีนสมัยราชวงศ์ฮั่น ได้กล่าวถึงดินแดนแห่งนี้ไว้ว่า สามารถเดินเรือจากเมืองกวางตุ้งถึงอาณาจักรทวารวดีได้ในเวลา ๕ เดือน ในสมัยแรกๆ ได้มีการสร้างพระปฐมเจดีย์ คือราว พ.ศ. ๓๐๐ เคยมีอำนาจสูงสุดครั้งหนึ่ง และเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑–๑๖) พบปูชนียสถานที่ใหญ่โตสร้างไว้เป็นจำนวนมาก และยังเหลือปรากฏเป็นโบราณสถานอยู่ในปัจจุบัน เช่น วัดพระประโทนเจดีย์ วัดพระเมรุ วัดพระงาม และวัดดอยยายหอม เป็นต้น โบราณสถานที่ค้นพบล้วนแต่เป็นฝีมือประณีตงดงาม นอกจากนั้นยังพบเครื่องประดับร่างกายสตรีทำด้วยดีบุก เงิน และทอง รูปปูนปั้นมีหลักฐานทางโบราณวัตถุหลายชิ้นที่แสดงถึงการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ เช่น จีน และที่จังหวัดสุพรรณบุรี สิงห์บุรี และชัยนาท ได้พบเหรียญเงินที่มีจารึก“ทวารวดี” ประทับอยู่ด้วย เมืองนครปฐมเคยมีกษัตริย์ปกครองหลายพระองค์ เพราะปรากฏว่าได้พบปราสาทราชวังเหลือซากอยู่ เช่น ตรงเนินปราสาทในพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐมเป็นเมืองที่มีการทำเงินขึ้นใช้เอง มีการค้นพบหลักฐาน เงินตราสมัยนั้นหลายรูปแบบ เช่น รูปสังข์ ประสาท ตราแพะ ตราปูรณกลศ (หม้อน้ำที่มีน้ำเต็ม) จึงเป็นสิ่งยืนยันว่า อาณาจักรทวารวดีเป็นอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองมากอาณาจักรหนึ่ง[๑๑]

นอกจากนี้ได้มีการค้นพบจารึกโบราณที่เขียนด้วยภาษามอญ ในบริเวณจังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท ลพบุรี และพบในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งสันนิษฐานว่าชาวมอญหรือกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลมอญ–เขมรเป็นเจ้าของอารยธรรมทวารวดี และการที่

---

[๙] บุศรา สว่างศรี, **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง,** หน้า ๑๘-๔๘.

[๑๐] วัชรกร รัตนกิจ, **พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ,** หน้า ๑๒๔.

[๑๑] กาญจนา เรืองนาม (เว็บไซต์ : https://sites.google.com. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙)

อาณาจักรทวารวดีตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กลอง และอยู่ใกล้ทะเลทำให้มีพ่อค้าต่างชาติ เช่น ชาวอินเดียเข้ามาติดต่อค้าขาย ส่งผลให้ทวารวดีได้รับอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมที่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ตลอดจนแบบแผนการปกครองจากอินเดีย เกิดการผสมผสานจนกลายเป็นอารยธรรมทวารวดี และได้แพร่หลายไปยังภูมิภาคต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังได้พบโบราณสถาน โบราณวัตถุสมัยทวารวดีกระจายอยู่ทั่วไป เช่น ที่เมืองนครชัยศรี นครปฐม เมืองอู่ทองสุพรรณบุรี เมืองละโว้ลพบุรี เมืองศรีเทพเพชรบูรณ์ เมืองฟ้าแดดสงยาง กาฬสินธุ์ เมืองไชยาสุราษฎร์ธานี เป็นต้น[๑๒]

ยุคสมัยทวารวดีได้รับอิทธิพลจากอินเดียหลายด้าน เช่น ด้านการปกครอง รับความเชื่อเรื่องการปกครองโดยกษัตริย์ สันนิษฐานว่าการปกครองสมัยทวารวดีแบ่งออกเป็นแคว้น มีเจ้านายปกครองตนเอง แต่มีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ การแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็นชนชั้นปกครองกับชนชั้นที่ถูกปกครอง หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๑–๑๓ คือ เหรียญเงินเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๙ ม.ม. พบที่นครปฐมและอู่ทอง พบว่ามีอักษรจารึกไว้ว่า "ศรีทวารวดีศวร" และ มีรูปหม้อน้ำอยู่อีกด้านหนึ่ง ทำให้เชื่อได้ว่าชนชาติมอญโบราณได้ตั้งอาณาจักรทวารวดี (บางแห่งเรียก ทวาราวดี) ขึ้นในภาคกลางของดินแดนสุวรรณภูมิ และมีชุมชนเมืองสมัยทวารวดีสำคัญหลายแห่งได้แก่ เมืองนครชัยศรี (นครปฐมโบราณ น่าจะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในกลุ่มแม่น้ำท่าจีน) เมืองอู่ทอง (จังหวัดสุพรรณบุรีในลุ่มแม่น้ำท่าจีน) เมืองพงตึก (จังหวัดกาญจนบุรี ในลุ่มแม่น้ำแม่กลอง) เมืองละโว้ (จังหวัดลพบุรี ในลุ่มแม่น้ำลพบุรี) เมืองคูบัว (จังหวัดราชบุรี ในลุ่มแม่น้ำเมืองอู่ตะเภา) เมืองบ้านด้าย (ต.หนองเต่า อ.เมือง จ.อุทัยธานี ในแควตากแดด) เมืองซับจำปา (บ้านซับจำปา จังหวัดชัยนาทในลุ่มแม่น้ำป่าสัก) เมืองขีดขิน (อยู่ในจังหวัดสระบุรี) และบ้านคูเมือง (ที่อำเภออินทรบุรี) นอกจากนั้นพบเมืองโบราณสมัยทวารวดีอีกหลายแห่ง เช่น ที่บ้านหนองปรง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี รวมทั้งหมู่บ้านในเขตอำเภอบ้านหมี่ และโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี เป็นต้น[๑๓]

นอกจากนั้นชุมชนเมืองสมัยทวารวดีในภาคเหนือ พบที่เมืองจันเสน (ต.จันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ ลุ่มแม่น้ำลพบุรี) เมืองบึงโคกช้าง (ต.ไผ่เขียว อ.สว่างอารมณ์ จ.อุทัยธานี ในแควตากแดด ลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง) เมืองศรีเทพ (จ.เพชรบูรณ์ ลุ่มแม่น้ำป่าสัก) เมืองหริภุญชัย (จ.ลำพูน ลุ่มแม่น้ำปิง) และเมืองบน (อ.พยุหคีรี จ.นครสวรรค์ ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา) ส่วนชุมชนเมืองสมัยทวารวดีที่อยู่ในภาคตะวันออก พบว่ามีเมืองโบราณสมัยทวารวดีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑–๑๘ อยู่ที่เมืองพระรถ (ต.หน้าพระธาตุ อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี ซึ่งค้นพบถ้วยเปอร์เซียสีฟ้า) มีถนนโบราณติดต่อกับเมืองศรีพะโล ซึ่งเป็นเมืองท่าสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕–๒๑ (อยู่ที่ ต.หนองไม้แดง อ.เมือง จ.ชลบุรี ลุ่มแม่น้ำบางปะกง) ซึ่งพบเครื่องถ้วยจีนและญี่ปุ่นจากเตาอะริตะแบบอิมาริ อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ และติดต่อถึงเมืองสมัยทวารวดีที่อยู่ใกล้เคียงกันเช่นเมืองศรีมโหสถ (อ.โคกปีบ จ.ปราจีนบุรี) เมืองดงละคร (จ.นครนายก) เมืองท้าวอุทัย และบ้านคูเมือง (จ.ฉะเชิงเทรา) ชุมชนเมืองสมัยทวารวดีจึงเป็นดินแดนของชนชาติมอญโบราณ มีศูนย์กลางที่เมืองนครปฐมโบราณ (ลุ่มแม่น้ำท่าจีนหรือนครชัยศรี) กับเมืองอู่ทองและเมืองละโว้ (ลพบุรี) ต่อมาได้ขยายอำนาจขึ้นไปถึงเมืองหริภุญ

---

[๑๒] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๓] เรื่องเดียวกัน, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ชัยหรือลำพูน มีหลักฐานเล่าไว้ว่า ราว พ.ศ. ๑๑๐๐ พระนางจามเทวีราชธิดาของเจ้าเมืองลวปุระหรือละโว้ (ลพบุรี) ได้อพยพผู้คนขึ้นไปตั้งเมืองหริภุญชัยที่ลำพูน ส่วนที่เมืองนครปฐมนั้นมีการพบพระปฐมเจดีย์ ซึ่งเชื่อว่าบรรจุพระพบรมธาตุของพระพุทธเจ้า เมื่อแรกสร้างมีลักษณะคล้ายสถูปแบบสาญจี ที่พระเจ้าอโศกมหาราชสร้างไว้ในอินเดีย เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓–๔ และมีการพบจารึกภาษาปัลลวะ บาลี สันสกฤต และภาษามอญ ที่บริเวณพระปฐมเจดีย์และบริเวณใกล้เคียงพบจารึกภาษามอญอักษรปัลลวะ บันทึกเรื่องการสร้างพระพุทธรูป อายุราว พ.ศ. ๑๒๐๐ (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์พระปฐมเจดีย์) และพบจารึกมอญที่ลำพูน อายุราว พ.ศ. ๑๖๒๘ (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย จังหวัดลำพูน)[๑๔]

สำหรับเมืองอู่ทองนั้นตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำจระเข้สามพัน เดิมเป็นสาขาของแม่น้ำท่าจีนซึ่งเปลี่ยนทางเดิน ด้วยปรากฏมีเนินดินและคูเมืองโบราณเป็นรูปวงรี กว้างประมาณ ๑ กิโลเมตร ยาวประมาณ ๒ กิโลเมตร มีป้อมปราการก่อด้วยศิลาแลง มีการพบโบราณวัตถุอายุสมัยปี พ.ศ. ๖๐๐–๑๖๐๐ จำนวนมาก นอกจากนี้ยังได้สำรวจพบแหล่งโบราณคดีที่สำคัญอีกหลายแห่ง แหล่งโบราณคดีที่โบราณสถานคอดช้างดิน ตำบลจระเข้สามพัน อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พบเงินเหรียญสมัยทวารวดีเป็นตรารูป แพะ สายฟ้า พระอาทิตย์ พระจันทร์ และรูปหอยสังข์ บางเหรียญจารึกอักษรปัลลวะและพบปูนปั้นรูปสตรีหลายคนเล่นดนตรีชนิดต่างๆ เป็นต้น เป็นหลักฐานชี้ให้เห็นว่าเมืองอู่ทองมีฐานะเป็นเมืองสำคัญแห่งหนึ่งของอาณาจักรทวารวดี เมืองนครไชยศรีโบราณ ซึ่งอยู่บริเวณที่ตั้งของวัดพระประโทน จังหวัดนครปฐม และพบคูเมืองโบราณรูปสี่เหลี่ยม ขนาด ๓,๖๐๐ x ๒,๐๐๐ เมตร มีลำน้ำบางแก้วไหลผ่านกลางเมืองโบราณออกไปตัดคลองพระประโทน ผ่านคลองพระยากง บ้านเพนียด บ้านกลาง บ้านนางแก้ว แล้วออกสู่แม่น้ำนครไชยศรี พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดีจำนวนหนึ่ง ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หลักฐานสำคัญของพุทธศาสนาสมัยทวารวดีนั้นพบที่ วัดโพธิ์ชัยเสมาราม เมืองฟ้าแดดสงยาง (หรือฟ้าแดดสูงยาง) อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ใกล้แม่น้ำชี ได้ค้นพบเสมาหินจำนวนมาก เป็นเสมาหินทรายสมัยทวารวดี ขนาดใหญ่อายุราว ๑,๒๐๐ ปี มีอายุเก่าแก่กว่าสมัยนครวัดของอาณาจักรขอม ใบเสมานั้นจำหลักเรื่องพุทธประวัติโดยได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบคุปตะของอินเดีย และได้พบเสมาหินบางแท่งมีจารึกอักษรปัลลวะของอินเดียด้วย สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึงการสิ้นสุดของอาณาจักรทวารวดีไว้ว่า “พระเจ้าอนุรุทรมหาราชแห่งเมืองพุกามประเทศพม่า ทรงยกกองทัพเข้ามาโจมตีอาณาจักรทวารวดี จนทำให้อาณาจักรทวารวดีสลายสูญไป”[๑๕]

ต่อมาอาณาจักรขอมหลังจากพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ สวรรคตใน พ.ศ. ๑๗๓๒ อำนาจก็เริ่มเสื่อมลงทำให้บรรดาเมืองประเทศราชที่อยู่ในอิทธิพลของขอมต่างพากันตั้งตัวเป็นอิสระ ดังนั้นในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยาง และพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด ซึ่งได้พระนางสิขรเทวี พระธิดาขอมเป็นมเหสี และได้รับพระนามว่า “ขุนศรีอินทราทิตย์” พร้อมพระขรรค์ชัยศรีได้ร่วมกันทำการยึดอำนาจจากขอม และให้พ่อขุนบางกลางหาวสถาปนาเป็นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ และประกาศตั้งอาณาจักรสุโขทัยเป็นอิสระจากการปกครองของขอม อาณาจักรทวารวดีมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ประมาณ ๒๐๐ ปีจึงเสื่อมลง พวกขอมขณะนั้นกำลังรุ่งเรืองก็ถือโอกาสตีเมือง

---

[๑๔] เรื่องเดียวกัน, เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๕] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ทวารวดี จนถึง พ.ศ. ๑๕๐๐ อาณาจักรทวารวดีก็เสื่อมลงและตกอยู่ในอำนาจของพวกขอม พวกขอมได้กวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลยนำไปใช้เป็นทาสทำงาน จนถึง พ.ศ. ๑๘๐๐ คนไทยในหัวเมืองในแคว้นสุวรรณภูมิ เช่น ลพบุรี อู่ทอง กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ได้ร่วมกันยึดอำนาจการปกครองจากขอมได้สำเร็จ แต่เมืองนครปฐมได้กลายเป็นเมืองร้างไปเสียแล้ว เนื่องจากแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลองที่ไหลผ่านเมืองทวารวดีได้เปลี่ยนทิศทางใหม่ จนทำให้นครปฐม (ทวารวดี) เป็นที่ดอนขึ้น ไม่เหมาะที่จะทำไร่ทำนา ผู้คนจึงอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ในเมืองอื่น[๑๖]

จากการศึกษาบริเวณพื้นที่ของอาณาจักรทวารวดีนั้น พบว่ามีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่ภาคเหนือสุดของประเทศไทยยาวไล่ลงมาถึงอาณาจักรศรีวิชัยในภาคใต้ ส่วนด้านทิศตะวันตกมีพื้นที่ติดกับอาณาจักรศรีเกษตรหรือพุกามประเทศพม่า และด้านทิศตะวันออกก็มีพื้นที่ครอบคลุมถึงเมืองฟ้าแดดสูงยาง อาณาจักรทวารวดีจึงพบว่ามีพื้นที่กว้างใหญ่ครอบคลุมเกือบทั้งประเทศไทย จึงปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และพบว่ามีพระพิมพ์จำนวนมากที่แผ่กระจายในเขตบริเวณของพื้นที่อาณาจักรทวารวดี

๒.๑.๑.๒ ยุคอาณาจักรศรีวิชัย

พระพุทธศาสนาได้ขยายตัวจากพื้นที่อินเดียสู่ประเทศใกล้เคียงหลายประเทศและได้เข้าสู่พื้นที่หมู่เกาะต่าง ๆ ในสุมาตรา ชวา และเข้าสู่บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยด้วย ขณะนั้นอยู่ในช่วงเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรศรีวิชัย พระพิมพ์ที่พบในแถบพื้นที่นี้ คือ บริเวณจังหวัดตรัง พัทลุง นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ปัตตานี เป็นต้น ลักษณะพระพิมพ์เป็นดินดิบ บางหลักฐานพบในดินดิบนั้นมีส่วนผสมของอัฐิธาตุที่เผาแล้วบดละเอียดปะปนอยู่ พระพิมพ์บางองค์พบคาถา เย ธมฺมาฯ จารึกไว้ด้วย อาณาจักรศรีวิชัยก่อตั้งขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๑ หรือ ๑๒ สิ้นสุดลงประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๑๘–๑๙ เป็นรัฐชายฝั่งทะเลที่มีอิทธิพลการค้าทางทะเลระหว่างอินเดียกับเมืองจีน รวมทั้งการค้าระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในหมู่เกาะอินโดนีเซีย[๑๗]

จุดเริ่มต้นของอาณาจักรศรีวิชัยมาจากการอ่านศิลาจารึกหลักที่ ๒๓ ซึ่งมีศักราชกำกับว่าเป็นพุทธศักราช ๑๓๑๘ ที่พบทางภาคใต้ของประเทศไทยในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราชหรือสุราษฎร์ธานี จารึกมีข้อความที่กล่าวถึงพระเจ้ากรุงศรีวิชัย และเมื่อนำไปประกอบกับบันทึกของภิกษุอี้จิง (I-Ching) ซึ่งได้เดินทางโดยทางเรือจากเมืองกวางตุ้งมาศึกษาพระธรรมวินัยในปี พ.ศ. ๑๒๑๔ ได้กล่าวว่า เมื่อเดินทางเรือมาได้ ๒๐ วัน ได้แวะอาณาจักรโฟซิ (Fo-Shih) ท่านได้แวะศึกษาไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตอยู่ ๖ เดือนก่อนที่จะเดินทางไปอินเดีย หลังจากศึกษาที่อินเดียอยู่ ๑๐ ปี ได้กลับมาที่โฟซิอีกครั้ง ซึ่งขณะนั้นได้กลายเป็นอาณาจักรซิลิโฟซิ (Shih-li-Fo-Shih) ไปแล้ว สรุปว่าอาณาจักรเซลิโฟซิ ก็คือ อาณาจักรศรีวิชัย อันเป็นอาณาจักรหนึ่งที่มีอำนาจทางการเมืองมั่นคง มีอาณาเขตกว้างขวางครอบคลุมหมู่เกาะต่างๆ บริเวณตอนใต้ของคาบสมุทรมาเลย์ตลอดขึ้นมาถึงดินแดนบางส่วนของคาบสมุทร โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง เกาะสุมาตรา ในประเทศอินโดนีเซีย นักโบราณคดีมีความเห็นจากการได้พบหลักฐานศิลาจารึก ๘ หลักบนเกาะสุมาตรา มีอยู่ ๒ หลักกำหนดอายุในช่วงเดียวกับการเดินทางมาถึงของภิกษุอี้จิง อย่างไรก็ตามนักวิชาการมีความเห็นว่า ศูนย์กลางของศรีวิชัยควรจะอยู่บนคาบสมุทรมาเลย์ จารึกที่กล่าวถึง

---

[๑๖] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๗] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

อาณาจักรศรีวิชัยพบที่ไชยาสุราษฎร์ธานีนั้น เป็นจารึกภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับบันทึกของภิกษุอี้จิง ในขณะที่จารึกซึ่งได้พบบนเกาะสุมาตราเป็นภาษามลายูโบราณ และเมื่อพิจารณาถึงการเดินเรือเพียง ๒๐ วันของภิกษุอี้จิงแล้วควรถึงแค่เมืองไชยาสุราษฎร์ธานี และคงไม่ผ่านเส้นศูนย์สูตรไปถึงเกาะสุมาตรารวมทั้งทางภาคใต้ของประเทศไทยก็ได้พบโบราณวัตถุโบราณสถานซึ่งมีลักษณะที่เรียกว่าศิลปกรรมแบบศรีวิชัย กำหนดอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ ลักษณะศิลปะแบบศรีวิชัยส่วนมากเป็นศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน จึงมักพบพระรูปพระโพธิสัตว์ เช่น พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระศรีอาริยเมตไตรยโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ไวโรจนะ และศิลปวัตถุที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ในลัทธิไวษณพนิกาย นอกจากนั้นยังพบร่องรอยของสถาปัตยกรรมตลอดจนโบราณสถานทั้งในปาเล็มบัง เกาะสุมาตรา และคาบสมุทรมาเลย์ทางภาคใต้ของประเทศไทย[๑๘]

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบโดยกว้างจากปาเล็มบัง เกาะสุมาตรา อินโดนีเซีย มาจนถึงคาบสมุทรมาเลย์ และทางภาคใต้ของประเทศไทย ได้มีข้อสรุปเกี่ยวกับศรีวิชัย คือ ศรีวิชัยไม่ใช่ชื่ออาณาจักรที่มีศูนย์กลางของอำนาจในทางการเมืองและควบคุมเศรษฐกิจอยู่เมืองใดเมืองหนึ่งเพียงแห่งเดียว แต่ศรีวิชัยเป็นชื่อกว้างๆ ทางศิลปะและวัฒนธรรมของบ้านเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าทางทะเลแถบคาบสมุทร กลุ่มบ้านเมืองหรือแว่นแคว้นต่างๆ เหล่านี้มีวัฒนธรรมร่วมกันคือ การนับถือพระพุทธศาสนามหายาน และมีรูปแบบศิลปกรรมแบบศรีวิชัยเช่นเดียวกัน แว่นแคว้นและบ้านเมืองทั้งบนผืนแผ่นดินใหญ่และหมู่เกาะเกี่ยวข้องกันในลักษณะของสหพันธรัฐที่มีศูนย์กลางอำนาจเปลี่ยนแปลงไปตามความผันแปรทางเศรษฐกิจ ความสำคัญของศรีวิชัยที่ปรากฏจากจดหมายเหตุของจีนสมัยราชวงศ์ถังคือ เป็นศูนย์กลางการค้าขายสินค้าข้ามมหาสมุทรทางฝั่งทะเลตะวันตกและตะวันออก ผ่านช่องแคบมะละกา ดังนั้นจึงได้พบลูกปัดจากดินแดนทางตะวันตกและเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง ซึ่งพบเรื่อยลงมาทั้งที่เกาะสุมาตราและทางภาคใต้ของประเทศไทย แต่ในที่สุดความรุ่งเรืองทางการค้าของศรีวิชัยก็ลดลงเมื่อจีนได้พัฒนาเรือที่ค้าขายและทำการค้าขายโดยตรงกับบ้านเมืองที่อยู่ชายฝั่งทะเลตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ และการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้ทำให้เมืองทางแถบคาบสมุทรทางภาคใต้ของประเทศไทยรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ศูนย์กลางของศรีวิชัยอยู่ที่เมืองใด เป็นปัญหาที่ยังไม่ยุติ อาจมีหลายเมืองสืบต่อกันและเมืองหลวงแห่งแรกคือปาเลมบัง เมืองปาเลมบังตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของเกาะสุมาตรา มีแม่น้ำมูสีไหลผ่านตัวเมืองเข้าไปจนถึงแผ่นดินภายในเกาะ สภาพเช่นนี้ทำให้ปาเลมบังเป็นเมืองท่าที่เหมาะสมสำหรับการขนถ่ายสินค้าจากภายในแผ่นดินออกสู่ทะเล ดังนั้นศรีวิชัยจึงสามารถครอบครองช่องแคบมะละกาตลอดจนรัฐในคาบสมุทรมลายูทั้งหมดรวมทั้งลังกาสุคะที่ร่วมสมัยกัน เมืองปาเลมบังเป็นศูนย์กลางของศรีวิชัย เพราะจากการศึกษาทางโบราณคดีพบเมืองโบราณ มีคูน้ำล้อมพระราชวัง มีร่องรอยการค้ากับต่างประเทศคือถ้วยชามกระเบื้องสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ้องตอนต้นของจีน บริเวณภูเขาบูกิตซีกุนตัง และมีจารึกของชาวอินโดนีเซียตั้งแต่ พ.ศ. ๑๒๒๕ ที่จารึกไว้ว่ามีแคว้นศรีวิชัยตั้งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านกะรังอันยาร์ ซึ่งอยู่ทางฝั่งด้านเหนือของแม่น้ำมูสีกับเมืองปาเลมบัง และในจดหมายเหตุของมาเลย์ก็บันทึกไว้ว่าหมู่บ้านกะรังอันยาร์เป็นถิ่นกำเนิดของผู้ก่อตั้งรัฐมะละกา และเคยมีการตีความกันว่าเมืองนครศรีธรรมราชอาจเป็นเมืองหลวงของศรีวิชัย เพราะใน พ.ศ. ๑๓๑๘ มีการฝังเสาหินจารึกยอพระเกียรติของศรีวิชัยที่เมืองนครศรีธรรมราช แต่นักประวัติศาสตร์คนไทยได้คัดค้าน อ้างว่าศิลาจารึกตัน

---

[๑๘] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

จอและบันทึกของชาวจูเกาะ ซึ่งตีความได้ว่านครศรีธรรมราชเป็นเพียงเมืองขึ้นของศรีวิชัย และนครศรีธรรมราชคือแคว้นตามพรลิงค์ และยังได้คัดค้านประเด็นที่ว่าเมืองหลวงของศรีวิชัยอยู่ที่เมืองปาเลมบัง โดยได้อ้างบันทึกของพระภิกษุจีนชื่ออี้จิง ที่บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔-๑๒๓๘ โดยเดินทางมากับเรือพ่อค้าชาวเปอร์เซียจากกวางตุ้งได้ ๒๐ วัน ก็มาถึงเมืองโฟชิ ถึงเมืองไชยา แล้วพักอยู่ ๖ เดือนเพื่อเรียนภาษาสันสกฤตแล้วเดินทางต่อไปจนถึงเมืองโบราณชื่อเมืองโมโลยูหรือมาลายูอยู่เกาะกลางสุมาตรา พักอยู่ ๒ เดือนเพื่อรอลมเปลี่ยนทิศทาง แล้วแล่นเรือกลับผ่านช่องแคบมะละกา ๑๕ วัน ก็ถึงเมืองเกียขะหรือเคดาร์ (ไทรบุรี) จากนั้นก็ข้ามมหาสมุทรไปอินเดีย จากบันทึกนี้แสดงว่าพระภิกษุอี้จิงไม่เคยลงไปถึงเมืองปาเลมบัง แต่พักอยู่ที่เมืองไชยาซึ่งเป็นเมืองสำคัญและยังมีร่องรอยทางโบราณคดีโบราณสถานอีกมากมายที่แสดงถึงวัฒนธรรมของศรีวิชัย จนทำให้เชื่อว่าเมืองไชยาคือเมืองหลวงของศรีวิชัย[๑๙]

นอกจากนั้น ทางด้านประติมากรรมมีพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียงคือ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พบที่วัดมหาธาตุอำเภอไชยา มีพระพิมพ์ดินดิบปางต่างๆ พระพิมพ์ติดแผ่นเงินแผ่นทอง ทางด้านศาสนาพราหมณ์ได้แก่ เทวรูปพระมาลาแขก เทวรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ เป็นต้น เครื่องมือเครื่องใช้มีเครื่องปั้นดินเผาทำเป็นภาชนะหม้อไห ใช้สีเขียนลวดลายและทำเป็นแบบลูกจันทร์นูนขึ้นมาประดับลวดลายอื่น ๆ มีลูกปัดทำเป็นเครื่องประดับ มีเงินกลมใช้เรียกว่า นะโม และเงินเหรียญชนิดหนาใช้แลกเปลี่ยนด้วย มีตราดอกจันทร์อยู่ด้านหนึ่งอีกด้านหนึ่งมีตัวอักษรสันสกฤตเขียนไว้ว่า “วร” ประดับอยู่ ราชวงศ์ที่ปกครองศรีวิชัยคือราชวงศ์ไศเลนทร์ ปกครองตลอดทั่วไปในแหลมมลายูลงไปถึงเกาะต่างๆ ศรีวิชัยมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเพราะสามารถควบคุมช่องแคบมะละกาได้ เรือที่ผ่านไปมาต้องแวะพักจอดเรือตามเมืองท่าต่างๆ ของแค้วนศรีวิชัย ศรีวิชัยมีความสัมพันธ์กับประเทศจีนเป็นอย่างดี มีการส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับจีนเป็นระยะๆ ประมาณ ๑๒ ครั้ง และใน พ.ศ. ๑๕๓๖ เคยขอความช่วยเหลือจากจีนให้ช่วยปราบกองทัพของชวาที่ยกมารุกราน และใน พ.ศ. ๑๕๕๐ ศรีวิชัยได้ทำสงครามกับแคว้นมะทะรัมซึ่งอยู่ในชวากลาง และได้รับชัยชนะจึงมีอำนาจเหนือมะทะรัม กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ทำสงครามกับพวกโจละ (Chola อยู่ทางตะวันออกของอินเดีย) เพราะโจละจะเข้าแย่งชิงผลประโยชน์ทางการค้าแถบแหลมมลายูไปจากศรีวิชัย การรบดำเนินมาหลายปี ที่สำคัญเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๑๕๖๘ แถบเมืองตักโกละ (ตะกั่วป่า หรือ ตรัง) เคดาห์ ตูมาสิก (สิงคโปร์) ลังกาสุคะ นครศรีธรรมราช ไชยา แม้จะยึดครองศรีวิชัยไม่ได้แต่สงครามครั้งนี้มีผลให้บรรดาเมืองต่างๆ ที่เคยขึ้นต่อแคว้นศรีวิชัยกระด้างกระเดื่องจนถึงขั้นยกทัพมาชิงดินแดนบางแห่ง เช่น พระเจ้าไอร์ลังคะ แห่งแคว้นเคดีรีในชวาตะวันออก ผลจากการทำสงครามกับโจละ ทำให้ศูนย์กลางจากศรีวิชัยย้ายจากเมืองไชยาไปอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ต่อมาอำนาจทางการปกครองของศรีวิชัยเปลี่ยนจากราชวงศ์ไศเลนทร์ไปเป็นราชวงศ์ปทุมวงศ์ กษัตริย์ของศรีวิชัยราชวงศ์ใหม่พยายามรักษาอิทธิพลบนแหลมมลายูไว้รวมทั้งช่องแคบและหมู่เกาะ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘–๑๙ ศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลงมาก เพราะเกิดจลาจลในคาบสมุทรมลายู และมีแคว้นคู่แข่งเกิดขึ้น ๒ แห่ง คือ ในชวาตะวันออกมีแคว้นเคดีรี ส่วนทางเหนือมีอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งราชวงศ์มองโกล (พ.ศ. ๑๘๐๓–๑๙๑๑) ของจีนให้การสนับสนุนเคดีรีเขายึดครองบางส่วนของศรีวิชัย คือ ดินแดนบางส่วนในอินโดนีเซียปัจจุบันไว้ ต่อมาได้สูญเสียคาบสมุทรมลายูให้กับอาณาจักรสุโขทัยที่ยึดนครศรีธรรมราชได้ แล้ว

---

[๑๙] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สุโขทัยได้แผ่ขยายอำนาจลงมาเรื่อยๆ ศรีวิชัยจึงสลายลง พบหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นบ้านเมืองและแคว้นหรือรัฐร่วมสมัยอาณาจักรศรีวิชัย คือ แคว้นไชยา มีขอบเขตตั้งแต่อำเภอท่าชนะ อำเภอไชยา อำเภอเมือง และอำเภออื่นๆ ในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีไชยาเป็นศูนย์กลาง ได้พบศาสนสถานและศิลปกรรมหลายแห่ง เช่น ที่วัดแก้วไชยา พระพุทธรูปและพระพิมพ์ต่างๆ ซึ่งในส่วนของพระพิมพ์พบว่าเป็นศิลปะศรีวิชัยที่ก่อรูปด้วยวัสดุจากดินดิบ และยังปะปนผสมกลมกลืนกับศิลปะของพราหมณ์ที่มีพื้นที่ทางความเชื่อรวมอยู่ด้วย เป็นการปะทะสังสรรค์ทางความเชื่อและศิลปะอย่างลงตัว แคว้นนครศรีธรรมราช มีขอบเขตในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช ชื่อที่ปรากฏตามหลักฐานและเอกสารต่างๆ คือ “ตามพรลิงค์” แคว้นสทิงพระ มีขอบเขตจากบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาถึงจังหวัดพัทลุง พบร่องรอยโบราณศิลปวัตถุที่นับถือศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา[๒๐]

การผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ อมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๔๑ : ๔๕-๕๐) ได้แสดงแนวคิดเรื่องพราหมณ์พุทธไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ในชั้นเดิมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ ซึ่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่และผลที่ได้รับ คือ คนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม จึงพบว่าความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ[๒๑]

จากการอธิบายถึงอาณาจักรศรีวิชัยพบว่า พื้นที่จะอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทย ซึ่งมีพื้นที่ด้านบนต่อติดกับอาณาจักรละโว้(ขอม, ลพบุรี)หรือพื้นที่อาณาจักรทวารวดีเดิม ด้านซ้ายและด้านขวาอยู่ติดกับทะเล ส่วนด้านล่างติดกับแหลมมลายู ทำให้พบว่าอาณาจักรศรีวิชัยเป็นชาติพันธุ์มลายูและมีอาณาบริเวณของพื้นที่ครอบคลุมถึงมลายู เกาะสุมาตรา เกาะชวา

๒.๑.๑.๓ ยุคอาณาจักรลพบุรี (ขอม)

ประวัติอาณาจักรลพบุรีพบในข้อมูลการศึกษาของกาญจนา เรืองนาม[๒๒] ได้กล่าวไว้ว่า ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ได้ปรากฏรูปแบบของศิลปกรรมใหม่ขึ้น มีทั้งสถาปัตยกรรมประติมากรรมที่แตกต่างไปจากทวารวดีและศรีวิชัย จะปรากฏรูปแบบเหมือนของขอมหรือกัมพูชาที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นขึ้น ทางโบราณคดีกำหนดเรียกว่าศิลปะสมัยลพบุรี อิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิมหายานได้ส่งผ่านจากกัมพูชา พระพิมพ์ส่วนใหญ่มักแสดงภาพพระพุทธรูปหลายองค์หรือพระพุทธรูปกับพระโพธิสัตว์รวมอยู่ในพิมพ์เดียวกัน ปรากฏพระพุทธรูปนาคปรก พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระนางปรัชญาปารมี รวมอยู่ในพิมพ์เดียวกันทั้ง ๓ องค์ นิยมเรียกเป็นสามัญว่าพระตรีกาย เมื่อเริ่มเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ คือ มนุษย์รู้จักใช้ตัวอักษรนั้น ที่จังหวัดลพบุรีได้ค้นพบหลักฐานเป็นตัวอักษรชนิดที่เก่าสุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย เป็นจารึกอักษรปัลลวะภาษาบาลีประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ แต่หลักฐานซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองลพบุรีตั้งแต่

---

[๒๐] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๑] อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา,** หน้า ๔๕-๕๐.

[๒๒] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๘ มีไม่มากพอต่อการคลี่คลายเหตุการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์เมืองลพบุรีมากนัก และเป็นดังนี้จนถึงราวศตวรรษที่ ๑๙ เพราะฉะนั้นจากเหตุการณ์พบข้อสังเกตได้ว่า เมื่อเริ่มมีการใช้ตัวอักษรที่เมืองลพบุรีหรือปรากฏศิลปกรรมต่างๆ สะท้อนให้เห็นว่าสังคมเริ่มมีศาสนาอักษรศาสตร์ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ จนถึงช่วงแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ก่อนที่เมืองลพบุรีเป็นเมืองบริวารของอาณาจักรอยุธยา สมควรเรียกว่าเป็นสมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์ (Pre to History) มีระยะเวลานานราว ๘ ศตวรรษ ในระยะ ๘ ศตวรรษของสมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์ สามารถแบ่งการศึกษาออกได้โดยอาศัยข้อมูลทางด้านภาษา ศิลปกรรม ตำนาน และจดหมายเหตุจีนได้ ดังนี้

ลพบุรีในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๕ มีหลักฐานไม่มากนักที่สามารถนำมาใช้เพื่อเพิ่มพูนความรู้เรื่องเมืองลพบุรี กล่าวคือพงศาวดารเหนือกล่าวถึงพระยากาฬวรรณดิศได้ให้พราหมณ์ยกพลสร้างเมืองละโว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๒ ปีที่พระองค์ครองราชย์ใช้เวลาสร้าง ๑๙ ปี แต่เรื่องดังกล่าวคงจะต้องหาหลักฐานอื่นมาสอบเทียบ เพราะพงศาวดารเหนือเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ห่างจากเหตุการณ์ที่เป็นจริงหลายศตวรรษ รวมทั้งข้อความในพงศาวดารส่วนใหญ่ค่อนข้างสับสน ทั้งศักราชก็คลาดเคลื่อนอยู่มาก นอกจากนี้ยังมีตำนานและภาษาบาลีเหนือเขียนขึ้นราว ๕๐๐ ปีเศษมาแล้ว เนื้อเรื่องไม่สับสน ศักราชเชื่อถือได้และถูกนำมาใช้อ้างอิงกันอย่างกว้างขวางคือตำนานชินกาลมาลี ปกรณ์ กล่าวถึงฤษีวาสุเทพได้สร้างเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) ใน พ.ศ. ๑๒๐๔ ต่อมาอีก ๒ ปีได้ส่งทูตล่องไปตามแม่น้ำปิงไปยังเมืองลวปุระเพื่อทูลขอเชื้อสายกษัตริย์ลวปุระให้มาปกครอง กษัตริย์ลวปุระจึงได้พระราชทานพระนางจามเทวีพระราชธิดาให้ไปครองเมืองหริภุญไชย ชื่อเมืองลวปุระในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์เป็นที่ยอมรับว่าคือเมืองลพบุรีในปัจจุบัน หลักฐานที่มีอายุในศตวรรษดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับเมืองลพบุรีอีกคือการค้นพบศิลาจารึกที่สำคัญ คือ จารึกหลักที่ ๑๘ จารึกบนเสาแปดเหลี่ยมพบที่ศาลสูง (ศาลพระกาฬ) เป็นจารึกเนื่องในพุทธศาสนาภาษามอญโบราณ ลักษณะของเสาแปดเหลี่ยมเป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะแบบหลังคุปตะของอินเดีย มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ หรือ ๑๔ ส่วนจารึกหลักที่ ๑๖ จารึกบนฐานพระพุทธรูปยืน พบที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ เป็นจารึกภาษาสันสกฤต จารึกบนเสาแปดเหลี่ยมพบที่เมืองโบราณซับจำปาอำเภอชัยบาดาล มีข้อความคัดลอกจากคัมภีร์พุทธศาสนา อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ สำหรับศิลปกรรมที่พบในจังหวัดลพบุรีที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ นั้น เป็นศิลปกรรมทางด้านพุทธศาสนาที่เก่าสุดแบบหนึ่งในประเทศไทย ซึ่งคงได้รับอิทธิพลศิลปกรรมอินเดียแบบคุปตะและแบบหลังคุปตะ ชื่อเรียกศิลปกรรมแบบดังกล่าวได้เรียกว่าศิลปะแบบทวารวดี บัดนี้มีผู้เสนอให้เรียกว่าศิลปะมอญแบบภาคกลางประเทศไทย เพราะชาวมอญเป็นผู้กำเนิดเอกลักษณ์ผลงานศิลปะที่สร้างขึ้น ชนิดของศิลปกรรม ได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรมจักรกวางหมอบ เศียรอสูร หรือเทวดา และปติมากรรมตกแต่งสถูป เท่าที่พบแกะสลักจากหินปูนและทำด้วยปูนปั้น สังคมเดิมแบบก่อนประวัติศาสตร์คือสังคมเผ่าได้เปลี่ยนเป็นสังคมเมืองที่มีกษัตริย์ปกครอง มีภาษาที่ใช้คือภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี และภาษามอญโบราณ ประชาชนนับถือพุทธศาสนา

ในระยะราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ ลพบุรีตกอยู่ภายใต้อำนาจทางการของอาณาจักรกัมพูชาเป็นครั้งคราว รวมทั้งได้ยอมรับเอาศิลปวัฒนธรรมของอาณาจักรกัมพูชาซึ่งมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองพระนคร กล่าวคือ ได้ค้นพบศิลาจารึกภาษาขอมที่เมืองลพบุรีที่

สำคัญคือ จารึกหลักที่ ๑๙ พบที่ศาลสูง (ศาลพระกาฬ) ระบุศักราช ๙๔๔ ตรงกับ พ.ศ. ๑๕๖๕ มีข้อความกล่าวถึงพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (ครองราชย์ พ.ศ. ๑๕๕๕-๑๕๙๓) มีประกาศให้บรรดานักบวชอุทิศกุศลแห่งการบำเพ็ญตบะของตนถวายแด่พระองค์ และออกพระราชกำหนดเพื่อป้องกันมิให้นักบวชเหล่านั้นถูกรบกวนภายในอาวาสของตน นอกจากนั้นพบจารึกหลักที่ ๒๑ ที่ศาลเจ้าลพบุรี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็นจารึกภาษาเขมร จารึกขึ้นเพื่อให้ทราบถึงสิ่งของต่างๆ ที่อุทิศถวายแด่เทวรูปพระนารายณ์ในโอกาสที่มีการทำพิธีฉลองเทวรูป จารึกหลักนี้ออกชื่อเมือง "โลว" คือเมืองละโว้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าที่เมืองละโว้มีผู้นับถือไวษณพนิกายของศาสนาฮินดูด้วย

หลักฐานทางด้านโบราณวัตถุสถานที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดีกับหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ปรางค์แขกเป็นสถาปัตยกรรมแบบขอมได้รับการกำหนดอายุว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ ต่อจากนั้นได้ค้นพบเศียรพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เทวรูป ศิลปะขอมแบบต่าง ๆ ที่เมืองลพบุรี มีอายุใกล้เคียงกันมาก คือ แบบบาปวน (อายุราว พ.ศ. ๑๕๕๓-๑๖๒๓) แบบนครวัต (อายุราว พ.ศ. ๑๖๔๓-๑๗๑๕) และแบบบายน (อายุราว พ.ศ. ๑๗๒๐-๑๗๗๓) พระปรางค์สามยอดศาสนสถานที่สำคัญและเป็นสัญลักษณ์ของเมืองลพบุรีมีแบบและผังเป็นสถาปัตยกรรมขอมแบบบายน ศิลปกรรมแบบต่างๆ ที่พบแสดงให้เห็นว่ามีการนับถือพุทธศาสนาควบคู่กันไปกับศาสนาพราหมณ์ และที่สำคัญคือขอมคงนำพุทธศาสนาลัทธิมหายานมาฝังรากให้แน่นมากยิ่งขึ้น ในที่ราบภาคกลางประเทศไทยจึงได้ค้นพบประติมากรรมพระโพธิสัตว์หลายองค์ที่เป็นศิลปกรรมแบบขอม

ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เกิดความอ่อนแอภายในอาณาจักรกัมพูชาทำให้รัฐต่างๆ ที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจปลีกตัวเป็นอิสระ ถึงแม้ว่าจะไม่มีหลักฐานว่าละโว้ได้ต่อสู้เพื่อเป็นเอกราชตั้งแต่เมื่อใด ถ้าได้เปรียบเทียบกับสุโขทัยซึ่งมีหลักฐานว่าพ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนบางกลางท่าวได้ร่วมมือกันขับไล่ขุนนางขอมออกไปจากอาณาจักรได้ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ แต่ความอ่อนแอภายในของอาณาจักรกัมพูชาเอง จึงอาจจะกล่าวได้ว่าละโว้คงหลุดพ้นจากอิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรขอมในศตวรรษเดียวกับสุโขทัย เมื่ออิทธิพลทางการเมืองของอาณาจักรกัมพูชาหมดไป เกิดรัฐต่างๆ ที่มีบทบาทของตัวเองขึ้นทั่วไปในภาคเหนือและภาคกลางประเทศไทย ที่สำคัญคือรัฐพะเยา รัฐเชียงใหม่ รัฐสุโขทัย รัฐละโว้ รัฐต่างๆ เหล่านี้มีรูปการปกครองแบบนครรัฐ มีอาณาเขตในการปกครองไม่กว้างขวางมากนักและมีหลักฐานว่าได้เป็นไมตรีกันในระยะแรกๆ เช่น ตำนานทางภาคเหนือกล่าวถึงการร่วมปรึกษาหารือกันในการสร้างเมืองเชียงใหม่ระหว่างผู้ปกครองรัฐพะเยา รัฐสุโขทัย และรัฐเชียงใหม่ ในพงศาวดารโยนกกล่าวถึงพระยางำเมืองและพระร่วงเคยไปเรียนในสำนักพระสุกทันตฤษี ณ กรุงละโว้ เป็นต้น

ลพบุรีในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นรัฐอิสระเช่นเดียวกับเชียงใหม่และสุโขทัย ทั้งนี้มีหลักฐานที่สำคัญคือในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ ๑ กล่าวถึงอาณาเขตสุโขทัยในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง (ครองราชย์ราว พ.ศ. ๑๘๒๒-๑๘๔๒) ทางทิศใต้ว่ามีเมืองคณฑี (อยู่ใกล้กำแพงเพชร) เมืองพระบาง (นครสวรรค์) เมืองแพรก (สรรค์บุรี) เมืองสุพรรณภูมิ (สุพรรณบุรีหรืออ่างทอง) เมืองเพชรบุรี และเมืองนครศรีธรรมราช จะเห็นได้ว่าเว้นกล่าวถึงเมืองลพบุรีเมืองใหญ่ซึ่งอยู่ทางใต้ มีผู้สันนิษฐานว่าอาจจะมีการทำสัญญาเป็นมิตรกันระหว่างสุโขทัยกับลพบุรี เช่นเดียวกับสุโขทัยได้ทำกับเมืองน่านใน พ.ศ. ๑๘๓๐

พระเครื่องสมัยลพบุรีเป็นที่เสาะแสวงหาของกลุ่มนักสะสมพระมานาน อันเนื่องมาจากความรู้สึกเข้มขลังในพุทธลักษณะและความเชื่อในพุทธคุณ มีทั้งทำด้วยดินเผาและโลหะที่แสดงอิทธิพล ๒ สมัย คือ แบบนครวัดและบายน ซึ่งปรากฏลักษณะพื้นเมืองปะปนอยู่ ที่นิยมกันมากในสมัยนี้ คือ พระร่วงหลังรางปืน พระร่วงหลังลายผ้า พระหูยาน พระยอดขุนพล พระนารายณ์ทรงปืน

จากที่ศึกษาข้อมูลพบว่า อาณาจักรลพบุรีเป็นบริเวณพื้นที่ทับซ้อนกับอาณาจักรทวารวดีที่เคยรุ่งเรืองมาก่อน ถึงแม้ว่าจะไม่ทับซ้อนได้ทั้งหมดแต่ก็ปรากฏว่าได้ทับซ้อนในพื้นที่ส่วนศูนย์กลางของทวารวดี ทำให้พบร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่มีการผสมผสานกันอย่างกลมกลืน การถ่ายโอนจากยุคสมัยยังคงมีหลักฐานปรากฏให้พบเห็นหลากหลาย ทั้งด้านศาสนา ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม แต่ก็มีส่วนสะท้อนให้เห็นความโดดเด่นจำเพาะทางศิลปะที่เรียกว่ายุคสมัยของลพบุรีคืออารยธรรมของขนชาติขอม ลพบุรีมีชื่ออีกอย่างว่าละโว้ ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำสายต่าง ๆ จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า ดินแดนละโว้เป็นชาวมอญ และตามตำนานจามเทวีวงศ์เรียกชาวละโว้ว่าชาวรามัญ

๒.๑.๑.๔ ยุคอาณาจักรหิริภุญไชย

จากการสืบค้นข้อมูลยุคอาณาจักรหิริภุญไชย พบข้อมูลของกาญจนา เรืองนาม[๒๓] จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงรายเขตพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน อดีตเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณที่เก่าแก่และสำคัญยิ่งของอาณาจักรหิริภุญไชย เป็นแหล่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำปิงและแม่น้ำวัง กำเนิดขึ้นอยู่ในช่วงระหว่างยุคสมัยทวารวดียังคงมีอิทธิพลอยู่ในภาคต่าง ๆ หากสันนิษฐานตามหลักฐานที่ปรากฏในตำนานเรื่องจามเทวีวงศ์ ซึ่งกล่าวไว้ว่า พระนางจามเทวีธิดากษัตริย์พระเจ้ากรุงละโว้ (ลพบุรี) ได้เสด็จขึ้นไปเป็นปฐมกษัตริย์ครองนครหิริภุญไชย เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๖ และยังมีกษัตริย์ปกครองสืบต่ออาณาจักรหิริภุญไชยตามลำดับ จนถึง พ.ศ. ๑๘๒๔ แสดงให้เห็นอาณาจักรหิริภุญไชยกับดินแดนตอนใต้คือลพบุรียังคงมีความสัมพันธ์ร่วมกัน เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในเอกสารประเภทตำนานเป็นข้อมูลเบื้องต้น แต่เมื่อจะบ่งบอกถึงข้อมูลทางโบราณคดีที่สำรวจและค้นพบในบริเวณพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย พระพิมพ์สมัยหิริภุญไชยมีอายุอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗ รูปแบบศิลปะได้รับอิทธิพลสมัยทวารวดีและลพบุรีปะปนกัน ต่อมาเมื่ออาณาจักรล้านนามีอำนาจเหนืออาณาจักรหิริภุญไชยอิทธิพลศิลปะแบบปาละอินเดียก็เข้ามา การศึกษาถึงประวัติการเกิดของเมืองหิริภุญไชยตั้งข้อสังเกตได้ว่า เมืองหิริภุญไชยเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างน่าศึกษา ในทางตำนานยังเล่าถึงเมืองหิริภุญไชยว่า พระพุทธเจ้าเคยเสด็จเยือนเพื่อโปรดสัตว์และได้ทรงพยากรณ์ไว้ด้วยว่า ในอนาคตจะเกิดเป็นเมืองหิริภุญไชยและเป็นพื้นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าด้วย ในตำนานยังเล่าอีกว่าจากนั้นอีกหนึ่งพันปีจะมีฤาษี ๕ ตน ได้ร่วมกันสร้างเมืองพร้อมกับเชิญพระนางจามเทวีแห่งเมืองละโว้มาปกครอง ในยุคของพระนางจามเทวีอาณาจักรรุ่งเรืองที่สุด เพราะเมื่อพระนางเสด็จมาได้นำเอากลุ่มช่างฝีมือและผู้มีความรู้แขนงต่าง ๆ มาด้วย จึงทำให้การวางรากฐานระบบการเมืองการปกครอง ความเชื่อ ศิลปกรรม วัฒนธรรมประเพณี จนได้รับการยอมรับ แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองและเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทางภาคเหนือทั้งด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีอีกด้วย แม้ว่า

[๒๓] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

กาลเวลาแห่งยุคสมัยจะเปลี่ยนผ่านไปนานเป็นพันปีแล้วก็ตาม ร่องรอยหลักฐานยังคงมีปรากฏให้เห็นและได้ศึกษาหาข้อมูลจนถึงปัจจุบัน

พระเครื่องที่ได้รับความนิยมในอันดับต้น ๆ ก็มีประวัติที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรหิริภุญไชยหรือจังหวัดลำพูนด้วย ที่กล่าวถึงคือ พระรอด ที่ได้ชื่อเรียกว่าพระรอดเรียกตามนามพระฤาษีนารทะหรือฤาษีนารอด ชาวบ้านเรียกว่าแม่พระรอดหรือพระรอดหลวง ในตำนานกล่าวถึงพระรอดไว้ว่า เป็นพระพิมพ์เนื้อดินเผาที่มีขนาดเล็กที่สุดในบรรดาพระเครื่องเมืองลำพูน เป็นพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นในสมัยพระนางเจ้าจามเทวี ในตำนานเล่าไว้ว่า พระสุกกทันตฤาษีและวาสุเทพฤาษีที่มีกำลังฤทธิ์จำนวน ๑๐๘ ตน ประกอบพิธีสร้างพระพิมพ์ชุดสกุลลำพูนขึ้นมา ได้เอาดินจากสถานที่สำคัญรวมกับรากไม้ที่เป็นยาได้มากถึง ๑,๐๐๐ ชนิด แล้วนำมาบดผสมกันให้ละเอียด ปลุกเสกด้วยเวทมนต์พระคาถา พระรอดวัดมหาวันจังหวัดลำพูนมีความเกี่ยวข้องกับปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรหิริภุญไชยในฐานะเป็นพระอารามหลวงของพระนางจามเทวี ตามหลักฐานตำนานกล่าวไว้ว่า เจดีย์วัดมหาวันคือสถานที่บรรจุพระรอด ต่อมามีการปรักหักพังก็กลับกลายเป็นเนินดินกองใหญ่ ครั้งที่มีการปรับปรุงบูรณปฏิสังขรณ์พื้นที่บริเวณวัด พบว่าพระรอดได้ปะปนไปกับดิน หิน ปูน อิฐอยู่ทั่วบริเวณ อีกทั้งขุดค้นพบยอดเจดีย์รูปปูนปั้นที่พังทลายลงมา และพบว่าพระเครื่องกระจัดกระจายอยู่ทั่วบริเวณ แต่ครั้งนั้นยังไม่มีผู้สนใจเก็บสะสมหรือแสวงหา โบราณวัตถุเหล่านั้นจึงจมอยู่ใต้พื้นดิน ในภายหลังได้มีการตื่นตัวแสวงหาพระเครื่องเพื่อครอบครองจึงได้ขุดค้นจนทั่วบริเวณวัด

การสร้างพระเครื่องในยุคหิริภุญไชยได้ข้อสังเกตว่า ศิลปะของหิริภุญไชยได้พัฒนาสืบต่อจากยุคทวารวดีและยุคของลพบุรี เนื่องจากพระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์ของหิริภุญไชยเป็นราชธิดาของเจ้าเมืองลพบุรี และครั้งมาครองนครหิริภุญไชยก็ได้นำนายช่างรวมถึงผู้ชำนาญการด้านต่าง ๆ มาด้วย จึงเป็นเรื่องสืบต่องานด้านความเชื่อ ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมจากลพบุรีและทวารวดี ผลการสร้างงานด้านศิลปวัฒนธรรมจึงออกมาในลักษณะร่วมสมัยระหว่างลพบุรีและทวารวดี

อาณาจักรหิริภุญไชยมีพื้นที่ตั้งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย มีความรุ่งเรืองยาวนาน จากประวัติศาสตร์ของอาณาจักรหิริภุญไชยพบว่า เป็นอาณาจักรมอญ ด้วยเหตุว่าปฐมกษัตริย์คือพระนางจามเทวีเป็นพระราชธิดาของกษัตริย์เมืองละโว้ และในครั้งทูลเชิญเสด็จขึ้นครองอาณาจักรหิริภุญไชย พระนามจามเทวีได้นำพระสงฆ์นักปราชญ์รวมถึงช่างศิลปะขึ้นมาด้วย ทำให้ความเป็นศิลปวัฒนธรรมเป็นแบบขอมหรือละโว้

๒.๑.๑.๕ ยุคอาณาจักรเชียงแสน (อาณาจักรล้านนา)

จากการสืบค้นข้อมูลยุคอาณาจักรเชียงแสนหรือล้านนา พบข้อมูลของกาญจนา เรืองนาม[๒๔] ได้กล่าวไว้ว่า พุทธศตวรรษที่ ๑๙ อาณาจักรล้านนาได้กำเนิดขึ้นครอบคลุมพื้นที่บางส่วนเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรหิริภุญไชย มีพระเจ้ามังรายก่อตั้งอาณาจักรล้านนาขึ้น อาณาเขตครอบคลุมลุ่มแม่น้ำสายขยายอาณาเขตถึงตลอดชายฝั่งแม่น้ำโขง แม่น้ำกก แม่น้ำปิง และแม่น้ำวังด้วย ได้เข้ายึดครองหิริภุญไชยจากพระยายี่บากษัตริย์องค์สุดท้ายของนครหิริภุญไชย สมัยเชียงแสน (พ.ศ. ๑๘๐๐-๒๑๐๐) ในสมัยพระยาแสนพู วงศ์เชียงราย ราชนัดดาของพระยาเม็งรายทรงบูรณะเมืองเชียงแสน ขณะที่เมืองเชียงแสนเดิม (โยนก) ถูกแม่น้ำโขงไหลผ่านกลางเมือง ลัทธิมหายานไหลผ่านมาจากธิเบต เนปาล น่านเจ้า และตอนใต้ของจีน ได้รุ่งเรืองมาก่อนตั้งอาณาจักรเชียงแสนแล้ว ปรากฏมี

[๒๔] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

พระพิมพ์โพธิพฤกษ์หรือเรียกในหมู่นักสะสมพระว่าพระปรกโพธิ์ บางพิมพ์ประกอบด้วยซุ้มเรียกว่าเรือนแก้ว มีลักษณะสกุลศิลปะปาณทยะ พระพิมพ์แบบเชียงแสนดูไม่เคร่งขรึมไม่เข้มแข็งหนักแน่นเป็นชายชาตรี แต่ดูเป็นแบบสตรี เชียงแสนปัจจุบันเป็นชื่ออำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงราย นักโบราณคดีได้กำหนดแบบศิลปกรรมภาคเหนือขึ้น เรียกว่า ศิลปะเชียงแสน อาณาจักรเชียงแสนหรือปัจจุบันนิยมเรียกว่า อาณาจักรล้านนาไทย เพื่อให้มีความหมายกว้างขึ้น หมายถึงเมืองต่างๆ ทางภาคเหนือหรือเขตจังหวัดต่างๆ ในปัจจุบัน เช่น เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่และน่าน เป็นต้น อาณาจักรนี้มีความเจริญ มีอารยธรรมและวัฒนธรรมเป็นแบบหนึ่งโดยเฉพาะ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย กล่าวถึงความเจริญของบริเวณภาคเหนือโดยเฉพาะที่เมืองหริภุญไชยคือลำพูนในปัจจุบันว่าเจริญมาแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ พระนางจามเทวีพระราชธิดากษัตริย์ละโว้เสด็จไปครองเมืองหริภุญไชย เมืองนี้เจริญสืบต่อมาจนถึงสมัยที่พระเจ้าเม็งรายเสด็จจากเชียงแสนมาสร้างเมืองเชียงใหม่ ศูนย์กลางของภาคเหนือจึงย้ายจากลำพูนมาอยู่ที่เชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๓๙ เป็นต้นมา ลักษณะสำคัญของศิลปะเชียงแสนมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา และเป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่าสมัยราชธานีพุกาม

จากที่ศึกษาพบว่า พื้นที่อาณาจักรเชียงแสน (ล้านนา) พบว่า มีอาณาเขตอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทย อดีตเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองจากการพบหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่สามารถเล่าถึงยุคสมัยได้

๒.๑.๑.๖ ยุคอาณาจักรสุโขทัย

จากข้อมูลยุคอาณาจักรสุโขทัยที่ปรากฏในการศึกษาของกาญจนา เรืองนาม[๒๕] ได้กล่าวไว้ว่า สุโขทัยได้เกิดขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ มีอำนาจปกครองครอบคลุมบริเวณลุ่มแม่น้ำยม และแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือ เมื่อสุโขทัยรุ่งเรืองก็พยายามผลักดันอิทธิพลขอมออกจากพื้นที่ การนับถือพระพุทธศาสนาก็เป็นลัทธิหินยานอย่างลังกา ซึ่งแตกต่างจากพุทธศาสนามหายานที่เคยมีอยู่เดิม ศิลปกรรมสมัยสุโขทัยจึงเปลี่ยนไปจากเดิม พุทธลักษณ์มีพระพักตร์ยาวรีแบบผลมะตูม รัศมีเป็นรูปเปลว พระอุระผายกว้าง ลำพระองค์เรียวได้สัดส่วน ด้านรูปแบบพระพิมพ์นิยมพิมพ์ปางลีลา และมีชื่อเรียกต่างกันออกไปตามแหล่งที่พบ เช่น พระกำแพงศอก พระกำแพงซุ้มกอ พระนางพญา พระยอดอัฐารส (ส่งศรี ประพัฒน์ทอง. ๒๕๔๑ : ๑๒๐) สมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๐๐-๑๙๐๐) พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้สถาปนาเป็นกษัตริย์ของอาณาจักรสุโขทัยและขยายอาณาจักรแผ่ออกกว้างใหญ่ที่สุดในสมัยของพ่อขุนรามคำแหง ยุคนี้พระพิมพ์ขุดค้นพบในจังหวัดสุโขทัยและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น พิษณุโลก กำแพงเพชร จัดเข้าสกุลศิลปะสุโขทัย แต่ที่จริงพระพิมพ์ที่ขุดพบส่วนใหญ่เกิดในยุคก่อนสุโขทัย-เชียงแสน ส่วนพระพิมพ์สมัยสุโขทัยอยู่ในสกุลศิลปะเสนา โจฬะ ปาณทยะ และวิชัยนคร เป็นพระพิมพ์ที่สร้างในสมัยสุโขทัย สกุลศิลปะเสนามักสร้างพระพิมพ์ปางลีลา ปางเปิดโลก ปางห้ามญาติ และปางมารวิชัย ที่ขุดพบที่เจดีย์สุขาวดีเป็นปางสมาธิ เป็นรูปเคารพของพระอมิตาภะ เรียกกันในหมู่นักสะสมที่มุ่งทางอาถรรณพ์ว่าพระซุ้มกอ สกุลศิลปะวิชัยนครพบรูปแบบมีกรอบ และซุ้มมีลายประดิษฐ์ตกแต่งมากหรือพระปางลีลาเรียกว่าพระละเวง อีกพิมพ์หนึ่งพบมากคือพระนางพญา ขุดพบที่วัดนางพญาอำเภอศรีสัชนาลัย สรุปว่า พระพิมพ์ซุ้มกอ พระพิมพ์

[๒๕] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

นางพญา สร้างจากนิกายสุขาวดีปางสมาธิมุทราของพระอมิตาภะ สมัยก่อนสุโขทัย-เชียงแสน (พ.ศ. ๙๐๐-๑๓๐๐) จากหลักฐานของศิลาจารึกและประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศใกล้เคียง เช่น อินเดีย ลังกา ชวา จัมปา ขอม พม่า ลาว จดหมายเหตุของสมณฑูตจีนเหี้ยนจัง ตำนาน พงศาวดารโยนก พงศาวดารเหนือ จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลินี เป็นต้น ทำให้ทราบว่า ในสมัยก่อนสุโขทัย-เชียงแสนแสดงคุณค่าด้านอุดมคติมากที่สุด ทางกายวิภาคก็แสดงมหาบุรุษลักษณะมากกว่าสมัยใด ดังนั้นพระพิมพ์สมัยนี้สร้างขึ้นเป็นสกุลศิลปะพื้นเมือง พบได้จากศิลปะละว้า ศิลปะมอญ-ละว้า (ละว้าผสมธิเบต) ศิลปะขอม-ละว้า (ละว้าผสมนาคา) และไทยอ้ายลาวด้วย พุทธลักษณะแสดงออกทางอุดมคติชัดที่สุด และมีลักษณะส่วนโค้งของพระพิมพ์และพระวรกายมากกว่าศิลปะคุปตะ

นอกจากนั้น สมัยสุโขทัย-เชียงแสน (พ.ศ. ๑๓๐๐-๑๘๐๐) จากหลักฐานในช่วงปี พ.ศ. ๑๓๔๕-๑๙๗๕ พบทางแถบแหลมมลายู อิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัยแผ่ขึ้นมาถึงนครศรีธรรมราชและครหิ(ไชยา) ทางตะวันออกมีอาณาจักรเจนละและกัมพูชา ใน พ.ศ. ๑๐๙๓-๑๓๔๕ ไทยน่านเจ้ามีอำนาจปกครองเหนือดินแดนแถบอโยธยา นครปฐม สุวรรณภูมิ กาญจนบุรี เพชรบุรี ราชบุรี ต่อมาขอมกัมพูชาสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ มีอำนาจยึดครอง ต่อมาไทยได้ยึดอำนาจกลับคืนได้อีกในปี พ.ศ. ๑๘๐๐ ขณะที่ลัทธิมหายานรุ่งเรืองมากในสุวรรณภูมิ ศิลปวัตถุที่พบก็จะปรากฏเป็นแบบอินเดีย ชวา ศรีวิชัย ละว้า ไทยน่านเจ้า และมอญละว้า ในสมัยนี้พบว่า มีการใช้พลังอำนาจจิตมาใช้เป็นอาถรรณพ์ พระพิมพ์บางรุ่นที่พบในแถบภาคใต้มีผู้นำเอากระดูก(อัฐิ)ของพระสงฆ์ที่มรณภาพแล้วที่เชื่อว่ามีพลังจิตเข้มแข็งมาบรรจุในพระพิมพ์ด้วย พลังอำนาจจิตเมื่อเกิดขึ้นแล้วหากนำเอาเวทมนต์คาถามาประมวลเข้ากับพลังของพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่งมีความเชื่อว่าพลังเหล่านี้จะไม่หมดไปจากโลก พระพิมพ์สมัยนี้นักสะสมนิยมมาก

จากการศึกษาพื้นที่ของอาณาจักรสุโขทัยพบว่า มีอาณาเขตต่อติดและอยู่ท่ามกลางกับอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ทั้งเป็นพื้นที่ทับซ้อนกับอาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองคือทวารวดี ลพบุรี(ขอม, ละโว้) จึงตั้งข้อสังเกตได้ว่า ร่องรอยกลิ่นอายของอารยธรรมที่เคยรุ่งเรืองถูกควบคลุมด้วยการสืบต่อจากความเชื่อและศาสนา จึงมีการผสมผสานปะปนปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลทางอารยธรรมดั้งเดิมกับพื้นถิ่นปัจจุบันจนกลายเป็นความจะเพาะแห่งยุคสมัย

๒.๑.๑.๗ ยุคอาณาจักรอู่ทอง

จากการสืบค้นข้อมูลยุคอาณาจักรอู่ทอง พบข้อมูลของกาญจนา เรืองนาม[๒๖] ได้กล่าวไว้ว่า ยุคอู่ทอง (พ.ศ. ๑๗๐๐-๒๐๐๐) อู่ทองเป็นชื่อเรียกศิลปะที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย หลักฐานทางโบราณคดีมีความคิดเห็นว่าเมืองอู่ทองเกิดขึ้นในสมัยทวารวดี แต่เป็นเมืองที่ร้างตั้งแต่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา เข้าใจว่าเมืองอู่ทองย้ายเมืองใหม่มาตั้งที่กรุงศรีอยุธยา ศิลปกรรมที่พบรับอิทธิพลของศิลปะทวารวดีและขอมปะปนกัน เรียกศิลปะนี้ว่า ศิลปะยุคอู่ทอง เป็นศิลปะที่เกิดขึ้นระหว่างรอยต่อของยุคกรุงสุโขทัยกับยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา

ศิลปะสกุลช่างในยุคอู่ทองได้รับอิทธิพลจากศิลปะทวารวดี ขอม เชียงแสนและสุโขทัย พบหลักฐานมากที่สุดในบริเวณรอบเกาะเมืองอยุธยา ลพบุรี สุพรรณบุรี สรรค์บุรี (ชัยนาท) พบหลักฐานข้อมูลว่าพระพุทธรูปศิลปะอู่ทองเป็นต้นแบบการสร้างพระผงสุพรรณอีกด้วย

---

[๒๖] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

จากที่ศึกษาข้อมูลพบว่า ศิลปะอู่ทองถูกครอบงำผ่านทางศาสนาและความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดจากทวารวดี ลพบุรี (ขอม, ละโว้) จนถึงยุคของอาณาจักรสุโขทัย เห็นได้จากพื้นที่อู่ทองที่อยู่ท่ามกลางอาณาจักรละโว้และต่อติดกับอาณาจักรสุโขทัย

๒.๑.๑.๘ ยุคอาณาจักรอยุธยา

จากการสืบค้นข้อมูลยุคอาณาจักรอยุธยา พบข้อมูลของกาญจนา เรืองนาม[๒๗] ได้กล่าวไว้ว่า พระนครกรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บนฐานพื้นที่ทางความเชื่อของพุทธศาสนาที่เคยรุ่งเรืองมาจากสมัยทวารวดี เมื่อมีการสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นขณะที่สุโขทัยยังคงดำรงความเป็นราชธานีอยู่เช่นกัน การติดต่อสัมพันธ์กันได้รับเอาพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จากสุโขทัยเข้ามา จึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมผสมผสานหลายรูปแบบ พระพิมพ์ต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมาแสดงให้เห็นรูปแบบศิลปะที่รับมาจากที่ต่าง ๆ ทั้งจากภายใน เช่น สมัยทวารวดี ลพบุรี และสุโขทัย รับจากภายนอก เช่น พม่าสมัยพุกาม อินเดียแบบปาละ การเป็นราชธานีที่มีช่วงระยะเวลายาวนานทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ตนเอง เรียกว่า ศิลปะสมัยอยุธยา พระเครื่องพบมากในกรุวัดต่าง ๆ ไม่เพียงเฉพาะอยุธยาที่มีชื่อเสียงแต่ยังมีที่สุพรรณบุรี และพิษณุโลก คือ พระผงสุพรรณ พระขุนแผนเคลือบ พระนางพญา พระชุดกิมตึ๋ง (พระสี่กร พระมอญแปลง พระปรกชุมพล พระประคำรอบ) พระมเหศวร พระโดดร่ม

สมัยอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๑๐) พระเจ้าอู่ทองได้ทรงอพยพมาจากเมืองพริบพรี (เพชรบุรี) เมืองเอกแห่งแคว้นสุวรรณภูมิ มาตั้งเมืองใหม่ก่อนสร้างเมืองอโยธยา ได้ทรงพักอาศัยอยู่ที่ตำบลเวียงเหล็ก (วัดพุทไธสวรรค์) อยู่ราว ๓ ปี ก่อนข้ามไปตั้งราชธานีที่เกาะอโยธยา และมีชื่อเรียกอีกอย่างว่าทวารวดี ตามสภาพภูมิศาสตร์เป็นประตูติดต่อกับนานาประเทศ อาทิ จีน อินโดนีเซีย อินเดีย และหมู่เกาะต่าง ๆ แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทางตะวันตกก็ติดต่อกับลังกา หมู่รัฐอินเดียใต้ถึงเปอร์เซียและกรีกด้วย ศิลปะอยุธยาได้รับอิทธิพลจากสกุลศิลปะอินเดีย คือ เสนา ปาณทยะ วิชัยนคร อินโด-ซาราเซนนิค และแบบอยุธยาแท้ นอกจากนั้นยังได้รับอิทธิพลจากสกุลศิลปะสุโขทัยและเชียงแสน ส่วนอิทธิพลของกัมพูชามีปรากฏน้อย เจดีย์และปรางค์วัดราชบูรณะ วัดมหาธาตุ วัดพระราม มีพระเครื่องพระบูชาบรรจุไว้มากมาย ถือเป็นอุเทสิกเจดีย์ของพระพุทธองค์ ในสมัยพระบรมโกศพระพุทธศาสนาในลังกาเสื่อมลงเนื่องจากสงคราม ทางลังกาจึงขอให้ไทยจัดส่งพระเถระไปเป็นประธานการอุปสมบท จึงมีพระภิกษุสยามวงศ์เกิดขึ้นที่ลังกา การขุดพบพระพิมพ์ในสมัยอยุธยาพบว่า มีพระหลายสมัยหลายสกุลศิลปะปะปนกัน พระพิมพ์สมัยอยุธยาถือเอาสกุลปาณทยะและวิชัยนครเป็นสำคัญ เพราะเป็นระยะเวลาที่ศิลปะทั้ง ๒ สกุลแพร่หลายมายังอโยธยาโดยตรง ส่วนมากสร้างเนื่องในพระพุทธศาสนาพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริด อาจทำด้วยวัสดุอื่น เช่นสกัดจากศิลา ทำด้วยไม้ ปูนปั้น ดินเผาและทองคำพระประธานในโบสถ์วิหารเป็นพระปูนปั้นหรือสำริดขนาดใหญ่โตคับโบสถ์สมัยอยุธยาตอนปลายนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องกันมาก นอกจากนี้ยังมีการสร้างพระพิมพ์ทำเป็นพระพุทธรูปองค์เล็กๆบนแผ่นเดียวกันเรียกว่า พระแผง หรือพระกำแพงห้าร้อย มักนิยมทำพระพิมพ์เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องประทับอยู่ภายในเรือนแก้ว

จากที่ศึกษาข้อมูลของอาณาจักรอยุธยาพบว่า ในยุคนี้มีหัวเมืองที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกันกับอาณาจักรอยุธยาหลายหัวเมือง เช่น ทางตอนเหนือมีแสนหวี เชียงรุ้ง เชียงตุง เมืองแถง หลวงพระบาง เวียงจันทน์ หงสาวดี เมาะตะมะ ทางตะวันออกมีนครจำปาศักดิ์ เสียมราฐ โพธิสัตว์

---

[๒๗] กาญจนา เรืองนาม, เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ทางใต้มีมะริด ตะนาวศรี นครศรีธรรมราช เป็นต้น ตั้งข้อสังเกตได้ว่า อาณาจักรกรุงศรีอยุธยามีอำนาจครอบงำพื้นที่เดิมของยุคสมัยก่อนทั้งหมด และยังขยายพื้นที่การปกครองออกไปอีกหลายหัวเมือง

๒.๑.๑.๙ ยุคกรุงรัตนโกสินทร์

ยุคกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นต้นมา ศิลปะในยุคนี้พบว่ายังคงตามแบบอย่างของกรุงศรีอยุธยา การสร้างพระเครื่องในสมัยรัตนโกสินทร์ได้สร้างตามศิลปะช่างไทยโดยตลอด กรรมวิธีการสร้างสืบทอดต่อจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งกรรมวิธีเทคนิคการสร้างกรรมวิธีพิธีปลุกเสกเวทย์มนตร์คาถาให้เกิดพลังอำนาจอาถรรณ์ คือ เมตตามหานิยม แคล้วคลาดปราบศัตรู ลาภสักการะ ต่อมาก็แยกอาถรรณ์ไปอีกมากมาย ทั้งนี้เพราะสมัยอยุธยานิยมสร้างพระพิมพ์เพื่ออาถรรณ์อย่างแพร่หลาย มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์จึงเพิ่มพูนในด้านอาถรรณ์อีกเป็นจำนวนมากขึ้น และในยุคนี้มีการสร้างพระเครื่องมากมายนับไม่ถ้วน เช่น สมเด็จพุฒาจารย์ (โต) สมเด็จพุฒาจารย์ (มา) สมเด็จพระสังฆราช (สุก) หลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า หลวงพ่อปาน วัดบางนมโค หลวงพ่อปาน วัดบางเหี้ย เป็นต้น ซึ่งพระเครื่องได้รับอิทธิพลแบบอย่างตกทอดจากอยุธยา คือ อยุธยาเสนา อยุธยาโจพะรุ่นหลัง อยุธยาปาณทยะ และอยุธยาวิชัยนคร

ศรีศักร วัลลิโภดม[๒๘] ได้กล่าวในเอกสารกองบรรณาธิการข่าวสดไว้ว่าประเทศไทยในสมัยก่อน ไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเคยจัดสร้างหรือทำเหรียญพระ ถ้าจะทำก็เป็นพระพิมพ์ ข้างในเป็นตะกั่วเป็นรูปพระรูปเศียรพระ เพิ่งมาในสมัยกรุงเทพฯหรือรัตนโกสินทร์ ราวสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ที่เริ่มมีจัดสร้าง หรือ “ปั๊ม” เหรียญพระขึ้นมาเท่าที่เห็นจะเป็นเหรียญหลวงปู่หรือพระเกจิอาจารย์ชื่อดัง ในระยะหลัง ๆ ส่วนมากจัดสร้างเหรียญพิมพ์พระพุทธรูปใหญ่ ๆ สำคัญ ๆ อาทิ วัดพนัญเชิง วัดมงคลบพิตร เท่าที่เห็นพระเหรียญมาพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในคราวแรกเหรียญเกิดจากรูปแบบของชาวตะวันตก คือเหรียญตราสัญลักษณ์ต่าง ๆ พอตอนหลังกลายเป็นเหรียญรูปพระ เหรียญวัตถุมงคลที่ระลึก นอกจากนั้นพระเครื่องกับพระพิมพ์มีความต่างกัน พระพิมพ์แต่เดิมไม่ได้ทำเป็นพระเครื่อง พระเครื่องหมายถึงพระเครื่องรางของขลัง พระเครื่องรางของขลังในสมัยอยุธยายังไม่มี มีในสมัยกรุงเทพฯรัชกาลที่ ๔ หรือ ๕ แต่ก่อนเป็นพระพิมพ์ พิมพ์ขึ้นแล้วใส่ในสถูปเจดีย์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาหรือเป็นที่ระลึก การสร้างมีมาช้านานแล้วแต่ไม่ใช่พระเครื่อง ซึ่งแต่ก่อนจะมีการจัดสร้างพระเครื่องนั้น ปรากฏหลักฐานว่ามีพระกริ่งของประเทศเขมร เสื้อยันต์ กระตุด เครื่องรางจำพวกนี้เป็นเครื่องรางของขลัง นอกจากนั้น ยังมีพวกเล่นแร่แปรธาตุ คือ พวกที่จัดสร้าง “ปรอท” นี้เป็นแนวคิดเรื่องกายสิทธิ์ของชาวจีนผสมกับพวกพระพิมพ์มีสีแวววาว พระเหรียญเกิดจากพัฒนาขึ้นของการหล่อโลหะและการปั๊ม ส่วนพระโบราณจะไม่ใช้วิธีการปั๊ม แต่ใช้วิธีการกดพิมพ์หรือวิธีการทำแบบลอยตัว

ส่วนนิตยสารที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่อง มีผลงานเขียนของ เซียนเก่ง ภควัท[๒๙] ได้กล่าวว่า พระเครื่องคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่โบราณสร้างไว้เป็นเครื่องบูชา และเป็นเครื่องเตือนสติให้ทำความดี นอกจากนี้ยังช่วยเหลือสนับสนุนผู้ที่บูชาให้พ้นเคราะห์กรรม หากเคราะห์ร้ายก็กลับกลายให้เบาลง ยุคปัจจุบันถึงแม้จะมีเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทอย่างมาก แต่ความเชื่อความศรัทธาต่อพระ

---

[๒๘] ศรีศักร วัลลิโภดม., **พระเครื่องในเมืองสยาม,** หน้า ๑๐-๑๓.

[๒๙] เซียนเก่ง ภควัท, **เล่นพระง่าย ๆ เข้าใจได้ด้วยตนเอง,** หน้า ๑๐-๑๑.

เครื่องก็ยังคงมีอยู่ และยังต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย พระเครื่องอันทรงพุทธคุณก็ได้รับความสนใจจากบุคคลต่าง ๆ หลายหลากอาชีพ ทั้งสังคมคนไทยและต่างประเทศอีกด้วย ทำให้แวดวงของสังคมพระเครื่องเกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่ทั้งหมดก็ได้รับการพัฒนาด้านพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูปแบบบริสุทธิ์มากขึ้น โดยพบหลักฐานที่ปรากฏว่ามีการพัฒนาด้านพุทธศิลป์เริ่มในยุคปลายลพบุรี เช่น ในกลุ่มพระลำพูน พระอู่ทอง พระเชียงแสน และสุโขทัย ซึ่งพุทธศิลป์มีความเป็น “พระ” มากกว่าเป็น “เทพ” หรือ “ผี” หรือมากกว่า “รูปสักการะ” แต่ก็มีลักษณะความเป็นถิ่นปะปนอยู่ ทำให้สามารถจัดรูปแบบของศิลปะออกเป็นยุคสมัยได้ ยุคสมัยรัตนโกสินทร์การสร้างยังนิยมเก็บไว้ในกรุเหมือนสมัยอยุธยา แต่ช่วงรัชกาลที่ ๔ ได้เกิดเทคโนโลยีการผลิตเหรียญกษาปน์ มีทั้งเหรียญเงินตรา เหรียญที่ระลึกต่าง ๆ และมีผลต่อการสร้างเหรียญพระเครื่อง ครั้งแรกได้สร้างเหรียญที่ระลึกในงานฌาปนกิจพระสงฆ์นามว่า พระชลโธปมคุณมุนี (พุฒ ปุณฺณกเถร) เจ้าอาวาสวัดบางทรายจังหวัดชลบุรี สร้างโดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรเถร) วัดเทพศิรินทราวาส ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เรียกกันว่าเหรียญตาย และอีกเหรียญที่เข้าใจกันว่าน่าจะเป็นเหรียญพระเครื่องเหรียญแรก คือ เหรียญพระพุทธวิริยากร (จิตร ฉันโน) หรือเหรียญวัดสัตตนารถปริวัตร จังหวัดราชบุรี สร้างในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ เพื่อเป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจ กล่าวได้ว่าสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างพระเครื่องมากที่สุด ด้วยความสามารถจากการปั๊มด้วยเครื่องจักร สำหรับพระเครื่องที่นิยม คือ พระสมเด็จวัดระฆัง เหรียญหลวงพ่อเอี่ยม เหรียญหลวงพ่อจง เหรียญหลวงปู่แหวน เหรียญหลวงพ่อคูณ และที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากนอกเหนือจากพระเกจิอาจารย์คือจตุคามรามเทพ การสร้างพระเครื่องจากเอกสารงานวิจัยที่นำมาเป็นข้อมูลพบว่า มีการสร้างสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สืบค้น และมีงานวิทยานิพนธ์ของ ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ ได้ศึกษาเรื่อง พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ ในด้านคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์ ได้กล่าวถึงการสร้างพระเครื่องในงานวิจัยที่ศึกษาว่า พระเครื่องมีความเป็นมาอันยาวนานก่อนเป็นพระเครื่องได้เกิดพระพิมพ์ขึ้นมาก่อนซึ่งถือเป็นต้นกำเนิดของพระเครื่อง พระพุทธศาสนาเข้ามาในเมืองไทยช่วงสมัยทวารวดีพร้อมกับความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพิมพ์ ในสมัยทวารวดีนั้นได้รับคติความเชื่อของอินเดียโดยตรง การสร้างจึงมีคติความเชื่อเรื่องของการสืบทอดพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องปัญจอันตรธานในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ในสมัยศรีวิชัยได้รับอิทธิพลพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นความเชื่อในเรื่องการบำเพ็ญบุญเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ และในยุคการสร้างเหรียญที่ระลึก เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๕๑ เหรียญพระเครื่องบางส่วนมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๘๔ และยุคช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึง พ.ศ. ๒๕๕๐

จากข้อมูลการศึกษาที่แบ่งยุคของการสร้างพระเครื่องในประเทศไทยพบว่า หลักฐานการสร้างพระพิมพ์ที่เก่าแก่ที่สุดเรียกว่าพระปฐมหรือยุคทวารวดี ที่เรียกว่าพระปฐมเนื่องจากพบมากในพื้นที่นครปฐม พระพิมพ์มีจารึกคาถา “เย ธมฺมาฯ” ต่อมาก็พบหลักฐานพระพิมพ์แบบศรีวิชัยที่พบแถวถ้ำมลายู และต่อมาถึงพระพิมพ์แบบขอม แบบสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ตามลำดับ พระพิมพ์ไม่ใช่จะสื่อในฐานะสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ผ่านยุคสมัยอีกด้วย

๒.๑.๒ แบ่งตามวัตถุประสงค์การสร้าง

การสร้างพระเครื่องแต่ละครั้งหรือแต่ละยุคสมัยเกิดขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาต่อพระรัตนตรัยที่เป็นองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา พระเครื่องในฐานะสื่อสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ได้รับการยอมรับและถูกผลิตซ้ำเพื่อตอกย้ำให้เห็นความเชื่อความศรัทธาอย่างต่อเนื่อง จากร่องรอยหลักฐานที่ค้นพบมีวัตถุประสงค์การสร้างแตกต่างกันออกไป สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

๒.๑.๒.๑ การสร้างเพื่อเป็นของที่ระลึก

จากที่ศึกษาข้อมูลของ ยอร์ช เซเดส์ และสมเด็จฯกรมพระยาดำรงราชานุภาพ อ้างในงานวิทยานิพนธ์ของ ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์[๓๐] พบว่า การสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นของที่ระลึกเกิดขึ้นจากการเดินทางไปนมัสการสังเวชนียสถานเป็นเรื่องยาก เมื่อไปแล้วจึงมุ่งหมายที่จะหาของที่ระลึกจากสถานที่นั้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งการได้มาเยือน การสร้างพระพิมพ์นั้นสันนิษฐานว่า ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากการเก็บเมล็ดพันธุ์พระศรีมหาโพธิที่พุทธคยาจากต้นที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วนำไปปลูกหรือเก็บไว้เป็นที่ระลึกบูชา ต่อมาเมล็ดพันธุ์พระศรีมหาโพธิซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด อาจมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ที่ศรัทธาเดินทางมาเยือน จึงทำให้มีการสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นของที่ระลึกแทนการเก็บเมล็ดพันธุ์พระศรีมหาโพธิ รูปที่ใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อการทำพระพิมพ์สันนิษฐานว่าจะเป็นภาพจำลองสัญลักษณ์ของสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง โดยนำพิมพ์มากดประทับดินให้เกิดรูปแล้วนำไปเผา ซึ่งรูปที่จะใช้เป็นสัญลักษณ์หรือใช้เป็นแบบจำลองเพื่อทำเป็นของที่ระลึกนั้นการสร้างพระพิมพ์ที่มีรูปพระพุทธเจ้าปรากฏครั้งแรกในสมัยพระเจ้ากนิษกะแห่งราชวงศ์กุษาณะ ซึ่งแต่เดิมไม่ปรากฏว่ามีการสร้างเพราะมีคติความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่พึงเคารพสูงสุด ต่อมาเมื่ออินเดียได้รับอิทธิพลทางความคิดจากชาวกรีก ซึ่งเป็นชนชาติที่มีการสร้างรูปเทพเจ้าเพื่อใช้ในการสักการบูชา จึงเกิดแนวคิดในการสร้างรูปเคารพและพระพิมพ์ที่มีรูปบุคคลหมายถึงพระพุทธเจ้าในราวปี พ.ศ. ๖๐๐ จนเป็นที่นิยมแพร่หลาย กระทั่งพระเจ้ากนิษกะโปรดให้สร้างพระพุทธรูปขึ้นพร้อมทั้งให้ตีพิมพ์พระพุทธรูปขึ้นบนด้านหลังของเงินเหรียญของพระองค์ และได้ทำสืบเนื่องต่อมาในสมัยราชวงศ์คุปตะ สมัยราชวงศ์ปาละ-เสนะ แหล่งพระพิมพ์ที่สำคัญส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ตลอดจนประเทศใกล้เคียงที่อยู่ติดกับบริเวณดังกล่าวก็ได้รับอิทธิพลการสร้างพระพุทธรูปและพระพิมพ์

จากข้อมูลที่ศึกษาค้นคว้าพบว่า การสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นของที่ระลึกนั้นเกิดขึ้นในอินเดีย โดยเฉพาะหลักฐานการสันนิษฐานยืนยันว่าเกิดขึ้นในสถานที่สำคัญคือ สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล ซึ่งเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับการประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรม และปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การที่มีพุทธศาสนิกชนนับถือเป็นจำนวนเพิ่มขึ้น และได้พากันไปกราบไหว้สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า จึงทำให้เกิดแนวคิดเรื่องการสร้างสิ่งของที่ระลึกเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้น้อมรำลึกถึงบุคคลผู้เป็นศาสดา และการสร้างสิ่งแทนนั้นอยู่ในรูปของการทำสัญลักษณ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าลงบนแผ่นผ้า ดิน หิน ไม้ หรือสิ่งที่เชื่อว่าเป็นมงคล เมื่อทำขึ้นแล้วก็แจกจ่ายแก่ผู้

---

[๓๐] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์. **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕-๒๐.

ไปนมัสการสังเวชนียสถานนั้นเพื่อนำกลับไปบูชาต่อไป จุดเริ่มต้นจึงอยู่ที่อินเดียและวัตถุประสงค์การสร้างจากหลักฐานข้อมูลที่กล่าวถึงคือทำขึ้นเพื่อแจกจ่ายเป็นของที่ระลึกเท่านั้น

ส่วนการสร้างพระเครื่องเป็นที่ระลึกปรากฏในประเทศไทยนั้น พบว่ามีการสร้างเป็นที่ระลึกในโอกาสต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น การก่อสร้างศาสนวัตถุ การปฏิสังขรณ์วัด การเททองหล่อพระ เป็นต้น และวาระพิเศษที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ เช่น งานฉลองอายุวัฒนมงคล งานฉลองสัญญาบัตรพัดยศ งานฌาปนกิจสรีระพระสงฆ์ที่มรณภาพ เป็นต้น ซึ่งเป็นการตอกย้ำความทรงจำในคุณูปการณ์หรือความเคารพนับถือในพระสงฆ์รูปนั้น จากข้อมูลที่ศึกษาการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นที่ระลึกในประเทศไทย สามารถแสดงให้เห็นตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๑ พระเครื่องบางส่วนที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกช่วง พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๘๔

ปีที่สร้าง	ชื่อเหรียญ	วัด	จังหวัด	วัตถุประสงค์สร้าง
๒๔๕๙	เหรียญปั๊มหลวงพ่ออยู่ บุญยฆํ	วัดบางน้อย	สมุทรสงคราม	ที่ระลึกในงานทำบุญอายุครบ ๗๐ ปี
๒๔๖๐	เหรียญหล่อหลวงพ่อห้อง พุทฺธรกฺขิโต	วัดช่องลม	ราชบุรี	ไม่ระบุ
๒๔๖๐	เหรียญปั๊มพุทธโสธร	วัดโสธรวรารามวรวิหาร	ฉะเชิงเทรา	ที่ระลึกการปฏิสังขรณ์แท่นชุกชีพระพุทธโสธร
๒๔๖๐	เหรียญปั๊มพระมงคลบพิตร	วิหารพระมงคลบพิตร	อยุธยา	ที่ระลึกการบูรณพระมงคลบพิตร
๒๔๖๐	เหรียญปั๊มพระพุทธรัตนนายก	วัดพนัญเชิง	อยุธยา	ไม่ระบุ
๒๔๖๑	เหรียญปั๊มพระมหาพุทธพิมพ์	วัดไชโย	อ่างทอง	ไม่ระบุ
๒๔๖๑	เหรียญปั๊มหลวงพ่อธรรมจักร	วัดเขาธรรมามูล	ชัยนาท	ไม่ระบุ
๒๔๖๑	เหรียญปั๊มพระพุทธบาท	วัดเขาบางทราย	ชลบุรี	ที่ระลึกงานนมัสการพระพุทธบาท
๒๔๖๒	เหรียญปั๊มพระครูสังวรโสภณ (สาย ติสฺสโร)	วัดพยัคฆาราม	ลพบุรี	ที่ระลึกทำบุญอายุครบ ๖๕ ปี

ตารางที่ ๒ พระเครื่องบางส่วนที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกช่วง พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๘๔ (ต่อ)

ปีที่สร้าง	ชื่อเหรียญ	วัด	จังหวัด	วัตถุประสงค์สร้าง
๒๔๖๓	เหรียญปั๊มพระพุทธรูป	วัดบางวัว	ฉะเชิงเทรา	ที่ระลึกสร้างอุโบสถ
๒๔๖๕	เหรียญปั๊มหลวงพ่อฉุย สุขภิกฺขุ	วัดคงคาราม	เพชรบุรี	ที่ระลึกงามฉลองมณฑป
๒๔๖๗	เหรียญปั๊มหลวงปู่เอี่ยม สุวณฺณสโร	วัดหนัง	กรุงเทพฯ	ที่ระลึกงานสร้างศาลาการเปรียญ
๒๔๖๙	เหรียญปั๊มหลวงพ่อกลั่น ธมฺมโชโต	วัดพระญาติการาม	กรุงเทพฯ	ที่ระลึกงานปฏิสังขรณ์อุโบสถ
๒๔๖๙	เหรียญปั๊มหลวงปู่ขาว	วัดหลักสี่	กรุงเทพฯ	ที่ระลึกสร้างมณฑปประดิษฐานพระพุทธบาทจำลอง
๒๔๗๑	เหรียญปั๊มพระครูวิมลศีลาจาร (ช่วง อินฺทโชโต	วัดปากน้ำ	สมุทรสงคราม	ที่ระลึกงานทำบุญอายุครบ ๖ รอบ
๒๔๗๓	เหรียญปั๊มหลวงพ่ออี๋ พุทฺธสโร	วัดสัตหีบ	ชลบุรี	ที่ระลึกเนื่องในงานหล่อพระพุทธรูป
๒๔๗๗	เหรียญปั๊มพระพุทธสีหนาท	วัดสุทธจินดา	นคราชสีมา	ที่ระลึกงานสมโภชวัดสุทธจินดา
๒๔๗๗	เหรียญปั๊มพระครูวิจิตรธรรมานุวัตติ	วัดบ้านค่าย	ระยอง	ที่ระลึกฉลองโรงเรียนบ้านค่าย
๒๔๗๘	เหรียญปั๊มหลวงปู่จันจนฺทโชติ	วัดนางหนู	ลพบุรี	ที่ระลึกฉลองศาลา
๒๔๗๙	เหรียญปั๊มพระพุทธมหาศิลา	วัดกรุณา	ชัยนาท	ที่ระลึกงานเชิญหลวงพ่อหิน
๒๔๘๐	เหรียญปั๊มพระครูพิบูลย์คณารักษ์ (ดิ่ง คงฺคสุวณ	วัดบางวัว	ฉะเชิงเทรา	ที่ระลึกงานอายุครบ ๖๑ ปี
๒๔๘๐	เหรียญปั๊มพระภิกษุไต้ฮงโจวซือ	มูลนิธิฮั่วเคี้ยวป่อเต็กตึ๊ง	กรุงเทพฯ	ที่ระลึกการจดทะเบียนมูลนิธิฮั่วเคี้ยวป่อเต็กตึ๊ง
๒๔๘๑	เหรียญปั๊มพระครูสาธิตสุตการ (คง พุทฺธสโร	วัดท่าหลวงพล	ลพบุรี	ที่ระลึกงานฉลองสมณศักดิ์และอายุครบ ๗๖ ปี

ตารางที่ ๓ พระเครื่องบางส่วนที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกช่วง พ.ศ. ๒๔๕๙-๒๔๘๔ (ต่อ)

ปีที่สร้าง	ชื่อเหรียญ	วัด	จังหวัด	วัตถุประสงค์สร้าง
๒๔๘๑	เหรียญปั๊มพระอุปัชฌาย์คำ พฺรหฺมสุวณฺณ	วัดสนามจันทร์	ฉะเชิงเทรา	ที่ระลึกงานฝังลูกนิมิตวัดสนามจันทร์
๒๔๘๔	เหรียญปั๊มหลวงพ่อคง ธมฺมโชโต	วัดบางกระพ้อม	สมุทรสงคราม	ที่ระลึกลานทำบุญอายุ ๗๗ ปี
๒๔๘๔	เหรียญปั๊มพระไพโรจน์วุฒาจารย์ (รุ่ง ติสฺสโร)	วัดท่ากระบือ	สมุทรสาคร	ไม่ระบุ

ตามตารางนี้ ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ ได้อ้างอิงข้อมูลจากสรพล โสภิตกุล เป็นหนังสือสุดยอดเหรียญพระเครื่องกระบวน ๒ ซึ่งได้รวบรวมเหรียญพระเครื่องที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสงานพิธีต่าง ๆ เป็นที่นิยมทั้งผู้สร้างพระเครื่องและผู้รับพระเครื่อง ก่อนมีการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นที่ระลึกนั้น ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเหรียญเป็นที่ระลึกในงานเฉลิมพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๓ เรียกว่าเหรียญแต้เม้งทงป้อ ซึ่งไม่ปรากฏภาพเหมือนของเจ้าของเหรียญ ด้วยแนวความคิดที่ไม่ยอมเอาภาพเหมือนลงเหรียญนั้น สืบทอดความเชื่อดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะหากนำภาพเหมือนของบุคคลใดลงในเหรียญเป็นการบั่นทอนอายุให้สั้นลง ต่อมาช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการถ่ายภาพหรือการจำลองรูปบุคคล พระองค์ทรงสร้างเหรียญที่ระลึกและมีพระบรมสาทิสลักษณ์ขึ้น เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๑๔ คือสร้างเหรียญหลักแจว และสร้างหลายรุ่นจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๑ คือ เหรียญที่ระลึกชมสวน และเหรียญที่ระลึกงานพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าชายสิริวงศ์วัฒนเดช

๒.๑.๒.๒ การสร้างเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

จากข้อมูลที่ได้นำมาศึกษาอ้างอิงพบว่า การสร้างพระเครื่องเพื่อสืบต่ออายุพระศาสนานั้น พบข้อมูลที่กล่าวถึงทั้งในอินเดียและประเทศไทย ในงานวิทยานิพนธ์ของณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์[๓๑] ได้ศึกษาเอกสารข้อมูลสรุปได้ว่า พระพิมพ์จะมีข้อความภาษาจารึกเป็นคาถาไว้ว่า เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา เตสํ เหตุง ตถาคโต เต สญฺจ โย นิโรโธ จ เอวํ วาที มหาสมโณ มีความประสงค์ในการสร้างเพื่อจะให้พระพุทธรูปและพระธรรมอันเป็นหัวใจศาสนาให้ปรากฏอยู่สืบไป ความเชื่อตามคัมภีร์ลังกากล่าวว่า เมื่อถึง พ.ศ.๕๐๐๐ หรือเรียกว่ายุคปัญจอันตรธานจะมาถึง พระศาสนาจะเสื่อมและสิ้นสุดลงไม่มีพระสงฆ์และไม่มีใครรู้พระธรรมวินัย เรื่องของปัญจอันตรธานมีอรรถาธิบายและพุทธปกรณัมอธิบายสืบต่อกันมา เป็นความพยายามที่จะให้พุทธสาวกเชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีสัพพัญญุตญาณ และ

---

[๓๑] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๒๑-๒๖.

อนาคตตังสญาณ จนสามารถเป็นผู้ตรัสพยากรณ์ถึงอายุพระศาสนาด้วยพระองค์เอง นอกจากนั้นในคัมภีร์มโนรถปุราณีของพระพุทธโฆษาจารย์ ซึ่งเป็นพระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดียได้รจนาไว้ และในคัมภีร์สังคีติยวงศ์พงศาวดารเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัยของสมเด็จพระนพรัตน ได้กล่าวถึงพุทธพยากรณ์ว่าด้วยเรื่องภายหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ซึ่งพระพุทธศาสนาจะเสื่อมลงไปตามลำดับ จนกระทั่งเมื่ออายุพระพุทธศาสนาล่วงไป ๕,๐๐๐ ปี ก็จะถึงการสิ้นสุดของพระพุทธศาสนาตามพุทธพยากรณ์ คัมภีร์ทั้งสองเล่มมีเนื้อหาที่บ่งบอกถึงความเสื่อมสิ้นของพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้คนโบราณจึงชอบสร้างพระพิมพ์ขึ้นเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่พันหรือหมื่นแล้วบรรจุไว้ในเจดียสถานเป็นการสืบต่ออายุพุทธศาสนา และหวังในอนาคตว่าเมื่อได้เห็นพระพิมพ์ซึ่งปรากฏรูปพระพุทธเจ้าและคาถาโดยย่ออันเป็นคำสอนสำคัญของพระพุทธองค์ อาจเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสและหันกลับมานับถืออีกครั้ง

จากข้อมูลพบว่า การสร้างจากหลักฐานที่มีผู้ศึกษาไว้พบว่า การสร้างพระพิมพ์ในประเทศไทยเริ่มจากแนวคิดการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคง จึงสร้างคราวละมาก ๆ บางครั้งมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็จะแจกจ่ายกันไปบูชา ส่วนที่เหลือก็จะนำไปบรรจุไว้ในสถูปเจดีย์ ในองค์พระพุทธรูปใหญ่ ในพระอุโบสถ ในพระปรางค์ เป็นต้น[๓๒] การสร้างพระพิมพ์ในยุคนี้ต้องการจารึกคาถาอันเป็นพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อการสืบต่ออายุพระศาสนามากกว่าวัตถุประสงค์อื่น ในระยะต่อมา การสร้างพระพิมพ์ได้รับความนิยมและแพร่หลายไปในประเทศต่าง ๆ แต่ไม่ได้สร้างเป็นของที่ระลึกจากการไปนมัสการสังเวชนียสถาน เพราะสถานที่เหล่านั้นมีแต่ในประเทศอินเดีย จึงเป็นสาเหตุการสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อสืบต่ออายุพระศาสนา เมื่อประเทศไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาในช่วงระยะเวลานั้น คติการสร้างพระพิมพ์ก็เข้ามาพร้อมกัน จึงทำให้พบคติการสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบต่ออายุพุทธศาสนาในช่วงสมัยทวาราวดี เป็นช่วงระยะเวลาพุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนประเทศไทย

การสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นคติที่รับมาจากอินเดียเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และรวมถึงดินแดนประเทศไทยด้วย จากความเชื่อเรื่องปัญจอันตรธานก็ได้รับผ่านทางความเชื่อเข้ามาด้วยกัน การสร้างพระพิมพ์ที่มีจารึกคาถา เย ธมฺมาฯ บนพื้นผิววัสดุพระพิมพ์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่พบในประเทศไทย สันนิษฐานได้ว่าสร้างขึ้นมาเพื่อสืบทอดพระศาสนา ส่วนใหญ่พบว่าสร้างในสมัยทวารวดี มีลักษณะและรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ช่วงระยะเวลาที่สร้าง ช่วงแรกมีลักษณะของศิลปะที่รับอิทธิพลของอินเดียผสมอยู่ องค์ประกอบลักษณะปรากฏตามพุทธประวัติ มีรายละเอียดครบถ้วนต่อมาพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นปรากฏลักษณะของศิลปะพื้นเมืองผสมผสานอยู่ และไม่เน้นการเก็บรายละเอียดเรื่องราวตามพุทธประวัติ ความสำคัญของเมืองทวารวดีในฐานะเป็นเมืองท่าการค้าขายทางชายฝั่งทะเล ทิ้งให้เห็นร่องรอยอารยธรรมอินเดียในภูมิภาคนี้[๓๓] และในช่วงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๓ เป็นยุคที่อาณาจักรทวารวดีรุ่งเรือง ประชาชนนับถือพุทธศาสนาซึ่งรับจากอินเดียโดยตรง คติการสร้างพระพิมพ์จึงได้รับอิทธิพลจากอินเดีย มีหลักฐานคือพระพิมพ์ที่ค้นพบตามแหล่งโบราณคดี

---

[๓๒] นิติ กสิโกศล. **พระเครื่อง : ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

[๓๓] ธิดา สารยา. **ทวารวดี ต้นประวัติศาสตร์ไทย.** (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

ต่าง ๆ พระพิมพ์สมัยทวารวดีจัดเป็นพระพิมพ์ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดที่พบในประเทศไทย ชาวมอญเป็นผู้สร้าง และเนื้อพระพิมพ์นิยมทำด้วยดินเผา มีพื้นฐานทางศิลปะแบบอมราวดี พระพิมพ์ส่วนใหญ่พบหลักฐานในบริเวณพื้นที่ภาคกลาง เช่น นครปฐม ราชบุรี สิงห์บุรี สุพรรณบุรี ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น พบที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม[๓๔]

การสร้างพระพิมพ์เพื่อสืบทอดพุทธศาสนายังมีหลักฐานปรากฏพบที่เมืองหิริภุญไชยอีกด้วย ซึ่งได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากทวารวดีเข้ามา การสร้างพระพิมพ์ในสมัยหิริภุญไชยสันนิษฐานว่ามี ๒ คติ คือ ประการแรกได้รับอิทธิพลจากทวารวดีคือสร้างเพื่อสืบทอดพุทธศาสนา จากหลักฐานจารึกคาถา เย ธมฺมาฯ ที่ด้านหลังของพระพิมพ์ เป็นคาถาที่นิยมเขียนไว้กับองค์พระ เมื่อพระพิมพ์สร้างเสร็จแล้วก็นิยมบรรจุในพระเจดีย์ซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยนั้นเช่นเดียวกัน พบจากหลักฐานพระพิมพ์จำนวนมากตามเจดีย์ต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตเมืองหิริภุญไชย ประการที่สองคือสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อประกอบบุญกุศลและเป็นพุทธบูชา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสมัยลพบุรี การสร้างเป็นแบบศิลปะพุทธศาสนามหายานปะปนอยู่ คือ คติรัตนตรัยมหายาน เป็นสิ่งแทนการเคารพบูชาเทพเจ้า ๓ พระองค์ คือ พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และนางปรัชญาปารมี พระพิมพ์ประเภทนี้พบอยู่ทั่วไปในเขตเมืองหิริภุญไชย พระพิมพ์สมัยหิริภุญไชยแยกได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับการรับอิทธิพลจากศิลปะแบบไหน เช่น ศิลปะอินเดีย ทวารวดี พุกาม ลพบุรี[๓๕]

๒.๑.๒.๓ การสร้างเพื่อปรมัตถประโยชน์แก่ผู้ตาย

ยอร์ช เซเดส์[๓๖] ได้กล่าวไว้ว่า การสร้างพระพิมพ์เพื่อปรมัตถประโยชน์แก่ผู้ตาย หมายถึง ประโยชน์อย่างยิ่ง มาจากความเชื่อลัทธิมหายานได้ขยายอิทธิพลมาสู่ทางตอนใต้ของประเทศไทย ตรงกับสมัยศรีวิชัยราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ จากหลักฐานทางโบราณคดีได้จากการขุดค้นพบพระพิมพ์ส่วนใหญ่สร้างด้วยดินเหนียว และมีการนำเอาอัฐิของผู้ตายมาผสมกับดินเหนียวแล้วจึงพิมพ์เป็นพระพุทธรูปหรือรูปพระโพธิสัตว์ พระพิมพ์ไม่นิยมเผาและเรียกว่าพระพิมพ์ดินดิบ เนื้อวัสดุแตกหักง่าย ไม่คงทนถาวร จึงสันนิษฐานได้ว่าไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อสืบทอดพระศาสนา พระพิมพ์ประเภทนี้ค้นพบที่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบจารึกบนพระพิมพ์ที่เกี่ยวกับการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย แสดงให้เห็นว่า การสร้างพระพิมพ์เพื่อปรมัตถประโยชน์แก่ผู้ตานนั้นเกิดขึ้นในช่วงสมัยศรีวิชัยคาบเกี่ยวกับสมัยทวารวดีตอนปลาย บางส่วนได้รับอิทธิพลจากขอม

จากข้อมูลวิทยานิพนธ์ของ วิริยา อุทธิเสน[๓๗] และของธนกฤต ลอยสุวรรณ[๓๘] สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้กล่าวถึงการสร้าง

---

[๓๔] นิติพันธุ์ ศิริทรัพย์. **พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่นครปฐม.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๒๔), หน้า ๔๕.

[๓๕] ผาสุก อินทราวุธ. **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน.** (กรุงเทพฯ : อักษรสมัย. ๒๕๔๓), หน้า ๒๑-๒๕.

[๓๖] ยอช เซเดส์, **ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึกและศิลปะไทยสมัยสุโขทัย,** หน้า ๖-๑๕.

[๓๗] วิริยา อุทธิเสน. **การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำชีตอนกลาง กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา.** (กรุงเทพฯ : ศิลปศาตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๖), หน้า ๑๖-๑๗.

เพื่ออุทิศหาบุพการีชนไว้ว่า จากหลักฐานบันทึกการเดินทางของพระภิกษุชาวจีน คือ อี้จิง (I-Tshing) ในปี พ.ศ. ๑๒๑๔-๑๒๓๘ ได้เดินทางเข้าไปศึกษาพระธรรมวินัยที่มหาวิทยาลัยนาลันทา ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ในสมัยหลังคุปตะ ได้กล่าวว่าในประเทศอินเดียนิยมสร้างเจดีย์ขนาดเล็กและพระพิมพ์ มีการบรรจุสรีระ ๒ อย่างเข้าไปด้วย คือ พระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและคาถา เย ธมฺมา ฯ ซึ่งอานิสงส์การสร้างเจดีย์ขนาดเล็กและพระพิมพ์อาจทำให้ผู้สร้างได้ไปเกิดใหม่ในชีวิตที่สุขสบายถึง ๔ ชาติ จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อในเรื่องการสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นกรทำบุญอย่างหนึ่งและมีมานานแล้ว และความเชื่อดังกล่าวมีส่วนทำให้เกิดความนิยมการสร้างพระพิมพ์แพร่หลายออกไป ดังเช่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสมัยเมืองพุกามประเทศพม่า ได้มีหลักฐานพระพิมพ์จำนวนหนึ่งที่มีจารึกคำอธิษฐานผลบุญของผู้สร้างว่า ขอให้บรรลุวิมุติธรรมหรือขอให้ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในประเทศธิเบตพบว่า กลุ่มพระลามะก็นิยมสร้างพระพิมพ์ ในภาษาธิเบตเรียกว่า Tsha-Thsa เป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นการทำบุญและเป็นวิธีการฝึกกรรมฐานตามแบบมหายานด้วย

การสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นการทำบุญให้กับผู้สร้างเองแล้ว ยังสันนิษฐานว่าอาจมีการสร้างเพื่ออุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังเช่นการสร้างพระพิมพ์ดินดิบทางภาคใต้ของประเทศไทยซึ่งเป็นพื้นที่ของอาณาจักรศรีวิชัย ได้พบพระพิมพ์ดังกล่าวตามถ้ำและแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง พระพิมพ์ดินดิบเหล่านี้มีวิธีการทำโดยผสมอัฐิของผู้ล่วงลับไปแล้วลงในเนื้อดินด้วย เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลในการสร้างให้แก่ผู้นั้น ด้วยเหตุนี้จึงไม่มีการนำพระพิมพ์ดังกล่าวไปเผาอีกเพราะถือว่าอัฐิของผู้ล่วงลับได้ผ่านการเผามาแล้ว การสร้างพระพิมพ์ดินดิบดังกล่าว ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในประเทศธิเบตจนถึงทุกวันนี้

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ[๓๙] ได้สันนิษฐานเรื่องนี้ไว้ว่า แถวเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง เมืองตรัง มีถ้ำมาก ในถ้ำมีพระพิมพ์ดินดิบ พระพิมพ์ดินดิบเป็นแบบมหานิกายทั้งนั้น คือเป็นรูปพระโพธิสัตว์ คาถาและตราข้างหลังพระพิมพ์เป็นอักษรสันสกฤต คือ เทวนาครี พระพิมพ์นี้ทางเหนือเป็นพระพิมพ์ดินสุก ไม่ดิบอย่างทางใต้ พบใส่หม้อฝังดินเรียงรายไว้ตามถ้ำต่าง ๆ ที่ทำเช่นนี้มีเรื่องเล่าว่า มีพระมหาเถระอันเป็นที่นับถือของชาวเมืองตายลง ฌาปนกิจศพเสร็จแล้วก็นำเอาอัฐิธาตุโขลกลงในครกผสมดิน ตีพิมพ์เป็นรูปพระโพธิสัตว์ สร้างอุทิศให้ไปเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ เอาเรียงไว้ในถ้ำ ที่โขลกแล้วพิมพ์ใส่หม้อเรียงไว้และไม่เผา ทิ้งไว้ทั้งดิบ ๆ เป็นเช่นนี้เพราะเขาถือว่า เผาครั้งหนึ่งแล้ว คือ เผาสรีระ จึงทำเป็นพระพิมพ์ดินดิบ ไม่ยอมเผาสองหน เป็นการเผาซ้ำ ฝ่ายทางเหนือที่ทำดินสุกนั้นเป็นอีกประเภทหนึ่ง คือประสงค์เพื่อปัญจอันตรธาน ว่าเมื่อสิ้นสุดพระพุทธศาสนาแล้วจะไม่มีใครรู้จักพระพุทธเจ้า จึงพิมพ์รูปพระพุทธเจ้าด้วยดินแล้วเผาเก็บฝังไว้ใต้ดินหรือในพระเจดีย์

---

[๓๘] ธนกฤต ลอยสุวรรณ. **การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา.** (กรุงเทพฯ : ศิลปศาตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๔-๑๔.

[๓๙] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ตำนานพระพุทธเจดีย์.** (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร. ๒๕๑๓), หน้า ๔๒-๔๓.

พระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัยจึงมีคติการสร้างเพื่อปรมัตถประโยชน์แก่ผู้ตายให้ได้บรรลุภูมิโพธิสัตว์ในอนาคตกาล ส่วนวัฒนธรรมสมัยทวารวดีได้ขยายตัวออกไปสู่พื้นที่ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอย่างกว้างขวาง ซึ่งตรงกับช่วงที่อิทธิพลของวัฒนธรรมศาสนาพราหมณ์-ฮินดูของขอมได้แพร่กระจายเข้าสู่ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำมูลเช่นเดียวกัน ทำให้เกิดความเชื่อผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรม ส่งผลต่อคติความเชื่อของคนในสังคม หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้น ปรากฏว่าเป็นพระพิมพ์ดินเผามีจารึกสีแดงอยู่ที่ด้านหลัง แสดงภาพพระพุทธเจ้าประทับยืนบนดอกบัวแสดงวิตรรกมุทรา ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณได้กำหนดว่าเป็นอักษรสมัยราชวงศ์ปัลลวะ ภาษามอญ อายุตัวอักษรอยู่ในราว พ.ศ. ๑๓๐๑-๑๔๕๐[๔๐] และพบอีกว่า พระพิมพ์ดินเผาเมืองฟ้าแดดสูงยางที่มีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปรากฏจารึกอักษรปัลลวะ ภาษามอญโบราณ ด้านหลังมีข้อความอุทิศส่วนกุศล พระพิมพ์แบบต่าง ๆ ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แสดงให้เห็นว่า ชุมชนทวารวดีแถบนี้มักมีการสร้างพระพิมพ์เพื่อปรมัตถประโชน์แก่ผู้ตาย[๔๑]

๒.๑.๒.๔ การสร้างเพื่อประกอบบุญกุศลและเป็นพุทธบูชา

พระพิมพ์ที่สร้างขึ้นเพื่อประกอบบุญกุศลและเป็นพุทธบูชา จากหลักฐานทางโบราณคดีเริ่มสร้างในสมัยลพบุรี และรับอิทธิพลต่อมาจนถึงสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ราชวงศ์สุริยวรมันของขอมได้ขยายอาณาจักรครอบคลุมมายังลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และลุ่มแม่น้ำมูล จนมีอิทธิพลเหนืออาณาจักรทวารวดี และตั้งราชธานีเพื่ออำนวยการปกครองขึ้นในเมืองต่าง ๆ เช่น ลพบุรี สุโขทัย ศรีเทพ พิมาย และสกลนคร โดยมีเมืองลพบุรี (ละโว้) เป็นเมืองสำคัญ[๔๒] ยุคสมัยลพบุรีได้รับอิทธิพลของศาสนา ๒ นิกาย คือ นิกายมหายานจากขอม และนิกายเถรวาทดั้งเดิมที่สืบต่อมาตั้งแต่สมัยทวารวดี สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ[๔๓] แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทั้ง ๒ นิกาย ในช่วงระยะเวลาเดียวกันและพื้นที่เดียวกัน และยังปรากฏว่ามีการนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูด้วย ความนับถือจะมากจะน้อยขึ้นอยู่กับกษัตริย์ผู้มีอำนาจปกครองเมือง จึงเป็นความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างศาสนาและระหว่างนิกาย

การปะปนผสมผสานก่อให้เกิดศิลปกรรมแบบใหม่ที่ไม่ใช่ของขอมโดยตรง แต่เป็นศิลปกรรมแบบผสมผสานปะปนกับศิลปกรรมพื้นเมือง รูปแบบของสถาปัตยกรรมที่พบ เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง พระปรางค์สามยอด ส่วนประติมากรรม เช่น พระพุทธรูป พระพิมพ์ต่าง ๆ พระพิมพ์สมัยลพบุรีที่พบในประเทศไทยมีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๙๕๐ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากขอมแผ่เข้ามา ๒ แบบ คือ แบบนครวัด และแบบบายน พระพิมพ์จะแสดงภาพพุทธรูป

---

[๔๐] สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา, ม.ล.. **การศึกษาพระพิมพ์ภาคใต้ของประเทศไทย.** (กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๒๘), หน้า ๗๗.

[๔๑] ศิลปากร, กรม. **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔.** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. ๒๕๒๙), หน้า ๘๕-๘๙.

[๔๒]สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. **ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย.** (กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๓๗), หน้า ๓๘.

[๔๓] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ตำนานพระพุทธเจดีย์,** หน้า ๒๐๑.

หลายองค์ หรือพระพุทธรูปกับพระโพธิสัตว์รวมอยู่ในแผงพระพิมพ์เดียวกันตามคติของมหายาน[๔๔] นอกนั้นก็มีพระพิมพ์ที่มีรูปพระพุทธเจ้า ๓ แสดงถึงการเคารพบูชาเทพเจ้า ๓ องค์ ประกอบด้วย พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และนางปรัชญาปารมิตา[๔๕] และยังพบพระพิมพ์ที่เป็นรูป พระพุทธเจ้าปางนั่งสมาธิ มีพระนาคปรกบนเศียร เรียกว่า พระนาคปรก พระพิมพ์ที่พบมีทั้งเนื้อ โลหะและเนื้อดินเผา แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ผสมผสานทางศาสนาความเชื่อของพุทธศาสนากับ พราหมณ์-ฮินดู พบได้จากพระพุทธรูปเป็นพุทธ นาคเป็นพรามหณ์-ฮินดู[๔๖]

พระพิมพ์ในสมัยลพบุรีไม่ปรากฏคาถา เย ธมฺมาฯ เหมือนคาถานิยมที่สร้างเพื่อ สืบต่อพระศาสนาเมื่อครั้งสมัยทวารวดี แม้ว่าพื้นที่สมัยลพบุรีนั้นแต่เดิมเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของ ทวารวดีก็ตาม จึงสันนิษฐานว่าการสร้างพระพิมพ์ในสมัยลพบุรีนั้นสร้างขึ้นเพื่อประกอบบุญกุศลและ เป็นพุทธบูชา หลักฐานปรากฏในจารึกที่เขาป้อมนาง มีความหมายแสดงให้เห็นถึงคำนมัสการ สรรเสริญและบูชาพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้ ชำระและแปลโดย ยอร์ช เซเดส์[๔๗] ได้บันทึกไว้ว่า พบคำจารึกที่ศาลเจ้าเมืองลพบุรีได้กล่าวถึง การอุทิศถวายสิ่งของต่าง ๆ เพื่อเป็นการบูชา

หลังจากการเสื่อมอำนาจทางการเมืองของขอมที่มีอิทธิพลครอบคลุมเหนือ ดินแดนแถบนี้มาเป็นเวลายาวนาน อาณาจักรสุโขทัยเกิดขึ้นภายหลัง แต่วัฒนธรรมคติความเชื่อก็ยัง สืบต่อจากขอม และมีความเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนานิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ ส่งผลให้เกิด รูปแบบผสมผสานทั้งดั้งเดิมและยุคสมัยศิลปะสุโขทัยขึ้น เมื่อสุโขทัยมีความรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา มากกว่าศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทำให้ความเชื่อของคนในสังคมอยู่ในกรอบของพระพุทธศาสนา มี ความเชื่อเรื่องบุญกรรมและโลกหน้า ปรากฏหลักฐานจากวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง เป็น วรรณกรรมร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา[๔๘] ส่งผลให้เกิดความเชื่อและความนิยมในการสร้าง พระพิมพ์ขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อตอบสนองความเชื่อที่เกิดขึ้น จากหลักฐานศิลาจารึกวัดบางสนุกระบุ ว่า เจ้าเมืองพร้อมชาวเมืองผู้ประกอบด้วยใจรักบุญชักชวนกันพิมพ์รูปพระด้วยเหียก (ดีบุก) ด้วยดิน หมื่นพันแปดร้อยอันเวนให้เป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา แสดงให้เห็นว่ามีการสร้างพระพิมพ์ เพื่อประกอบบุญและเป็นพุทธบูชา ไม่เพียงแต่การสร้างพระพิมพ์เพื่อประกอบบุญและพุทธบูชาเท่านั้น แต่ยังปรากฏการสร้างเพื่อเป็นให้ตนได้เกิดร่วมในสมัยของพระศรีอริยเมตไตย์ตามความเชื่อในไตรภูมิ พระร่วงด้วย ซึ่งไม่ปรากฏหลักฐานในสมัยอื่นก่อนหน้านี้ การสร้างพระพิมพ์ในยุคสมัยสุโขทัย ยังพบ อีกว่า การสร้างพระพิมพ์แต่ละครั้งมีจำนวนมากและมีคติความเชื่อตามจารึกข้อความว่า ด้วยกุศลผล บุญที่ได้หล่อพระพุทธพิมพ์ถ้วนวันเกิดเพื่อบูชาพระรัตนตรัย ขอให้ได้รับอานิสงส์ทั่วไตรภพ ขอเกิดใน ชั้นดุสิตและได้พบพระศรีสรรเพชญ์ และการหล่อพระพิมพ์ก็กำหนดจำนวนตามจำนวนวันที่เกิด

ต่อมาเมื่อมีการสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น ขณะนั้นสุโขทัยยังคงความเป็นราช ธานีอยู่เช่นกัน กรุงศรีอยุธยามีการติดต่อสัมพันธ์กับสุโขทัย และได้รับเอาคติความเชื่อตามแนวพุทธ

---

[๔๔] บุศรา สว่างศรี, **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง,** หน้า ๑๐.

[๔๕] ยอร์ช เซเดส์, **ตำนานพระพิมพ์,** หน้า ๒.

[๔๖] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, **ตำนานพระพุทธเจดีย์,** หน้า ๒๒๑.

[๔๗] ยอร์ช เซเดส์, **ตำนานพระพิมพ์,** หน้า ๑๙.

[๔๘] ธิดา สารยา, **ทวารวดี ต้นประวัติศาสตร์ไทย,** หน้า ๘๗-๙๔.

ศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์จากสุโขทัยเข้ามา พระพิมพ์ที่สร้างขึ้นมานั้นก็ยังแสดงให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะที่รับมาจากที่ต่าง ๆ ทั้งศิลปะภายใน เช่น ศิลปะสมัยทวารวดี ลพบุรี สุโขทัย ศิลปะภายนอก เช่น ศิลปะพม่าสมัยพุกาม ศิลปะอินเดียแบบปาละ สมัยอยุธยามีช่วงระยะเวลาเป็นราชธานียาวนานมาก ได้ส่งผลให้คติความเชื่อเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยและบริบทที่เข้ามาในช่วงนั้น ๆ[๔๙]

การสร้างพระพิมพ์ก็เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม คติการสร้างพระพิมพ์นั้นไม่ใช่เพื่อการสืบทอดพระศาสนาเหมือนในสมัยทวารวดี แต่ถูกสร้างขึ้นเพื่อประกอบบุญให้ได้เกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตย์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสุโขทัย และสุโขทัยก็รับอิทธิพลมาจากขอมอีกทอดหนึ่ง พระพิมพ์ที่สร้างในสมัยอยุธยาตามคติความเชื่อสันนิษฐานว่าเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น จากจารึกแผ่นดีบุก จารึกลานเงิน พบที่วัดมหาธาตุจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒.๑.๒.๕ การสร้างเพื่อเป็นเครื่องรางของขลัง

การสร้างพระพิมพ์ถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและปัจจัยทางสังคม การสร้างเพื่อป้องภยันตรายปรากฏเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะปัจจัยทางสังคมการเมือง คือ ในสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช อยุธยาได้เริ่มเกิดสงครามกับพม่าและได้สู้รบกันอย่างต่อเนื่อง และสถานการณ์การเมืองภายในที่มีความวุ่นวายอีกด้วย ซึ่งเกิดขึ้นจากระบบราชการขยายตัวทำให้ขุนนางมีอำนาจมากขึ้น จนเกิดปัญหาสงครามภายในเพื่อแย่งชิงราชสมบัติ คนในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ เลขยันต์ ไสยศาสตร์ ทรงเจ้าเข้าผี รวมถึงสถาบันสงฆ์ที่เป็นศูนย์กลางความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องและมีบทบาทในทางโลกมากขึ้น[๕๐]

สงครามและการเกิดปัญหาภายในนั้น ส่งผลให้คนในสังคมหวาดกลัวเพราะไม่มั่นใจในความปลอดภัยของตนเองและทรัพย์สิน จึงตกอยู่ในภาวะสงคราม และอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านแผ่นดิน จำเป็นต้องหาที่พึ่งทางใจเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ ประกอบกับความเชื่อทางไสยศาสตร์และวิทยาคมที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในสังคมอยุธยา คติการสร้างพระพิมพ์ก็เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เกิดเป็นสิริมงคลความศักดิ์สิทธิ์และสามารถดลบันดาลให้เกิดอานุภาพต่าง ๆ ได้ จากการสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๒ เนื่องจากเป็นช่วงมีภาวะสงครามเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ทำให้เกิดมีการเสาะแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจ มีทั้งส่วนของพิธีกรรม การพกพาวัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง เชื่อมโยงกับความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ อาทิ การทำพิธีตัดไม้ข่มนาม การสักเลขยันต์ตามร่างกาย การอาบว่านยา การนำวัตถุอาถรรพ์ฝังไว้ตามร่างกาย การนำสิ่งของที่สร้างขวัญกำลังใจพกติดตัว ลำดับต่อมาเครื่องรางของขลังที่มีตามธรรมชาติหาได้ยากขึ้น จึงเปลี่ยนเป็นการเขียนเลขยันต์ลงบนผืนผ้าหรือกระดาษแทน แล้วใช้พุทธอาคมปลุกเสก สามารถพกติดตัวได้สะดวก จึงเกิดเครื่องรางของขลังขึ้นมาแทนที่ สิ่งเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นการสร้างเครื่องรางของขลังประเภทต่าง ๆ เพื่อนำติดตัวออกเผชิญเหตุการณ์ การพกพาเครื่องรางมีมาแต่เดิมในสมัยอยุธยาช่วงสมัยสมเด็จพระนเรศวร ได้มีการนำ

---

[๔๙]พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว, **รายงานการวิจัยเรื่องพระเครื่องกับกับสังคมไทย,** หน้า ๒๘.

[๕๐] ศิลปากร, กรม. **จดหมายเหตุฟอร์บัง.** (พระนคร : โสภณพิพรรฒธนาการ. ๒๔๘๖), หน้า ๑๘๗.

พระพุทธรูปที่มีความหมายแห่งชัยชนะติดไปกับกองทัพด้วย ต่อมาจึงมีการสร้างพระพิมพ์ขึ้นเพื่อนำติดตัวแทนพระพุทธรูป ด้วยเหตุพระพุทธรูปมีขนาดใหญ่และยากต่อการพกพา[๕๑]

การสร้างพระพิมพ์ยังคงเป็นที่นิยมแม้เปลี่ยนผ่านระหว่างยุค หลังจากยุคกรุงศรีอยุธยาสิ้นสุดลงและก้าวผ่านสู่ยุครัตนโกสินทร์ก็ตาม การสร้างพระพิมพ์เพื่อตอกย้ำความเชื่อว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้ยังมีค่านิยมต่อเนื่อง การปรับเปลี่ยนแนวคิดทางพุทธศาสนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจากเดิมเป็นเทวนิยม ก็ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเป็นมานุษยนิยม สัจจนิยม เหตุผลนิยม รวมถึงบริโภคนิยม สายชล สัตยานุรักษ์[๕๒] ได้กล่าวไว้ว่า การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากเทวนิยมมาเป็นมานุษยนิยมก็เพื่อให้คนในสังคมเข้าถึงพุทธธรรมได้ง่ายขึ้น เปลี่ยนจากการมุ่งสู่นิพพานหรือการหลุดพ้นเป็นความสำเร็จที่สามารถได้ในชาตินี้ สาเหตุที่มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดมาจากอิทธิพลของเศรษฐกิจและสังคมในขณะนั้น ซึ่งเริ่มก่อเกิดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายต่อเนื่องเรื่อยมา การก่อเกิดแนวคิดบริโภคนิยมเพราะคนในสังคมต้องการแสวงหาความสุขความสบายในชาตินี้ แสดงให้ปรากฏในรูปของการจ่ายเงินแทนการใช้แรงงาน

แนวคิดดังกล่าวได้ส่งผลให้มีการสร้างเครื่องรางของขลังตามความเชื่อว่าสามารถทำให้อยู่ยงคงกระพัน ฟันแทงไม่เข้า และมีชีวิตอยู่รอดปลอดภัยจากการสู้รบในยามสงครามหรือเมื่อต้องเสี่ยงต่อภยันตราย การสร้างพระเครื่องตามความเชื่อมีเหตุการณ์ตามที่ มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์[๕๓] ได้กล่าวไว้ว่า ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ยังมีศึกสงครามอย่างต่อเนื่อง กลุ่มโจรผู้ร้ายมักมีความรู้ความสามารถในด้านไสยศาสตร์และคาถาอาคมเป็นอย่างดี ในกฎหมายตราสามดวงได้กล่าวถึงโจรผู้ร้ายว่า โจรมีความรู้คุณเวทวิทยาคม สามารถสะกดให้เจ้าของทรัพย์หลับแล้วเอาทรัพย์สินไป นี้แสดงให้เห็นถึงพระเครื่องกับการยอมรับว่าขลัง

เหตุการณ์ร้ายแรงอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นคือ การเกิดระบาดของอหิวาตกโรค ทำให้มีผู้เสียชีวิตอย่างมาก ทางการไม่สามารถควบคุมโรคได้ ประชาชนส่วนใหญ่ก็หันมาพึ่งวิธีรักษาด้วยการดื่มน้ำมนต์ ประพรมน้ำมนต์ สวดมนต์รักษาศีล ปล่อยสัตว์ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เกิดเหตุการณ์ระบาดของอหิวาตกโรคขั้นรุนแรงถึง ๓ ครั้ง มีกล่าวไว้ในพระราชพงศาวดาร คือ ครั้งที่ ๑ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศล้านภาลัย พ.ศ. ๒๓๗๓ ครั้งที่ ๒ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๓๙๒ และครั้งที่ ๓ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. ๒๔๑๖ เหตุการณ์ระบาดของอหิวาตกโรคทำให้มีผู้เสียชีวิตอย่างมาก ประชาชนต่างก็หาที่พึ่งทางจิตใจ และเชื่อในความขลังศักดิ์สิทธิ์ของเครื่องรางของขลัง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางการแพทย์หรือสาธารณสุขได้พัฒนามากขึ้น จึงสามารถควบคุมอหิวาตกโรคไว้ได้ ถึงอย่างไรก็ตามคนในสังคมก็ยังพยายามสรรหาที่พึ่งทางใจ ทำให้เกิดพระกริ่งปวเรศขึ้น โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ

---

[๕๑] สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง.** (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๔.

[๕๒] สายชล สัตยานุรักษ์. พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒). (กรุงเทพฯ : มติชน. ๒๕๔๖), หน้า ๓๗.

[๕๓]มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์. **เล่าเรื่องกรุงสยาม.** (แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา. ๒๕๔๙), หน้า ๓๔๐.

ยาปวเรศวิริยาลงกรณ์ได้สร้างขึ้น รูปแบบของพระกริ่งปวเรศเป็นรูปพระพุทธเจ้าปางนั่ง มีพระหัตถ์ถือหม้อน้ำมนต์หรือวชิรหรือผลไม้ที่เป็นโอสถ เรียกว่า พระไภสัชชคุรุ ใช้สำหรับโสรจสรงทำน้ำมนต์รักษาโรคและบำบัดภัย การรักษาอหิวาตกโรค คือ นำพระกริ่งมาแช่น้ำเพื่อทำน้ำมนต์[๕๔] และในช่วง พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๘ ประเทศไทยต้องเข้าร่วมในสงครามอินโดจีน ส่งผลให้คนในสังคมไทยเกิดวิตกกังวนหวาดหวั่นกลัวภัย ในระยะดังกล่าวก็มีการยอมรับพุทธคุณของพระเครื่องอย่างกว้างขวาง มีการสร้างพระเครื่องของพระเกจิอาจารย์เป็นจำนวนมาก ทั้งทางพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย คณะรัฐบาล ก็มีนโยบายสร้างความเชื่อถือจากการสร้างพระเครื่องด้วย ก็เป็นปัจจัยกระตุ้นให้คนในสังคมนิยมและสนใจพระเครื่องมากขึ้น การยอมรับในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องไม่จำกัดอยู่เพียงเฉพาะประขาขนและพระเกจิอาจารย์ แม้พระผู้ใหญ่ชนชั้นปกครองระดับสมเด็จพระราชาคณะก็มีความเชื่อและสร้างพระเครื่อง[๕๕]

นอกจากมีการสร้างพระเครื่องแล้ว ยังมีการขุดหาพระเครื่องตามกรุต่าง ๆ ทั้งมีการตกพระตามสถานที่บรรจุพระเครื่องในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย และยังนิยมการห้อยหรือแขวนพระเครื่องอีกด้วย[๕๖] อีกทั้งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนิยมเก็บสะสมของเก่า เช่น พระเครื่อง ถ้วยลายคราม ปั้นชา หนังสือเก่า พระพุทธรูป เป็นต้น ส่งผลให้เกิดการลักลอบขุดโบราณสถานเพื่อค้นหาสิ่งของที่นิยมหรือต้องการ การขุดค้นนิยมขุดตามกรุของเจดีย์เก่า กระทั่งต่อมามีการออกประกาศห้ามไม่ให้ขุดทำลายเจดีย์สถาน การขุดค้นตามกรุเจดีย์ เพราะเป็นสถานที่ที่นิยมบรรจุสิ่งของมีค่าไว้ ในจดหมายเหตุประพาสต้นรัชกาลที่ ๕ ได้ระบุว่า เมื่อปีระกา จุลศักราช ๑๒๑๑ (พ.ศ. ๒๓๙๒) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆังฯ มาเยี่ยมญาติที่กำแพงเพชร ได้อ่านศิลาจารึกไทยโบราณที่อยู่วัดเสด็จฝั่งเมืองกำแพงเพชร ได้พบว่า พระเจดีย์โบราณบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า อยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก ๓ องค์ เกิดการชำรุดทั้งหมด พระยากำแพง (น้อย) เป็นผู้ว่าราชการเมืองในสมัยนั้นได้ทำการค้นหาจนได้พบตามที่ปรากฏในศิลาจารึก ขณะนั้นพระเจดีย์ทั้ง ๓ องค์นั้น ได้พบกรุพระพิมพ์สกุลทุ่งเศรษฐีแบบต่าง ๆ จำนวนมาก ภายในกรุพบแผ่นลานเงินจารึกภาษาขอมเล่าถึงตำนานการสร้างพระพิมพ์ และวิธีการสักการบูชา พุทธคุณที่ระบุไว้ในจารึก คือ บูชาแล้วทำให้สำเร็จสมดังปรารถนา และยังคุ้มครองให้แคล้วคลาด

๒.๑.๒.๖ การสร้างในโอกาสพิเศษ

การสร้างพระเครื่องมีปัจจัยที่สำคัญเกิดจากความคิดความเชื่อในแต่ละยุคสมัย อาจมีทั้งสืบต่อความคิดความเชื่อเดิมหรือปรับประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน บางทีคติการสร้างก็เกิดขึ้นกับโอกาสพิเศษที่มีความคิดว่าเป็นความสำคัญ พระเครื่องที่สร้างในโอกาสพิเศษในประเทศเทศไทย ผู้ศึกษาสืบค้นข้อมูลประวัติการสร้างและพบว่ามีคติการสร้างครั้งที่ยิ่งใหญ่ที่น่าศึกษาและน่าสนใจ ดังนี้

---

[๕๔] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **จดหมายเหตุประพาสต้นรัชกาลที่ ๕.** (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา. ๒๕๑๙), หน้า ๖๓-๖๙.

[๕๕] สรพล โศภิตกุล, **ส่องเหรียญส่องพระ,** หน้า ๕๑.

[๕๖] สรศัลย์ แพ่งสภา. **หวอ ชีวิตไทยในไฟสงครามโลกครั้งที่ ๒.** (กรุงเทพฯ : สารคดี. ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๕.

๑) การสร้างพระเครื่องครั้งกรณีพิพาทอินโดจีนหรือสงครามอินโดจีน ในครั้งนั้น การเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ที่มีนิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งประชาชน ทำให้จอมพล ป.พิบูลสงคราม ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุดในขณะนั้น ต้องส่งทหารข้ามพรมแดนเพื่อเข้าไปยึดพื้นที่คืนท่ามกลางกระแสชาตินิยม เกิดการสู้รบตามแนวชายแดนทั้งทางบกทางอากาศอย่างหนัก การต่อสู้กันถึงกลางปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นแสดงเจตจำนงเข้าช่วยไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง เหตุการณ์จบลงด้วยฝรั่งเศสได้มอบพื้นที่บางส่วนคืนให้แก่ไทย ฝ่ายไทยปกครอง ๔ จังหวัด คือ พิบูลสงคราม พระตะบอง นครจำปาศักดิ์ และลานช้าง หลังจากที่เข้ามามีบทบาทของชาวญี่ปุ่นในเหตุการณ์นี้ เป็นที่คาดหมายว่า ญี่ปุ่นจะยกทัพเข้าสู่ประเทศไทยในอนาคต จอมพล ป.พิบูลสงครามได้รณรงค์ให้ประชาชนเตรียมพร้อมรับสานการณ์ ทั้งในพระนครและต่างจังหวัดต่างวิพากษ์วิจารณ์ในการเกิดสงครามในอนาคต ต่อมาเมื่อวันที่ ๘ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เวลา ๐๒.๐๐ น. กองทัพญี่ปุ่นได้ยกทัพขึ้นบกที่ประจวบคีรีขันธ์และอีกหลายจังหวัดในภาคกลางที่ติดอ่าวไทย มีการต่อสู้อย่างเข้มแข็งของทหารไทย ญี่ปุ่นยังไม่บุกรุกเข้ามาได้ ทางญี่ปุ่นประกาศว่าไม่ต้องการยึดครองประเทศไทยเพียงแต่ขอใช้เส้นทางเป็นทางผ่านไปประเทศพม่าและอินเดียเท่านั้น การต่อสู้ดูท่าจะยืดเยื้อ กระทั่งอัครราชทูตญี่ปุ่นเข้าพบนายกรัฐมนตรีของไทยและเห็นว่าไม่สามารถต้านทานกองกำลังญี่ปุ่นได้นานจึงยอมยุติการต่อสู้และทำพิธีลงนามร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม[๕๗]

การสร้างพระเครื่องปรากฏหลักฐานว่า พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยร่วมกับรัฐบาลสนับสนุนให้สร้างในรูปแบบพระบูชา ชื่อรุ่นพระพุทธชินราชอินโดจีน จัดสร้างประมาณ ๙๐,๐๐๐ องค์ และคัดสภาพสมบูรณ์ของพระเครื่องให้เหลือ ๘๔,๐๐๐ องค์ การสร้างพระเครื่องรุ่นนี้เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับประชาชนและทหารที่เข้าร่วมในสงครามแล้ว ยังสร้างเพื่อความเชื่อมั่นและสร้างภาพลักษณ์ให้เห็นว่ารัฐบาลเป็นผู้นำทางด้านการปกครอง โดยเชื่อมโยงความเชื่อความศรัทธาของแต่ละภูมิภาคเข้าด้วยกัน ใช้พระเครื่องเป็นสื่อกลางและพยายามสร้างความเป็นชาตินิยมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งมีนโยบายใช้พระเครื่องเป็นเครื่องมือ พระเครื่องรุ่นนี้สร้างโดยพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยร่วมกับรัฐบาล และเป็นพระเครื่องรุ่นแรกที่นิมนต์พระเกจิอาจารย์จากจังหวัดต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงทั่วประเทศเข้าร่วมพิธีพุทธาภิเษก มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานสงฆ์[๕๘] รัฐบาลจึงถือว่ามีความสำคัญในการบริหารและปกครองประเทศ พระเครื่องได้แบบมาจากพระพุทธชินราชซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นไทย เป็นตัวแทนภาพความเจริญรุ่งเรืองของวัฒนธรรมไทย การสร้างและแจกจ่ายพระเครื่องรุ่นนี้ไปทั่วประเทศทำให้ประชาชนยอมรับในสัญลักษณ์ที่รัฐบาลสร้างขึ้น[๕๙]

---

[๕๗] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๑๐๗-๑๐๙.

[๕๘] **จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครบรอบศตวรรษ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๐.** (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๕.

[๕๙] ชาตรี ประกิตนนทการ. **พระพุทธชินราชในประวัติศาสตร์การสร้างความเป็นไทย.** ใน "เมืองโบราณ" ๓๒,๓ : ๔, กรกฎาคม-กันยายน. ๒๕๔๙), หน้า ๖๔๖๕.

๒) การสร้างพระเครื่องกึ่งพุทธศตวรรษ จากที่ประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมไทยยังคงมีต่อเนื่อง แต่พอมาถึงช่วงกึ่งพุทธกาล รัฐบาลมีกำหนดจัดงานเฉลิมฉลองเพื่อเป็นการผ่อนคลายความกลัวให้กับคนในชาติ มีกิจกรรมมากมายรวมถึงการสร้างพระเครื่องด้วย พระเครื่องสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ มีชื่อเรียกว่าพระเครื่อง ๒๕ พุทธศตวรรษ และเพื่อหาทุนสร้างพุทธมณฑลที่จังหวัดนครปฐม การจัดสร้างพระเครื่องครั้งนี้ยิ่งใหญ่มาก จำนวนพระเครื่องที่สร้างมีจำนวนมากที่สุดเป็นประวัติการณ์ นิมนต์พระเกจิอาจารย์จากทั่วประเทศและมีการโฆษณาผ่านทางโทรทัศน์

จากงานศึกษาของณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์[๖๐] ได้ศึกษาข้อมูลการสร้างและอธิบายไว้ว่า การสร้างพระเครื่องครั้งนี้ มี พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นประธานในการจัดสร้าง ขณะนั้นเป็นผู้มีบทบาททางการเมืองสูง การจัดสร้างสันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมที่มีแนวคิดเรื่องคอมมิวนิสต์แผ่ขยายไปสู่ประชาชนจำนวนมาก และในขณะนั้น พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ มีนโยบายปราบปรามกลุ่มคอมมิวนิสต์ด้วย

พระเครื่อง ๒๕ พุทธศตวรรษ จัดสร้างขึ้น ๓ ชนิด คือ ๑) เนื้อทองคำ จำนวน ๒,๕๐๐ องค์ ๒) เนื้อชิน จำนวน ๒,๔๒๑,๒๕๐ องค์ และ ๓) เนื้อดินผสมเกสร จำนวน ๒,๔๒๑,๒๕๐ องค์ รวมทั้งสิ้น ๔,๘๔๕,๐๐๐ องค์ การสร้างพระเครื่องได้ทำพิธีพุทธาภิเษก ๓ วัน ๓ คืน ในพระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร พระเครื่องรุ่นนี้สร้างขึ้นมาให้เห็นนัยทางการเมือง และการจัดสร้างยิ่งใหญ่มากและจัดสร้างจำนวนมากเป็นประวัติการณ์ อีกทั้งยังเปิดให้เช่าบูชานานที่สุด

นอกจากที่กล่าวแล้ว การสร้างพระเครื่องในโอกาสพิเศษยังพบอีกว่ามีการสร้างพระเครื่องในโอกาสสำคัญที่ทางหน่วยงานราชการของรัฐ องค์กรต่าง ๆ ถาวรวัตถุทางศาสนา หรือส่วนที่เป็นสาธารณะสงเคราะห์ก็นิยมสร้างพระเครื่อง อาจอยู่ในรูปแบบการสร้างเพื่อหารายได้ในการสงเคราะห์หรือสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ด้วย

๓) การสร้างเพื่อปลูกจิตสำนึกความสามัคคีของคนในชาติ การใช้แนวทางการต่อต้านระบอบคอมมิวนิสต์ที่ขยายตัวอยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และยิ่งมีความรุนแรงขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช มีพระราชประสงค์ให้ประชาชนในชาติมีจิตสำนึกในความสามัคคี จึงได้จัดสร้างพระพิมพ์สมเด็จจิตรลดาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยนำมวลสารส่วนพระองค์อาทิดอกไม้ที่ประชาชนทูลเกล้าฯ ถวายในการเสด็จพระราชดำเนินเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และแขวนไว้ที่องค์พระตลอดเทศกาล อีกทั้งเส้นพระเจ้าซึ่งเจ้าพนักงานได้รวบรวมไว้หลังจากทรงเครื่องใหญ่ทุกครั้ง นอกจากนั้นยังนำมวลสารที่เชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์จากสถานที่ซึ่งเป็นที่เคารพของประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ เมื่อทรงสร้างพระพิมพ์จิตรลดาเสร็จสิ้นแล้ว ก็ได้พระราชทานแก่ทหาร ตำรวจ ข้าราชการ และพลเรือน โดยไม่ได้เข้าพิธีพุทธาภิเษกจากพระเกจิอาจารย์แต่อย่างใด การสร้างพระพิมพ์รุ่นนี้เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศไทย และสร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันของประชาชนในชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระวิริยะอุตสาหะในการสร้างพระพิมพ์ขึ้นด้วยพระองค์เอง แสดงให้เห็นว่าทรงตั้งพระราชหฤทัยในการสร้างพระพิมพ์เพื่อให้ทรงคุณค่า และ

[๖๐] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์**, หน้า ๑๔๓-๑๕๐.

ให้เห็นความร่วมมือของทุกฝ่ายในการแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์[๖๑] พระสมเด็จจิตรลดาหรือพระกำลังแผ่นดิน หรือประชาชนทั่วไปเรียกว่าสมเด็จจิตรลดาหรือพระจิตรลดา เป็นพระเครื่องที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง สร้างทั้งสิ้น ๒,๕๐๐ องค์ มีพระราชดำรัสแก่ผู้รับพระราชทานว่า ให้ปิดทองที่หลังองค์พระปฏิมาแล้วเอาไว้บูชาตลอดไป ให้ทำดีโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ พระสมเด็จจิตรลดาสร้างทั้งหมด ๗ รุ่น คือ รุ่น พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๓

ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ พระบาทสมเด็จพระจ้าอยู่หัวฯ ให้จัดสร้างพระเครื่องที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงทางอุดมการณ์รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ใช้ชื่อว่า หนึ่งในสยาม เพื่อพระราชทานแก่ทหาร ตำรวจ และอาสาสมัครรักษาดินแดน การสร้างพระเครื่องหนึ่งในสยามมีลักษณะด้านหน้าเหรียญเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับในเรือนแก้ว ข้างขวาซุ้มเรือนแก้วมีข้อความว่า อิ สฺวา สุ ข้างซ้ายซุ้มเรือนแก้วมีข้อความว่า อ อุ ม ใต้ซุ้มเรือนแก้วมีข้อความว่า พระไพรีพินาศ พ.ศ. ๒๕๑ ๙ ด้านหลังตรงกลางมีพระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประทับบนพระแท่น[๖๒]

นอกจากพระเครื่องที่จัดสร้างขึ้นโดยพระมหากษัตริย์แล้ว ยังพบว่ามีการสร้างพระเครื่องจากพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมากอีกรูปหนึ่ง คือ หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ ได้อนุญาตให้จัดสร้างขึ้นเพื่อแจกจ่ายทหาร ตำรวจ และอาสาสมัครรักษาดินแดน การสร้างเหรียญของหลวงปู่แหวนก็มีนัยทางการเมืองเข้าไปสอดแทรก พบได้จากการตั้งชื่อรุ่นของพระเครื่อง เช่น รุ่นพิทักษ์แผ่นดินไทย รุ่นรวมใจ รุ่นถิ่นกำเนิด รุ่นไทยรวมพลัง รุ่นเมตตาพัฒนาสามัคคี รุ่นยิ้มสู้ เป็นต้น การสร้างพระเครื่องรุ่นนี้แจกกลุ่มผู้รักษาความปลอดภัยตามชายแดนทุกแห่งและยังเพื่อให้คนไทยได้สมัครสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน ให้คงความเป็นเอกราชรักษาชาติไว้ และให้รู้ตื่นอยู่ทุกขณะ ให้สมกับคำว่า เราสู้ สู้ตรงนี้ สู้ที่นี่[๖๓]

๒.๑.๒.๗ การสร้างพระเครื่องในเชิงพาณิชย์

การสร้างพระเครื่องจากอดีตถึงปัจจุบันมีข้อจำกัดและแตกต่างกันตามยุคสมัย จากข้อมูลที่ศึกษาเพื่ออ้างอิงประกอบนั้น พบว่า ในครั้งอดีตการสร้างพระเครื่องเกิดขึ้นจากศรัทธาความเชื่อและสร้างจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ได้ใช้ทุนในการจัดซื้อวัสดุ แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไปก็ทำให้สิ่งที่มีอยู่ในสังคมเปลี่ยนไปด้วย พระเครื่องก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีการปรับเปลี่ยนระบบความคิดความเชื่อเช่นเดียวกัน ความนิยมพระเครื่องของคนในสังคมเมื่อมีจำนวนมากขึ้นก็ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคติการสร้างไปด้วย ในสังคมไทยพระเครื่องได้เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่องก็เกิดขึ้นตาม เช่น ธุรกิจการสร้างพระเครื่อง ธุรกิจแผงพระเครื่อง ธุรกิจโฆษณาพระเครื่อง เป็นต้น ส่งผลให้ราคาพระเครื่องผันผวนไปตามภาวะเศรษฐกิจ จำนวนเงินหมุนเวียนในวงการพระเครื่องมีมากกว่า ๒๐,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี และมีโอกาสเพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดการหลอกลวง

---

[๖๑] ชายเดี่ยว พัฒนาสุวรรณ, และไชยา พัฒนาสุวรรณ. **พระกำลังแผ่นดิน.** (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๔๑), หน้า ๒๐-๒๙.

[๖๒] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๑๖๕.

[๖๓] สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง. (กรุงเทพฯ : ๖ ตุลารำลึก. ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๕-๑๔๘.

หรือการโกงเงินขึ้น เป็นคดีฟ้องร้องกระทำผิดเกี่ยวกับการสร้างธุรกิจพระเครื่อง เช่น คดีอมเงินเหรียญนามสกุล และคดีพระสมเด็จเหนือหัว[๖๔]

เรื่องเล่ารวมถึงข่าวที่ตีพิมพ์เกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์แสดงปาฏิหาริย์ของพระเครื่องได้รับความสนใจและแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว และในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้มีนิตยสารพระเครื่องฉบับแรกออกจำหน่าย เนื้อหาของเล่มมี ๘ หน้า และวางจำหน่ายเดือนละครั้ง เนื้อหาในนิตยสารกล่าวถึงประวัติพระเครื่องที่สร้างขึ้น ประวัติพระเกจิอาจารย์ รวมทั้งชื่อของเจ้าของพระเครื่อง และในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ตรียัมปวายเป็นนามแฝงของประจน กิติประวัติ ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับพระเครื่องขึ้นเป็นครั้งแรก หนังสือเล่มนี้มีอิทธิพลต่อวงการพระเครื่องเป็นอย่างมาก เป็นจุดเริ่มต้นในการจัดพระเครื่องเข้าเป็นชุด เรียกว่า เบญจภาคี เริ่มแรกเป็นเพียงไตรภาคี คือ มี ๓ องค์เท่านั้น ประกอบด้วยพระสมเด็จวัดระฆัง พระนางพญาพิษณุโลก และพระรอดลำพูน ลำดับต่อมาเพิ่มพระซุ้มกอกำแพงเพชร และพระผงสุพรรณสุพรรณบุรีเข้าไป[๖๕]

การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องได้กระจายสู่สังคม ทำให้เกิดการแสวงหาและต้องการสะสมหรือต้องการครอบครอง ทำให้พระเครื่องได้รับความนิยมและเริ่มมีราคาสูงขึ้นตามประสบการณ์เรื่องเล่า ความนิยมในพระเครื่องทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน นำสู่การตั้งโต๊ะวางพระเครื่องให้ผู้สนใจได้เลือกจับจองเป็นเจ้าของในลักษณะซื้อขายแลกเปลี่ยน ราวปี พ.ศ. ๒๔๙๗ มีการตั้งแผงพระเครื่องขึ้นที่บริเวณหน้าศาลอาญา เป็นจุดเริ่มต้นของตลาดพระเครื่อง และขยายตลาดออกไปสู่ลานโพธิ์วัดมหาธาตุท่าพระจันทร์ ราคาพระเครื่องเพิ่มสูงมาก เช่น พระท่ากระดาน ราคาเช่าองค์ละ ๑,๕๐๐-๒,๐๐๐ บาท (ราคาก๋วยเตี๋ยวในขณะนั้นราคาชามละ ๒๕ สตางค์) ราคาพระเครื่องที่สูงและได้รับความนิยมนั้น เมื่อได้ครอบครองจึงเก็บรักษาอย่างดี อีกทั้งเข้ากรอบเลี่ยมทองนำมาแขวนคอ ทำให้ธุรกิจเลี่ยมพระทำกรอบพระเกิดตามมา จากที่พระเครื่องมีราคาสูงขึ้นทำให้มีการปลอมแปลงพระเครื่องเพื่อจำหน่าย นอกจากนั้นยังมีนักขุดเจาะกรุเจดีย์เพื่อหาพระสมเด็จในอีกหลายแห่ง จนวัดบางขุนพรมประกาศเปิดกรุของวัดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐ มีพลเอกประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้นเป็นประธานในการเปิดกรุ ได้นำเอาพระสมเด็จออกมาให้เช่าบูชา มีคนสนใจและสั่งจองจนไม่เพียงพอต่อความต้องการ การจัดสร้างพระเครื่อง ๒๕ พุทธศตวรรษ เมื่อคราวเฉลิมฉลองพระพุทธศาสนา ๒๕๐๐ ปี ที่ทางรัฐบาลจัดสร้าง ก็ได้กำหนดราคาพระเครื่องเนื้อทองคำเช่าบูชาองค์ละ ๒,๕๐๐ บาท พระเครื่องเนื้อชินและเนื้อผงเช่าบูชาองค์ละ ๑๐ บาท เทียบราคาก๋วยเตี๋ยวขณะนั้นราคาชามละ ๕๐ สตางค์ ถึง ๑ บาท[๖๖] ส่งผลให้พระเครื่องเกิดกระแสนิยมและผูกติดกับราคาการเช่าบูชาของผู้สนใจ

การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยส่งผลให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไป ความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปรากฏให้เห็น เช่น การเกิดขึ้นของลัทธิเสด็จพ่อ ร.๕ การนับถือ

---

[๖๔] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

[๖๕] ประชุม กาญจนวัฒน์, **พระเครื่องเลื่องชื่อ,** หน้า ๔๘-๑๐๘.

[๖๖] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๑๔๖.

เจ้าแม่กวนอิม การเกิดกระแสนับถือพระสุพรรณกัลยา[๖๗] รวมถึงพระเครื่องที่สร้างขึ้นมาโดยพระเกจิอาจารย์ และมีการตั้งชื่อรุ่นต่าง ๆ ที่สะท้อนเชื่อมโยงให้เห็นความเชื่อกับเศรษฐกิจเข้าไว้ร่วมกัน พระเกจิอาจารย์ที่สร้างพระเครื่องและได้รับความนิยมสูงสุด คือ หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ แห่งวัดบ้านไร จังหวัดนครราชสีมา หลวงพ่อคูณเริ่มสร้างวัตถุมงคลเป็นตะกรุดโทน ตะกรุดทองคำ ฝังไว้ที่ใต้ท้องแขน เริ่มสร้างราวปี พ.ศ. ๒๕๐๖ และสร้างพระเครื่องรุ่นแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นต้นมา หลวงพ่อคูณเป็นพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมาก และได้รับความเชื่อความศรัทธาเป็นอย่างมาก รายได้จากพระเครื่องมากกว่า ๑,๐๐๐ ล้านบาท การตั้งชื่อรุ่นพระเครื่องที่สร้างแต่ละครั้งสื่อความหมายเชื่อมโยงเข้ากับการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในเวลานั้น ขณะนั้นก็มีการปลอมพระเครื่องหลวงพ่อคูณมากที่สุด พระเครื่องหลวงพ่อคูณสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๘ มีมากกว่า ๑,๐๐๐ รุ่น การสร้างพระเครื่องและตั้งชื่อรุ่นพระเครื่องแต่ละครั้งให้แตกต่างกันออกไป แต่สื่อความหมายถึงเศรษฐกิจ การเงิน ฐานะ เช่น กูให้ทำ ผู้บูชารวยลูกเดียว รวยแน่ รวยไม่เลิก รวยบูรพา มหาเศรษฐี ดวงเศรษฐี เจ้าสัวมหาเศรษฐี เหลือกินเหลือใช้ ทวีคูณ คูณให้ลาภ คูณเงินทองโชคลาภ เป็นต้น

ธุรกิจแผงพระเครื่องหรือตลาดพระเครื่องเป็นจุดเริ่มต้นของกลุ่มนักนิยมพระเครื่อง ได้มาสังสรรค์แลกเปลี่ยนความรู้เรื่องพระเครื่องด้านพุทธคุณรวมถึงประสบการณ์ตรงของพระเครื่องต่าง ๆ สถานที่เป็นร้านกาแฟชื่อบาร์มหาบัวผัน อยู่ติดวัดศิริอำมาตย์หลังโรงแรมรัตนโกสินทร์ กระทั่งเริ่มมีการให้เช่าพระเกิดขึ้น เริ่มจากการแลกพระเครื่องกับพระเครื่องด้วยกัน หากพระเครื่ององค์ใดได้รับความนิยมสูงกว่าพระเครื่องอีกองค์ที่นำมาแลก อาจมีการเพิ่มพระเครื่องให้อีกจำนวนหนึ่งตามความพอใจของผู้แลกเปลี่ยน ต่อมาเปลี่ยนเป็นการเพิ่มชดเชยเป็นเงิน และเป็นการซื้อขายกันในที่สุด แต่สมัยนั้นคำว่าซื้อขายหรือว่าผู้ซื้อผู้ขายไม่เป็นที่นิยมเรียก เพราะพระเครื่องนั้นเกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา จึงเลี่ยงมาใช้คำว่าเช่ากับให้เช่า หรือผู้เช่ากับผู้ให้เช่า[๖๘] ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๖ มีการเปิดแผงวางขายพระเครื่องที่บริเวณใต้ต้นมะขามหน้าศาลแพ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามสนามหลวง จากนั้นขยายพื้นที่ไปยังลานโพธิ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และย้ายไปที่ตลาดท่าพระจันทร์ริมแม่น้ำเจ้าพระยา และตลาดพระเครื่องบางส่วนได้ขยายสาขาหรือย้ายร้านไปตั้งตามห้างสรรพสินค้าและศูนย์การค้าชั้นนำ มีห้างพันทิพย์พลาซ่าเป็นแห่งแรกที่นำศูนย์พระเครื่องเข้าไปตั้งในห้างสรรพสินค้า ธุรกิจแผงพระเครื่องรวมถึงศูนย์พระเครื่องมีมากกว่า ๕,๐๐๐ แผงทั่วประเทศไทย เฉพาะในกรุงเทพฯ ประมาณ ๓,๐๐๐ แผง[๖๙]

การสร้างพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบธุรกิจหรือในเชิงพาณิชย์นั้น พบว่าการสร้างแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายมากน้อยแตกต่างกันตามวัสดุและจำนวนสร้าง ค่าใช้จ่ายหากเป็นพระเนื้อผงตกราคาองค์ละ ๕-๘ บาท เนื้อโลหะตกราคาองค์ละ ๙๐ บาท เนื้อเงินตกราคาองค์ละ ๓๐๐-๕๐๐ บาท เนื้อทองคำตกองค์ละ ๘,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท (เนื้อทอง ๒ กรัม ทองคำ ๑ บาท น้ำหนัก ๑๕.๒ กรัม) พระเครื่องแบบเหรียญเริ่มต้นที่องค์ละ ๕๐ บาท เนื้อโลหะหล่อแบบโบราณตกองค์ละ

---

[๖๗] นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ยุคสมัยไม่เชื่ออย่าลบหลู่.** (กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัดมหาชน. ๒๕๔๑), หน้า ๑๓-๑๙.

[๖๘] วัชรกร รัตนกิจ, **พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ,** หน้า ๙.

[๖๙] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ บาท เนื้อโลหะหล่อแบบเทคนิคใหม่ตกราคาองค์ละ ๑,๕๐๐-๒,๐๐๐ บาท ค่าแกะบล็อกแม่พิมพ์ประมาณ ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท ค่านิมนต์ถวายพระเกจิอาจารย์พิธีพุทธาภิเษก ๑๐,๐๐๐-๓๐,๐๐๐ บาท ค่าพระระดับต่อรูป ๕๐๐-๑,๐๐๐ บาท ค่าเครื่องบวงสรวง ๑๐,๐๐๐ บาท ค่าประชาสัมพันธ์ก็ต้องมีตั้งงบค่าใช้จ่ายไว้ สรุปแล้วค่าใช้จ่ายน้อยมากขึ้นอยู่กับการสร้าง[๗๐]

สรุปได้ว่า พระพิมพ์สร้างขึ้นตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สร้างขึ้นเพื่อแสดงออกถึงความเคารพบูชาในพระพุทธเจ้าภายหลังดับขันธ์ปรินิพพาน ระยะแรกน่าจะเกิดขึ้นจากภาพจำลองสัญลักษณ์สังเวชนียสถาน เช่น รูปธรรมจักร สถูป ต้นโพธิ์ เป็นต้น ต่อมาก็เป็นรูปพระพุทธเจ้าประกอบอยู่ด้วย และปรากฏในพระพิมพ์ครั้งแรกสมัยราชวงศ์กุษาณะสืบต่อถึงราชวงศ์คุปตะ ปาละ-เสนะตามลำดับ แหล่งพระพิมพ์ปรากฏทั่วทุกภาคในอินเดียตลอดถึงประเทศใกล้เคียงที่รับอิทธิพลความเชื่อพระพุทธศาสนา

๒.๑.๓ แบ่งตามกลุ่มผู้สร้าง

กลุ่มผู้สร้างพระเครื่อง การศึกษาครั้งนี้ได้รวบรวมหลักฐานข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นกลุ่มผู้สร้างพระเครื่อง และจากที่ได้ศึกษาสามารถจำแนกกลุ่มได้ดังต่อไปนี้

๒.๑.๓.๑ กลุ่มประชาชน

แรกเริ่มจากหลักฐานข้อมูลการสร้างสื่อสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่พบสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นจากความศรัทธาของกลุ่มประชาชนผู้เคารพนับถือพระพุทธศาสนา และอาศัยอยู่บริเวณใกล้พื้นที่สังเวชนียสถาน ๔ ตำบลในประเทศอินเดีย การสร้างขึ้นด้วยเหตุผลเพื่อต้องการสิ่งแทนความระลึกนึกถึงสถานที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า สิ่งแทนที่สร้างขึ้นหวังว่าให้เป็นเครื่องตอกย้ำความทรงจำว่าเคยมาสถานที่แห่งนี้ ดังที่ ยอร์ช เซเดส์[๗๑] ได้ให้ความเห็นไว้ว่า กลุ่มคนที่ริเริ่มการสร้างพระพิมพ์นั้นน่าจะเป็นกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่มีฐานะยากจน ไม่สามารถแสวงหาทรัพย์สมบัติที่มีค่ามาสร้างได้ แต่ด้วยความเชื่อความศรัทธาจึงพากันสร้างรูปพระพุทธเจ้าด้วยก้อนดิน อันเป็นวัตถุหาง่ายในท้องถิ่นที่อยู่ เห็นว่าเป็นหนทางได้มาซึ่งบุญกุศลเช่นกัน ซึ่งไม่ต้องอาศัยสติปัญญาชั้นสูง

จากการสืบค้นข้อมูลตั้งข้อสังเกตได้ว่า กลุ่มของประชาชนที่สร้างมีมูลเหตุจากความปรารถนาให้บุญหนุนส่งตนได้พบความสุขความเจริญยิ่งขึ้นในชาติหน้า จึงได้นำเอาดินมาก่อรูปเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ความปรารถนาเช่นนี้จึงนิยมพากันสร้างเป็นจำนวนมาก บางคนสร้างมากถึง ๘๔,๐๐๐ องค์ การสร้างรูปพระพุทธเจ้าด้วยดินพบหลักฐานจำนวนมากตามถ้ำในแหลมมลายู การสร้างรูปพระพุทธเจ้ามีความเชื่อว่าได้บุญกุศลยิ่งใหญ่กว่าบุญอื่น แต่การสร้างด้วยโลหะหรือแกะสลักไม้หรือหินนั้นจะต้องเป็นผู้มีฐานะมีฝีมือถึงจะทำได้ ส่วนประชาชนทั่วไปก็นำดินมาเป็นวัสดุก่อรูป

๒.๑.๓.๒ กลุ่มชนชั้นผู้ปกครองหรือกษัตริย์

ในกลุ่มชนชั้นผู้ปกครองหรือกษัตริย์มีบทบาทอย่างมากในการสร้างสัญลักษณ์ทางความเชื่อ ซึ่งหากผู้ปกครองหรือกษัตริย์มีความเชื่อเรื่องใดย่อมมีผลต่อผู้อยู่ภายใต้การปกครอง

---

[๗๐] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๑๗๘-๑๗๙.

[๗๑] ยอร์ช เซเดส์, **ตำนานพระพิมพ์,** หน้า ๓๒.

จากการศึกษาตั้งข้อสังเกตได้ว่า ข้อมูลจากอดีตปรากฏผ่านประวัติศาสตร์และโบราณคดีสันนิษฐานได้ว่า การสร้างพระพิมพ์ที่มีรูปพระพุทธเจ้าปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยของพระเจ้ากนิษกะแห่งราชวงศ์กุษาณะ การได้รับอิทธิพลจากกรีกที่สร้างรูปเทพเจ้าเพื่อใช้ในการสักการะ พระพิมพ์ที่มีรูปบุคคลหมายถึงพระพุทธเจ้าสร้างขึ้นในอินเดียราวปี พ.ศ.๖๐๐[๗๒] จนเป็นที่นิยมแพร่หลาย พระเจ้ากนิษกะโปรดให้สร้างพระพุทธรูปพร้อมตีพิมพ์ไว้ด้านหลังของเงินเหรียญของพระองค์ ได้สร้างสืบต่อมาในสมัยราชวงศ์คุปตะ ปาละ-เสนะ และพระพิมพ์ก็ได้รับอิทธิพลการสร้างในเขตทั่วบริเวณประเทศอินเดีย และรวมถึงประเทศใกล้เคียงด้วย[๗๓]

จากหลักฐานพบว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้สร้างพระพิมพ์นั้น เช่น พระพิมพ์ดินเผาที่พบในกรุของสถูปร้างเมืองพุกามประเทศพม่า ที่ฐานพระมีพระคาถา เย ธมฺมาฯ และต่อท้ายด้วยคำว่า ศรีอนุรุทธเทวะ อันหมายถึงพระเจ้าอโนรธาหรืออนิรุทธมหาราชผู้ยิ่งใหญ่แห่งอาณาจักรพุกามในช่วงศตวรรษที่ ๑๖[๗๔] ในประเทศไทยมีหลักฐานเกี่ยวกับผู้สร้างพระพิมพ์ เช่นในจารึกวัดบางสนุก จังหวัดแพร่ เป็นจารึกอักษรไทยแบบสุโขทัย สันนิษฐานว่าจารึกในราว พ.ศ. ๑๘๘๒ มีข้อความกล่าวถึงเจ้าเมืองตรอกสลอบ ได้ชักชวนลูกเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งเป็นชนชั้นปกครองตลอดจนไพร่ไทยทั้งหลาย ได้พิมพ์รูปพระด้วยเหียกด้วยดินได้หมื่นพันร้อยแปดอัน[๗๕]

๒.๑.๓.๓ กลุ่มพระสงฆ์เกจิอาจารย์

จากการสันนิษฐานหลักฐานที่พบตามโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีหลายแห่งในประเทศอินเดีย บ่งชี้ว่ากลุ่มชนที่ทำพระพิมพ์จำนวนมากมายเหล่านี้น่าจะเป็นกลุ่มพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ซึ่งมีการผลิตคล้ายกับโรงงาน เช่นเดียวกันกับพระลามะในประเทศธิเบตที่นิยมสร้างพระพิมพ์เพื่อเป็นการทำบุญและฝึกกรรมฐาน[๗๖]

ส่วนหลักฐานการสร้างพระเครื่องของพระเกจิอาจารย์ที่ปรากฏในประเทศไทยพบว่า มีการสร้างพระเครื่องมาตั้งแต่สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆษิตาราม เป็นต้นแบบที่รู้จักและนิยมเป็นอย่างมาก มีชื่อเรียกว่าพระสมเด็จฯบ้าง สมเด็จวัดระฆังฯบ้าง หลวงพ่อโตบ้าง ต่อมาก็มีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (มา) วัดจักรวรรดิราชาวาส หรือเรียกว่าวัดสามปลื้ม มีชื่อเรียกว่าพระวัดสามปลื้มบ้าง สมเด็จฯวัดสามปลื้มบ้าง ต่อมาสมเด็จพระสังฆราช(สุกไก่เถื่อน)วัดราชสิทธารามหรือวัดพลับ การสร้างพระเครื่องของกลุ่มพระสงฆ์ตั้งข้อสังเกตพบว่า มีพระมหาเถระชั้นปกครองหลายรูปได้เป็นผู้มีบทบาทในการสร้างจนเป็นที่รู้จักทั่วไปในปัจจุบัน

---

[๗๒] ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ตำนานพระพุทธเจดีย์,** หน้า ๘๘.

[๗๓] สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. **ศิลปะอินเดีย.** (กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๕), หน้า ๘๒.

[๗๔] กฤษฎา พิณศรี. **“พระพิมพ์สมัยเมืองพุกามแบบพระเจ้าอนิรุทธ”** ศิลปากร ๔๐,๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐), หน้า ๖๓.

[๗๕] ศิลปากร, กรม. **จดหมายเหตุฟอร์บัง,** หน้า ๒๔.

[๗๖] ธนกฤต ลอยสุวรรณ. **การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา.** (กรุงเทพฯ : ศิลปะศาตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

ในยุคที่พระสงฆ์สร้างพระเครื่องนั้น หากติดตามข้อมูลตั้งแต่เริ่มสร้างมาจนถึงปัจจุบันพบว่า การสร้างพระเครื่องของพระสงฆ์นอกจากจะมีพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่แล้ว ยังมีพระสงฆ์ที่ได้รับความเคารพนับถือของชาวพุทธ และมีความเชื่อมั่นว่ามีคาถาอาคมสามารถออกเหรียญได้ ก็จะปรากฏหลักฐานข้อมูลการสร้าง เช่น หลวงปู่ศุขวัดมะขามเฒ่า หลวงพ่อปานวัดบางนมโค หลวงพ่อเงินวัดบางคลาน หลวงปู่ทวดวัดช้างไห้ หลวงปู่แหวนวัดดอยแม่ปั๋ง เป็นต้น

พระสงฆ์ที่สร้างพระเครื่องที่มีคนรู้จักทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศอีกรูปหนึ่ง คือ หลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ (พระเทพวิทยาคม) วัดบ้านไร่ อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา มีการสร้างจำนวนมากรุ่นหลากหลายรูปแบบ อีกทั้งมีการผลิตซ้ำเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการ ตั้งข้อสังเกตพบว่า การสร้างพระเครื่องในยุคของหลวงพ่อคูณเป็นที่นิยมมากที่สุด และยังพบอีกว่ามีการสร้างจตุคามรามเทพที่ได้รับความนิยมมากที่สุดเช่นเดียวกัน

๒.๑.๓.๔ กลุ่มรัฐบาลนักการเมือง

จากการศึกษาประวัติศาสตร์การสร้างพระเครื่องที่มีกลุ่มรัฐบาลนักการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้อง เริ่มจากประเทศไทยช่วงมีแนวคิดของการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์แพร่เข้ามาช่วงปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ทำให้รัฐบาลต้องควบคุมและปราบปรามแนวคิดอย่างต่อเนื่อง ในช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ต้องการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของผู้นำประเทศให้แตกต่างจากผู้นำที่ใช้อำนาจและแสวงหาผลประโยชน์ หันมาทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์วัดและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นวิธีที่ต้องการให้เห็นว่าตนเป็นผู้นำทั้งด้านการปกครองและด้านจิตใจ

ความไม่ปรกติของสังคมไทยในช่วงแนวคิดคอมมิวนิสต์ ทำให้รัฐบาลพยายามสร้างความเชื่อมโยงตอกย้ำระหว่างคอมมิวนิสต์กับพระพุทธศาสนา โดยพยายามโน้มน้าวให้เห็นว่าหากรับเอาระบบคอมมิวนิสต์เข้ามาจะทำให้พุทธศาสนาสูญสิ้นไป เพราะระบบคอมมิวนิสต์ไม่สนับสนุนการมีศาสนา ความวุ่นวายรวมถึงความหวาดกลัวทำให้รัฐบาลต้องหาวิธีแก้เพื่อลดทอนสิ่งที่เกิดขึ้นกับประชาชน จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลได้จัดงานฉลอง ๒๕ ศตวรรษ พร้อมกับการสร้างพระเครื่องขึ้นเรียกว่าพระเครื่อง ๒๕ พุทธศตวรรษ

การจัดสร้างพระเครื่องโดยรัฐบาลครั้งนี้ยิ่งใหญ่มาก ทั้งจำนวนการสร้าง นิมนต์พระเกจิอาจารย์จากทั่วประเทศ พิธีพุทธาภิเษก รวมถึงการโฆษณาผ่าสื่อโทรทัศน์ ประธานในการจัดสร้างคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรี พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ รองประธานฝ่ายจัดสร้าง คือ พลตำรวจตรีเนื่อง อาขุบุตร

พระเครื่องรุ่น ๒๕ พุทธศตวรรษ สร้างขึ้น ๓ ชนิด คือ เนื้อทองคำ เนื้อชิน และเนื้อดินผสมเกสร พระเนื้อทองคำใช้ทองคำหนักองค์ละ ๖ สลึง สร้างจำนวน ๒,๕๐๐ องค์ พระเนื้อชินสร้างจำนวน ๒,๔๒๑,๒๕๐ องค์ พระเนื้อดินผสมเกสรสร้างจำนวน ๒,๔๒๑,๒๔๐ องค์ พระเนื้อดินผสมเกสรมี ๒ พิมพ์ คือพิมพ์เขื่องและพิมพ์ย่อม ส่วนประกอบที่ใช้สร้างองค์พระได้ขุดดินจากฝั่งทะเลสาบตำบลเกาะยอจังหวัดสงขลา ดินแถวนั้นเป็นพรายน้ำในตัว มีเนื้อละเอียดและมีสีเหลืองนวล นอกจากนั้นก็มีดินจากสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งในประเทศอินเดีย ดินหน้าพระอุโบสถต่าง ๆ ในประเทศไทย ดินบริเวณที่จะสร้างพุทธมณฑล รวมถึงองค์พระชำรุดในสมัยโบราณ เช่น ผงสมเด็จ ผงพระขุนแผน ผงพระนางพญา เป็นต้น

๒.๑.๓.๕ กลุ่มนักธุรกิจ

การสร้างพระเครื่องของกลุ่มนักธุรกิจนั้น การศึกษาครั้งนี้ขอยกอ้างอิงข้อมูลจากการสร้างพระเครื่องรุ่นพระสมเด็จเหนือหัว มีนายสิทธิกร บุญฉิม หรือ เสี่ยอู๊ต เป็นเจ้าของบริษัทไดมอนด์ ฮิลล์ ซึ่งเป็นบริษัทที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับพระเครื่องเต็มรูปแบบ เริ่มตั้งแต่การเตรียมมวลสาร การจัดสร้างพระเครื่อง การนำพระเครื่องเข้าพิธีพุทธาภิเษก การประชาสัมพันธ์ให้ชื่อพระเครื่องติดตลาดหรือคุ้นหู นโยบายทางการตลาด รวมถึงการจัดส่งพระเครื่อง การสร้างพระเครื่องรุ่นพระสมเด็จเหนือหัวครั้งนี้จำนวน ๑,๖๐๐,๐๐๐ องค์ เปิดให้เช่าบูชาองค์ละ ๙๙๙ บาท หากมีการปล่อยให้เช่าบูชาได้ทั้งหมด คิดรวมยอดเป็นเงินร่วม ๑,๖๐๐ ล้านบาท ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ผู้สร้างพระเครื่องรุ่นพระสมเด็จเหนือหัวก็ถูกดำเนินคดีตามกฎหมายฐานฉ้อโกงประชาชน

๒.๑.๔ แบ่งตามวัตถุมวลสาร

การก่อรูปองค์พระเครื่องจะต้องอาศัยวัตถุมวลสาร ซึ่งครั้งนี้ผู้ศึกษาได้รวบรวมข้อมูลจากตำนานพระพิมพ์ ของยอร์ช เซเดส์[๗๗] ปทานุกรมพระเครื่องชุดเบญจภาคี ของอรรคเดช กฤษณะดิลก[๗๘] พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐ การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์ ของณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์[๗๙] สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๙ เรื่อง พระเครื่อง ของศักดิ์ศรี แย้มนัดดา[๘๐] (๒๕๔๒ : ๓๙๐๔-๓๙๑๘) พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง ของบุศรา สว่างศรี[๘๑] ได้ระบุวัตถุมวลสารที่ประกอบเป็นองค์พระเครื่องไว้ ดังนี้

๒.๑.๔.๑ ดิน

เป็นวัตถุมวลสารที่หาได้ง่ายราคาไม่แพง และนิยมนำมาใช้สร้างพระพิมพ์ และนิยมนำมาใช้โดยไม่ผสมวัตถุมวลสารอื่นหรือผสมกับมวลสารอื่นก็ได้ ในสมัยโบราณไม่แน่ชัดว่ามีการเตรียมหรือคัดเลือกดินในการสร้างพระ แต่ที่ปรากฏจากประวัติศาสตร์พบว่า นิยมใช้ดินจากสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งในอินเดีย หรือดินเหนียวบริสุทธิ์ที่ได้มาจากใจกลางของแม่น้ำ นำดินมาบดละเอียดผสมน้ำแล้วกรองด้วยผ้ากรองเพื่อให้ได้เนื้อดินที่ละเอียด แล้วนำมาผสมกับมวลสารที่เชื่อว่าเป็นมงคล พระเนื้อดินเป็นพระที่มีอายุการสร้างเก่าแก่ที่สุด มีอายุการเก็บรักษาได้ยาวนาน สามารถผลิตได้เป็นจำนวนมากเนื่องจากเป็นวัตถุดิบที่หาได้ง่าย ในปัจจุบันดินที่นำมาสร้างพระส่วนใหญ่จะนำมาจากศาสนสถานสำคัญ สถานที่ศักดิ์สิทธ์หรือสถานที่มงคล เมื่อได้ดินตามที่ต้องการแล้วก็นำไปกดลงในแม่พิมพ์ที่แกะเค้าโครงรูปร่างตามต้องการ เมื่อนำพระพิมพ์ออกจากพิมพ์แล้วจะผ่านกรรมวิธีทำให้แห้ง ๒ ประเภท คือ ผ่านกระบวนการเผา และผ่านกระบวนการตากให้แห้ง การกดแม่พิมพ์บนดินเหนียวแล้วนำเข้าเผาไฟ สำเร็จเป็นพระดินเผามีสีต่าง ๆ สุดแต่จะใช้ไฟอ่อนหรือไฟแก่ ถ้าใช้ไฟอ่อน

---

[๗๗] ยอร์ช เซเดส์, **ตำนานพระพิมพ์,** หน้า ๓๙.

[๗๘] อรรคเดช กฤษณะดิลก, **ปทานุกรมพระเครื่องชุด เบญจภาคี,** หน้า ๘๐-๑๒๓.

[๗๙] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

[๘๐] ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา. **พระเครื่อง.** ใน “สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๙”. (กรุงเทพฯ : สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด. ๒๕๔๒), หน้า ๓๙๐๔-๓๙๑๘.

[๘๑] บุศรา สว่างศรี, **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง,** หน้า ๑๓-๑๘.

องค์พระจะมีตั้งแต่สีขาวนวล ขาวปนเหลือง ขาวปนชมพู ชมพู่แก่ แดง แดงเข้ม สีน้ำตาล สีเขียว และสีดำ สำหรับพระที่เข้าไฟแก่มักเป็นพระเนื้อเขียวและเนื้อดำ จะมีความแข็งแกร่งมากที่สุด

๒.๑.๔.๒ ผง

เป็นวัตถุมวลสารที่สร้างองค์พระแล้วได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เหตุเพราะว่ากรรมวิธีก่อนที่จะได้เป็นพระผงมีความยุ่งยากมาก เริ่มตั้งแต่การรวมผงเกสรดอกไม้ ๑๐๘ ชนิด ผงธูปเทียน ผงใบลาน ผงรักทอง รวมถึงผงที่เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ คือ ผงวิเศษ ๕ ประการ ประกอบด้วยผงปัถมัง ผงอิทธิเจ ผงมหาราช ผงพุทธคุณ และผงตรีนิสิง นอกจากนั้นผงก็ได้จากเนื้อปูนขาวที่ทำจากเปลือกหอยเผาที่นำมาตำให้ละเอียดแล้วกดด้วยแม่พิมพ์แบบต่าง ๆ เสร็จแล้วนำออกผึ่งลมจนแห้งสนิท เนื้อพระจะมีความแข็งพอประมาณ เมื่อแห้งสนิทเป็นเวลานานเนื้อพระจะหดตัวลงเล็กน้อย ถ้าเป็นเนื้อปูนขาวละเอียดเมื่อถูกขัดหรือถูเบา ๆ จะมีความมันละเลื่อมคล้ายเนื้อเครื่องถ้วยชาม บางทีมีลายแตกระแหงบาง ๆ บนเนื้อพระ เรียกว่าแตกลายงาและแตกลายกังไส การสร้างพระเนื้อผงมีหลักฐานว่ามีมาตั้งแต่สุโขทัย แต่มีเพียงกรุเดียว คือ กรุวัดทับข้าวในเมืองสุโขทัยและไม่มีปรากฏในกรุอื่นในสมัยเดียวกัน ต่อมาสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการสร้างพระเนื้อผงขึ้นและได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางเรื่อยมา พระรุ่นแรกคือพระสมเด็จอรหังและพระวัดพลับพิมพ์ต่าง ๆ

๒.๑.๔.๓ ว่าน

เป็นพืชที่รักษาโรคต่าง ๆ รวมถึงมีความเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ด้วย คนไทยนิยมและคุ้นเคยกับการใช้ว่านให้เป็นยา และมีความเชื่อว่าทำให้อยู่ยงคงกระพันหรือเกิดความเป็นสิริมงคล ส่งผลให้ว่านเป็นส่วนหนึ่งของการผสมเป็นวัตถุมวลสารสร้างพระพิมพ์ การสร้างพระเครื่องด้วยว่านยานั้นมีความยุ่งยากมากในการแสวงหาเพราะต้องใช้ว่านจำนวนมาก ทำให้การสร้างไม่แพร่หลายเหมือนกับการสร้างจากวัตถุอื่น ๆ พระเนื้อว่านจึงมีจำนวนน้อย กรรมวิธีในการสร้างพระเนื้อว่านนั้นมีขั้นตอนที่ซับซ้อนและใช้มวลสารที่หลากหลายและหายาก ว่านที่นำมาใช้สร้างพระพิมพ์มีหลายชนิดกล่าวกันว่ามีจำนวนมากถึง ๑๐๘ ชนิด เช่น ว่านเสน่ห์จันทน์ ว่านนางล้อม ว่านสบู่เลือด ว่านธรณีสาร เป็นต้น นำว่านเหล่านี้มาบดผสมรวมกับมวลสารต่าง ๆ แล้วอัดพิมพ์เป็นองค์พระ ว่านเป็นวัสดุที่นิยมมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คาดว่าได้รับอิทธิพลพระว่านจำปาศักดิ์ของประเทศลาว พระพิมพ์ประเภทนี้เนื้อยุ่ยง่ายเมื่อถูกความร้อนสามารถบิดงอเป็นรูปต่าง ๆ ได้ ส่วนมากปรากฏมีสีน้ำตาลแก่ สีเหลืองคล้ำ และสีน้ำตาลไหม้ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและประเทศลาวชื่อว่าเนื้อว่านมีอานุภาพทางอยู่ยงคงกระพัน มีคุณสมบัติทำให้หนังเหนียว ถ้าไม่นำเอาว่านมาแกะเป็นพระเครื่องก็เอามาแช่น้ำหรือต้มน้ำอาบ นิยมทำมาแต่โบราณ

๒.๑.๔.๔ ชิน

พระเครื่องที่สร้างด้วยเนื้อชินหรือเรียกว่าพระเนื้อใน เป็นพระเครื่องที่มีโลหะผสม มีตะกั่วเป็นส่วนหลัก ถ้ามีตะกั่วผสมมากเรียกว่าชินตะกั่ว มีเนื้อเงินผสมมากเรียกว่าชินเงิน พระเครื่องเนื้อชินมีลักษณะแข็งแกร่ง แต่เมื่ออยู่ในกรุนาน ๆ จะมีสนิมเกาะตามเนื้อพระ ชินตะกั่วจะมีสนิมสีแดงเรียกว่าตะกั่วสนิมแดง ถ้าเป็นชินเงินมักมีสนิมดำ ด้วยพระเนื้อชินผุกร่อนได้ง่ายเพราะสาเหตุมาจากสนิมเกาะติด นักสร้างพระสมัยโบราณจึงนิยมนำเอาปรอทเคลือบหรืออาบองค์พระเสียก่อน เมื่อบรรจุไว้นานเป็นร้อย ๆ ปี เมื่อมีการเปิดกรุก็จะพบว่าพระเครื่องยังวาบวับเหมือนสร้างเสร็จใหม่ ๆ ชินเป็นโลหะผสมมีส่วนสำคัญ ๒ อย่าง คือ ตะกั่วและดีบุก และยังมีส่วนประกอบย่อยอีก

เช่น เงิน สังกะสี เหล็ก พลวง และปรอท ชินเป็นวัสดุหนึ่งที่ได้รับความนิยมนำมาสร้างพระเพราะมีความมันวาวสวยงาม มีจุดหลอมเหลวต่ำทำให้สะดวกในการหล่อพระ คำว่าชินมาจากภาษามคธ แปลว่า ชนะ และมักสร้างขึ้นเพื่อการศึกสงคราม ประเภทของชิน คือ ชินสังฆวานร ชินรัชตพร ชินอุทุมพร

๒.๑.๔.๕ โลหะ

เป็นวัตถุที่มีความคงทน ที่ปรากฏในการสร้างพระเครื่องนั้น นิยมสร้างจากโลหะประเภทต่าง ๆ เช่น ทองคำ เงิน ทองแดง และโลหะผสม และยังพบว่าพระเครื่องที่สร้างจากทองคำ เงิน มีจำนวนการสร้างน้อยเนื่องจากต้นทุนวัสดุมีราคาสูง พระเครื่องที่จะสร้างจากวัสดุที่มีราคาสูงต้องได้รับการยอมรับจากคนในสังคมสูง เช่น พระเกจิอาจารย์ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่พระเนื้อทองแดงมีจำนวนการสร้างที่มากเนื่องจากวัสดุต้นทุนราคาต่ำ สามารถจัดสร้างได้ตามจำนวนที่ต้องการ ทำให้การจัดสร้างพระเครื่องจากทองแดงได้รับความนิยมในสังคม และทำให้แพร่กระจายไปสู่ภูมิภาคมากขึ้น พระเครื่องที่ทำจากเนื้อโลหะผสม มีดังนี้

๒.๑.๔.๕.๑ นวโลหะ คือ การนำเอาโลหะ ๙ ชนิด มาหลอมรวมกัน นวโลหะที่มีตำราชี้เฉพาะปริมาณของส่วนผสม ได้แก่ ชิน จ้าวน้ำเงิน เหล็กละลายตัว บริสุทธิ์ ปรอท สังกะสี ทองแดง เงิน และทองคำ

๒.๑.๔.๕.๒ สัตตะโลหะ คือ การนำเอาโลหะ ๗ ชนิด มาหลอมผสมกัน ได้แก่ เหล็ก ปรอท ทองแดง เงิน ทองคำ จ้าวน้ำเงิน และบริสุทธิ์ ตามอัตราส่วนของแต่ละตำราและตามอัตราส่วนการใช้ประโยชน์

๒.๑.๔.๕.๓ เบญจโลหะ คือ การนำเอาโลหะมาผสมกัน ๕ ชนิด ได้แก่ เหล็ก ปรอท ทองแดง เงิน และทองคำ อัตราส่วนตามความเหมาะสม

๒.๑.๔.๕.๔ ทองเหลือง คือ การนำเอาทองแดงกับสังกะสีมาผสมกัน ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในยุคหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ เนื่องจากสีสันของเนื้อโลหะและต้นทุนวัสดุที่มีราคาถูก และอาจมีธาตุอื่นที่ปะปนอยู่ด้วยเล็กน้อย เช่น ตะกั่ว ดีบุก อลูมิเนียม เหล็ก แมงกานิส นิเกิล เป็นต้น

๒.๑.๔.๕.๕ เมฆพัด คือ โลหะผสมที่เกิดจากการนำเอาแร่โลหะต่าง ๆ หลายชนิดมาผสมรวมกัน เช่น เหล็ก ทองแดง ดีบุก ตะกั่ว เงิน ทองคำ เป็นต้น จะใช้ปริมาณเท่าใดหรือใช้กี่ประเภทขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สร้าง ระหว่างหุงแร่จะขัดด้วยกำมะถันจนเกิดเป็นสีดำมันวาวออกเหลือบสีน้ำเงินไม่มีสนิมเกิดขึ้น

๒.๑.๔.๕.๖ เมฆสิทธิ์ คือ มีส่วนผสมคล้ายเมฆพัด กรรมวิธีการสร้างก็คล้ายคลึงกัน มีชื่อเรียกการสร้างโลหะผสมว่าเล่นแร่แปรธาตุ เชื่อว่ามีความขลังศักดิ์สิทธิ์ในตัวเพราะขณะทำการผสมหลอมรวมจะต้องบริกรรมคาถาต่าง ๆ ไปด้วย สำหรับโลหะผสมประกอบไปด้วยแร่ธาตุ ๔ ชนิด ได้แก่ เงิน สังกะสี ทองแดง และปรอท

จากที่ศึกษาวัตถุมวลสารที่ใช้ก่อรูปองค์พระเครื่องพบว่า ในแต่ละยุคสมัยการสร้างพระเครื่องจะนิยมวัตถุมวลสารตามที่มีอยู่ในธรรมชาติ และพัฒนาการมาสู่มวลสารที่ที่เชื่อว่ามีความเป็นมงคล คงทน รวมถึงวัตถุที่มีค่าราคา เช่น ดิน หิน ปูน เป็นวัตถุมวลสารที่มีอยู่ในธรรมชาติ ว่าน เกสร ปรอท เป็นวัตถุมงคล กระเบื้อง แร่ ตะกั่ว โลหะ ชิน เป็นวัตถุมวลสารที่คงทน และ นาค เงิน ทอง เป็น

วัตถุมวลสารที่มีค่าราคา และยังพบอีกว่า การสร้างองค์พระเครื่องมีการรวมวัตถุมวลสารจากมากกว่า ๑ อย่าง เช่น ชินฉาบปรอท ชินเคลือบทอง ดินผสมว่านผสมเกสรผสมผงใบลาน โลหะที่ผสมกับแร่ธาตุ เป็นต้น และวัตถุมวลสารที่ใช้ก่อรูปพระเครื่องยังพบอีกว่า มีการนำมวลสารจากดินเผา ผงเกศา หิน กระเบื้อง ธัญญาหาร และมงคลอื่น ๆ ผสมด้วย

๒.๒ พัฒนาการแนวคิดของพระเครื่องในสังคมไทย

แนวคิดการสร้างสัญลักษณ์สิ่งแทนพระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้นในยุคของกลุ่มคนผู้ไปแสวงบุญในพื้นที่สังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง เกิดขึ้นจากแนวคิดที่ต้องการให้มีสิ่งระลึกถึงสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและได้เคยไปมาแล้ว จากนั้นพระพุทธศาสนาก็ได้ขยายเขตพื้นที่การนับถือจากประเทศอินเดียออกไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในบริเวณใกล้เคียง จุดเริ่มต้นตามแนวคิดดั้งเดิมก็ได้รับการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของพื้นที่นั้นๆ มีการผสมผสานปะปนทับซ้อนเป็นแนวความคิดใหม่ส่งผลให้เห็นพัฒนาการแนวคิดจากอดีตถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาข้อมูลผู้วิจัยพบว่า พัฒนาการแนวคิดของพระเครื่องในสังคมไทยสามารถนำมาวิเคราะห์ให้เห็นในด้านวัตถุมวลสาร ด้านพุทธลักษณะ และด้านพุทธศิลป์

๒.๒.๑ ด้านวัตถุมวลสาร

จากหลักฐานข้อมูลที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วต่างก็กล่าวไว้ในทิศทางเดียวกันว่า การสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในยุคแรกนั้นสร้างรูปภาพบนผืนแผ่นผ้า แล้วพัฒนาแนวคิดมาสู่การนำดินมาปั้นหรือกดให้เป็นรูปตามต้องการ ซึ่งวัสดุที่เป็นดินนั้นหาง่ายมีอยู่ทั่วไปในธรรมชาติ ไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์จัดซื้อจัดหา ทุกชนชั้นฐานะสามารถทำได้ พระเนื้อดินนับเป็นพระที่มีอายุการสร้างเก่าแก่ที่สุด โดยการนำดินอันเป็นวัสดุหาง่าย คงทน มาสร้างสรรค์ปฏิมากรรมได้สะดวก นอกจากนี้มนุษย์ยังมีความเชื่อนับถือยกย่องดินประดุจเทพเจ้าที่ทรงคุณอเนกอนันต์ ในนามของ “แม่พระธรณี” ซึ่งดินที่นำมาสร้างพระล้วนเป็นดินที่นำมาจากศาสนสถานสำคัญศักดิ์สิทธิ์หรือสถานที่เป็นมงคล ในการนำดินมาสร้างพระทุกครั้ง ต้องมีการทำพิธีบวงสรวง ขอบารมีแม่พระธรณี เจ้าที่เจ้าทาง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้สถิตรักษาทุกครั้ง ต้องมีการทำพิธีบวงสรวง ขอบารมีอภินิหารให้มีต่อพระเครื่องและเครื่องรางที่สร้าง และมีแนวคิดเรื่องการสร้างเพื่อเป็นที่ระลึก เป็นพุทธบูชา และเพื่อปรมัตถประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับ จึงใช้วัสดุที่หาได้ตามธรรมชาติและไม่ต้องใช้ทุนในการสร้าง

แนวคิดการใช้วัสดุดินก็พัฒนาขึ้นตามยุคสมัย ตั้งข้อสังเกตพบว่า ดินนั้นเมื่อพิมพ์เป็นรูปแล้วก็พัฒนาแนวคิดเรื่องของความคงทน ปรากฏพบว่ามีทั้งดินดิบและดินเผาซึ่งความคงทนจะแตกต่างกัน หากเป็นดินเผาจะมีความคงทนไม่ยุ่ยสลายได้ง่ายเหมือนดินดิบ แต่แนวคิดของการสร้างด้วยดินดิบไม่นิยมเผาก็ยังปรากฏพบว่า ที่ไม่นิยมเผาเพราะในส่วนผสมของดินนั้นได้นำอัฐิธาตุของผู้วายชนม์มาผสมรวมอยู่ด้วย อัฐิธาตุนั้นโดนเผามาแล้วเมื่อนำมาผสมเพื่อก่อรูปพระพิมพ์จึงไม่นิยมเผาเป็นแนวคิดไม่เผาซ้ำหลายรอบ

จากยุคสมัยแนวคิดเรื่องการนำดินมาสร้างพระพิมพ์นั้น ปรากฏหลักฐานในยุคทวารวดี ศรีวิชัย เรื่อยมาจนถึงยุคปัจจุบัน และตั้งข้อสังเกตพบอีกว่า แนวคิดได้ปรับเปลี่ยนจากการนำดินที่มีอยู่ทั่วไปมาเป็นดินจากสถานที่สำคัญรวมถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และต้องผสมกับวัตถุมวลสารที่มีความเชื่อ

เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ดินผสมว่าน ดินผสมเกสร ดินผสมผงวิเศษ เป็นต้น การสร้างพระพิมพ์จากดินจึงปรับเปลี่ยนแนวคิดตามยุคสมัย

ต่อมาแนวคิดการสร้างพระพิมพ์ด้วยดินก็ได้ขยายผลสู่การนำวัสดุอื่นเข้ามาใช้ร่วมด้วย จากเหตุผลแนวคิดให้ความคงทนและคุณค่าทางศิลปะคุณค่าทางด้านจิตใจ พบว่ามีการนำชินและโลหะเข้ามาเป็นวัสดุ ศรีศักร วัลลิโภดม[๘๒] ได้กล่าวในเอกสารกองบรรณาธิการข่าวสดไว้ว่า ประเทศไทยในสมัยก่อน ไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเคยจัดสร้างหรือทำเหรียญพระ ถ้าจะทำก็เป็นพระพิมพ์ ข้างในเป็นตะกั่วเป็นรูปพระรูปเศียรพระ เพิ่งมาในสมัยกรุงเทพฯหรือรัตนโกสินทร์ราวสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ที่เริ่มมีจัดสร้าง หรือ “ปั๊ม” เหรียญพระขึ้นมา เท่าที่เห็นจะเป็นเหรียญหลวงปู่หรือเกจิอาจารย์ชื่อดัง ในระยะหลัง ๆ ส่วนมากจัดสร้างเหรียญพิมพ์พระพุทธรูปใหญ่ ๆ สำคัญ ๆ อาทิ วัดพนัญเชิง วัดมงคลบพิตร เท่าที่เห็นพระเหรียญมาพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในคราวแรกเหรียญเกิดจากรูปแบบของชาวตะวันตก คือเหรียญตราสัญลักษณ์ต่าง ๆ พอตอนหลังกลายเป็นเหรียญรูปพระ เหรียญวัตถุมงคลที่ระลึกนอกจากนั้น พระเครื่องกับพระพิมพ์มีความต่างกัน พระพิมพ์แต่เดิมไม่ได้ทำเป็นพระเครื่อง พระเครื่องหมายถึงพระเครื่องรางของขลัง พระเครื่องรางของขลังในสมัยอยุธยายังไม่มี มีในสมัยกรุงเทพฯรัชกาลที่ ๔ หรือ ๕ แต่ก่อนเป็นพระพิมพ์ พิมพ์ขึ้นแล้วใส่ในสถูปเจดีย์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นที่ระลึก มีมาช้านานแล้วแต่ไม่ใช่พระเครื่อง แต่ก่อนจะมีการจัดสร้างพระเครื่อง จะปรากฏมีพระกริ่งประเทศเขมร เสื้อยันต์ ตะกรุด เครื่องรางจำพวกนี้เป็นเครื่องรางของขลัง นอกจากนั้น ยังมีพวกเล่นแร่แปรธาตุ คือ พวกที่จัดสร้าง “ปรอท” นี้เป็นแนวคิดเรื่องกายสิทธิ์ของชาวจีนผสมกับพวกพระพิมพ์ สีแวววาว พระเหรียญเกิดจากพัฒนาขึ้นของการหล่อโลหะและการปั๊ม ส่วนพระโบราณจะไม่ใช้วิธีการปั๊ม แต่ใช้วิธีการกดพิมพ์หรือวิธีการทำแบบลอยตัว

เรื่องวัตถุมวลสารยังพบพัฒนาการแนวคิดอีกว่า พระที่สร้างต้องมีความดีในและดีนอกดีในหมายถึงวัตถุดิบที่นำมาสร้างต้องล้วนเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีมงคล ดีนอกหมายถึงต้องผ่านการปลุกเสกอย่างดี ผ่านพิธีกรรมที่ถูกต้องและเข้มขลังโดยพระเกจิอาจารย์ผู้เรืองเวทย์วิทยาคุณสูง รวมถึงผู้ทำพิธีอันจะก่อเกิดความเข้มขลังให้กับพระเครื่อง และยังพบอีกว่า มีการใช้วัตถุมวลสารประเภทเนื้อผง เนื้อว่าน เนื้อโลหะ เนื้อชิน เป็นต้น

๒.๒.๒ ด้านพุทธลักษณะ

พุทธลักษณะ คือ ลักษณะอาการของอิริยาบถที่ปรากฏในพระพิมพ์ เป็นชุดความคิดที่สื่อผ่านเรื่องเล่าของเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องทางพุทธประวัติ และบางทีได้เพิ่มเติมผสมผสานกับแนวคิดพื้นถิ่นที่มีอยู่แล้วเข้าไปเกี่ยวข้องเชื่อมโยงอีกด้วย จึงปรากฏพบจากหลักฐานว่า พระพิมพ์มีพุทธลักษณะที่บ่งบอกว่าเป็นพระพุทธเจ้าและปรากฏในอิริยาบถต่าง ๆ ทั้งยืน เดิน นั่ง นอน ตามเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง บางพุทธลักษณะมีการสื่อซ้ำ บางพุทธลักษณะปรากฏรูปสัญลักษณ์ผสมผสานตามคติความเชื่อของท้องถิ่น เช่น ต้นพระศรีมหาโพธิ นาค พระนารายณ์ กษัตริย์ หรือสัตว์ที่เกี่ยวข้องเป็นต้น บางพิมพ์ก็ปรากฏรูปพระพุทธเจ้า ๑ องค์ บางพิมพ์ปรากฏเป็นพระแผงรวมกัน ๓ องค์ ๕ องค์ หรือมากกว่านี้

---

[๘๒] ศรีศักร วัลลิโภดม, **พระเครื่องในเมืองสยาม,** หน้า ๑๐-๑๓.

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธลักษณะเป็นการสื่อความหมายของการเล่าเรื่องตอนที่สำคัญในพุทธประวัติผ่านสัญลักษณ์แทนแต่ละตอนของช่วงเหตุการณ์ ตามที่พบหลักฐานจากผลงานการศึกษาของนิติพันธุ์ ศิริทรัพย์[๘๓] ได้แสดงตารางพุทธลักษณะพระพิมพ์สมัยทวารวดีไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔ พุทธลักษณะพระพิมพ์สมัยทวารวดี

ช่วงอายุ	พุทธลักษณะ	รูปแบบ	แหล่งพบ
พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔	กระทำยมกมหาปาฏิหาริย์	คุปตะ และหลังคุปตะ	นครปฐม
พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔	กระทำยมกมหาปาฏิหาริย์ เสด็จลงจากดาวดึงส์ ตรัสรู้พระโพธิญาณ	คุปตะและหลังคุปตะ หลังคุปตะ ปาละ	นครปฐม นครปฐม นครปฐม
พุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖	เสด็จลงจากดาวดึงส์ พุทธคยา นาคปรก มุทรานั่งสมาธิใต้ซุ้มโพธิ์มี สถูปทรงแสดงธรรม	หลังคุปตะ ปาละ หลังคุปตะเป็นศิลปะพื้นเมือง หลังคุปตะเป็นศิลปะพื้นเมือง หลังคุปตะเป็นศิลปะพื้นเมือง	นครปฐม อินทร์บุรี นาดูน นาดูน นาดูน

จากตารางพบว่า พระพิมพ์ในยุคทวารวดีปรากฏพุทธลักษณะในอิริยาบถนั่งที่สื่อถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนต่าง ๆ เช่น ตอนที่พระพุทธเจ้ากระทำยมกปาฏิหาริย์ ตอนที่สื่อถึงเหตุการณ์พระพุทธเจ้าแสดงธรรม ตอนที่สื่อถึงเหตุการณ์นาคปรกเพื่อป้องกันภัยจากพายุ รวมถึงสื่อถึงการนั่งสมาธิใต้ซุ้มโพธิ์ตรัสรู้ อิริยาบถเดินหรือลีลา เช่น เสด็จลงจากดาวดึงส์ พุทธลักษณะที่ปรากฏบนพระพิมพ์ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตพบว่า พุทธลักษณะเป็นต้นแบบที่ส่งผลให้เกิดการเรียกชื่อรุ่นหรือเรียกชื่อปางต่าง ๆ ในระยะต่อมา และเป็นต้นแบบสู่การพัฒนาการทางแนวคิดที่ส่งผลให้เกิดพุทธลักษณะตามพุทธประวัติในแต่ละตอนเพิ่มมากขึ้น

ในยุคสมัยศิลปะลพบุรีมีการปะปนผสมผสานแนวคิดระหว่างพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้าด้วยกัน ซึ่งอำนาจความรุ่งเรืองได้สะท้อนผ่านพัฒนาการแนวคิดของกลุ่มศิลปะขอม เช่น ปรากฏในเรื่องของพญานาคหรือนาคปรก เรื่องของสิงห์ และเรื่องของการประดับองค์พระด้วยสร้อย กำไล หรือเครื่องประดับอื่น ๆ เป็นต้น ผลงานศึกษาของสุนันทา ยามา[๘๔] ซึ่งได้แสดงตารางพุทธลักษณะพระพิมพ์สมัยลพบุรีไว้ ดังนี้

---

[๘๓]นิติพันธุ์ ศิริทรัพย์. **พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่นครปฐม.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๒๔), หน้า ๔๕.

[๘๔] สุนันทา ยามา. **สมัยลพบุรี.** (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๑๖), หน้า ๓๓.

ตารางที่ ๕ พุทธลักษณะพระพิมพ์สมัยลพบุรี

ช่วงเวลา	พุทธลักษณ์พระพิมพ์สมัยลพบุรี
พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๖๕๐	ปางสมาธิประทับนั่งหน้าต้นโพธิ์
พ.ศ. ๑๖๕๐-๑๗๐๐	ปางมารวิชัยประทับนั่งภายในซุ้ม ภายในซุ้มมีฐานและสิงห์แบกอยู่ และยังมีรูปปางมารวิชัย ๓ องค์ ประทับอยู่ในซุ้ม มีพระองค์เล็ก ๆ อยู่ในซุ้มเล็กขนาบ ๒ ข้าง บางครั้งปรากฏรูปสมาธิ ๓ องค์ เรียงเป็นแถวอยู่ข้างล่าง
พ.ศ. ๑๗๐๐-๑๗๕๐	รูปนาคปรกอยู่กลางระหว่างพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและนางปรัชญาปารมี และยังมีพระนาคปรกอยู่ภายในซุ้มแบบองค์เดียว พระพิมพ์บางองค์มีพระพุทธรูปองค์เดียวหรือ ๓ องค์ปรากฏ มีลักษณะความเป็นมหายานยิ่งขึ้น
พ.ศ. ๑๗๕๐ เป็นต้นไป	พระพุทธรูปเป็นปางมารวิชัยประทับนั่งภายในซุ้ม ภายในซุ้มมีฐานและสิงห์แบกอยู่ และยังมีรูปปางมารวิชัย ๓ องค์ประทับอยู่ในซุ้ม มีพระองค์เล็ก ๆ อยู่ในซุ้มเล็กขนาบ ๒ ข้าง บางครั้งปรากฏรูปสมาธิ ๓ องค์ เรียงเป็นแถวอยู่ข้างล่าง พระพุทธรูปมีลวดลายเครื่องประดับหรือเครื่องทรงปรากฏ

จากตารางแสดงพุทธลักษณะในสมัยลพบุรีพบว่า พุทธลักษณะปรากฏเป็นปางมารวิชัยประทับนั่งภายในซุ้ม ภายในซุ้มมีฐานและสิงห์แบกอยู่ และยังมีรูปปางมารวิชัย ๓ องค์ ประทับอยู่ในซุ้ม มีพระองค์เล็ก ๆ อยู่ในซุ้มเล็กขนาบ ๒ ข้าง บางครั้งปรากฏรูปสมาธิ ๓ องค์ เรียงเป็นแถวอยู่ข้างล่าง นอกจากนั้นยังปรากฏพบพุทธลักษณะนาคปรกอยู่กลางระหว่างพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและนางปรัชญาปารมี และยังมีพระนาคปรกอยู่ภายในซุ้มแบบองค์เดียว พระพิมพ์บางองค์มีพระพุทธรูปองค์เดียวหรือ ๓ องค์ปรากฏ มีลักษณะความเป็นมหายานยิ่งขึ้น ที่พบอีกคือพระพุทธรูปมีลวดลายเครื่องประดับหรือเครื่องทรงปรากฏ

พุทธลักษณะได้รับการพัฒนาแนวคิดจากยุคที่ผ่านมาผสมผสานกับยุคปัจจุบันมากขึ้น มีทั้งแบบปรากฏซ้ำ รวมถึงการประยุกต์ปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมให้มีพุทธลักษณะมากยิ่งขึ้น จากผลการศึกษาของณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์[๘๕] ได้กล่าวอ้างถึงการศึกษาพุทธลักษณะศิลปะสุโขทัยดังตารางต่อไปนี้

---

[๘๕] ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์, **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์,** หน้า ๕๖.

ตารางที่ ๖ พุทธลักษณะพระพิมพ์สมัยสุโขทัย

อริยาบถ	พุทธลักษณะ	แหล่งที่พบ
ประทับยืน	ประทับยืนบนฐานบัว หรือฐานเขียง รอบองค์พระมีซุ้มและไม่มีซุ้ม	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วัดมหาธาตุ วัดพระยาดำ วัดเขาพนมเพลิง
พุทธลีลา	เป็นรูปองค์พระในลักษณะก้าวเดินอย่างสง่างามและอ่อนช้อย มีทั้งยกพระหัตถ์ซ้ายและยกพระหัตถ์ขวา สถิตอยู่บนฐานเขียงและฐานบัวทั้งชั้นเดียวหรือสองชั้น	วัดมหาธาตุ วัดสะพานหิน วัดศรีสวาย วัดถ้ำหีบ วัดสระศรี วัดช้างล้อม
ประทับนั่ง	มีทั้งประทับนั่งบนฐานเขียง มีทั้งฐานบัวชั้นเดียว สองชั้น บัวเม็ด บัวฟันปลา บัวค่ำ บัวหงาย	พบในสถานที่โบราณสถานในบริเวณเมืองสุโขทัย
ไสยาสน์	แบบไสยาสน์มีน้อย เท่าที่พบจะมีลักษณะอยู่รวมกันทั้งสี่อิริยาบถอยู่ในแผ่นหรือแผงเดียวกัน มีกรอบล้อมรอบ	

พุทธลักษณะของพระพิมพ์ในยุคสมัยสุโขทัยผู้ศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตพบว่า พระพิมพ์ได้แสดงพุทธลักษณะหลากหลายอิริยาบถ มีทั้งอิริยาบถยืน เดิน นั่ง และนอนครบทั้ง ๔ อิริยาบถ และตั้งข้อสังเกตได้อีกว่า พุทธลักษณะได้สะท้อนให้เห็นว่าพัฒนาการแนวคิดจากอดีตที่บันทึกข้อมูลผ่านทางพุทธประวัติแต่ละตอนนั้น ได้เพิ่มเติมรายละเอียดแตกประเด็นในแต่ละตอนมากยิ่งขึ้น จากข้อมูลที่ศึกษาสามารถแสดงให้เห็นพัฒนาการแนวคิดที่ปรากฏในพุทธลักษณะของพระพิมพ์ได้

จากที่ศึกษาสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่า การพัฒนาแนวคิดผ่านพุทธลักษณะนั้นสะท้อนให้เห็นความแตกต่างของสังคมและยุคสมัย การออกแบบพุทธลักษณะไม่เพียงแต่สร้างให้เหมือนจริง แต่เป็นสัญลักษณ์สะท้อนให้เห็นความจริง ความดี และความงามอีกด้วย

๒.๒.๓ ด้านพุทธศิลป์

การสร้างพระกรุตั้งแต่ยุคทวารวดีมาจนถึงสมัยอยุธยา ได้พบพัฒนาการแนวคิดที่สำคัญตามลำดับ ตามที่ ส.มอดินแดง (นามแฝง)[๘๖] ได้กล่าวไว้ดังนี้

---

[๘๖] ส.มอดินแดง (นามแฝง). **เปิดคัมภีร์ ๑,๐๐๐ ล้าน จุดตายพระเครื่องแท้.** (กรุงเทพฯ : แฮปปี้บุ๊ค. ๒๕๕๕), หน้า ๓๒-๓๖.

ยุคแรก ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๕ มีการเริ่มนำเข้าที่นครปฐมปัจจุบัน มีการสร้างด้วยรูปแบบศิลปะ “คันธาระ” ในช่วงยุคต้นของทวารวดี ซึ่งมีการผสมผสานกับแนวคิดและศิลปะท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างหลากหลาย

ยุคที่สอง ประมาณปี พ.ศ. ๘๐๐ ก็พัฒนามาเป็นรูปแบบศิลปะ “คุปตะ” ที่ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับ “ผี” เป็นฐาน พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ใช่คน จึงมีลักษณะรูปทรงออกมาเป็นหยาบ ๆ โดยมีฐานคิดจินตนาการของ “รูปสักการะ” แม้จะมีความอ่อนช้อยแต่อยู่ในลักษณะหยาบ

ยุคที่สาม ประมาณปี พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๖๐๐ ได้ใช้แบบศิลปะ “ปาละ” ซึ่งมีความอ่อนช้อยมากขึ้น มีรายละเอียดขององค์พระและองค์ประกอบต่าง ๆ มากขึ้น มีสัดส่วนความเป็น “คน” มากขึ้น ในยุคนี้เรียกว่า “ยุคทวารวดี” แต่ในขณะเดียวกันก็มีการแทรกศิลปะอินเดียใต้เรียกว่า “อมราวดี” เข้ามาอีกด้วย ซึ่งเป็นช่วงปลายทวารวดี

ยุคที่สี่ ประมาณ พ.ศ. ๑๓๐๐-๑๘๐๐ เป็นยุคการเกิดอาณาจักรศรีวิชัย ศิลปะมีความเป็นระเบียบอ่อนช้อยมากยิ่งขึ้น แต่พอเข้ามาในยุคทวารวดีตอนปลายต่อกับยุคลพบุรี ได้มีการปรับรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเชื่อมต่อกับแนวคิดฮินดู มีทั้งการเชื่อมความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าคือปางหนึ่งของพระนารายณ์ หรือเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาฮินดู และมีการสร้างพระพุทธรูปแบบเทพเจ้า มีเครื่องทรงแบบกษัตริย์ ควบคู่ไปกับการสร้างเทวรูปทั้งในยุค “ปาปวน” และยุค “บายน” ตามลำดับ

๒.๓ การแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย

การแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทยมีประวัติความเป็นมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งมีจุดกำเนิดเกิดขึ้นจากกลุ่มศาสนิกชนผู้เคารพนับถือในพระพุทธศาสนา ปรากฏพบหลักฐานข้อมูลว่าเกิดขึ้นที่ประเทศอินเดียแล้วแผ่ขยายอิทธิพลไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ และประเทศไทยก็เป็นอีกเขตพื้นที่หนึ่งที่ได้รับอิทธิพลทางความเชื่อและยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา และสามารถศึกษาถึงการแพร่กระจายของพระเครื่องได้ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ แพร่กระจายผ่านการนับถือศาสนาและความเชื่อ

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมในสังคม นิยพรรณ วรรณศิริ[๘๗] ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรมคือความคิดและพฤติกรรมที่ติดตัวมากับบุคคล เมื่อบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะตามไปถึงที่นั้น และต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบ คือ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการคมนาคมที่ดีและสะดวก

ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาเข้ามาหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ประมาณ พ.ศ. ๒๓๕ พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ รวม ๙ สายด้วยกัน ในส่วนของประเทศไทยเชื่อกันว่ามีคณะของสมณทูตซึ่งมีพระโสณเถระและพระอุตรเถระเป็นหัวหน้าคณะเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกและอาจมีคณะสมณทูตชุดอื่น ๆ เข้ามา

---

[๘๗] นิยพรรณ (ผลวัฒนะ) วรรณศิริ, **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม,** หน้า ๗-๑๕.

เผยแผ่พระพุทธศาสนาในกาลต่อ ๆ มา อมรา พงศาพิชญ์[๘๘] ซึ่งได้แสดงมุมมองเรื่องดังกล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ในชั้นเดิมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ในประเทศจีนก็มีลัทธิเต๋า ขงจื๊อ รวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ ซึ่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่และผลที่ได้รับ คือ คนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะปะปนผสมผสาน

พระพุทธศาสนาขยายพื้นที่จากชมพูทวีปเข้ามาประดิษฐานบนผืนแผ่นดินจุดแรกของประเทศไทย หรือมีชื่อเรียกอีกว่าอาณาจักรสุวรรณภูมิหรือแหลมทองในยุคทวาราวดี สันนิษฐานว่าได้แก่ที่จังหวัดนครปฐม เพราะมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น พระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักร เป็นต้น ปรากฏหลักฐานว่าเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทดั้งเดิม และได้สร้างสถูปเจดีย์ไว้สักการบูชา เรียกว่า สถูปรูปฟองน้ำ เหมือนสถูปสาญจีในอินเดียที่พระเจ้าอโศกทรงสร้างขึ้น ศิลปะในยุคนี้เรียกว่า ศิลปะแบบทวาราวดี

ต่อมาในช่วงสมัยที่พระเจ้าอนุรุทธมหาราชกษัตริย์พุกามเรืองอำนาจ ทรงรวบรวมเอาพม่ากับรามัญเข้าเป็นอาณาจักรเดียวกัน แล้วแผ่อาณาเขตเข้ามาถึงอาณาจักรล้านนา ล้านช้าง จนถึงลพบุรี และทวาราวดี พระเจ้าอนุรุทธทรงนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ทรงส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ส่วนชนชาติไทย หลังจากอาณาจักรอ้ายลาวสลายตัว ก็ได้มาตั้งอาณาจักรน่านเจ้า ถึงประมาณ พ.ศ. ๑๒๙๙ ขุนท้าวกวาโอรสขุนบรมแห่งอาณาจักรน่านเจ้า ได้สถาปนาอาณาจักรโยนกเชียงแสนในสุวรรณภูมิ หลังจากนั้นคนไทยก็กระจัดกระจายอยู่ทั่วภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางของประเทศไทยปัจจุบัน เมื่อกษัตริย์พุกามเรืองอำนาจคนไทยที่อยู่ในเขตอำนาจของขอม ก็ได้รับทั้งศาสนาและวัฒนธรรมของเขมรไว้ด้วย ส่วนทางล้านนาก็ได้รับอิทธิพลจากขอมเช่นเดียวกัน คือเมื่ออาณาจักรพุกามของกษัตริย์พม่าเข้ามาครอบครองดินแดนแถบนี้ ดังเห็นว่ามีปูชนียสถานแบบพม่าหลายแห่ง และเจดีย์ที่มีฉัตรอยู่บนยอด และฉัตรที่ ๔ มุมของเจดีย์ ก็ได้รับอิทธิพลมาจากพุกามแบบพม่า เมื่ออาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลง คนไทยจึงได้ตั้งตัวเป็นอิสระ ได้ก่อตั้งอาณาจักรขึ้นเอง ๒ อาณาจักร ได้แก่ อาณาจักรล้านนา อยู่ทางภาคเหนือของไทย และอาณาจักรสุโขทัย มีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดสุโขทัยปัจจุบัน

ลำดับต่อมาพระพุทธศาสนาได้เปลี่ยนผ่านมาสู่สมัยอยุธยา ยุคนี้ได้รับอิทธิพลของพราหมณ์เข้ามาปะปนเชื่อมโยงสัมพันธ์ด้วย พิธีกรรมของพราหมณ์เน้นที่ความขลังความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ มีเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ประชาชนมุ่งเรื่องการบุญการกุศล สร้างวัดวาอาราม สร้างปูชนียวัตถุ บำรุงศาสนา เป็นต้น ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบร่มเย็น ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงผนวชเป็นเวลา ๘ เดือน เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๘ และทรงให้พระราชโอรสกับพระราชนัดดาผนวชเป็นสามเณรด้วย สันนิษฐานว่าเป็นการเริ่มต้นของประเพณีการบวชเรียนของเจ้านายและข้าราชการ ในรัชสมัยของพระองค์ ได้มีการรจนาหนังสือ

---

[๘๘] อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา,** หน้า ๔๕-๕๐.

มหาชาติคำหลวง ใน พ.ศ. ๒๐๒๕ ทั้งกษัตริย์และประชาชนทั่วไปมีความนิยมในการสร้างวัดประจำตระกูล ในสมัยพระเจ้าทรงธรรมได้พบพระพุทธบาทสระบุรี ทรงให้สร้างมณฑปครอบพระพุทธบาทไว้ และโปรดให้ชุมชนราชบัณฑิตแต่งกาพย์มหาชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๐ และโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกด้วย พระมหากษัตริย์ที่มีพระนามยิ่งใหญ่ที่สุดในศตวรรษนี้ ได้แก่สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงมีบทบาทอย่างมากทั้งต่อฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร

ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ พระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเผยแผ่มากขึ้น ในต่างประเทศได้มีการสร้างวัดไทยในต่างประเทศหลายวัด เช่นวัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย เป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ ต่อจากนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในประเทศตะวันตก คือวัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิดเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ นับเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศตะวันตก ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีการสร้างวัดแห่งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา ที่นครลอสแองเจลิส รัฐแคลิฟอเนีย ชื่อว่า วัดไทยลอสแองเจลิส ปัจจุบันมีวัดไทยในสหรัฐอเมริกา ประมาณ ๑๕ วัด นอกจากนั้นได้มีองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทย ได้จัดให้มีการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศขึ้นประจำทุกปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยเฉพาะทางตะวันตก ปัจจุบันนี้ชาวตะวันตกได้หันมาสนใจพุทธศาสนากันมาก

เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่กระจายสู่พื้นที่ประเทศไทยพบว่า ได้รับเอาทั้งศิลปวัฒนธรรมความเชื่อเข้ามาด้วย โดยเฉพาะความเชื่อในการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปเคารพบูชา การสร้างแต่ละครั้งถูกกำกับด้วยความเชื่อ จากหลักฐานที่พบเริ่มตั้งแต่ยุคทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี สุโขทัย อยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ เมื่อสร้างเสร็จก็จะบรรจุไว้ในสถูปเจดีย์หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

การแพร่กระจายอยู่ในลักษณะการขยายตัวตามพื้นที่ความเชื่อที่นับถือพุทธศาสนา จากหลักฐานในยุคทวารวดีพบว่ามีพื้นที่ศูนย์กลางอยู่ที่ภาคกลางและมีอาณาเขตขึ้นไปทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ทุกพื้นที่ปรากฏพบพระพิมพ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาตามความเชื่อและบรรจุไว้ในศาสนสถานที่สำคัญ ต่อมาเมื่อพื้นที่ทางความเชื่อถูกทับซ้อนด้วยอำนาจการปกครองของยุคสมัย ความเชื่อที่มีอยู่เดิมก็ได้ถูกผลิตซ้ำทางความเชื่อจากยุคสู่ยุคจนปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีว่าศิลปะของยุค การแพร่กระจายจึงปรากฏให้พบหลักฐานตามพื้นที่ทางความเชื่อ

๒.๓.๒ แพร่กระจายผ่านเรื่องเล่าปาฏิหาริย์ความศักดิ์สิทธิ์

ปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องมีจุดเริ่มจากความกลัวที่มีอยู่ในความรู้สึกของคนในสังคม ซึ่งความกลัวนั้นอาจเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ภาวะทางสงคราม การเดินทาง การสู้รบหลบภัย โรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้คนในสังคมขาดความเชื่อมั่นหวาดวิตกกังวลกับภัยอันตรายอาจเกิดขึ้นกับตน จึงต้องแสวงหาที่พึ่งเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้มั่นคงเข้มแข็งขึ้น พระเครื่องจึงได้รับการยอมรับให้อยู่ในฐานะที่พึ่งจิตใจ อมรา พงศาพิชญ์[๘๙] กล่าวไว้สรุปได้ว่า สังคมมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง ถึงแม้ว่าเรื่องราวของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้เป็นคำสอนของศาสดาก็ตาม แต่สังคมก็มีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือมนุษย์ หากกล่าวถึงรูปแบบของศาสนาจัดเป็น ๒ แบบ คือ ๑) ศาสนาตามคัมภีร์ (doctrinal religion)

---

[๘๙] อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา,** หน้า ๘-๕๐.

และ ๒) ศาสนาแบบชาวบ้าน (popular religion) แต่อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงศาสนาก็สรุปได้ว่า ๑) เป็นระบบของสัญลักษณ์ ๒) มีพลังอำนาจสามารถสร้างศรัทธา เร้าอารมณ์ความรู้สึก ๓) ให้สัจธรรมเกี่ยวกับชีวิต ๔) อธิบายประสบการณ์ที่สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึก และ ๕) อธิบายในลักษณะที่ผู้เชื่อถือยอมรับว่าเป็นจริง สุริยา รัตนกุล[๙๐] ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมความเชื่อเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีแนวความคิดว่า มีสิ่งสูงส่ง (Holy) และศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) อยู่รอบตัวเขา ซึ่งสิ่งเหล่านี้จับต้องไม่ได้แต่รู้สึกได้ รูปแบบ (Form) ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แตกต่างกันออกไปตามบริบทของวัฒนธรรม (Cultural context) และอารยธรรม แต่สิ่งที่เหมือนกันแน่นอนคือแนวความคิดเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) การยอมรับนับถือที่มีต่อความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น เกิดขึ้นจากจิตสำนึก แนวคิดของธวัช ปุณโณทก[๙๑] ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อคือการยอมรับอันเกิดในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ถึงแม้ว่าไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพยำเกรงกลัว เหล่านี้เรียกว่า “ความเชื่อ” และความเชื่อนี้มีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณ ภูตผี คาถาอาคม โชคลาภ ไสยเวทย์ต่าง ๆ แต่ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือด้วย ศิราพร ฐิตะฐาน[๙๒] ได้กล่าวถึงการกลมกลืนระหว่างความเชื่อเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผีที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเหตุการณ์ความเชื่อเช่นนี้มักเกิดกับการนับถือพุทธศาสนา เช่นเดียวกับ ปฐม หงษ์สุวรรณ[๙๓] ได้วิจัยเรื่องตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม ได้มองโครงสร้างความเชื่อแต่ละระบบว่ามีความผสมกลมกลืนกันอย่างไร และได้อธิบายว่า การประสานและอยู่ร่วมกันของความเชื่อและศาสนามีหลากหลายและมีมายาวนาน แม้ว่าจะนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีลักษณะศาสนาที่ผสมผสานกันอยู่ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมคือผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา จึงจัดแบ่งความเชื่อเป็น ๓ ระบบ และความเชื่อทั้ง ๓ ระบบมีความเชื่อมีเป้าหมายหรือจุดเน้นแตกต่างกัน คือ พุทธศาสนาเน้นนิพพาน พราหมณ์กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญ โหราศาสตร์ และเทพเทวา ส่วนผีมีความเชื่อว่าให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตในทางโลก และคติความเชื่อเรื่องพระธาตุเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญและปรากฏในบริบทของสังคมพุทธศาสนา

การยอมรับในพระเครื่องเกิดขึ้นจากเรื่องเล่ากล่าวขานถึงด้านความขลังศักดิ์สิทธิ์ แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เป็นประจักษ์แก่คนในสังคมให้อยู่รอดปลอดภัยของเหตุการณ์ชีวิต เรื่องเล่ากล่าวขานจากประสบการณ์ตรงหรือได้ยินมาเป็นสื่อช่วยให้ความนิยมในการแสวงหาและครอบครอง

หากศึกษาข้อมูลจากอดีตตั้งแต่เริ่มกำเนิดขึ้นที่ประเทศอินเดีย พบว่า ไม่ได้กล่าวถึงการพึ่งพาสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างขึ้นแต่อย่างใด และยังมีความเชื่อว่าไม่นิยมนำสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์เข้า

---

[๙๐] สุริยา รัตนกุล. **พิธีกรรมในศาสนา.** (พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๕๕), หน้า ๓-๑๔.

[๙๑] ธวัช ปุณโณทก. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์วิถีชีวิตในสังคมอีสาน”. ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ.** (พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖), หน้า ๓๕๐-๓๕๕.

[๙๒] ศิราพร ฐิตะฐาน, **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย,** หน้า ๑๗-๑๘.

[๙๓] ปฐม หงส์สุวรรณ, **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม,** หน้า ๒๙.

ไว้ในเรือนเพราะเป็นสิ่งสูงสะอาดบริสุทธิ์ แต่สร้างขึ้นเพราะต้องการให้เป็นที่ระลึกเตือนสติรวมถึงเป็นพุทธบูชา จากข้อมูลหลักฐานตั้งข้อสังเกตได้ว่า ในยุคนั้นสะท้อนให้เห็นว่า ไม่มีการพึ่งพาพระเครื่องในฐานะสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย หลักฐานข้อมูลที่ศึกษาพบว่า เมื่อครั้งสมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย การสร้างพระพิมพ์ยังมีวัตถุประสงค์การสร้างเพื่อสืบทอดพระศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชา รวมถึงเพื่อปรมัตถ์ประโยชน์และอุทิศบุญให้กับผู้ตาย ซึ่งยังไม่มีฐานะเป็นเครื่องรางของขลังหรือวัตถุศักดิ์สิทธิ์

มาในช่วงตอนปลายของกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นคนในสังคมได้รับผลกระทบจากภาวะสงครามและการเกิดโรคระบาด ทำให้คนในสังคมหวาดวิตกกังวลถึงความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ต้องแสวงหาสิ่งพึ่งพาเพื่อพกพาความมั่นคงเชื่อมั่นให้กับตนเอง อีกทั้งในช่วงดังกล่าวสถูปเจดีย์ที่เก็บบรรจุพระพิมพ์ไว้หลายแห่งได้พังทลายหรือมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ ทำให้คนในสังคมหันมาสนใจพระพิมพ์ที่พบตามซากสถูปเจดีย์ เก็บไปครอบครองเพื่อเป็นเครื่องเคารพสักการบูชา

พระพิมพ์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและมีการเสาะแสวงหาจากแหล่งต่าง ๆ ตามสถูปเจดีย์ มีทั้งพระกรุแตกหรือบางครั้งมีการลักลอบตกพระ ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ที่นิยมพระพิมพ์เพราะมีเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เมื่อครั้งเกิดโรคร้ายระบาด สามารถนำพระพิมพ์ไปแช่น้ำมนต์รักษาโรคได้ด้วยการดื่มหรืออาบ อีกทั้งเมื่อมีภาวะสงครามก็เกิดเหตุการณ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้ชีวิตรอดพ้นปลอดภัย เรื่องเล่าจึงเป็นสื่อกระตุ้นตอกย้ำให้คนในสังคมหันมานิยมสะสมพระพิมพ์มากขึ้น

๒.๓.๓ แพร่กระจายผ่านอิทธิพลค่านิยม

ค่านิยมการสะสมพระพิมพ์เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๔-๖ ซึ่งในช่วงนี้มีการสะสมของมีค่าการสะสม เจตนารมณ์ที่สำคัญซึ่งบรรดานักสะสมพระพิมพ์หรือพระเครื่องที่เป็นชาวพุทธสนใจสะสมพระพิมพ์หรือพระเครื่องไว้ในครอบครอง เช่น สะสมไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงพระธรรมของพระพุทธองค์อยู่ตลอดเวลา การที่มีความรู้สึกสัมผัสกับองค์พระพิมพ์เล็ก ๆ จะเป็นด้วยการห้อยอยู่ที่คอ หรืออยู่ในตลับ ในกระเป๋าเสื้อ หรือกลัดติดอยู่กับเสื้อก็ตาม ขณะใดที่เกิดสัมผัส ย่อมก่อเกิดสติในธรรม สะสมไว้เพื่อการศึกษาทางโบราณคดีและสกุลศิลปะ การสะสมพระพิมพ์ของบุคคลกลุ่มนี้ มุ่งสืบสาวเรื่องราวเบื้องหลังของการสร้างพระพิมพ์ ที่ไม่ปรากฏว่ามีการบันทึกการสร้างไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้คนรุ่นหลังได้ทราบความเป็นมาของพระพิมพ์ที่ค้นพบ คนกลุ่มนี้จึงต้องใช้วิชาความรู้จากหลายสาขามาศึกษาวิจัยค้นคว้าหาเหตุผล ทำให้ทราบความจริงเบื้องหลังของพระพิมพ์ได้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริงในอดีต ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐานเอกสารอธิบายสรุปผลให้ทราบกันในปัจจุบัน สะสมไว้เพื่อการธุรกิจ นักการค้าผู้สะสมแลกเปลี่ยนและซื้อหา เพื่อนำพระพิมพ์มาแลกเปลี่ยนให้เช่าบูชาเป็นธุรกิจ ปัจจุบันนี้แพร่หลายมากในร้านค้าของเก่าและตลาดพระศูนย์พระเครื่องทั่วไปอย่างแพร่หลาย

อิทธิพลที่สะท้อนให้เห็นจากค่านิยมในพระเครื่อง วัชรกร รัตนกิจ[๙๔] ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ ได้กล่าวผลการวิจัยไว้ว่า การศึกษากลุ่ม

---

[๙๔] วัชรกร รัตนกิจ, **พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ,** หน้า ๑๑๓-๑๑๖.

ผู้บริโภคพระเครื่องในฐานะเป็นสื่อวัตถุมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยเลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี โดยพิจารณากระบวนการสื่อสารรวมถึงบริบททางสังคม ผลการวิจัยพบว่า พระเครื่องมีค่านิยมในการบริโภคเชิงการใช้ประโยชน์มากที่สุด รองลงมาคือการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ อันดับสามคือการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน และได้สรุปวิจัยอีกว่า ท้ายที่สุดเมื่อพระเครื่องเปลี่ยนผ่านจากความศักดิ์สิทธิ์กลับกลายมาเป็นสินค้ามากขึ้น สินค้านั้นจึงพยายามขายสัญญะให้กับผู้บริโภค แต่ทว่าพระเครื่องเป็นสินค้าที่มีความเชื่อ เป็นสินค้าที่มีศาสนาหล่อเลี้ยง ซึ่งก็พบว่ามีผู้บริโภคเชิงสัญญะอยู่จริง เช่น พระเครื่องรุ่นเบญจภาคี หรือพระเครื่องวัดระฆัง ถ้ามีพระรุ่นนี้จะดูดีกว่ารุ่นอื่น แต่ตรงนี้ไม่ใช่สาระของคนเล่นพระ เพราะถึงสาระสำคัญจะเป็นไปตามรูปแบบของตรรกวิทยาการบริโภคที่ค้นพบ คือ ๑)ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงประโยชน์จากพระเครื่อง ๒) ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ ๓)ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นแบบแผนการบริโภคพระเครื่อง คือยังเสพเพื่อประโยชน์ใช้สอย พระเครื่องยังเป็นปัจจัยสำคัญ แม้ว่าพระเครื่องจะมีการขายสัญญะก็จริง แต่ไม่ใช่ว่าคุณค่าอื่น ๆ ถูกลดทอนคุณค่าลง คือระบบทุนนิยมนั้นไม่สามารถมาทำลายคุณค่าอื่น ๆ ได้ทั้งหมด เวลาพูดถึงพุทธพาณิชนั้นเป็นเสี้ยวหนึ่ง แต่ยังมีคำว่าพุทธอยู่ ตรงนั้นไม่ได้หายไป เรื่องสัญลักษณ์เป็นคุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นตัวแทนของพระศาสนา แม้กลุ่มอื่น ๆ จะเสพพระเครื่องทั่วไป ก็ยังเสพในฐานเครื่องบูชาระดับหนึ่ง ถึงแม้พระเครื่องเป็นสินค้า แต่ก็เป็นสินค้าที่มีมิติของความศักดิ์สิทธิ์กำกับอยู่

นอกจากค่านิยมในการสะสมแล้วยังพบอีกว่า มีค่านิยมในการใช้เป็นเครื่องประดับ ตั้งข้อสังเกตพบว่า คนไทยนิยมใส่สายสร้อยคอเป็นเครื่องประดับ และก็พบว่านิยมห้อยพระเครื่องกับสายสร้อยคอ จะใช้เมื่อออกเดินทางทำธุระนอกบ้าน พระที่นำมาห้อยจะนิยมเข้ากรอบเพื่อป้องกันความชื้นจากการสัมผัส การห้อยคอบางครั้งเป็นค่านิยมของการโชว์ด้วยว่า ผู้ห้อยพระมีรสนิยมในพระประเภทใด ความนิยมระดับใด ราคานิยมเท่าไหร่

การแพร่กระจายผ่านค่านิยมพบอีกว่า ค่านิยมแจกพระเครื่องในงานต่าง ๆ เช่น งานฉลองถาวรวัตถุในวัด งานทำบุญอายุ งานกฐิน งานผ้าป่า งานศพ เป็นต้น พระเครื่องที่แจกมีจำนวนมากบางทีอาจมากกว่าผู้ร่วมงานในครั้งนั้น ๆ ทำให้พระเครื่องได้แพร่กระจายสู่กลุ่มคนในสังคมอีกวิธีหนึ่งด้วย

การสาธารณประโยชน์ของวัด หน่วยงานราชการ ชุมชน องค์กร หรือสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ ก็เป็นปัจจัยสำคัญให้พระเครื่องได้แพร่กระจายมากขึ้น เช่น การสร้างพระเครื่องเพื่อจำหน่ายเช่าบูชาหาทุนสร้างโบสถ์ วิหารเจดีย์ โรงพยาบาล โรงเรียน รวมถึงสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ ก็ได้รับความนิยม จากที่ผ่านมาพบว่า เมื่อครั้งหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ ได้รับความนิยมจากการออกเหรียญรุ่นต่าง ๆ ส่วนมากเน้นที่การสร้างเพื่อสาธารณประโยชน์มากกว่า ๑,๐๐๐ รุ่น และหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ ได้บริจาคเงินเพื่อสาธารณประโยชน์มากกว่า ๑,๐๐๐ ล้านบาท มีคำสมญานามว่า หลวงพ่อคูณพันล้าน และเครื่องรางที่ได้รับความนิยมสูงสุดในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๕ คือ จตุคามรามเทพ มีการสร้างเพื่อสาธารณประโยชน์ และการตั้งชื่อรุ่นที่สื่อถึงระบบทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยม

๒.๓.๔ แพร่กระจายผ่านการจัดตั้งสมาคมชมรม

การจัดตั้งสมาคมชมรมพระเครื่องในประเทศไทยก็เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายของพระเครื่อง และการจัดตั้งสมาคมชมรมพระเครื่องก็ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก

ตั้งข้อสังเกตได้จากมีสมาคมชมรมพระเครื่องทุกจังหวัดในประเทศไทย การจัดงานประกวดพระเครื่องในแต่ละปีของกลุ่มสมาคมชมรมพระเครื่อง เป็นการจัดงานประกวดพระเครื่อง การอนุรักษ์พระเครื่อง พระบูชา และเหรียญคณาจารย์ ทั่วทั้งประเทศ โดยจะแจ้งงานประกวดในแต่ละเดือน ดังที่พบข้อมูลตารางการจัดงานดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๗ การจัดงานประกวดพระเครื่องปี พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๕๙

วันจัดงาน	สถานที่จัดงาน	คณะผู้ดำเนินการ
๑๘ มกราคม ๒๕๕๘	ศูนย์เยาวชนเทศบาลลำปาง	ชมรมผู้นิยมพระเครื่องเมืองลำปาง
๑๘ มกราคม ๒๕๕๘	ชมรมพระเครื่องศรัทธาบารมี ตลาดเคมาร์เก็ต จ.สมุทรปราการ	เปี๊ยก ปากน้ำ
๒๕ มกราคม ๒๕๕๘	กองบิน ๔๖ พิษณุโลก	กองบิน ๔๖ พิษณุโลก
๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘	ราชตฤณมัยสมาคมแห่งประเทศไทย สนามม้านางเลิ้ง	คณะกรรมการนักเรียนเตรียมทหาร รุ่น ๑
๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘	โรงเรียนนางรอง จ.บุรีรัมย์	ชมรมพระเครื่องนางรอง
๒๒ มีนาคม ๒๕๕๘	ประกวดพระท้องถิ่น ณ วัดบรมธาตุ จ.กำแพงเพชร	ชมรมพระเครื่องกำแพงเพชร
๕ เมษายน ๒๕๕๘	ประกวดพระท้องถิ่น ณ สนามกลางเมือง จ.ลำปาง	คณะกรรมการสถานศึกษาศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค ๕
๑๙ เมษายน ๒๕๕๘	ประกวดพระท้องถิ่นห้างเซ็นทรัล จ.พิษณุโลก	ชมรมพุทธศิลป์ชินราชพิษณุโลก
๒๖ เมษายน ๒๕๕๘	อาคารบราเดอร์ศักดา กิจเจริญ รร.อัสสัมชัญศรีราชา จ.ชลบุรี	สมาคมศิษย์เก่า รร.อัสสัมชัญศรีราชา
๓ พฤษภาคม ๒๕๕๘	ลานขนถ่ายสินค้าองค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี จ.จันทบุรี	เทศบาลเมืองท่าช้างร่วมกับชมรมอนุรักษ์พระเครื่องจันทบุรี
๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๘	อาคารรัฐประศาสนภักดี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติแจ้งวัฒนะโซนบี	สมาคมนักเรียนเก่าอำนวยศิลป์
๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘	ศูนย์นิทรรศการและการประชุมไบเทคบางนา	ชมรมพระเครื่องสมุทรปราการ

ตารางที่ ๘ การจัดงานประกวดพระเครื่องปี พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๕๙ (ต่อ)

วันจัดงาน	สถานที่จัดงาน	คณะผู้ดำเนินการ
๑๔ มิถุนายน ๒๕๘๘	หอประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร	สมาคมผู้นิยมพระเครื่องพระบูชาไทยภาคอีสานเขต ๓
๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๘	อาคารรัฐประศาสนภักดี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติแจ้งวัฒนะโซนบี	คณะนักเรียนเตรียมทหาร รุ่นที่ ๑๓
๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘	หอประชุมกาญจนาภิเษก มหาวิทยาลัยขอนแก่น	ตำรวจภูธรภาค ๔
๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๘	อาคารรัฐศาสนภักดี อาคารบี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ	นักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า รุ่นที่ ๒๕
๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘	โรงแรมพูลแมนบางกอกคิงเพาเวอร์ ซอยรางน้ำ กรุงเทพฯ	สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
๒ สิงหาคม ๒๕๕๘	ประกวดพระท้องถิ่นหอประชุม ๘๐ พรรษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	ชมรมพระเครื่องมหาสารคาม
๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๘	โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว จ.เชียงใหม่	นิตยสารพระเมืองเหนือ
๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๘	หอประชุมชุณหะวัณ โรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน นครปฐม	ตำรวจภูธรภาค ๗
๖ กันยายน ๒๕๕๘	อาคารรัฐประศาสนภักดี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติแจ้งวัฒนะโซนบี	สำนักนโยบายและแผนกลาโหม
๒๐ กันยายน ๒๕๕๘	มหาวิทยาลัยธาตุพนม	ชมรมพระเครื่องนครพนม
๔ ตุลาคม ๒๕๕๘	อาคารรัฐประศาสนภักดี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติแจ้งวัฒนะโซนบี	ชมรมนักข่าวและช่างภาพพระเครื่อง
๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๘	อาคารกรีฑาในร่ม ศูนย์กีฬาแห่งชาติภาคตะวันออก เมืองพัทยา	สมาคมพระเครื่องเมืองพัทยา
๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๘	ประกวดพระ ๑๔ จังหวัดภาคใต้ ศูนย์ประชุมองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง	ชมรมพระเครื่องจังหวัดพัทลุง
๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘	ประกวดพระท้องถิ่น สนามกีฬาอเนกประสงค์ เทศบาลเมืองชลบุรี	ชมรมพระเครื่องชลบุรี
๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๘	ประกวดพระเครื่องจังหวัดเลย หอประชุมมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย	มูลนิธิพระศักดิ์ เจียรนัย

ตารางที่ ๙ การจัดงานประกวดพระเครื่องปี พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๕๙ (ต่อ)

วันจัดงาน	สถานที่จัดงาน	คณะผู้ดำเนินการ
๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๘	ตรวจเช็คพระเครื่องออกใบรับรองพระแท้ สมาคมผู้นิยมพระเครื่องพระบูชา ณ พันธุ์ทิพย์ฮอลล์ ชั้น ๘ ศูนย์การค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่า วามวงศ์วาน	ชมรมพระเครื่อง
๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘	ประกวดพระเครื่องเมืองท้องถิ่น จ.ลำพูน	ชมรมพระเครื่องเมืองลำพูน
๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๘	ประกวดพระเครื่องเมืองระยอง โรงเรียนวัดหนองสนม จ.ระยอง	ชมรมพระเครื่องเมืองระยอง
๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๘	ประกวดพระเครื่อง โรงเรียนสุโขทัยวิทยาลัย จ.สุโขทัย	ชมรมพระเครื่องจังหวัดสุโขทัย
๑๗ มกราคม ๒๕๕๙	ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ ถนนแจ้งวัฒนะ อาคารราชบุรีดิเรกฤทธิ์	เปี๊ยก ปากน้ำ
๒๔ มกราคม ๒๕๕๙	อาคารรัฐประศาสนภักดี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติแจ้งวัฒนะโซนบี	ชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรม บ.บีโอที
๓๑ มกราคม ๒๕๕๙	ประกวดพระโรงยิมเนเซียม สนามกีฬากลางอุตรดิตถ์	ชมรมพระเครื่องท่าเสาอุตรดิตถ์
๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙	สนามกีฬาหนองกระทิง จ.ลำปาง	ชมรมอนุรักษ์พระเครื่องเมืองนครลำปาง
๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙	หอประชุมชุณหะวัณ โรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน	นิตยสารพระท่าพระจันทร์
๖ มีนาคม ๒๕๕๙	ลานอเนกประสงค์ ชั้น ๑ ห้างสุขอนันต์ปาร์ค จังหวัดสระบุรี	ชมรมอนุรักษ์พระเครื่องเมืองสระบุรี
๑๓ มีนาคม ๒๕๕๙	ประกวดพระท้องถิ่นที่วัดห้วยมงคล จ.ประจวบคีรีขันธ์	ชมรมพระเครื่องประจวบคีรีขันธ์
๒๐ มีนาคม ๒๕๕๙	ห้างคลังพลาซ่า จ.นครราชสีมา	กองบังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครราชสีมา
๒๗ มีนาคม ๒๕๕๙	ประกวดพระเครื่องและเหรียญคณาจารย์ทั่วประเทศ	ชมรมพระเครื่องตรัง
๓ เมษายน ๒๕๕๙	ห้างเซ็นทรัลพลาซ่า จ.พิษณุโลก	ชมรมพุทธศิลป์ชินราชพิษณุโลก
๒๔ เมษายน ๒๕๕๙	อาจารบราเดอร์ศักดากิจเจริญ โรงเรียนอัสสัมชัญศรีราชา จ.ชลบุรี	สมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนอัสสัมชัญศรีราชา

ตารางที่ ๑๐ การจัดงานประกวดพระเครื่องปี พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๕๙ (ต่อ)

วันจัดงาน	สถานที่จัดงาน	คณะผู้ดำเนินการ
๘ พฤษภาคม ๒๕๕๙	อาคารรัฐประศาสนภักดี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติแจ้งวัฒนะโซนบี	กรมเสมียนตรา
๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙	หอประชุมเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา	ตำรวจภูธร ภาค ๙
๕ มิถุนายน ๒๕๕๙	อาคารรัฐประศาสนภักดี ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติแจ้งวัฒนะโซนบี	สมาคมผู้นิยมพระเครื่องไทย
๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๙	สุราษฎร์ธานี ฮอลล์ ชั้น ๔ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่าสุราษฎร์ธานี	ชมรมพระเครื่องสุราษฎร์ธานี
๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๙	กองทัพบก	พันเอก (พิเศษ)นิคม อุดมเลิศวนศิลป์

ที่มา: เว็บไซน์ www.samakompra.com

จากตารางสามารถตั้งข้อสังเกตพบว่า การจัดงานของสมาคมชมรมพระเครื่องในประเทศไทยจะหมุนเวียนไปในพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย และพบว่าการจัดแต่ละครั้งจะใช้สถานที่หน่วยงานราชการ สถานที่ท่องเที่ยวหรือการโรงแรม ห้างสรรพสินค้า หรืออื่น ๆ ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของวัด และยังพบอีกว่า การจัดแต่ละครั้งคณะผู้ดำเนินการจัดงานไม่ได้มีพระสงฆ์หรือพระเกจิอาจารย์เข้าไปเกี่ยวข้อง การแพร่กระจายของพระเครื่องจึงผ่านพื้นที่การแสดงของกลุ่มสมาคมชมรมพระเครื่อง

๒.๓.๕ แพร่กระจายผ่านสื่อ

สื่อเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในยุคของข้อมูลข่าวสาร สื่อมีมากหลากหลายประเภททั้งที่เป็นสื่อข้อความ สื่อภาพ สื่อเสียง หรือสื่อที่รวมทั้งข้อความภาพเสียง ในสังคมมีคนบริโภคสื่อทุกชนชั้นทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพ สื่อจึงมีอิทธิพลบทบาทสามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว และผู้บริโภคสามารถเลือกรับสื่อได้ตามต้องการ

พระเครื่องในประเทศไทยได้มีพื้นที่แสดงทางสื่อเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นต้นมา ซึ่งเป็นนิตยสารที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระเครื่อง มีความหนาของเล่มเพียง ๘ หน้ากระดาษ เนื้อหาได้นำเสนอเกี่ยวกับพระเครื่องที่ได้รับความนิยมทางพุทธอาคม ประสบการณ์ทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เนื้อหายังกล่าวถึงประวัติพระเครื่องที่สร้างขึ้น ประวัติพระเกจิอาจารย์ รวมทั้งชื่อของเจ้าของพระเครื่อง และในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ประจน กิติประวัติ หรือใช้นามแฝงว่าตรียัมปวาย ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับพระเครื่องขึ้นเป็นครั้งแรก หนังสือเล่มนี้ได้รับความสนใจและมีอิทธิพลต่อวงการพระเครื่องเป็นอย่างมาก เป็นจุดเริ่มต้นในการจัดพระเครื่องเข้าเป็นชุด เรียกว่า เบญจภาคี เริ่มแรกเป็นเพียง

ไตรภาคี คือ มี ๓ องค์เท่านั้น ประกอบด้วยพระสมเด็จวัดระฆัง พระนางพญาพิษณุโลก และพระรอด ลำพูน ลำดับต่อมาเพิ่มพระซุ้มกอกำแพงเพชร และพระผงสุพรรณสุพรรณบุรีเข้าไป[๙๕]

สื่อได้ให้ความสนใจพระเครื่องจนมีพื้นที่แสดงมากขึ้น อีกทั้งกลุ่มผู้บริโภคสื่อประเภทพระเครื่องก็ได้อาศัยสืบค้นข้อมูลมากขึ้น พื้นที่ของพระเครื่องที่ปรากฏในสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร รายการโทรทัศน์ เว็บไซต์ เป็นต้น และยังทำให้เกิดเครือข่ายทางธุรกิจรับจำนำรับเช่าซื้อพระเครื่องผ่านระบบนายทุนหรือระบบธนาคารอีกด้วย

การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่องได้กระจายสู่สังคมด้วยผ่านระบบสื่อเป็นสำคัญ ทำให้พระเครื่องได้รับความนิยมและเริ่มมีราคาสูงขึ้นตามกระแสสื่อที่โฆษณา มีการวางแผงตั้งโต๊ะเป็นตลาดพระเครื่องให้ผู้สนใจได้คัดเลือกจับจองเป็นเจ้าของในลักษณะเช่าซื้อแลกเปลี่ยนเริ่มตั้งแต่ราวปี พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นต้นมา และได้ปรับขยายพื้นที่ตลาดพระเครื่องออกไปสู่ลานโพธิ์วัดมหาธาตุท่าพระจันทร์ และแพร่กระจายสู่พื้นที่ห้างสรรพสินค้าชั้นนำหลายแห่งทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย

มาซาฮิโระ ฮารุจิ[๙๖] ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของนิตยสารพระเครื่องในการส่งเสริมพุทธพาณิชย์ในสังคมไทย พบว่า นิตยสารพระเครื่องในประเทศไทยแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ ประเภทให้ความรู้ และประเภทที่รวบรวมแบบพระเครื่อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์นิตยสารพระเครื่องที่มีวางจำหน่ายในท้องตลาดปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นกลไกทางตลาดพุทธพาณิชย์และความเชื่อ พบว่า ๑)สื่อทุกอย่างเป็นการสร้างขึ้นจากอุดมการณ์ ๒)สื่อสร้างความจริง ๓)สื่อมีนัยทางการตลาด ๔) สื่อประกอบด้วยข้อความทางมโนคติวิทยาและค่านิยม ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นบทบาทของนิตยสารพระเครื่องว่า นิตยสารพระเครื่องพยายามจะชักนำความคิดของผู้อ่านในเรื่องเกี่ยวกับพระเครื่อง และทำให้ศรัทธานั้นเพิ่มมากขึ้นด้วยการสร้างโลกแห่งทัศนคติขึ้นว่า พระเครื่องมีพลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และสามารถทำให้อภินิหารนั้นเกิดขึ้นได้จริง ตามหลักแนวคิดสื่อทุกอย่างเป็นการสร้างขึ้นและสื่อสร้างความจริง และเน้นในเรื่องของพลังศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องอย่างหลากหลายตามหลักทางมโนคติ สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ว่า ส่งผลให้ธุรกิจทางพระเครื่องมีประสิทธิภาพมากขึ้น นิตยสารมีบทบาทต่อตลาดพระเครื่องในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้ขยายตลาดพระเครื่องที่มีขนาดเล็กไปสู่ตลาดขนาดใหญ่และมาตรฐานได้ สืบเนื่องจากยอดจำหน่ายนิตยสารพระเครื่องเพิ่มขึ้นด้วย

นิตยสารที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระเครื่องที่ได้รับความนิยมและเป็นนิตยสารพระเครื่องที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย คือ นิตยสารลานโพธิ์ การนำเสนอเนื้อหาครบเครื่องเรื่องดีสีสดอรรถรสสมบูรณ์แบบ เป็นนิตยสารราย ๑๕ วัน นำเสนอเรื่องราวและข่าวสารเกี่ยวกับพระเครื่อง พระบูชา เครื่องรางของขลัง และธรรมบทของพระพุทธองค์ นอกจากนี้ยังเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและพระเครื่องที่มีมวลสมาชิกมากกว่าหนึ่งพันคน เข้ามาแลกเปลี่ยนพระเครื่องที่สะสมไว้ซึ่งกันและกัน เป็นศูนย์กลางของการเสนอข่าวสารในแวดวงวัดต่างๆ ในประเทศไทย นอกจากนี้ยังให้ความรู้ วิเคราะห์ เจาะลึกพระเครื่องทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการแสวงหาที่ถูกต้องและแม่นยำ

---

[๙๕] ประชุม กาญจนวัฒน์, **พระเครื่องเลื่องชื่อ,** หน้า ๔๘-๑๐๘.

[๙๖] มาซาฮิโระ ฮารุจิ, **บทบาทของนิตยสารพระเครื่องในการส่งเสริมพุทธพาณิชย์ในสังคมไทย,** หน้า ๙๐-๙๓.

ผลงานที่ผ่านมานานเป็นสิ่งพิสูจน์คุณภาพและคุณค่า สมกับการกล่าวขานว่าเป็นนิตยสารที่มีคุณค่าควรอ่าน

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของพระเครื่อง พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย พบว่า พระเครื่องเกิดขึ้นมาจากพื้นฐานทางความเชื่อของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในพื้นถิ่น ประวัติการสร้างพระเครื่องกำเนิดขึ้นที่ประเทศอินเดียแถวบริเวณพื้นที่ของสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าที่เป็นศาสดาของพุทธศาสนา การสร้างครั้งแรกถือตามค่านิยมการสร้างรูปเคารพของต่างศาสนา จัดได้ว่าเป็นความเชื่อในยุคเทวนิยม

เมื่อพุทธศาสนาได้ขยายพื้นที่ทางความเชื่อออกสู่นานาอารยธรรมประเทศ ทำให้พุทธศาสนาเคลื่อนย้ายขยายตัวไปพร้อมกับความเชื่อที่เป็นองค์ประกอบรวมถึงศิลปวัฒนธรรมอีกด้วย สังคมที่ยอมรับนับถือพุทธศาสนาต่างก็ได้บันทึกข้อมูลผ่านศิลปวัฒนธรรมแห่งยุคสมัยไว้อย่างน่าสนใจ ข้อมูลที่ถูกบันทึกไว้ในสังคมสามารถสืบค้นได้จากประวัติศาสตร์และร่องรอยของอารยธรรม

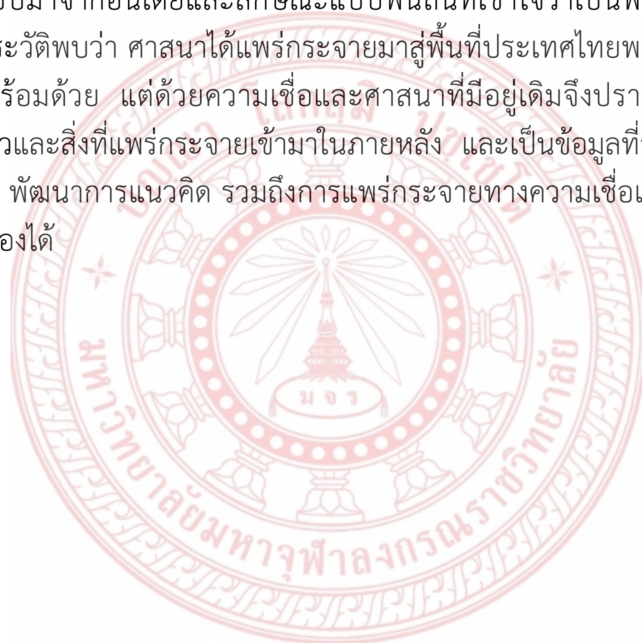
ประเทศไทยเป็นอีกประเทศที่ยอมรับนับถือเอาพระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทสัมพันธ์กับต้นแบบการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยพบว่า นับถือพุทธศาสนาต่อเนื่องยาวนานจนถึงปัจจุบัน ศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีถูกค้นพบว่าเกี่ยวข้องเชื่อมโยงมาตั้งแต่ยุคทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี จนถึงยุคสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์

พระเครื่องได้บันทึกข้อมูลผ่านยุคสมัย ศิลปวัฒนธรรม แนวคิด ความเชื่อ และการแพร่กระจายมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน เป็นหลักฐานส่วนหนึ่งที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ต้องศึกษาหาคำตอบมาอธิบาย บทนี้จึงได้สืบค้นข้อมูลและศึกษาอธิบายถึงประวัติความเป็นมา พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย และต้องการศึกษาถึงลักษณะของชื่อพระเครื่องในด้านที่มาของชื่อพระเครื่องและความหมายของชื่อพระเครื่องในบทต่อไป

จากที่ศึกษาประวัติความเป็นมา พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทยสรุปได้ว่า พระเครื่องมีประวัติความเป็นมาเริ่มตั้งแต่มีฐานะที่รับรู้ได้ว่าเป็นพระพิมพ์ ในช่วงหลังจึงได้มีชื่อเรียกรวมกันว่าพระพิมพ์พระเครื่องหรือเรียกแยกจากกันโดยสิ้นเชิง คือ พระพิมพ์ที่สื่อถึงการสร้างในยุคต้นพุทธกาล และวัสดุมวลสารที่สร้างปรากฏส่วนมากเป็นดิน การสร้างต้องอาศัยการกดดินลงในพิมพ์ ส่วนพระเครื่องสื่อถึงพระที่สร้างจากเครื่องจักรกล แต่ก็อาศัยพัฒนาการจากเดิมคือการสร้างพิมพ์หรือสร้างบล็อกก่อน แต่ก็มีเครื่องมือเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสร้าง หากสื่อความเข้าใจรับรู้ได้ว่าเรียกในสิ่งเดียวกัน การสร้างพระพิมพ์หรือพระเครื่องก็มีการพัฒนาแนวคิดมาตามลำดับแห่งยุคสมัย พบว่า มีพัฒนาการจากวัตถุประสงค์การสร้าง ที่จากเดิมสร้างเพื่อเป็นพุทธบูชาหรือสืบพระศาสนา ต่อมาก็พัฒนาการจนถึงสร้างเพื่อเป็นวัตถุมงคลหรือเครื่องรางของขลัง และตอบสนองความต้องการที่เป็นกระแสนิยมของสังคม นอกจากนั้นวัตถุมวลสารที่นำมาสร้างพระเครื่องก็ได้พัฒนาการจากการนำเอาดินที่มีอยู่ตามธรรมชาติปรับเปลี่ยนมาใช้วัตถุมวลสารอื่น ๆ เพิ่มเข้ามาจากที่ศึกษาพบว่า มีการนำเอาวัสดุที่แข็งแรงทนทานมาเป็นมวลสาร เช่น หิน ชิน โลหะจำพวกทองเหลือง ทองแดง ตะกั่ว เงิน ทอง และรวมถึงการน้ำเอาวัสดุที่เชื่อว่าเป็นมงคลเข้ามาประกอบ เช่น

ว่าน เกสรดอกไม้ แร่ เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นพัฒนาการแนวคิดแนวเชื่อของการสร้างพระพิมพ์หรือพระเครื่องในยุคต่อมา

พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบสร้างขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาที่หล่อหลอมฉาบทาจากพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่น พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา จากประวัติการสร้างพระเครื่อง พบว่า เกิดขึ้นครั้งแรกเรียกว่าพระพิมพ์ เกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล และแพร่กระจายสู่พื้นที่ใกล้ไกลตามลำดับ ประเทศไทยก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ดังประวัติศาสตร์และความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยทวารวดี การศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของพระเครื่องมีนักวิชาการสนใจศึกษาประเด็นที่สัมพันธ์กับประวัติการสร้าง รูปแบบการสร้างทั้งด้านประติมากรรม สถาปัตยกรรม และรวมถึงศิลปกรรม ทั้งหมดมีทั้งรูปแบบที่เป็นต้นแบบมาจากอินเดียและลักษณะแบบพื้นถิ่นที่เข้าใจว่าเป็นพื้นบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จากหลักฐานทางประวัติพบว่า ศาสนาได้แพร่กระจายมาสู่พื้นที่ประเทศไทยพร้อมกับอารยธรรมทางความเชื่อที่เข้ามาพร้อมด้วย แต่ด้วยความเชื่อและศาสนาที่มีอยู่เดิมจึงปรากฏการผสมผสานร่วมระหว่างสิ่งที่มีอยู่แล้วและสิ่งที่แพร่กระจายเข้ามาในภายหลัง และเป็นข้อมูลที่สำคัญบันทึกเหตุการณ์ประวัติความเป็นมา พัฒนาการแนวคิด รวมถึงการแพร่กระจายทางความเชื่อและศาสนาที่ปรากฏในเส้นทางของพระเครื่องได้

บทที่ ๓

ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย

การวิจัยในบทนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย โดยกำหนดขอบเขตของข้อมูลจากชื่อพระเครื่องที่ปรากฏบนปกหน้าของนิตยสาร “ลานโพธิ์” ซึ่งคัดเลือกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔–๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวม ๓๒๘ ฉบับ และ ๓๒๘ ชื่อ และผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อศึกษาและอธิบายถึงที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่อง ได้ดังนี้

๓.๑ ที่มาของชื่อพระเครื่อง

ที่มาของชื่อพระเครื่องที่ปรากฏบนปกหน้านิตยสารลานโพธิ์ จำนวน ๓๒๘ ชื่อ ผู้วิจัยได้ศึกษาและแบ่งที่มาของชื่อพระเครื่องออกเป็น ๑๐ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ ที่มาจากนามพระพุทธเจ้าและสาวก

ชื่อพระเครื่องที่มาจากนามของพระพุทธเจ้าและสาวกแยกวิเคราะห์เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๓.๑.๑.๑ ที่มาจากนามพระพุทธเจ้า คือ พระพุทธเจ้าในการศึกษาครั้งนี้หมายถึงศาสดาของพระพุทธศาสนา ชื่อที่ปรากฏใช้เรียกนามพระพุทธเจ้ามีหลายชื่อ และแต่ละชื่อมีที่มาและรวมถึงความหมายที่แตกต่างกันออกไป และจากชื่อพระเครื่องของแหล่งข้อมูลที่ศึกษาพบว่ามีที่มาจำนวน ๑๒ ชื่อ ดังนี้

๓.๑.๑.๑.๑ พระกริ่งสิทธัตโถ คือ พระนามเดิมของพระพุทธเจ้าก่อนที่จะเสด็จออกผนวช

๓.๑.๑.๑.๒ เหรียญหล่อพิมพ์พระพุทธ คือ นามผู้รู้ดีรู้ชอบด้วยตนเอง

๓.๑.๑.๑.๓ พระเจ้าห้าพระองค์ คือ พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ที่อุบัติขึ้นมาในโลกมนุษย์ตามลำดับสมัย เริ่มตั้งแต่ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป พระโคตโม และพระศรีอริยเมตเตยโย และปัจจุบันเป็นยุคของพระเจ้าองค์ที่สี่ ชื่อ พระโคตโม และหลัง พ.ศ. ๕๐๐๐ จึงจะมีพระเจ้าองค์ที่ห้าอุบัติขึ้นมาในโลกมนุษย์

๓.๑.๑.๑.๔ พระพุทธคุณนาม คือ พระคุณของพระพุทธเจ้ามีเป็นอเนกประการ ไม่สามารถพรรณนาให้ได้หมด แต่โดยย่อมี ๙ ประการ ตามบทสวดว่า อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา.

๓.๑.๑.๑.๕ พระมหาบุรุษลักษณะ คือ ลักษณะของบุรุษผู้ยิ่งใหญ่เป็นคำใช้เรียกพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้

๓.๑.๑.๑.๖ พระพุทธโสธร คือ เป็นรูปพระพุทธเจ้าปางขัดสมาธิ ศิลปะอยุธยา เป็นพระพุทธรูปสำคัญของจังหวัดฉะเชิงเทรา วัดโสธรเดิมชื่อวัดหงษ์เพราะมีเสาหงษ์ และต่อมาเสาหงษ์หักจึงเอาธงไปปักบนยอดเสา จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดเสาธง และเมื่อเกิดพายุหนักพัดเสาธงหักลงจึงเรียกว่าวัดเสาทอน และกลายเสียงมาเรียกชื่อว่าวัดโสธร

๓.๑.๑.๑.๗ สมเด็จพระศาสดา คือ ผู้ยิ่งใหญ่หรือผู้ประเสริฐในการสอนชนทั้งปวง

๓.๑.๑.๑.๘ พระพุทธสิหิงค์ คือ ผู้มีท่าทางสง่างามดุจราชสีห์

๓.๑.๑.๑.๙ พระชินสีห์ คือ ราชสีห์ผู้มีแต่ชัยชนะ

๓.๑.๑.๑.๑๐ พระพุทธชินราช คือ พระราชาผู้มีชัยชนะ หมายถึงชนะมาร เพราะองค์พระประทับนั่งปางมารวิชัย

๓.๑.๑.๑.๑๑ พระพุทธนิโรคันตราย คือ ผู้ปราศจากโรคภัยอันตรายใด ๆ

๓.๑.๑.๑.๑๒ พระรอด คือ เป็นนามของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในบทอาฏาฏิปริตรเพี้ยนมาจากนารอทหรือนารทะ

นอกจากนั้น ยังพบอีกว่าบางชื่อมีหลายรุ่นที่ระบุให้แตกต่างกันออกไป เช่น พระพุทธโสธรกรุปัจจุบัน พระพุทธโสธรพิมพ์แผ่นปั๊มหน้ากากครึ่งซีก พระพุทธชินราชอินโดจีน พระพุทธชินราชพิมพ์สังฆาฏิสั้น พระชินราชกรุศรีธรรมไตรปิฎก พระพุทธสิหิงค์เนื้อก้นครก

๓.๑.๑.๒ สาวก คือ นามเรียกพระสงฆ์ที่อุปสมบทร่วมยุคสมัยในครั้งพุทธกาล นับเนื่องในพระอสีติมหาสาวก ๘๐ องค์ แต่หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วหรือเรียกว่ายุคหลังพุทธกาล พระสงฆ์ที่อุปสมบทไม่เรียกว่าสาวก แต่มีคำเรียกว่า พระสงฆ์บ้าง พระอริยสงฆ์บ้าง จากการศึกษาที่มาของชื่อพระเครื่องที่ระบุบ่งบอกว่าเป็นชื่อของสาวกมีจำนวน ๒ ชื่อ ดังนี้

๓.๑.๑.๒.๑ พระสีวลี คือ นามของเจ้าชายในโกลิยวงศ์ ออกบวชในสำนักของพระสารีบุตร หลังบวชแล้วเป็นผู้มีลาภสักการะมาก ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะผู้เลิศในทางมีลาภมาก

๓.๑.๑.๒.๒ พระสังกัจจายน์ คือ บุตรพราหมณ์ในกรุงอุชเชนี จบไตรเพทเวทมนต์ตามอย่างตระกูล รูปร่างอ้วนพุงพลุ้ย ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะในทางอธิบายความย่อให้พิสดาร แต่การตีความมุ่งไปที่ความอุดมสมบูรณ์ มีโชคลาภ ร่ำรวย

นอกจากนั้นยังพบอีกว่า ชื่อพระเครื่องที่ระบุบ่งบอกว่าเป็นชื่อของสาวกแต่แตกต่างรุ่นกัน จึงมีชื่อระบุบ่งบอกที่มาของสถานที่หรือผู้สร้างต่อท้ายชื่อ เช่น พระสังกัจจายน์กรุวัดเงิน พระสังกัจจายน์พ่อท่านคลิ้งวัดถลุงทอง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าพระสาวกมีมากถึง ๘๐ องค์ แต่ปรากฏในชื่อพระเครื่องมีเพียง ๒ องค์

๓.๑.๒ ที่มาจากลักษณะปาง

คำว่าปางหมายถึงตอนหนึ่ง ๆ ของพุทธประวัติ แต่ปัจจุบันมีความหมายรวมถึงอิริยาบถที่บ่งบอกลักษณะท่าทางอาการของร่างกายที่อยู่ในท่าใดท่าหนึ่งด้วย ศักดิ์ชัย สายสิงห์[๑] ได้อธิบาย

---

[๑] สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๙ (www.th//kanchanapisek.or.th. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙)

ลักษณะพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ไว้ว่า พระพุทธรูปสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า และส่วนหนึ่ง เพื่อบอกเล่าถึงพุทธประวัติว่า มีความเป็นมาอย่างไร จึงเป็นมูลเหตุของการสร้างพระพุทธรูป เพื่อเล่าเรื่องราวในแต่ละตอนขึ้น ความหมายของคำว่า "ปาง" จึงหมายถึง พุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่ง ต่างจากคำว่า "มุทรา" ที่หมายถึงการแสดงท่าด้วยพระหัตถ์ว่า พระพุทธเจ้ากำลังทรงกระทำอะไร ในศิลปะอินเดียรุ่นแรกๆ ปรากฏการแสดง "มุทรา" ของพระพุทธรูปเพียง ๖ ท่า เท่านั้น ได้แก่ มารวิชัย สมาธิ ปฐมเทศนา ทรงแสดงธรรม (วิตรรกมุทรา) ประทานอภัย และประทานพร การแสดงมุทรานี้บางครั้งมุทราหนึ่งอาจนำไปใช้ในพุทธประวัติตอนอื่นๆ ด้วย อย่างเช่น ท่าทรงแสดงธรรม มีปรากฏอยู่ในพุทธประวัติหลายตอน อย่างไรก็ดี ตามความเข้าใจในปัจจุบัน มักรวมเรียกการแสดงมุทราว่า การแสดงปางด้วย ส่วนการแสดงปางหรือพุทธประวัตินั้น แรกเริ่มมีเพียง ๓ ปาง ตามสังเวชนียสถาน ทั้ง ๓ แห่ง ได้แก่ ปางประสูติ ปางตรัสรู้ ปางปฐมเทศนา และปางปรินิพพาน ต่อมาภายหลังจึงเพิ่มขึ้นเป็น ๘ ปาง ตามมหาสถาน ที่เพิ่มขึ้นจาก ๓ แห่ง เป็น ๘ แห่ง ที่เรียกว่า อัฏฐมหาสถาน ปางที่เพิ่มขึ้น ๓ ปาง ได้แก่ ปางทรมานช้างนาฬาคีรี ปางทรงรับบาตรจากพญาวานร ปางยมกปาฏิหาริย์ และปางเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในดินแดนไทยสมัยทวารวดีระยะแรก ได้พบหลักฐานพระพุทธรูปเพียงไม่กี่ปาง ซึ่งเป็นศิลปะที่สืบต่อมาจากอินเดียโดยตรง ได้แก่ ปางประทานพร ปางทรงแสดงธรรม ปางมารวิชัย และปางสมาธิ ในระยะต่อมาจึงมีการสร้างพระพุทธรูปปางอื่นๆ ทั้งที่เป็นการดัดแปลงให้เป็นแบบท้องถิ่น และที่คิดริเริ่มขึ้นใหม่ เช่น พระพุทธรูปปางทรงแสดงธรรม ทั้ง ๒ พระหัตถ์ในศิลปะทวารวดีนั้น ก็ไม่มีปรากฏในอินเดีย พระพุทธรูปลอยตัวปางลีลาถือว่าเกิดขึ้นครั้งแรกในศิลปะสุโขทัย และพระพุทธรูปแสดงปางประทานอภัย ทั้ง ๒ พระหัตถ์ที่เรียกว่า ปางห้ามสมุทร อาจเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยอยุธยา

นอกจากนั้น ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ยังได้อธิบายอีกว่า ตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยอยุธยา การสร้างพระพุทธรูปแสดงปางต่างๆยังมีปางอยู่ไม่มากนัก ที่นิยมมาก ที่สุดคือ ปางมารวิชัย รองลงมา ได้แก่ ปาง สมาธิ และปางอื่นๆ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงรวบรวม และเรียบเรียงตำราทางพระพุทธศาสนาขึ้น คือ พระนิพนธ์พุทธประวัติ เรื่อง "ปฐมสมโพธิกถา" แล้วทรงประดิษฐ์แบบอย่างพระพุทธรูปปางต่างๆ ขึ้นตามพุทธประวัติดังกล่าว เพื่อให้ช่างสร้างเป็นพระพุทธรูปรวม ๓๐ ปาง ซึ่งถือเป็นการกำหนดปางต่างๆ ของพระพุทธรูปมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา หลังจากนั้นมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการกำหนดปางพระพุทธรูปเพิ่มเติมขึ้น หลายตำรา เช่น "พระพุทธรูปปางต่างๆ" ของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ มีจำนวน ๕๕ ปาง ใน "ภาพพุทธประวัติวัดทองนพคุณ" เป็นประติมากรรมนูนสูงสร้างด้วยทองเหลืองทาสี ปิดทอง มีจำนวน ๙๐ ปาง ใน "ประวัติพระพุทธรูปปางต่างๆ" ของกรมการศาสนา แต่งโดยพิทูร มลิวัลย์ มีจำนวน ๗๒ ปาง และ ใน "ตำนานพระพุทธรูปปางต่างๆ" แต่งโดย พระพิมลธรรม มีจำนวน ๖๖ ปาง จากตำรา เล่มหลังนี้ ได้ปรากฏงานสร้างพระพุทธรูป รวม ๖๖ ปาง ที่พระระเบียงรอบองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พระพุทธรูป ๓๐ ปาง ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงกำหนดไว้ และถือเป็นต้นแบบให้มีการสร้างเพิ่มเติมต่อมา

การศึกษาชื่อพระเครื่องที่มาจากลักษณะปางในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์และอธิบายตามลักษณะปางที่ปรากฏได้ ๘ ลักษณะ ดังต่อไปนี้

๓.๑.๒.๑ ปางสมาธิ คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่านั่ง มีคำเรียกทั่วไปว่าปางสมาธิหรือเรียกว่าอิริยาบถนั่งสมาธิ ปางนี้มีความสัมพันธ์กับเรื่องเล่าในพุทธประวัติมากที่สุด จากการตั้งสังเกตพบว่า ปางสมาธิสามารถอธิบายถึงเหตุการณ์ที่สัมพันธ์ในเรื่องเล่าพุทธประวัติได้หลายตอน เช่น การแสดงธรรม การแสดงยมกปาฏิหาริย์ ประทานพร ชนะมาร เป็นต้น จากข้อมูลชื่อพระเครื่องที่นำมาศึกษาพบว่า ที่มาของชื่อตามลักษณะปางสมาธิมีจำนวน ๕๓ ชื่อ และยังพบอีกว่า ชื่อเรียกตามลักษณะปางสมาธิยังมีชื่อเรียกแยกย่อยออกไปเพื่อระบุบ่งบอกรุ่นอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น พระพุทธชินราช เหรียญพระพุทธชินราช พระนางพญา พระนางพญาสมาธิ พระสมเด็จ พระสมเด็จพิมพ์ใหญ่ พระสมเด็จพิมพ์เล็ก พระสมเด็จพิมพ์สังฆาฏิ พระสมเด็จหน้าแก่ พระสมเด็จหน้าหนุ่ม พระกำแพง พระกำแพงสามเหลี่ยม พระกำแพงงบน้ำอ้อย พระกำแพงข้างหยิก พระขุนแผน พระขุนแผนเคลือบ พระขุนแผนผงพรายสุพรรณ พระขุนแผนพิมพ์พลายคู่ พระพิมพ์สมาธิ พระเปิม เป็นต้น และตั้งข้อสังเกตได้อีกว่า จะไม่ปรากฏการเรียกปางกับพระเครื่องของพระสาวกและพระเกจิอาจารย์ ถึงแม้ว่าจะมีลักษณะท่าทางอิริยาบถของการนั่งสมาธิก็ตาม แต่จะเรียกพระเครื่องในกลุ่มนี้ด้วยลักษณะเด่นด้านอื่น ๆ

๓.๑.๒.๒ ปางนาคปรก คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่านั่งสมาธิ แต่มีลักษณะเด่นพิเศษเข้ามาประกอบคือมีนาคแผ่พังพานปกคลุมเบื้องบนพระเศียร และมีขนดของลำตัวนาคเป็นแท่นบัลลังก์ ที่มาของชื่อตามลักษณะปางมีจำนวน ๙ ชื่อ คือ พระนาคปรก พระนาคปรกกรุเมืองเก่า พระพิมพ์นาคปรก พระนาคปรกใบมะขาม พระพิมพ์ปรกโพธิ์ใหญ่ พระนาคปรกแสงอรุณ พระกำแพงนาคปรก พระเชียงแสนปรกโพธิกรุเมืองเก่า พระปรกวัดพระธาตุกรุเมืองเก่า

๓.๑.๒.๓ ปางยืน คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่ายืน จากการศึกษาข้อมูลพบว่ามีที่มาของชื่อตามลักษณะปางจำนวน ๘ ชื่อ คือ พระร่วงหลังรางปืน พระร่วงเปิดโลก พระร่วงกรุน้ำ พระร่วงทรงเกาะ พระร่วงวัดปู่บัว พระปางเปิดโลก พระพิมพ์เปิดโลก พระกำแพงเปิดโลก

๓.๑.๒.๓ ปางลีลาหรือลีลาส คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่าก้าวย่างเดิน จากที่ศึกษาพบที่มาจำนวน ๘ ชื่อ พระพิมพ์ลีลาเชยคาง พระพิมพ์ลีลาเชยคางข้างเม็ดพิมพ์ใหญ่ พระพิมพ์ลีลาหนังตะลุง พระลีลาข้างเม็ดพิมพ์ใหญ่ พระกำแพงลีลากรุเมืองเก่า พระเชียงแสนลีลาศกรุเมืองเก่า พระลีลาศสุพรรณกรุเก่า พระลีลาศเรือนแก้วกรุเมืองเก่า

๓.๑.๒.๕ ปางเขย่ง คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่านั่งเขย่ง จากที่ศึกษาพบที่มาจำนวน ๓ ชื่อ คือ พระกำแพงเขย่ง พระกำแพงลีลาเขย่ง พระเม็ดขนุนลีลาเขย่ง พระคันธารราฐ

๓.๑.๒.๖ ปางซ่อนหา คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่าที่หลบเพื่อไม่ให้พบเห็น จากที่ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวกับที่มาของชื่อ พบว่า เป็นการเนรมิตกายของพระพุทธเจ้าให้เล็กลง แล้วหลบซ่อนกายที่ปลายเส้นผมของพระอิศวร ทำให้พระอิศวรไม่สามารถค้นหาที่หลบซ่อนของพระพุทธจ้าได้ พบที่มาจำนวน ๑ ชื่อ คือ พระปางซ่อนหากรุเมืองเก่า

๓.๑.๒.๗ ปางมหาอุตม์หรือปิดทวาร คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่าปิดอายตนะของร่างกาย จากที่ศึกษาพบที่มาของชื่อทั้งหมด ๒๐ ชื่อ คือ พระปิดตา พระมหาอุตม์ พระปิดตาหลวงพ่อแก้ว พระปิดตาพิมพ์ขัดสมาธิ พระปิดตาลอยองค์ พระปิดตาหลวงปู่ยิ้ม พระปิดตา

เนื้อผง พระปิดตาแร่บางไผ่ พระปิดตามหาอุตม์ พระปิดตากรมหลวงชุมพร พระปิดตารุ่นแรก พระปิดตาพิมพ์สังกัจจายน์ พระปิดตาเมตตาหลังแบบ พระปิดตามหาอุตม์ยันต์ยุ่ง พระปิดตาจัมโบ้ พระปิดตายันต์ยุ่งพิมพ์ฐานบัว พระปิดตาเนื้อผลคลุกรัก พระปิดตาธรรมโฆษณ์ พระปิดตาพระครูไพศาลธรรมวาที พระปิดตารุ่นแรกเนื้อชานหมากจุ่มรัก

๓.๑.๒.๘ ปางลักษณะเด่นพิเศษ คือ ลักษณะท่าทางอาการของร่างกายในท่าที่เรียกไม่ตรงกับลักษณะของปาง จากข้อมูลพบว่ามี ๑๑ ชื่อ คือ พระนาดูน พระซุ้มกอ พระซุ้มกอกรุเมืองเก่า พระซุ้มยอ พระซุ้มเรือนแก้ว พระพุทธชินราช พระพิมพ์ซุ้มแหลมแขนหักศอก พระรูปเหมือนใบโพธิ์ พระร่วงนั่ง พระร่วงนั่งหลังลิ่ม พระจตุรพักตรพรหมา

จากข้อมูลที่ศึกษาชื่อพระเครื่องจำนวน ๓๒๘ ชื่อ พบว่ามีที่มาจากลักษณะปางจำนวน ๑๒๙ ชื่อ และอีกจำนวน ๑๙๙ ชื่อ ไม่ได้ระบุที่มาของชื่อว่าเป็นปางใด จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ชื่อที่ไม่ระบุที่มาจากลักษณะปางเพราะเป็นพระเครื่องที่สร้างจากกลุ่มของพระเกจิอาจารย์ ซึ่งไม่นิยมเรียกลักษณะเป็นปาง

๓.๑.๓ ที่มาของชื่อจากวัตถุมวลสาร

วัตถุมวลสารที่เป็นส่วนผสมใช้ก่อรูปองค์พระและเป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง จากข้อมูลที่ศึกษาสามารถจำแนกได้ ๖ ประเภท ดังต่อไปนี้

๓.๑.๓.๑ ดิน

ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารเนื้อดิน เป็นกลุ่มพระเครื่องที่มีอายุการสร้างเก่าแก่ที่สุด ด้วยว่าวัตถุมวลสารประเภทดินมีอยู่ทั่วไปหาได้ง่าย ไม่ต้องลงทุนมาก และมีความคงทนอีกด้วย อีกทั้งสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องพระแม่ธรณี จึงให้ความนับถือดุจเป็นเทพเจ้า ดินที่นำมาสร้างจะมาจากพื้นที่บริเวณของศาสนสถานที่สำคัญ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ที่เป็นมงคล และการจะนำดินมาสร้างพระแต่ละครั้งต้องประกอบพิธีบวงสรวงเพื่อขออนุญาตพระแม่ธรณี สิ่งศักดิ์สิทธิ์พระภูมิเจ้าที่ผู้รักษา เมื่อผ่านการผลิตก็เข้าสู่กรรมวิธีทำให้แห้งด้วยการตากแดดหรือเผา จากข้อมูลที่นำมาศึกษาถึงที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทดินจำนวน ๖๙ ชื่อ และแต่ละชื่อจะมีหลายแบบหลายรุ่น อาทิเช่น ในกลุ่มพระซุ้มกอ พระรอด พระซุ้มยอ พระขุนแผน พระยอดขุนพล พระกำแพง พระนางพญา พระนาดูน พระนาคปรกใบมะขาม พระสมเด็จฯ เป็นต้น และพบว่าพระเครื่องในกลุ่มที่มาจากวัตถุมวลสารดินมีจำนวนมากที่สุด

ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระเครื่องที่มีวัตถุมวลสารเป็นเนื้อดินเกิดขึ้นในยุคที่วัสดุและเทคโนโลยียังไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการสร้าง และในการสร้างพระพิมพ์พระเครื่องในยุคแรกก็ยังต้องใช้กรรมวิธีด้วยมือกดบีบอัดแบบพิมพ์ พระเครื่องในกลุ่มนี้จึงมีอายุการสร้างที่เก่าแก่ที่สุด ถึงแม้ว่าการสร้างพระเครื่องในปัจจุบันมีการพัฒนาการด้วยการนำเอาวัสดุและเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้มากขึ้น แต่ก็ยังได้นำดินเข้ามาเป็นส่วนผสมมวลสารในกรรมวิธีผลิต จึงพบว่า พระเนื้อดินที่ได้รับกระแสนิยมศรัทธาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถูกคัดลอกแบบพิมพ์เพื่อกรรมวิธีการผลิตซ้ำ จึงต้องศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องพระเครื่องเก่าของแท้หรือพระเครื่องใหม่คัดลอก ถึงแม้จะเป็นพระเครื่องที่มีชื่อว่า พระสมเด็จฯ พระนางพญา พระขุนแผน พระรอด พระนาดูน หรือพระอื่น ๆ ก็ตาม

๓.๑.๓.๒ ผง

ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทผง พบว่า พระเครื่องในกลุ่มนี้จะมีปูนเป็นส่วนประกอบหลักและประสานกับวัตถุมวลสารอื่นด้วยกาวหรือยางไม้หรือน้ำอ้อยหรือขี้ผึ้ง จากข้อมูลที่นำมาศึกษาที่มาของชื่อพระเครื่องที่มีวัตถุมวลสารประเภทผงจำนวน ๗๓ ชื่อ แต่ละชื่อมีหลายรุ่น ยกตัวอย่างเช่น ในกลุ่มพระผงสุพรรณ พระผงสมเด็จฯ พระผงยาจินดามณี พระผงของขวัญ พระผงว่านอุดมโชค พระผงเจ้าสัว พระผงรูปเหมือนหลวงปู่เพิ่ม พระผงหลวงพ่อวัดไร่ขิง พระผงรุ่นแรกพิมพ์พระคงวัดประดู่ฉิมพลี พระผงสุพรรณพิมพ์หน้าหนุ่ม พระผงวัดรังษี พระผงพิมพ์สมเด็จรุ่นแรก เป็นต้น จากข้อมูลชื่อทั้ง ๗๓ ชื่อ พระเครื่องที่สร้างจากวัตถุมวลสารประเภทผงบางชื่อไม่ได้ระบุบ่งบอกว่ามีมวลสารประเภทผงประกอบอยู่ เช่น พระสมเด็จฯ หลาย ๆ รุ่น พระขุนแผน พระนางพญา พระพิมพ์เศียรโล้นสะดุ้งกลับ พระสมเด็จซุ้มเรือนแก้วรุ่นแรก พระสุพรรณหลังผาล สมเด็จพิมพ์ขาโต๊ะ เหรียญพระอาจารย์ฟั่นรุ่นแรกพระผง เป็นต้น ตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระเครื่องที่ไม่ได้ระบุรุ่นว่าเป็นพระผงเพราะมีชื่อของผู้สร้างโดดเด่นกว่าหรือชื่อรุ่นชื่อพิมพ์โดดเด่นกว่า จึงมีที่มาของชื่ออย่างนั้น

๓.๑.๓.๓ โลหะ

ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทโลหะ พบว่า เนื้อโลหะเป็นวัตถุมวลสารประเภททองคำ เงิน ทองแดง และการผสมของโลหะ การสร้างพระเครื่องในยุคหลังนิยมนำโลหะที่มีค่าราคาแพงมาสร้างเป็นเนื้อองค์พระ เพราะว่ามีความคงทนและสวยงาม อีกทั้งเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในการผลิตด้วย ทำให้มีการออกแบบพิมพ์ได้ง่ายและเร็วขึ้น ความละเอียดคมชัดของลายเส้นในรูปพิมพ์ดีขึ้น การผลิตได้จำนวนมากและเร็วขึ้น การผลิตพระเครื่องประเภทเนื้อโลหะมีกรรมวิธีทั้งหล่อหรือปั๊มหรือฉีดก็ได้ จากข้อมูลที่ศึกษา พบว่า ที่มาของชื่อพระเครื่องประเภทโลหะ พบว่ามีจำนวน ๕๗ ชื่อ เช่น พระกริ่งตั๊กแตน เหรียญพระพุทธชินราชเนื้อทองคำ เหรียญหล่อหลวงพ่อบ่ายวัดช่องลม เหรียญเจ้าสัวเนื้อทองแดง พระยอดขุนพลเนื้อทองคำ พระหล่อรูปหลวงปู่ยิ้ม เหรียญหล่อพระพุทธชินราช พระรูปเหมือนปั๊มก้นระฆังหลวงพ่อพรหม รูปหล่อหลวงพ่อแดงเนื้อทองคำ พระกริ่งชินบัญชรเนื้อทองคำ เป็นต้น จากที่ศึกษาตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระเครื่องเนื้อโลหะจะปรากฏในกลุ่มของพระเกจิอาจารย์มากที่สุด รองลงมาอยู่ในกลุ่มของพระเครื่องที่ได้รับความนิยมในครั้งก่อนแล้วนำมาคัดลอกแบบพิมพ์ใหม่ และมีความเชื่อเกี่ยวกับพระเครื่องว่าเป็นวัตถุมงคลที่ประกอบด้วยความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ จึงได้นำวัตถุมวลสารที่มีราคาและส่งผลถึงความคงทนความงามอีกด้วย

๓.๑.๓.๔ ชิน

พระเนื้อชินมีส่วนผสมของวัตถุมวลสารประเภทดีบุกกับตระกั่ว ผสมกันแล้วเรียกว่าเนื้อชิน จากข้อมูลที่ศึกษาที่มาของชื่อพระเครื่องเนื้อชินพบว่ามีจำนวน ๓๑ ชื่อ และในแต่ละชื่อมีการแยกออกไปตามรูปแบบพิมพ์และรุ่น ดังตัวอย่างเช่น พระชินราชกรุศรีธรรมไตรปิฎก พระชินเล็กกรุสุโขทัย พระชินราชเรือนแก้วกรุอู่ทอง พระชินหน้าทองคำกรุสุโขทัย เป็นต้น และมีกลุ่มที่มาของชื่อพระเครื่องเนื้อชินที่มาขยายต่อท้ายชื่อ เช่น พระพิมพ์อัฏฐารสเนื้อชินเขียว พระปิดตาลอยองค์เนื้อชินตะกั่ว พระยอดขุนพลเนื้อชิน พระชินสีห์เนื้อชินเงิน พระกำแพงซุ้มยอเนื้อชิน พระพิมพ์สมาธิเนื้อชิน พระกำแพงสามเหลี่ยมเนื้อชิน พระกำแพงนาคปรกเนื้อชิน พระกำแพงเม็ดขนุนเนื้อชิน พระกำแพงทุ่งเศรษฐีเนื้อชิน พระกำแพงขาโต๊ะเนื้อชิน พระกำแพงลีลาเนื้อชิน พระกำแพงห้าร้อยเนื้อชิน

พระกำแพงพันกรุเมืองเก่า พระร่วงทรงเกาะเนื้อชิน เป็นต้น จากที่ยกตัวอย่างมาตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระเครื่องเนื้อชินมีที่มาของชื่อเพื่อระบุชื่อรุ่นหรือขยายที่มาของชื่อให้ชัดขึ้น

๓.๑.๓.๕ ว่าน

ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทว่าน พบว่า ว่านมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของสังคมไทยมานาน เพราะว่านมีสรรพคุณทางอาหารและเป็นยารักษาโรค อีกทั้งมีความสัมพันธ์ทางความเชื่อด้านสิริมงคลอยู่ยงคงกระพันด้วย ว่านจึงมีความสำคัญที่ถูกคัดเลือกเข้ามาสู่การนำมาเป็นวัตถุมวลสารสร้างองค์พระเครื่อง จากข้อมูลที่ศึกษาพบที่มาของชื่อพระเครื่องเกี่ยวกับว่าจำนวน ๓๘ ชื่อ ดังตัวอย่างเช่น พระว่านหน้าทองคำกรุสุโขทัย พระว่านหน้าเงินกรุสุโขทัย พระว่านนครจำปาศักดิ์กรุนอกเมือง พระกำแพงสามเหลี่ยมเนื้อว่าน พระกำแพงพันกรุเมืองเก่า พระเกษมงคลสมเด็จ พระขุนแผนกรุสุพรรณผสมว่าน พระชุดกิมตึ๋งกรุสุพรรณภูมิเนื้อว่าน พระซุ้มยอสุโขทัยเนื้อว่าน พระวัดโคนอนกรุธนบุรี เป็นต้น จากที่ศึกษาตั้งข้อสังเกตได้ว่า กลุ่มที่มาของชื่อพระเครื่องตามลักษณะของวัตถุมวลสารนั้น มีกระแสนิยมนำเอาว่านที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นมวลสารสร้างพระเครื่องให้เกิดความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

๓.๑.๓.๖ วัสดุอื่น

ที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารประเภทอื่น ๆ จากที่ศึกษาข้อมูลพบที่มาของชื่อทั้งหมด ๑๐ ชื่อ ดังตัวอย่างเช่น ในกลุ่มที่ใช้ปรอทมีพระโคนสมอกรุวัดพระแก้ว กลุ่มที่ใช้หินมีพระนาดูน กลุ่มที่ใช้เกสรดอกไม้มีพระสมเด็จจิตรลดา พระเจ้าคุณวรพจน์สกุลหลวงพ่อแก้ว กลุ่มที่ใช้ธัญญาหารมีพระสมเด็จวัดระฆัง กลุ่มที่ใช้เส้นเกศามีพระเกษมงคล พระสมเด็จจิตรลดา กลุ่มที่ใช้น้ำมันมีพระขุนแผนพรายคู่ พระสมเด็จฯ พระกริ่ง

จากการศึกษาข้อมูลที่มาของชื่อพระเครื่องจากวัตถุมวลสารสรุปได้ว่า ที่มาของชื่อพระเครื่องได้จากวัตถุมวลสารจำนวน ๒๘๘ ชื่อ และไม่ได้ระบุถึงที่มาของชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัตถุมวลสารจำนวน ๔๐ ชื่อ

๓.๑.๔ ที่มาจากสถานที่

ชื่อพระเครื่องที่มีที่มาจากสถานที่ มีจำนวน ๕๙ ชื่อ คือ กำแพงทุ่งเศรษฐี กรุวัดลิงขบ กรุน้ำ กรุท่าเรือนครศรีธรรมราช คลองตะเคียน ถ้ำเสือ ถ้ำลั่นทม ท่ากระดาน ท่ามะปราง ท้ายย่าน นางวัดโพธิ นครโกษา นางพญาวัดโพธิ บึงพระยาสุเรนทร์ บ้านกล้วย บึงสามพัน ปรุหนังเพชรบุรี ปรกวัดพระธาตุ ผงสุพรรณ พิมพ์เมืองสรรค์ พิจิตรเม็ดข้าวเม่า พิจิตรผงดำ พิจิตรหลังผ้า พิจิตรเรือนแก้ว พิจิตรสองพี่น้อง พิจิตรท่ามะปราง มเหศวรพิษณุโลก ร่วงกรุน้ำ ร่วงวัดปู่บัว ลีลาสสุพรรณ ลีลาสสุโขทัย วัดเงิน วัดท้ายตลาด วัดพลับ วัดมหรรณพ วัดวิหารกรอ วัดค้างคาว ว่านนครจำปาศักดิ์ วัดเตาไห วัดตะไกรหน้าครุฑ วัดตะไกรหน้ามงคล วัดสุดสวาท วัดมะนาว วัดพะเนียงแตก วัดสมอปรือ วัดวิหารทอง วัดโคนอน วัดสามจีน วัดไก่ วัดเงิน วัดปีน วัดป่ามะม่วง วัดปากน้ำ วัดกระโจมทอง วัดสามปลื้ม วัดบางระกำ สกุลลำพูน สุพรรณยอดโถ เหรียญพระปฐมเจดีย์

สรุปได้ว่าที่มาของชื่อพระเครื่องจากสถานที่ พบว่า มีที่มาของชื่อพระเครื่องที่ระบุบ่งบอกให้รับรู้ได้ว่า ชื่อมีสัมพันธ์กับวัดและบางชื่อมีความสัมพันธ์ตำบลอำเภอหรือจังหวัดด้วย เช่น พระสุพรรณ พระพิจิตร พระกำแพง พระบึงสามพัน เป็นต้น

๓.๑.๕ ที่มาจากเหตุการณ์สำคัญ

เหตุการณ์สำคัญเป็นที่มาของชื่อพระเครื่องมีจำนวน ๘ ชื่อ คือ พระมงคลบพิตรประชุมคณาจารย์ พระยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ เหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา ๖ รอบ เหรียญมหาราชเฉลิมพระชนมพรรษา ๓ รอบ พระกริ่งเจริญโภคทรัพย์กาญจนาภิเษกโครงการหลวง เหรียญพลังแผ่นดินหนึ่งในสยาม พระกริ่งยอดแห่งฟ้าศิราภาศมงคลชุดค้มเกล้า และมีชื่อรุ่นของพระยี่สิบห้าพุทธศตวรรษที่ระบุ พระพิมพ์ยี่สิบห้าพุทธศตวรรษเนื้อทองคำ และสมเด็จจิตรลดา

สรุปได้ว่า เหตุการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง คติความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และศาสนา เป็นส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับที่มาของชื่อพระเครื่อง

๓.๑.๖ ที่มาจากลักษณะเด่น

ลักษณะเด่นเป็นที่มาของชื่อพระเครื่องมีจำนวน ๓๖ ชื่อ คือ พระกำแพงสามเหลี่ยม พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงพัน พระกำแพงงบน้ำอ้อย พระกำแพงกล้วยปิ้ง พระกำแพงข้างหยิก พระกำแพงขาโต๊ะ พระกำแพงพลูจีบ พระกำแพงกลีบบัว พระกำแพงห้าร้อย พระเจ้าห้าพระองค์ พระกำแพงเม็ดทองหลาง พระซุ้มกอ พระซุ้มยอ พระซาวแปด พระเตาทุเรียน พระทรงเทริด พระใบเสมา พระใบพุดชา พระใบขนุน พระพิจิตรเรือนแก้ว พระพิจิตรสองพี่น้อง พระเม็ดน้อยหน่า พระหูไห พระหูยาน พระกริ่งตั๊กแตน พระเศียรโล้น พระปิดตา พระปิดตามหาอุตม์ยันต์ยุ่ง พระพิมพ์ซุ้มแหลม เหรียญพญาเต่าเรือน เหรียญแตงโมเนื้อทองคำ พระสิบสองกรุเก่าลำพูน เหรียญจตุรพักตรพรหมามหามงคล พระพิมพ์ซุ้มกอห่อทองคำ พระกะลาราหูอมจันทร์

สรุปได้ว่า ลักษณะเด่นเป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง พบว่า เด่นจากรูปลักษณะแบบพิมพ์ เช่น พระกำแพงสามเหลี่ยม พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงข้าหยิก เป็นต้น เด่นจากจำนวน เช่น พระกำแพงพัน พระกำแพงห้าร้อย พระเจ้าห้าพระองค์ พระซาวแปด พระสิบสองกรุเก่าลำพูน เด่นจากลักษณะองค์ประกอบ เช่น พระซุ้มกอ พระซุ้มยอ พระปิดตา พระเศียรโล้น พระพิมพ์ซุ้มแหลม เป็นต้น

๓.๑.๗ ที่มาจากนามพระสงฆ์และราชทินนาม

นามพระสงฆ์และราชทินนามเป็นที่มาของชื่อพระเครื่องแบ่งเป็นนามพระสงฆ์ทั่วไป และราชทินนาม ดังต่อไปนี้

๓.๑.๗.๑ นามพระสงฆ์ทั่วไป คือ นามพระสงฆ์ที่เป็นที่มาของชื่อพระเครื่องแบ่งเป็นนามพระสงฆ์ และนามที่อยู่ของพระสงฆ์ ดังต่อไปนี้

๓.๑.๗.๑.๑ นามพระสงฆ์ มีจำนวน ๖๑ ชื่อ คือ หลวงพ่อแก้ว หลวงพ่อแขก หลวงพ่อจุก หลวงพ่อโชติ หลวงพ่อดำ หลวงพ่อโต หลวงพ่อปาน หลวงพ่อเงิน หลวงพ่อหม่น หลวงพ่อลี หลวงปู่ภู พ่อท่านเขียว พระอาจารย์นำ หลวงปู่ทวด พระอุปัชฌาย์คง พ่อท่านซัง พระอาจารย์ฝั้น หลวงพ่อรุ่ง หลวงพ่อแดง หลวงพ่อจง หลวงพ่อฉุย หลวงปู่เพิ่ม หลวงพ่อชม หลวงปู่ศุข หลวงปู่เจือ หลวงพ่อน้อย หลวงพ่อเทียม หลวงปู่ไข่ หลวงพ่อกลั่น หลวงพ่อคง พ่อท่านช้าง หลวงพ่อเชย หลวงพ่อเกิด หลวงพ่อผัน หลวงพ่อดี หลวงพ่อแช่ม พ่อท่านคลิ้ง หลวงพ่อย้อย หลวงปู่สรวง หลวงปู่แหวน หลวงพ่อคูณ หลวงพ่อแจ๋ หลวงพ่อพริ้ง หลวงปู่ทิม หลวงพ่อโอภาสี หลวงพ่อวงศ์ พ่อท่านจันทร์ หลวงพ่อทา หลวงพ่อเตียง หลวงพ่อเดิม หลวงพ่อชุ่ม หลวงพ่อทบ หลวงพ่อพาน หลวงพ่อ

พันธ์ หลวงพ่อต๊วน หลวงพ่อหมุน หลวงพ่อหรั่ง หลวงพ่อโด่ หลวงพ่อโม หลวงพ่อเหมือน หลวงพ่ออุตตมะ

๓.๑.๗.๑.๒ นามที่อยู่ของพระสงฆ์ มีจำนวน ๓ ชื่อ คือ หลวงพ่อวัดมะขามเฒ่า หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงพ่อวัดปากน้ำ หลวงพ่อวัดป่า

๓.๑.๗.๒ ราชทินนาม คือ นามที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานเพื่อใช้เรียกยศสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ แบ่งเป็นราชทินนามพระสงฆ์ และนามที่อยู่ของพระสงฆ์

๓.๑.๗.๒.๑ ราชทินนามพระสงฆ์ มีจำนวน ๒๑ ชื่อ คือ พระสมเด็จพระสังฆราชไก่เถื่อน พระสมเด็จปิลันทน์ พระสมเด็จอรหังสมเด็จพระสังฆราชสุก พระสมเด็จอรหังสมเด็จพระญาณสังวร พระสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) พระเทพมงคลรังษี พระวิสุทธิรังษี พระสุนทรีวาณี พระเจ้าคุณวรพจน์ เจ้าคุณนรฯ (พระยานรรัตนราชมานิต พระอรหันต์กลางกรุงวัดเทพศิรินทร์) เหรียญพระครูพรหมสาร พระครูพิศิษฐ์อรรถการ พระครูเกษมสุตคุณ พระครูมหาชัยบริรักษ์ พระครูพิพัฒน์สิริธร พระครูธรรมภาณโกศล พระครูสังคิคุณธาดา พระครูโกวิทสมุทรคุณ พระครูวินัยธรรม พระครูวิมลคุณากร พระครูโศภนกัลยาณวัตร

๓.๑.๗.๒.๒ นามที่อยู่ของพระสงฆ์ มีจำนวน ๓ ชื่อ คือ พระสมเด็จวัดระฆัง พระสมเด็จวัดเกศไชโย พระสมเด็จบางขุนพรหม

๓.๑.๘ ที่มาจากนามบุคคล

นามบุคคลที่เป็นที่มาของชื่อพระเครื่องแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ นามของพระโพธิสัตว์ นามของบุคคลชั้นปกครอง นามของบุคคลทั่วไป และนามบุคคลในวรรณคดี

๓.๑.๘.๑ นามของพระโพธิสัตว์และยักษ์ พระโพธิสัตว์ มีจำนวน ๑ ชื่อ พระรอด (เพี้ยนมาจาก นารทะ ซึ่งเป็นชื่อพระโพธิสัตว์ในพรหมนารทชาดก) และนามของยักษ์ มีจำนวน ๑ ชื่อ คือ ท้าวเวสสุวัณ

๓.๑.๘.๒ นามของบุคคลชั้นปกครอง มีจำนวน ๓ ชื่อ คือ พระมเหศวร พระร่วง พระงั่ว พระนางพญา

๓.๑.๘.๓ นามบุคคลทั่วไป มีจำนวน ๑ ชื่อ คือ พระยายสุข

๓.๑.๘.๓ นามบุคคลในวรรณคดี มีจำนวน ๕ ชื่อ คือ พระขุนไกร พระขุนแผน พลายเพชร พลายบัว หนุมาน

๓.๑.๙ ที่มาจากสมญานาม

สมญานามที่เป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง มีจำนวน ๙ ชื่อ คือ เหรียญเจ้าสัว เหรียญกิ๊กโก๋ มหาจักรพรรดิ พระยอดธง พระยอดขุนพล พระนางพญา พระรอด เทวดาเล่นดิน เทพเจ้าแห่งที่ราบสูง

๓.๑.๑๐ ที่มาจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

ศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์เป็นที่มาของชื่อพระเครื่อง มีจำนวน ๕ ชื่อ คือ พระขอม พระเขมร พระคันธารราฐ พระอู่ทอง พระเชียงแสน

สรุปได้ว่า ที่มาของชื่อพระเครื่องที่ศึกษาพบว่ามีที่มาของชื่อ ๑๐ ที่มา คือ ที่มาจากพระนามของพระพุทธเจ้าและสาวก ที่มาจากลักษณะปาง ที่มาจากวัตถุมวลสาร ที่มาจากสถานที่ ที่มาจาก

เหตุการณ์สำคัญ ที่มาจากลักษณะเด่น ที่มาจากนามพระสงฆ์และราชทินนาม ที่มาจากสมญานาม และที่มาจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

๓.๒ ความหมายของชื่อพระเครื่อง

การศึกษาถึงความหมายของชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อนั้น ผู้วิจัยได้ข้อมูลชื่อจากบนปกหน้าของนิตยสารลานโพธิ์ จำนวน ๓๒๘ ชื่อ สามารถนำข้อมูลชื่อพระเครื่องมาอธิบายความหมายได้ ๒ ลักษณะ คือ โครงสร้างความหมายที่มีองค์ประกอบ และโครงสร้างความหมายที่มีความสัมพันธ์ ดังนี้

๓.๒.๑ โครงสร้างความหมายที่มีองค์ประกอบ

โครงสร้างความหมายที่มีองค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อมีโครงสร้างทางความหมายเป็นองค์ประกอบกี่องค์ประกอบ ซึ่งชื่อของพระเครื่องแต่ละชื่อจะมีการประกอบคำเพื่อสื่อถึงความหมายถึงความหมายใดความหมายหนึ่ง แต่ในชื่อพระเครื่องตั้งข้อสังเกตได้ว่า บางชื่อนั้นมีความหมายเดียวสื่อถึงสิ่งเดียว แต่บางชื่อมีการสื่อถึงหลายความหมาย ชื่อของพระเครื่องจึงพบว่ามีการประกอบคำประกอบความหมายเพื่อสื่อให้รับรู้ความหมายชัดเจน และพบว่ามีโครงสร้างทางความหมายที่อาศัยองค์ประกอบด้วย และจากข้อมูลชื่อพระเครื่องที่ศึกษาสามารถแบ่งได้ ๕ กลุ่มองค์ประกอบ คือ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๑ องค์ประกอบ ถึง แบบ ๕ องค์ประกอบ และมากกว่า ๕ องค์ประกอบขึ้นไป ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑.๑ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๑ องค์ประกอบ

ชื่อพระเครื่องในกลุ่มนี้มีโครงสร้างทางความหมายเป็นแบบ ๑ องค์ประกอบ จากข้อมูลที่ศึกษามีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ชื่อ	**ความหมาย**
พระกริ่ง	พระไภสัชคุรุพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของฝ่ายมหายาน นิยมนำไปบูชาเพื่อให้เกิดคุณด้านความเจริญรุ่งเรืองคุ้มครองรักษา
พระกรุน้ำ	พระนางพญาบรรจุไว้ในหม้อ ฝังในที่ลุ่ม น้ำท่วมขัง
พระเกษมงคล	เป็นพระผงเส้นเกศาพระสมเด็จพระพุฒาจารย์ผสมเกษร มีคุณเมตตามหานิยมและค้าขาย
พระขุนแผน	เป็นชื่อบรรดาศักดิ์ฝ่ายทหารของตัวละครในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ขุนแผนเป็นสามีของนางทองประศรี

จากที่ยกตัวอย่างชื่อพระเครื่องที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๑ องค์ประกอบ สรุปได้ว่า ชื่อพระเครื่องที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๑ องค์ประกอบ ตามตัวอย่างนี้ พบว่า ชื่อพระเครื่องมีความหมาย ๑ องค์ประกอบเท่านั้น แต่ความหมายจะสื่อถึงพระนามของพระพุทธเจ้าหรือสาวก หรือวัตถุมวลสาร หรือนามพระเกจิอาจารย์ หรือสื่อถึงความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงสิ่งเดียว

๓.๒.๑.๒ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๒ องค์ประกอบ

ชื่อพระเครื่องในกลุ่มที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๒ องค์ประกอบ มีดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อ	**ความหมาย**
พระกริ่งธิเบต	พระไภสัชคุรุพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของพุทธศาสนามหายานถิ่นกำเนิดที่ประเทศธิเบต
พระกริ่งปรมา	พระไภสัชคุรุพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของพุทธศาสนามหายานเป็นชื่อของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส
พระกริ่งปวเรศ	พระไภสัชคุรุพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของพุทธศาสนามหายานเป็นชื่อของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์
พระกำแพงสามเหลี่ยม	เป็นชื่อย่อของเมืองกำแพงเพชรหมายถึงปราการที่แข็งแกร่งพระพิมพ์มีรูปลักษณะสามเหลี่ยม

จากตัวอย่างที่ยกมาอธิบาย สรุปได้ว่า ชื่อพระเครื่องที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๒ องค์ประกอบนั้น พบว่าชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อมีความหมายประกอบกันเข้าเป็น ๒ ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กัน เช่น ชื่อพระเจกิอาจารย์สัมพันธ์กับวัดที่สังกัดหรือเป็นวัดที่อยู่จำพรรษาหรือวัดใดวัดหนึ่งหรือฉายานาม และความหมายอาจไม่สัมพันธ์กัน เช่น ชื่อพระเกจิอาจารย์ไม่ได้เกี่ยวข้องกับวัดหรือฉายานาม แต่เกี่ยวข้องกับวัตถุมวลสาร หรือปาง หรือลักษณะเด่น เป็นต้น แต่ชื่อที่มีโครงสร้างทางความหมายต้องมี ๒ องค์ประกอบเท่านั้น

๓.๒.๑.๓ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๓ องค์ประกอบ ชื่อพระเครื่องในกลุ่มที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๓ องค์ประกอบ มีดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อ	**ความหมาย**
พระกริ่งสมเด็จสังฆราชแพ	พระเครื่องที่ทำด้วยโลหะ ข้างในกลวงมีก้อนโลหะ เวลาเขย่ามีเสียงดัง ตำแหน่งประมุขคณะสงฆ์ซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาให้ดำรงตำแหน่ง หรือเรียกได้ว่าราชาแห่งสงฆ์ เป็นชื่อเดิมของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
พระกำแพงชินทุ่งเศรษฐี	เป็นชื่อย่อของเมืองกำแพงเพชรหมายถึงปราการที่แข็งแกร่ง เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากชิน พื้นที่อยู่บริเวณฝั่งซ้ายหรือตะวันตกของลำน้ำปิงมีชื่อที่เรียกว่าฝั่งนครชุม เรียกบริเวณนี้ว่าลานทุ่งเศรษฐีหรือตำบลทุ่งเศรษฐีในปัจจุบัน

ชื่อ	ความหมาย
พระหลวงพ่อปานวัดบางนมโค	เป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก ชื่อเรียกพระครูวิหารกิจจานุการ (ปาน โสนนฺโท) ชื่อวัดในจังหวัดอยุธยา
พระสมเด็จวัดระฆังพิมพ์ฐานแซม	คำยกย่องหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือแต่งตั้งของกษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ และเป็นคำเรียกสมณศักดิ์พระสงฆ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ หมายถึงยิ่งใหญ่หรือประเสริฐ เป็นชื่อเรียกวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร พิมพ์พระด้านบนกว้างกว่าพิมพ์พระด้านล่างเป็นที่มาของคำว่าสอบล่างบานบน

จากตัวอย่างสรุปได้ว่า ชื่อพระเครื่องที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๓ องค์ประกอบนั้น พบว่าชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อมีความหมายประกอบกันเข้าเป็น ๓ ความหมาย ซึ่งในหนึ่งชื่ออาจมีความหมายประกอบกันเข้าเพื่อความหมายที่ระบุชัดเจนมากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบทางความหมายทั้ง ๓ เข้าช่วยทางความหมาย

๓.๒.๑.๓ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๔ องค์ประกอบ ชื่อพระเครื่องในกลุ่มที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๔ องค์ประกอบ มีดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อ	ความหมาย
พระเหรียญเจ้าสัวเนื้อแร่ศักดิ์สิทธิ์	โลหะที่มีลักษณะกลมแบนหรือรูปเหลี่ยมแบน มีภาพนูนหรือบุ๋ม หรือมีตัวอักษรอยู่บนพื้น คนที่มั่งมีร่ำรวยมักหมายถึงเศรษฐี เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากแร่ เชื่อถือว่ามีอำนาจความขลังความวิเศษสามารถบันดาลให้สำเร็จตามประสงค์ได้
พระจักรพรรดิแห่งพระเครื่องพระสมเด็จพิมพ์ใหญ่วัดระฆังโฆสิตาราม	ประมุขผู้เป็นใหญ่แห่งพระเครื่อง คำยกย่องหน้าชื่อฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือแต่งตั้งของกษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ และเป็นคำเรียกสมณศักดิ์พระสงฆ์ชั้นสมเด็จพระราชาคณะ หมายถึงยิ่งใหญ่หรือประเสริฐ เป็นพิมพ์พระประธาน เป็นชื่อเรียกวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

ชื่อ **ความหมาย**

พระยอดขุนพลกรุเสมาสามชั้นเพชรบุรี เป็นคำสมญานามเรียกสุดยอดผู้นำแห่งพระเครื่อง
ห้องที่ทำไว้ใต้ดินหรือใต้ฐานเจดีย์หรือสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์เพื่อเก็บพระพุทะรูปหรือสิ่งของสำคัญ
รูปลักษณะคล้ายใบเสมาสามชั้น

พระรอดพิมพ์ใหญ่กรุวัดมหาวัน เป็นชื่อเรียกผิดเพี้ยนมาจากพระนารอท หรือพระ
นารทะ เป็นนามของพระพุทธเจ้า เป็นนามของ
พระโพธิสัตว์ และเป็นนามของบุตรพระโพธิสัตว์
เป็นพิมพ์พระประธาน
ห้องที่ทำไว้ใต้ดินหรือใต้ฐานเจดีย์หรือสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์เพื่อเก็บพระพุทะรูปหรือสิ่งของสำคัญ
ชื่อเรียกวัดมหาวันจังหวัดลำพูน

พระร่วงหลังรางปืนกรุวัดพระศรีมหาธาตุ เป็นชื่อของบุคคลผู้เป็นวีระบุรุษเป็นผู้นำของ
สังคม
ลักษณะพิมพ์ด้านหลังเหมือนรางปืน
ห้องที่ทำไว้ใต้ดินหรือใต้ฐานเจดีย์หรือสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์เพื่อเก็บพระพุทะรูปหรือสิ่งของสำคัญ
เป็นชื่อวัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี

พระขุนแผนเคลือบกรุวัดใหญ่ชัยมงคลอยุธยา เป็นชื่อเรียกตัวละครเอกในวรรณคดีเรื่อง
ขุนช้างขุนแผน
ใช้น้ำยาเคลือบแบบเครื่องสังคโลกสุโขทัย
ห้องที่ทำไว้ใต้ดินหรือใต้ฐานเจดีย์หรือสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์เพื่อเก็บพระพุทะรูปหรือสิ่งของสำคัญ
เป็นชื่อเรียกวัดใหญ่ชัยมงคลอยุธยา

จากตัวอย่างสรุปได้ว่า ชื่อพระเครื่องที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๔ องค์ประกอบนั้น พบว่าชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อมีความหมายประกอบกันเข้าเป็น ๔ ความหมาย ซึ่งในหนึ่งชื่ออาจมีความหมายประกอบกันเข้าเพื่อความหมายที่ระบุชัดเจนมากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบทางความหมายทั้ง ๔ เข้าช่วยทางความหมาย

๓.๒.๑.๕ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๕ องค์ประกอบขึ้นไป ชื่อพระเครื่องในกลุ่มที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๕ องค์ประกอบขึ้นไป มีดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชื่อ **ความหมาย**

พระหลวงพ่อทวดวัดช้างให้เนื้อว่านพิมพ์ใหญ่ เป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มี
อายุมาก
เป็นชื่อเรียกหลวงพ่อทวด
เป็นชื่อเรียกวัดช้างให้จังหวัดปัตตานี

เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากว่าน
พิมพ์พระประธาน

พระเหรียญรุ่นแรกหลวงพ่อกลั่นวัดพระญาติการม โลหะที่มีลักษณะกลมแบนหรือรูป
เหลี่ยมแบน มีภาพนูนหรือบุ๋ม หรือมีตัวอักษรอยู่บนพื้น
ระบุเพื่อบ่งบอกลำดับ
เป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก
ชื่อเรียกหลวงพ่อกลั่น
เป็นชื่อเรียกวัดพระญาติการาม เดิมชื่อ วัดพบญาติ
ตั้งอยู่จังหวัดอยุธยา

พระรูปหล่อหลวงพ่อเงินวัดบางคลานพิมพ์ขี้ตา ๓ ชาย
เป็นชื่อเรียกลักษณะองค์พระที่ทำด้วยการเทหล่อ
เป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก
ชื่อเรียกหลวงพ่อเงิน
เป็นชื่อเรียกวัดบางคลาน
เป็นรายละเอียดที่ติดมากับองค์พระบริเวณใต้
นัยน์ตาด้านขวา มีเม็ดเนื้อเกินออกมาคล้ายขี้ตา

พระเหรียญเจ้าสัวเนื้อทองคำตำหรับหลวงปู่บุญ โลหะที่มีลักษณะกลมแบนหรือรูป
เหลี่ยมแบน มีภาพนูนหรือบุ๋ม หรือมีตัวอักษรอยู่บนพื้น
คนที่มั่งมีร่ำรวยมักหมายถึงเศรษฐี
เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากทองคำ
แบบแผน
เป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก
เป็นคำเรียกชื่อหลวงปู่บุญ

พระขุนแผนผงพรายกุมารหลวงปู่ทิมวัดระหารไร่ เป็นตัวละครเอกในวรรณคดีเรื่องขุน
ช้างขุนแผน
เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากผง
ชื่อเรียกเต็มว่าผงพรายกุมารมหาภูติ เป็นผงเถ้า
กระดูกเด็กตายทั้งกลม
เป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก
เป็นคำเรียกชื่อหลวงปู่ทิม
เป็นชื่อเรียกวัดระหารไร่จังหวัดระยอง

พระผงแช่น้ำมนต์ซุ้มเรือนแก้วรุ่นแรกหลวงปู่โต๊ะวัดประดู่ฉิมพลี
เนื้อพระพิมพ์ที่สร้างจากผง
พระพิมพ์ที่ผ่านพิธีปลุกเสกความเข้มขลังด้วยการ
นำแช่ในน้ำมนต์
ลักษณะรูปลายเส้นโค้งงอครอบองค์พระ

ระบุเพื่อบ่งบอกลำดับ
เป็นคำเรียกพระพุทธรูปหรือพระสงฆ์ที่มีอายุมาก
เป็นชื่อเรียกหลวงปู่โต๊ะ
เป็นชื่อเรียกวัดประดู่ฉิมพลีกรุงเทพมหานคร

จากตัวอย่างสรุปได้ว่า ชื่อพระเครื่องที่มีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๕ องค์ประกอบขึ้นไปนั้น พบว่าชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อมีความหมายประกอบกันเข้าเป็น ๕ องค์ประกอบ ๖ องค์ประกอบ และสูงสุดมี ๗ องค์ประกอบ ในหนึ่งชื่ออาจมีความหมายประกอบกันเข้าเพื่อความหมายที่ระบุชัดเจนมากขึ้น ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบทางความหมายตั้งแต่ ๕ องค์ประกอบจนถึง ๗ องค์ประกอบ ทั้งนี้เพื่อเข้าช่วยทางความหมาย

๓.๒.๒ โครงสร้างความหมายที่มีความสัมพันธ์

ชื่อพระเครื่องที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายผ่านสัญลักษณ์ ผ่านตัวละครหรือบุคคลสำคัญ ผ่านวัตถุสิ่งของ ผ่านเหตุการณ์สำคัญ และผ่านความเชื่อทางสังคม ดังต่อไปนี้

๓.๒.๒.๑ ความหมายผ่านสัญลักษณ์ คือ ความหมายที่มีความสัมพันธ์ผ่านสัญลักษณ์ (Symbols) ซึ่งไม่ได้แสดงความหมายออกมาโดยตรงแต่ต้องอาศัยการตีความผ่านสัญลักษณ์ การสืบค้นหาความหมายที่แฝงอยู่ในชื่อพระเครื่องเพราะเชื่อว่าเป็นการสื่อสารเพื่อสื่อความหมายอีกแบบหนึ่งของมนุษย์ สัญลักษณ์เป็นรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏไม่สามารถให้ความหมายที่แท้จริง แต่สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหรือความเข้าใจร่วมกันของสังคม สัญลักษณ์จึงเป็นเรื่องความหมายที่หลากหลายขึ้นอยู่กับว่าสังคมต้องการใช้อย่างไร การตีความหรือให้ความหมายในสิ่งใดสิ่งหนึ่งต้องอาศัยสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง การตีความหรือให้ความหมายจึงต้องมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมด้วย

ชื่อพระเครื่องจึงมุ่งตีความหมายตามกรอบของวัฒนธรรมที่ปรากฏในสถานการณ์ทางสังคม อคิน รพีพัฒน์[๒] ได้กล่าวว่า การรับรู้รวมถึงการเข้าใจในวัฒนธรรมเกิดจากการตีความหมายอีกแบบหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งเป็นการดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์ออกมาเพื่อสร้างความรู้และเข้าใจ ความหมายอาจตีความเข้าใจได้หลายทาง สัญลักษณ์เป็นสื่อแทนแนวความคิด แนวคิดจึงเป็นความหมายของสัญลักษณ์

การวิเคราะห์ความหมายผ่านสัญลักษณ์ที่ปรากฏในชื่อพระเครื่อง ผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

๓.๒.๒.๑.๑ รูปลักษณ์ คือ ความหมายที่ปรากฏผ่านรูปลักษณ์ของพระเครื่องว่ามีรูปลักษณ์รูปลักษณ์อย่างไร เช่น วงกลม กลมรี สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม รูปลักษณ์นั้นยังปรากฏเป็นการให้ความหมายของขนาดพระเครื่องด้วย เช่น ขนาดจิ๋ว ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ ขนาดจัมโบ้ ซึ่งแต่ละรูปลักษณ์สามารถให้ความหมายได้ และมีความหมายที่หลากหลายอีกด้วย

---

[๒] อคิน ระพีพัฒน์. **วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีวิทยาของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ.** (กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). ๒๕๕๑), หน้า ๗๖-๗๗.

๓.๒.๒.๑.๒ ปาง คือ ความหมายที่ปรากฏผ่านปางของพระเครื่องว่าแต่ละปางหมายถึงอะไรอย่างไร สอดคล้องกับเรื่องราวเหตุการณ์ในพุทธประวัติอย่างไรบ้าง เช่น ปางสมาธิ ปางสะดุ้งมาร ปางสะดุ้งกลับ ปางลีลาหรือลีลาส ปางเปิดโลก ปางยมกปาฏิหาริย์ ปางนาคปรก พระเขย่ง ทรงเทิด ซึ่งเป็นความหมายผ่านปาง

๓.๒.๒.๑.๓ ลายเส้น คือ ลายเส้นที่ปรากฏบนพระเครื่องแต่ละรุ่นนั้นเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงความหมาย เช่น ซุ้มเรือนแก้ว ซุ้มกอ ซุ้มยอ ซุ้มกระรอกกระแต หลังเตารีด สังฆาฏิ

๓.๑.๓.๒.๑.๓ ลักษณะพิเศษ คือ การให้ข้อสังเกตจากจุดเด่นเพื่อตั้งชื่อและบอกถึงความหมาย เช่น หูยาว ขี้ตา เม็ดขนุน เม็ดทองหลาง เม็ดข้าวเม่า เม็ดน้อยหน่า ยอดธง กล้วยปิ้ง ขาโต๊ะ ใบข้าว

๓.๒.๒.๒ ความหมายผ่านตัวละครหรือบุคคลสำคัญ คือ พระเครื่องมักใช้ชื่อตัวละครหรือบุคคลสำคัญในการตั้งชื่อ ผลการศึกษามีดังต่อไปนี้

๓.๒.๒.๒.๑ ตัวละคร แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๓.๒.๒.๒.๑.๑ ตัวละครมนุษย์ คือ ตัวละครที่มีชีวิตตามปกติของวิถีมนุษย์โลก ปราศจากพลังอำนาจพิเศษ รู้จักใช้เหตุผลและมีจิตใจสูง ชื่อพระเครื่องที่มีความหมายผ่านตัวละครมนุษย์ เช่น ขุนแผน ขุนไกร พลายเพชร พลายบัว

๓.๒.๒.๒.๑.๒ ตัวละครอมนุษย์ คือ ตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ ชื่อพระเครื่องที่มีความหมายผ่านตัวละครอมนุษย์ เช่น เวสสุวัณ หนุมาน เทวดา พรายกุมาร นาค

๓.๒.๒.๒.๒ บุคคลสำคัญ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๓.๒.๒.๒.๒.๑ พระพุทธเจ้า สาวก และพระเกจิอาจารย์ คือ บุคคลในกลุ่มนี้จัดเป็นอริยบุคคล มีความสำคัญกับสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายว่าเป็นบุคคลใด สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายว่าเป็นพระพุทธเจ้า เช่น มีเศียรเป็นเปลวแหลม พระกรรณย้อยยาว พระขนงโค้ง พระเกศาขมวดเป็นก้นหอย สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายว่าเป็นสาวก เช่น ไม่มีเศียรเป็นเปลวแหลม มีลักษณะเด่นตามเอตทัคคะ เช่น พระโมคคัลลานและพระสารีบุตรจะอยู่ในอิริยาบถยืนประนมมือ พระสังกัจจายน์อยู่ในอิริยาบถนั่งและมีร่างกายอ้วน พระสีวลีอยู่ในอิริยาบถยืนแบกกลดสะพายบาตร ส่วนสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายว่าเป็นพระเกจิอาจารย์จะมีสัญลักษณ์โดดเด่นของรูปร่างและบุคลิกแต่ละรูป เช่น หลวงพ่อเงิน หลวงปู่แหวน หลวงพ่อทวด หลวงพ่อคูณ หลวงพ่อคง

๓.๒.๒.๒.๒.๒ พระมหากษัตริย์ คือ เป็นบุคคลชั้นปกครองที่ได้รับการยกย่องยอมรับ บางทีเรียกว่าพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าเมือง เป็นต้น ชื่อพระเครื่องที่มีความหมายผ่านบุคคลชั้นปกครอง เช่น พระร่วง พระงั่ว พระมเหศวร เหรียญมหาราช เหรียญรัชกาลที่ ๕ นางพญา บุเรงนอง

๓.๒.๒.๓ ความหมายผ่านวัตถุสิ่งของ คือ ความหมายที่มีความสัมพันธ์ผ่านวัตถุสิ่งของนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญของชื่อพระเครื่อง แบ่งได้ ๓ กลุ่ม ดังนี้

๓.๒.๒.๓.๑ วัตถุสิ่งของที่เป็นมวลสาร เช่น ดิน ผง ว่าน ทองคำ เงิน ชิน โลหะ

๓.๒.๒.๓.๒ วัตถุสิ่งของที่เป็นอาวุธ เช่น ปืน อีโต้

๓.๒.๒.๓.๓ กลุ่มเครื่องประดับ เช่น กะไหล่เงิน กะไหล่ทอง

๓.๒.๒.๓.๓ กลุ่มเครื่องใช้ เช่น หม้อยา ขันน้ำมนต์ บาตรน้ำมนต์ นั่งพาน

๓.๒.๒.๓ ความหมายผ่านเหตุการณ์สำคัญ คือ ความหมายที่มีความสัมพันธ์ผ่านเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลานั้น ๆ แบ่งได้ ๓ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๓.๒.๒.๓.๑ เหตุการณ์ทางการเมือง เช่น จิตรลดา ชัยมงคล ไพรีพินาศ พลังแผ่นดิน

๓.๒.๒.๓.๒ เหตุการณ์เศรษฐกิจ เช่น เจ้าสัว เศรษฐี

๓.๒.๒.๓.๓ เหตุการณ์อนุสรณ์ เช่น ยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ น้ำท่วมของขวัญ ฉลอง

การวิจัยในบทนี้ ได้ศึกษาลงรายละเอียดข้อมูลลักษณะของชื่อพระเครื่องในด้านที่มาและความหมายนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเชื่อมโยงสัมพันธ์ด้านข้อมูลให้เห็นความสำคัญกับการตั้งชื่อของสังคมไทย จากข้อมูลพบว่า สังคมไทยมีความผูกพันและให้ความสำคัญกับการตั้งชื่อมานาน เพราะการตั้งชื่อสะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อที่ปรากฏเป็นข้อมูลศึกษาผ่านภาษา

บทที่ ๔

ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

การวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่ออธิบายถึงชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการที่ได้แสดงมุมมองแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทย แล้วนำมาอธิบายถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับข้อมูลที่ศึกษา การอธิบายถึงความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยนั้น อมรา พงศาพิชญ์[๑] ได้แสดงมุมมองแนวคิดเรื่องความเชื่อและศาสนาไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ เดิมของท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ประเทศจีนก็มีความเชื่อในลัทธิเต๋า ขงจื้อรวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่ และผลที่ได้รับคือคนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะของการผนวกเข้ากับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะปะปนผสมผสาน คือ ๑) ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม ๒) ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม และ ๓) ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็เป็นพื้นที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายเข้ามา แต่ด้วยความคิดความเชื่อดั้งเดิมแล้วเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่งถึงแม้ว่าเรื่องราวของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้เป็นคำสอนของศาสดาก็ตาม แต่สังคมก็มีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ ผีปู่ตา เจ้าเข้าทรง เทพเจ้า เป็นต้น

การอธิบายเรื่องของความเชื่อและศาสนานั้น มีส่วนประกอบสำคัญของความเชื่อและศาสนาอยู่ ๓ ส่วน คือ ๑) ความเชื่อในปรมัตถ์ ซึ่งเป็นความจริงสุดยอดไม่มีสิ่งใดมาลบล้างได้ หมายถึง คำสอนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ ๒) พิธีกรรม ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติอันเกิดขึ้นจากความเชื่อที่เป็นภาคทฤษฎี สังคมได้สืบเนื่องกันมาอันอาจเป็นสิ่งเดียวกันกับขนบธรรมเนียมของประเพณีในสังคม และ ๓) ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นพระสงฆ์ โต๊ะครู พราหมณ์ คนทรง หมอผี เป็นต้น ที่สำคัญผู้ประกอบพิธีกรรมไม่ใช่ศาสดาของศาสนา และหากพิจารณาด้านศาสนาปรากฏว่ามี ๒ ระดับ คือ ๑) ศาสนาระดับความเชื่อ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุและอาจรวมถึงความเชื่อที่อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ไว้ด้วย และ ๒) ศาสนาที่มีทั้งระดับความเชื่อ การจัดองค์กร และผู้ประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตามความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดขึ้นจากมนุษย์ที่ต้องต่อสู้กับภัยที่เกิดจากธรรมชาติรอบตัว ภัยที่เกิดขึ้นมนุษย์ในสังคมไม่สามารถหาคำตอบหรืออธิบายได้ แต่มีความเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นผู้

---

[๑] อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา,** หน้า ๘-๕๐.

กำหนด ด้วยความเชื่อเช่นนี้จึงเกิดรูปแบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในรูปของพระเจ้า ซึ่งเกิดขึ้นจากการจินตนาการให้มีรูปร่างหน้าตาเหมือนมนุษย์ ในทางศาสนาก็ได้ปั้นแบบจำลองขึ้นเพื่อแสดงออกถึงความเคารพนับถือ เช่น การปั้นพระพุทธรูปเป็นการจำลองพระพุทธเจ้า มีหลากรุ่นมากแบบหลายสมัย จนกลายมาเป็นประติมากรรมทางศิลปะ เป็นต้น หากกล่าวถึงรูปแบบของศาสนาจัดเป็น ๒ แบบ คือ ๑) ศาสนาตามคัมภีร์ (doctrinal religion) และ ๒) ศาสนาแบบชาวบ้าน (popular religion) แต่อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงศาสนาก็สรุปได้ว่า ๑) เป็นระบบของสัญลักษณ์ ๒) มีพลังอำนาจสามารถสร้างศรัทธา เร้าอารมณ์ความรู้สึก ๓) ให้สัจธรรมเกี่ยวกับชีวิต ๔) อธิบายประสบการณ์ที่สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึก และ ๕) อธิบายในลักษณะที่ผู้เชื่อถือยอมรับว่าเป็นจริง

จากการศึกษาเรื่องความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยยังพบข้อมูลของมณี พยอมยงค์[๒] ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ สิ่งที่มนุษย์ได้พบเห็นและสัมผัสทางใดทางหนึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความเชื่อ ต่อมาได้รับการเพาะเชื้อต่อด้วยการเสริมแต่ง ความเชื่อเกิดขึ้นจากความไม่รู้ แต่เมื่อประสบพบเหตุการณ์ทางธรรมชาติก็เกิดความคิดว่า ต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังเป็นผู้มีอำนาจบังคับ จึงพากันสร้างสิ่งที่เป็นที่พึ่งเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผ่อนคลาย มีเมตตากรุณา ไม่ทำร้ายและบันดาลความสุขมาให้ เมื่อแรกเป็นขนบธรรมเนียม ภายหลังเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อในสิ่งลึกลับมีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา สามารถบันดาลให้เกิดเหตุต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ คนไทยเชื่อในอำนาจสิ่งเหล่านี้มาก

นอกจากนั้นความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยยังพบอีกว่า มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วอันเป็นความทรงจำกับการยอมรับนับถือความเชื่อใหม่ที่เข้ามาอย่างกลมกลืน ศิราพร ฐิตะฐาน[๓] ได้กล่าวถึงการกลมกลืนระหว่างความเชื่อเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผีที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเหตุการณ์ความเชื่อเช่นนี้มักเกิดกับการนับถือพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพระครูปริยัติสารการ[๔] ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพุทธ พราหมณ์ ผี ที่มีอำนาจต่อความเชื่อของคนอีสานพบว่าความเชื่อของสังคมอีสานปรากฏในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แสดงออกในเห็นในเรื่องของพิธีกรรมและประเพณีที่ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันอย่างลงตัว และปฐม หงษ์สุวรรณ[๕] ได้วิจัยเรื่องตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม ได้มองโครงสร้างความเชื่อแต่ละระบบว่ามีความผสมกลมกลืนกันอย่างลงตัว และได้อธิบายว่า การประสานและอยู่ร่วมกันของความเชื่อและศาสนามีหลากหลาย แม้ว่าจะนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีลักษณะศาสนาที่ผสมผสานกันอยู่ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมคือผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา จึงจัดแบ่งความเชื่อเป็น ๓ ระบบ และความเชื่อทั้ง ๓ ระบบมีความเชื่อที่มี

---

[๒] มณี พยอมยงค์. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ใน "ชุดไทยศึกษา เล่ม ๑".** (กรุงเทพ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖), หน้า ๖๖-๑๒๒.

[๓] ศิราพร ฐิตะฐาน. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย.** (นนทบุรี :มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๕), หน้า ๑๗-๑๘.

[๔] ปริยัติสารการ, พระครู. **รูปแบบการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมความเชื่อพื้นฐานระหว่างพุทธ พราหมณ์ และผี ต่อความมั่นคงของคนอีสาน.** (มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ๒๕๕๑), หน้า ๔๓-๗๖.

[๕] ปฐม หงส์สุวรรณ, **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม,** หน้า ๒๙.

เป้าหมายหรือจุดเน้นแตกต่างกัน คือ พุทธศาสนาเน้นนิพพาน พราหมณ์กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญ โหราศาสตร์ และเทพเทวา ส่วนผีมีความเชื่อว่าให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตในทางโลก และคติความเชื่อเรื่องพระธาตุเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญและปรากฏในบริบทของสังคมพุทธศาสนา

๔.๑ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิม

ก่อนอื่นผู้ศึกษาจะได้อธิบายเพื่อทบทวนถึงแนวคิดของอุดมการณ์ก่อนเข้าถึงการวิเคราะห์รายละเอียดที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระเครื่อง แนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์มีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดของอันโตนิโอ กรัมซี่ (Antonio Gramsci : ๑๘๙๑-๑๙๓๗. อ้างอิงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หิมวิมาน)[๖] กรัมซี่เป็นนักมาร์กซิสต์แนวมนุษยนิยม ได้ศึกษาแนวคิดของมาร์กซิสต์แล้วเห็นว่ามีข้อบกพร่องของแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนล่าง (Infrastructure/Economic Base) หรือมิติทางเศรษฐกิจแรงงานในการผลิตมากกว่าโครงสร้างส่วนบน (Super-Structure) อย่างเช่น วัฒนธรรม ความคิด จิตสำนึก อุดมการณ์ การเมือง ซึ่งได้มองโครงสร้างทั้งสองส่วนนี้แยกออกจากกัน แต่แนวคิดของกรัมซี่เน้นย้ำว่า ในกิจกรรมทางสังคมและการเมืองทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติไม่อาจแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง ความเปลี่ยนแปลงจะมีความสัมพันธ์กับจังหวะที่เคลื่อนไหวไปในชีวิตประจำวันของคนในสังคมอยู่เสมอ แนวคิดของกรัมซี่ชี้ให้เห็นความสำคัญและเข้าใจในโครงสร้างส่วนบนที่ยึดกุมควบคุมความคิดและจิตใจของชนชั้นใต้ปกครองในระดับชีวิตประจำวันและสามัญสำนึก (Common Semse) ให้ยินยอมต่ออำนาจของชนชั้นปกครอง โดยหลักการสร้างเหตุผลของทุนนิยมที่เข้ามาครอบงำจิตสำนึกของมวลชนผ่านกลไกอุดมการณ์ โดยด้านหนึ่งรัฐพยายามเข้ายึดพื้นที่ของสังคมอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันประชาชนในสังคมก็พยายามต่อรองกับรัฐอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่ทำให้แนวคิดของกรัมซี่มีความแตกต่างหลากหลายจากแนวคิดเดิมที่มีอยู่เพราะว่าทัศนะพื้นฐานในการตีความและให้ความหมายต่อเรื่องต่าง ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเชื่อมโยง ซึ่งต่างจากแนวคิดแบบแยกส่วน อย่างเช่น หลุยส์ อัลธูแซร์ (Louis Althusser) ผู้ปฏิเสธมโนทัศน์ในเรื่องจิตสำนึกทางชนชั้น และมองว่าอุดมการณ์ไม่ใช่จิตสำนึกที่ผิดพลาด แต่เป็นกรอบแนวคิดที่ผ่านการผลิตซ้ำอยู่ตลอดเวลา จากการประกอบขึ้นจากภาพสัญญะและภาพตัวแทนทั้งหลายที่ทับซ้อนกันอยู่ในระบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง

การอธิบายแนวคิดอุดมการณ์ยังพบอีกว่า กลไกการใช้กำลังบังคบหรือกฎหมายบังคับ รวมถึงกำลังบังคับ เช่น กฎหมาย ศาล ทหาร ตำรวจ คุก จะทำงานอยู่บนพื้นที่ของสังคมการเมือง ส่วนกลไกของการครองอำนาจทางวัฒนธรรมหรือการครอบงำทางอุดมการณ์ (Ideological Apparatus) จะทำงานอยู่บนพื้นที่ประชาสังคมเพื่ออบรมบ่มเพาะปลูกฝัง มีการผลิตซ้ำเพื่อรักษาธำรงอุดมการณ์ในสังคมอย่างค่อยเป็นค่อยไป สังคมจึงยอมรับอุดมการณ์เหล่านั้นอย่างไม่รู้ตัวซึ่งต่างจากการใช้วิธีปราบปราม แต่ทั้งสองวิธีก็ต้องดำเนินควบคู่กันไป คำว่าอุดมการณ์ (Ideology) มีจุดเริ่มต้นหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสและแพร่หลายโดยปัญญาชนฝ่ายมาร์กซิสต์ ถูกใช้ในความหมายกว้าง

---

[๖] กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หิมวิมาน. **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนภาพพิมพ์. ๒๕๕๓), หน้า ๑-๔๗.

ๆ ว่าอุดมการณ์คือความคิดความเชื่อและแนวปฏิบัติแบบแผนอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวคนในสังคมเอาไว้ด้วยกัน มีสภาวะเป็นนามธรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ฝ่ายมาร์กซิสต์ได้ตีกรอบความหมายของอุดมการณ์ไว้ ๓ ลักษณะ คือ ๑) ความหมายของความคิดที่เป็นเท็จเป็นมายาเป็นจิตสำนึกจอมปลอม ๒) ความหมายจิตสำนึกทางชนชั้น และ ๓) ความหมายสื่อถึงจิตสำนึกที่รองรับผลประโยชน์ของชนชั้นปกครอง[๗] มนุษย์ในสังคมจึงพยายามเพื่อจะอธิบายในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และพยายามสร้างอุดมการณ์เพื่อมีหน้าที่ในการสร้างสรรค์ ปรับปรุง รวมถึงเปลี่ยนแปลงให้บุคคลเข้ากับเงื่อนไขที่ดำรงอยู่ในสังคม และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับเข้าใจในความหมายของปฏิบัติการทางอุดมคติ อุดมการณ์จึงเป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นจากสภาพสังคม เป็นการสร้างสำนึกที่สังคมยอมรับและสร้างมโนภาพว่าเป็นสิ่งสนับสนุนผลประโยชน์ส่วนรวมของสังคม

การศึกษาชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทยในครั้งนี้ พบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับผี และความเชื่อเกี่ยวกับนาค ดังนี้

๔.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับผี

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่พบเป็นข้อมูลให้รับรู้ได้ในสังคมของมนุษย์ทุกกลุ่มวัฒนธรรม และยังปรากฏในสังคมต่าง ๆ มาทุกยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน หากกล่าวถึงความสำคัญและสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคมแล้ว พบว่า ความเชื่อเรื่องผีจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตของคนในสังคมเริ่มตั้งแต่เกิดจนถึงตาย และตายแล้วยังมีความเชื่อต่อไปอีกว่าวิญญาณหรือผีของผู้ตายจะเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิหรือดับแบบไม่เวียนว่ายตายเกิดอีก ดังนั้นวิถีชีวิตของมนุษย์จะเกี่ยวข้องกับเรื่องผีโดยเห็นได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมเสมอ จึงกล่าวได้ว่าคติความเชื่อเรื่องผีของมนุษย์เป็นความเชื่อสากลในทุกสังคม คติความเชื่อเรื่องผีเป็นสัญลักษณ์เชิงอำนาจมุ่งเน้นที่ความหมายมากกว่าความเป็นจริง สะท้อนให้เห็นความมีอำนาจสามารถกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อจัดระบบระเบียบควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมได้ คติความเชื่อเกี่ยวกับผีมีบทบาทหน้าที่เด่นชัดต่อสังคม เช่น บทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเสี่ยงโชคเสี่ยงทาย การสร้างขวัญกำลังใจ การสร้างพลังอำนาจให้แก่บุคคล การกำกับดูแลรักษาสุขภาพ การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ หรือแม้แต่การประกอบอาชีพ ทั้งหมดล้วนแต่เกี่ยวข้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคติความเชื่อเกี่ยวกับผีทั้งสิ้น

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับกลุ่มมนุษย์ก็ว่าได้ เพราะผีเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติตามความเชื่อของมนุษย์ และในสังคมไทยก็ปรากฏคติความเชื่อเรื่องผีที่ปะปนและฝังแน่นในความเชื่อมาตั้งแต่สมัยอดีตแล้ว ถึงแม้ว่าคติความเชื่อเรื่องผีจะอยู่ในเรื่องของปัจเจกชนแต่ละคน แต่ภาพรวมแล้วผีก็เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตในสังคมไทยอย่างแยกไม่ออก พฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์ด้านความเชื่อต่อผีเริ่มตั้งแต่เกิด เช่น การสู่ขวัญเด็กแรกเกิดเพื่อไม่ให้ผีร้ายมาทำลายเด็ก หรือการทักทายเด็กว่าหน้าตาน่าเกลียดน่าชังขี้ริ้วขี้เหร่ หรือเรียกชื่อเด็กด้วยชื่อสัตว์ว่าหมาว่าหมู ที่เป็นเช่นนี้เพื่อต้องการไม่ให้ผีมาเอาชีวิตเด็กไป แต่จะขอให้ผีฝ่ายดีมาปกป้องรักษาเด็กให้เติบโตด้วยดี พอโตขึ้นมาหากเด็กหน้าตาขี้ริ้วขี้เหร่มีลักษณะไม่

---

[๗] ลีลา จันสว่าง. **การศึกษาความเชื่อมโยงของสื่อ สังคมและอุดมการณ์ชาตินิยมกระแสหลัก ผ่านสื่อละครโทรทัศน์เรื่อง “ทวิภพ”.** เชียงใหม่ : ศิลปศาตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

ดูดีก็จะโทษว่าผีปั้นหลุดมือ และพอโตขึ้นสมควรที่จะมีคู่ครองก็ต้องเลี้ยงผีประจำตระกูลหรือผีบรรพบุรุษที่เป็นผีปู่ย่าตายา บอกกล่าวให้ปกปักรักษาคุ้มครองให้ทั้งคู่มีความเจริญก้าวหน้า บางทีหากทำไม่ถูกต้องตามหลักปฏิบัติตามจารีตก็จะเรียกว่าผิดผี ต้องขอขมาต่อผีให้ลดโทษหรือยกโทษให้ตามความเชื่อ

จากข้อมูลที่ศึกษาสามารถแบ่งคติความเชื่อเรื่องผีออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ๑) ผีบรรพบุรุษผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งที่เป็นญาติ เช่น ผีปู่ย่าตายายหรือสายญาติ และผีของบรรพบุรุษที่ไม่ใช่ญาติ เช่น ผีวีรบุรุษ ผีของผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองเจ้าชีวิตที่มีอำนาจเหนือตน และ ๒) ผีที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด เช่น ผีบ้าน ผีเมือง ผีป่า ผีเขา ผีไร่ ผีนา ผีฟ้า ผีแถน หรือแม้กระทั่งผีปอบ ผีกระสือ ผีพราย และกลุ่มผีที่มีอยู่แล้วจะแสดงอำนาจผ่านความเชื่อความเข้าใจว่า ผีเข้า ผีสิง ผีอำ ผีหลอก เป็นต้น จากคติความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทยตั้งข้อสังเกตได้ว่า มีความเชื่อเรื่องผีอยู่ ๓ ระดับ คือ ๑) ผีเรือน คือ ผีบรรพบุรุษของเจ้าเรือนทั้งที่เป็นปู่ย่าตายายหรือบรรพบุรุษเจ้าโคตรที่รู้จักหรือไม่รู้จักแต่นับถือว่าเป็นบรรพบุรุษผู้มีพระคุณ ๒) ผีบ้าน คือ ผีที่ชุมชนหมู่บ้านให้ความเคารพยำเกรง มีความสำนึกร่วมกันของชุมชนว่ามีอำนาจมีความศักดิ์สิทธิ เช่น ผีปู่ตา และ ๓) ผีเมือง คือ ผีของเจ้าเมืองหรือผีเจ้านายผู้สูงศักดิ์ ซึ่งเป็นผีที่มีอำนาจมีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อระดับเมือง ที่อยู่ของผีเมืองคือมเหศักดิ์หลักเมือง อย่างไรก็ตาม คติความเชื่อเรื่องผีนี้มีบทบาทอำนาจต่อสังคมไทยให้แสดงออกทางพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ เพราะผีแต่ละประเภทมีอำนาจมีความศักดิ์สิทธ์แตกต่างกันตามความเชื่อ เช่น ผีบ้านผีเมืองมีอำนาจความศักดิ์สิทธิ์เรื่องการคุ้มครองปกป้องภยันตรายไม่ให้เกิดขึ้นในสังคมให้สังคม พฤติกรรมที่แสดงออกเห็นได้จากพิธีกรรมเลี้ยงผีเสื้อเมืองหรือหลักบ้านหลักเมือง ส่วนผีไร่ผีนาผีป่าผีเขาก็มีอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ต่อความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ทั้งที่เป็นป่าเป็นน้ำซึ่งสังคมต้องพึ่งพาอาศัยในการประกอบอาชีพ พฤติกรรมที่แสดงออกเห็นได้จากการเลี้ยงผีไร่ผีนาหรือบูชาผีแถนด้วยการจุดบั้งไฟขอฝน ผีฟ้ามีอำนาจความศักดิ์สิทธ์ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้น พฤติกรรมที่แสดงออกเห็นได้จากการรำผีฟ้าเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้กับผู้ป่วย เป็นต้น จึงพบได้ว่า ผีแต่ละประเภทตามความเชื่อนั้น มีอำนาจมีบทบาทมีหน้าที่สนองตอบความเชื่อเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ของสังคมอย่างต่อเนื่อง

การอธิบายถึงความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย ปฐม หงษ์สุวรรณ[๙] ได้กล่าวถึงชนชาติไท (ไม่มีย) กับความเชื่อและพิธีกรรมไว้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นข้อมูลทางคติชนประเภทหนึ่ง ถูกจัดอยู่ในกลุ่มข้อมูลประเภท Customary Folklore อันเป็นแบบแผนทางสังคมที่เป็นความคิดความเชื่อของกลุ่มคนในแต่ละสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน ประเพณีพิธีกรรมที่ดำเนินในวิถีชีวิตในวัฒนธรรมของผู้คนล้วนเกิดจากความคิดความเชื่อทางศาสนาแทบทั้งสิ้น บางครั้งความเชื่อและพิธีกรรมถือเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สร้างการเชื่อมโยงผูกพันระหว่างผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกรณีของชนชาติไทพบว่านักวิชาการไทยและต่างประเทศที่สนใจประเด็นไทศึกษามากยิ่งขึ้น ต่างก็ศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมที่มีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในแง่บทบาท ความหมาย และหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรม นอกนั้นยังสนใจศึกษาในแง่โลกทัศน์ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในสังคมที่สะท้อนผ่านกิจกรรมทางความเชื่อและพิธีกรรม นอกจากนั้นปฐมได้มองอีกว่า ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชน

[๙] ปฐม หงส์สุวรรณ, **คติชนกับชนชาติไท,** หน้า ๓๘๓-๔๐๖.

ชาติไทมีหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่รูปแบบที่มองเห็นได้ง่ายทั่วไป เช่น การเซ่นสรวงบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ มีผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีน้ำ ผีท่า เป็นต้น ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญ มีขวัญข้าว ขวัญวัวขวัญควาย ขวัญบ้านขวัญเมือง หรือแม้กระทั่งการกราบไหว้ต้นไม้หรือสัตว์สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าทำให้เกิดความมั่นคงและสร้างความอบอุ่นทางใจให้เกิดขึ้นกับผู้คนชาวเมือง การปฏิบัติเช่นนี้มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อทางศาสนาด้วย องค์ประกอบของความเชื่ออันได้แก่ ๑) มีสิ่งเคารพบูชาสูงสุด ๒) มีความเชื่อและศรัทธา ๓) มีความขลัง ๔) มีความศักดิ์สิทธิ์และข้อห้าม ๕) มีพิธีกรรมหรือแสดงออกถึงความเชื่อมั่นในสังคม ๖) มีกฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติ และ ๗)มีผู้สืบทอดและประกอบพิธี

ความเชื่อเรื่องผีของสังคมไทย พบว่า มีข้อมูลที่ได้รวบรวมผีชนิดต่าง ๆ ตามความเชื่อของคนภาคใต้ คือผลงานศึกษาของกลิ่น คงเหมือนเพชร[๙] ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลชื่อผีกับความเชื่อของคนภาคใต้ไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ว่า มีผีทั้งหมด ๓๒ ชนิด ได้แก่ ผีกองกอย ผีกะ ผีกละ (จะกละ) ผีกลิ้งกลางดง ผีโขมด ผีเจ้าเสน ผีฉบบ(ผีมบ) ผีชิน ผีค้ำ ผีครูหมอ ผีนางตะเคียน ผีนางตานี ผีนางประดู่ ผีโปหมอ ผีโป่ง ผีโป่งค่าง ผีเปรต ผีปราบ ผีไผ่ขาคีม ผีพราย ผีแม่หนุ้ย ผีตาเหล้อเถ้อ ผีบ้าน(ผีเรือน) ผีแม่ย่านาง ผีนางไม้ ผีปู่โสม ผีทะเล ผีแม่พังสะเดา ผีหลังกลวง ผีพ่อตา(ผีทวด) ผีนายหมรูน และผีนางโอกระแชง ส่วนความเชื่อเรื่องผีของภาคเหนือพบว่า ความเชื่อการนับถือผีมีมาเก่าแก่ดั้งเดิมดูเหมือนว่ามีลักษณะร่วมของกลุ่มชาติไต-ไท เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามา กลุ่มคนไต-ไทมีการเรียกชื่อผี เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีขุนน้ำ ผีอารักษ์ ผีฝาย ผีสบน้ำ ผีประจำข้าว ผีประจำแผ่นดิน นอกจากนั้นคติความเชื่อเรื่องของผีในภาคกลางและภาคอีสานก็มีลักษณะร่วมและแตกต่างออกไป เช่น ภาคอีสานก็จะพบว่ามีผีตาโขนหรือผีปู่เยอย่าเยอ ภาคกลางก็จะพบว่ามีผีกุมารทอง แต่สรุปแล้วความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยทุกยุคสมัยและที่สามารถเป็นข้อมูลหลักฐานเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับที่ปรากฏในสังคมไทย เช่น ชาวจังหวัดนครราชสีมาจะเคารพนับถือย่าโม ชาวจังหวัดชัยภูมิจะเคารพนับถือเจ้าพ่อพญาแล ชาวไทยใหญ่จังหวัดแม่ฮ่องสอนเคารพนับถือผีเจ้าเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์เคารพนับถือพระยาพิชัยดาบหัก รวมถึงพระเจ้าตากสินมหาราชและรัชกาลที่ ๕ ก็มีผู้เคารพนับถืออย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน

ถึงแม้ว่าตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชาติไทยจะยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเข้ามานานแล้วก็ตาม แต่ความเชื่อดั้งเดิมยังฝังแน่นในความทรงจำกับคติความเชื่อเรื่องผีอย่างแน่นและฝังลึก การผสมผสานระหว่างความเชื่อเดิมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจึงอยู่ในลักษณะได้ปะปนผสมสานกันอย่างลงตัว จากข้อมูลการศึกษาคติความเชื่อเรื่องผีที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่องพบว่า การซ่อนแฝงไว้ซึ่งคติความเชื่อเรื่องผียังปรากฏในชื่อพระเครื่อง เช่น พระขุนแผนผงพรายกุมาร พระขุนแผนพรายคู่ คำว่าพรายกุมารสื่อถึงความเชื่อเรื่องผีพรายที่เป็นเด็ก และมีคำเรียกกลุ่มผีพรายนี้หลายชื่อ เช่น พรายลูกกอก พรายกระซิบ กุมารทอง เป็นต้น การยอมรับนับถือผีพรายกุมารเพราะเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เรื่องของภูตผีปีศาจหรือเรื่องน้ำมันพราย เป็นความเชื่อที่เป็นกระแสนิยมมานานแล้ว จากข้อมูลตั้งข้อสังเกตได้ว่า การตั้งชื่อพระเครื่องได้เกี่ยวข้องกับผีตามความเชื่อ คือเอาส่วนของผีมาสร้างพระ แล้วตั้งชื่อรุ่นระบุบ่งบอกถึงมวลสารที่สร้างและอิทธิฤทธิ์ของมวลสารว่ามีคุณ

---

[๙] กลิ่น คงเหมือนเพชร. **“ผี” : ความเชื่อในภาคใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๐.** (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพานิชย์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๗๔๗-๔๗๕๑.

ในด้านใด เรื่องของผีพรายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระเครื่องเกิดจากความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมของสังคมไทย ถึงแม้ว่าหากมีกระแสมุมมองแนวคิดเรื่องของความเหมาะสมหรือไม่ที่ต้องเอาร่างกายของเด็กที่ตายแล้วมาผ่านขั้นตอนพิธีเพื่อทำเป็นวัตถุมวลสาร แล้วผูกมัดวิญญาณหรือผีเด็กเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแสดงพลังของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และที่สำคัญเด็กที่ตายแล้วนั้นมีคุณพิเศษอย่างไรถึงต้องเอามาทำเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องกราบไหว้บูชา แต่ด้วยความเชื่อเรื่องของอำนาจภูตผีวิญญาณที่เป็นทุนเดิมของสังคมไทย การตั้งชื่อที่เกี่ยวข้องกับผีจึงได้รับกระแสนิยม

นอกจากนั้นยังพบอีกว่า ความเชื่อในเรื่องผีที่มาเกี่ยวข้องกับการสร้างพระเครื่องและตั้งชื่อพระเครื่องนั้น ถึงแม้ว่าชื่อนั้นไม่มีชีวิตจริงอยู่ในโลกแล้วก็ตาม แต่ด้วยความพิเศษของบุคคลนั้น ก็นำมาตั้งเป็นชื่อของพระเครื่อง ดังตัวอย่างของพระสงฆ์ที่ละสังขารไปแล้ว แต่ก็มีผู้คนเคารพนับถือศรัทธาเป็นจำนวนมาก จึงตั้งชื่อพระเครื่อง เช่น หลวงปู่ทวด สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังษี) หลวงพ่อสดวัดปากน้ำ คูบาศรีวิชัย เป็นต้น นอกจากนั้นยังปรากฏว่าเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินหรือเจ้าเมืองที่มีอำนาจบารมีและมีคนเคารพยำเกรงมาก ก็จะถูกนำมาตั้งเป็นชื่อพระเครื่อง เช่น สมเด็จพระนเรศวร พระร่วง องค์สมเด็จ ร.๕ และรวมถึงจตุคามรามเทพที่โด่งดังได้รับกระแสศรัทธานิยมอย่างมาก ทั้งหมดนี้ก็เพราะว่ามีความเชื่อเรื่องของผีหรือวิญญาณของบุคคลที่มีความพิเศษ สามารถบันดาลอำนาจศักดิ์สิทธิ์ให้สำเร็จผลตามที่ปรารถนา

๔.๑.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับนาค

คติความเชื่อเกี่ยวกับนาคปรากฏในสังคมไทยรวมถึงสังคมอื่น ๆ ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์มาอย่างยาวนาน นาคเป็นความเชื่อที่มีมาก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามามีอิทธิพลเหนือกว่าความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ การรับรู้ถึงความเชื่อถูกบันทึกข้อมูลผ่านเรื่องเล่าปรัมปรา ตำนาน นิทาน พงศาวดาร รวมถึงคติความเชื่อที่สอดคล้องกับทางศาสนาด้วย ในพระพุทธศาสนาก็มีเรื่องเกี่ยวกับนาคอยู่หลายตอน ดังที่อุดม รุ่งเรืองศรี[๑๐] ได้อธิบายถึงนาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาไว้ว่า ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงนาคไว้ในบทเทศนาและชาดกต่าง ๆ มีการจัดลำดับให้นาคอยู่ถัดจากมนุษย์ ในโทณสูตรจัดให้นาคอยู่ในระดับกึ่งกลางระหว่างมนุษย์และเทพ ในมหาสมัยสูตรได้แสดงให้เห็นว่านาคเป็นบริวารของท้าววิรูปักษ์และอาศัยอยู่ในอุตตรกุรุทวีป และในพระไตรปิฎกได้วิเคราะห์ว่า นาค มาจากคำว่า น แปลว่า ไม่ อค แปลว่า บาป หากนำคำว่า น+อค = นาค แปลว่า ไม่บาปจริง ก็อาจมีนัยการเปลี่ยนผ่านจากความเป็นมนุษย์ไปสู่ความเป็นนาค ซึ่งน่าจะมีความบริสุทธิ์กว่ามนุษย์ เป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีความเสียสละ มีความเพียร มีการรักษาศีลเป็นขั้นสุดท้าย เป็นผู้เข้าถึงความหลุดพ้นซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ที่สุด และยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนาสืบมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้น ยังพบข้อมูลที่ได้กล่าวถึงนาคดังปรากฏในพุทธประวัติหลายตอน เช่น เรื่องพญามุจลินท์นาคราชมาป้องภัยให้พระพุทธเจ้าคราวเสวยวิมุตติหลังตรัสรู้ธรรม เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการบวชนาค

ในสังคมไทยตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงปัจจุบัน รับรู้คติความเชื่อเกี่ยวกับนาคผ่านข้อมูลทางวัฒนธรรมของสังคม เช่น มีคติเชื่อว่านาคเป็นสัญลักษณ์แห่งดินและน้ำ และรวมถึงเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ นาคเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชน นาคเป็นเทพศักดิ์สิทธิ์ นาคมีอิทธิฤทธิ์อำนาจ นาคเป็นผู้ปกป้องรักษาสถานที่สำคัญของเมือง นาคเกี่ยวข้องกับการเกษตรที่ส่งผลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ นาค

---

[๑๐] อุดม รุ่งเรืองศรี. **เทวดาพุทธ.** (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๒๓), หน้า ๔๖.

เกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ นาคเกี่ยวข้อง นาคเป็นผู้ช่วยเหลือมนุษย์ และดูแลปกป้องภัยให้กับศาสนา และยังตั้งข้อสังเกตได้อีกว่า คติความเชื่อเรื่องนาคมีอิทธิพลส่งผลให้สังคมมีการพัฒนาแนวคิดเกิดขึ้นหลายด้าน เช่น ด้านวรรณกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านประเพณี ด้านพิธีกรรม ด้านไสยศาสตร์ และด้านศาสนวัตถุทางศาสนา เป็นต้น

คติความเชื่อเรื่องนาคกับศาสนาปรากฏทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาพุทธ สำหรับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นาคมีความสำคัญในฐานะเป็นบัลลังก์ขององค์พระวิษณุ พระนารายณ์บรรทสสินธุ์ เป็นเทพพานหะของพระวรุณหรือพระพิรุณทำหน้าที่ให้ฝน นอกจากนั้นยังเป็นสัตว์สำคัญเฝ้ามหานทีสีทันดรล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ส่วนนาคที่ปรากฏในพงศาวดารเขมรได้กล่าวว่า นาคเป็นต้นบรรพบุรุษของขอมโบราณ และมักมาปรากฏช่วยสร้างบ้านแปลงเมืองอยู่เสมอ ครั้นเมื่อจะสร้างศาสนสถานต่าง ๆ ก็มักจะทำรูปจำลองนาคไว้ตามความเชื่อว่านาคเป็นตัวแทนสายรุ้งที่เชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ นอกจากนั้นคติความเชื่อเรื่องนาคกับพระพุทธศาสนา หากจะเชื่อมโยงข้อมูลให้เห็นหลักฐานที่สำคัญทางประวัติ พบว่า นาคเกิดก่อนพระพุทธศาสนาแน่นอน เพราะแม้แต่พระไตรปิฎกหรือพุทธประวัติยังมีกล่าวถึงเหตุการณ์สัมพันธ์กับนาคอยู่หลายตอน ตามคติความเชื่อของชาวพุทธสรุปว่านาคมีตัวตนจริง นาคเป็นพวกกายทิพย์กึ่งเทพและสัตว์เดรัจฉาน มีอิทธิฤทธิ์ศักดานุเดชมาก สามารถเนรมิตร่างกายเป็นมนุษย์ชายหรือหญิงหรือสัตว์อื่นตามสภาวะเหตุการณ์ แต่ก็มีขีดจำกัดและข้อสังเกตบางอย่างทำให้ทราบได้ว่า นาคที่ปลอมแปลงตัวเป็นมนุษย์นั้นมีขีดจำกัดและข้อสังเกตอย่างไร เช่น แม้จะปลอมแปลงตัวเป็นมนุษย์แต่ดวงตายังคงมีสีแดงเหมือนเดิม ในขณะเวลานอนหลับร่างกายก็จะกลับกลายเป็นนาคเหมือนเดิม หรือรวมถึงอาการของอ่อนน้อมความเสงี่ยมเจียมตน เป็นต้น และลักษณะทั่วไปของนาคตามคติความเชื่อได้กล่าวไว้ว่า นาคมี ๓ กลุ่ม คือ ๑) เป็นสัตว์ทิพย์กึ่งเทพและสัตว์ จะมีที่อยู่บนสวรรค์วิมานเสวยทิพยสมบัติดุจดั่งเทวดา ๒) ลักษณะเป็นทิพย์กึ่งเทพ มีลักษณะเป็นมนุษย์และมีเครื่องประดับคล้ายเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ และ ๓) ลักษณะเป็นสัตว์ มีลักษณะเหมือนงูแต่มีขนาดลำตัวใหญ่ยาวกว่างูธรรมดาทั่วไป นาคกลุ่มนี้จะอาศัยอยู่ใต้ทะเลลึกหรือตามแม่น้ำ ส่วนนาคทุกกลุ่มบนเศียรจะมีเครื่องหมายสวัสดิกะและจำนวนเศียรแตกต่างกันไป เช่น ๑ เศียร ๓ เศียร ๕ เศียร ๗ เศียร และ ๙ เศียร มีลิ้น ๒ แฉก มีกายสีต่างกันตามตระกูล คือ ๑) ตระกูลวิรูปักษ์ มีผิวกายสีทอง เป็นราชาของนาค ๒) ตระกูลเอราปักถะ มีผิวกายสีเขียว ๓) ตระกูลฉัพยาปุตตะ มีผิวกายสีรุ้ง และ ๔) ตระกูลกัณหาโคตรมะ มีผิวกายสีดำ หน้าที่ของนาคแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ตามระดับที่อยู่ของนาค คือ ๑) นาคสวรรค์ มีหน้าที่ผ้าวิมานของเหล่าเทวดา ๒) นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมและให้ฝน ๓) นาคโลกบาล มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร และ ๔) นาครักษาขุมทรัพย์ มีหน้าที่รักษาขุมทรัพย์ในดินและป่า และยังสามารถแบ่งนาคออกได้อีก ๒ ประเภท คือ ๑) กามรูปีพญานาค คือ นาคที่ยังเสวยกามคุณ และ ๒) อกามรูปีพญานาค คือ นาคที่ไม่เสวยกามคุณ

ข้อมูลของชื่อพระเครื่องที่สัมพันธ์กับนาค พบว่า การสร้างพระพุทธรูปองค์พระประธานที่มีทั้งขนาดเล็กกลางใหญ่ รวมถึงพระขนาดเล็กที่สามารถพกพาติดตัวได้ซึ่งในอดีตเรียกว่าพระพิมพ์ และในปัจจุบันเรียกว่าพระเครื่องนั้น การสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนา ก็ได้เอาแนวคิดแนวเชื่อตามความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับนาคมาปรับให้เข้ากับเหตุการณ์พุทธประวัติ จึงเกิดเป็นพระปางนาคปรก หรือมีชื่อเรียกว่าพระนาคปรก ซึ่งการสร้างเกิดขึ้นจากมโนทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมกับ

พระพุทธศาสนาอย่างลงตัว นาคเป็นสัตว์ที่มีอำนาจอิทธิพลต่อความเชื่อของสังคม พระพุทธศาสนาก็มีอำนาจอิทธิพลต่อการยอมรับนับถือ การสร้างพระพิมพ์ในครั้งสมัยทวารวดีเป็นที่นิยมปางนาคปรกอย่างมาก

พระนาคปรกเป็นชื่อเรียกรูปสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในอิริยาบถนั่งสมาธิ และมีนาคแผ่พังพานขึ้นจากไหล่ไปปรกพระเศียรของรูปสัญลักษณ์พระพุทธเจ้า และปัจจุบันจัดเป็นพระปางประจำวันเสาร์ จากหลักฐานร่องรอยทางประวัติศาสตร์การสร้างเป็นพระพิมพ์หรือพระเครื่องในประเทศไทย พบว่า พระนาคปรกเป็นศิลปะเก่าแก่ที่พบในพื้นที่ประเทศไทยหลายยุคหลายสมัย เริ่มตั้งแต่พระพิมพ์ที่แกะสลักด้วยหิน เป็นศิลปะของขอมหรือเขมรครั้งเรืองอำนาจเรียกว่ารูปแบบบายนพบในเขตพื้นที่ลพบุรี และยังพบพระพิมพ์ในลักษณะพระแผงที่เรียกว่าพระนารายณ์ทรงปืน แต่เป็นรูปพระนาคปรกอยู่ตรงกลาง มีพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและพระนางปรัชญาปารมิตาปรับอยู่ซ้ายขวาพระแผงชุดนี้เป็นกระแสนิยมของนักเล่นพระเครื่องอย่างมาก ต่อมาก็ได้รับอิทธิพลค่านิยมในการสร้างพระนาคปรกอย่างต่อเนื่อง

พระพิมพ์นาคปรกที่เป็นที่รู้จักกันมากอีกชุด คือ พระพิมพ์นาคปรกพระธาตุนาดูน เป็นพระพิมพ์พระแผงที่ขุดค้นพบที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นพระพิมพ์ศิลปะในยุคสมัยทวารวดี เป็นเขตพื้นที่เมืองเก่าโบราณที่เรียกว่านครจำปาศรี พระพิมพ์ที่ขุดได้เป็นที่ต้องการของนักเล่นพระเช่นเดียวกัน ช่วงหลังต่อมาในยุคของสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ก็ปรากฏว่ามีการสร้างพระพิมพ์นาคปรกอีกมากมายหลายรุ่น ที่ได้รับกระแสนิยม เช่น พระนาคปรกใบมะขามวัดท้ายตลาดกรุงเทพมหานคร พระนาคปรกใบมะขามวัดปากคลองมะขามเฒ่าชัยนาท พระนาคปรกใบมะขามวัดกัลยาณมิตรกรุงเทพมหานคร พระนาคปรกใบมะขามวัดเสด็จสมุทรสงคราม พระนาคปรกใบมะขามวัดอนงคารามกรุงเทพมหานคร พระปรกวัดพระธาตุ พระพิมพ์ปรกโพธิ์ เป็นต้น

จากข้อมูลของคติความเชื่อเกี่ยวกับนาคพบว่า ได้เข้าสู่ความเชื่อความศรัทธาที่เกิดจากความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาได้อย่างลงตัว ทั้งพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา ส่งผลให้เกิดการเรียกชื่อเครื่องว่าพระนาคปรก และได้แพร่กระจายสู่กระแสความนิยมได้อย่างตรงจุด เพราะว่าในสังคมมีความเชื่ออยู่ก่อนแล้วและก็ได้แตกประเด็นต่อยอดตามมาเป็นชื่อของพระเครื่องหลากรุ่นหลายสมัย

๔.๑.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับยักขเทวดา

คติความเชื่อเกี่ยวกับยักขเทวดาในสังคมไทยได้ให้ความสำคัญในฐานะผู้พิทักษ์รักษาโลกมนุษย์รวมถึงศาสนาอีกด้วย คติความเชื่อของคนไทยไม่มีเฉพาะในเรื่องของภูตผีปีศาจและนาคเท่านั้นแต่ในเรื่องของยักขเทวดาก็มีคติความเชื่อมายาวนานเช่นกัน และเรื่องยักขเทวดาที่สังคมไทยรับรู้และปรากฏหลักฐานในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศาสนสถานคือท้าวเวสสุวัณ การรับรู้และคุ้นเคยกับท้าวเวสสุวัณในฐานะรูปยักษ์ถือกระบองขนาดใหญ่ ด้วยว่าเป็นเจ้าแห่งอสูรรากษสและภูตผีปีศาจ ถ้าหากจะกล่าวถึงเจ้าหรือนายแห่งภูตผีปีศาจทั้งหลายต้องนึกถึงท้าวเวสสุวัณ หรือเมื่อครั้งอดีตชาติเคยเกิดเป็นพราหมณ์ชื่อว่าท้าวกุเวร คติความเชื่อตามแบบไตรภูมิว่ามีท้าวโลกบาลประจำอยู่สี่ทิศ และทิศเหนือได้แก่ท้าวเวสสุวัณ มีอสูรรากษสและภูตผีปีศาจเป็นบริวาร ในตำราโบราณและผลงานวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์เรียกท้าวเวสสุวัณว่าท้าวกุเรปัน มีการกล่าวตรงกันว่าท้าวเวสสุวัณเป็นยักขเทวดาที่มีจิตใจดำรงในสัตยธรรม อุทิศตนเพื่อพิทักษ์รักษาศาสนสถาน

ส่วนในด้านหลักฐานและตำนานที่กล่าวถึงท้าวเวสสุวัณพอสรุปได้ว่า มีกล่าวถึงอดีตชาติของท้าวกุเวรเอาไว้ในพระไตรปิฎกหมวดพระสุตตันตปิฎก เล่ม ๓ ว่าเมื่อครั้งโลกยังว่างจากพระพุทธศาสนาไม่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมาในโลก ในสมัยนั้นมีพราหมณ์ชื่อกุเวรเป็นผู้ใจดมีเมตตาประกอบอาชีพสุจริตยึดอาชีพหีบอ้อย มีผลเป็นกำไรมากมายแล้วได้ทำบุญตลอดอายุขัย ทั้งจัดที่พักให้คนเดินทาง แจกน้ำอ้อยเป็นทาน เมื่อสิ้นอายุขัยได้จุติเป็นยักขเทวดาในเมืองวิสาณะเทพนคร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเวสาวัณอยู่ทางทิศตะวันออกในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็นราชาแห่งเทพบนสวรรค์ และได้มีพระนามว่าเวสสุวัณตามชื่อเมืองที่ปกครอง ท้าวเวสสุวัณเป็นจอมเทพผู้มีฤทธิ์มาก มีอาวุธประจำกายคือคฑาวุธ อาวุธนี้ร้ายแรงสามารถประหารชีวิตยักษ์ได้ทันทีพร้อมกันหลายร้อยตน และคฑาวุธของท้าวเวสสุวัณนี้เป็นยอดแห่งศาสตราวุธที่มีอานุภาพมากสามารถทำลายโลกให้เป็นจุณได้ในพริบตา และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับท้าวเวสสุวัณอีกเรื่องที่เชื่อกันว่าครั้งหนึ่งท้าวเวสสุวัณเดิมชื่อกุเวรพราหมณ์ เป็นผู้ได้ทำบุญไว้มากเมื่อสิ้นชาตินั้นได้มาเกิดเป็นกษัตริย์ครองกรุงราชคฤห์ มีนามว่าพระเจ้าพิมพิสาร ครั้นเมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าได้บรรลุธรรมโสดาบัน และได้สร้างวัดเวฬุวันถวายเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าพร้อมกับถวายเป็นวัดในพระพุทธศาสนา จึงเป็นอานิสงส์ให้ได้เป็นทิพยวิมานอันสวยงาม ขณะที่พระเจ้าพิมพิสารจะเสด็จสวรรคตท่านออกด้วยฌาน ๔ มีการรับรู้ได้ด้วยญาณทิพย์ว่าก่อนพระองค์ท่านจะเกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสารท่านเคยเป็นเทวดาอยู่ชั้นจาตุมมหาราชิกามาก่อน

จากคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวัณได้เชื่อมโยงผสมผสานเข้าสู่ยักขเทวดาผู้พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนา ซึ่งดั้งเดิมคติความเชื่อของสังคมไทยก็ได้ผูกติดอยู่กับเรื่องผี เรื่องพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว ยักขเทวดาเป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติมีผลด้านอำนาจอิทธิฤทธิ์บันดาลสุขป้องกันทุกข์ให้กับสังคมได้พึ่งตามความเชื่อ จากนั้นยักขเทวดาก็ได้ปรับตัวเข้ากับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เข้ามาในช่วงต่อมา การเข้าไปสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาของคนในสังคมไทย พบว่า ในบริเวณพื้นที่เขตวัดหลายวัดมีการปั้นรูปยักษ์หนึ่งตนหรือมากกว่าหนึ่งตน ซึ่งการปั้นก็ด้วยสอดคล้องตามคติความเชื่อว่าให้เป็นยักขเทวดาผู้พิทักษ์รักษาเขตพุทธสถาน เพื่อมิให้เกิดเหล่ามารร้ายทั้งหลายเข้ามาทำลายพุทธสถาน ในคติความเชื่อจึงปรากฏว่ามีท้าวเวสสุวัณยืนถือกระบองค้ำพื้นอยู่ภายในบริเวณวัดอาจอยู่ทางเข้าวัด หรือหน้าศาลา หรือหน้าอุโบสถ์ หน้าหน้าเจดีย์ หรือสถานที่ที่สำคัญภายในวัดนั้น ๆ แต่ส่วนมากจะพบเป็นคู่ ท้าวเวสสุวัณถูกสร้างเป็นรูปเคารพและอยู่เคียงคู่ความเชื่อทางศาสนามานานโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังพบอีกว่า แม้ตามรั้วกำแพงวัดก็ถูกสร้างยักษ์ท้าวเวสสุวัณขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ให้รับรู้ว่าเป็นผู้รักษาเขตพุทธสถาน และยังพบอีกว่าที่ครอบซุ้มแก้วพระพุทธชินราชก็ปรากฏการนำท้าวเวสสุวัณเข้าไปเกี่ยวข้อง เหล่านี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องยักขเทวดาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมายาวนานและต่อเนื่อง

ส่วนชื่อพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับยักขเทวดาพบว่า มีเหรียญท้าวเวสสุวัณของหลวงปู่ฤาษีลิงดำวัดท่าซุงจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเป็นเหรียญสองหน้า เหรียญด้านหน้าเป็นรูปหลวงปู่ฤาษีลิงดำแต่ด้านหลังเป็นรูปท้าวเวสสุวัณ ในสังคมไทยเคารพนับถือตามความเชื่อว่าท้าวเวสสุวัณเป็นเทพเจ้าแห่งความมั่งคั่งร่ำรวย หรือราชาแห่งเทพสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา และยังมีความเชื่ออีกว่าท้าวเวสสุวัณสามารถป้องกันภูตผีปีศาจไม่ให้เข้ามารบกวน อีกทั้งเป็นผู้จดบันทึกข้อมูลของผู้กระทำความดีในเขตพื้นที่ด้านทิศตะวันออกเพื่อประกาศให้เทพยดาบนสวรรค์ให้รับรู้อีกด้วย หลวงปู่ฤาษีลิงดำยังมี

แนวคิดว่า ท้าวเวสสุวัณไม่ใช่ยักษ์แต่เป็นเทพบุตรนุ่งขาวห่มขาว ถือคฑาวุธ จึงได้สร้างเหรียญท้าวเวสสุวัณเพื่อให้ผู้มีความเชื่อไว้สักการบูชา

ชื่อพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับยักขเทวดาอีกรุ่น คือ เหรียญจตุรพักตรพรหม ซึ่งตามคติความเชื่อว่ามีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับพระพุทธเจ้าครั้งกราบทูลให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมให้กับเหล่าสัตว์โลก อีกทั้งหลักธรรมยังอ้างอิงถึงพระพรหม คือ พรหมวิหารธรรม เป็นธรรมที่พระพรหมถือปฏิบัติ พระพรหมเข้ามามีบทบาททางคติความเชื่อทั้งที่เป็นเครื่องรางของขลังประเภทผ้ายันต์และรูปปั้นหล่อ ลักษณะเด่นของพระพรหมคือมีสี่หน้า เหรียญพระพรหมได้รับความนิยมแพร่หลาย เช่น เหรียญดีเข้มขลังจตุรพักตรมหาพรหมทีโอทีของวัดมณีชลขัณฑ์ลพบุรี เหรียญจตุรพักตรพรหมมหามงคลหลวงปู่ดู่หลวงปู่สีอยุธยา เหรียญมหาพรหมสี่หน้ารุ่นมหาจักรพรรดิตราธิราชหลวงปู่หหมุนศรีสะเกษ

จากข้อมูลชื่อพระเครื่องที่เป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับยักขเทวดาก็ได้เข้ามามีบทบาททางความเชื่อในสังคมไทยหลากรุ่นหลายแบบ เป็นการสะท้อนให้เห็นแนวคิดแนวเชื่อว่า สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติและมีอำนาจอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์บันดาลผลให้กับผู้เคารพศรัทธานั้น ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อและศาสนาที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ทั้งเป็นตำนานเรื่องเล่าที่ผ่านเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ผ่านคัมภีร์วรรณคดีวรรณกรรมรวมถึงร่องรอยทางจิตรกรรม ปติมากรรม สถาปัตยกรรม จนถึงการนำคติทางความเชื่อมาสู่รูปแบบการสร้างรูปเคารพขนาดเล็กที่เรียกว่าพระเครื่อง แล้วสวมทับด้วยชื่อเรียกว่าเหรียญท้าวเวสสุวัณและเหรียญจตุรพักตรมหาพรหม แต่ถ้าหากตั้งข้อสังเกตคนในสังคมไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่เหตุใดจึงมีคติความเชื่อเกี่ยวกับยักขเทวดาซึ่งเป็นสิ่งขัดแย้งกับความเป็นพุทธ แต่ตามข้อสันนิษฐานแสดงข้อมูลได้ว่า สังคมไทยตั้งแต่สมัยโบราณกาลถูกอารยธรรมของอินเดียเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยในความเชื่อเรื่องของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูรวมถึงพุทธศาสนาด้วย ซึ่งทั้งสองศาสนาได้กล่าวถึงเทวดาเช่นเดียวกัน เป็นไปได้ว่าสังคมไทยได้รับอิทธิพลดังกล่าวเข้ามา การแปรสภาพจากการนับถือผีที่มีมาแต่ดั้งเดิมมาผนวกผีให้กลายเป็นเทพหรือเทวดาดังปรากฏในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

๔.๒ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู

ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู ผู้ศึกษาได้จำแนกเนื้อหาที่ได้เพื่ออธิบายเป็น ๓ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวร

ความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวรในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น พบว่า พระอิศวรหรือพระศิวะเป็นหนึ่งในตรีมูรติผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุด มี ๓ องค์ตามความเชื่อ อีก ๒ องค์ ได้แก่ พระพรหมและพระวิษณุ จากข้อมูลความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวรได้แสดงให้เห็นว่า ในสังคมไทยถึงแม้ว่าจะมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผี และได้ผสมผสานความเชื่อกับศาสนาให้เข้าด้วยกัน และก็พบว่าความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็มีพลังอำนาจต่อความเชื่ออย่างมากเช่นกัน ที่กล่าวเช่นนี้เพราะพระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ หรือที่เรียกว่าตรีมูรตินั้นมีบทบาทต่อสังคมไทยมาแสนนานและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

พระอิศวรหรือพระศิวะนั้นวิกิพีเดียสารานุกรมเสรี ได้กล่าวถึงข้อมูลของพระอิศวรหรือพระศิวะไว้ว่า พระอิศวรหรือพระศิวะมีรูปกายเป็นชายหนุ่มกำยำ มีสีผิวขาว นุ่งห่มหนังเสือเหมือนฤๅษี มีสังวาลเป็นลูกประคำหรือกะโหลกมนุษย์ มีงูเห่าคล้องคอ ไว้พระเกศายาว ม้วนมวยผม มีดวงตา ๓ ตา ซึ่งตาที่ ๓ อยู่กลางหน้าผาก โดยปกติจะปิดอยู่เสมอ เชื่อว่าหากเปิดขึ้นเมื่อไหร่ไฟบรรลัยกัลป์จะเผาผลาญล้างโลก ถือว่าเป็นการสิ้นสุดกัปป์หนึ่ง ก่อนที่พระพรหมจะสร้างโลกขึ้นมาใหม่อีก พาหนะของพระอิศวร คือ วัวเพศผู้สีขาวล้วน มีชายา คือ พระอุมา เทพีแห่งความกล้าหาญ มีโอรสสององค์ คือ พระขันทกุมาร และพระพิฆเนศ ประทับอยู่ ณ เขาไกรลาส อันเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลและพระแม่คงคา มีธิดาคือพระแม่มนสาเทวีหรือพระยามี พระศิวะเป็นเทพที่จะคอยขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ห่างไกล และทำให้เกิดความดีงามเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้น ผู้ที่มีความทุกข์ไม่ว่าจะเป็นในทางใด หากบวงสรวงบูชาขอพรให้พ้นทุกข์ พระศิวะก็จะประทานพรให้ผู้นั้นได้พ้นจากห้วงแห่งความทุกข์ พระศิวะมีท่าร่ายรำอันเป็นการร่ายรำของเทพเจ้า เรียกว่าปางนาฏราช เมื่อแปลงกายลงไปปราบฤๅษีที่ไม่ประพฤติตนอยู่ในเพศดาบส ซึ่งต่อมาชาวฮินดูได้ถือเอาท่าร่ายรำนี้เป็นต้นแบบของการร่ายรำต่าง ๆ มาตราบจนปัจจุบัน นอกจากนี้แล้ว พระศิวะยังถือว่าเป็นเจ้าแห่งผีหรือปีศาจอีกด้วย โดยมีพระนามเรียกว่าปีศาจบดี หรือ ภูเตศวร นอกจากนี้แล้วพระอิศวร ยังมีพระนามอื่นอีก เช่น รุทร ศังกร ศุลีนิลกัณฐ์ หระ หรือ อีสาน และยังเป็นเทพประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสานอีกด้วย นอกจากนี้แล้ว ยังเชื่อว่าพระศอของพระศิวะมีสีดำ ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ได้ยาพิษของพญานาคไว้เมื่อครั้งกวนเกษียรสมุทรทำน้ำอมฤตเพื่อช่วยโลก ซึ่งบทหนึ่งในกามนิต-วาสิฏฐี วรรณกรรมอิงพุทธศาสนาได้อ้างถึง สีของความรักว่าเป็นสีดำเสมือนสีคอพระศิวะ พระศิวะที่ประเทศศรีลังกาอันเป็นประเทศที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้เข้ามาเผยแพร่ก่อน ก่อนที่จะกลายมาเป็นพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักอย่างเช่นในปัจจุบัน พระศิวะในความเชื่อของที่นี่จะมีพาหนะเป็นนกยูง และกลายมาเป็นเทพเจ้าที่ทำหน้าที่ปกปักษ์รักษาพุทธศาสนา

ด้วยสังคมไทยมีประวัติศาสตร์ต่อเนื่องยาวนานหลายยุคสมัย เหตุนี้จึงมีข้อมูลที่บันทึกผ่านวัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่องและยาวนานเช่นกัน โดยเฉพาะการผสมผสานแนวคิดระหว่างศาสนากับความเชื่อ และประเทศไทยก็มีเบ้าหลอมจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนารวมถึงผีมีมาเป็นเวลาช้านาน จนไม่สามารถแยกขาดจากกันได้โดยสิ้นเชิง ความคิดความเชื่อได้อยู่ในมโนคติสำนึกร่วมอย่างแนบแน่นฝังลึก หากกล่าวถึงความเชื่อระหว่างพราหมณ์กับพุทธและผีแล้วอาจเป็นเรื่องเชื่อมโยงต่อติดกันอย่างแยกไม่ออก คติความเชื่อของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนับถือเทพเพราะว่า เทพของพราหมณ์-ฮินดูจำนวนหนึ่งเป็นเทพที่มีพลัง มีอำนาจ มีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะสามารถบนบานศาลกล่าวหรือขอในสิ่งที่ปรารถนาได้ และยังพบอีกว่าในสังคมไทยได้จัดสร้างพื้นที่ซึ่งเป็นตำแหน่งแห่งที่อยู่ของเทพให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นจำนวนมาก แม้แต่ชื่อเมืองหลวงของประเทศไทยยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทพ คือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งสื่อความหมายถึง พระนครอันกว้างใหญ่ดุจนครของเทพ หรือ สื่อความหมายในเชิงอธิบายได้ว่า เป็นเมืองที่กว้างใหญ่ มีความเจริญรุ่งเรือง เป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสรรพสิ่ง ดุจดั่งเป็นนครของเทพ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างขึ้นมาเป็นที่อยู่ของเทพในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เช่น เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ วัดพระศิวะเจ้า และยังพบว่าสัญลักษณ์แทนพระศิวะคือศิวลึงค์

คติความเชื่อในสังคมไทยได้สร้างสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์เคารพแทนองค์พระศิวะหรือพระอิศวรนั้น พบว่า สังคมไทยคุ้นเคยกับเครื่องรางของขลังที่มีอำนาจใช้ในการให้โชคลาภ เสน่ห์เมตตามหานิยม ซึ่งมีชื่อเรียกว่าปลัดขิกนั่นเอง ปลัดขิกของไทยมีกระแสนิยมจากหลักฐานที่แน่ชัดว่ามาจากศิวลึงค์ตามความเชื่อของไศวะนิกาย ซึ่งเป็นนิกายที่นับถือพระศิวะว่าเป็นใหญ่สูงสุดในบรรดาเทพทั้งหลาย ไศวะนิกายใช้รูปของศิวลึงค์หรืออวัยวะเพศชายเป็นเครื่องหมาย เป็นสัญลักษณ์ที่มีเหตุผลทางความเชื่อว่า นี่คือสัญลักษณ์แห่งพระผู้สร้าง เป็นสัญลักษณ์แห่งการให้กำเนิด คติความเชื่อนี้มีมานานแล้วในพื้นที่ประเทศอินเดีย และได้แพร่กระจายเข้ามาสู่ประเทศไทยและหัวเมืองฝ่ายใต้แถวมลายูเมื่อครั้งที่ขอมเรืองอำนาจ ดังนั้นสัญลักษณ์สากลที่เป็นสิ่งแทนพระศิวะที่รับรู้ร่วมกัน คือแท่งศิวลึงค์ พบหลักฐานได้ตามเทวสถานทั้งโบราณและปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การบูชาพระศิวะหรือศิวลึงค์หรือปลัดขิกนั้น การบูชาของคนในสังคมไทยส่วนมากไม่ได้บูชาด้วยความเชื่อที่มุ่งไปสู่พระศิวะ แต่การบูชามุ่งเน้นไปที่ตัวพระเกจิอาจารย์ผู้สร้างหรือผู้ปลุกเสกคาถาอาคมมากกว่า แสดงให้เห็นในคติความเชื่อว่าสังคมไทยรับเอาศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้าไปผสมกับพระพุทธศาสนา ตั้งข้อสังเกตได้ว่า คติความเชื่อเรื่องพระอิศวรหรือพระศิวะตามศาสนาพราหมณ์-ฮินดูไม่ได้สื่อไปถึงองค์เทพในต้นสังกัดกลับถูกโอนไปที่พระเกจิอาจารย์ในพระพุทธศาสนา

ดังนั้นในการวิจัยชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจึงพบว่า ชื่อพระเครื่องหลายชื่อหลายรุ่นได้ให้ความสำคัญหรือสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคติความเชื่อในพระอิศวรหรือพระศิวะและรวมถึงการกลายรูปมาเป็นปลัดขิกว่า จากเทพตามความเชื่อที่มีอยู่เดิมได้ถูกน้ำมาใช้ในการเรียกชื่อพระเครื่องที่เป็นคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาหลายชื่อ เช่น พระมเหศวร พระหลวงพ่อยิดปลัดขิกบินได้ ปลัดขิกวัดสะแกพระนครศรีอยุธยา ปลัดขิกหลวงพ่อเหลือวัเขาชะโงกฉะเชิงเทรา ปลัดขิกวัดสัตหีบชลบุรี ปลัดขิกหลวงปู่ทิมวัดระหารไร่ระยอง ปลัดขิกหลวงพ่อไสววัดปรีดารามนครปฐม ปลัดขิกหลวงพ่อกลั่นวัดอินทราวาสอ่างทอง ปลัดขิกหลวงพ่อฟักวัดนิคมประชาสรรค์ประจวบคีรีขันธ์ ปลัดขิกหลวงพ่อยิดวัดหนองจอกประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น และจากข้อมูลการสร้างปลัดขิกก็พบว่ามีการสร้างพระเครื่องขึ้นในคราวเดียวกัน เช่น ปลัดขิกเหรียญเสมาหลวงพ่อยิดวัดหนองจอกประจวบคีรีขันธ์ ปลัดขิกหลวงเหลือ ปลัดขิกหลวงปู่อี๋ เป็นต้น ซึ่งพระเกจิอาจารย์จะสร้างพระเครื่องเพื่อพกพาติดตัวตามความเชื่อด้วย

การตั้งชื่อพระเครื่องในกลุ่มพระศิวะหรือพระอิศวรจะมุ่งเน้นไปที่เครื่องรางของขลังทั้งหมด และรับรู้ร่วมกันให้มีชื่อเรียกว่าปลัดขิก แต่ส่วนที่ปลัดขิกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือ กลุ่มผู้สร้างหรือผู้ปลุกเสกคาถาอาคมจะเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ทั้งสิ้น รูปลักษณ์ของของปลัดขิกจะมีลักษณะคล้ายอวัยวะเพศชาย ทำจากไม้มงคล เช่น ไม้รัก ไม้สัก ไม้มะขาม ไม้มะยม ไม้พยุง เป็นต้น เมื่อได้ไม้มงคลตามความเชื่อความชอบแล้ว ก็ถึงกรรมวิธีการแกะเหลาเกาขัด สร้างส่วนเว้าโค้งด้วยอารมณ์แรงขับจากธรรมชาติพร้อมสัญชาติญาณแห่งความเชื่อความกลัวและเพศ และยังพบว่า มีการสร้างจากวัสดุอื่น ๆ อีก เช่น ดิน หิน ตะกั่ว ทองเหลือง ทองแดง เป็นต้น แต่จากที่สังเกตพออธิบายได้ว่า ปลัดขิกเป็นเพียงเครื่องรางของขลังที่เกิดขึ้นจากคติความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวรหรือพระศิวะซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดตามคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และได้พัฒนาแนวคิดแนวเชื่อมาสู่พระพุทธศาสนาพร้อมกับการปรับเปลี่ยนศิวลึงค์มาเป็นปลัดขิก และผ่านกระบวนการเข้าสู่พระ

เกจิอาจารย์เป็นผู้ปลุกเสกคาถาอาคมเพื่อความเข้มขลัง คติความเชื่อจึงขึ้นอยู่กับพระเกจิอาจารย์ที่ได้รับกระแสนิยมตอบรับในสังคมมากกว่าจะนึกถึงต้นกำเนิดของเทพตัวจริง

๔.๒.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับพระนารายณ์

คติความเชื่อเกี่ยวกับพระนารายณ์ในสังคมไทยเข้ามาในยุคของขอมเรืองอำนาจตามที่กล่าวแล้ว ข้อมูลอธิบายเกี่ยวกับพระนารายณ์มีว่า พระนารายณ์มีชื่อเรียกอีกชื่อคือพระวิษณุ เป็นหนึ่งในสามของตรีมูรติ มีหน้าที่ดูแลรักษาจักรวาลให้มีความเรียบร้อยและสมดุล พระนารายณ์ทรงประทับที่เกษียรสมุทร บรรทมอยู่บนหลังเศษนาคราช รูปร่างสีวรกายจะเปลี่ยนไปตามยุค ฉลองพระองค์เหมือนดั่งกษัตริย์ เศียรสวมมงกุฎทอง สวมใส่อาภรณ์สีเหลือง มี ๔ กร แต่ละกรจะถือจักร สังข์ คทา และกรที่ ๔ จะถือดอกบัวหรือไม่ถืออะไร เพราะบางครั้งกรที่ ๔ คล้ายกับเป็นกรประทานพร มีครุฑเป็นพาหนะ พระนารายณ์หรือพระวิษณุมีพัฒนาการทางคติความเชื่อมายาวนาน เริ่มตั้งแต่คติความเชื่อว่าเป็นเทพในฐานะแห่งความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตร พอถึงสมัยพระเวทถือว่าเป็นเทพชั้นรองที่มีสถานะตัวแทนของพลังพระอาทิตย์ พอมาในสมัยพราหมณ์ถูกยกย่องสูงขึ้นในฐานะเทพผู้นำโชค จนถึงสมัยปุราณะจึงได้รับยกยกในฐานะมหาเทพผู้รักษาคุ้มครองโลก และถูกพัฒนาบทบาทหน้าที่เชื่อมโยงกับวีรบุรุษในตำนานของชาวอินเดียหลายคน เช่น พระราม พระกฤษณะ พระโคตมพุทธเจ้า[๑๑]

ต่อมาในยุคคัมภีร์ของลัทธิไวษณพกล่าวว่า พระนารายณ์หรือพระวิษณุเป็นมหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดกว่ามหาเทพอื่น และเมื่อยามพระนารายณ์หรือพระวิษณุจะสร้างโลกทั้ง ๓ ได้มีแนวคิดว่า การสร้างเพียงคนเดียวเป็นงานหนัก จึงได้แบ่งบางส่วนของร่างกายออกเป็นมหาเทพ ๓ องค์ คือ แขนข้างซ้ายเป็นพระพรหม แขนขวาเป็นพระศิวะ ส่วนอกเป็นพระวิษณุ แต่ส่วนในคัมภีร์ลัทธิไศวะกล่าวแตกต่างออกไปว่า พระศิวะเป็นผู้สร้างพระวิษณุ และให้ประทับอยู่ที่เกษียรสมุทร แต่เมื่อลัทธิไษณพนับถือว่าพระนารายณ์เป็นใหญ่กว่ามหาเทพทั้งหลาย ตรีมูรติได้เจริญรุ่งเรืองมากขึ้นในสมัยราชวงศ์คุปตะ และปรากฏว่ากษัตริย์ราชวงศ์ในอินเดียจะมีคติความเชื่อในลัทธินี้เป็นส่วนมาก ต่อมาถึงแม้ว่าราชวงศ์คุปตะจะเสื่อมอำนาจลงแต่ลัทธิความเชื่อยังคงเหลืออยู่ ซึ่งได้แสดงความเคารพรวมถึงคติความเชื่อผ่านปางอวตารกระทั่งถึงปัจจุบัน อวตารตามคติความเชื่อคือ การลงมาเกิดเป็นมนุษย์หรือการเข้าร่วงของมนุษย์

พระนารายณ์หรือพระวิษณุได้ถูกนำเสนอข้อมูลให้เห็นด้านคติความเชื่อผ่านยุคสมัยและผ่านสังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ หลายด้าน แต่ก่อนที่จะอธิบายถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงคติความเชื่อกับชื่อพระเครื่องในสังคมไทย ผู้วิจัยต้องการอธิบายเรื่องของพระนารายณ์หรือพระวิษณุที่มีบาทบาทต่อคติความเชื่อทางสังคมในภาคพื้นเอเชียในด้านวรรณกรรมหรือวรรณคดีอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลอธิบายประกอบให้เห็นคติความเชื่อในสังคมไทยมากขึ้น

จากข้อมูลที่กล่าวถึงพระนารายณ์หรือพระวิษณุที่เน้นให้เห็นถึงบทบาทอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมผ่านวรรณกรรมหรือวรรณคดีนั้น จากผลงานข้อมูลศาสนวิทยาของ ศิลป์ชัย เชาว์เจริญรัตน์[๑๒] ได้กล่าวไว้ว่า วรรณคดีไทยได้รับมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรงมีหลายเรื่อง แต่มี

---

[๑๑] วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. (เว็บไซน์: th.m.wikipedia.org), เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒] ศิลป์ชัย เชาว์เจริญรัตน์. (เว็บไซน์: dr.Sinchai Chaojaroenrat Web.Facebook.com), เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๒ เรื่องหลัก คือ รามเกียรติ์ และมหากาพย์มหาภารตะ ซึ่งเรื่องที่สองเป็นมหากาพย์ขนาดใหญ่ เรื่องราวยาวมาก ทำให้มีเรื่องย่อย ๆ แทรกอยู่มากมาย ซึ่งหลายเรื่องเป็นที่รับรู้ในสังคมไทย เช่น ภควัทคีตา ศกุนตลา สาวิตรี พระนล กฤษณาสอนน้อง อนิรุทธ์ และนารายณ์สิบปาง เป็นต้น แต่วรรณคดีที่มีส่วนวางรากฐานทางความคิดในสังคมไทยมาอย่างยาวนานและส่งผลลึกซึ้งที่สุดคือ วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์

วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์มีเค้าเรื่องมาจากเรื่องรามายณะของอินเดีย ซึ่งเป็นที่แพร่หลายในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย อย่างไรก็ตามเนื้อหาของรามายณะเมื่อแพร่หลายไปในหลายภูมิภาค ก็ได้ถูกดัดแปลงเนื้อหาหรือถูกเล่าใหม่จนเนื้อหาเปลี่ยนไปจากเดิมตามแต่ละประเทศหรือแต่ละท้องถิ่น จนทำให้เนื้อหาไม่ตรงกับของเดิม และชื่อเรื่องยังถูกเรียกแตกต่างกันไปด้วย และในที่สุดก็เป็นวรรณคดีประจำชาติของหลายประเทศไป เช่น ลาวเรียกชื่อเรื่องว่าพะลักพะลามหรือพระลักษมณ์พระราม เมียนม่าร์เรียกชื่อเรื่องว่ายามาสัตดอ อินโดนีเซียเรียกชื่อเรื่องว่ากากาวินรามายาณะ เนปาลเรียกชื่อว่าสิทธิรามายณะ มาเลเซียเรียกชื่อว่าฮิกาญัตเสรีรามา และกัมพูชาเรียกชื่อว่าเรียมเคอ เป็นต้น ส่วนไทยตั้งชื่อว่ารามเกียรติ์ และเนื้อหาก็ไม่ตรงรามายนะทั้งเหมด วรรณคดีเข้ามาในไทยในช่วงสมัยอยุธยา และในช่วงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์ให้ครบสมบูรณ์ เป็นอันว่ามหากาพย์รามายนะเป็นต้นเรื่องรามเกียรติ์ แก่นของเรื่องตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอย่างที่ และจุดประสงค์ของเรื่องพยายามที่จะบอกว่ากษัตริย์คือเทพเจ้าระดับสูงสุดของศาสนาพราหมณ์–ฮินดูที่อวตารมาเกิด ทำหน้าที่ปกครองมนุษย์และจะมีชัยชนะเหนือยักษ์มารที่เป็นศัตรู พระรามหรือรามะหรือรามาเป็นพระเอกในเรื่องคือพระนารายณ์หรือพระวิษณุ อวตารมาเกิดในครั้งที่ ๗ ซึ่งการอวตารในครั้งนี้เพราะทำตามคำสั่งพระอิศวร วรรณคดีรามเกียรติ์ทำให้สังคมไทยมีคติความเชื่อว่า พระมหากษัตริย์ถือเป็นพระนารายณ์อวตาร พระนามของกษัตริย์จึงมักมีคำว่ารามอยู่ด้วย เช่น พ่อขุนรามคำแหง สมเด็จพระรามาธิบดี และยังพบว่าชื่อกษัตริย์ที่ตรงกับคติความเชื่อเรื่องพระนารายณ์ คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เมื่อกล่าวถึงพระนารายณ์กับคติความเชื่อในสังคมไทยแล้ว พบว่า มีปรากฏมาตั้งแต่สมัยขอมและมีร่อยรอยหลักฐานจากรูปสลักพระนารายณ์ทำด้วยศิลาที่อำเภอไชยาสุราษฎร์ธานี ปราสาทพนมรุ้งบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมายนครราชสีมา พระปรางค์สามยอดลพบุรี เทวสถานเมืองศรีเทพเพชรบูรณ์ เป็นต้น นอกจากนั้นยังพบเทวรูปพระนารายณ์ที่หล่อด้วยสัมฤทธิ์ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งในเขตเทวสถานของศาสนาพรามหณ์-ฮินดู และเป็นมิติใหม่ทางคติความเชื่อในสังคมไทยที่เห็นเหล่าเทพหลั่งไหลย้ายที่เข้าสู่วัดในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

ในสังคมไทยนั้น จากคติความเชื่อที่ว่าพระนารายณ์หรือพระวิษณุได้อวตารลงมาเกิดเป็นมนุษย์เพื่อประสงค์หลักคือต้องการช่วยเหลือโลกมนุษย์ และยังมีคติความเชื่อต่อยอดอีกว่าเมื่ออวตารลงมาในโลกมนุษย์จะอยู่ในกลุ่มฐานะของชนชั้นกษัตริย์ จึงพบว่ากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ก็มีพระนามที่เกี่ยวข้องกับมหาเทพตามคติความเชื่อ เมื่อเป็นเช่นนี้การสร้างสัญลักษณ์ทางความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพ กลุ่มชนชั้นกษัตริย์จึงถูกเลือกที่จะนำมาปรากฏในการสร้าง และจากข้อมูลของชื่อพระเครื่องตลอดถึงเครื่องรางของขลังทางคติความเชื่อในสังคมไทยจึงถูกผูกเรื่องเชื่อมโยงหล่อหลอมระหว่างชื่อของเทพกับกษัตริย์และพุทธให้เป็นสิ่งเดียวกัน และพบข้อมูลที่เป็นชื่อดังกล่าว เช่น เหรียญพระนารายณ์ทรงครุฑรุ่นบารมีมหาเศรษฐี เหรียญพระนารายณ์ทรงครุฑประทับพระราหูรุ่น

มหาบารมีมหาเศรษฐี เหรียญสมเด็จพระนารายณ์เนื้อทองคำ เหรียญที่ระลึกในพิธีเปิดอนุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เหรียญพระนารายณ์เปิดโลก เหรียญพระนารายณ์เนื้อสามกษัตริย์ พระนารายณ์ยืน พระนารายณ์ตรีมูรติ พระนารายณ์เปิดโลกพันมือ พระนารายณ์ทรงครุฑประทับราหูเจ้าคุณธงชัย เป็นต้น

คติความเชื่อเรื่องของพระนารายณ์หรือพระวิษณุตามที่กล่าวมาตั้งข้อสังเกตได้ว่า การสร้างวัตถุมงคลในสังคมไทยตามคติความเชื่อของพระเกจิอาจารย์ก็ได้นำเอาความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างมหาเทพที่เป็นความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มาผนวกหลอมรวมกับคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาที่มีการยอมรับนับถืออยู่แล้ว สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นทิศทางของคติความเชื่อที่ไม่ขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิง

๔.๒.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศ

ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศในสังคมไทย เริ่มจุดประกายจากคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่มีอยู่ก่อนนานแล้วในสังคมไทย ถึงแม้ว่าสังคมไทยจะถูกเรียกและรับรู้ร่วมกันว่าเป็นเมืองพุทธ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ายังมีคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเทพตามศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมานานแล้ว สังคมไทยคุ้นชินกับบรรดาเพททั้งหลายมาช้านาน เรียกได้ว่าสังคมไทยรับเอาอารยธรรมจากประเทศต่าง ๆหลายประเทศ และที่มีความพิเศษกว่านานาประเทศคือประเทศอินเดีย สังคมไทยเกี่ยวข้องกับประเทศอินเดียในฐานะการค้าขาย การเผยแผ่วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ และรวมถึงการแพร่กระจายของศาสนาเข้าสู่พื้นที่อีกด้วย ความเหนียวแน่นมั่นคงทางคติความเชื่อยังปรากฏในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องยาวนาน แม้ว่าทั้งสองศาสนาจะมีความเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างขัดแย้งกัน แต่บางอย่างก็สอดคล้องสัมพันธ์อย่างกลมกลืน ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีความชัดเจนมาก ทั้งชื่อราชธานีหรือพระนามกษัตริย์ที่ขึ้นต้นด้วยสมเด็จพระรามาธิบดี อันเป็นปางหนึ่งของรามาวตาร หรือในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งมีพระนามที่แสดงถึงองค์อวตารของพระวิษณุหรืพระนารายณ์ มีการจัดพิธีตรียัมปวายซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์เพื่ออัญเชิญมหาเทพลงมาตรวจสอบความมั่นคงของเมือง แสดงโดยการโล้ชิงช้า พืชมงคล ฉัตรมงคล ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

พระพิฆเนศ หรือบางครั้งอาจเขียนและอ่านว่า พระพิฆเนศวร์หรือพระคเณศ สังคมไทยรับรู้ในฐานะเทพแห่งศิลปะความรู้ เป็นผู้มีปัญญาเลิศในศิลปวิทยาทุกแขนง และนำความสำเร็จทั้งมวลให้ คติความเชื่อนี้จึงทำให้คนในสังคมไทยที่มีความเชื่อได้กราบไหว้เพื่อให้ช่วยขจัดปัดเป่าอุปสรรคข้อขัดข้องและอำนวยความสำเร็จทั้งปวงให้ ทั้งเชื่อว่าเป็นบรมครูแห่งศิลปวิทยา เมื่อจะประกอบพิธีใด ๆ ในความเชื่อพราหมณ์ต้องบูชาพระพิฆเนศเป็นองค์แรก

จากข้อมูลที่กล่าวถึงความเป็นมาเกี่ยวกับพระพิฆเนศ พบว่า พระพิฆเนศมีรูปกายเป็นมนุษย์เพศชาย รูปร่างกายอ้วนเตี้ย มีท้องพลุ้ย มีเศียรเป็นช้าง มีงาข้างเดียว มีร่างกายสีแดง บางแห่งสีเหลืองนุ่งห่มแดง มีสี่กร พระหัตถ์หน้าขวาถืองาช้าง พระหัตถ์ซ้ายถือขันน้ำมนต์ทำจากกกะโหลกศีรษะมนุษย์ พระหัตถ์หลังขวาถือตรี พระหัตถ์ซ้ายถือบาศ มีหนูเป็นสหายไม่ใช่พาหนะ นอกจากนั้นความเป็นมาของพระพิฆเนศยังพบอีกว่า พระแม่ปารวดีประสงค์จะมีผู้มาดูแลในคราวพระศิวะเทพไม่อยู่ จึงได้เสกเด็กขึ้นมาเพื่อเป็นพระโอรส ครั้นต่อมาเมื่อคราวพระนางเข้าไปสรงในพระตำหนักด้านใน องค์ศิวะเทพได้กลับมาและจะเข้าในพระตำหนัก ก็ได้ถูกเด็กหนุ่มห้ามไว้ ด้วยเหตุว่าศิวะเทพไม่รู้ว่าเป็นใคร และเด็กหนุ่มก็ไม่รู้ว่าศิวะเทพเป็นใคร ต่างฝ่ายโต้เถียงกันจนถึงขั้นต่อสู้กันอย่างรุนแรง จน

เทพทั่วทั้งสวรรค์เกิดความวิตกกังวนกับความเสียหายที่จะเกิดขึ้นตามมา และในที่สุดการสู้รบเด็กหนุ่มถูกตรีศูลของศิวะเทพตัดคอ ศีรษะหายไป เมื่อพระนางปารวดีได้ยินเสียงดังกึกก้องไปทั่วจักรวาล และออกมานอกพระตำหนักถึงกับสิ้นสติเมื่อเห็นร่างพระโอรสที่ปราศจากศีรษะ ครั้นเมื่อได้สติก็เกิดความโศกเศร้าเสียใจและได้ตัดพ้อต่อว่าพระสวามี ศิวะเทพจึงได้ตรัสว่า สามารถทำให้เด็กฟื้นคืนชีพขึ้นมาได้ แต่ก็เกิดปัญหาตรงที่ไม่มีศีรษะเพราะหายไปแล้ว และยิ่งเวลาใกล้เช้ายิ่งกระวนกระวายใจเพราะกลัวสว่างก่อน เพราะถ้าเห็นแสงพระอาทิตย์ขึ้นจะไม่สามารถชุบพื้นคืนชีพให้แก่เด็กหนุ่มได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นศิวะเทพจึงได้อาวุธตรีศูลของพระองค์ออกไปหาศีรษะ เอาสิ่งที่มีชีวิตแรกที่ตรีศูลพบเห็น ปรากฏว่าได้เอาศีรษะช้างมา ศิวะเทพทรงนำศีรษะมาต่อและชุบชีวิตให้ใหม่พร้อมกับยกย่องว่าเป็นเทพสูงสุด และได้ขนานมานว่าพระพิฆเนศวร ซึ่งสื่อความหมายถึงผู้ขจัดปัดเป่าอุปสรรคและตั้งข้อสังเกตได้ว่า พระพิฆเนศวรมีร่างกายไม่เหมือนเทพองค์อื่น ๆ

สังคมไทยมีคติความเชื่อแบบผสมผสานก็ด้วยว่าได้ผ่านช่วงอายุแห่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์การสร้างบ้านแปลงเมืองมาอย่างยาวนาน แต่ละยุคสมัยทางประวัติศาสตร์พบว่า หากกลุ่มใดเรืองอำนาจสิ่งที่ตามมาคือวัฒนธรรมของกลุ่มนั้นก็เรืองอำนาจเช่นเดียวกัน เหมือนกับว่าสังคมไทยในปัจจุบันนิยมนับถือคติความเชื่อในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากที่สุด แต่พบว่ายังมีการนับถือบูชาเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ควบคู่กันไปอย่างแพร่หลาย ซึ่งก็ไม่ปรากฏว่ามีข้อห้ามใด ๆ เนื่องจากความเชื่อทางศาสนาก็มีความเกี่ยวข้องกันทางประวัติศาสตร์ คำสอน ประเพณี วัฒนธรรม ที่พบในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย

จากที่ศึกษาชื่อพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อพระพิฆเนศนั้น พบว่า มีกลุ่มของพระเกจิอาจารย์ได้ให้ความสำคัญและสัมพันธ์ทางความเชื่อของคนในสังคมไทยให้เข้ากับพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งได้ตั้งชื่อพระเครื่องหรืออาจเป็นเครื่องรางของขลังด้วยโดยใส่ชื่อของพระพิฆเนศเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระเกจิอาจารย์ เช่น พระพิฆเนศเนื้อโลหะเก่าด้านหลังหลวงพ่อแก่หุ้มทรงกลม พระพิฆเนศเทพแห่งความรู้ทั้งมวล เหรียญพระพิฆเนศวร์ ๑๒ นักษัตร พระพิฆเนศแกะจากหินแอมมิทีส พระพิฆเนศประทานพร พระพิฆเนศหลังสลักโอม พระพิฆเนศฝังพลอยสลับสี พระพิฆเนศเนื้อโลหะกรอบทอง พระพิฆเนศนำโชค พระพิฆเนศล้อมเพชร เป็นต้น จากที่ยกตัวอย่างตั้งข้อสังเกตและอธิบายได้ว่า พระพิฆเนศได้รับกระแสนิยมจากคติความเชื่อในสังคมไทยอย่างมาก พบได้จากการสร้างและตั้งชื่อแล้วจะมุ่งเน้นความมีคุณค่าราคาจากองค์ประกอบเช่น กรอบทอง ฝังล้อมเพชร โลหะกรอบทอง พลอยสลับสี เป็นต้น

คติความเชื่อในสังคมไทยจากที่ศึกษา จึงสรุปได้ว่าไม่ได้ปกปิดกั้นเขตทางพรมแดนของความเชื่อ มีการปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลไปตามกระแสนิยมแห่งยุคสมัย สิ่งที่เกิดขึ้นจากการตั้งข้อสังเกตพบว่า มาจากปัจจัยของบริบททางสังคมและเศรษฐกิจเป็นตัวผลักดันอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้สังคมมองว่ามีอำนาจต่อวิถีชีวิต การพึ่งพิงพึ่งพาอำนาจลึกลับที่มีอยู่ในธรรมชาติหรือเหนือธรรมชาติที่เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บันดาลผลได้ตามปรารถนาจึงเข้ามาเกี่ยวข้อง เข้ามาในรูปแบบการมีไว้เพื่อสักการบูชาหรือเสี่ยงทายเสี่ยงโชค คติความเชื่อเช่นนี้จึงไม่ถูกปิดกั้นหรือขีดขวางปักปันเขตพรมแดนระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของผีหรือพราหมณ์รวมถึงพุทธด้วย ต่างก็มีความสัมพันธ์ทางความเชื่อที่ทำให้คนในสังคมได้พึ่งพิงพึ่งพาเสมอมา

๔.๓ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาได้แบ่งข้อมูลที่ค้นพบออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า และความเชื่อเกี่ยวกับอนาคตพระพุทธเจ้า ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์

พระโพธิ์สัตว์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและเชื่อมโยงกับคติความเชื่อของคนในสังคมไทยพบข้อมูลว่า การรับรู้เรื่องพระโพธิสัตว์จากการสื่อความหมายว่า เป็นบุคคลหรือสัตว์ที่มีลักษณะพิเศษเป็นผู้บำเพ็ญอยู่ เป็นผู้ข้องเกี่ยวอยู่ในพระโพธิญาณและเป็นผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า และพระโพธิสัตว์ก็มีจำนวนมากอีกด้วย ในคติความเชื่อตามพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานหรืออาจาริยวาทพบว่า ความเป็นพระโพธิสัตว์มีความสำคัญกว่าความเป็นพระพุทธเจ้า แต่ฝ่ายหินยานหรือเถรวาทถือความเป็นพระพุทธเจ้าสำคัญกว่าพระโพธิสัตว์ จึงได้แสดงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามากถึง ๕๐๐ ชาติ หรือที่รับรู้และเรียกว่านิทานชาดก ๕๐๐ ชาติ และที่ปรากฏพบในพระไตรปิฎกจำนวน ๕๔๗ ชาติ แต่ละชาติเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สัตว์อื่นหรือคนอื่น สรุปรวมแล้วผู้ที่จะเข้าสู่ความเป็นพระพุทธเจ้าต้องบำเพ็ญบารมีให้เต็มและมากถึง ๓๐ ทัศ

ความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์จากอดีตมีพัฒนาการด้านประวัติพบว่า เริ่มตั้งแต่พระสุเมธดาบสได้ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า และได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าทีปังกรแล้วก็ได้บำเพ็ญบารมีธรรม ๑๐ ประการ แบ่งระดับของความยกง่ายเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับง่ายเรียกว่าบารมีระดับกลางเรียกว่าอุปบารมี และระดับสูงเรียกว่าปรมัตถบารมี จากข้อมูลที่สัมพันธ์กับพระโพธิสัตว์แสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์จะเกี่ยวข้องกับบารมีธรรมที่แตกต่างหรือโดดเด่นของแต่ละองค์ และแต่ละองค์จะปฏิบัติบารมีธรรมเพื่อมุ่งประโยชน์ให้กับสัตว์โลกทั้งสิ้น

หากมองเรื่องของความเชื่อผ่านต้นแบบของการยึดแนวปฏิบัติตามหลักธรรมอันนำสู่ความดีค่าว่าดี และถูกต้องตามวิถีวัฒนธรรมปฏิบัติแล้ว ในสังคมไทยได้ยึดแบบวิถีปฏิบัติตามความโดดเด่นในด้านการปฏิบัติของพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ เช่น พระโพธิสัตว์ครั้งชาติที่เกิดเป็นเวสสันดรชาดกก็จะเป็นแบบอย่างในเรื่องการให้ทาน และพระโพธิสัตว์ที่เสวยชาติเป็นเวสสันดรได้เป็นแบบอย่างทั้งวรรณคดี วรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อแบบต่อยอกในสังคมไทยหลากมิตินอกจากนั้นยังมีพระโพธิสัตว์เตมีย์เป็นแบบอย่างในเนกขัมมะคือการถือบวช พระโพธิสัตว์มหาชนกเป็นต้นแบบของการมีวิริยะ พระโพธิสัตว์ภูริทัตเป็นต้นแบบในการรักษาศีล เป็นต้น และพระโพธิสัตว์เหล่านี้เกิดก่อนชาติสุดสุดท้ายที่พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นเวสสันดรก่อนที่มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน

เมื่อเชื่อมโยงข้อมูลที่ปรากฏพบในชื่อพระเครื่องแล้วพบว่า การตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องของพระโพธิสัตว์ในสังคมไทยนั้น เช่น พระสิบทัศน์หลวงพ่อเงินวัดดอนยายหอมหรือเรียกอีกอย่างว่าเทพเจ้าแห่งดอนยายหอมนครปฐม การตั้งชื่อมีที่มาและความหมายว่า เป็นพระที่ขุดพบจำนวนสิบองค์ และสื่อถึงพระจ้าสิบชาติในทศชาติชาดก ในทศชาติชาดกกล่าวถึงพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ที่บำเพ็ญธรรมเพื่อการเข้าสู่การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งพระเหรียญสิบ

ทัศน์เป็นที่นิยกกันมาก อ้างได้จากการสร้างหลายรุ่นจนถึงปัจจุบัน และพบข้อมูลอีกว่ามีเหรียญพระโพธิสัตว์ดาราสร้างขึ้นพร้อมกับวัดโพธิ์แมนคุณารามกรุงเทพมหานคร และยังพบอีกว่า พระเครื่องกับนวัตกรรมทางความคิดวิจิตรแห่งศิลปะร่วมสมัย เป็นผลงานของอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ศิลปินแห่งชาติได้ออกแบบเหรียญพระโพธิสัตว์องค์เงิน องค์ทองเหลืองรมดำ เป็นแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ประทานความสุข การตั้งชื่อพระเครื่องจึงให้ความสำคัญกับคติความเชื่อในเรื่องของพระโพธิสัตว์ตามแนวพุทธศาสนาแบบเถรวาทในสังคมไทย

แต่ถ้าหากกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาของสังคมไทยพบว่า มีคติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์เป็น ๒ แบบ คือ ๑)คติความเชื่อของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท คือ คติความเชื่อที่สังคมไทยได้รับรู้และเชื่อตามพระพุทธศาสนาแบบไทยและประเทศใกล้เคียง เช่น พม่า สปป.ลาว กัมพูชา กลุ่มเถรวาทนี้จะเข้าใจพระโพธิสัตว์ผ่านเรื่องเล่ากล่าวถึงภพถึงชาติอดีตกาลที่ผ่านมาของพระพุทธเจ้า และมีเรื่องเล่าที่คัดสรรออกมาตามท้องถิ่น เช่น ท้องถิ่นภาคเหนือก็จะพบเรื่องปัญญาสชาดก ภาคอีสานพบเรื่องพระเจ้าสิบชาติ จากข้อมูลตั้งข้อสังเกตและอธิบายได้ว่า หลังจากพุทธปรินิพพานแล้ว ผู้ที่เคารพนับถือพระพุทธเจ้าก็พยายามศึกษาประวัติและคุณสมบัติของพระพุทธองค์การเพิ่มเติมเพื่อยกย่องเชิดชูให้สูงไปกว่าบุคคลอื่นจึงกลายเป็นบุคคลผู้มีอำนาจต่อระบบความคิดความเชื่อของชาวพุทธ สัมพันธ์เชื่อมโยงข้อมูลเหตุการณ์กับบุคคลผู้ประเสริฐตามความเข้าใจและเชื่อในพระโพธิสัตว์ และในที่สุดพระพุทธเจ้าก็เปรียบเสมือนเทพเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ทั่วไป เห็นได้จากการเรียกชื่อพระพุทธเจ้าว่า พระเจ้าเลียบโลก พระเจ้าองค์ตื้อ พระเจ้าเก้าตื้อ พระเจ้าทันใจ และ ๒)คติความเชื่อของพระพุทธศาสนาแบบมหายาน คือ คติความเชื่อที่สังคมไทยได้รับรู้และเชื่อตามพระพุทธศาสนาแบบคติความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ตามแบบมหายาน คติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ตามพุทธศาสนาแบบมหายานนี้ พบในกลุ่มคนจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย และกลุ่มชาวจีนมีจำนวนมากกว่าชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาอยู่เมืองไทย คติความเชื่อเรื่องของพระโพธิสัตว์ก็ปรากฏพบในชื่อเรียก อาทิเช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม) พระสมัตรภัทรโพธิสัตว์ พระนางศิตาตปัตร นางวสุธระ พระนางปรัชญาปาริมิตา พระนาคารชุนะ พระนางตารา พระจุณฑีโพธิสัตว์ พระจันทรประภาโพธิสัตว์ มีแนวคิดว่าทุกคนสามารถเจริญรอยตามพระพุทธเจ้าทุกข์พระองค์และเข้าถึงความเป็นพระพุทธเจ้าได้ คติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ทั้ง ๒ แบบ มีอิทธิพลและบทบาทต่อสังคมไทยมานานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นพระโพธิสัตว์จากอดีต พระโพธิสัตว์ในปัจจุบัน และพระโพธิสัตว์ในอนาคต

๔.๓.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

คติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในฐานะรูปสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าพระเครื่องนั้นเกิดจากแนวคิดผนวกกับความเชื่อจึงได้สร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ตนเองเคารพบูชาเพื่อเป็นสิ่งต่อรองหรือป้องกันตัว โดยอาศัยแนวคิดจากผู้ที่มนุษย์คิดว่าเป็นผู้พิเศษกว่าบุคคลอื่น ๆ หรือผู้ที่ตนเองเคารพบูชา จากประวัติการสร้างสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของชาวพุทธ ก็พบว่า มีการสร้างสัญลักษณ์รูปเคารพแทนพระศาสดาของศาสนามาช้านานแล้ว

จากข้อมูลที่กล่าวถึงการสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าพบว่า มีจุดเริ่มต้นจากครั้งเมื่อพระพุทธองค์ทรงมีพระชนม์อยู่คือสร้างพระแก่นจันทน์ แต่มีขนาดใหญ่เท่าพระพุทธเจ้า อาจเรียกได้ว่าเป็นพระประธาน ต่อมาหลังพุทธปรินิพพานก็ปรับเปลี่ยนขนาดและรูปลักษณ์ให้เล็กลง ด้วยว่า

สามารถสร้างได้ครั้งละมาก ใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ฝีมือไม่ต้องระดับช่าง แต่สร้างขึ้นจากแรงศรัทธาของชาวบ้าน ต่อมาได้ชื่อเรียกว่าพระพิมพ์ บุศรา สว่างศรี[๑๓] ได้ศึกษาและสรุปคำว่า "พระพิมพ์" สื่อการรับรู้ด้วยพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็ก สร้างขึ้นด้วยการกดประทับด้วยแม่พิมพ์ ในอินเดียเรียกว่า "Saccha" "Sacchaya" หรือ "Sacchaha" เป็นภาษาปรากฤต ส่วนภาษาสันสกฤตเรียกว่า "Sat-chaya" ทุกคำมีความหมายว่า "รูปภาพที่สมบูรณ์" ขณะที่ธิเบตเรียกว่า "Thsa-thsa" มีความหมายว่า "ความสมบูรณ์ที่เป็นหนึ่ง" ซึ่งคำว่า Thsa-thsa เป็นคำเลียนเสียงขณะเวลาที่ดินเหนียวถูกกดอัดไปในแม่พิมพ์ระหว่างกระบวนการสร้าง ส่วนคำว่า "พระเครื่อง" สื่อถึงพระพิมพ์ที่ลงพระพุทธคุณและอาคมเพื่อพกติดตัวหรือห้อยคอ พระเครื่องมีทั้งรูปพระพุทธและรูปพระสงฆ์ ที่สำคัญพระพิมพ์เมื่อสร้างแล้วจะเก็บไว้ในสถานที่สำคัญ เช่น ใต้ฐานเจดีย์ หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ตามซากโบราณสถาน ส่วนใหญ่ไม่ทราบผู้สร้าง แต่สามารถระบุอายุการสร้างได้ตามรูปแบบศิลปะที่ปรากฏองค์พระมักปรากฏเป็นรูปพระพุทธ มีชื่อที่เรียกจำเพาะว่า "พระพิมพ์" ตามลักษณะการสร้าง ส่วน "พระเครื่อง" จากหลักฐานพบว่าเริ่มมีในสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นเพื่อแจกจ่ายหรือเพื่อเป็นอนุสรณ์

หากจะไล่เรียงและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่อง พบว่า อรรคเดช กฤษณะดิลก[๑๔] ได้รวบรวมข้อมูลปทานุกรมพระเครื่องชุดเบญจภาคี Benjapakee และได้ให้ความหมายของพระเบญจภาคีไว้ ๕ ความหมาย คือ ๑) เบญจ แปลว่า ๕ ภาคี แปลว่า ผู้มีส่วนร่วม มีความหมายรวมว่าการนำเอาพระ ๕ องค์มารวมกัน อันได้แก่ พระสมเด็จวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร พระรอดวัดมหาวัน ลำพูน พระผงสุพรรณ สุพรรณบุรี พระนางพญา พิษณุโลก และพระซุ้มกอ กำแพงเพชร ๒) หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๕ สมัย คือ พระรอดสมัยทวาราวดี สร้างโดยฤาษีนารอด พระผงสุพรรณสมัยอู่ทอง สร้างโดยฤาษีพิราลัย พระซุ้มกอสมัยสุโขทัย สร้างโดยพระมหาธรรมราชาลิไทยผู้เป็นกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย พระนางพญาสมัยอยุธยา สร้างโดยพระวิสุทธิกษัตริย์และสมเด็จพระนเรศวร และพระสมเด็จวัดระฆังสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างโดยสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ๓) หมายถึงพระเจ้าที่ประกอบไปด้วย ๕ พระองค์ เป็นของดีแต่ละพื้นถิ่น ๔) หมายถึงสุดยอดในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์ จนมีความเชื่อว่าสมเด็จวัดระฆังมีพุทธคุณด้านคลาดแคล้วและมหานิยม พระรอดมีพุทธคุณทางด้านคงกระพันชาตรี คลาดแคล้ว พระผงสุพรรณมีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรีและเมตตามหานิยม พระซุ้มกอมีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรีโชคลาภและเงินทอง และ ๕) หมายถึงการรวมตัวของธาตุทั้ง ๕ อันได้แก่ ธาตุดินได้แก่พระสมเด็จวัดระฆัง ธาตุน้ำได้แก่พระรอด ธาตุลมได้แก่พระผงสุพรรณ ธาตุไฟได้แก่พระนางพญา และธาตุทองได้แก่พระซุ้มกอ นอกจากนั้น ประชุม กาญจนวัฒน์[๑๕] ได้รวบรวมข้อมูลของสามสมเด็จไว้ว่า ปฐมพระเครื่องของสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีเรื่องเล่าว่า หลังจากที่ได้เดินทางกลับจากเมืองกำแพงเพชรแล้ว ประมาณ พ.ศ.๒๓๙๕ ระยะเริ่มต้นท่านได้อาศัยพิมพ์จากพระโบราณกรุต่าง ๆ มาเป็นแบบ และยังได้แกะแม่พิมพ์ใหม่โดยอาศัยเค้าของพิมพ์เดิมก็มี ซึ่งแต่ละพิมพ์ล้วนมีชื่อเสียงมาก่อนแล้วทั้งนั้น พระเครื่องที่สร้างระยะแรก ๆ สมเด็จได้สร้างไว้มากถึง ๗๓ พิมพ์ และจากประวัติการสร้างมี ๓ วัด คือ ๑) สมเด็จวัดระฆังโฆสิตาราม ประมาณ พ.ศ.๒๔๐๙-๒๔๑๔ ๒) สมเด็จวัดใหม่อมตรสหรือที่เรียกว่าสมเด็จวัดบางขุนพรหม

---

[๑๓] บุศรา สว่างศรี, **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง,** หน้า ๖-๔๔.

[๑๔] อรรคเดช กฤษณะดิลก, **ปทานุกรมพระเครื่องชุด เบญจภาคี,** หน้า ๑๑-๑๔.

[๑๕] ประชุม กาญจนวัฒน์, **สามสมเด็จ,** หน้า ๗-๑๒.

เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๓ และ ๓) สมเด็จเกศไชโย เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๔ สร้างเมื่อครั้งสมเด็จพำนักอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม แต่นำมาบรรจุไว้ที่วัดไชโยวรวิหาร

ข้อมูลบางส่วนของพระเครื่องได้กล่าวไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๙[๑๖] ได้กล่าวถึงพระเครื่องไว้ว่า พระเครื่องมาจากคำว่า "พระเครื่องราง" หมายถึง พระพิมพ์หรือพระหล่อโลหะ มีรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าหรือพระสาวก เป็นพระขนาดเล็กที่ใช้ห้อยคอได้สะดวก คำว่า "พระเครื่องราง" จึงไม่ได้หมายถึงพระพิมพ์ทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีขนาดใหญ่ อันใช้ตั้งบนหิ้งบูชา แต่หมายถึงพระพิมพ์องค์เล็ก ๆ ที่เอาเข้าพิธีปลุกเสกด้วยเวทย์มนต์คาถาแล้วสามารถบันดาลให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้ใช้ พระเครื่องมีต้นกำเนิดจากพระพิมพ์ และหากจะสืบถึงถิ่นเดิมเริ่มแรกคือ มีกำเนิดขึ้นที่อินเดีย แล้วนิยมสร้างกันสืบมาในดินแดนแหลมอินโดจีน รวมทั้งในประเทศไทยด้วย จากที่กล่าวมาแสดงให้ทราบว่า พระเครื่องเป็นรูปเคารพที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ความคิดความเชื่อในชั้นหลังได้ประดิษฐ์สร้างพระสาวก และรวมถึงพระอริยะสงฆ์เกจิอาจารย์เพิ่มอีกด้วย

หากกล่าวถึงสังคมไทยกับพระเครื่อง พบว่า พระเครื่องมีสถานะเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อที่โดดเด่น ที่กล่าวเช่นนี้เพราะผู้ที่นับถือพุทธศาสนาจะมีพระเครื่องพกพาติดตัวตามความเชื่อทั้งนี้พระเครื่องได้บนพื้นที่ทางความเชื่ออย่างยาวนานในสังคมไทย และหากมองในระบบของการผลิตยังมีตลาดสำหรับการเช่าซื้อขายแลกเปลี่ยนอีกด้วย พระเครื่องจัดเป็นอุตสาหกรรมที่มีผลผลิตด้านเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม พบได้จากระบบการบริการเปิดตลาดเช่าซื้อขายแลกเปลี่ยนตามถนนคนเดิน ศูนย์การค้า สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์และเว็บไซต์ นอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งชมรมพระเครื่อง การประกวดแข่งขันพระเครื่อง พระเครื่องจึงถูกยกระดับผ่านระบบเศรษฐกิจ สังคม ภูมิปัญญา แนวคิด รวมถึงยกระดับอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนาที่มุ่งสู่พระนิพพานหรือหลุดพ้นไปสู่การปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองความต้องการทางวัตถุธรรมอีกด้วย การแพร่หลายและความนิยมในพระเครื่องมีปรากฏในกลุ่มผู้เคารพนับถืออย่างมากและอย่างต่อเนื่อง ประชุม กาญจนวัฒน์[๑๗] ได้รวบรวมข้อมูลของสามสมเด็จไว้ว่า ปฐมพระเครื่องของสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีเรื่องเล่าว่า หลังจากที่ได้เดินทางกลับจากเมืองกำแพงเพชรแล้ว ประมาณ พ.ศ. ๒๓๙๕ ระยะเริ่มต้นท่านได้อาศัยพิมพ์จากพระโบราณกรุต่าง ๆ มาเป็นแบบ และยังได้แกะแม่พิมพ์ใหม่โดยอาศัยเค้าของพิมพ์เดิมก็มี ซึ่งแต่ละพิมพ์ล้วนมีชื่อเสียงมาก่อนแล้วทั้งนั้น พระเครื่องที่สร้างระยะแรก ๆ สมเด็จได้สร้างไว้มากถึง ๗๓ พิมพ์ และจากประวัติการสร้างมี ๓ วัด คือ ๑)สมเด็จวัดระฆังโฆสิตาราม ประมาณ พ.ศ.๒๔๐๙-๒๔๑๔ ๒)สมเด็จวัดใหม่อมตรสหรือที่เรียกว่าสมเด็จวัดบางขุนพรหม เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๓ และ ๓)สมเด็จเกศไชโย เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ สร้างเมื่อครั้งสมเด็จพำนักอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม แต่นำมาบรรจุไว้ที่วัดไชโยวรวิหาร

ส่วนงานวิจัยของ พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และ ถาวร เกียรติทับทิว[๑๘] ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง "พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีผลกระทบที่มีต่อภาวะความเป็นอยู่ทางสังคมของคนไทย" ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจุบันสังคมไทยนิยมสะสมพระเครื่องกันมากขึ้นอย่างที่ไม่เคย

---

[๑๖] **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๙,** หน้า ๓๙๐๔.

[๑๗] ประชุม กาญจนวัฒน์, **สามสมเด็จ,** หน้า ๗-๑๒.

[๑๘] พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว, **"พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีผลกระทบที่มีต่อภาวะความเป็นอยู่ทางสังคมของคนไทย",** หน้า ๑๑๔.

ปรากฏมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงไม่ถึง ๑๐ ปีมานี้ จากความนิยมดังกล่าวเป็นเหตุให้เกิดตลาดพระเครื่อง แผงพระเครื่อง ร้านพระเครื่อง รวมถึงขยายไปสู่ศูนย์พระเครื่องที่มีขนาดใหญ่ขึ้นพบได้ตามศูนย์สรรพสินค้าขนาดใหญ่ในกรุงเทพมหานคร รวมถึงหัวเมืองใหญ่ต่างจังหวัด เป็นเหตุให้เกิดธุรกิจพระเครื่องที่เรียกว่าพุทธพาณิชย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเช่าหรือแลกเปลี่ยนมีทั้งทางตรงและผ่านสื่อโฆษณา

ผลงานวิจัยของ ประมวล ศรีทอง[๑๙] ได้วิจัยเรื่อง “พระเครื่อง” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา โลกทัศน์ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม ได้กล่าวไว้ว่า พระเครื่องเป็นวัตถุบูชาที่เกิดจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เมื่อมีความเชื่อมั่นศาสนามาก ก็ได้มีการสร้างรูปเคารพ ในที่นี้หมายถึงพระเครื่อง ได้มีการสร้างพระเครื่องขึ้นเพื่อใช้เป็นสิ่งแทนองค์สมเด็จสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเป็นที่เคารพสูงสุด และเป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธ พระเครื่องจึงเปรียบเสมือนเป็นเจตนาของศาสนา และผู้วิจัยยังได้ให้นิยามศัพท์เฉพาะพระเครื่องไว้ว่า พระเครื่องหมายถึง พระพุทธรูปที่มีขนาดเล็กที่ใช้แขวนด้วยสร้อยหรือเส้นเชือก โดยใช้แขวนที่คอได้ นอกจากนั้น ประลอง เรืองฤทธิ์[๒๐] ได้กล่าวไว้ว่า บรรดาพระเครื่องและวัตถุมงคลทั้งในอดีตและปัจจุบันล้วนแล้วมีความศักดิ์สิทธิ์ มีพุทธคุณครบเครื่องเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้บูชามานับไม่ถ้วน อย่างเช่น พระเครื่องของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรํสี) แห่งวัดระฆังโฆสิตาราม มีผู้เคารพนับถืออยากได้มากที่สุด หรือพระเครื่องของหลวงปู่ทวด หลวงพ่อเงิน เป็นต้น ส่วนศรีศักร วัลลิโภดม[๒๑] ได้กล่าวในเอกสารกองบรรณาธิการข่าวสดไว้ว่า ประเทศไทยในสมัยก่อน ไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าเคยจัดสร้างหรือทำเหรียญพระ ถ้าจะทำก็เป็นพระพิมพ์ ข้างในเป็นตะกั่วเป็นรูปพระรูปเศียรพระ เพิ่งมาในสมัยกรุงเทพฯหรือรัตนโกสินทร์ ราวสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ที่เริ่มมีจัดสร้าง หรือ “ปั๊ม” เหรียญพระขึ้นมา เท่าที่เห็นจะเป็นเหรียญหลวงปู่หรือเกจิอาจารย์ชื่อดัง ในระยะหลัง ๆ ส่วนมากจัดสร้างเหรียญพิมพ์พระพุทธรูปใหญ่ ๆ สำคัญ ๆ อาทิวัดพนัญเชิง วัดมงคลบพิตร เท่าที่เห็นพระเหรียญมาพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในคราวแรกเหรียญเกิดจากรูปแบบของชาวตะวันตก คือเหรียญตราสัญลักษณ์ต่าง ๆ พอตอนหลังกลายเป็นเหรียญรูปพระเหรียญวัตถุมงคลที่ระลึก นอกจากนั้น พระเครื่องกับพระพิมพ์มีความต่างกัน พระพิมพ์แต่เดิมไม่ได้ทำเป็นพระเครื่อง พระเครื่องหมายถึงพระเครื่องรางของขลัง พระเครื่องรางของขลังในสมัยอยุธยายังไม่มี มีในสมัยกรุงเทพฯรัชกาลที่ ๔ หรือ ๕ แต่ก่อนเป็นพระพิมพ์ พิมพ์ขึ้นแล้วใส่ในสถูปเจดีย์ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นที่ระลึก มีมาช้านานแล้วแต่ไม่ใช่พระเครื่อง แต่ก่อนจะมีการจัดสร้างพระเครื่อง จะปรากฏมีพระกริ่งประเทศเขมร เสื้อยันต์ ตะกรุด เครื่องรางจำพวกนี้เป็นเครื่องรางของขลัง นอกจากนั้น ยังมีพวกเล่นแร่แปรธาตุ คือ พวกที่จัดสร้าง “ปรอท” นี้เป็นแนวคิดเรื่องกายสิทธิ์ของชาวจีนผสมกับพวกพระพิมพ์ สีแวววาว พระเหรียญเกิดจากพัฒนาขึ้นของการหล่อโลหะและการปั๊ม ส่วนพระโบราณจะไม่ใช้วิธีการปั๊ม แต่ใช้วิธีการกดพิมพ์หรือวิธีการทำแบบลอยตัว ส่วนในสมัยสุโขทัยหรืออยุธยาตอนต้น หรือพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ มีการจัดสร้างพระพุทธรูปพระพิมพ์ออกมาจำนวน

---

[๑๙] ประมวล ศรีทอง, **พระเครื่อง,** หน้า ๒.

[๒๐] ประลอง เรืองฤทธิ์, **บูชาพระเครื่องให้ถูกวิธี เพื่อความมั่งมี คงกระพัน,** หน้า ๗-๙.

[๒๑] ศรีศักร วัลลิโภดม, **พระเครื่องในเมืองสยาม,** หน้า ๑๐-๑๓.

มาก ๆ ก็เพื่อเป็นการระลึกถึงอดีตพระพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากกว่าเม็ดทรายในมหาสมุทร ทั้งนี้เพราะแนวคิดความเชื่อของหินยานหรือเถรวาท เชื่อว่า อดีตพระพุทธเจ้ามีมากกว่าเม็ดทรายในมหาสมุทร เป็นความเชื่อที่แพร่หลายในประเทศพม่า ไทย มอญ ครั้นการสร้างเหรียญพระเกจิอาจารย์ในช่วงรัชกาลที่ ๕ ที่ ๖ มีมากเพราะพระเกจิอาจารย์ที่โด่งดังมีจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนามีถิ่นกำเนิดที่ประเทศอินเดีย แต่ไม่มีการจัดสร้างเหรียญพระ มีเพียงจัดสร้างพระพิมพ์ แต่ไม่นำมาห้อยแขวนที่คอ เพราะชาวอินเดียมีความเชื่อว่า พระพิมพ์เป็นพระที่บริสุทธิ์ จะไม่ให้แตะต้องตัวเราซึ่งสกปรก ชาวอินเดียมีคติความเชื่อว่า ศาสนาเป็นเรื่องบริสุทธิ์ จะไม่นำพระมาใส่คล้องคอ แม้กระทั่งรูปของพระพุทธหากจะนำเข้าบ้านต้องวางแผน ต้องจัดสร้างหอพระเป็นการจำเพาะแยกออกจากตัวบ้าน แม้แต่นำไปวางไว้บนหิ้งยังไม่นิยม เพราะเขาถือว่าหิ้งเป็นที่อยู่ของ “ผี”

จากข้อมูลที่ยกอ้างอิงในการอธิบายพบว่า พระพุทธเจ้าได้เข้ามาสู่คติความเชื่อในเรื่องสัญลักษณ์แทนพระองค์เมื่อผู้เคารพนับถือต้องการพกพาเป็นที่ยึดเหนี่ยวด้านจิตใจและยกฐานะเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ด้วย การนำรูปเคารพที่เป็นสื่อสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าให้มาอยู่ในรูปของพระเครื่องนั้น แม้ในยุคแรกไม่มีความชัดเจนเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์เหมือนในช่วงหลัง แต่การสร้างรูปที่สื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้านั้นมีความชัดเจนในเรื่องของรูปลักษณ์และคติที่สื่อถึงเรื่องราวมากขึ้นในช่วงหลัง ทั้งที่แสดงถึงปาง แสดงถึงเหตุการณ์สัมพันธ์ในพุทธประวัติ แสดงถึงศิลปะแห่งยุคสมัยเป็นต้น จากพื้นฐานความเชื่อว่าเป็นผู้วิเศษกว่าบุคคลทั้งหลายในโลก ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ายิ่งถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสื่อแทนความเคารพรวมถึงเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ตั้งข้อสังเกตได้จากชื่อพระเครื่องที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า

๔.๓.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับอนาคตพระพุทธเจ้า

ความเชื่อเกี่ยวกับอนาคตของพระพุทธเจ้าที่รับรู้ในสังคมไทย พบว่า ไม่เพียงแต่อดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึงในรูปของพระโพธิสัตว์ พระพุทธเจ้าในปัจจุบัน และยังจะมีพระพุทธเจ้าในอนาคตอีกด้วย ตามความเชื่อเรื่องพระเจ้า ๕ พระองค์ของสังคมไทยรวมถึงผู้นับถือพระพุทธศาสนาในท้องที่นอกเหนือประเทศไทยพบว่า พระพุทธเจ้าในอนาคตนั้นมีอำนาจทางความเชื่อที่เป็นความความหวังให้ผู้อยากเกิดร่วมต้องสร้างบุญ และการสร้างบุญนั้นมีกำหนดชัดเจนว่าจะทำอะไรอย่างไรถึงจะได้เกิดในยุคนั้น แต่ละท้องถิ่นอาจมีวิธีการทำบุญเหมือนกันและอาจแตกแยกย่อยออกเป็นประเด็นตามความเชื่อ แต่เป็นข้อสังเกตและอธิบายได้ว่า การทำบุญของชาวพุทธจะปรารถนาความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตรวมถึงภพนี้และภพหน้าอีกด้วย อีกส่วนหนึ่งปรารถนาเกิดร่วมในยุคของพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปที่เชื่อว่าเป็นยุคของพระศรีอริยเมตไตรย

ตามคติความเชื่อเรื่องของพระศรีอริยเมตไตรยจะเกิดใน พ.ศ.๕๐๐๐ หลังจากสิ้นยุคพุทธสมัยของพระพุทธเจ้าโคตมในปัจจุบัน หากไล่เรียงชื่อพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป พระโคตโม และพระศรีอริยเมตเตยโย ดังนั้นพุทธศาสนาปัจจุบันอยู่ในยุคของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ และ พ.ศ. ๕๐๐๐ จะมีพระพุทธเจ้าองค์ใหม่อุบัติขึ้นมาที่ชื่อว่าพระศรีอริยเมตไตรย ทำให้ชาวพุทธทั่วไปรวมถึงชาวพุทธในสังคมไทยมีความปรารถนาที่จะเกิดร่วมในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย และมีข้อกำหนดทางการทำบุญว่าด้วยเรื่องการฟังเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดร

ชาดกให้ครบ ๑,๐๐๐ พระคาถาจบในวันเดียวก็จักได้เกิดร่วมในยุคพระศรีอริยเมตไตรย คติความเชื่อเช่นนี้จึงปรากฏว่าคนไทยให้ความสำคัญกับการฟังเทศน์มหาชาติอย่างต่อเนื่อง

คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของคนในสังคมไทยเกี่ยวกับพระเจ้า ๕ พระองค์นั้น มีต้นเรื่องเล่าขานผ่านคัมภีร์ ตำนาน นิทาน เรื่องเล่าปรัมปราพอสรุปได้ว่า ต้นเรื่องของพระเจ้า ๕ พระองค์นั้น ในสมัยต้นปฐมกัปมีพญากาเผือกสองตัวผัวเมีย อาศัยทำรังอยู่ที่ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำคงคา ต่อมาพระโพธิสัตว์ได้ทรงปฏิสนธิในครรภ์แม่พญากาเผือกพร้อมกันถึง ๕ พระองค์ เมื่อครบกำหนดแม่พญากาเผือกได้ออกไข่จำนวน ๕ ฟอง เฝ้าทะนุถนอมเป็นอย่างดี อยู่มาวันหนึ่งพญากาเผือกได้ออกไปหากินในถิ่นแดนไกล เพลิดเพลินกับความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหารและธรรมชาติอันรื่นรมย์จนมืดค่ำ และได้เกิดฝนตกฟ้าร้องพร้อมพายุใหญ่พัดกระหน่ำทำให้พญากาเผือกหลงทิศทางกลับรัง จึงค้างคืนที่นั่นจนฟ้าสาง รุ่งอรุณเบิกฟ้าพญากาเผือกรีบบินกลับรังหาลูกไข่ เมื่อมาถึงบริเวณต้นมะเดื่อปรากฏว่ากิ่งของต้นมะเดื่อถูกพายุฝนพัดหักล่นหายลงไปในแม่น้ำคงคา รังที่เป็นที่อยู่ของไข่ ๕ ฟองก็หล่นหายลงไปน้ำแม่น้ำคงคา พัดพาไปกับสายน้ำ แม่พญากาเผือกโศกเศร้าเสียใจกับการจากไปของลูกไข่ ระงับความอาลัยไม่ได้จึงสิ้นใจ ด้วยเหตุที่แม่พญากาเผือกเป็นผู้ให้กำเนิดพระโพธิสัตว์ถึง ๕ พระองค์ จึงบุญกุลอานิสงส์ได้ไปเกิดอยู่แดนพรหมโลกชื่อว่า ฆติการมหาพรหม จักได้เป็นผู้ถวายอัฏบริขารบวชแก่ลูกชายทั้ง ๕ พระองค์ หากกล่าวถึงไข่ ๕ ฟอง ได้ไหลไปตามแม่น้ำคงคานั้น ได้มีผู้ดูแลรักษาคือ ไข่ฟองที่หนึ่งมีไก่เอาไปดูแลรักษาเลี้ยงดูและมีชื่อว่ากกุสันโธ ไข่ฟองที่สองนาคเอาไปดูแลเลี้ยงดูและมีชื่อว่าโกนาคมโน ไข่ฟองที่สามมีเต่าเอาไปดูแลเลี้ยงดูและมีชื่อว่ากัสสโป ไข่ฟองที่สี่มีโคเอาไปดูแลเลี้ยงดูและมีชื่อว่าโคตโม และไข่ฟองที่ห้ามีราชสีห์เอาไปดูแลเลี้ยงดูและมีชื่อว่าศรีอริยเมตเตยโย

ในการสร้างรูปเคารพในลักษณะของพระเครื่องก็ได้สะท้อนให้เห็นความสอดคล้องสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตที่เรียกว่าพระศรีอริยเมตไตรยหรือเรียกให้สั้นลงว่าพระศรีอาริย์ เช่น เหรียญพระศรีอริยเมตไตรยวัดไลย์ลพบุรี สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๗ มีความสัมพันธ์ทางความเชื่อเรื่องของพระพุทธเจ้าในอนาคต และประวัติของวัดไลย์ทราบว่าสร้างขึ้นในช่วงสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีลวดลายปูนปั้นที่เล่าเรื่องของทศชาติชาดกและปฐมสมโพธิ แต่การสร้างพระศรีอาริย์ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างครั้งแรกเมื่อยุคใด แต่สันนิษฐานว่าสร้างมาในยุคแรกของการสร้างวัด จนถึงช่วงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์วัดได้ถูกไฟป่าไหม้ ทำให้พระศรีอาริย์ซึ่งเป็นพระประธานในวิหารชำรุด จึงได้รับองค์พระมาปฏิสังขรณ์ที่กรุงเทพมหานครแล้วส่งกลับไปประดิษฐานในวิหารดังเดิม สำหรับเหรียญพระศรีอาริย์ของวัดไลย์ได้สร้างขึ้นตามแนวเชื่อที่มีต่อพระศรีอาริย์ในวิหาร ส่วนนี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อของพระศรีอาริย์ในสังคมไทยมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยแล้ว

นอกจากนั้นยังมีเหรียญพระศรีอาริย์หลวงปู่ทวด ซึ่งลูกศิษย์ผู้นับถือหลวงปู่ญา หลสวงปู่สวน หลวงปู่ทวด หลวงปู่ดู่ ร่วมกันสร้างพระศรีอริยเมตไตรยเพื่อหาทุนสร้างพระเจดีย์ศรีอุบล และพบอีกว่า วัดโพธิ์เย็นกาญจนบุรีซึ่งย่อส่วนจากพระประธานศรีอริยเมตไตรยมาเป็นเหรียญพระเครื่องให้ผู้เคารพนับถือได้นำไปบูชา แต่ตามประวัติของการสร้างวัดทราบว่าวัดโพธิ์เย็นเป็นพุทธศาสนาฝ่ายมหาญาณ ซึ่งจะมีคติความเชื่อในเรื่องของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหรือเจ้าแม่กวนอิมด้วย แต่ในภาพรวมของความเชื่อแล้วพบว่า การอ้างถึงตามความเชื่อเรื่องของพระพุทธเจ้าในอนาคตนั้น มีความเข้าใจตรงกันว่าพระพุทธเจ้าองค์ใหม่จะมีชื่อว่าพระศรีอริยเมตไตรย การสร้างรูปเคารพจึงสร้าง

ขึ้นตามคติความเชื่อเรื่องของพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปในอนาคต ส่วนการสร้างนั้นจะมีรูปลักษณะแตกต่างกันออกไปตามคติความเชื่อทางจินตนาการ

๔.๔ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่

ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่ ผู้วิจัยจำแนกข้อมูลศึกษาและนำมาอธิบาย ได้ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าพ่อ

ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าพ่อในสังคมไทยพบว่า การให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อต่าง ๆ จนกลายเป็นที่เคารพนับถือให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในสังคมไทยนั้น มีมากมายหลายเจ้าพ่อและได้รับกระแสนิยมอย่างมาก ทั้งจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ความเป็นเจ้าพ่อแล้วได้รับความเคารพนับถือยกย่องว่าเป็นผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในสังคมสมัยใหม่นั้น สะท้อนให้เห็นเรื่องความไร้พรมแดนทางความเชื่อในสังคมไทยสมัยใหม่ ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ในสภาวะสังคมไทยปัจจุบันได้มีกระแสนิยมเกี่ยวกับความเชื่อเจ้าพ่อในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่ต่อยอดจากอดีตและเหตุการณ์ในปัจจุบัน

จากข้อมูลที่ศึกษาพบว่า พระเครื่องที่เป็นวัตถุมงคลตามความเชื่อของสังคมไทยหรือรวมถึงต่างประเทศนั้น มีขีดจำกัดในเรื่องของชื่อและสื่อสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์สาวก รวมถึงพระเกจิอาจารย์ แต่ในสังคมสมัยใหม่มีการยอมรับนับถือสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในกลุ่มของเจ้าพ่อ ซึ่งคำว่าเจ้าพ่อไม่ได้สื่อถึงเรื่องความเป็นนักเลงที่ยิ่งใหญ่ หรือสื่อในทางที่ไม่ดี แต่เจ้าพ่อตามความเชื่อในสังคมสมัยใหม่ สื่อถึงความยิ่งใหญ่ในความศักดิ์สิทธิ์ สื่อถึงอำนาจที่สามารถดลบันดาลให้ได้ตามที่ขอ ซึ่งการขอนั้นอยู่ในรูปแบบของการอ้อนวอน การเสี่ยงทาย การบนบานศาลกล่าว ซึ่งอาจเหมือนกันกับการเคารพนับถือพระเครื่องในเรื่องของการเคารพบูชา แต่แตกต่างออกไปตรงที่สื่อสัญลักษณ์เป็นบุคคลตามความเชื่อ

หากกล่าวถึงข้อมูลความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อพบว่า ในสังคมได้ให้ความสำคัญสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมืองอยู่แล้ว แต่ปรากฏว่ามีคติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อที่แยกย่อยออกไปตามท้องถิ่น เช่น การเคารพนับถือเหรียญเจ้าพ่อพญาแลของชาวจังหวัดชัยภูมิ เหรียญเจ้าพ่อหนองลี เหรียญเจ้าพ่อเสือ เหรียญเจ้าพ่อยี่กอฮงกรุงเทพมหานคร เหรียญเจ้าพ่อศาลสูงเมืองลพบุรี เหรียญเจ้าพ่อพระวอเวียงระแหงเมืองตาก เหรียญเจ้าพ่อหลักเมืองกรุงเทพมหานคร เหรียญเจ้าพ่อเขาใหญ่นครราชสีมา เหรียญเจ้าพ่อพระกาฬเมืองลพบุรี เหรียญเจ้าพ่อธงชัยนครราชสีมา เหรียญเจ้าพ่อติ๊ปปาละ เหรียญเจ้าพ่อหลักเมืองเมืองบุรีรัมย์ เหรียญกะไหล่ทองเจ้าพ่อลีตี้ เหรียญเจ้าพ่อมเหสักข์เมืองขอนแก่น เหรียญเจ้าพ่อพระปลงสระแก้ว เหรียญเจ้าพ่อประตุผาลำปาง เหรียญเจ้าพ่อเทพารักษ์นครสวรรค์ เหรียญเจ้าพ่อเขาตก เหรียญเจ้าพ่อเจ้าแม่ชุมแสงนครสวรรค์ เหรียญเจ้าพ่อช้างเผือกเหรียญเจ้าพ่อกู่ช้างจังหวัดลำพูน เหรียญเจ้าพ่อหลวงภูคา เหรีย ญเจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ เหรียญเจ้าพ่อศรีสงครามนครพนม เหรียญเจ้าพ่อตาธรรมยาพิจิตร เหรียญเจ้าพ่อเสาชิงช้ากรุงเทพมหานคร เหรียญเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี

นอกจากนั้นยังพบว่า กระแสความนิยมทางความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อพญาศรีสุทโธของอำเภอบ้านดุงจังหวัดอุดรธานี เริ่มตั้งแต่กระแสความเชื่อที่เกิดขึ้นจากตำนานผีจ้างหนังเมื่อปี พ.ศ.

๒๕๓๒ ได้เป็นกระแสความเชื่อเรื่องสิ่งเร้นลับปาฏิหาริย์ และยกฐานะสู่ความศักดิ์สิทธิ์ของผู้เคารพนับถืออย่างรวดเร็วและกระจายในพื้นที่ของความเชื่อมากขึ้นในสังคม จากข้อมูลประวัติและตำนานของเจ้าพ่อพญาศรีสุทโธตั้งข้อสังเกตและอธิบายได้ว่า เรื่องเจ้าพ่อพญาศรีสุทโธจะเกี่ยวข้องเชื่อมโยงถึงกลุ่มชนดั้งเดิมที่ตั้งเมืองอยู่ตรงบริเวณพื้นที่นี้หรือไม่ แต่จากข้อมูลสรุปได้ว่า เจ้าพ่อพญาศรีสุทโธเป็นพญานาครองเมืองหนองกระแสอยู่ครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งผู้ปกครองชื่อสุวรรณนาค แต่ตอนหลังผิดใจกันเรื่องไม่ทำตามสัญญาที่ว่าหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกหาอาหารแล้วที่ได้มาต้องแบ่งกันคนละครึ่ง เพราะจะไม่ออกหาอาหารพร้อมกันด้วยว่าแต่ละฝ่ายมีบริวารมาก อาจเกิดกระทบกระทั่งทะเลาะวิวาทบราฆ่าฟันกัน เพราะต่างฝ่ายมีบริวารมากถึง ๕,๐๐๐ วันหนึ่งฝ่ายของสุวรรณนาคได้ออกหาอาหารและได้ช้างมาแบ่งฝ่ายละครึ่งพร้อมกับเอาขนของช้างมาเป็นหลักฐาน อีกต่อมาฝ่ายสุวรรณนาคออกหาอาหารอีกได้เม่นมาแบ่งพร้อมนำขนเม่นมาเป็นหลักฐานด้วย คราวนี้เจ้าพ่อพญาศรีสุทโธไม่เชื่อว่าเนื้อเม่นจะมีน้อยเพียงนี้ ช้างตัวใหญ่ขนยังนิดเดียว เม่นขนเยอะถึงปานนี้เนื้อต้องมากกว่าช้างอย่างแน่นอน

การรบกันของทั้งสองฝ่ายกินเวลานานถึง ๗ ปี ขณะรบกันนั้นต่างฝ่ายต่างต้องการเอาชนะเพื่อครองความเป็นใหญ่ในเมืองหนองแส ทำให้บริเวณหนองแสและบริเวณรอบ ๆ ได้รับความเสียหายอย่างมาก เมื่อการรบกันเกิดความรุนแรงขึ้นทำให้พื้นโลกสะเทือนเกิดแผ่นดินไหว จนเกิดเดือดร้อนถึงสามภพ ความเดือดร้อนทราบถึงพระอินทราธิราชผู้เป็นใหญ่ และได้หาวิธีหยุดศึกของทั้งสองฝ่ายด้วยการตัดสินว่าการรบครั้งนี้ทั้งสองฝ่ายเสมอกัน และพระอินทราธิราชได้ตั้งข้อเสนอว่าให้ทั้งสองฝ่ายสร้างแม่น้ำคนละสาย ใครสร้างถึงทะเลก่อนจะให้ปลาบึกมีอยู่ในแม่น้ำนั้น การสร้างแม่น้ำให้อยู่คนละฝ่ายโดยมีภูเขาไฟเป็นแดนกั้น หากฝ่ายใดรุกล้ำข้ามฟากไฟจากภูเขาจะไหม้เป็นจุล การสร้างแม่น้ำครั้งนั้นฝ่ายของเจ้าพ่อพญาศรีสุทโธได้สร้างแม่น้ำโขงเสร็จก่อน พระอิทราธิราชจึงให้ปลาบึกเป็นรางวัล ส่วนสุวรรณนาคได้สร้างแม่น้ำน่านเสร็จภายหลัง เมื่อเสร็จแล้วเจ้าพ่อพญาศรีสุทโธจึงได้แจ้งข่าวการสร้างแม่น้ำแก่พระอินทราธิราช และกล่าวกับพระอินทราธิราชว่า ตนจะอยู่โลกมนุษย์นานไม่ได้ จึงขอทางขึ้นลงระหว่างเมืองบาดาลกับโลกมนุษย์ พระอินทราธิราชจึงให้มีรูพญานาคไว้ ๓ แห่ง คือ ที่ธาตุหลวงนครเวียงจันทน์ ที่หนองคันแท และที่คำชะโนด

คำชะโนดมีชื่อเรียกอื่นอีก เช่น ป่าคำชะโนด เมืองชะโนด วังนาคินทร์คำชะโนด สถานที่แห่งนี้เป็นอีกหนึ่งตำนานเล่าขานของคนที่มีความเชื่อว่าเป็นเขตพื้นที่ดินแดนของพญานาค เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ลี้ลับอาถรรพ์ เป็นเกาะลอยไม่เคยจมน้ำ มีพญานาคปกปักรักษา การเรียกชื่อเจ้าพ่อพญาศรีสุทโธในปัจจุบันมีชื่อเรียกอื่นอีกคือปู่ศรีสุทโธ การหลั่งไหลไปไหว้ขอพรปู่จากกลุ่มคนทั่วสารทิศแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในสังคมไทยสมัยใหม่ ดังเช่นที่ปรากฏในกลุ่มไทยโซ่งจังหวัดนครปฐมมีความเชื่อว่าในบริเวณเขตพื้นที่หมู่บ้านมีเทวดาปกปักรักษา ชาวบ้านเรียกว่าปู่เจื้อเสื้อบ้าน แต่ในปัจจุบันเรียกเจ้าพ่อ ชื่อว่าเจ้าพ่อสร้อยทองและเจ้าพ่อศรีนวล ชาวบ้านเคารพนับถือและมีความเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ จะจัดพิธีสักการบูชาปีละ ๑ ครั้ง หลังสรงน้ำพระประธานช่วงเดือนเมษายนทุกปี เจ้าพ่อทั้งสองไม่ปรากฏกายโดยตรงแต่ปรากฏกายผ่านร่างทรง หากเป็นผู้หญิงทรงเรียกว่านางทรง เป็นการสื่อสารเสี่ยงทายระหว่างชาวบ้านกับเจ้าพ่อและชาวบ้านให้ความสำคัญ การเคารพนับถือเจ้าพ่อของชาวไทยโซ่งนครปฐมยังมีความเหมือนกันกับความเชื่อในเจ้าพ่อกู่ช้างของชาวลำพูน จากความเชื่อสู่การเคารพบูชาและยกฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อของสังคม กู่ช้าง-กู่ม้าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

คู่บ้านคู่เมืองลำพูนมานานแล้ว วันที่ ๑๗ เมษายนของทุกปีชาวเมืองลำพูนจะทำพิธีบวงสรวงเพื่อแสดงออกถึงความเคารพความเชื่อเจ้าพ่อ หากจะกล่าวถึงตำนานเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับเจ้าพ่อกู่ช้างพบว่า เจ้าพ่อกู่ช้างเกี่ยวข้องกับพระนางจามเทวีในฐานะช้างคู่บารมีชื่อก่ำงาเขียว เป็นช้างที่มีฤทธิ์เดชมากหันหน้าไปทางศัตรูจะทำให้ศัตรูอ่อนกำลังลงทันที ต่อมาเมื่อช้างก่ำงาเขียวล้มพระนางจามเทวีจึงได้ฝังร่างของช้างไว้ที่กู่ช้างในปัจจุบัน

ลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อในสังคมไทยสมัยใหม่พยายามที่จะอธิบายให้เห็นว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อนั้นมีพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ และสังคมรับรู้ร่วมกันจนเกิดความสำคัญและสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ในกลุ่มความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อที่สังคมไทยรับรู้นั้นปรากฏในรูปแบบของบุคคลที่เป็นวีรบุรุษ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์พิทักษ์รักษาเขต หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจบันดาลผล เป็นต้น เหล่านี้ล้วนมีอำนาจต่อการแสดงออกที่เป็นลัทธิพิธีทางความเชื่อในสังคมไทยในแต่ละท้องถิ่นอย่างแพร่หลาย ลัทธิพิธีแสดงให้เห็นถึงความเชื่อทั้งที่โยงเรื่องศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องหรือไม่โยงเรื่องของศาสนาเข้าไปก็ตาม แต่ลัทธิพิธีมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงให้เห็นถึงเรื่องบทบาทอำนาจที่มีต่อสังคมไทยได้

๔.๔.๒ ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าแม่

ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิเจ้าแม่ในสังคมไทยนั้นผ่านการรับรู้จากแหล่งที่มา ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มความเชื่อตามลัทธิดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว และกลุ่มความเชื่อตามลัทธิทางศาสนา ทั้ง ๒ กลุ่มนี้ จึงเกิดขึ้นพร้อมกับการผสมผสานระหว่างกัน คติความเชื่อเดิมของสังคมไทยปรากฏว่ามีเพศหญิงหรือแม่เข้าไปเกี่ยวข้องหลายเรื่อง เช่น แม่น้ำก็มีแม่พระคงคง ดินก็มีพระแม่ธรณี ข้าวก็มีแม่โพสพ ต้นไม้ก็มีแม่นางไม้หรือเจ้าแม่ตะเคียนหรือนางตานี เป็นต้น ซึ่งลัทธิความเชื่อนี้ก็ไปสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาทั้งพราหมณ์-ฮินดูและพุทธอีกด้วย ทำให้ลัทธิความเชื่อเรื่องของเพศหญิงที่ปรากฏในการรับรู้ว่าเจ้าแม่จึงได้รับกระนิยมในสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

จากที่ศึกษาพบว่า ลัทธิความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนางมีอำนาจทางความเชื่อของกลุ่มล้านช้าง และผู้อาศัยแถวลุ่มแม่น้ำโขงให้ความเคารพและนับถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ ชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำโขงจึงสร้างศาลเจ้าแม่สองนางขึ้นมาตลอดสายน้ำโขง เพื่อเป็นสถานที่เซ่นสรวงบูชาประกอบพิธีและขอพรจากเจ้าแม่สองนาง ตามความเชื่อยังกล่าวถึงเจ้าแม่สองนางสรุปได้ว่า เจ้าแม่สองนางเคยแปลงตัวเป็นงูสองตัวหรือพญานาคีคู่หรือพญานาคสองตนเฝ้าระวังดูแลให้ความปลอดภัยกับชุมชุนลุ่มน้ำโขง เล่ากันว่าหากวันใดเห็นงูหรือพญานาคต้องเตรียมรับกับเหตุการณ์ที่ไม่ดีจะเกิดขึ้น หากใครไม่เชื่อก็อาจเสียชีวิตจากเหตุการณ์นั้นได้ จึงทำให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำโขงเคารพศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์นั้น ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนางเริ่มตั้งแต่จังหวัดเลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อุบราชธานี รวมถึงชาว สปป.ลาวด้วย

ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่ถ้าหากจะศึกษาข้อมูลจุดกำเนิดแล้ว พบในการเคารพนับถือของกลุ่มศาสนาพราหมณ์-ฮินดูผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นด้วย ทางศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงเรื่องพระแม่อุมาเทวีหรือเจ้าแม่อุมา ซึ่งมีความเชื่อว่า พระแม่เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือสิ่งอื่นใด และยังเชื่อว่าเป็นเทวีแห่งอำนาจบารมีและวาสนาอันสูงส่ง ใครมีความเคารพบูชาพระองค์อย่างมั่นคงเจ้าแม่ก็จะประทานยศถาบรรดาศักดิ์และความเป็นใหญ่ให้กับผู้นั้น เจ้าแม่อุมาเป็นพระชายาของพระศิวะ และเป็นมารดาของพระพิฆเนศ เจ้าแม่อุมามีร่างอวตาลอยู่หลายปาง ที่สำคัญตามความเชื่อมีอยู่ ๒ ปาง คือ ปางพระแม่ทุรคา และปางพระแม่กาลี และยังมีปางที่รวมพระแม่หลายพระองค์ ได้แก่ พระแม่อุ

มา พระแม่ลักษมี และพระแม่สรัสวดีเข้าไว้ในร่างเดียวกัน และเป็นที่นิยมนับถือด้วยเชื่อกันว่าเทพสตรีทั้ง ๓ พระองค์นี้มีความยิ่งใหญ่มาก จากความเชื่อดังกล่าวทำให้สังคมไทยได้รับรู้และมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่ที่ปรากฏในศาสนาพราหมณ์ และทำให้เพศหญิงมีความสำคัญในฐานะบุคคลวิเศษณ์ในสังคม และยังสะท้อนให้เห็นว่าเพศหญิงในความเชื่อและศาสนาของสังคมไทยก็ได้การนิยมและถูกยอมรับมาจนถึงปัจจุบัน

เรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่ส่งผลให้มีข้อสังเกตได้ว่า แม้แต่ในชื่อพระเครื่องทางพระพุทะศาสนาก็ให้ความสำคัญกับการนับถือเพศหญิงอยู่ด้วย แต่การรับรู้และการร้องเรียกอาจอาศัยองค์ประกอบหรือบริบทของการตั้งชื่อที่แตกต่างออกไป จากที่ศึกษาพบว่าพระเครื่องที่สื่อถึงเพศหญิงคือ พระสมเด็จนางพญา ข้อมูลนี้สรุปได้ว่าแม้แต่พระเครื่องในพระพุทธศาสนาก็ยังยกย่องผู้หญิงในฐานะบุคคลวิเศษณ์สะท้อนผ่านการตั้งชื่อด้วย อย่างไรก็ตาม การสื่อความหมายเรื่องของความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่ที่ปรากฏในสังคมไทยนั้น พบว่า มี ๒ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้หญิงที่ถูกเรียกชื่อว่าเจ้าแม่ผ่านทางคัมภีร์ของศาสนา ถึงแม้ว่าการเรียกจะอยู่ในชื่อของเจ้าฟ้าเจ้ากษัตริย์ก็ตาม เพศหญิงเหล่านี้ล้วนเป็นบุคคลที่วิเศษในการรับรู้ของสังคม และ ๒) กลุ่มผู้หญิงที่ถูกเรียกนอกเหนือจากคัมภีร์ทางศาสนา แต่สังคมจะเคารพนับถือจากความพิเศษเหนือบุคคลในสังคม และพบว่า เพศหญิงที่ถูกยกให้เป็นเจ้าแม่ตามความเชื่อนั้นมีทั้งที่มีอยู่จริงในสังคม และไม่มีอยู่จริงในสังคม แต่เรียกตามความเชื่อ เช่น เจ้าแม่ประจำต้นไม้ เจ้าแม่ประจำห้วยหนองคลองบึง เจ้าแม่ประจำภูเขาลำเนาไพร เจ้าประจำผืนดิน เจ้าแม่ในเครื่องอุปโภคบริโภค เจ้าแม่ประจำท้องฟ้าอากาศ เป็นต้น

จากการศึกษาถึงความเชื่อเรื่องเจ้าแม่ในสังคมไทย พบว่า มีบทบาทต่อวิถีความเชื่อของสังคมไทยอยู่มาก ตั้งข้อสังเกตจากพิธีกรรมที่นิยมแสดงออกให้เห็นว่ามีความเชื่อต่อเจ้าแม่ อย่างเช่นความเชื่อเรื่องเจ้าแม่ลิ่มกอเหนี่ยวของชาวจังหวัดปัตตานีมีบทบาทต่อสังคมของพื้นที่ภาคใต้ จากข้อมูลที่กล่าวให้รายละเอียดใน เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ได้ข้อมูลว่า ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว หรือที่มีชื่อเป็นทางการว่า ศาลเจ้าเล่งจูเกียง เป็นศาลเจ้าเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองของ จ.ปัตตานีมาตั้งแต่โบราณ ตั้งอยู่ที่ถนนอาเนาะรู อำเภอเมือง ปัตตานี ซึ่งเป็นปูชนียสถานอันทรงความศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของจังหวัดปัตตานี เดิมศาลเจ้านี้มีชื่อเรียกว่า "ศาลเจ้าซูก๋ง" ตามหลักฐานที่จารึกอยู่ในศาลเจ้า ปรากฏว่า ตั้งขึ้นเมื่อวันชัยมงคล ปีบวนเละที่ ๒ ศักราชราชวงศ์เหม็ง ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๑๑๗ ในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชา แห่งกรุงศรีอยุธยา แม้ศาลเจ้านี้จะตั้งมาเก่าแก่นับได้หลายศตวรรษ แต่ด้วยบุญญาภินิหารของเจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว ศาลเจ้านี้จึงมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นที่ศรัทธาของสาธุชนเสมอมามิได้ขาด

ส่วนตำนานของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว นั้นมีบันทึกไว้ในหลายๆแหล่ง มีเรื่องราวที่เหมือนๆกันแต่อาจมีรายละเอียดเล็กๆน้อยๆที่แตกต่างกันไปบ้าง ตำนานของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวที่บันทึกไว้ในหนังสือ “เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ปัตตานี” จัดพิมพ์โดยมูลนิธิเทพปูชนียสถาน ระบุว่า เจ้าแม่เกิดในตระกูล “ลิ้ม” มีชื่อว่า “กอเหนี่ยว” พำนักอยู่ในมณฑลฮกเกี้ยน ประเทศจีน เป็นน้องสาวของ “ลิ้มเต้าเคียน” หรือ “ลิ้มโต๊ะเคี่ยม” เมื่อยังเป็นเด็ก สองพี่น้องได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปะแขนงต่างๆ จนแตกฉาน ฝ่ายพี่ชายเมื่อโตขึ้นก็ได้เข้ารับราชการ สร้างผลงานปราบโจรสลัดญี่ปุ่นจนได้รับการแต่งตั้งเป็น “ขุนพลเซ็กกีกวง” คุมกองทัพเรือ แต่ต่อมาเขาถูกใส่ร้ายว่าสบคบกับโจรสลัด จนทางการออกประกาศจับ จึงได้ตีฝ่าวงล้อมของทหารหลวง หนีออกทะเลไปยังเกาะไต้หวัน ลิ้มโต๊ะเคี่ยม เห็นว่าทัพ

หลวงยังคงติดตามโจมตี ประกอบกับถูกโจรสลัดรังควาญอยู่ตลอด จึงเดินทางต่อไปทางเกาะลูซอน (ฟิลิปปินส์ในปัจจุบัน) แล้วเข้าไปยังเวียดนาม แต่บางตำนานเล่าว่า ลิ้มโต๊ะเคี่ยมเข้าไปอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และภายหลังจึงได้ย้ายมาตั้งรกรากอยู่ที่เมืองปัตตานี ที่ปัตตานี ลิ้มโต๊ะเคี่ยม ได้ภรรยาเป็นชาวปัตตานีและเข้ารีตเป็นมุสลิมตามภรรยา ฝ่ายลิ้มกอเหนี่ยว ผู้เป็นน้องสาว เมื่อเห็นว่าพี่ชายขาดการติดต่อ ไม่ได้ส่งข่าวคราวเป็นเวลานาน จนมารดาซึ่งอยู่ในวัยชราล้มป่วยเป็นประจำ ด้วยความกตัญญูจึงอาสาออกเดินทางไปตามพี่ชายให้กลับมาเยี่ยมบ้าน ในวันเดินทาง ลิ้มกอเหนี่ยวได้เข้าไปร่ำลามารดา และลั่นสัจจวาจาไว้ว่า “หากแม้นพี่ชายไม่ยอมกลับมาหามารดาแล้วไซร้ ตนก็จะไม่ขอมีชีวิตอยู่อีกต่อไป” ลิ้มกอเหนี่ยว กับญาตินำเรือออกทะเลเป็นเวลาหลายเดือน กระทั่งเข้าเขตเมืองปัตตานี ก็ได้จอดทอดสมอไว้ริมฝั่ง ลิ้มกอเหนี่ยว เดินเข้าไปในเมืองและพูดคุยกับชาวบ้านจนได้ความว่า ลิ้มโต๊ะเคี่ยม พี่ชายยังมีชีวิตอยู่ และได้ดิบได้ดีเป็นใหญ่อยู่ที่นี่ จึงได้เข้าไปหาและชวนพี่ชายให้กลับไปยังบ้านเกิด แต่ลิ้มโต๊ะเคี่ยมไตร่ตรองดูแล้วเห็นว่าหากกลับไปตอนนี้จะสร้างความลำบากให้แก่ตน เนื่องจากยังติดประกาศจับของทางการ ขณะที่ความเป็นอยู่ทางนี้ก็มีความสมบูรณ์ดีอยู่ จึงตัดสินใจกล่าวกับน้องสาวว่า ตนหาใช่เนรคุณทอดทิ้งมารดาและน้องสาวไม่ แต่เหตุที่ทางการจีนกล่าวโทษว่าสบคบกับโจรสลัด สร้างความอัปยศจนต้องพลัดพรากมาอยู่ที่นี่ ตนอยู่ทางนี้ก็มีภารกิจมากมาย อีกทั้งได้รับปากกับเจ้าเมืองว่าจะก่อสร้างมัสยิดให้ จึงไม่สามารถกลับไปในขณะนี้ได้ ลิ้มกอเหนี่ยวเมื่อได้ยินดังนั้น ก็คิดว่าจะหาโอกาสอ้อนวอนพี่ชายให้กลับไปให้จงได้ จึงขอพำนักอยู่ในปัตตานีต่อ

ในขณะนั้นเจ้าเมืองตานีกำลังก่อสร้างมัสยิดเพื่อใช้ประกอบศาสนกิจโดยมอบให้ลิ้มโต๊ะเคี่ยมเป็นนายช่างออกแบบและก่อสร้าง ลิ้มโต๊ะเคี่ยมได้อุทิศกายและใจให้กับงานที่ได้รับมอบหมาย ยิ่งทำให้ลิ้มกอเหนี่ยวเกิดความโกรธและน้อยใจในตัวพี่ชาย พยายามอ้อนวอนพี่ชายให้เห็นแก่มารดาก็ไม่สำเร็จ จึงได้สาบแช่งไว้ว่า “แม้พี่ชายจะมีความสามารถในการก่อสร้างเพียงใดก็ตาม แต่ขอให้สร้างมัสยิดนี้ไม่สำเร็จ” และแอบไปผูกคอตายที่ต้นมะม่วงหิมพานต์ด้านข้างมัสยิดที่กำลังก่อสร้าง ลิ้มโต๊ะเคี่ยมเมื่อสูญเสียน้องสาวก็เสียใจมาก จึงจัดการศพตามประเพณีอย่างสมเกียรติ พร้อมกับสร้างฮวงซุ้ยขึ้นที่ “หมู่บ้านกรือเซะ” แล้วทำการก่อสร้างมัสยิดต่อไปจนเกือบเสร็จอยู่ในขั้นก่อสร้างโดมหลังคา วันหนึ่งเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝัน ฟ้าผ่าลงมายังโดมที่กำลังสร้างจนเสียหายหมดทั้งๆที่ไม่มีวี่แววพายุฝนแต่อย่างใด ลิ้มโต๊ะเคี่ยมจึงทำการก่อสร้างโดมหลังคาใหม่ แต่แล้วสิ่งที่ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้นอีก คือเกิดฟ้าผ่าลงมายังยอดโดมอีกครั้ง ทำให้ลิ้มโต๊ะเคี่ยมนึกถึงคำสาบแช่งของลิ้มกอเหนี่ยวขึ้นได้ จึงเกิดความท้อใจเลิกล้มการก่อสร้างมัสยิดเพราะคิดว่าคำสาบแช่งของน้องสาวมีความศักดิ์สิทธิ์ เล่ากันว่า ลิ้มก่อเหนี่ยวได้สำแดงความศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวเรือและผู้สัญจรไปมาในแถบนั้นเสมอ จนเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว เป็นเหตุให้ประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาได้นำกิ่งต้นมะม่วงหิมพานต์ที่นางใช้ผูกคอตายมาแกะสลักเป็นรูปบูชาไว้สักการะและสร้างศาลให้เป็นที่ประดิษฐานรูปบูชา พร้อมกับขนานนามว่า “ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว” ปรากฏว่าเมื่อตั้งศาลแล้ว ก็มีผู้คนหลั่งไหลไปกราบไหว้กันมากมาย ใครมีเรื่องเดือดร้อนก็ไปบนบานให้เจ้าแม่ช่วย บ้างก็กราบไหว้ขอให้ทำมาค้าขายเจริญ แล้วก็บังเกิดผลตามความปรารถนาแทบทุกคน ทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเลื่องลือไปยังเมืองต่าง ๆ ต่อมาพระจีนคณานุรักษ์เห็นว่าศาลเจ้าแม่ตั้งอยู่ที่บ้านกรือเซะ ไม่สะดวกในการประกอบพิธี จึงทำการบูรณะศาลเจ้าซูก๋ง บนถนนอาเนาะรู ในตัวเมืองปัตตานี และได้อัญเชิญองค์เจ้าแม่ลิ้มก่อเหนี่ยวมา

ประดิษฐาน ภายหลังมีชื่อว่า “ศาลเจ้าเล่งจูเกียง” หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว” มากระทั่งทุกวันนี้

งานสมโภชฉลองเจ้าแม่จัดขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอ้าย ตามจันทรคติจีนทุกปี คือหลังจากวันตรุษจีน ๑๕ วัน ตรงกับจันทรคติของไทยราววันเพ็ญ เดือน ๓ พิธีสมโภชจะเริ่มแต่เช้าตรู่ประมาณ ๖ นาฬิกา โดยจะมีการอัญเชิญองค์เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว องค์ประธานพระหมอ พร้อมด้วยพระหลายองค์ที่ประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้า โดยแห่ไปตามถนนต่างๆ รอบเมือง พร้อมกับมีการเชิดสิงโต แห่ธงทิว คณะดนตรีบรรเลงตลอดทาง ส่วนประชาชนก็จะเดินตามขบวนเป็นทิวแถว ส่วนผู้ที่หามเกี้ยวที่ประทับของเจ้าแม่และองค์อื่นๆ ปรากฏว่ามีผู้แย่งกันหาม ถือว่าได้บุญเป็นพิเศษ เมื่อขบวนแห่ไปเชิงสะพานเดชานุชิต(สะพานข้ามแม่น้ำปัตตานี) ก็จะมีพิธีลุยน้ำข้ามคลอง เพื่อระลึกถึงเจ้าแม่ในอดีตที่ได้ข้ามน้ำข้ามทะเลด้วยความลำบาก ตามหาพี่ชายถึงเมืองปัตตานี เมื่อแห่รอบเมืองแล้ว ก็จะย้อนกลับไปทำพิธีลุยไฟที่ลานกว้างหน้าศาลเจ้า ซึ่งปัจจุบันได้สร้างอัฒจันทร์ให้ผู้ชมนั่งชมได้สะดวก พิธีลุยไฟนี้ได้สร้างความตื่นเต้นต่อผู้ชมมาก กลางคืนก็มีมหรสพฉลองตลอดงาน เช่น งิ้ว รำวง มโนห์รา และภาพยนตร์ เป็นต้น ในสมัยก่อนนั้น ยังมีพิธีอย่างหนึ่งคือ คนทรงจะทำพิธีเอามีดเฉือนลิ้นตัวเอง แล้วเอาเลือดเขียนยันต์ที่หน้าผากของคนที่หามเกี้ยวเจ้าแม่ แล้วให้คนหามเกี้ยวเดินไปบนมีดดาบอันคมกริบขนาดโกนขนอ่อนขาดกระจุยไป โดยไม่เป็นอันตรายแต่อย่างใด แต่ภายหลังได้ถูกทางราชการบ้านเมืองฝ่ายปกครองออกคำสั่งห้ามพิธีอันหวาดเสียวนี้เสีย คงมีแต่พิธีลุยไฟเท่านั้นที่ยังคงกระทำมาจนทุกวัน

จากข้อมูลพบว่า การเกิดขึ้นและการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่องเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวอยู่ในท่ามกลางของความเชื่อและศาสนา และเห็นว่าความเชื่อที่มีอยู่เป็นเรื่องของตำนานประจำท้องถิ่นที่ผนวกรวมกับศาสนา เช่น การมีพระพุทธรูปหรือรูปเคารพของพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องในพิธีกรรม การเคารพนับถือด้วยการบูชากระทำในคราวเดียวกัน แต่ด้วยความเชื่อเรื่องของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวทำให้เห็นได้ว่า พิธีกรรมที่เกิดขึ้นเป็นที่รับรู้และเป็นความเชื่อที่แสดงออกให้เห็นในสังคมไท

ส่วนความเชื่อเรื่องเจ้าแม่ปากน้ำโพพบข้อมูลงานบทความของพัชรี ดินฟ้า[๒๒] ได้เสนอข้อมูลประเพณีความเชื่อการแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพในปัจจุบันที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ สรุปได้ว่า กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวไทยเชื้อสายจีนกับชุมชนท้องถิ่นในตำบลปากน้ำโพ มีวิธีการอยู่ รูปแบบ คือ พิธีกรรมแบบนามธรรม ซึ่งได้เผยแพร่การเซ่นไหว้ผ่านทางร่างทรงเจ้าพ่อเทพารักษ์ เจ้าพ่อกวนอู เจ้าแม่ทับทิมทั้งหมดตามความเชื่อว่าให้เกิดเป็นสิริมงคล ส่งผลให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองค้ำดีขายดี ส่วนพิธีกรรมแบบรูปธรรม เผยแผ่ด้วยการประกอบพิธีกรรมไหว้เจ้าที่ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพพร้อมด้วยมีขบวนแห่ ในมีเจ้าหน้าที่ประจำที่ศาลเพื่อแนะนำวิธีและสิตการไหว้เจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพให้ถูกวิธีอีกด้วย เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าชนชาติจีนจะมีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างไปจากคนพื้นถิ่นก็ตาม แต่ด้วยความนับถือพระพุทธศาสนาด้วยกันจึงทำให้คนจีนและคนพื้นถิ่นมีแบบแผนชีวิตที่เข้ากันได้ และกลมกลืนกับวิถีชีวิตของสังคมไทยในภาพรวมได้ด้วย และโดยส่วนที่เหมือนกันคือการปลูกฝังให้ยึดมั่นในความเชื่อต่าง ๆ ทั้งในตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับจิตวิญญาณ เทพเจ้า หรือ

---

[๒๒] พัชรี ดินฟ้า. **ประเพณีความเชื่อการแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพในปัจจุบันที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.** ใน “วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย”. (ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ : ๒๕๕๗), หน้า ๔๕-๕๘.

ความเร้นลับของอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้ความสำคัญเรื่องโชคชะตา รวมทั้งแสวงหาโชคลาภในชีวิต ส่วนข้อมูลที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องเจ้าแม่ของชาวจีนในพื้นถิ่นอื่นที่เข้ามาในสังคมไทย พบว่า มีความเชื่อเรื่องเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ทับทิม

และยังพบข้อมูลของความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่ในสังคมไทยที่กิตติ วัฒนะมหาตม์[๒๓] ได้อธิบายถึงพระแม่โพสพในสังคมไทยไว้ว่า พระแม่โพสพ ในทางเทววิทยาจัดว่าเป็นผีชั้นสูง เป็นสตรีงดงาม แต่งกายด้วยผ้าผ่อนแพรพรรณสมัยโบราณ ห่มสไบเฉียง นุ่งผ้าจีบชายกรอมลงมาถึงปลายหน้าแข้ง ทรงเครื่องอาภรณ์ตระการตา ไว้ผมยาวสลวยประบ่า มีกระจังกรอบหน้า และกรรเจียกจอนชดช้อย ประติมานวิทยาของพระแม่โพสพ คือประทับนั่งพับเพียบเรียบร้อยอย่างกุลสตรีไทยโบราณ มือข้างหนึ่งถือรวงข้าว ส่วนอีกข้างถือถุงโภคทรัพย์เต็มถุง โดยปกติประทับนั่งบนแท่น หากเสด็จไปที่ใด ก็ทรงมีพาหนะเป็นปลากรายทองและปลาสำเภา บางตำนานเล่าว่า แต่เดิมท่านเป็นเทพธิดา เมื่อหมดบุญในสวรรค์แล้วจึงลงมาเกิดเป็นข้าวด้วยสงสารที่มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างอดอยาก โดยได้รับความช่วยเหลือจากพระฤาษีในป่าหิมพานต์ให้ได้เป็นข้าวกระจายไปในที่ต่าง ๆ เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระแม่โพสพมีเล่ากันทุกภาค มีความแตกต่างกันเป็น ๒ แนว คือ นิทานภาคกลางและภาคใต้ มีเรื่องตรงกันแนวหนึ่ง อีกแนวหนึ่งเป็นนิทานของภาคเหนือและภาคอีสาน

โดยในตำนานพระแม่โพสพของภาคกลางและภาคใต้นั้น เล่าว่า ในวันหนึ่งที่เมืองไพสาลีกลางสโมสรสันนิบาต มนุษย์ได้ปรึกษากันว่า ระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระแม่โพสพ ใครมีคุณมากกว่ากัน ซึ่งที่ประชุมต่างพากันกล่าวว่า คุณพระพุทธเจ้าใหญ่กว่า พระแม่โพสพได้ฟังดังนั้น ก็ข้องใจว่าเรารักษามนุษย์อยู่ มนุษย์ไม่เห็นความดี จึงทรงปลากรายหนีไปยังป่าหิมพานต์เขาคิชกูฏ เมื่อพระแม่โพสพจากไปก็เกิดความอดอยากขึ้นในโลกมนุษย์ ทำไร่ไถนาไม่มีข้าวมีแต่แกลบ มนุษย์จึงชวนกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าให้พระมาตุลีไปเชิญพระนางกลับมา พระมาตุลีได้ใช้ให้ปลาสลาดไปตามต่อจนพบ ปลาสลาดได้อ้อนวอนขอให้พระนางกลับคืนโลก พระนางก็ตอบว่า อยู่ที่นี่เราสบาย ถ้าจะไปใจเราหายเพราะเขาไม่รู้บุญคุณ เราจะให้แต่เมล็ดข้าวไปรักษาแก่ฝูงคน เมื่อเก็บนึกถึงเรา เราจะไปปีละหน เก็บเกี่ยวแล้วให้ทำขวัญ จากนั้นพระนางได้มอบเมล็ดข้าว ๗ เมล็ด บ้างก็ว่า ๙ เมล็ด เพื่อไปทำพันธุ์ พระนางยังสั่งด้วยว่า เมื่อมนุษย์ทำไร่ไถนา เมื่อข้าวใกล้สุกก็จัดให้มีพิธีทำขวัญ ให้แต่งด้วยข้าว และด้วยเหตุที่ปลาสลาดเป็นผู้บอกทางที่นางซ่อนแก่พระมาตุลี พระนางจึงสั่งให้นำปลาสลาดมาเป็นเครื่องเซ่นสังเวยด้วย ปลาสลาดก็ลากลับมา เล่าให้พระมาตุลีฟังตามคำพระแม่โพสพ พระมาตุลีรับเมล็ดข้าวแล้วก็เหาะกลับ ในระหว่างทางพระมาตุลีหยุดพักอาบน้ำ นกกระจาบได้แอบลักเมล็ดข้าวสองเมล็ดบินหนี ข้าวสองเมล็ดนั้นได้ตกลงมายังโลกมนุษย์กลายเป็นข้าวผี จากนั้นพระมาตุลีนำเมล็ดพันธุ์ข้าวถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงเรียกมนุษย์มาพร้อมกัน ทรงอธิบายให้มนุษย์ฟัง และแจกเมล็ดพันธุ์ข้าวให้แก่มนุษย์ ตั้งแต่นั้นมาเมื่อข้าวใกล้สุก มนุษย์จะทำขวัญเชิญพระแม่โพสพเป็นประจำทุกปี ในขณะที่ตำนานเรื่องพระแม่โพสพ ฉบับชาวพัทลุง เล่าไว้ว่าเมื่อนานมาแล้ว มีเทพธิดาองค์หนึ่งเป็นเทพธิดาแห่งข้าว อาศัยอยู่บนสวรรค์ มีความประสงค์จะให้มวลหมู่มนุษย์ทั้งหลายนี้มีข้าวกิน จึงจำแลงกายลงมาบนโลก ในร่างของหญิงชรานำพาห่อผ้ามาด้วย ซึ่งในห่อผ้านี้มีเมล็ดพันธุ์ข้าวอยู่ หญิงชราเดินไปในหมู่บ้าน มีแต่ผู้คนรังเกียจ จนไปพบกระท่อมเก่าๆ หลังหนึ่ง ซึ่งมีผัวเมียผู้ใจบุญ แต่ยากไร้

---

[๒๓] กิตติ วัฒนะมหาตม์. (เว็บไซต์: shreegurudevamantra.blogspot.com), เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๘.

ซึ่งเงินทอง อาศัยให้ที่พักพิง หญิงชราซึ้งในน้ำใจของผัวเมียคู่นี้ จึงมอบห่อผ้าที่มีเมล็ดข้าวอยู่ข้างในให้ โดยบอกให้เอาเมล็ดข้าวนี้ไปโปรยลงสู่พื้นดิน

พระแม่โพสพแบบโบราณได้กล่าวไว้ว่า เมื่อเมล็ดข้าวได้รับน้ำ ก็เกิดความชุ่มชื่น เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ออกรวงแล้วก็สุก และนำมากินเป็นอาหารได้ หญิงชราจึงให้ผัวเมียเอาเมล็ดพันธุ์ข้าวนี้ไปแจกจ่ายให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน แล้วบอกว่า นี่คืออาหารที่ใช้กินต่อไปในภายภาคหน้า เมื่อพูดจบหญิงชราก็หายตัวไป ต่อจากนั้นเมื่อถึงเดือนหกฝนก็เริ่มตก ชาวนาจะแรกไถนา และทำพิธีอัญเชิญพระแม่โพสพลงมาเพื่อช่วยดูแลรักษาต้นข้าว ต้องมีพิธีเรียกขวัญข้าว เพื่อตอบแทนคุณและบูชาพระแม่โพสพ ที่ให้ข้าวแก่มนุษย์กินจวบจนปัจจุบัน ส่วนตำนานพระแม่โพสพ ของภาคเหนือและภาคอีสาน เรื่องเริ่มที่อุทยานของพญานาคมีข้าวเกิดขึ้นเอง ต้นหนึ่งๆ มีขนาดเจ็ดกำมือ เมล็ดใหญ่เท่าผลมะพร้าว มีสีเงินยวงกลิ่นหอมหวาน มีหญิงม่ายคนหนึ่งเป็นคนยากไร้ ไม่มีมีดพร้าสำหรับผ่าเมล็ดข้าว จึงใช้ไม้คานทุบข้าว เมล็ดข้าวแตกกระจาย บางส่วนไปเกิดเป็น ข้าวไร่ หรือ ข้าวดอย บางส่วนตกในน้ำเกิดเป็นข้าวนา หรือพระแม่โพสพ พระแม่โพสพน้อยใจที่หญิงม่ายทำรุนแรงจึงหนีไปอยู่เสียในถ้ำ ทำให้มนุษย์ไม่มีข้าวกินถึงพันปี วันหนึ่งลูกชายเศรษฐีหลงทางเข้าไปในป่า พบปลากั้งซึ่งอยู่กับพระแม่โพสพ ปลากั้งพาไปไหว้พระนาง ลูกเศรษฐีได้อ้อนวอนให้พระนางคืนสู่เมืองมนุษย์ พระนางใจอ่อนจึงกลับมาโลกอีก ลูกเศรษฐีสำนึกในบุญคุณของพระนางจึงชักชวนมนุษย์ให้ยกย่องนับถือพระนาง ต่อมาอีกพันปี มีชายโลภมากผู้หนึ่งสร้างยุ้งฉางเก็บข้าวไว้กินแต่ผู้เดียว พระแม่โพสพโกรธจึงหนีกลับไปอยู่ถ้ำในป่าอีก ทิ้งให้มนุษย์อดอยากเป็นเวลาหลายร้อยปี เทวดาเล็งเห็นความทุกข์ยากของมนุษย์ จึงอ้อนวอนให้พระแม่โพสพกลับคืนมา พร้อมกันนั้นก็สอนให้มนุษย์รู้จักนับถือข้าว รู้จักทำขวัญข้าวนิทานของชาวลื้อในภาคเหนือบางสำนวนเล่าว่า ในสมัยพระพุทธเจ้า นางขวัญข้าวถูกไล่จึงไปอยู่ถ้ำกับพวกครุฑนาค ต่อมาชาวเมืองอดข้าวจึงได้ทำพิธีเชิญพระแม่โพสพกลับเมือง

จากตำนานนิทานในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องพระแม่โพสพเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย ก่อนหันมารับนับถือพุทธศาสนา พระแม่โพสพแม้จะได้รับการนับถือเป็นอันมาก ศาลของพระนางที่มีชื่อเสียงที่สุด คือ ศาลพระแม่โพสพวัดศิริวัฒนาราม แขวงบางพรมเขตตลิ่งชัน หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ศาลแม่โพสพริมคลองบางพรม โดยมีประวัติว่า เมื่อกว่าร้อยปีมาแล้ว ตาเหล็งกับยายแฟงชาวบางพรมจะทำขนมจีน เลยแช่ข้าวสารเตรียมไว้ พอรุ่งเช้าข้าวกลับงอกเป็นต้นข้าว ทั้งสองเห็นว่าเป็นเหตุอัศจรรย์ เลยเอาต้นข้าวดังกล่าวไปผสมปั้นเป็นรูปแม่โพสพกลายเป็นที่เคารพนับถือบูชาของชาวนาบางพรมและผู้คนในละแวกใกล้เคียง โดยศาลเก่านั้นจะตั้งอยู่ตรงทางสี่แพร่ง บริเวณที่คลองบางพรมมาตัดกับคลองลัดตาเหนียวและคลองลัดมะยม ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๑-๒๕๒๒ คนต่างถิ่นมาขโมยเทวรูปใส่เรือไป จึงมีการรวบรวมศรัทธาสร้างพระแม่โพสพขึ้นใหม่ ปรากฏว่านอกจากจะได้เทวรูปองค์ใหม่แล้ว ยังมีเงินเหลือมากพอสมทบสร้างศาลพระแม่โพสพหลังใหม่ ซึ่งย้ายมาอยู่ในเขตวัดศิริวัฒนารามในปัจจุบันด้วย เพื่อจะได้ดูแลรักษาง่ายขึ้น ศาลพระแม่โพสพแห่งนี้ ยังนับเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ในพื้นที่ย่านบางพรมเคยเป็นแปลงนาข้าวขนาดใหญ่มาก่อนที่จะสิ้นสภาพไปในราวพ.ศ.๒๕๒๖ แต่แม้จะไม่มีการทำนาอีกแล้ว พระแม่โพสพก็ยังเป็นที่เคารพบูชาของชาวบางพรมจนทุกวันนี้ โดยทุกๆ ปี จะมีงานฉลองพระแม่โพสพ โดยกำหนดเดิมกำหนดจะตรงกับช่วงฤดูกาลที่ดินแตกระแหง เพราะมีเกร็ดอยู่ว่า ถ้าเชิญพระแม่โพสพออกมา ฝนก็จะตก ทำให้มีน้ำทำนาได้ข้าวดี

ในงานฉลองนี้ แต่ละบ้านจะเอาข้าวเปลือกมากองรวมกัน นิมนต์พระทั้งสี่วัดในละแวกนี้ คือวัดประดู่ วัดใหม่ วัดมะพร้าวเตี้ย และวัดโพธิ์มาสวดมนต์ แล้วทำบุญสมโภช ส่วนกองข้าวเปลือกขนาดมหึมาก็จะมีเจ้าของโรงสีชาวจีนแถบบางเชือกหนังมารับซื้อ เงินที่ได้ก็ถวายวัด หรือใช้ในการสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังเคยมีประเพณีอัญเชิญพระแม่โพสพแห่ไปตามคลองบางพรมถึงคลองชักพระ แล้วอัญเชิญขึ้นที่วัดแห่งหนึ่ง มีมหรสพสมโภชตลอดคืน พอรุ่งเช้าจึงอัญเชิญลงเรือแห่กลับตามคลองบางเชือกหนัง แล้วกลับมาขึ้นศาลชนวันงานพอดี แต่น่าเสียดายที่แม้ทางวัดจะเคยรื้อฟื้นประเพณีนี้ขึ้นมาในปี พ.ศ.๒๕๔๑ แต่ไม่มีการจัดแห่ทางเรืออีกแล้วในปัจจุบันชาวบางพรมรุ่นเก่า ๆ ยังจำได้ว่า พระแม่โพสพเคยมาประทับทรงอยู่บ่อย ๆ โดยระหว่างพิธีจะต้องมีแต่สาวพรหมจรรย์เท่านั้น และมีผู้สืบทอดการเป็นร่างทรงมาหลายรุ่น

จากที่กล่าวถึงตำนานข้าวผู้ศึกษาต้องการจะโยงข้อมูลให้เห็นว่าพระแม่โพสพได้เข้ามาสู่ความเชื่อตามที่กล่าวแล้ว และยังปรากฏพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับพระเครื่องด้วย จากประวัติการสร้างพระเครื่องของสมเด็จโตที่เคยน้ำข้าวและอาหารเหลือฉันมาทำเป็นวัตถุมงคลหล่อพิมพ์เป็นพระเครื่อง และได้แจกจ่ายให้ผู้เคารพนับถือได้นำไปกราบไหว้บูชา และพบอีกว่ามีพระเครื่องที่ตั้งชื่อว่าพระกระยาหารด้วย

๔.๕ ชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทย

การศึกษาถึงชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยนั้น ผู้ศึกษาจำแนกข้อมูลที่พบออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๔.๕.๑ ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิม

จากข้อมูลที่พยายามจะอธิบายให้เห็นว่า ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิมนั้น พยายามที่จะอธิบายการรับรู้ผ่านการประสานแนวคิดแนวเชื่อทั้งที่เหมือนกัน หรือตรงกันข้ามกัน แต่เข้ามาอยู่ด้วยกันจากแนวคิดแนวเชื่อที่กลมกลืนเป็นแนวคิดแนวเชื่อใหม่ ทั้งที่ข้อมูลดั้งเดิมเป็นแนวคิดแนวเชื่อจากต่างกำเนิดที่ต่างกัน การเทียบเคียงจากต้นกำเนิดของความเชื่อทางศาสนาหากพบว่าไม่ถูกปรับเปลี่ยน เพียงแต่ปรับให้เข้ากับความเชื่อทางศาสนาในท้องถิ่นนั้นได้ และในสังคมไทยก็มีลักษณะเช่นนี้ด้วย

การศึกษาความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิม สามารถจำแนกข้อมูลออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

๔.๕.๑.๑ ความซับซ้อนเรื่องไสยศาสตร์

จากการศึกษาถึงความซับซ้อนเรื่องไสยศาสตร์ที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่องในสังคมไทย พบว่า สิ่งที่ปรากฏซ่อนแฝงอยู่ในพระเครื่องเป็นข้อมูลที่น่าสนใจ และเป็นอีกหนึ่งคลังข้อมูลทางคติชนวิทยาที่มีเรื่องราวบันทึกผ่านสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ แสดงให้เห็นคติความเชื่อในสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทนศาสนาที่นับถือ ประกอบสร้างขึ้นจากฐานแนวคิดแนวเชื่อรวมถึงแบบแผนจารีตประเพณีปฏิบัติของผู้นับถือในสังคม ความเชื่อ แนวคิด ที่ถ่ายทอดผ่านสัญลักษณ์ เป็นข้อมูลสื่อความหมายที่สังคมร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงความพึงพอใจของผู้คนในสังคมเป็นสำนึกร่วมกันอย่างยาวนานและต่อเนื่อง และในเรื่องไสยศาสตร์ก็ปรากฏว่าเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นกับ

มนุษย์และเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลที่ปรากฏในธรรมชาติมนุษย์มีความเชื่อว่าเป็นผลจากการดลบันดาให้เกิดขึ้นจากอำนาจของสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอำนาจหรืออิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเหล่ามนุษย์ จึงเกิดแนวคิดการต่อรองกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเพื่อให้เกิดผลดีต่อชีวิตและความเป็นอยู่รวมถึงให้เกิดความสุขกับตนเองด้วย สิ่งที่เชื่อว่ามีอำนาจกับการต่อรองจึงปรากฏเป็นแนวทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับความเชื่อและศาสนาที่ตนเองเชื่ออยู่

ความเชื่อเป็นการยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ถึงแม้ว่าไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงหรือไม่อย่างไร แต่ในสังคมยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ ไม่จำเป็นต้องอาศัยเหตุผลหรือหลักการทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายกำกับ คนที่เชื่อในอำนาจพลังศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องก็เช่นกัน มีความเชื่อที่ยึดมั่นว่าพระเครื่องสามารถให้คุณให้โทษแก่ตนเองได้จริง เพราะอำนาจความเชื่อเหล่านี้เกิดขึ้นจากองค์ประกอบจากไสยศาสตร์ โชคลาง ของขลัง อำนาจลึกลับแฝง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นต้น ความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะฐานะที่เห็นด้วยคล้อยตาม ยอมรับ มั่นใจ ไว้วางใจ นับถือ พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ประกอบสร้างขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาที่หล่อหลอมฉาบทาจากพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นและต่อยอดด้วยเรื่องไสยศาสตร์เข้ามากำกับด้วย

ชื่อของพระเครื่องที่สะท้อนสิ่งซ่อนแฝงเรื่องของไสยศาสตร์เพราะว่า ดั้งเดิมสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องสิ่งลึกลับที่มีอยู่ว่ามีอำนาจบัลดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ การสร้างพระเครื่องและตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นแนวเชื่อเรื่องของไสยศาสตร์ เช่น พระขุนแผน พรายกุมาร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่สังคมไทยรับรู้ผ่านวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า ตัวละครที่ชื่อขุนแผนนั้นเด่นเรื่องของคุณไสย์ และในวรรณคดีขุนช้างขุนแผนมีการกล่าวถึงไสยศาสตร์มากที่สุด ถึงแม้ว่าการกล่าวถึงไสยศาสตร์จะเป็นความเกินจริง แต่ก็เป็นจินตนาการของมนุษย์ที่อ้างอิงจากเค้ามูลที่มีอยู่จริงในสังคม อย่างเช่นการนับถือพระเครื่องก็เป็นได้หลายศาสตร์ ถึงแม้จะเป็นสิ่งเดียวกันหรือเรื่องเดียวกัน เช่น ถ้าหากนับถือพระเครื่องเพราะว่าต้องการเป็นสิ่งเตือนสติให้นึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมคำสอนและพระสงฆ์ก็เรียกได้ว่าเป็นพุทธศาสตร์ แต่ถ้าหากนับถือพระเครื่องเพราะอาศัยอำนาจลักลับตามความเชื่อก็จัดเป็นไสยศาสตร์ ดังนั้นชื่อพระเครื่องที่สื่อความหมายถึงคุณไสย์ เช่น พระในกลุ่มของขุนแผน พระในกลุ่มของพรายกุมาร

๔.๕.๑.๒ ความซับซ้อนเรื่องวิทยาคม

ความซับซ้อนเรื่องวิทยาคมในสังคมไทย พบว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับคาถาอาคมหรือที่เรียกว่าวิทยาคมอยู่มาก ปรากฏว่ามีบทบาทอำนาจต่อระบบความเชื่อในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยสังคมไทยเป็นสังคมที่นับถือพราหมณ์มาก่อนและได้คาถามาจากลัทธิต่างๆ เมื่อพระพุทธศาสนารุ่งเรืองก็หันมานับถือพุทธ ต้องเข้าใจว่าคาถาย่อมส่งผลให้คุณประโยชน์และโทษมหันต์หากเกิดความเข้าใจผิดคลาดเคลื่อน ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมีการปรับโทษสำหรับผู้ไม่ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม กล่าวคือ ผู้ที่เชื่อเรื่องคาถาอาคม จะต้องมีธรรมเนียมปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เช่น ห้ามพูดคำหยาบคาย ห้ามด่าทำร้ายบุพการี ห้ามผิดประเวณี ห้ามลักทรัพย์ ห้ามรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่าหรือผู้ไม่มีทางสู้ ฯลฯ หากมีการละเมิดจากคำมั่นเดิมที่ได้ให้สัญญาไว้ก็เชื่อว่าทำให้วิทยาคมในคาถาอาคมนั้นเสื่อมถอยลงไปได้แนวคิดความเชื่อเรื่องคาถามีอิทธิพลมากในสังคมไทย

สืบเนื่องจากสังคมไทยได้รับอิทธิพลมาจากหลายลัทธิ และความเชื่อต่างๆ เช่น ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากอิทธิพล ๒ ปัจจัยใหญ่ คืออิทธิพลอำนาจใน(ตัวเอง) และความเชื่อจากอิทธิพลอำนาจภายนอกส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะความเชื่อหวังพึ่งอำนาจเหนือธรรมชาติ การดลบันดาลจากอำนาจภายนอกเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สิ่งเร้นลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งปัจจัยที่ ๒ จะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์มากที่สุด ทำให้เกิดการเรียนรู้คาถาเพื่อป้องกันตัว และใช้คาถาไม่เหมาะสมและถูกต้องจึงส่งผลกระทบโดยตรงทางด้านจิตใจ และความเชื่อเหล่านี้จึงมีการนำคาถาต่างๆ มาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพราะเชื่อว่าคาถามีอิทธิพล ศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่ง แต่ในปัจจุบันแตกต่างในอดีตมากเพราะมักจะนำคาถามาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นในทางผิดๆ เช่น การสวดมนต์อ้อนวอนให้โชคลาภ มากกว่าการทำงานที่ยึดอาชีพสุจริตจึงทำให้อิทธิพลความเสื่อมของคาถาแบบดั้งเดิมลดลงไป แต่บุคคลใดที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อิทธิพลของคาถาก็จะส่งผลให้เกิดความหลุดพ้นตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทได้ เช่น การดำเนินชีวิตด้วยความไม่หวาดกลัว เกิดความสุขทั้งทางกายและใจ และสามารถที่จะถ่ายทอดและเผยแผ่ให้ชนรุ่นหลังได้ปฏิบัติตามนำเอาคาถาที่ถูกต้องในหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมาใช้ได้และเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

ชื่อพระเครื่องกับความซับซ้อนเรื่องวิทยาคมจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดพลังศรัทธาหรือความเชื่อทางด้านจิตใจ มีคติความเชื่อว่าวิทยาคมย่อมมีอำนาจแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สามารถปกป้องภัยอันตรายได้ จึงพบว่าชื่อพระเครื่องที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องวิทยาคม เช่น พระคง พระรอด พระยอดขุนพล พระพุทธนิรโรคันตราย พระผงว่านอุดมโชค พระปิดตามหาอุตม์ พระเหรียญขันน้ำมนต์ พระเหรียญบาตรน้ำมนต์เจริญก้าวหน้า พระร่วงหลังลางปืน พระราหูอมจันทร์ พระเหรียญเมตตาหลวงปู่สิม พระพลังแผ่นดินหนึ่งในสยาม พระกริ่งชัยมงคล เป็นต้น จากชื่อเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องวิทยาคมที่มีพลังอำนาจได้

๔.๕.๑.๓ ความซับซ้อนเรื่องผีสางเทวดา

ความซับซ้อนเรื่องผีสางเทวดาในสังคมไทยพบว่า เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตมายาวนาน ความเชื่อที่เกี่ยวกับผีสางเทวดาแสดงออกให้เห็นได้ผ่านวัฒนธรรมประเพณีของสังคมไทย ซึ่งความเชื่อดังกล่าวมีข้อมูลให้เห็นได้ทั้งทั่วไปและในสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา ดังที่ ธวัช ปุณโณทก[๒๔] ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณในสังคมอีสาน และสามารถเชื่อมโยงให้เห็นข้อมูลในภาพรวมที่เกิดขึ้นในสังคมว่า ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณของสังคมไทยทุกภูมิภาคนั้นได้ผสมผสานกับพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน แต่เราอาจจะพอแยกให้เห็นว่าส่วนใดเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา และส่วนใดเป็นความเชื่อเรื่องภูตผี แต่อย่างไรก็ตามถ้าเป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Bhuddhism) นั้นจะแยกได้ยากมาก เพราะพิธีกรรมต่าง ๆ นั้นเป็นความเชื่อเรื่องภูตผีปะปนอยู่มาก ความเชื่อเรื่องภูตผีนั้นฝังแน่นอยู่กับคตินิยมของคนไทยอย่างเหนียวแน่นมาตั้งแต่สมัยอดีต แม้แต่ทางบ้านเมือง ยังมีราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อ เรื่องภูตผีอยู่ไม่น้อยในรอบปีหนึ่งๆ เช่นการเซ่นสรวงพระเสื้อเมือง พระทรงเมือง และหลักเมือง รวมทั้งพิธีสอบสวนคดีความสมัยอดีตโดยใช้พิธีลุยไฟ ดำน้ำ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของจำเลย ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวเป็นความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณทั้งสิ้น แม้แต่สมัยกรุงสุโขทัยซึ่งศาสนาพุทธกำลังเจริญรุ่งเรือง แต่การนับถือผีสางก็ยังนิยมกันอยู่ ความเชื่อเรื่องภูตผีในสังคมอีสานนั้นยังฝังแน่นอยู่ในวิถีประชาของสังคมในรอบศตวรรษที่ผ่านมา นั่น

[๒๔] ธวัช ปุณโณทก. (เว็บไซต์: http://www.silpathai.net), เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

คือ ก่อนที่จะได้พัฒนาแนวคิด ไปตามทัศนะของกระแสความคิดใหม่ ๆ แม้ว่าในปัจจุบันนี้ความเชื่อเรื่องภูตผีจะเจือจางลงไปมากก็ตาม แต่ในชนบทที่ห่างไกลยังมีพิธีกรรมเรื่องภูตผีในรอบปีอยู่ ความเชื่อเรื่องภูตผีที่สำคัญ ๆ ของอีสาน ซึ่งเป็นบ่อเกิดในพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ ผีแถน หรือผีฟ้าผีแถน ในความเชื่อของสังคมอีสานนั้น เชื่อว่าผีที่ยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลายนั้น คือ

๑) ผีแถน มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าเป็นผี นั่นคือผีแถนเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ให้แก่โลก คงปรากฏอยู่ในนิทานเรื่องขุนบรม และยังเชื่อว่ามนุษย์นั้น ติดต่อกับแถนได้ในสมัยก่อน เช่น อาจจะขอร้องให้พระยาแถนช่วยเหลือดับยุคเข็ญแก่มนุษยโลกได้ แต่ภายหลังพระยาแถนอดทนต่อความรำคาญของพวกมนุษย์ไม่ไหวจึงไม่ยอมให้ติดต่ออีก นอกจากนี้ชนชั้นผู้ปกครองมีเชื้อสายสืบมาจากพระยาแถนอีกด้วย ประเพณีวัฒนธรรมที่เกิดจากผีแถน เช่น การแห่บั้งไฟ ลำผีฟ้าผีแถน (รักษาโรค) ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวก็ไม่ได้แสดงให้เห็นชัดแจ้งว่าเป็นการเซ่นสรวงเพื่อแสดงความขอบคุณที่คุ้มครองเพทภัย หรือวิงวอนให้คุ้มครองเพทภัยแก่สังคมมากนัก แต่จากความเชื่อที่ติดค้างอยู่ในกระแสความคิดของปัจเจกบุคคลชาวอีสาน หรือการอ้างถึงพระยาแถนนั้น ดูเหมือนว่าสังคมอีสานเคารพเกรงกลัวพระยาแถน เหมือนเทพเจ้าสำคัญที่สุดในสังคมนั้น

๒) ผีปู่ตาวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ผีปู่ตา บางท้องที่เรียกว่าผีตาปู่ เป็นดวงวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง ไม่อาจจะกำหนดได้ว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษสายใด สกุลใด แต่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นวิญญาณบรรพบุรุษของชาวหมู่บ้านนั้นทุกคน ในชนบทอีสานทุกหมู่บ้านจะมีศาลปู่ตา (เรียกว่า ตูบปู่ตา) สร้างด้วยไม้ มุงหลังคา (หญ้าสังกะสี) ไม่ใหญ่มากนัก การตั้งตูบปู่ตาเป็นทำเลอยู่นอกหมู่บ้านไม่ไกลนัก (ไม่กำหนดทิศที่แน่นอน) มักจะยึดพื้นที่เป็นดอนน้ำท่วมไม่ถึง มีต้นไม้ใหญ่ๆ ขึ้นอยู่หนาแน่น (เพราะชาวบ้านไม่กล้าไปตัดไม้ในบริเวณนั้น) บางครั้งเรียกว่าดอนปู่ตา หรือดง ปู่ตง จากความเชื่อของชาวบ้าน เชื่อว่า “เจ้าปู่ (ผีปู่ตา) จะเป็นผู้คุ้มครองลูกบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากอันตราย และภัยพิบัติทั้งปวง วัวควายและสัตว์เลี้ยงทุกอย่างก็ถือว่าอยู่ในความคุ้มครองของเจ้าปู่ด้วย นอกจากนี้เจ้าปู่ยังแสดงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ให้ปรากฏ โดยวิธีบันดาลให้สิ่งต่างๆ เป็นไปตามความปรารถนาของผู้บนบาน (ในภาษาท้องถิ่นว่า-บา) เมื่อได้สิ่งที่ปรารถนาตามที่บาปู่ตาไว้แล้วชาวบ้านจะแก้บนหรือเรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า “เสียค่าคาย” ในการเสียค่าคายนี้อาจจะมาทำรวมในวันที่มีพิธีเลี้ยงผีปู่ตาประจำปี ของหมู่บ้านก็ได้ โดยปกติจะกำหนดในเดือน ๖ (วันกำหนด โดยชาวบ้าน) ฉะนั้น ผีปู่นั้นเป็นเสมือนที่พึ่งทางใจของชาวบ้านเมื่อได้รับความเดือดร้อน เช่น ของหาย เดินทางไกลไปรับ หรือเมื่อถูกเกณฑ์ทหาร ชาวบ้านจะไปบาผีปู่ตาที่ตูบ เพื่อวิงวอนให้เจ้าปู่ช่วยบันดาลให้สมกับความตั้งใจ ไม่เพียงแต่เท่านั้นชาวบ้านทุกคนยังเกรงกลัวต่ออิทธิฤทธิ์ของเจ้าปู่ ไม่มีใครที่จะดูแคลน หรือไม่ยำเกรง ฉะนั้น เรื่องเล่าที่แสดงถึงอิทธิฤทธิ์ของเจ้าปู่ยังคงจดจำและคิดอยู่ที่ปากชาวบ้านทุกคน เช่น คนรุ่นใหม่ไม่เชื่อไม่เคารพผีปู่ตา กล่าววาจาเชิงดูถูกดูแคลน มักจะมีอันเป็นไป เช่น ปวดท้อง เป็นไข้ หรือมีอาการเพ้อ จึงต้องไปหาหมอจ้ำ (เจ้าพิธีที่ติดต่อกับวิญญาณผีปู่ตา) เพื่อทำพิธีขอขมาผีปู่ตาอาการดังกล่าวจะหายไปทันที ฉะนั้นคนไม้ สัตว์ ในบริเวณดอนปู่ตาชาวบ้านจะไม่กล้าไปนำมาไว้ที่บ้าน เพราะเกรงว่าจะมีอันเป็นไป หรือที่เรียกว่า ขวง หรือเข็ดขวง

๓) ผีมเหสักข์หลักเมือง ผีมเหสักข์หลักเมือง บางครั้งเรียกว่า “ผีอาฮัก” (อารักษ์) มีลักษณะเช่นเดียวกับหลักเมืองของภาคกลาง ต่างแต่ว่าในภูมิภาคอีสานนั้นมิใช่จะมี

ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองในเมืองใหญ่ๆ เท่านั้น (ส่วนใหญ่หลักเมืองไม่ค่อยจะมี เพราะถูกห้ามหลังกบฏผีบ้า ผีบุญ สมัยรัชกาลที่ ๕) แต่ตามหมู่บ้านนั้นมีทุกหมู่บ้านเรียกว่า “หลักบ้าน” ซึ่งมักจะอยู่ในที่เด่นเห็นได้ชัด เช่น ทางสามแพร่งภายในหมู่บ้าน หรือบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน (แต่บางแห่งพบว่าอยู่บริเวณหน้าวัด แต่นอกเขตรั้ว) บริเวณใกล้หลักบ้านนั้นจะมีศาลากลางบ้านเป็นส่วนใหญ่ สำหรับใช้ในพิธีกรรมตอกหลักบ้านหลักเมือง หรือเรียกว่า บุญชำฮะ ในความเชื่อที่ว่าหมู่บ้านจะอยู่ได้ปกติสุขนั้นเพราะผีอาฮักคุ้มครอง ให้ความเที่ยงตรง สังคมจะอยู่สงบสุข ถ้าบ้านเมืองมีโจรผู้ร้ายชุกชุม เจ้านายวุ่นวายแย่งอำนาจเกิดการตีรันฟันแทงหรือผู้คนในหมู่ บ้านทะเลาะวิวาทกันอยู่เนืองๆ เชื่อว่าหลักบ้านไม่เที่ยงตรง คือ หลักบ้านมันเหงี่ยงมันหง่วย จะต้องทำพิธีตอกหลักบ้านหลักเมือง คือ ถอดหลักบ้านแล้วตอกหลักใหม่ให้เที่ยงตรง ในพิธีกรรมนี้จะนิมนต์พระภิกษุ มาสวดมนต์ (ชยันโต) ด้วยตามปกติแล้วถ้าไม่มีเหตุการณ์สำคัญอื่นๆ จะกระทำพิธีเซ่นสรวงหลักบ้านในเดือนเจ็ด เรียกว่า “บุญชำฮะ” ชาวบ้านจะพากันมาสร้างผาม (ปะรำพิธี) ที่บริเวณหลักบ้าน (ถ้ายังไม่มีศาลากลางบ้าน) นิมนต์พระภิกษุมาเจริญพระพุทธมนต์เย็น เช้าทำบุญถวายจังหัน ชาวบ้านทุกครัวเรือน จะนำดอกไม้ธูปเทียนอาหารมาร่วมพิธี พร้อมกับโอน้ำ ด้าย หรือมีอาการผิดปกติถ้าเป็นผู้ใหญ่ ฯลฯ ส่วนเหตุการณ์สำคัญๆ บังเกิดแก่เครือญาติเป็นหน้าที่ของทุกคนจะต้องมาที่บ้านต้นตระกูลเพื่อจุดธูปเทียนบอกกล่าวพ่อเชื่อแม่เชื่อ เช่นแต่งงาน บวชนาค ขึ้นบ้านใหม่ หรือไปค้าขายได้กำไร และมีเด็กเกิดในตระกูล ฯลฯ เป็นต้น

๔) ความเชื่อผีอื่น ๆ ความเชื่อเรื่องผีสางในภาคอีสานนั้นยังมีอีกจำนวนมาก และผีบางจำพวกไม่เคยที่จะให้คุณแก่มนุษย์เลย เช่น ผีโพง ผีกะ (ปอบ) ผีเป้า (ผีกระสือ) ชาวอีสานถือว่าเป็นผีชั้นเลว ชอบแต่ที่จะรังแกมนุษย์ จึงไม่มีพิธีกรรมเซ่นสรวงบวงพลี แก่ผีเหล่านี้ จึงไม่กล่าวถึง ส่วนผีเล็กๆ แต่สามารถให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ ที่น่าจะต้องกล่าวถึงได้อีก เช่นผีประจำไร่นา ช่วยให้ธัญพืชงอกงาม ไม่ถูกรบกวนจากศัตรูพืช หรือวิญญาณอื่นๆ เรียกว่า “ผีตาแฮก” การไหว้ผีตาแฮกจะกระทำกันทุกปีในราวเดือนหก คือเริ่มจะทำนา ชาวบ้านจะนำอาหารและไก่ต้ม ของหวานไปเลี้ยงผีตาแฮกที่ท้องนา และอธิษฐานให้พืชพันธุ์ดี เจริญงอกงามและฝนตกลงตามฤดูกาล ฯลฯ ผีที่น่าจะต้องกล่าวถึงอีกประเภทหนึ่ง คือ “ผีฟ้า” มีกลุ่มบุคคลบางกลุ่มที่นับถือ นัยว่าจะเป็นผีฟ้าผีแถนนั่นเอง ต่างแต่ว่าพวกคนทรงนับถือ และนำมาทำพิธีกรรมในกลุ่มของตนเรียกว่า “นางเทียม” ฉะนั้นจึงมักเรียกว่า “ผีฟ้า นางเทียมนั้นคือคนทรงนั่นเอง นางเทียมจะเชิญวิญญาณให้มาซูน (ประทับทรง) พวกลูกค้าจะขอร้องให้ช่วยขจัดปัดเป่า ความเดือดร้อน รวมทั้งทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ พวกผีฟ้านางเทียมก็คือการทรงเจ้าเข้าผีของภาคกลางนั่นเอง ครั้นเมื่อถึงพิธีเลี้ยงผีฟ้าประจำปี พวกนางเทียมต่างๆ จะมารวมกันที่บ้านที่พวกนางเทียมถือว่าเป็นครู กระทำพิธีเซ่นสรวงด้วยอาหาร เหล้ายาพวกนางเทียมจะอยู่ในอาการภวังค์ และร่ายรำตามทำนองแคนและกลอง ชาวบ้านที่เป็นสานุศิษย์ก็จะไปร่วมพิธีด้วย

จากที่ศึกษาตั้งข้อสังเกตได้ว่า แนวคิดเรื่องผีมีลักษณะแนวเชื่อเรื่องวิญญาณนิยมไม่ใช่เรื่องของความไร้เหตุผลหรือเป็นวัฒนธรรมของคนด้อยความเจริญ หากแต่เป็นเรื่องของการแสวงหาความรู้เชิงสัมพันธ์ว่ามนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมจะมีวิธีการอธิบายความเป็นไปในโลกผ่านโลกทัศน์ของตัวเองอย่างไร สังคมที่เชื่อว่ามีวิญญาณสิงอยู่ในธรรมชาตินั้น สรุปให้เห็นว่าสังคมนั้นกำลังมองธรรมชาติในฐานะบุคคล เพื่อที่จะทำให้มนุษย์จัดระเบียบความสัมพันธ์กับธรรมชาติในฐานะ

เป็นสิ่งมีชีวิต ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นการมองธรรมชาติว่ามีวิญญาณ แล้วสร้างระบบศีลธรรมประเภทหนึ่งที่มนุษย์คิดว่าตนเองมีอำนาจน้อยกว่าสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ แล้วมองเห็นธรรมชาติในฐานะผู้มีอำนาจดลบันดาลให้คุณและให้โทษต่อมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติภายใต้ลัทธิวิญญาณนิยมจึงมีลักษณะสอนให้มนุษย์รู้จักการเคารพบูชาธรรมชาติอีกด้วย โลกทัศน์ดังกล่าวนี้จะต่างไปจากวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่มองธรรมชาติในฐานะวัตถุที่มนุษย์สามารถเข้าไปควบคุมจัดการและนำมาใช้ประโยชน์ การมองลัทธิวิญญาณนิยมในฐานะเป็นวิธีการแสวงหาองค์ความรู้อาจช่วยให้เราเห็นประสบการณ์ทางศาสนาและความเชื่อที่ต่างไปจากทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคม การแยกคู่ตรงข้ามระหว่างโลกวิญญาณกับโลกวัตถุซึ่งปรากฏอยู่ในสังคมนำไปสู่ความรู้แบบเหตุผลนิยมที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ โดยมองมนุษย์เป็นผู้มีสติปัญญามองธรรมชาติเป็นวัตถุ จึงสะท้อนความรู้อีกแบบหนึ่งที่มิได้ใช้ระบบเหตุผลเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ หากแต่ใช้ความเชื่อความศรัทธาและเวทมนต์คาถาเป็นเครื่องมือสื่อสารกับวิญญาณ พฤติกรรมเชิงศาสนาและความเชื่อสะท้อนบุคลิกภาพของมนุษย์โดยมองว่ามนุษย์มีความเพ้อฝันหรือจินตนาการ ถึงอำนาจที่มีอยู่เหนือธรรมชาติ และปรารถนาที่จะสื่อสารกับสิ่งเหล่านั้นเพื่อขอความช่วยเหลือ โดยอาศัยไสยศาสตร์และเวทมนต์คาถาเป็นเครื่องมือที่จะติดต่อกับวิญญาณและเทพเจ้าได้

นอกจากนั้นข้อมูลของกรมศิลปากร[๒๕] ได้กล่าวถึงผีสางเทวดาไว้ว่า ผีไม่ได้หมายความถึง คนที่ตายไปแล้ว แต่หมายถึงผู้ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีฤทธิ์อำนาจอาจบันดาลอะไรให้ผิดไปจากปกติได้ ผีแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ผีที่ดี ที่ให้คุณไม่ให้ร้ายต่อใคร เว้นเสียแต่คนจะไปทำให้โกรธ ผีประเภทนี้ ได้แก่ ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ รุกขเทวดา เป็นต้น ส่วนอีกประเภท คือ ผีร้ายคอยให้ร้ายและซ้ำเติมมนุษย์อยู่เสมอ เช่น ผีปีศาจต่างๆ ในสมัยโบราณคนเราอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ การประกอบอาชีพก็อาศัยธรรมชาติขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ ซึ่งต้องประสบกับปรากฏการณ์ตามธรรมชาติอยู่เสมอๆ เช่น น้ำท่วม ลมพายุ ฝนแล้ง ฯลฯ ทำให้เกิดความเชื่อว่าในธรรมชาติเหล่านี้มีผีหรือเทวดาประจำอยู่และสามารถดลบันดาลสิ่งดีและสิ่งร้ายให้เกิดขึ้นได้ ดังนั้นในชีวิตประจำวันของคนในสมัยโบราณจะต้องมีประเพณีการยึดถือหรือการเซ่นสรวงผีสางเทวดาเสมอ เช่น ในบางท้องถิ่นที่เป็นช่องทางป่าหรือเป็นชะง่อนผา หรือคุ้งน้ำใหญ่เงียบสงัด หรือตามใต้ต้นไม้ใหญ่ๆ เช่น ต้นไทร ต้นโพธิ์ ต้นตะเคียน ต้นกร่าง ฯลฯ มักจะมีคนสร้างศาลไว้เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของเทวดาหรือผีที่รักษาที่เหล่านั้นด้วย เพื่อผู้คนสัญจรไปมากราบไหว้บูชาเพื่อสวัสดิภาพในการเดินทางและความมีสิริมงคลแก่ตนเอง บรรดาผีหรือเทวดาที่สิงสถิตอยู่ตามศาลเหล่านี้ ถ้าหากมีผู้ใดไม่เคารพยำเกรงจะดลบันดาลให้ได้รับอันตรายต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ยังมีผีหรือเทวดาที่อยู่ประจำรักษาหมู่บ้าน หรือรักษาบ้านที่เราเรียกว่าพระภูมิเจ้าที่ ซึ่งคนจะต้องจัดตั้งศาลไว้ให้ตามปากทางเข้าหมู่บ้าน หรือยกเป็นศาลตั้งไว้ในบริเวณบ้าน เมื่อมีงานอะไรก็เซ่นไหว้เพื่อให้งานที่จะทำบรรลุเป้าหมายอย่างราบรื่นสะดวกไม่มีอุปสรรค นอกจากผีประจำหมู่บ้านแล้ว เมืองต่างๆ ยังมีผีหรือเทวดาประจำรักษาเมืองด้วย เมืองที่สำคัญๆ มักจะสร้างศาลหลักเมืองให้เป็นที่สถิตของเทวดารักษาเมืองเหล่านี้ ยิ่งกว่านั้นในการที่มีงานสำคัญๆ หรือประเพณีสำคัญๆ ก็ต้องมีการเซ่นสรวงหรือบวงสรวง ที่จริงในชีวิตประจำวันของคนไทยมีการเกี่ยวข้องกับผีสางเทวดามาตั้งแต่แรกเกิด คือ ในประเพณีการเกิด ถือกันว่าในระหว่างที่สตรีตั้งครรภ์นั้นจะต้องเสี่ยงอันตรายต่างๆ ทำให้ใจคอไม่สบาย ขวัญไม่ดี ต้องหาของป้องกัน เช่น แขวนตะกรุด พิสมร เป็นต้น เมื่อ

---

[๒๕] ศิลปากร, กรม. (เว็บไซต์: http://www.silpathai.net), เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

คลอดแล้วบนเรือนต้องมีผ้ายันต์ สายสิญจน์ ใบหนาดเสียบไว้ ส่วนใต้ถุนเรือนจะต้องนำหนามพุทรา หนามมะขามเทศหรือหนามไผ่มาสะไว้ เพื่อป้องกันผีมารบกวน ก่อนที่สตรีคลอดลูกจะเข้าอยู่ไฟ ต้องเซ่นไหว้แม่ก้อนเส้าเตาไฟซึ่งถือว่าเป็นเทวดารักษาเตาไฟเสียก่อน ประเพณีการนับถือผีบรรพบุรุษ ส่วนใหญ่จะมีนับถือกันในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมากเป็นบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว เช่น บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เรียกรวมกันว่า ผี ปู่ย่า (ทางภาคเหนือ) หรือ ผีตายาย (ทางภาคอีสาน) ส่วนในภาคกลางเรียกผีปู่ย่าตายายหรือผีบรรพบุรุษ เมื่อบุตรหลานผู้ใดแต่งงานจะต้องมีการจัดหาผ้าไหว้ คือ ผ้าขาว ๑ สำรับ และอาหารคาวหวานอย่างละสำรับเพื่อใช้ไหว้ผีบรรพบุรุษด้วย ในจังหวัดภาคเหนือ ถ้าหนุ่มสาวคู่ใดทำผิดประเพณี เช่น จับมือถือแขนกันหรือลักลอบได้เสียกันก่อนที่จะทำพิธีแต่งงาน ถือว่าผิดผีต้องทำการขอขมาต่อผีปู่ย่าตามประเพณี เรียกว่า “เสียผี” ฝ่ายชายจะต้องเสียค่าไหว้ผีตามแต่ทางฝ่ายหญิงจะเรียกร้อง ในประเพณีการปลูกบ้านสร้างเรือนก็แสดงออกถึงการนับถือผีสางเทวดาอย่างเห็นได้ชัดคือ การเข้าป่าหาไม้มาปลูกบ้าน จะต้องหาไม้มาจากป่าเดียวกัน เพราะถ้าหากเอาไม้ต่างป่ามาจะทำให้นางไม้ที่ประจำอยู่ตามต้นไม้ที่นำมาปลูกบ้านเกิดทะเลาะวิวาทกันทำให้ผู้เป็นเจ้าของบ้านอยู่ไม่เป็นสุข หรือการเลือกไม้ต้องไม่เลือกไม้ตะเคียนมาทำบ้านเพราะเชื่อกันว่าในไม้ตะเคียนมีนางไม้ที่เรียกว่า นางตะเคียนสิงอยู่ เมื่อนำมาทำบ้านเรือนนางตะเคียนจะให้โทษแก่เจ้าของบ้าน นอกจากนี้ยังมีพิธีทำบัตรพลีโดยการปลูกศาลเพียงตา ตั้งสังเวยกรุงพาลีพระภูมิเจ้าที่เทวดาต่างๆ ที่เชื่อกันว่าเป็นเจ้าที่เจ้าทางในที่ที่จะปลูกเรือน เพื่อเป็นการแสดงคารวะและบอกเล่าเก้าสิบให้เจ้าที่เจ้าทางได้รู้ก่อน และที่หัวเสาเอก จะมีผ้ายันต์ปิดทับเอาไว้ด้วยเพื่อป้องกันภูตผีปีศาจและเสนียดจัญไร และมีการทำขวัญเสาเรียกขวัญพญาไม้ที่นำมาทำเสาเอกให้มาอยู่ที่เสาเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของเรือน ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนทางความเชื่อเกี่ยวกับผีสางเทวดาที่ปรากฏในสังคมไทยทั้งสิ้น ชื่อพระเครื่องที่ปรากฏสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา เช่น เหรียญท้าวเวสสุวัณ พระเหรียญจตุรพักตรพรหมา เหรียญพลายกุมาร เป็นต้น

๔.๕.๑.๔ ความซับซ้อนเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

จากข้อมูลที่ศึกษาความซับซ้อนเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในสังคมไทยครั้งนี้ ต้องการตรวจสอบองค์ความรู้และแนวคิดทฤษฎีทางมานุษยวิทยาในการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติ ผี และวิญญาณโดยชี้ให้เห็นว่านักมานุษยวิทยาไทยอธิบายความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในภายใต้กระบวนทัศน์ โครงสร้างหน้าที่ ซึ่งยังมองความเชื่อในฐานะเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ชุมชนอยู่ในกฎระเบียบและเสถียรภาพ ในขณะที่แนวคิดทฤษฎีทางมานุษยวิทยาในระดับสากลได้ข้ามพ้นไปสู่การวิเคราะห์ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สัมพันธ์กับอำนาจและความรู้ที่มนุษย์นำมาต่อรองเพื่อสร้างตัวตนทางสังคม อธิบายได้ว่าความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางสังคมเพราะความเชื่อได้สร้างและรักษากฎระเบียบในสังคมได้ หากใครฝ่าฝนกฎระเบียบก็จะถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ ในขณะที่ผู้ที่ทำตามกฎระเบียบจะมีชีวิตที่มั่นคงและเป็นสุข ทั้งนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เปรียบเสมือนตัวชี้วัดความสามัคคีและการพึ่งพาอาศัยกัน นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ[๒๖] ได้ศึกษาแนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย สรุปได้ว่า การศึกษาทางมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายใต้

---

[๒๖] นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. **แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย.** (วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ; ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๔๗, มกราคม-เมษายน. ๒๕๖๐), หน้า ๑๗๓-๑๙๗.

แนวคิดและกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกัน ๖ แบบ คือ ๑) กระบวนทัศน์หน้าที่นิยม อธิบายว่า หน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถูกแบ่งเป็นสองด้าน คือ ด้านที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์และด้านที่ควบคุมกฎระเบียบทางสังคม แต่หน้าที่นั้นอาจส่งผลในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่มนุษย์คาดหวังก็ได้ หน้าที่จึงไม่เป็นไปตามสิ่งที่ต้องการเสมอไป ๒) กระบวนทัศน์จิตวิเคราะห์ อธิบายว่า พฤติกรรมจากความเชื่อสะท้อนบุคลิกภาพของมนุษย์ เพราะด้วยเหตุว่ามนุษย์มีจินตนาการปรารถนาที่จะสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงมีค่านิยมกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กระบวนทัศน์จิตวิเคราะห์ทำให้เห็นว่ามนุษย์มองอำนาจเหนือธรรมชาติในฐานะสิ่งปลดเปลื้องความคับข้องใจ ความกลัว และความไม่สบายใจให้หมดไป ๓) กระบวนทัศน์โครงสร้างนิยม อธิบายว่า สิ่งที่เป็นระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคมเกิดขึ้นจากการสนองตอบอารมณ์ความรู้สึกประกอบด้วยความคิด การกระทำ และการแสดงออก ๔) กระบวนทัศน์สัญลักษณ์นิยม อธิบายได้ว่า วัตถุหรือการปฏิบัติทางความเชื่อและศาสนาเป็นระบบของสัญลักษณ์ที่มีความหมายแฝงอยู่ ซึ่งมนุษย์จะใช้สัญลักษณ์บ่งบอกถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความปรารถนา และแรงบันดาลใจ ระบบสัญลักษณ์จึงเป็นการสร้างความหมายที่ซับซ้อน ฉะนั้นสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงอธิบายถึงการสร้างความหมายของมนุษย์ในโลก ๕) กระบวนทัศน์นิเวศน์วัฒนธรรม อธิบายได้ว่าการศึกษาถึงความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จำเป็นต้องศึกษาเชิงเปรียบเทียบ เพราะจะทำให้เห็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ในแต่ละเขตนิเวศน์ เพราะจะมีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อในวิถีชีวิต กระบวนทัศน์นิเวศน์วัฒนธรรมจึงถูกนิยามให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละสังคม และ ๖) กระบวนทัศน์อำนาจ/ความรู้ อธิบายได้ว่า มนุษย์ในโลกพยายามอธิบายการมีชีวิตและการอยู่ในโลกด้วยการสร้างความจริงข องแต่ละวัฒนธรรม การกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ใช่ความไร้เหตุผล แต่เป็นเรื่องที่สะท้อนอำนาจและความรู้ของสังคม

การศึกษาถึงความซับซ้อนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย สรุปได้ว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอยู่ในหลายกลุ่มซึ่งมีความสลับซับซ้อนหรือซ่อนแฝงอยู่ในสังคม เป็นต้นว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นพระเครื่อง พระสงฆ์เกจิอาจารย์ และอาจรวมถึงศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ ศาลปู่ตา ศาลเจ้า ศาลหลักเมือง เป็นต้น ดังนั้นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะต้องอธิบายถึงความสัมพันธ์ทางความเชื่อในสังคมไทยว่ามีอย่างไร และที่ปรากฏในพระเครื่องนั้นพบว่า มีความสัมพันธ์ด้านความเชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้เป็นเจ้าของคอบครองได้แสดงออกด้วยความเคารพผ่านพฤติกรรมการกราบไหว้บูชาเพราะถือว่าพระเครื่องเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ เซียนเก่ง ภควัท[๒๗] ได้กล่าวว่า พระเครื่องคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่โบราณสร้างไว้เป็นเครื่องบูชา และเป็นเครื่องเตือนสติให้ทำความดี นอกจากนี้ยังช่วยเหลือสนับสนุนผู้ที่บูชาให้พ้นเคราะห์กรรม หากเคราะห์ร้ายก็กลับกลายให้เบาลง ยุคปัจจุบันถึงแม้จะมีเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทอย่างมาก แต่ความเชื่อความศรัทธาต่อพระเครื่องก็ยังมีอยู่ยั้งยืนยง และยังคงต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสาย พระเครื่องอันทรงพุทธคุณก็ได้รับความสนใจจากบุคคลต่าง ๆ หลายหลากอาชีพ ทั้งสังคมคนไทยและต่างประเทศอีกด้วย ทำให้แวดวงของสังคมพระเครื่องเกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปด้วย ส่วนประลอง เรืองฤทธิ์[๒๘] ได้แสดงแนวคิดเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ว่า

---

[๒๗] เซียนเก่ง ภควัท, **เล่นพระง่าย ๆ เข้าใจได้ด้วยตนเอง,** หน้า ๑๐-๑๑.

[๒๘] ประลอง เรืองฤทธิ์, **บูชาพระเครื่องให้ถูกวิธี เพื่อความมั่งมี คงกระพัน,** หน้า ๗-๙.

บรรดาพระเครื่องและวัตถุมงคลทั้งในอดีตและปัจจุบันล้วนแล้วมีความศักดิ์สิทธิ์ มีพุทธคุณครบเครื่อง เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้บูชามานับไม่ถ้วน อย่างเช่น พระเครื่องของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) แห่งวัดระฆังโฆสิตาราม มีผู้เคารพนับถืออยากได้มากที่สุด หรือพระเครื่องของหลวงปู่ทวด หลวงพ่อเงิน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พระเครื่องจะมีอานุภาพศักดิ์สิทธิ์ตามเจตนาของผู้สร้างจะต้องมีสิ่งประกอบเหล่านี้ คือ ๑) มีศีลบริสุทธิ์ไม่ด่างพร้อยแม้แต่น้อย เป็นพื้นฐานแรกของความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ๒) มีจิตที่บริสุทธิ์สะอาดผ่องใส มีพื้นฐานจากการทำกรรมฐาน ๔๐ วิธี ซึ่งเป็นอุบายชำระล้างจิตให้บริสุทธิ์ และ ๓) มีกรรมบริสุทธิ์ ประกอบไปด้วยไม่มีความโลภโกรธหลง ตั้งใจทำด้วยอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่ผู้ตกทุกข์เดือดเนื้อร้อนใจ ให้เขาเหล่านั้นยึดเหนี่ยวเพื่อเกิดสุขและปลอดภัย มณี พยอมยงค์[๒๙] ได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ สิ่งที่มนุษย์ได้พบเห็นและสัมผัสทางใดทางหนึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความเชื่อ ต่อมาได้รับการเพาะเชื้อต่อด้วยการเสริมแต่ง ความเชื่อเกิดขึ้นจากความไม่รู้ แต่เมื่อประสบพบเหตุการณ์ทางธรรมชาติก็เกิดความคิดว่า ต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังเป็นผู้มีอำนาจบังคับ จึงพากันสร้างสิ่งที่เป็นที่พึ่งเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผ่อนคลาย มีเมตตากรุณา ไม่ทำร้าย และบันดาลความสุขมาให้ เมื่อแรกเป็นขนบธรรมเนียม ภายหลังเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้น โดยเฉพาะวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อในสิ่งลึกลับมีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา สามารถบันดาลให้เกิดเหตุต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ คนไทยเชื่อในอำนาจสิ่งเหล่านี้มาก

แต่เป็นที่น่าสังเกตและอธิบายได้ว่า ในสังคมไทยให้ความสำคัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และยกสิ่งต่าง ๆ ในสิ่งคมให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากมาย จนต้องทำความเข้าใจและรับรู้ถึงบริบทของแต่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดสำคัญมากน้อย เพราะว่าแต่ละสังคมวัฒนธรรมจะให้ความเชื่อและให้ความสำคัญกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แตกต่างกันออกไป เหมือนที่กล่าวไว้ในนิเวศน์ทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม การตีความหมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องอาศัยองค์ประกอบจากสังคมนั้น ๆ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงสลับซับซ้อนที่ต้องทำความเข้าใจ เช่น เหรียญรุ่นแช่น้ำมนต์ เหรียญราหูอมจันทร์

๔.๕.๑.๕ ความซับซ้อนศาสนา

ความซับซ้อนเรื่องของศาสนาในสังคมไทย พบว่า จากข้อมูลที่มีผู้ศึกษาและสรุปเป็นภาพรวมอธิบายได้ว่า ในสังคมไทยมีการเปิดกว้างยอมรับนับถือในสิ่งที่เข้ามาใหม่และปรับให้เข้ากับสิ่งที่มีอยู่เดิม ความซับซ้อนของการนับถือศาสนาของคนไทย โดยจะพิจารณาจากข้อมูลที่เป็นศิลปะ สถาปัตยกรรม พิธีกรรม และพฤติกรรมของผู้คน ในความเป็นจริง สิ่งที่น่าสนใจก็คือความซับซ้อนทางศาสนาที่ประกอบด้วย ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู และความเชื่อดั้งเดิมที่รวมอยู่ด้วยกันเราจะพบว่าความคิดทางจักรวาลวิทยาที่มีรากฐานมาจากศาสนาพุทธ และฮินดูได้เป็นตัวกำหนดศิลปะและรูปแบบของโครงสร้างของสถาปัตยกรรม ในส่วนของพิธีกรรมนั้น ก็สามารถพบเห็นศาสนาทั้งสามแบบอยู่ด้วยกัน และผสมผสานกันในบางพิธีกรรมด้วยส่วนพฤติกรรมของผู้คนนั้นเราสามารถสังเกตเห็นกิจกรรมทางพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ผู้คนมาไหว้พระแก้วมรกต และมาทำบุญกันในวันพระ แต่กระนั้นเราก็อาจมองได้ว่าพฤติกรรมของผู้คนที่มากราบไหว้บูชาพระยังมีการขอพร บนบานศาล

---

[๒๙] มณี พะยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ใน “ชุดไทยศึกษา เล่ม ๑”,** หน้า ๖๖-๑๒๒.

กล่าว และเสี่ยงทายเสี่ยงโชคในพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย ปฐม หงษ์สุวรรณ[๓๐] ได้วิจัยเรื่อง ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม ได้มองโครงสร้างความเชื่อแต่ละระบบว่ามีความผสมกลมกลืนกันอย่างไร และได้อธิบายว่า การประสานและอยู่ร่วมกันของความเชื่อและศาสนามีหลากหลาย แม้ว่าจะนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีลักษณะศาสนาที่ผสมผสานกันอยู่ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมคือผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา จึงจัดแบ่งความเชื่อเป็น ๓ ระบบ และความเชื่อทั้ง ๓ ระบบมีความเชื่อมีเป้าหมายหรือจุดเน้นแตกต่างกัน คือ พุทธศาสนาเน้นนิพพาน พราหมณ์กล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญ โหราศาสตร์ และเทพเทวา ส่วนผีมีความเชื่อว่าให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตในทางโลก และคติความเชื่อเรื่องพระธาตุเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญและปรากฏในบริบทของสังคมพุทธศาสนา

จากสภาพจริงในสังคมไทยปัจจุบันพบว่า เรื่องของความเชื่อและศาสนารวมถึงลัทธิต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีความหลากหลายซับซ้อน แต่ด้วยสังคมไทยที่มีพื้นฐานทางความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมเกิดจากความเชื่อเรื่องอำนาจลึกลับที่มีอยู่ธรรมชาติ เริ่มจากเรื่องผีที่มีบริบททางสังคมไทยที่รับรู้ว่าเป็นกลุ่มของสิ่งที่ไม่มีตัวตน นั้นหมายถึงว่าความเชื่อเรื่องผีเรื่องเดียวแต่มีความซับซ้อนที่สื่อความหมายสะท้อนถึงเหล่าวิญญาณทั้งหลายตามความเชื่อ ตัวอย่างเช่น ผีตามความเชื่อว่าอยู่ตามป่าก็เรียกว่าผีป่า ผีที่อยู่ตามภูเขาก็เรียกว่าผีภูเขา ผีที่อยู่ตามท้องทุ่งก็เรียกว่าผีตาแฮกหรือผีไร่ผีนา ผีที่อยู่ตามบ้านก็เรียกว่าผีบ้านผีเรือน เป็นต้น จากที่ศึกษาจึงตั้งข้อสังเกตได้ว่า เพียงความเชื่อดั้งเดิมที่อธิบายความเชื่อเรื่องผีก็มีจำนวนมากมายอยู่ทุกที่ในสังคม การตีความหมายกับความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทยจึงได้แตกประเด็นให้เห็นแนวทางหาความรู้อย่างกว้างขวาง กล่าวได้ว่ามีความซับซ้อนซ่อนแฝงอย่างมากมาย เมื่อมีผีสิ่งที่ตามอีกคือความเชื่อเรื่องหมอผี ซึ่งหมอผีนี้มีหน้าที่ในการสื่อกับผีด้วยการเข้าไปใช้อำนาจให้ผีปฏิบัติตาม และพบว่าในสังคมไทยมีหมอผีที่ปฏิบัติหน้าที่เพื่อรับใช้ให้สังคมได้พึ่งพาตามความเชื่อ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนที่ปรากฏมีจริงในสังคมไทย

นอกจากเรื่องผีแล้วยังเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศาสนาที่ปรากฏว่าในสังคมไทยดั้งเดิมนั้นนับถือศาสนาหลักอยู่ ๒ ศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เข้ามาสู่การยอมรับนับถือในสังคมไทยเป็นศาสนาแรก จะพบว่าวิถีชีวิตของสังคมไทยได้เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาก่อน จึงปรากฏร่องรอยหลักฐานของศาสนาเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น ปราสาทหิน วัตถุรูปเคารพ ศาสนสถาน เป็นต้น ส่วนนามธรรม เช่น พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น หากกล่าวถึงในเชิงอธิบายข้อมูลดังกล่าว พบว่า มีความสลับซับซ้อนซ่อนแฝงอยู่มาก และสังคมไทยต่างก็ให้ความเคารพนับถือมายาวนานและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ครั้นต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาแพร่กระจายขยายเขตพื้นที่ทางความเชื่อมาสู่ประเทศไทยในภายหลัง ขณะนั้นสังคมไทยให้ความเชื่อเรื่องของผีและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธศาสนาเข้ามาทีหลัง แต่คนในสังคมไทยก็ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเข้ามาเพิ่มอีกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้แทนที่จะปะทะช่วงชิงพื้นที่ทางความเชื่อระหว่างความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมกับความเชื่อและศาสนาใหม่ แต่กลับผสมผสานกลมกลืนกัน

---

[๓๐] ปฐม หงส์สุวรรณ, **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม,** หน้า ๒๙.

อย่างลงตัวและมีทิศทางความเชื่อร่วมกันอย่างเห็นได้ชัด ผีพราหมณ์พุทธจึงมีบทบาทหน้าที่ทางความเชื่อร่วมกันเพื่อหล่อหลอมสังคมไทยให้มีศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่สอดคล้องจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อและศาสนานอกจากที่กล่าวแล้ว ผู้ศึกษายังพบข้อมูลที่อมรา พงศาพิชญ์[๓๑] ได้แสดงมุมมองเรื่องดังกล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ในชั้นเดิมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ในประเทศจีนก็มีลัทธิเต๋า ขงจื้อ รวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ ซึ่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่และผลที่ได้รับ คือ คนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะรวม ดังนี้

๑) ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ได้กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม

๒) ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม

๓) ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็เป็นพื้นที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายเข้ามา ครั้งนั้นมีชื่อเรียกพื้นที่นี้ว่าสุวรรณภูมิ มีการแบ่งเขตดินแดนออกเป็นอาณาจักรต่าง ๆ เช่น อาณาจักรจัมปา อาณาจักรเจนละ อาณาจักรทวาราวดี อาณาจักรศรีเกษตร อาณาจักรล้านนา และแต่ละอาณาจักรก็มีพราหมณ์จากประเทศอินเดียเข้ามาอาศัยรวมอยู่ด้วย พราหมณ์บางคนได้แต่งงานกับเจ้าหญิงของอาณาจักร และได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารอาณาจักรไปด้วย ในขณะที่พราหมณ์บางพวกมีวิชาความรู้ทางโหราศาสตร์ ได้ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของเจ้าผู้ปกครองอาณาจักร มีผลทำให้เป็นผู้มีอิทธิพลในการบริหารเผยแผ่พิธีกรรมความเชื่อของศาสนาพราหมณ์อย่างเต็มที่ และพราหมณ์เหล่านี้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมอีกด้วย เป็นผลให้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ได้แผ่กระจายเข้าในสังคมผู้นับถือพระพุทธศาสนาอีกระลอก และมีอิทธิพลให้เห็นอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน พิธีกรรมเป็นส่วนประกอบของศาสนาซึ่งประชาชนให้ความสนใจ และพยายามปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด จนประชาชนเข้าใจและรับรู้ว่าพิธีกรรมทางศาสนาคือตัวศาสนา ในระยะหลังมีการแบ่งศาสนาพุทธ พราหมณ์ และการเชื่อในผีสางเทวดาออกจากกัน แต่ส่วนใหญ่ของสังคมมีความเชื่อว่าพราหมณ์ผีสางเทวดาเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา ด้วยว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างศาสนามีมาตั้งแต่อดีต ทำให้เกิดการผสมระหว่างพิธีกรรมของหลายศาสนาเข้าด้วยกัน เป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงสมมติฐานสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ย่อมเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปด้วย ทั้งด้านสัญลักษณ์ พิธีกรรม กลุ่มศาสนา และอิทธิพลที่มีต่อสังคม เปรียบเทียบให้เห็นข้อเหมือนและข้อแตกต่างของความเชื่อและศาสนา ดังนี้

๑) สมัยล้าหลัง มีสัญลักษณ์อาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์หรือพืช สิ่งศักดิ์สิทธิ์คืออะไรก็ได้ และในพิธีกรรมทุกคนมีส่วนร่วมโดยไม่ได้แยกแยะผู้ประกอบพิธีกับผู้ร่วมพิธี ที่สำคัญพิธีกรรมมีบทบาทในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม

---

[๓๑] อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา,** หน้า ๔๕-๕๐.

๒) สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีความเชื่อทางศาสนาที่เด่นชัดขึ้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีสัญลักษณ์ใกล้เคียงมนุษย์ พิธีกรรมมีการแยกระหว่างผู้ประกอบกับผู้ร่วม ผู้ประกอบพิธีมีฐานะเป็นคนกลางเพื่อติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๓) สมัยประวัติศาสตร์ มีความเชื่อเรื่องของชาตินี้ชาติหน้า และมนุษย์สามารถหลุดพ้นจากบาป การใช้ชีวิตในชาติหน้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ผู้ทรงไว้ซึ่งความดี เป็นอรหันต์ พิธีกรรมมุ่งเน้นการหลุดพ้น

๔) ก่อนสมัยใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงและอาจปฏิรูปความเชื่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระบบสัญลักษณ์ไม่ได้เน้นที่ความศักดิ์สิทธิ์เท่ากับเน้นเรื่องอัตตาหรือตัวตนของมนุษย์ พิธีกรรมลดความสำคัญลง แต่ความเชื่อของบุคคลสำคัญกว่าการกระทำหรือการประกอบพิธีกรรม องค์กรทางศาสนากลายเป็นกลุ่มก้อนเล็ก ๆ สมาชิกของกลุ่มเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจหรือสมัครเป็นสมาชิก ในสังคมก็มีองค์กรหรือกลไกอื่นเข้ามาทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของสังคมแทนศาสนา

๕) สมัยใหม่ เน้นในตัวบุคคลมากกว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มนุษย์ต้องรับผิดชอบตนเอง หวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้ พิธีกรรมไม่มีความหมาย มนุษย์ตกอยู่ในภาวะศึกษาค้นคว้าตัวเอง กลุ่มสมาชิกสมัครใจเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ในสมัยใหม่นี้เน้นอิสรภาพและเสรีภาพ

จากการศึกษาถึงความสลับซับซ้อนทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ ยังพบอีกว่า มีลัทธิศาสนาที่แพร่กระจายเข้ามาพร้อมกับกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย เช่น กลุ่มชาวจีน ชาวเวียดนาม ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่ประเทศไทย โดยเฉพาะในสังคมเมือง และปรากฏว่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การเข้ามาของกลุ่มคนดังกล่าวก็ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อและศาสนาเดิมของกลุ่มด้วยการแสดงออกทางวัฒนธรรมประเพณีของตน เช่น วันตรุษจีนหรือสารทจีน วันเช็งเม้ง วันไหว้เจ้า เป็นต้น นอกจากนั้นยังปรากฏการนับถือผีสางเทวดาเทพเจ้าและพระโพธิสัตว์ มีการสร้างศาลจีนเพื่อประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ มีการสร้างศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ หรือมีการนับถือหยิน-หยาง เหล่านี้ล้วนแสดงออกให้เห็นว่ามีความเชื่อและศาสนาที่สลับซับซ้อนเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อและศาสนาที่มีอยู่ก่อนแล้ว

ข้อมูลที่ศึกษาความสลับซับซ้อนทางความเชื่อและศาสนาได้สะท้อนผ่านการตั้งชื่อพระเครื่อง เช่น การตั้งชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีสางเทวดาคือเหรียญพรายกุมาร หลวงปู่สรวงเทวดาเล่นดิน หลวงปู่คูณเทพเจ้าแห่งที่ราบสูง การตั้งชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูคือเหรียญพรหมสี่หน้า เหรียญราหูอมจันทร์ การตั้งชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธคือเหรียญพุทธโสธร เหรียญพุทธชินราช เหรียญพระศาสดา การตั้งชื่อที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวจีนคือเหรียญเจ้าสัว นอกจากนั้นยังมีความซับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ของท้องถิ่นที่มาเกี่ยวข้องกับชื่อพระเครื่อง เช่น ทางภาคใต้จะใช้สรรพนามเรียกพระสงฆ์ที่สังคมให้ความเคารพว่าพ่อท่าน เช่น เหรียญพ่อท่านคล้าย เหรียญพ่อท่านเขียว ทางภาคเหนือจะใช้สรรพนามเรียกพระสงฆ์ที่สังคมให้ความเคารพว่าคูบา เช่น เหรียญคูบาศรีวิชัย ส่วนในภาคกลางและภาคอีสานจะนิยมใช้คำสรรนามเรียกเครือญาติมาใช้เรียก เช่น หลวงพ่อ หลวงปู่ แต่ไม่ปรากฏว่ามีชื่อเรียกหลวงตาในกลุ่มพระเครื่อง สันนิษฐานว่าความหมายของสรรพนามที่ใช้เรียกหลวงตาอาจสื่อถึงพระสงฆ์ที่เมื่อครั้งเป็นฆราวาสเคยมีภรรยามีลูกมาแล้ว และมาอุปสมบทเมื่อมีอายุมาก

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชื่อพระเครื่องจะเป็นสื่อสัญลักษณ์ให้รับรู้ได้ว่า เป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา แต่ในความสลับซับซ้อนซ่อนแฝงเรื่องของความเชื่อและศาสนาปรากฏให้เห็นว่าเป็นคลังข้อมูลที่ถูกบันทึกผ่านประวัติ ที่มาและความหมายทางวัฒนธรรมของความเชื่อทางสังคมไทย และยังพบอีกว่ามีการพัฒนาการด้านความเชื่อและศาสนาแบบไร้พรมแดนอีกด้วย กล่าวคือมีการยอมรับนับถือในกระแสนิยมผ่านทางสังคมอย่างหลากหลาย อย่างเช่นกระแสของพญานาคที่แต่ก่อนมีปรากฏพบในชุมชนแถบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งก็ปรากฏผ่านเรื่องเล่าของตำนานปรัมปราและประกอบสร้างพิธีกรรมเกี่ยวกับพญานาคขึ้นรองรับความเชื่อของชุมชนแถบลุ่มน้ำโขงและมีความเชื่อที่สับซับซ้อนซ่อนแฝงอีกด้วย ความเชื่อเรื่องของพญานาคยังได้กระจายพื้นที่ออกสู่ชุมชนอื่นอื่นด้วย ซึ่งหากกล่าวไปแล้วก็พบว่าสอดคล้องกับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และพุทธด้วย ดังเช่นปรากฏในรูปสัญลักษณ์นาคที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพุทธประวัติและรูปสัญลักษณ์ที่มีนาคในฐานะสัตว์ประเสริฐและผู้รักษา นาคก็สะท้อนผ่านการตั้งชื่อพระเครื่องว่าพระนาคปรกตามที่ปรากฏในสังคมไทย

๔.๕.๒ ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่

ความซับซ้อนของระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยร่วมสมัยนั้น ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตได้ว่า คติความเชื่อเรื่องเทพสะท้อนผ่านให้เห็นความสลับซับซ้อนของคนในสังคมสมัยใหม่อย่างเห็นได้ชัด หากกล่าวเรื่องเทพซึ่งในครั้งอดีตอยู่ในรูปแบบที่รับรู้ว่าเป็นเทวดาที่ปรากฏในตำนานนิทานเรื่องเล่าปรัมปรา หรือพบในคัมภีร์ทางศาสนา หรือแม้พบการกล่าวถึงผ่านวรรณคดี ชาดก ซึ่งเทพหรือเทวดามีอำนาจบทบาทหน้าที่แตกต่างกันออกไป หรือแม้แต่ท้าวเวสสุวัณที่มีตำนานได้กล่าวถึงผ่านการรับรู้และคุ้นเคยในฐานะรูปยักษ์ถือกระบองขนาดใหญ่ ด้วยว่าเป็นเจ้าแห่งอสูรรากษสและภูตผีปีศาจ ถ้าหากจะกล่าวถึงเจ้าหรือนายแห่งภูตผีปีศาจทั้งหลายต้องนึกถึงท้าวเวสสุวัณ หรือพราหมณ์เรียกว่าท้าวกุเวรุราช ส่วนพุทธศาสนาเรียกท้าวไพสพ คติความเชื่อตามแบบไตรภูมิว่ามีท้าวโลกบาลประจำอยู่สี่ทิศ และทิศเหนือได้แก่ท้าวเวสสุวัณ มีอสูรรากษสและภูตผีปีศาจเป็นบริวาร ในตำราโบราณและผลงานวรรณคดีกล่าวตรงกันว่าท้าวเวสสุวัณเป็นยักษ์จิตใจดำรงในสัตยธรรม อุทิศตนเพื่อพิทักษ์รักษาพุทธสถานและองค์พระพุทธเจ้า ท้าวเวสสุวัณสื่อถึงความหมายว่าพ่อค้าผู้มีทรัพย์คือทองคำ ด้วยเหตุว่าในชาติก่อนเกิดเป็นพราหมณ์และเปิดโรงงานหีบอ้อยจนร่ำรวย และได้นำเงินทองบริจาคให้ผู้ยากไร้ เมื่อตายและได้เกิดใหม่เป็นเจ้าครองเมืองวิสานะนคร ผู้คนเรียกนามว่าเวสาวัณ ในสังคมไทยเรียกว่าปู่โสมเฝ้าทรัพย์ นอกจากนั้นยังมีเหรียญหนุมานไม้แกะหลวงปู่ทิมวัดละหารไร่ จังหวัดระยอง เป็นต้น

การศึกษาพื้นที่ทางสังคมยังพบอีกว่า มีพื้นที่ที่สำคัญกับสังคมและสังคมให้ความสัมพันธ์ยอมรับมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง นั่นคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ แนวคิดของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีองค์ประกอบ ๒ ด้าน คือ โลกสามัญ และโลกศักดิ์สิทธิ์ ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้มีความเชื่อเรื่องเล่าตำนานพิธีกรรมจารีตปฏิบัติเพื่อเชื่อมโยงต่อรองกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติตามที่มนุษย์มีความเชื่อ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่ที่แสดงถึงความเชื่อความศรัทธา การวางจารีตปฏิบัติที่ต้องแสดงออกทางพฤติกรรมต่อพื้นที่นั้นสังคมเป็นผู้กำหนดจากความเชื่อ การแบ่งพื้นที่ใดให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ผู้คนในสังคมนั้น ๆ ย่อมมีความสำนึกร่วมกันว่าต้องมีจารีตปฏิบัติเช่นไรกับพื้นที่นั้น และในสังคมไทยเป็นที่ยอมรับว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะต้องนึกถึงวัดในพระพุทธศาสนาและองค์ประกอบที่มีอยู่ในวัด เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์

พระธาตุ หรือสถานที่รับรู้ร่วมกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ประกอบอยู่ วัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อประเพณีพิธีกรรมทั้งในด้านศาสนาและไสยศาสตร์ วัดมีความสัมพันธ์ทางสังคมและทำให้เกิดสำนึกร่วมว่าเป็นพวกเดียวกัน และวัดยังเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่ใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ที่กล่าวแล้วว่าบริเวณของวัดย่อมมีองค์ประกอบให้เห็น เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ หรือสถานที่รับรู้ร่วมกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ประกอบอยู่ และครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการอธิบายถึงพื้นที่ทางสังคมที่มีสิ่งซ่อนแฝงที่มีอำนาจมีบทบาทอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย คือ พระเครื่อง

ความสลับซับซ้อนของความเชื่อทางศาสนายังพบอีกว่า ในสังคมปัจจุบันหันมามีกระแสนิยมและยกสิ่งต่าง ๆ ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกหลายอย่าง ยกตัวอย่าง สัตว์มงคล เช่น เต่า ก็ปรากฏว่าได้เข้ามามีบทบาททางความเชื่อทางศาสนาที่เข้ามาผสมผสานในชื่อพระเครื่อง คือ เหรียญพระยาเต่าเรือนของหลวงพ่อหลิววัดสนามแย้จังหวัดนครปฐม แมลงป่องก็ได้เข้ามามีบทบาททางความเชื่อ คือ เหรียญแมลงป่องของพระครูธุระศักดิ์เกียรติคุณวัดท่าห่อจังหวัดพิจิตร และยังพบอีกว่ามีการเชื่อในเรื่องของพราหมณ์ชูชกที่เป็นตัวละครในเวสสันดรชาดกว่า คติความเชื่อในสังคมไทยเริ่มต้นจากรูปแบบความเชื่อที่ถือว่าเก่าแก่ที่สุดที่สอดคล้องสัมพันธ์กับความเชื่อของมนุษยชาติทั่วโลก นั่นคือคติความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ สังคมไทยนับถือภูตผีปีศาจมาตั้งแต่ต้นบรรพบุรุษดึกดำบรรพ์ คติความเชื่อปรากฏในเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่เป็นผลต่อการดำรงชีวิต เพราะสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากอำนาจที่อยู่เหนือการควบคุมได้ และอำนาจนั้นอยู่ในกลุ่มของภูตผีปีศาจเป็นผู้บันดาลให้เกิดขึ้น การเซ่นสรวงหรือบวงสรวงเพื่อนสร้างความพอใจจึงเป็นสิ่งต่อรองทางอำนาจระหว่างภูตผีปีศาจกับคนในสังคมจึงปรากฏให้เห็นอย่างหลากหลายวิธี การสร้างความพึงพอใจเป็นสิ่งต่อรองทางอำนาจเชื่อว่าจะนำความผาสุกมาสู่ตนและสังคมได้ ภูตผีปีศาจมีหลากหลายจำพวก ทั้งที่เป็นผีประจำตระกูล ผีประจำเผ่าหรือประจำท้องถิ่น ผีฟ้าผีแถน และผีอื่น ๆ และเชื่อว่าภูตผีปีศาจสามารถปรากฏกายในรูปลักษณ์ของคนหรือสัตว์หรือสิ่งของได้

ในลำดับต่อมา เมื่อสังคมขยายตัวใหญ่ขึ้นพร้อมกับความติดต่อสัมพันธ์ของคนในสังคมและต่างสังคม การปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มทางสังคมทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ที่ไม่ขัดต่อคติความเชื่อที่มีอยู่เดิมเข้าอยู่ด้วยกันแบบผสมผสานกลมกลืน และในสังคมไทยตามที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์แห่งยุคสมัยพบว่า ได้รับนับถือเอาอารยธรรมจากอินเดียที่เข้ามาพร้อมกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในความเชื่อหลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ ศรัทธาในองค์พระผู้เป็นเทพเจ้าทั้งหลายที่มีอำนาจเหนือสรรพสิ่ง โดยเฉพาะพระพรหมเป็นผู้สร้างพระวิษณุเป็นผู้รักษาและพระศิวะเป็นผู้ทำลาย ความเชื่อเหล่านี้มาสอดคล้องสนับสนุนความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้วให้มีทิศทางการอ้างอิงได้มากขึ้น เป็นอันว่าภูตผีปีศาจก็ปะปนผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทยเรื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจะแผ่ขยายเข้าสู่พื้นที่ทีหลัง แต่ก็เป็นที่สังเกตได้ว่า มีการผสมผสานไปด้วยกันจนบางครั้งแยกออกจากกันไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่นวัดในพระพุทธศาสนาที่จริงต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงกิจกรรมพิธีกรรมต่าง ๆ สังคมไปใช้สถานที่วัดประกอบกิจพิธีกรรมตามความเชื่อได้ทุกเรื่อง และความเชื่อต่าง ๆ ก็ใช้สถานที่วัดในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นที่แสดงออกถึงความเชื่อของสังคมที่มีอยู่ เช่น

เรื่องของความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ประกอบพีผ่านพระสงฆ์และพื้นที่ของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นสถานที่ประกอบพิธี และยิ่งไปกว่านั้นยังพบอีกว่า จิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม ปติมากรรม ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและศาสนาทั้งดั้งเดิมและเข้ามาใหม่ในสังคมไทยยังปรากฏว่ามีพื้นที่แสดงให้เห็นภายในวัดทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย เป็นต้นว่า พระอินทร์ พระพรหม พระอิศวร พญานาค ยักษ์ พระพิฆเนศ เจ้าแม่กวนอิม เหล่านี้ล้วนเข้ามาสู่ตำแหน่งแห่งที่ปะปนผสมผสานในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น บางวัดสร้างรูปปั้นพระพิฆเนศองค์ใหญ่ขึ้นภายในลานวัด บางวัดก็สร้างรูปปั้นเจ้าแม่กวนอิมหรือรูปปั้นต่าง ๆ ตามความเชื่อที่มีอยู่ในกระแสของสังคม ผลสะท้อนจากความเชื่อและศาสนามีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น แต่ก็ซ่อนแฝงไว้ด้วยอุดมการณ์ที่ปรากฏต่อความสัมพันธ์เชื่อมโยงทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทยในครั้งนี้ ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติ พัฒนาการ แนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย ๒) เพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตข้อมูลชื่อพระเครื่องจากปกหน้าของนิตยสาร "ลานโพธิ์" ซึ่งเป็นนิตยสารพระเครื่องที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านและเก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย โดยคัดเลือกนิตยสารตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวม ๓๒๘ ฉบับ จำนวน ๓๒๘ ชื่อ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการไว้ ๓ ขั้นตอน คือ ๑) สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชื่อพระเครื่องจากนิตยสาร "ลานโพธิ์" ๒) วิเคราะห์ข้อมูล โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับลักษณะภาษาของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย และ ๓) นำผลการวิจัยสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผล

สรุปผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการสรุปผลเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑) ประวัติ พัฒนาการ แนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย ๒) ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย และ ๓) ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย สรุปดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย

๕.๑.๑.๑ ประวัติ

พระเครื่องในประเทศไทยปรากฏจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า พระเครื่องหรือพระพิมพ์น่าจะเข้ามาสู่พื้นที่ประเทศไทยในราวศตวรรษที่ ๔ จากการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาตามปรากฏในหนังสือศาสนวงศ์และศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชผู้เป็นกษัตริย์ราชวงศ์โมริยะแห่งประเทศอินเดีย ประเทศไทยเมื่อครั้งมีชื่อเรียกว่าแคว้นสุวรรณภูมิ ในช่วงปี พ.ศ. ๖๐๐-๙๐๐ มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญทางพระพุทธศาสนาเมื่อพระเจ้ากนิษกะเชื้อชาติเอเชียกลางเผ่าง้วยจีทรงทำสังคายนาครั้งที่ ๔ ได้สร้างเจดีย์มหายาน นิกายโพธิสัตว์ยาน รวมทั้งพระบูชาพระพิมพ์ขึ้นบูชากันแพร่หลายในแคว้นคันธาระราว พ.ศ.๖๐๐ เป็นศิลปะทางพระพุทธศาสนาและมีอิทธิพลต่อศิลปะอินเดีย

เมื่อมีการติดต่อค้าขายทางเรือ ลัทธิศาสนาและศิลปะแบบคันธาระจึงได้กระจายมาสู่ภูมิภาคสุวรรณภูมิ ซึ่งมีการปกครองด้วยระบบกษัตริย์หลายเชื้อชาติ เช่น อินเดีย มอญละว้า ขอมละว้า ละว้า ลาว และไทย ต่างยอมรับเอาวัฒนธรรมของอินเดียและเกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้าของมหายาน โดยมีพระโพธิสัตว์เป็นสื่อกลาง เกิดการสร้างเจดีย์ พระพุทธรูป และพระโพธิสัตว์ขึ้นมากมาย มีการขุดพบพระพิมพ์รุ่นแรกสุดเป็นจำนวนมากที่ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี กับอำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าพระพุทธลักษณะพระพิมพ์ขนาดเล็กบ่งบอกว่าเป็นการสร้างในสมัยพระเจ้ากนิษกะ ศิลปะคันธาระที่เริ่มมีการสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพแทนองค์พระพุทธเจ้ามหายานขึ้นกราบไหว้บูชา เริ่มเกิดปรัชญาทางวัตถุ พระพิมพ์ที่สร้างขึ้นส่วนใหญ่มีฝีมือการสร้างสวยงามและชัดเจน มักหล่อด้วยโลหะอย่างดี ใช้ทองคำและเงินเป็นส่วนผสมในอัตราสัดส่วนที่มาก ทำให้ไม่เกิดสนิมและผุกร่อน มีความคงทนแม้เวลาผ่านไปเกือบสองพันปีก็ยังมีสภาพดี

ประวัติความเป็นมาของการสร้างพระเครื่องในสังคมไทย จากที่ศึกษาพบว่าตามข้อมูลประวัติความเป็นมาของการสร้างพระเครื่องในสังคมไทย สามารถแบ่งออกได้ตามรูปแบบของศิลปะที่พบหลักฐาน เริ่มตั้งแต่ยุคทวารวดีที่ถูกจัดให้เป็นศิลปะที่เก่าแก่ที่สุดของไทย พบพระพิมพ์ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด คือ พระพิมพ์แบบปฐม เนื่องจากพบพระพิมพ์ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมเป็นส่วนใหญ่ จึงได้นามนี้ว่า พระปฐม นอกจากนั้นพระพิมพ์ก็ยังพบอยู่ทั่วไปแถวพื้นที่ภาคกลาง เช่น จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี ส่วนในภาคอื่นของประเทศไทยก็พบพระพิมพ์สมัยทวารวดีเช่นกัน เช่นพบในพื้นที่ภาคใต้มีจังหวัดพัทลุง กระบี่ สุราษฎร์ธานี ในพื้นที่ภาคเหนือพบที่จังหวัดลำพูน และในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบที่จังหวัดมหาสารคาม กาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด ลักษณะของเนื้อองค์พระพิมพ์สร้างด้วยดินเผา หากกล่าวถึงพื้นที่ของยุคทวารวดีพบว่า ครอบคลุมตั้งแต่ภาคเหนือสุดของประเทศไทยยาวไล่ลงมาถึงอาณาจักรศรีวิชัยในภาคใต้ ส่วนด้านทิศตะวันตกมีพื้นที่ติดกับอาณาจักรศรีเกษตรหรือพุกามประเทศพม่า และด้านทิศตะวันออกก็มีพื้นที่ครอบคลุมถึงเมืองฟ้าแดดสูงยาง อาณาจักรทวารวดีจึงพบว่ามีพื้นที่กว้างใหญ่ครอบคลุมเกือบทั้งประเทศไทย จึงปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์และพบว่ามีพระพิมพ์จำนวนมากที่แผ่กระจายในเขตบริเวณของพื้นที่อาณาจักรทวารวดี

ต่อมาในยุคศรีวิชัย พระพิมพ์ที่พบในแถบพื้นที่นี้ คือ บริเวณจังหวัดตรัง พัทลุงนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ปัตตานี เป็นต้น ลักษณะพระพิมพ์เป็นดินดิบ ลักษณะศิลปะแบบศรีวิชัยส่วนมากเป็นศิลปะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาลัทธิมหายาน จึงมักพบพระรูปพระโพธิสัตว์ เช่นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระศรีอาริยเมตไตรยโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ไวโรจนะ และศิลปวัตถุที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพราหมณ์ในลัทธิไวษณพนิกาย ส่วนในยุคลพบุรีนั้น ได้ถูกปรับเปลี่ยนเอกลักษณ์รูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง และทางโบราณคดีกำหนดเรียกว่าศิลปะสมัยลพบุรี ซึ่งได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาลัทธิมหายานส่งผ่านจากกัมพูชา พระพิมพ์ส่วนใหญ่มักแสดงภาพพระพุทธรูปหลายองค์ หรือพระพุทธรูปกับพระโพธิสัตว์รวมอยู่ในพิมพ์เดียวกัน ปรากฏพระพุทธรูปนาคปรก พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระนางปรัชญาปารมี รวมอยู่ในพิมพ์เดียวกันทั้ง ๓ องค์ นิยมเรียกเป็นสามัญว่าพระตรีกาย และได้ค้นพบประติมากรรมพระโพธิสัตว์หลายองค์ที่เป็นศิลปกรรมแบบขอมพระเครื่องสมัยลพบุรี คือ พระร่วงหลังรางปืน พระร่วงหลังลายผ้า พระหูยาน พระยอดขุนพล พระ

นารายณ์ทรงปืน การถ่ายโอนจากยุคสมัยยังคงมีหลักฐานปรากฏให้พบเห็นหลากหลาย ส่วนในยุคหิริภุญไชยนั้น กำเนิดขึ้นอยู่ในช่วงระหว่างยุคสมัยทวารวดียังคงมีอิทธิพลอยู่ พระเครื่องที่ได้รับความนิยมก็มีประวัติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอาณาจักรหิริภุญไชยหรือจังหวัดลำพูนด้วย ที่กล่าวถึงคือ พระรอด ที่ได้ชื่อเรียกว่าพระรอดเรียกตามนามพระฤาษีนารทะหรือฤาษีนารอด ชาวบ้านเรียกว่าแม่พระรอดหรือพระรอดหลวง ในตำนานกล่าวถึงพระรอดไว้ว่า เป็นพระพิมพ์เนื้อดินเผาที่มีขนาดเล็กที่สุดในบรรดาพระเครื่องเมืองลำพูน เป็นพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นในสมัยพระนางเจ้าจามเทวี ในตำนานเล่าไว้ว่า พระสุกกทันตฤาษีและวาสุเทพฤาษีที่มีกำลังฤทธิ์จำนวน ๑๐๘ ตน ประกอบพิธีสร้างพระพิมพ์ชุดสกุลลำพูนขึ้นมา ได้เอาดินจากสถานที่สำคัญรวมกับรากไม้ที่เป็นยาได้มากถึง ๑,๐๐๐ ชนิด แล้วนำมาบดผสมกันให้ละเอียด ปลุกเสกด้วยเวทมนต์พระคาถา ศิลปะของหิริภุญไชยได้พัฒนาสืบต่อจากยุคทวารวดีและยุคของลพบุรี เนื่องจากพระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์ของหิริภุญไชยเป็นราชธิดาของเจ้าเมืองลพบุรี

ลำดับต่อมาเป็นยุคเชียงแสน (ล้านนา) พระพิมพ์แบบเชียงแสนดูไม่เคร่งขรึมไม่เข้มแข็งหนักแน่นเป็นชายชาตรี แต่ดูเป็นแบบสตรี แต่พอมาถึงยุคสุโขทัย พบว่า การนับถือพระพุทธศาสนาก็เป็นลัทธิหินยานอย่างลังกา ซึ่งแตกต่างจากพุทธศาสนามหายานที่เคยมีอยู่เดิม ศิลปกรรมสมัยสุโขทัยจึงเปลี่ยนไปจากเดิม พุทธลักษณ์มีพระพักตร์ยาวรีแบบผลมะตูม รัศมีเป็นรูปเปลว พระอุระผายกว้าง ลำพระองค์เรียวได้สัดส่วน ด้านรูปแบบพระพิมพ์นิยมพิมพ์ปางลีลา และมีชื่อเรียกต่างกันออกไปตามแหล่งที่พบ เช่น พระกำแพงศอก พระกำแพงซุ้มกอ พระนางพญา พระยอดอัฐารส ยุคนี้พระพิมพ์ขุดค้นพบในจังหวัดสุโขทัยและพื้นที่ใกล้เคียง เช่น พิษณุโลก กำแพงเพชร จัดเข้าสกุลศิลปะสุโขทัย ส่วนในยุคอู่ทอง พบหลักฐานมากที่สุดในบริเวณรอบเกาะเมืองอยุธยา ลพบุรี สุพรรณบุรี สรรค์บุรี พบหลักฐานข้อมูลว่าพระพุทธรูปศิลปะอู่ทองเป็นต้นแบบการสร้างพระผงสุพรรณ ศิลปะอู่ทองถูกครอบงำผ่านทางศาสนาและความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดจากทวารวดี ลพบุรีจนถึงยุคของอาณาจักรสุโขทัย เห็นได้จากพื้นที่อู่ทองที่อยู่ท่ามกลางอาณาจักรละโว้และต่อติดกับอาณาจักรสุโขทัย

ต่อมายุคอยุธยา พระพิมพ์ที่สร้างขึ้นมาแสดงให้เห็นรูปแบบศิลปะที่รับมาจากภายใน เช่น สมัยทวารวดี ลพบุรี และสุโขทัย รับจากภายนอก เช่น พม่าสมัยพุกาม อินเดียแบบปาละ การเป็นราชธานีที่มีช่วงระยะเวลายาวนานทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ตนเอง เรียกว่า ศิลปะสมัยอยุธยา พระเครื่องพบมากในกรุวัดต่าง ๆ ไม่เพียงเฉพาะอยุธยาที่มีชื่อเสียง แต่ยังมีที่สุพรรณบุรี และพิษณุโลก คือ พระผงสุพรรณ พระขุนแผนเคลือบ พระนางพญา พระชุดกิมตึ๋ง พระสี่กร พระมอญแปลง พระปรกชุมพล พระประคำรอบ พระมเหศวร พระโดดร่ม นอกจากนี้ยังมีการสร้างพระพิมพ์ทำเป็นพระพุทธรูปองค์เล็กๆบนแผ่นเดียวกันเรียกว่า พระแผง หรือพระกำแพงห้าร้อย มักนิยมทำพระพิมพ์เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องประทับอยู่ภายในเรือนแก้ว

ส่วนในยุครัตนโกสินทร์ พบว่า ยังคงตามแบบอย่างของกรุงศรีอยุธยาตามศิลปะช่างไทยโดยตลอด กรรมวิธีการสร้างสืบทอดต่อจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งกรรมวิธีเทคนิคการสร้างกรรมวิธีพิธีปลุกเสกเวทย์มนตร์คาถาให้เกิดพลังอำนาจอาถรรณพ์ คือ เมตตามหานิยม แคล้วคลาด ปราบศัตรู ลาภสักการะ ต่อมาก็แยกอาถรรณพ์ไปอีกมากมาย ทั้งนี้เพราะสมัยอยุธยานิยมสร้างพระพิมพ์เพื่ออาถรรณพ์อย่างแพร่หลาย มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์จึงเพิ่มพูนในด้านอาถรรณพ์อีกเป็นจำนวน

มากขึ้น และในยุคนี้มีการสร้างพระเครื่องมากมายนับไม่ถ้วน เช่น สมเด็จพุฒาจารย์ (โต) สมเด็จพุฒาจารย์ (มา) สมเด็จพระสังฆราช (สุก) หลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า หลวงพ่อปาน วัดบางนมโค หลวงพ่อปาน วัดบางเหี้ย เป็นต้น ซึ่งพระเครื่องได้รับอิทธิพลแบบอย่างตกทอดจากอยุธยา คือ อยุธยาเสนา อยุธยาโจฬะรุ่นหลัง อยุธยาปาณทยะ และอยุธยาวิชัยนคร ต่อมานับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๕ ที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยเป็นต้นมา การสร้างพระเครื่องก็แตกต่างจากยุคก่อนมาก มีการสร้างพระพิมพ์แบบภาพเหมือนของเกจิอาจารย์ทั้งที่มีชีวิตอยู่และมรณภาพไปแล้ว การสร้างก็รุดหน้าทันสมัยด้วยเครื่องมือเทคโนโลยีเข้ามาช่วย จึงสร้างได้สวยงามเรียบร้อยสมบูรณ์และรวดเร็ว แต่การสร้างก็พยายามเลียนแบบสกุลศิลปะที่ได้รับความนิยมมาแต่ดั้งเดิม และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ราวสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๕ ที่เริ่มมีจัดสร้างหรือปั๊มเหรียญพระขึ้นมา เท่าที่เห็นจะเป็นเหรียญหลวงปู่หรือพระเกจิอาจารย์ชื่อดัง ส่วนมากจัดสร้างเหรียญพิมพ์พระพุทธรูปใหญ่ที่สำคัญ อาทิ วัดพนัญเชิง วัดมงคลบพิตร ในคราวแรกเหรียญเกิดจากรูปแบบของชาวตะวันตก คือเหรียญตราสัญลักษณ์ต่าง ๆ พอตอนหลังกลายเป็นเหรียญรูปพระ เหรียญวัตถุมงคลที่ระลึก นอกจากนั้นพระเครื่องกับพระพิมพ์มีความต่างกัน พระพิมพ์แต่เดิมไม่ได้ทำเป็นพระเครื่อง พระเครื่องหมายถึงพระเครื่องรางของขลัง พระเครื่องรางของขลังในสมัยอยุธยายังไม่มี มีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๔ หรือ ๕ การสร้างมีมาช้านานแล้วแต่ไม่ใช่พระเครื่อง นอกจากนั้นยังมีพวกเล่นแร่แปรธาตุ คือ พวกที่จัดสร้างปรอท นี้เป็นแนวคิดเรื่องกายสิทธิ์ของชาวจีนผสมกับพวกพระพิมพ์ มีสีแวววาว พระเหรียญเกิดขึ้นจากการหล่อโลหะและการปั๊ม ส่วนพระโบราณจะไม่ใช้วิธีการปั๊ม แต่ใช้วิธีการกดพิมพ์หรือวิธีการทำแบบลอยตัว แต่ก็ได้รับการพัฒนาด้านพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูปแบบบริสุทธิ์มากขึ้น ซึ่งพุทธศิลป์มีความเป็นพระมากกว่าเป็นเทพหรือผีหรือมากกว่า "รูปสักการะ" แต่ก็มีลักษณะความเป็นถิ่นปะปนอยู่ ทำให้สามารถจัดรูปแบบของศิลปะออกเป็นยุคสมัยได้ จากข้อมูลสรุปผลการศึกษาได้ว่า สมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างพระเครื่องมากที่สุด ด้วยความสามารถจากการปั๊มด้วยเครื่องจักร สำหรับพระเครื่องที่นิยม คือ พระสมเด็จวัดระฆัง เหรียญหลวงพ่อเอี่ยม เหรียญหลวงพ่อจง เหรียญหลวงปู่แหวน เหรียญหลวงพ่อคูณ และที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากนอกเหนือจากพระเกจิอาจารย์คือจตุคามรามเทพ

ส่วนในเรื่องวัตถุประสงค์การสร้างพระเครื่องนั้น แต่ละครั้งหรือแต่ละยุคสมัยเกิดขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาต่อพระรัตนตรัยที่เป็นองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา พระเครื่องในฐานะสื่อสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ได้รับการยอมรับและถูกผลิตซ้ำเพื่อตอกย้ำให้เห็นความเชื่อความศรัทธาอย่างต่อเนื่อง จากร่องรอยหลักฐานที่ค้นพบมีวัตถุประสงค์การสร้างแตกต่างกันออกไป คือ การสร้างเพื่อเป็นของที่ระลึก การสร้างเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา การสร้างเพื่อปรมัตถประโยชน์แก่ผู้ตาย การสร้างเพื่อประกอบบุญกุศลและเป็นพุทธบูชา การสร้างเพื่อเป็นเครื่องรางของขลัง การสร้างในโอกาสพิเศษ การสร้างพระเครื่องในเชิงพาณิชย์ และถ้าหากกล่าวถึงกลุ่มผู้สร้างพบว่า กลุ่มผู้สร้างพระเครื่องเริ่มตั้งแต่ประชาชน ชนชั้นผู้ปกครองหรือกษัตริย์ พระสงฆ์เกจิอาจารย์ รัฐบาลนักการเมือง นักธุรกิจ ส่วนวัตถุมวลสารในการสร้างพบว่ามีดิน ผง ว่าน ชิน โลหะ

๕.๑.๑.๒ พัฒนาการแนวคิดของพระเครื่องในสังคมไทย

พัฒนาการแนวคิดของพระเครื่องในสังคมไทย ผลการวิเคราะห์สามารถอธิบายสรุปให้เห็น ๓ ด้าน ดังนี้

๕.๑.๑.๒.๑ ด้านวัตถุมวลสาร

การสร้างสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าในยุคแรกนั้นสร้างรูปภาพบนผืนแผ่นผ้า แล้วพัฒนาแนวคิดมาสู่การนำดินมาปั้นหรือกดให้เป็นรูปตามต้องการ ซึ่งวัสดุที่เป็นดินนั้นหาง่ายมีอยู่ทั่วไปในธรรมชาติ ไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์จักซื้อจัดหา ทุกชนชั้นฐานะสามารถทำได้ พระเนื้อดินนับเป็นพระที่มีอายุการสร้างเก่าแก่ที่สุด แนวคิดการใช้วัสดุดินก็พัฒนาขึ้นตามยุคสมัย ดินนั้นเมื่อพิมพ์เป็นรูปแล้วก็พัฒนาแนวคิดเรื่องของความคงทน ปรากฏพบว่ามีทั้งดินดิบและดินเผาซึ่งความคงทนจะแตกต่างกัน หากเป็นดินเผาจะมีความคงทนไม่ยุ่ยสลายได้ง่ายเหมือนดินดิบ แต่แนวคิดของการสร้างด้วยดินดิบไม่นิยมเผาก็ยังปรากฏพบว่า ที่ไม่นิยมเผาเพราะในส่วนผสมของดินนั้นได้นำอัฐิธาตุของผู้วายชนม์มาผสมรวมอยู่ด้วย อัฐิธาตุนั้นโดนเผามาแล้วเมื่อนำมาผสมเพื่อก่อรูปพระพิมพ์จึงไม่นิยมเผา เป็นแนวคิดไม่เผาซ้ำหลายรอบ แนวคิดได้ปรับเปลี่ยนจากการนำดินที่มีอยู่ทั่วไปมาเป็นดินจากสถานที่สำคัญรวมถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และต้องผสมกับวัตถุมวลสารที่มีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ดินผสมว่าน ดินผสมเกสร ดินผสมผงวิเศษ เป็นต้น การสร้างพระพิมพ์จากดินจึงปรับเปลี่ยนแนวคิดตามยุคสมัย ต่อมาแนวคิดการสร้างพระพิมพ์ด้วยดินก็ได้ขยายผลสู่การนำวัสดุอื่นเข้ามาใช้ร่วมด้วย จากเหตุผลแนวคิดให้ความคงทนและคุณค่าทางศิลปะคุณค่าทางด้านจิตใจ เรื่องวัตถุมวลสารยังพบพัฒนาการแนวคิดอีกว่า พระที่สร้างต้องมีความดีในและดีนอกดีในหมายถึงวัตถุดิบที่นำมาสร้างต้องล้วนเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีมงคล ดีนอกหมายถึงต้องผ่านการปลุกเสกอย่างดี ผ่านพิธีกรรมที่ถูกต้องและเข้มขลังโดยพระเกจิอาจารย์ผู้เรืองเวทย์วิทยาคุณสูง รวมถึงผู้ทำพิธีอันจะก่อเกิดความเข้มขลังให้กับพระเครื่อง

๕.๑.๑.๒.๒ ด้านพุทธลักษณะ

พระพิมพ์เป็นชุดความคิดที่สื่อผ่านเรื่องเล่าของเหตุการณ์สำคัญตามพุทธประวัติ พระพิมพ์จึงมีพุทธลักษณะที่บ่งบอกว่าเป็นพระพุทธเจ้าและปรากฏในอิริยาบถต่าง ๆ ทั้งยืน เดิน นั่ง นอน ตามเหตุการณ์เกี่ยวข้อง บางพุทธลักษณะมีการสื่อซ้ำ บางพุทธลักษณะปรากฏกับสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อของท้องถิ่น เช่น นาค พระนารายณ์ กษัตริย์ เป็นต้น บางพิมพ์ก็ปรากฏรูปพระพุทธเจ้า ๑ องค์ บางพิมพ์ปรากฏเป็นพระแผงรวมกัน ๓ องค์ ๕ องค์ หรือมากกว่านี้ พระพิมพ์ในยุคทวารวดีปรากฏพุทธลักษณะในอิริยาบถนั่ง คือ กระทำยมกปาฏิหาริย์ แสดงธรรม นาคปรก สมาธิใต้ซุ้มโพธิ์ ตรัสรู้ อิริยาบถเดินหรือลีลา คือ เสด็จลงจากดาวดึงส์ พุทธลักษณะเป็นต้นแบบที่ส่งผลให้เกิดการเรียกชื่อรุ่นหรือเรียกชื่อปางต่าง ๆ ตามมาด้วย และเป็นต้นแบบแนวคิดสู่การพัฒนาการทางแนวคิดที่ส่งผลให้เกิดพุทธลักษณะเพิ่มมากขึ้น ส่วนในยุคสมัยศิลปะลพบุรีมีการปะปนผสมผสานแนวคิดระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งอำนาจความรุ่งเรืองสะท้อนผ่านพัฒนาการแนวคิดของกลุ่มศิลปะขอม เช่น ปรากฏในเรื่องของพญานาคหรือนาคปรก เรื่องของสิงห์ และเรื่องของการประดับองค์พระ พุทธลักษณะในสมัยลพบุรีพบว่า พุทธลักษณะปรากฏเป็นปางมารวิชัยประทับนั่งภายในซุ้ม ภายในซุ้มมีฐานและสิงห์แบกอยู่ และยังมีรูปปางมารวิชัย ๓ องค์ ประทับอยู่ในซุ้ม มีพระองค์เล็ก ๆ อยู่ในซุ้มเล็กขนาบ ๒ ข้าง บางครั้งปรากฏรูปสมาธิ ๓ องค์ เรียงเป็นแถวอยู่ข้างล่าง นอกจากนั้นยังปรากฏพบพุทธลักษณะนาคปรกอยู่กลางระหว่างพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและนางปรัชญาปารมี และยังมีพระนาคปรกอยู่ภายในซุ้มแบบองค์เดียว พระพิมพ์บางองค์มีพระพุทธรูปองค์เดียวหรือ ๓ องค์ปรากฏ มีลักษณะความเป็นมหายานยิ่งขึ้น ที่พบอีกคือพระพุทธรูป

มีลวดลายเครื่องประดับหรือเครื่องทรงปรากฏ พุทธลักษณะได้รับการพัฒนาแนวคิดจากยุคสู่ยุค มีทั้งแบบปรากฏซ้ำรวมถึงการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมให้เห็นมาก การพัฒนาแนวคิดผ่านพุทธลักษณะนั้นสะท้อนให้เห็นความแตกต่างของสังคมและยุคสมัย การออกแบบพุทธลักษณะไม่เพียงแต่สร้างให้เหมือนจริง แต่เป็นสัญลักษณ์สะท้อนให้เห็นความจริง ความดี และความงามอีกด้วย

๕.๑.๑.๒.๓ ด้านพุทธศิลป์

การสร้างพระเครื่องที่ปรากฏเห็นด้านพุทธศิลป์ ได้พบพัฒนาการแนวคิดที่สำคัญตามลำดับ คือ ยุคแรก ประมาณปี พ.ศ.๒๓๕ มีการเริ่มนำเข้าที่นครปฐมปัจจุบัน มีการสร้างด้วยรูปแบบศิลปะคันธาระ ในช่วงยุคต้นของทวารวดี ซึ่งมีการผสมผสานกับแนวคิดและศิลปะท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างหลากหลาย ยุคที่สอง ประมาณปี พ.ศ.๘๐๐ ก็พัฒนามาเป็นรูปแบบศิลปะคุปตะ ที่ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นฐาน พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ใช่คน จึงมีลักษณะรูปทรงออกมาเป็นหยาบ ๆ โดยมีฐานคิดจินตนาการของรูปสักการะ แม้จะมีความอ่อนช้อยแต่อยู่ในลักษณะหยาบ ยุคที่สาม ประมาณปี พ.ศ.๑๒๐๐-๑๖๐๐ ได้ใช้แบบศิลปะปาละ ซึ่งมีความอ่อนช้อยมากขึ้น มีรายละเอียดขององค์พระและองค์ประกอบต่าง ๆ มากขึ้น มีสัดส่วนความเป็นคนมากขึ้น ในยุคนี้เรียกว่ายุคทวารวดี แต่ในขณะเดียวกันก็มีการแทรกศิลปะอินเดียใต้ เรียกว่าอมราวดีเข้ามาอีกด้วย ซึ่งเป็นช่วงปลายทวารวดี และในยุคที่สี่ ประมาณ พ.ศ.๑๓๐๐-๑๘๐๐ เป็นยุคการเกิดอาณาจักรศรีวิชัย ศิลปะมีความเป็นระเบียบอ่อนช้อยมากยิ่งขึ้น แต่พอเข้ามาในยุคทวารวดีตอนปลายต่อกับยุคลพบุรี ได้มีการปรับรูปแบบการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเชื่อมต่อกับแนวคิดฮินดู มีทั้งการเชื่อมความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าคือปางหนึ่งของพระนารายณ์ หรือเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาฮินดู และมีการสร้างพระพุทธรูปแบบเทพเจ้า มีเครื่องทรงแบบกษัตริย์ ควบคู่ไปกับการสร้างเทวรูปทั้งในยุคปาปวน และยุคบายนตามลำดับ

๕.๑.๑.๓ การแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย

การแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทยมีประวัติความเป็นมาสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

๕.๑.๑.๓.๑ แพร่กระจายผ่านการนับถือศาสนาและความเชื่อ

พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ในชั้นเดิมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะปะปนผสมผสาน การแพร่กระจายอยู่ในลักษณะการขยายตัวตามพื้นที่ความเชื่อที่นับถือพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อพื้นที่ทางความเชื่อถูกทับซ้อนด้วยอำนาจการปกครองของยุคสมัย ความเชื่อที่มีอยู่เดิมก็ได้ถูกผลิตซ้ำทางความเชื่อจากยุคสู่ยุคจนปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีว่าศิลปะของยุค การแพร่กระจายจึงปรากฏให้พบหลักฐานตามพื้นที่ทางความเชื่อ ซึ่งสะท้อนผ่านตัววัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความคิดและพฤติกรรมที่ติดตัวมากับบุคคล เมื่อบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะตามไปถึงที่นั้น และต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบ คือ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการคมนาคมที่ดีและสะดวก

๕.๑.๑.๓.๒ แพร่กระจายผ่านเรื่องเล่าปาฏิหาริย์ความศักดิ์สิทธิ์

การรับรู้เรื่องปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องมีจุดเริ่มจากความกลัวที่มีอยู่ในความรู้สึกของคนในสังคม ซึ่งความกลัวนั้นอาจเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ภาวะทางสงคราม การเดินทาง การสู้รบหลบภัย โรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้คนในสังคมขาดความเชื่อมั่นหวาดวิตกกังวลกับภัยอันตรายอาจเกิดขึ้นกับตน จึงต้องแสวงหาที่พึ่งเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้มั่นคงเข้มแข็งขึ้น พระเครื่องจึงได้รับการยอมรับให้อยู่ในฐานะที่พึ่งจิตใจ สังคมมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์ ไม่รูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง ถึงแม้ว่าเรื่องราวของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้เป็นคำสอนของศาสดาก็ตาม แต่สังคมก็มีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือมนุษย์ หากย้อนถึงเมื่อครั้งสมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย การสร้างพระพิมพ์ยังมีวัตถุประสงค์การสร้างเพื่อสืบทอดพระศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชา รวมถึงเพื่อปรมัตถ์ประโยชน์และอุทิศบุญให้กับผู้ตาย ซึ่งยังไม่มีฐานะเป็นเครื่องรางของขลังหรือวัตถุศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาในช่วงตอนปลายของกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นคนในสังคมได้รับผลกระทบจากภาวะสงครามและการเกิดโรคระบาด ทำให้คนในสังคมหวาดวิตกกังวลถึงความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ต้องแสวงหาสิ่งพึ่งพาเพื่อพกพาความมั่นคงเชื่อมั่นให้กับตนเอง อีกทั้งในช่วงดังกล่าวสถูปเจดีย์ที่เก็บบรรจุพระพิมพ์ไว้หลายแห่งได้พังทลายหรือมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ ทำให้คนในสังคมหันมาสนใจพระพิมพ์ที่พบตามซากสถูปเจดีย์ เก็บไปครอบครองเพื่อเป็นเครื่องเคารพสักการบูชา พระพิมพ์ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและมีการเสาะแสวงหาจากแหล่งต่าง ๆ ตามสถูปเจดีย์ มีทั้งพระกรุแตกหรือบางครั้งมีการลักลอบตกพระ ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ที่นิยมพระพิมพ์เพราะมีเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เมื่อครั้งเกิดโรคร้ายระบาด สามารถนำพระพิมพ์ไปแช่น้ำมนต์รักษาโรคได้ด้วยการดื่มหรืออาบ อีกทั้งเมื่อมีภาวะสงครามก็เกิดเหตุการณ์อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ให้ชีวิตรอดพ้นปลอดภัย เรื่องเล่าจึงเป็นสื่อกระตุ้นตอกย้ำให้คนในสังคมหันมานิยมสะสมพระพิมพ์มากขึ้น

๕.๑.๑.๓.๓ แพร่กระจายผ่านอิทธิพลค่านิยม

ค่านิยมการสะสมพระพิมพ์พบว่า เริ่มในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ เจตนารมณ์ที่สำคัญซึ่งบรรดานักสะสมพระพิมพ์หรือพระเครื่องที่เป็นชาวพุทธสนใจสะสมพระพิมพ์หรือพระเครื่องไว้ในครอบครอง เช่น สะสมไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงพระธรรมของพระพุทธองค์อยู่ตลอดเวลา การที่มีความรู้สึกสัมผัสกับองค์พระพิมพ์เล็ก ๆ จะเป็นด้วยการห้อยอยู่ที่คอ หรืออยู่ในตลับ ในกระเป๋าเสื้อ หรือกลัดติดอยู่กับเสื้อก็ตาม ขณะใดที่เกิดสัมผัส ย่อมก่อเกิดสติในธรรม สะสมไว้เพื่อการศึกษาทางโบราณคดีและสกุลศิลปะ การสะสมพระพิมพ์ของบุคคลกลุ่มนี้ มุ่งสืบสาวเรื่องราวเบื้องหลังของการสร้างพระพิมพ์ ที่ไม่ปรากฏว่ามีการบันทึกการสร้างไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้คนรุ่นหลังได้ทราบความเป็นมาของพระพิมพ์ที่ค้นพบ คนกลุ่มนี้จึงต้องใช้วิชาความรู้จากหลายสาขามาศึกษาวิจัยค้นคว้าหาเหตุผล ทำให้ทราบความจริงเบื้องหลังของพระพิมพ์ได้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริงในอดีต ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐานเอกสารอธิบายสรุปผลให้ทราบกันในปัจจุบัน สะสมไว้เพื่อการธุรกิจ นักการค้าผู้สะสมแลกเปลี่ยนและซื้อหา เพื่อนำพระพิมพ์มาแลกเปลี่ยนให้เช่าบูชาเป็นธุรกิจ ปัจจุบันนี้แพร่หลายมากในร้านค้าของเก่าและตลาดพระศูนย์พระเครื่องทั่วไปอย่างแพร่หลาย นอกจากค่านิยมในการสะสมแล้วยังพบอีกว่า มีค่านิยมในการใช้เป็นเครื่องประดับ ตั้งข้อสังเกตพบว่า คนไทยนิยมใส่สายสร้อยคอเป็นเครื่องประดับ และก็พบว่านิยม

ห้อยพระเครื่องกับสายสร้อยคอ จะใช้เมื่อออกเดินทางทำธุระนอกบ้าน พระที่นำมาห้อยจะนิยมเข้ากรอบเพื่อป้องกันความชื้นจากการสัมผัส การห้อยคอบางครั้งเป็นค่านิยมของการโชว์ด้วยว่า ผู้ห้อยพระมีรสนิยมในพระประเภทใด ความนิยมระดับใด ราคานิยมเท่าไหร่ การแพร่กระจายผ่านค่านิยมพบอีกว่า ค่านิยมแจกพระเครื่องในงานต่าง ๆ เช่น งานฉลองถาวรวัตถุในวัด งานทำบุญอายุ งานกฐิน งานผ้าป่า งานศพ เป็นต้น พระเครื่องที่แจกมีจำนวนมากบางทีอาจมากกว่าผู้ร่วมงานในครั้งนั้น ๆ ทำให้พระเครื่องได้แพร่กระจายสู่กลุ่มคนในสังคมอีกวิธีหนึ่งด้วย

๕.๑.๑.๓.๔ แพร่กระจายผ่านการจัดตั้งสมาคมชมรม

การจัดตั้งสมาคมชมรมพระเครื่องในประเทศไทยก็เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายของพระเครื่อง และการจัดตั้งสมาคมชมรมพระเครื่องก็ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ตั้งข้อสังเกตได้จากมีสมาคมชมรมพระเครื่องทุกจังหวัดในประเทศไทย การจัดงานประกวดพระเครื่องในแต่ละปีของกลุ่มสมาคมชมรมพระเครื่อง เป็นการจัดงานประกวดพระเครื่อง การอนุรักษ์พระเครื่อง พระบูชา และเหรียญคณาจารย์ ทั่วทั้งประเทศ และพบว่าการจัดแต่ละครั้งจะใช้สถานที่หน่วยงานราชการ สถานที่ท่องเที่ยวหรือการโรงแรม ห้างสรรพสินค้า หรืออื่น ๆ ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับพื้นที่ของวัด และยังพบอีกว่า การจัดแต่ละครั้งคณะผู้ดำเนินการจัดงานไม่ได้มีพระสงฆ์หรือพระเกจิอาจารย์เข้าไปเกี่ยวข้อง

๕.๑.๑.๓.๕ แพร่กระจายผ่านสื่อ

สื่อเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในยุคของข้อมูลข่าวสาร และมีอิทธิพลบทบาทสามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว และผู้บริโภคสามารถเลือกรับสื่อได้ตามต้องการ พระเครื่องในประเทศไทยได้มีพื้นที่แสดงทางสื่อเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๙๔ เป็นต้นมา ซึ่งเป็นนิตยสารที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระเครื่อง มีความหนาของเล่มเพียง ๘ หน้ากระดาษ เนื้อหาได้นำเสนอเกี่ยวกับพระเครื่องที่ได้รับความนิยมทางพุทธอาคม ประสบการณ์ทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เนื้อหายังกล่าวถึงประวัติพระเครื่องที่สร้างขึ้น ประวัติพระเกจิอาจารย์ รวมทั้งชื่อของเจ้าของพระเครื่อง และในปี พ.ศ.๒๔๙๕ ประจน กิติประวัติ หรือใช้นามแฝงว่าตรียัมปวาย ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับพระเครื่องขึ้นเป็นครั้งแรก หนังสือเล่มนี้ได้รับความสนใจและมีอิทธิพลต่อวงการพระเครื่องเป็นอย่างมาก เป็นจุดเริ่มต้นในการจัดพระเครื่องเข้าเป็นชุด เรียกว่า เบญจภาคี เริ่มแรกเป็นเพียงไตรภาคี คือ มี ๓ องค์เท่านั้น ประกอบด้วยพระสมเด็จวัดระฆัง พระนางพญาพิษณุโลก และพระรอดลำพูน ลำดับต่อมาเพิ่มพระซุ้มกอกำแพงเพชร และพระผงสุพรรณสุพรรณบุรีเข้าไป สื่อได้ให้ความสนใจพระเครื่องจนมีพื้นที่แสดงมากขึ้น อีกทั้งกลุ่มผู้บริโภคสื่อประเภทพระเครื่องก็ได้อาศัยสืบค้นข้อมูลมากขึ้น พื้นที่ของพระเครื่องที่ปรากฏในสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร รายการโทรทัศน์ เว็บไซต์ เป็นต้น และยังทำให้เกิดเครือข่ายทางธุรกิจรับจำนำรับเช่าซื้อพระเครื่องผ่านระบบนายทุนหรือระบบธนาคารอีกด้วย การนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่องได้กระจายสู่สังคมด้วยผ่านระบบสื่อเป็นสำคัญ ทำให้พระเครื่องได้รับความนิยมและเริ่มมีราคาสูงขึ้นตามกระแสสื่อที่โฆษณา มีการวางแผงตั้งโต๊ะเป็นตลาดพระเครื่องให้ผู้สนใจได้คัดเลือกจับจองเป็นเจ้าของในลักษณะเช่าซื้อแลกเปลี่ยนเริ่มตั้งแต่ราวปี พ.ศ.๒๔๙๗ เป็นต้นมา และได้ปรับขยายพื้นที่ตลาดพระเครื่องออกไปสู่ลานโพธิ์วัดมหาธาตุท่าพระจันทร์ และแพร่กระจายสู่พื้นที่ห้างสรรพสินค้าชั้นนำหลายแห่งทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และต่างจังหวัดทั่วประเทศไทย

๕.๑.๒. ที่มาและความหมาย

การศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องจำนวน ๕๑๔ ชื่อ สามารถสรุปได้ ๒ ประเด็น ดังนี้

๕.๑.๒.๑ ที่มาของชื่อพระเครื่อง

ผู้วิจัยพบว่าที่มาของชื่อพระเครื่องสามารถแบ่งออกได้เป็น ๑๐ กลุ่ม ดังนี้

๕.๑.๒.๑.๑ ที่มาจากนามพระพุทธเจ้าและสาวก เช่น พระกริ่งสิทธัตโถ เหรียญหล่อพิมพ์พระพุทธ พระเจ้าห้าพระองค์ พระพุทธคุณนาม พระมหาบุรุษลักษณะ พระพุทธโสธร สมเด็จพระศาสดา พระพุทธสิหิงค์ พระชินสีห์ พระพุทธชินราช พระพุทธนิโรคันตราย พระอุปคุต พระสีวลี พระสังกัจจายน์ เป็นต้น

๕.๑.๒.๑.๒ ที่มาจากลักษณะปาง เช่น พระกริ่ง (เรียกว่าปางหมอยา) พระกำแพงนาคปรก พระกำแพงลีลา พระกำแพงเปิดโลก พระเชียงแสนปรกโพธิ พระเชียงแสนลีลาส พระปางซ่อนหา พระพิมพ์สมาธิซุ้มประภามณฑลข้างรัศมี พระนั่งพาน พระนางพญาสมาธิ นางพญาสะดุ้งกลับ และพบอีกว่า ปางนาคปรกและปางลีลามีหลากรุ่นหลายแบบ เช่น พระนาคปรกกรุเมืองเก่า พระนาคปรกใบมะขาม พระพิมพ์ปรกโพธิ์ใหญ่ พระนาคปรกแสงอรุณ พระกำแพงลีลากรุเมืองเก่า พระลีลาข้างเม็ดพิมพ์ใหญ่ พระพิมพ์ลีลาหนังตะลุง พระลีลาเชยคาง พระลีลาสสุพรรณกรุเก่า พระลีลาสสุโขทัยกรุเมืองเก่า พระลีลาสเรือนแก้วกรุเมืองเก่า

๕.๑.๒.๑.๓ ที่มาจากวัตถุมวลสาร เช่น พระกำแพงสัมฤทธิ์ พระกำแพงชินทุ่งเศรษฐี พระกำแพงดินเผา พระผงสุพรรณ พระผงดำ พระแร่บางไผ่ พระว่านหน้าทองคำ พระว่านหน้าเงิน พระผงว่านอุดมโชคปฐมอรหันต์สุวรรณภูมิ พระอาหารกรุอัมพวา พระเหรียญเงิน พระเหรียญทองคำ พระผงจินดามณีจุ่มรักพิมพ์ซุ้มระฆัง พระผงแช่น้ำมนต์ซุ้มเรือนแก้ว พระผงสุพรรณพิมพ์หน้ากลาง พระผงของขวัญวัดปากน้ำรุ่น ๑ พระผงสุพรรณพิมพ์หน้าแก่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พระผงรูปเหมือนรุ่นแรกพระอาจารย์ฝั้น พระผงเจ้าสัววัดกลางบางแก้ว พระผงรูปเหมือนรุ่นแรกหลวงปู่เพิ่ม พระผงหลวงพ่อวัดไร่ขิงรุ่นแรกหลังปั๊มลายมือ พระผงรุ่นแรกพิมพ์พระคง พระผลสุพรรณพิมพ์หน้าหนุ่มศิลปะอู่ทอง พระผงสมเด็จหลวงพ่อพรหมวัดช่องแค พระผงวัดรังษีวัดรังษีสุทธาวาส พระผงพิมพ์สมเด็จรุ่นแรกหลวงพ่อพานสุขกาโม พระชินเล็กสุโขทัย พระชินกรุอู่ทอง พระชินหน้าทองคำกรุสุโขทัย พระว่านครจำปาศักดิ์กรุนอกเมือง

๕.๑.๒.๑.๔ ที่มาจากสถานที่ เช่น กำแพงทุ่งเศรษฐี กรุวัดลิงขบ กรุน้ำ กรุท่าเรือนครศรีธรรมราช คลองตะเคียน ถ้ำเสือ ถ้ำลั่นทม ท่ากระดาน ท่ามะปราง ท้ายย่าน นางวัดโพธิ นครโกษา นางพญาวัดโพธิ บึงพระยาสุเรนทร์ บ้านกล้วย บึงสามพัน ปรุหนังเพชรบุรี ปรกวัดพระธาตุ ผงสุพรรณ พิมพ์เมืองสรรค์ พิจิตรเม็ดข้าวเม่า พิจิตรผงดำ พิจิตรหลังผ้า พิจิตรเรือนแก้ว พิจิตรสองพี่น้อง พิจิตรท่ามะปราง มเหศวรพิษณุโลก ร่วงกรุน้ำ ร่วงวัดปู่บัว ลีลาสสุพรรณ ลีลาสสุโขทัย วัดท้ายตลาด วัดพลับ วัดมหรรณพ วัดวิหารกรอ วัดค้างคาว วัดโคนอน วัดสามจีน วัดไก่ วัดเงิน วัดปืน วัดป่ามะม่วง วัดปากน้ำ วัดกระโจมทอง วัดสามปลื้ม วัดบางระกำ สกุลลำพูน สุพรรณยอดโถ เหรียญพระปฐมเจดีย์

๕.๑.๒.๑.๕ ที่มาจากเหตุการณ์สำคัญ เช่น พระมงคลบพิตรประชุมคณาจารย์ พระยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ เหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา ๖ รอบ เหรียญ

มหาราชเฉลิมพระชนมพรรษา ๓ รอบ พระกริ่งเจริญโภคทรัพย์กาญจนาภิเษกโครงการหลวง เหรียญพลังแผ่นดินหนึ่งในสยาม พระกริ่งยอดแห่งฟ้าศิรากาศมงคลชุดค้มเกล้า

๕.๑.๒.๑.๖ ที่มาจากลักษณะเด่น เช่น พระกำแพงสามเหลี่ยม พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงพัน พระกำแพงงบน้ำอ้อย พระกำแพงกล้วยปิ้ง พระกำแพงข้างหยิก พระกำแพงขาโต๊ะ พระกำแพงพลูจีบ พระกำแพงกลีบบัว พระกำแพงห้าร้อย พระกำแพงเม็ดทองหลาง พระซุ้มกอ พระซุ้มยอ พระซาวแปด พระเตาทุเรียน พระทรงเทริด พระใบเสมา พระใบพุดซา พระใบขนุน พระพิจิตรเรือนแก้ว พระพิจิตรสองพี่น้อง พระเม็ดน้อยหน่า พระหูไห พระหูยาน พระกริ่งตั๊กแตน พระเศียรโล้น พระปิดตา พระปิดตามหาอุตม์ยันต์ยุ่ง พระพิมพ์ซุ้มแหลม เหรียญพญาเต่าเรือน เหรียญแตงโมเนื้อทองคำ พระสิบสองกรุเก่าลำพูน เหรียญจตุรพักตรพรหมามหามงคล พระพิมพ์ซุ้มกอห่อทองคำ พระกะลาราหูอมจันทร์

๕.๑.๒.๑.๗ ที่มาจากนามพระสงฆ์และราชทินนาม เช่น หลวงพ่อแก้ว หลวงพ่อแขก หลวงพ่อจุก หลวงพ่อโชติ หลวงพ่อดำ หลวงพ่อโต หลวงพ่อปาน หลวงพ่อเงิน หลวงพ่อหม่น หลวงพ่อลี หลวงปู่ภู พ่อท่านเขียว พระอาจารย์นำ หลวงปู่ทวด พระอุปัชฌาย์คง พ่อท่านซัง พระอาจารย์ฝั้น หลวงพ่อรุ่ง หลวงพ่อแดง หลวงพ่อจง หลวงพ่อฉุย หลวงปู่เพิ่ม หลวงพ่อชม หลวงปู่ศุข หลวงปู่เจือ หลวงพ่อน้อย หลวงพ่อเทียม หลวงปู่ไข่ หลวงพ่อกลั่น หลวงพ่อคง พ่อท่านช้าง หลวงพ่อเชย หลวงพ่อเกิด หลวงพ่อผัน หลวงพ่อดี หลวงพ่อแช่ม พ่อท่านคลิ้ง หลวงพ่อย้อย หลวงปู่สรวง หลวงปู่แหวน หลวงพ่อคูณ หลวงพ่อวัดมะขามเฒ่า หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงพ่อวัดป่า พระสมเด็จพระสังฆราชไก่เถื่อน พระสมเด็จปิลันทน์ พระสมเด็จอรหังสมเด็จพระสังฆราชสุก พระสมเด็จอรหังสมเด็จพระญาณสังวร พระสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) พระเทพมงคลรังษี พระวิสุทธิรังสี พระสมเด็จวัดระฆัง พระสมเด็จวัดเกศไชโย พระสมเด็จบางขุนพรหม

๕.๑.๒.๑.๘ ที่มาจากนามบุคคล เช่น พระรอด พระมเหศวร พระร่วง พระงั่ว พระนางพญา พระขุนไกร พระขุนแผน พลายเพชร พลายบัว หนุมาน

๕.๑.๒.๑.๙ ที่มาจากสมญานาม เช่น เหรียญเจ้าสัว เหรียญกิ๊กโก๋ มหาจักรพรรดิ พระยอดธง พระยอดขุนพล พระนางพญา พระรอด เทวดาเล่นดิน

๕.๑.๒.๑.๑๐ ที่มาจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เช่น พระขอม พระเขมร พระคันธารราฐ พระอู่ทอง พระเชียงแสน

๕.๑.๒.๒ ความหมายของชื่อพระเครื่อง

ผู้วิจัยพบว่า การซ่อนแฝงและตีความความหมายของชื่อพระเครื่องสามารถจัดเป็น ๒ ลักษณะ ดังต่อไปนี้

๕.๑.๒.๒.๑ โครงสร้างความหมายที่มีองค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อมี โครงสร้างทางความหมายแบบ ๑ องค์ประกอบ ถึง แบบ ๕ องค์ประกอบขึ้นไป สรุปผลได้ดังนี้

๕.๑.๒.๒.๑.๑ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๑ องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง ๑ ความหมาย เช่น กริ่ง กรุน้ำ ขุนไกร ขุนแผน ซุ้มกอ ซุ้มยอ นางพญา วัดปากน้ำ เป็นต้น

๕.๑.๒.๒.๑.๒ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๒ องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง ๒ ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่

สัมพันธ์กัน เช่น กริ่งธิเบต กริ่งหน้าตั๊กแตน กำแพงนาคปรก กำแพงพัน กำแพงกล้วยปิ้ง ขุนแผนไข่ผ่าซีก เชียงแสนปรกโพธิ์ นางพญาวัดโพธิ์ สมเด็จโต เป็นต้น

๕.๑.๒.๒.๑.๓ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๓ องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง ๓ ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น กริ่งสมเด็จพระสังฆราช กำแพงชินทุ่งเศรษฐี สมเด็จโตวัดระฆังโฆษิตาราม หลวงปู่ทวดวัดช้างให้ สมเด็จจิตรลดามหาจักรพรรดิ์ กริ่งพุทธโสธรหน้าใหญ่ เป็นต้น

๕.๑.๒.๒.๑.๔ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๔ องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง ๔ ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น หลวงปู่สรวงเทวดาเล่นดิน เหรียญรุ่นแรกหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ หลวงปู่ทวดเตารีดพิมพ์ใหญ่ ปิดตาเนื้อผงคลุกรักพิมพ์เส้นด้าย ผงสุพรรณพิมพ์หน้าแก่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นต้น

๕.๑.๒.๒.๑.๕ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๕ องค์ประกอบขึ้นไป คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายตั้งแต่ ๕ ความหมายขึ้นไป ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น หลวงพ่อทวดวัดช้างให้เนื้อว่านพิมพ์ใหญ่ เหรียญรุ่นแรกหลวงพ่อกลั่นวัดพระญาติการาม หลวงปู่ทิมวัดละหารไร่พิมพ์เศียรโตรุ่นน้ำท่วม สมเด็จอรหังสมเด็จพระญาณสังวรวัดบวรนิเวศวิหาร กำแพงซุ้มกอพิมพ์ขนมเปี๊ยะกรุวัดพิกุล นางพญาสมาธิหลวงพ่อสุ่นวัดปากน้ำแหลมสิงห์ เป็นต้น

๕.๑.๓. ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย

การศึกษาข้อมูลชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๓.๑ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิม

๕.๑.๓.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับผี คือ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่พบ หากกล่าวถึงความสำคัญและสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในสังคมแล้ว จากข้อมูลที่ศึกษาสามารถแบ่งคติความเชื่อเรื่องผีออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ๑) ผีบรรพบุรุษผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา เป็นต้น และ ๒) ผีที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด เช่น ผีบ้าน ผีเมือง ผีป่า ผีเขา ผีไร่ ผีนา ผีฟ้า ผีแถน หรือแม้กระทั่งผีปอบ ผีกระสือ ผีพราย และกลุ่มผีที่มีอยู่แล้วจะแสดงอำนาจผ่านความเชื่อความเข้าใจว่า ผีเข้า ผีสิง ผีอำ ผีหลอก เป็นต้น จากข้อมูลการศึกษาคติความเชื่อเรื่องผีที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่องพบว่า การซ่อนแฝงไว้ซึ่งคติความเชื่อเรื่องผียังปรากฏในชื่อพระเครื่อง เช่น พระขุนแผนผงพรายกุมาร พระขุนแผนพรายคู่

๕.๑.๓.๑.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับนาค คือ คติความเชื่อเกี่ยวกับนาคในสังคมไทยตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงปัจจุบัน รับรู้คติความเชื่อเกี่ยวกับนาคผ่านข้อมูลทางวัฒนธรรมของสังคม เช่น ด้านวรรณกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านประเพณี ด้านพิธีกรรม ด้านไสยศาสตร์ และด้านศาสนวัตถุทางศาสนา เป็นต้น พระเครื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องนาค คือ พระพิมพ์นาคปรกพระธาตุนาดูน เป็นพระพิมพ์พระแผงที่ขุดค้นพบที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เป็นพระพิมพ์ศิลปะในยุคสมัยทวารวดี เป็นเขตพื้นที่เมืองเก่าโบราณที่เรียกว่านครจำปาศรี ช่วงหลังต่อมาในยุคของสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ก็ปรากฏว่ามีการสร้างพระพิมพ์นาคปรกอีกมากมายหลายรุ่น ที่ได้รับกระแสนิยม เช่น พระนาคปรกใบมะขามวัดท้ายตลาดกรุงเทพมหานคร พระนาคปรกใบมะขาม

วัดปากคลองมะขามเฒ่าชัยนาท พระนาคปรกใบมะขามวัดกัลยาณมิตรกรุงเทพมหานคร พระนาคปรกใบมะขามวัดเสด็จสมุทรสงคราม พระนาคปรกใบมะขามวัดอนงคารามกรุงเทพมหานคร พระปรกวัดพระธาตุ พระพิมพ์ปรกโพธิ์ เป็นต้น

๕.๑.๓.๑.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับยักขเทวดา คือ คติความเชื่อเกี่ยวกับยักขเทวดาในสังคมไทยได้ให้ความสำคัญในฐานะผู้พิทักษ์รักษา จากคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวัณได้เชื่อมโยงผสมผสานเข้าสู่ยักขเทวดาผู้พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนา ซึ่งดั้งเดิมคติความเชื่อของสังคมไทยก็ได้ผูกติดอยู่กับเรื่องผี เรื่องพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว จากนั้นยักขเทวดาก็ได้ปรับตัวเข้ากับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เข้ามาในช่วงต่อมา ชื่อพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับยักขเทวดา คือ เหรียญท้าวเวสสุวัณ เหรียญจตุรพักตรพรหม และเหรียญพระพรหมได้รับความนิยมแพร่หลาย เช่น เหรียญดีเข้มขลังจตุรพักตรมหาพรหมทีโอทีของวัดมณีชลขัณฑ์ลพบุรี เหรียญจตุรพักตรพรหมมหามงคลหลวงปู่ดู่หลวงปู่สีอยุธยา เหรียญมหาพรหมสี่หน้ารุ่นมหาจักรพรรดิตราธิราชหลวงปู่หหมุนศรีสะเกษ

๕.๑.๓.๒ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู

๕.๑.๓.๒.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวร คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวรในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น พบว่า พระอิศวรหรือพระศิวะเป็นหนึ่งในตรีมูรติผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุด มี ๓ องค์ตามความเชื่อ อีก ๒ องค์ ได้แก่ พระพรหมและพระวิษณุ คติความเชื่อในสังคมไทยได้สร้างสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์เคารพแทนองค์พระศิวะหรือพระอิศวรมีชื่อเรียกว่าปลัดขิกนั่นเอง ปลัดขิกของไทยมีกระแสนิยมจากหลักฐานที่แน่ชัดว่ามาจากศิวลึงค์ตามความเชื่อของไศวะนิกาย ดังนั้นสัญลักษณ์สากลที่เป็นสิ่งแทนพระศิวะที่รับรู้ร่วมกัน คือ แท่งศิวลึงค์ พบหลักฐานได้ตามเทวสถานทั้งโบราณและปัจจุบัน จากเทพตามความเชื่อที่มีอยู่เดิมได้ถูกนำมาใช้ในการเรียกชื่อพระเครื่องที่เป็นคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาหลายชื่อ เช่น พระมเหศวร พระหลวงพ่อยิดปลัดขิกบินได้ ปลัดขิกวัดสะแกพระนครศรีอยุธยา ปลัดขิกหลวงพ่อเหลือวัเขาชะโงกฉะเชิงเทรา ปลัดขิกวัดสัตหีบชลบุรี ปลัดขิกหลวงปู่ทิมวัดระหารไร่ระยอง ปลัดขิกหลวงพ่อไสววัดปรีดารามนครปฐม ปลัดขิกหลวงพ่อกลั่นวัดอินทราวาสอ่างทอง ปลัดขิกหลวงพ่อฟักวัดนิคมประชาสรรค์ประจวบคีรีขันธ์ ปลัดขิกหลวงพ่อยิดวัดหนองจอกประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น และจากข้อมูลการสร้างปลัดขิกก็พบว่ามีการสร้างพระเครื่องขึ้นในคราวเดียวกัน เช่น ปลัดขิกเหรียญเสมาหลวงพ่อยิดวัดหนองจอกประจวบคีรีขันธ์ ปลัดขิกหลวงเหลือ ปลัดขิกหลวงปู่อี๋ เป็นต้น ซึ่งพระเกจิอาจารย์จะสร้างพระเครื่องเพื่อพกพาติดตัวตามความเชื่อด้วย

๕.๑.๓.๒.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับพระนารายณ์ คือ คติความเชื่อเกี่ยวกับพระนารายณ์ในสังคมไทยรับรู้ความเชื่อผ่านวรรณกรรมหรือวรรณคดี ๒ เรื่องหลัก คือ รามเกียรติ์และมหากาพย์มหาภารตะ ซึ่งเรื่องที่สองเป็นมหากาพย์ขนาดใหญ่เรื่องราวยาวมาก และเมื่อกล่าวถึงพระนารายณ์กับคติความเชื่อในสังคมไทยพบว่ามีปรากฏร่องรอยหลักฐานจากรูปสลักพระนารายณ์ทำด้วยศิลาที่อำเภอไชยาสุราษฎร์ธานี ปราสาทพนมรุ้งบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมายนครราชสีมา พระปรางค์สามยอดลพบุรี เทวสถานเมืองศรีเทพเพชรบูรณ์ เป็นต้น และพบข้อมูลที่เป็นชื่อพระเครื่อง เช่น เหรียญพระนารายณ์ทรงครุฑรุ่นบารมีมหาเศรษฐี เหรียญพระนารายณ์ทรงครุฑประทับพระราหูรุ่นมหาบารมีมหาเศรษฐี เหรียญสมเด็จพระนารายณ์เนื้อทองคำ เหรียญที่ระลึกในพิธีเปิดอนุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เหรียญพระนารายณ์เปิดโลก เหรียญพระนารายณ์เนื้อสามกษัตริย์ พระ

นารายณ์ยืน พระนารายณ์ตรีมูรติ พระนารายณ์เปิดโลกพันมือ พระนารายณ์ทรงครุฑประทับราหูเจ้าคุณธงชัย เป็นต้น

๕.๑.๓.๒.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศซึ่งได้ตั้งชื่อพระเครื่องหรืออาจเป็นเครื่องรางของขลังด้วยโดยใส่ชื่อของพระพิฆเนศเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระเกจิอาจารย์ เช่น พระพิฆเนศเนื้อโลหะเก่าด้านหลังหลวงพ่อแก่หุ้มทรงกลม พระพิฆเนศเทพแห่งความรู้ทั้งมวล เหรียญพระพิฆเนศวร์ ๑๒ นักษัตร พระพิฆเนศแกะจากหินแอมมิทีส พระพิฆเนศประทานพร พระพิฆเนศหลังสลักโอม พระพิฆเนศฝังพลอยสลับสี พระพิฆเนศเนื้อโลหะกรอบทอง พระพิฆเนศนำโชค พระพิฆเนศล้อมเพชร เป็นต้น จากที่ยกตัวอย่างตั้งข้อสังเกตและอธิบายได้ว่า พระพิฆเนศได้รับกระแสนิยมจากคติความเชื่อในสังคมไทยอย่างมาก พบได้จากการสร้างและตั้งชื่อแล้วจะมุ่งเน้นความมีคุณค่าราคาจากองค์ประกอบ เช่น กรอบทอง ฝังล้อมเพชร โลหะกรอบทอง พลอยสลับสี เป็นต้น

๕.๑.๓.๓ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

๕.๑.๓.๓.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ คือ พระโพธิ์สัตว์ที่แสดงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามากถึง ๕๐๐ ชาติ หรือที่รับรู้และเรียกว่านิทานชาดก ๕๐๐ ชาติ และที่ปรากฏพบในพระไตรปิฎกจำนวน ๕๔๗ ชาติ แต่ละชาติเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สัตว์อื่นหรือคนอื่น การตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องของพระโพธิสัตว์ในสังคมไทยนั้น เช่น พระสิบทัศน์หลวงพ่อเงินวัดดอนยายหอม หรือเรียกอีกอย่างว่าเทพเจ้าแห่งดอนยายหอมนครปฐม คติความเชื่อที่สังคมไทยได้รับรู้และเชื่อตามพระพุทธศาสนาแบบคติความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ตามแบบมหายาน คติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ตามพุทธศาสนาแบบมหายานนี้ พบในกลุ่มคนจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย และกลุ่มชาวจีนมีจำนวนมากกว่าชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาอยู่เมืองไทย คติความเชื่อเรื่องของพระโพธิสัตว์ก็ปรากฏพบในชื่อเรียก อาทิเช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม) พระสมัตรภัทรโพธิสัตว์ พระนางศิตาตปัตร นางวสุธระ พระนางปรัชญาปาริมิตา พระนาคารชุนะ พระนางตารา พระจุณฑีโพธิสัตว์ พระจันทรประภาโพธิสัตว์

๕.๑.๓.๓.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า คือ คติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในฐานะรูปสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าพระเครื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ายิ่งถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสื่อแทนความเคารพรวมถึงเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ตั้งข้อสังเกตได้จากชื่อพระเครื่องที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า

๕.๑.๓.๓.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับอนาคตพระพุทธเจ้า คือ ความเชื่อเกี่ยวกับอนาคตของพระพุทธเจ้าที่รับรู้ในสังคมไทยตามความเชื่อเรื่องพระเจ้า ๕ พระองค์ มีชื่อว่าพระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป พระโคตโม และพระศรีอริยเมตเตยโย ดังนั้นพุทธศาสนาปัจจุบันอยู่ในยุคของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ และ พ.ศ. ๕๐๐๐ จะมีพระพุทธเจ้าองค์ใหม่อุบัติขึ้นมาที่ชื่อว่าพระศรีอริยเมตไตรย

ในการสร้างรูปเคารพในลักษณะของพระเครื่องก็ได้สะท้อนให้เห็นความสอดคล้องสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตที่เรียกว่าพระศรีอริยเมตไตรยหรือเรียกให้สั้นลงว่าพระศรีอาริย์ เช่น เหรียญพระศรีอริยเมตไตรยวัดไลย์ลพบุรี สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๗ มีความสัมพันธ์ทางความเชื่อเรื่อง

ของพระพุทธเจ้าในอนาคต และประวัติของวัดไลย์ทราบว่าสร้างขึ้นในช่วงสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มีลวดลายปูนปั้นที่เล่าเรื่องของทศชาติชาดกและปฐมสมโพธิ แต่การสร้างพระศรีอาริย์ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างครั้งแรกเมื่อยุคใด แต่สันนิษฐานว่าสร้างมาในยุคแรกของการสร้างวัด จนถึงช่วงรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์วัดได้ถูกไฟป่าไหม้ ทำให้พระศรีอาริย์ซึ่งเป็นพระประธานในวิหารชำรุด จึงได้รับองค์พระมาปฏิสังขรณ์ที่กรุงเทพมหานครแล้วส่งกลับไปประดิษฐานในวิหารดังเดิม สำหรับเหรียญพระศรีอาริย์ของวัดไลย์ได้สร้างขึ้นตามแนวเชื่อที่มีต่อพระศรีอาริย์ในวิหาร ส่วนนี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อของพระศรีอาริย์ในสังคมไทยมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงสุโขทัยแล้ว นอกจากนั้นยังมีเหรียญพระศรีอาริย์หลวงปู่ทวด ซึ่งลูกศิษย์ผู้นับถือหลวงปู่ญา หลสวงปู่สวน หลวงปู่ทวด หลวงปู่ดู่ ร่วมกันสร้างพระศรีอริยเมตไตรยเพื่อหาทุนสร้างพระเจดีย์ศรีอุบล

๕.๑.๓.๔ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่

๕.๑.๓.๔.๑ ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าพ่อ คือ ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าพ่อในสังคมไทยพบว่า พระเครื่องที่เป็นวัตถุมงคลตามความเชื่อของสังคมไทยหรือรวมถึงต่างประเทศนั้น มีขีดจำกัดในเรื่องของชื่อและสื่อสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์สาวก รวมถึงพระเกจิอาจารย์ แต่ในสังคมสมัยใหม่มีการยอมรับนับถือสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในกลุ่มของเจ้าพ่อ ซึ่งคำว่าเจ้าพ่อไม่ได้สื่อถึงเรื่องความเป็นนักเลงที่ยิ่งใหญ่ หรือสื่อในทางที่ไม่ดี แต่เจ้าพ่อตามความเชื่อในสังคมสมัยใหม่ สื่อถึงความยิ่งใหญ่ในความศักดิ์สิทธิ์ ในสังคมได้ให้ความสำคัญสัมพันธ์เชื่อมโยงกับเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมืองอยู่แล้ว แต่ปรากฏว่ามีคติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อที่แยกย่อยออกไปตามท้องถิ่น เช่น การเคารพนับถือเหรียญเจ้าพ่อพญาแลของชาวจังหวัดชัยภูมิ เหรียญเจ้าพ่อหนองลี เหรียญเจ้าพ่อเสือ เหรียญเจ้าพ่อยี่กอฮงกรุงเทพมหานคร เหรียญเจ้าพ่อศาลสูงเมืองลพบุรี เหรียญเจ้าพ่อพระวอเวียงระแหงเมืองตาก เหรียญเจ้าพ่อหลักเมืองกรุงเทพมหานคร เหรียญเจ้าพ่อเขาใหญ่นครราชสีมา เหรียญเจ้าพ่อพระกาฬเมืองลพบุรี เหรียญเจ้าพ่อธงชัยนครราชสีมา เหรียญเจ้าพ่อติ๊ปปาละ เหรียญเจ้าพ่อหลักเมืองเมืองบุรีรัมย์ เหรียญกะไหล่ทองเจ้าพ่อลีตี้ เหรียญเจ้าพ่อมเหสักข์เมืองขอนแก่น เหรียญเจ้าพ่อพระปลงสระแก้ว เหรียญเจ้าพ่อประตูผาลำปาง เหรียญเจ้าพ่อเทพารักษ์นครสวรรค์ เหรียญเจ้าพ่อเขาตกเหรียญเจ้าพ่อเจ้าแม่ชุมแสงนครสวรรค์ เหรียญเจ้าพ่อช้างเผือก เหรียญเจ้าพ่อกู่ช้างจังหวัดลำพูนเหรียญเจ้าพ่อหลวงภูคา เหรียญเจ้าพ่อเจ้าแม่ปากน้ำโพ เหรียญเจ้าพ่อศรีสงครามนครพนม เหรียญเจ้าพ่อตาธรรมยาพิจิตร เหรียญเจ้าพ่อเสาชิงช้ากรุงเทพมหานคร เหรียญเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี

๕.๑.๓.๔.๒ ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าแม่ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิเจ้าแม่ในสังคมไทยพบว่า คติความเชื่อเดิมของสังคมไทยปรากฏว่ามีเพศหญิงหรือแม่เข้าไปเกี่ยวข้องหลายเรื่อง เช่น แม่น้ำก็มีแม่พระคงคง ดินก็มีพระแม่ธรณี ข้าวก็มีแม่โพสพ ต้นไม้ก็มีแม่นางไม้หรือเจ้าแม่ตะเคียน หรือนางตานี เป็นต้น ชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำโขงก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนาง ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็มีความเชื่อกับเจ้าแม่อุมา และเจ้ากาลี คนจีนก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เจ้าแม่ทับทิม เป็นต้น แต่ในพระพุทธศาสนาก็มีชื่อเรียกที่แสดงลักษณะว่าเป็นเพศหญิงเหมือนกัน แต่ไม่เรียกว่าเจ้าแม่ นั่นคือ สมเด็จนางพญา

๕.๑.๓.๕ ชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทย

๕.๑.๓.๕.๑ ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิม จากการศึกษาความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิม สามารถจำแนกข้อมูลออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

๕.๑.๓.๕.๑.๑ ความซับซ้อนเรื่องไสยศาสตร์ คือ จากการศึกษาถึงความซับซ้อนเรื่องไสยศาสตร์ที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่องในสังคมไทย พบว่า การสร้างพระเครื่องและตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นแนวเชื่อเรื่องของไสยศาสตร์ เช่น พระขุนแผน พรายกุมาร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่สังคมไทยรับรู้ผ่านวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า ตัวละครที่ชื่อขุนแผนนั้นเด่นเรื่องของคุณไสย์ และในวรรณคดีขุนช้างขุนแผนมีการกล่าวถึงไสยศาสตร์มากที่สุด

๕.๑.๓.๕.๑.๒ ความซับซ้อนเรื่องวิทยาคม คือ ความซับซ้อนเรื่องวิทยาคมในสังคมไทย พบได้จากวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยคาถาอาคมหรือวิทยาคม เช่น การใช้คาถาอาคมป้องกันภัยจากภูตผีปีศาจ การใช้เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การใช้เพื่ออำนาจต่อรองกับธรรมชาติ รวมถึงการใช้เพื่อปลุกเสกเครื่องรางของขลัง เป็นต้น

๕.๑.๓.๕.๑.๓ ความซับซ้อนเรื่องผีสางเทวดา คือ ความซับซ้อนเรื่องผีสางเทวดาในสังคมไทยพบว่า ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณของสังคมไทยได้ผสมผสานกับพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน แต่เราอาจจะพอแยกให้เห็นว่าส่วนใดเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา และส่วนใดเป็นความเชื่อเรื่องภูตผี

๕.๑.๓.๕.๑.๔ ความซับซ้อนเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ จากข้อมูลที่ศึกษาความซับซ้อนเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในสังคมไทยครั้งนี้ อธิบายได้ว่าความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางสังคมเพราะความเชื่อได้สร้างและรักษากฎระเบียบในสังคมได้ หากใครฝ่าฝืนกฎระเบียบก็จะถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ ในขณะที่ผู้ที่ทำตามกฎระเบียบจะมีชีวิตที่มั่นคงและเป็นสุข ทั้งนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อและศาสนาเปรียบเสมือนตัวชี้วัดความสามัคคีและการพึ่งพาอาศัยกัน

๕.๑.๓.๕.๑.๕ ความซับซ้อนศาสนา คือ ความซับซ้อนเรื่องของศาสนาในสังคมไทย พบว่า จากข้อมูลที่มีผู้ศึกษาและสรุปเป็นภาพรวมอธิบายได้ว่า ในสังคมไทยมีการเปิดกว้างยอมรับนับถือในสิ่งที่เข้ามาใหม่และปรับให้เข้ากับสิ่งที่มีอยู่เดิม ความซับซ้อนของการนับถือศาสนาของคนไทย โดยจะพิจารณาจากข้อมูลที่เป็นศิลปะ สถาปัตยกรรม พิธีกรรม และพฤติกรรมของผู้คน ในความเป็นจริง สิ่งที่น่าสนใจก็คือความซับซ้อนทางศาสนาที่ประกอบด้วย ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู

๕.๑.๓.๕.๒ ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบใหม่ คือ ในสังคมไทยเป็นที่ยอมรับว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะต้องนึกถึงวัดในพระพุทธศาสนาและองค์ประกอบที่มีอยู่ในวัด เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ หรือสถานที่รับรู้ร่วมกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ประกอบอยู่ วัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อประเพณีพิธีกรรมทั้งในด้านศาสนาและไสยศาสตร์ วัดมีความสัมพันธ์ทางสังคมและทำให้เกิดสำนึกร่วมว่าเป็นพวกเดียวกัน และวัดยังเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่ใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ที่กล่าวแล้วว่าบริเวณ

ของวัดย่อมมีองค์ประกอบให้เห็น เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ หรือสถานที่รับรู้ร่วมกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ประกอบอยู่ และอธิบายถึงอำนาจบทบาทอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยที่ซ่อนแฝงอยู่ชื่อพระเครื่อง

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทยในครั้งนี้ แบ่งการอภิปรายผลเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านภาษา ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์ และชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนา ดังนี้

๕.๒.๑ ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านลักษณะการใช้ภาษา

จากที่ศึกษาชื่อพระเครื่องกับลักษณะทางภาษาอภิปรายผลได้ว่า ชื่อพระเครื่องมีที่มาและความหมายที่สะท้อนให้เห็นลักษณะการใช้ภาษาจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๕.๒.๑.๑ กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากองค์ประกอบพระเครื่อง

กลุ่มที่มีการตั้งชื่อตามองค์ประกอบที่โดดเด่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบุศรา สว่างศรี (๒๕๔๙ : ๖๕-๗๔) ได้กล่าวถึงชื่อพระเครื่อง พบว่า ชื่อพระเครื่องเกิดจากปัจจัยประกอบ คือ ๑) ชื่อเรียกตามสถานที่พบ เช่น พระถ้ำเสือ พบที่ถ้ำเสือ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยที่ถ้ำเป็นสถานที่ชาวบ้านพบเสืออยู่ในถ้ำนี้ พระนางพญาก็จะระบุว่าวัดนางพญา ขุนแผนก็จะระบุว่าวัดบ้านกร่างหรือวัดพระรูป ๒) เรียกชื่อตามลักษณะเด่น เช่น ลักษณะองค์พระมีพระกรรณยาวก็เรียกชื่อว่า พระหูยาว องค์พระประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ เรียกว่า พระปรกโพธิ์ พระที่อยู่ในอิริยาบถลีลาเรียกชื่อว่าพระกำแพงเขย่ง และจะต้องระบุสถานที่พบต่อท้ายอีก เช่น พระกำแพงเขย่งสุพรรณ พระกำแพงสวรรค์ นอกจากนั้นยังมีพระร่วงหลังรางปืน ๓) เรียกชื่อตามรูปทรง เช่น ลักษณะมีรูปทรงคล้ายสิ่งไหนก็เรียกชื่อตามสิ่งนั้น พระกำแพงกลีบบัว พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงซุ้มกอ ๔) เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง เช่น ผงและเกสร เป็นวัสดุสำคัญในการก่อรูป เรียกชื่อว่าพระผงพระเกสร ๕) เรียกชื่อตามจำนวนพระ เช่น การสร้างจำนวนเท่าใดก็เรียกตามนั้น มีพระกำแพงห้าร้อย ๖) เรียกชื่อตามความเชื่อในพุทธคุณ เช่น พระคง พระนางพญาเสน่ห์จันทร์ พระเงี้ยวทิ้งปืน พระโดดร่ม ๗) เรียกชื่อตามผู้สร้าง เช่น พระสมเด็จวัดระฆังฯ หลวงพ่อคูณ หลวงปู่เอี่ยม ๘) เรียกชื่อตามผู้ใช้ เช่น พระสวนเรียกใหม่ว่าพระมเหศวร ๙) เรียกชื่อตามสิ่งที่นิยมในสมัย เช่น พระชุดกิมตึ๋ง ที่กล่าวมาพบว่า การเรียกชื่อพระเครื่องมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ที่พระคล้ายสิ่งใดหรือมีลักษณะอย่างไรก็เรียกไปตามนั้น การเรียกชื่อพระเครื่องบางครั้งไม่ได้เกี่ยวข้องกับหลักประติมานวิทยาปรากฏมีพระหลายแบบที่เรียกชื่อผิดไป เช่น พระนารายณ์ทรงปืน คำว่า ปืน ในสมัยโบราณหมายถึงธนูหรืออาวุธ เหตุที่เรียกว่าพระนารายณ์ทรงปืนก็เพราะเห็นรูปที่ประทับยืนทางขวาของพระนาคปรก เป็นพระสี่กร จึงเรียกว่าพระนารายณ์ ที่จริงแล้วเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สองพระหัตถ์บนถือลูกประคำกับคัมภีร์ สองพระหัตถ์ล่างถือดอกบัวกับน้ำอมฤต สร้างตามคติพระรัตนตรัยแบบมหายาน ส่วนพระกำแพงเขย่ง อากัปกิริยาเขย่งที่จริงแล้วเป็นอริยาบถลีลาจากพุทธประวัติตอนเสด็จจากสวรรค์ดาวดึงส์

จากที่ศึกษาการตั้งชื่อพระเครื่องในครั้งนี้จึงอภิปรายผลได้ว่า การตั้งชื่อพระเครื่องนั้นต้องอาศัยปัจจัยองค์ประกอบที่สำคัญและสัมพันธ์เชื่อมโยงให้รับรู้การสื่อถึงที่มาและความหมายในสิ่งเดียวกัน แต่เป็นที่ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ชื่อพระเครื่องมี ๒ ลักษณะ คือ ๑) พระเครื่องที่สร้างไว้ในยุคก่อนนั้นไม่มีการตั้งชื่อในตอนสร้าง แต่จะมาตั้งชื่อเมื่อขุดค้นพบในภายหลัง แล้วตั้งชื่อตามปัจจัยองค์ประกอบ และ ๒) พระเครื่องที่เตรียมการตั้งชื่อไว้ล่วงหน้าก่อนสร้าง ในลักษณะที่ ๒ นี้เป็นที่นิยมและพบในยุคสมัยปัจจุบัน การสร้างแต่ละครั้งอยู่ในลักษณะของกระบวนการดำเนินการสร้างที่มีรูปแบบวิธีพิธีกรรมและขั้นตอนที่ชัดเจน ในลักษณะที่ ๒ นี้ก็ต้องอาศัยปัจจัยองค์ประกอบที่สำคัญและสัมพันธ์เช่นเดียวกัน

๕.๒.๑.๒ กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคม

กลุ่มที่มีการตั้งชื่อตามบริบทของสังคมว่ามีกระแสนิยมอย่างไร จากที่ศึกษาพบว่า เรื่องของการตั้งชื่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไทยอยู่ในกระแสนิยมหลักคือ สื่อความหมายถึงชื่อที่ดีมีความเป็นสิริมงคล ในสรรพสิ่งนั้นรวมถึงชื่อพระเครื่องด้วย จากงานศึกษาของสมชาย สำเนียงงาม (๒๕๔๗ : ๒๗๒-๒๗๕) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย ผลการศึกษาพบว่า ชื่อของคนไทยสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณี โดยแสดงออกทั้งทางรูปคำและความหมายของชื่อ ทางรูปคำพบว่าใช้ตามตำราทักษาปกรณ์เป็นตำราโหราศาสตร์ที่นิยมเป็นหลักในการตั้งชื่อ คือ เลี่ยงอักษรกาลกิณีประจำวันเกิด เลือกอักษรเดชหรืออักษรศรีนำหน้าชื่อ และตั้งชื่อให้มีความสัมพันธ์กับชื่อพ่อแม่ ส่วนทางความหมายของชื่อนั้น พบว่า เลือกใช้คำที่มีความหมายเป็นสิริมงคลกับชื่อ ที่เด่นมากได้แก่ ความหมายที่สื่อถึงความดีงาม ความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่ง ความรู้ความสามารถ เกียรติยศ และอำนาจ ส่วนชื่อคนสมัยก่อน สะท้อนความเชื่อน้อยกว่าชื่อคนกลุ่มอายุอื่น และมีแนวโน้มว่าชื่อคนในกลุ่มอายุที่ลดลงจะสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีมากขึ้น โดยจะใช้ชื่อที่เลี่ยงอักษรกาลกิณีและมีความสัมพันธ์กับชื่อพ่อแม่มากขึ้น ทางด้านความหมายพบว่า ชื่อคนในสมัยก่อนสะท้อนความเชื่อว่ากิริยาอาการและคุณสมบัติของเจ้าของชื่อถือเป็นสิริมงคลมากที่สุด การตั้งชื่อของคนไทยมีความเชื่อในเรื่องของสิริมงคลและกาลกิณีสะท้อนให้เห็นวิธีคิดในการตั้งชื่อด้วย

จากที่ศึกษาชื่อพระเครื่องตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคมยังพบอีกว่า ในสังคมไทยให้ความสำคัญในการตั้งชื่อพระเครื่องรวมถึงเครื่องรางของขลังด้วย ดังที่มีงานศึกษาของพรสรัญ แสงปรีดีกรณ์ (๒๕๕๒ : ๗๖-๑๑๗) ได้ศึกษาเรื่องการตั้งชื่อรุ่นจตุคามรามเทพ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย ผลการศึกษาพบว่า การตั้งชื่อรุ่นจตุคามรามเทพมีที่มาและความหมายสื่อถึงความเชื่อเรื่องอำนาจบารมีมากที่สุด รองลงมาคือความเชื่อด้านมั่งคั่งร่ำรวย และกระแสความนิยมจตุคามรามเทพก็อาศัยองค์ประกอบอื่น เช่น รูปแบบสวย มวลสารดี พิธีกรรมเด่น ผู้เสกขลัง ผู้สร้างน่าเชื่อถือ วัตถุประสงค์ชัดเจน ชื่อรุ่นโดนใจ มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีโค้ดและหมายเลขกำกับ และสุดท้ายคือทำลายบล็อก ทั้งหมดนี้เป็นองค์ประกอบกระแสหลักของความนิยมในจตุคามรามเทพ นอกจากนั้นกลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคม ยังพบอีกว่า บริบททางสังคมในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง รวมถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคสมัย ก็เป็นปัจจัยให้เกิดการตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นเรื่องราวข้อมูลผ่านการรับรู้จากชื่อพระเครื่องอีกด้วย ดังเช่นผลการศึกษาของณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ (๒๕๕๔ : ๖๙-๑๙๙) ได้ศึกษาเรื่องพระเครื่องกับ

สังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึง พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์ ซึ่งสรุปการศึกษาได้ว่า ผู้คนในสังคมไทยให้ความสนใจและมีกระแสนิยมเรื่องพระเครื่องอย่างมาก เริ่มตั้งแต่อดีตและผลการศึกษาถึง พ.ศ.๒๕๕๐ ภาพรวมของคติความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางพระพุทธศาสนา การระบาดของอหิวาตกโรค แนวคิดการสร้างเหรียญที่ระลึก และการนิยมในการสะสมโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นอิทธิพลจากค่านิยมการสร้างพระพิมพ์มาสู่การสร้างพระเครื่องอย่างต่อเนื่อง พอช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นเหตุการณ์สำคัญทำให้เกิดแนวคิดความนิยมในพระเครื่องกลับกลายบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจนับเป็นจุดบ่งชี้ให้เกิดแนวคิดแนวเชื่อเปลี่ยนไปในสังคมไทย

ชื่อพระเครื่องตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคมยังพบอีกว่า มีการสื่อความหมายถึงระบบความเชื่อมั่นคาดหวังทางเศรษฐกิจ หรือความอยู่ดีมีสุข หรือความมั่งมีศรีสุขมากขึ้น การตั้งชื่อพระเครื่องจึงมีการใส่คำใส่ความหมายที่สื่อถึงเรื่องเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อสื่อให้สนองตอบกระแสนิยมหลักของสังคม จึงพบว่า มีการตั้งชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความต้องการเฉพาะด้าน เช่น ด้านการอยู่ยงคงกระพัน ด้านโชคลาภ ด้านมหานิยม ด้านบุญบารมี ด้านยศฐานันดรศักดิ์ ด้านมั่งมีศรีสุข ด้านค้าดีขายดี เป็นต้น การตั้งชื่อพระเครื่องจึงสนอบตอบกระแสนิยมของบริบททางสังคมมากขึ้น ส่วนการตั้งชื่อพระเครื่องที่ไม่สื่อถึงความต้องการเฉพาะด้านก็ปรากฏพบในกลุ่มของการผลิตซ้ำจากพระเครื่องที่มีชื่อเสียงกระแสนิยมอยู่ก่อนแล้ว

ตามที่อภิปรายผลชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านภาษาพบว่า ภาษาที่ปรากฏในการตั้งชื่อพระเครื่องถือว่าเป็นสิ่งแรกที่จะสื่อให้สังคมรับรู้ การให้จำนวนพยางค์จำนวนคำต้องสัมพันธ์กับการสร้างคำสร้างความหมายในทางสังคม ซึ่งภาษาในการตั้งชื่อนั้นต้องสะดุดหู มีสัมผัสคล้องจองน่าสนใจ จดจำได้ง่าย หรือโดดเด่น เป็นต้น และพบว่าชื่อพระเครื่องมีกลุ่มคำนาม คำสรรพนาม และมีคำวิเศษณ์เพื่อมาขยายให้มีความหมายชัดเจนขึ้นอีก ในงานศึกษาของธนันท์ เศรษฐพันธ์ (๒๕๓๖ : ๑๓-๑๕) ได้แนวคิดว่า การใช้ภาษาในสังคมโดยตัวมันเองเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของพฤติกรรมทางวัฒนธรรม การใช้ภาษาในแต่ละสถานการณ์มีปัจจัยอยู่เบื้องหลัง ปัจจัยเหล่านั้นได้แก่ ผู้พูด (Sender) ผู้ฟัง (Reciever) รูปแบบสาร (Massage Form) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) สัญลักษณ์ (Code) หัวข้อของการสื่อสาร (Topic) ฉากหรือสถานการณ์ (Setting) หากศึกษาตามโครงร่างนี้จะช่วยให้เข้าใจคติชนเรื่องของการะบวนการสื่อความหมายได้ชัดเจนขึ้น ส่วนอคิน รพีพัฒน์ (๒๕๕๑ : ๗๗-๗๘. อ้างอิงจาก Geertz. ๑๙๗๓) กล่าวไว้ว่า ความหมายที่ประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ (symbol) ที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น การจะรู้จักตีความวัฒนธรรมได้ก็ด้วยอาศัยการตีความหมาย แปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่ได้สร้างออกมา เพื่อสร้างการสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่มีต่อชีวิต สัญลักษณ์ในความหมายเป็นได้ทั้งการกระทำ เหตุการณ์ คุณลักษณะ หรือความสัมพันธ์ที่ใช้เป็นสื่อแนวความคิด (conception) แนวคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ ที่มาของวัฒนธรรมคือสัญลักษณ์ที่ได้รวบรวมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย สัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตทางสังคม หากไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรม หากไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีมนุษย์ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการความหมาย เป็นนัยของความเป็นระเบียบ จุดมุ่งหมาย เหตุผล และความอยู่รอด Geertz ยังได้เสนอวิธีวิทยาในการตีความสัญลักษณ์ไว้ ๒ วิธี คือ การบรรยายรูปแบบของสัญลักษณ์ให้ชัดเจน และการตีความรูปแบบนั้นในบริบทโครงสร้างของความหมายที่มีรูปแบบของสัญลักษณ์ การ

ลองใช้ ๒ วิธีนี้ร่วมกันเป็นการข้ามไปข้ามมาระหว่างสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน การตีความสัญลักษณ์ Geertz ให้ความลุ่มลึกที่เป็นผลิตผลของจินตนาการความรู้สึกของสังคมอยู่ด้วย

๕.๒.๒. ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์

ในการอภิปรายผลชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์นั้น พบว่า ชื่อพระเครื่องได้ซ่อนแฝงอุดมการณ์ทางสังคมอย่างซับซ้อน สามารถจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๕.๒.๒.๑ กลุ่มทางโลกุตตระ

การสื่อถึงอุดมการณ์ความหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสาร ข้ามพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในโลกของความเป็นมนุษย์ ในกลุ่มนี้จะมุ่งถึงการเข้าถึงหลักธรรมตามความเชื่อและศาสนาจะถือปฏิบัติมุ่งเน้นประโยชน์ให้เกิดกับคนอื่นเสมอ เมื่อมีคุณอันประเสริฐเป็นต้นแบบในการเอาเยี่ยงอย่างก็จะเสริมแรงให้มนุษย์ในสังคมเดินตามแนวทางด้วยการปฏิบัติตาม ซึ่งพบว่า การมีอุดมการณ์สู่โลกหน้าคือโลกของนิพพาน หรือรวมถึงโลกสวรรค์ โลกของพระศรีอาริยเมตไตรย ซึ่งอุดมการณ์อย่างนี้จะตัดขาดไม่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในโลกของมนุษย์ แต่จะมุ่งตรงต่อความหลุดพ้น และแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงความหลุดพ้นมีหลากหลายวิธี แต่ที่เด่นชัดจะมุ่งสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับคนอื่นเป็นหลัก จากที่ศึกษาสามารถอภิปรายผลได้จากข้อมูลเรื่องการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นพุทธบูชา หรือสืบทอดพระศาสนา หรือเพื่อปรมัตถ์ประโยชน์ให้กับผู้ตายไปแล้ว เป็นต้น และอุดมการณ์ที่สื่อผ่านภาษาใช้เรียกชื่อพระเครื่องก็ไม่ปรากฏว่าข้องเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม แต่จะมีเพียงอุดมการณ์หลักที่มุ่งต่อความสุขในโลกหน้าหรือเข้าสู่นิพพานตามหลักคำสอนเท่านั้น

๕.๒.๒.๒ กลุ่มทางโลกียะ

การสื่อถึงอุดมการณ์ที่อยู่ในโลกของมนุษย์ว่าจะอยู่ด้วยการพึ่งพิงอาศัยสิ่งใดที่มีอำนาจสามารถดลบันดาลสิ่งที่พึงประสงค์ได้ พระเครื่องในฐานะที่สังคมรับรู้ผ่านความเชื่อว่ามีความขลังความศักดิ์สิทธิ์จึงถูกคัดเลือกให้เป็นที่พึ่งพิงที่ดีที่สุด การพึ่งพิงอยู่ในลักษณะขอให้คุ้มครองประทานพรดลบันดาลในสิ่งที่ปรารถนาให้สำเร็จ ซึ่งเป็นความต้องการที่จะให้สนองตอบต่อความเป็นอยู่ของวิถีชีวิตผู้คนในสังคม จึงปรากฏพบว่า การสร้างพระเครื่องและการตั้งชื่อพระเครื่องจะสื่อความหมายถึงเรื่องของความอยู่ดีมีสุข มั่งมีศรีสุข ความแคล้วคลาดคงกระพันชาตรี ความร่ำรวย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อผ่านชื่อเรียกพระเครื่องทั้งสิ้น การสื่อคำสื่อความหมายจากชื่อพระเครื่องพบว่า จะมีการสร้างคำและความหมายที่สนองตอบความคาดหวังของสังคมในปัจจุบันว่า สิ่งใดเป็นกระแสนิยมในปัจจุบันหรือปลุกกระแสนิยมใหม่ ๆ ขึ้นมา และยิ่งในปัจจุบันยิ่งมีความสลับซับซ้อนในสังคมมากยิ่งขึ้น ชื่อพระเครื่องจึงปรากฏลักษณะการใช้คำเพื่อสื่อความหมายให้หลากหลาย เรียกได้ว่าเป็นอุดมการณ์หลักและอุดมการณ์รองหรือย่อยที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่อง

อุดมการณ์จึงสามารถอภิปรายผลได้ว่า เป็นกรอบการคิดของมนุษย์ที่ยึดโยงอยู่กับภาษา ความคิด การแยกแยะ จินตภาพของความคิด และระบบภาพตัวแทนซึ่งชนชั้นและกลุ่มสังคมต่าง ๆ ใช้เพื่อทำความเข้าใจ ให้ความหมาย สร้างจินตนาการ และหาวิธีทำความเข้าใจสังคมอย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ประกอบขึ้นจากระบบความคิดที่หลากหลาย จะยังคงสร้างความชอบธรรมด้วยการทำหน้าที่เป็นกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้สังคมยึดถือปฏิบัติ อุดมการณ์เป็นตัวกลางสร้าง

ความเชื่อทางสังคม และอุดมการณ์ก็มีอิทธิพลต่อการตัดสินความถูกผิดต่อการแสดงพฤติกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ดังที่พบใน บทความของกีรติ บุญเจือ (๒๕๓๔ : ๑-๕) ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับศาสนา ปรัชญา และอุดมการณ์ในสังคมไว้ว่า อุดมการณ์คือเป้าหมายสูงสุดในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งเป้าหมายนั้นก็ต้องมีวิถีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ มนุษย์สามารถเข้าใจเป้าหมาย กำหนดเป้าหมาย และสามารถเลือกวิธีปฏิบัติให้ถึงเป้าหมายของแต่ละคนได้ มีผลการศึกษาของกฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ (๒๕๔๓ : ๑๑-๑๒) ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ทางภาษาไว้ว่า ภาษากับอุดมการณ์มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ผู้ใช้ภาษาไม่เพียงเพื่อเล่าเรื่องราว ชี้แจงข้อมูล หรือโต้เถียงคัดค้าน แต่ยังใช้ภาษาในฐานะเป็นเครื่องมือของอุดมการณ์ ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอดความคิดความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น นักวิชาการได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ผ่านงานเขียน พบว่าสื่อสาธารณะประเภทหนังสือพิมพ์ไม่ได้รายงานความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่หนังสือพิมพ์มีมุมมองและอุดมการณ์ในการเสนอข่าว สื่อมวลชนอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบสามารถสื่อความคิดความเชื่อให้คนหมู่มากได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งสำคัญที่สร้างกระแส กระแสอาศัยภาษาเป็นตัวนำพา ในกระบวนการเสนอข่าว อุดมการณ์เป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอด และภาษามีบทบาทสูงในการสื่ออุดมการณ์นี้และเกิดขึ้นทุกวัน หนังสือพิมพ์จึงสร้างทัศนคติ ความคิด ความเชื่อในการหล่อหลอมชี้นำพฤติกรรมของคนในสังคม

๕.๒.๓. ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนา

ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนานั้น สามารถอภิปรายผลได้ ๓ ประเด็น ดังนี้

๕.๒.๓.๑ ความเป็นสากลของความเชื่อและศาสนา คือ ความเป็นสากลในเรื่องของความเชื่อและศาสนาที่มีจุดกำเนิดเหมือนกันหรือคล้ายกันจนบางครั้งถ้าไม่ศึกษาก็จะแยกจากกันไม่ขาด หรือแม้แยกแล้วแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน การศึกษาครั้งนี้พบว่า ทุกความเชื่อทุกศาสนาพยายามหาคำตอบในสิ่งที่เชื่อว่ามีอยู่เหนือธรรมชาติ และธรรมชาติมีอำนาจมีบทบาทต่อความเป็นอยู่ของโลกมนุษย์ สามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ ทั้งเรื่องดีและเรื่องร้าย ดังที่พบในการศึกษาของเพ็ญนิภา อินทรตระกูล (๒๕๓๕ : ๘) ได้กล่าวว่า ศาสนาเป็นปัจจัยทางจิตวิทยาที่อยู่เบื้องหลัง ความวิตกกังวลมีลักษณะคล้ายอารมณ์กลัวที่ไม่รู้สาเหตุ เกิดเป็นภาวะที่ไม่พึงพอใจมีแนวความคิดอยากหนีให้พ้น อยู่ในภาวะขาดความมั่นใจ เรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นจากภาวะในจิต ยังผลให้มนุษย์หาทางออกหรือทางรอดด้วยการเข้าหาแนวปฏิบัติทางศาสนา ยอมรับความเชื่อถือศรัทธาทางศาสนาซึ่งช่วยลดภาวะวิตกกังวลได้ สรุปแล้วศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) ที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่พึ่งพิงความศักดิ์สิทธิ์และความขลัง สอดคล้องกับแนวคิดของยศ สันตสมบัติ (๒๕๓๗ : ๓๑) กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งได้รับการตอบสนองจากสังคมโดยแบ่งความต้องการออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑)ความต้องการทางร่างกายและจิตใจ ๒)ความต้องการตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม และ ๓)ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ ส่วนนิยพรรณ วรรณศิริ (๒๕๔๐ : ๗-๑๕) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรมคือความคิดและพฤติกรรมที่ติดตัวมากับบุคคล เมื่อบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะตามไปถึงที่นั้น และต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบ คือ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการคมนาคมที่ดีและสะดวก และแนวคิดของ ศิราพร ณ ถลาง (๒๕๕๒ : ๓๖๐-๒๕๐) ได้กล่าวถึงแนวคิด

ทางคติชนไว้ว่า มีบทบาทในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณะของกลุ่มชน ในสังคมของกลุ่มชนจะปรากฏเรื่องของประเพณีพิธีกรรมเป็นส่วนที่รวมพลังเพื่อสร้างความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน พิธีกรรมเป็นกลไกสร้างความเป็นอัตลักษณ์และทำให้มนุษย์มีความมั่นคงทางจิตใจ พิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติคอยช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ขาดความมั่นใจ สมาชิกในสังคมมักใช้เรื่องเล่าประเภทตำนานในการอธิบายเหตุผลและอ้างเพื่อประกอบพิธีกรรม ขณะเดียวกันตำนานเป็นส่วนของนามธรรมแต่พิธีกรรมเป็นส่วนของรูปธรรม ตำนานมีความสำคัญและขาดไม่ได้ในสังคมดั้งเดิม เพราะตำนานบรรจุรหัสของความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่ออธิบายพิธีกรรมและกำหนดศีลธรรม ตำนานไม่ใช่เรื่องเล่าธรรมดาแต่เป็นเรื่องเล่าที่มีพลัง มีบทบาททางความเชื่อ ศีลธรรม และเกิดภูมิปัญญาให้กับมนุษย์ในสังคมด้วย

๕.๒.๓.๒ การผสมผสานกลมกลืนของความเชื่อและศาสนา คือ การยอมรับนับถือผ่านความเชื่อและศาสนาที่มีอยู่เดิมและเข้ามาใหม่ให้ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างลงตัว จากที่ศึกษาอภิปรายผลได้ว่า พระเครื่องเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพุทธศาสนา แต่ก็ด้วยบริบททางสังคมที่มีความเชื่อเรื่องผี เรื่องพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาปะทะสังสรรค์ในพื้นที่เดียวกัน ก็เกิดการผสมกลมกลืนกัน ข้อมูลพบได้จากชื่อพระเครื่องทั้งที่มีชื่อสื่อถึงผี พราหมณ์ และพุทธอยู่รวมกัน ผลการศึกษาของอมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๔๑ : ๔๕-๕๐) ซึ่งได้แสดงมุมมองเรื่องดังกล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ในชั้นเดิมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ในประเทศจีนก็มีลัทธิเต๋าขงจื้อ รวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ ซึ่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่และผลที่ได้รับ คือ คนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะรวม คือ ๑)ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม ๒)ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม และ ๓)ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับการศึกษาของศิราพร ฐิตะฐาน (๒๕๔๕ : ๑๗-๑๘) ได้กล่าวถึงการกลมกลืนระหว่างความเชื่อเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผีที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเหตุการณ์ความเชื่อเช่นนี้มักเกิดกับการนับถือพุทธศาสนา เช่นเดียวกับ พระครูปริยัติสารการ (๒๕๕๑ : ๔๓-๗๖) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพุทธ พราหมณ์ ผี ที่มีอำนาจต่อความเชื่อของคนอีสานพบว่า ความเชื่อของสังคมอีสานปรากฏในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แสดงออกในเห็นในเรื่องของพิธีกรรมและประเพณีที่ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันอย่างลงตัว

๕.๒.๓.๓ การปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลไร้พรมแดนของความเชื่อและศาสนา คือ ความเชื่อและศาสนาที่สังคมใดสังคมหนึ่งยอมรับนับถือนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในระยะเวลาอันสั้น ๆ แต่ถูกยอมรับนับถือด้วยผ่านการพิสูจน์จากสังคมอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ดังนั้นในช่วงระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องจึงปรากฏให้เห็นยุคสมัยที่ถูกยอมรับนับถือเอาส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลาย ๆ ส่วนที่สังคมยอมรับเข้ามา ปรากฏทั้งที่เป็นความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมและปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลให้เข้ากับยุคสมัย และที่ศึกษาจากข้อมูลในอดีตและเชื่อมโยงถึงปัจจุบัน ยิ่งพบได้ว่า การไร้พรมแดนทางความเชื่อและศาสนานั้นมีอยู่ในสังคมจริง ดังเช่นความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เรื่องผี เรื่อง

ศาสนา พบว่า สามารถเข้าอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างไร้พรมแดน หรือแม้แต่ถูกสร้างให้อยู่ในชุดความเชื่อและศาสนาเดียวกันที่ปรากฏในสัญลักษณ์พุทธศาสนา กล่าวคือปรากฏพบในพระเครื่องว่ามีการนำสัญลักษณ์ของผี พราหมณ์ พุทธเข้าอยู่รวมกัน ผลการศึกษาของปฐม หงษ์สุวรรณ (๒๕๕๔ : ๓๘๓-๔๐๖) ได้กล่าวถึงชนชาติไทกับความเชื่อและพิธีกรรมไว้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นข้อมูลทางคติชนประเภทหนึ่ง ถูกจัดอยู่ในกลุ่มข้อมูลประเภท Customary Folklore อันเป็นแบบแผนทางสังคมที่เป็นความคิดความเชื่อของกลุ่มคนในแต่ละสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน ประเพณีพิธีกรรมที่ดำเนินในวิถีชีวิตในวัฒนธรรมของผู้คนล้วนเกิดจากความคิดความเชื่อทางศาสนาแทบทั้งสิ้น บางครั้งความเชื่อและพิธีกรรมถือเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สร้างการเชื่อมโยงผูกพันระหว่างผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกรณีของชนชาติไทพบว่านักวิชาการไทยและต่างประเทศที่สนใจประเด็นไทศึกษามากยิ่งขึ้น ต่างก็ศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมที่มีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในแง่บทบาทความหมาย และหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรม นอกนั้นยังสนใจศึกษาในแง่โลกทัศน์ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในสังคมที่สะท้อนผ่านกิจกรรมทางความเชื่อและพิธีกรรม นอกจากนั้นความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชนชาติไทมีหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่รูปแบบที่มองเห็นได้ง่ายทั่วไป เช่น การเซ่นสรวงบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ มีผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีน้ำ ผีท่า เป็นต้น ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญ มีขวัญข้าว ขวัญวัวขวัญควาย ขวัญบ้านขวัญเมือง หรือแม้กระทั่งการกราบไหว้ต้นไม้หรือสัตว์สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าทำให้เกิดความมั่นคงและสร้างความอบอุ่นทางใจให้เกิดขึ้นกับผู้คนชาวเมือง การปฏิบัติเช่นนี้มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อทางศาสนาด้วยองค์ประกอบของความเชื่ออันได้แก่ ๑) มีสิ่งเคารพบูชาสูงสุด ๒) มีความเชื่อและศรัทธา ๓) มีความขลัง ๔) มีความศักดิ์สิทธิ์และข้อห้าม ๕) มีพิธีกรรมหรือแสดงออกถึงความเชื่อมั่น ๖) มีกฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติ และ ๗) มีผู้สืบทอดและประกอบพิธี

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจและน่าจะมีการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๓.๑ ควรมีการศึกษาที่มาและการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของชื่อพระเครื่องในแต่ละสังคมของกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาว่ามีที่มาของชื่อพระเครื่องอย่างไรบ้าง และการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมว่ามีอย่างไรบ้าง ซึ่งจะช่วยอธิบายให้เห็นถึงภาพรวมของแต่ละสังคมวัฒนธรรมที่มีความเชื่อและศาสนาที่สัมพันธ์กันได้

๕.๓.๒ ควรมีการศึกษาตำนานพระเครื่องที่ปรากฏในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นแนวคิดแนวเชื่อในมุมมองที่หลากหลายผ่านการรับรู้เรื่องตำนานพระเครื่องในสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป และให้เห็นว่าตำนานพระเครื่องมีอิทธิพลบทบาทสัมพันธ์กับวิถีชีวิตทางสังคมในด้านใดบ้าง

๕.๓.๓ ควรมีการศึกษาการตั้งชื่อรุ่นพระเครื่องรวมถึงเครื่องรางของขลังในสังคมไทยเพื่อให้เห็นลักษณะด้านการใช้ภาษากับความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและมีความเชื่อมโยงถึงระบบสัญญะและมายาคติทางสังคมที่มีคติความเชื่อและพระพุทธศาสนาอย่างไรบ้าง

บรรณานุกรม

กฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์. **ปริจเฉทเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์.** กรุงเทพฯ : รายงานผลการวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

กฤษฎา พิณศรี. "พระพิมพ์สมัยเมืองพุกามแบบพระเจ้าอนิรุทธ" ศิลปากร ๔๐,๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐) ; ๖๐-๖๙, ๒๕๔๐.

กลิ่น คงเหมือนเพชร. "ผี" : ความเชื่อในภาคใต้," ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๐.** หน้า ๔๗๔๗-๔๗๕๑. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพานิชย์, ๒๕๔๒.

กองบรรณาธิการข่าวสด. **พระดี คนดัง.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๓.

________. **สุดยอด-อมตะ ๑๐๙ เหรียญมงคล.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๕.

กาญจนา แก้วเทพ. **การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

________. **สื่อสารมวลชนทฤษฎีและแนวทางการศึกษา.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

________. **ศาสตร์และสื่อแห่งวัฒนธรรมศึกษา.** กรุงเทพฯ : เอดิสันเพรส โปรดักส์, ๒๕๔๔.

________. **แนวพินิจใหม่ในการสื่อสาร.** กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๕๓.

________. "การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์." ใน **สื่อกับศาสนา.** รวบรวมและจัดพิมพ์โดยกิตติ กันภัย. กรุงเพทฯ : ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หิมวิมาน. **สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนภาพพิมพ์, ๒๕๕๓.

กิติกร มีทรัพย์. **ความสุขทางใจจากการสะสมพระเครื่อง.** วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช; ปีที่ ๑๐, ฉบับที่ ๑, ๒๕๔๐.

กีรติ บุญเจือ. **ศาสนา ปรัชญา และอุดมการณ์ในสังคม.** กรุงเทพฯ : วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช; ปีที่ ๔, ฉบับที่ ๑, หน้า ๑-๕, ๒๕๓๔.

กุสุมา สุ่มมาตร์. **การปรับเปลี่ยนชื่อวัดในจังหวัดร้อยเอ็ด.** วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

เกริกเกียรติ ไพบูลย์ศิลปะ. **กำเนิดและวิวัฒนาการของพระเครื่องในสังคมไทยตั้งแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาถึงปัจจุบัน.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

เกรียงไกร เกิดศิริ. **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : อุษาคเนย์, ๒๕๕๑.

เกษร สิทธินิ้ว. **ศรัทธาและเงินตราในโลกธุรกิจพระเครื่อง.** สารคดี; มกราคม : ๖๗-๖๘, ๒๕๔๙.

แก้ว ชิดตะขบ. **พระเครื่อง.** กรุงเพทฯ : สำนักพุทธ, ๒๕๔๙.

ขจรพรรณ สวยฉลาด. **เลือกวัตถุมงคลให้เหมาะกับราศีเกิด.** กรุงเทพฯ : ดวงกมลพับลิชชิ่ง, ๒๕๕๖.

คลังพระเครื่อง. ใน นิตยสารคลังพระเครื่อง. กรุงเทพฯ : ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๙๕ ; กุมภาพันธ์, ๒๕๕๕.

จรูญศรี มูลสวัสดิ์. **การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของชาวล้านนาในจังหวัดเชียงราย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาและภาษาศาสตร์เอเชียอาคเนย์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครบรอบศตวรรษ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๐. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.

จิตร บัวบุศย์. **ประวัติย่อพระพิมพ์ในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : อำพลพิทยา, ๒๕๑๔.

จิน ฮี ยู. **การศึกษาเปรียบเทียบกลวิธีและการใช้ภาษาในการตั้งชื่อละครโทรทัศน์และภาพยนตร์เกาหลี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑.

จุฑาพรรธ์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. **วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

จุไรรักษ์ ศรีวัฒนา. **การศึกษากลวิธีการตั้งชื่อและเนื้อหาวิทยานิพนธ์ในสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕.

เจริญชัย ไชยกูลวงศ์สันติ์. **อิทธิพลของสื่อโฆษณาที่มีต่อทัศนคติและการตัดสินใจเช่าบูชาพระเครื่องของพุทธศาสนิกชนที่นิยมพระเครื่องในเขตกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒.

เจษฎา วิวัฒน์ภัทรกุล. **ปัจจัยสู่ความสำเร็จของผู้ประกอบการพระเครื่องย่านเยาวราช.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และอมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **รู้ทันภาษา รู้ทันการเมือง.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, ๒๕๔๗.

ฉัตรชัย เมืองฤทธิ์. **เหตุผลในการตัดสินใจเช่าซื้อพระเครื่องของเซียนพระในเขตกรุงเทพมหานคร.** รัฐปศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. ชลบุรี : สาขาวิชาการบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๐.

ชนกพร พัวพัฒนกุล. **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมการพยากรณ์ดวงชะตา : การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ชัยวัฒน์ หอวรรณภากร. **การสื่อความหมายและอุดมการณ์ในเพลงมหาวิทยาลัย.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ชาตรี ประกิตนนทการ. **พระพุทธชินราชในประวัติศาสตร์การสร้างความเป็นไทย.** ใน "เมืองโบราณ" ๓๒,๓ : ๔, กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๙.

ชายเดี่ยว พัฒนาสุวรรณ, และไชยา พัฒนาสุวรรณ. **พระกำลังแผ่นดิน.** กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๑.

ชิเกฮารุ ทานาเบ้. **พิธีกรรมและระบบความเชื่อ เศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงมานุษยวิทยาของอานันท์ กาญจนพันธุ์.** ใน "ข้ามพรมแดนความรู้แห่งสังคมศาสตร์ไทย; วารสารทางวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๒ ; ๙๕-๑๑๑, ๒๕๕๑.

ชุติมา บุญอยู่. **วิเคราะห์โครงสร้างภาษาและกลวิธีการตั้งชื่อภาพยนตร์ไทย ในช่วง ๒ ทศวรรษ (พ.ศ. ๒๕๒๖-๒๕๔๕).** ศิลปศาสตรมหาบัฑิต. สงขลา : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๙.

เชิด เจริญรัมย์, พระมหา. **พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีของนักวิชาการพระพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษา.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น.** กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๓.

________. **สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, ๒๕๕๕.

เซียนเก่ง ภควัท. **เล่นพระง่าย ๆ เข้าใจได้ด้วยตนเอง.** กรุงเทพฯ : นานาสำนักพิมพ์, ๒๕๕๖.

ฌัง-ปัปติสต์ ปาลเลกัวซ์. **เล่าเรื่องกรุงสยาม.** แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, ๒๕๔๙.

เฒ่าวายุ คันเคียว. **อภินิหารพระเครื่อง.** กรุงเทพฯ : ไพลินบุ๊คเน็ต จำกัด, ๒๕๕๓.

ณัฐกฤต ดิฐวิรุฬห์. **การสร้างความหมายทางวัฒนธรรมภายใต้เจตจำนงของอุดมการณ์รัฐ.** กรุงเทพฯ : ใน วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช ; ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๐.

ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์. **พระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ตำนานพระพุทธเจดีย์.** กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๓.

________. **จดหมายเหตุประพาสต้นรัชกาลที่ ๕.** กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๙.

________. **ความทรงจำ.** กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.

ตรียัมปวาย, นามแฝง. **ปริอรรถาธิบายแห่งพระเครื่องฯ เล่ม ๑ เรื่องพระสมเด็จ.** พระนคร : ปริสหอุปกรณ์การพิมพ์, ๒๔๙๗.

ทศพล จังพาณิชย์กุล. **พระพุทธรูป มรดกล้ำค่าของเมืองไทย.** กรุงเทพฯ : บริษัทคอมม่าดีไซน์ แอนด์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๕.

________. **พระพุทธรูป เล่ม ๒ มรดกล้ำค่าของเมืองไทย.** กรุงเทพฯ : บริษัท คอมม่าดีไซน์ แอนด์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๖.

ทัศนีย์ มีวรรณ. **การสร้างและการบริโภคสัญญะในปรากฏการณ์ชีวจิตและการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒.** กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

________. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่ม ๒.** กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

เทพชู ทับทอง. **ชุมนุมสิ่งศักดิ์สิทธิ์.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นครธน, ๒๕๑๗.

ธชา จุลินทร. **พระพุทธชินราช : สุดยอดพระเครื่องแห่งอินโดจีน.** กรุงเทพฯ : คอมม่า, ๒๕๓๗.

ธนันท์ เศรษฐพันธ์. **การใช้เรื่องเล่าผีปู่แสะย่าแสะ : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ธวัช ปุณโณทก. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์วิถีชีวิตในสังคมอีสาน”. ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ธนกฤต ลอยสุวรรณ. **การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำแม่กลองและท่าจีน กรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา.** ศิลปะศาตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖.

ธนากิต. **ประวัติพระพุทธรูปปางต่าง ๆ.** กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔.

ธัญญรัตน์ กีรติวินทกร. **กลวิธีการตั้งชื่อบัญชีผู้ใช้ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาศาสตร์เพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

ธัญญลักษณ์ ศรีเมืองคุณ. **พระเครื่องเมืองเลย : กรณีศึกษาพระเครื่องพระญาณทีปาจารย์ วัดศรีอภัย อำเภอเมือง จังหวัดเลย.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๑.

ธัญญา สังขพันธานนท์. **วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ : วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณคดีไทย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๖.

________. **วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นาคร, ๒๕๕๖.

________. **วรรณกรรมวิจารณ์.** กรุงเทพฯ : นาคร, ๒๕๓๙.

ธันวดี สุขประเสริฐ. **การตั้งชื่อสีลิปสติกเพื่อการค้า.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาศาสตร์เพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

ธิดา สารยา. **ทวารวดี ต้นประวัติศาสตร์ไทย.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๕.

________. **ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.

ธิดารัตน์ ดวงสินธุ์. **พุทธปรัชญา : การศึกษาพุทธปฏิมาเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนาในสังคมอีสาน.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

ธีรารัตน์ บุญกองแสน. **การศึกษาการตั้งชื่อภาษาไทยของภาพยนตร์อเมริกัน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาปละวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสารและการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

เธียรชาย อักษรดิษฐ์. **ตำนานพระเจ้าเลียบโลก การศึกษาพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ภูมินาม ตำนาน ผู้คน.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๒.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. **ศาสนากับสังคม.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

นฤมล ตุงคะโหตร. **การตั้งชื่อวัดในพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. **แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย.** วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ; ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๔๗, หน้า ๑๗๓-๑๙๗ : มกราคม-เมษายน, ๒๕๖๐.

นารีรัตน์ เลิศชัยวรกุล. **การศึกษาเปรียบเทียบการตั้งชื่อหมู่บ้านในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

นิติ กสิโกศล. **๓๐ ปี สถาบันไทยคดีศึกษา.** กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา, ๒๕๔๔.

________. **พระเครื่อง : ความเชื่อและค่านิยมในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

นิติพันธุ์ ศิริทรัพย์. **พระพิมพ์ดินเผาสมัยทวารวดีที่นครปฐม.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **ยุคสมัยไม่เชื่ออย่าลบหลู่.** กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัดมหาชน, ๒๕๔๑.

________. **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, ๒๕๔๔.

นิยพรรณ (ผลวัฒนะ) วรรณศิริ. **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

บรรจบ พันธุเมธา. **ลักษณะภาษาไทย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑.

บงกช สาวิมาน. **การศึกษากลวิธีการตั้งชื่อภาพยนตร์ภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓.

บริษัท อนันตา พับลิชชิ่ง จำกัด. **เปิดตำนานพุทธาคมพระสมเด็จฯและพระผงยอดนิยม.** กรุงเทพฯ : อนันตา, ๒๕๕๖.

บุญยงค์ เกศเทศ. **ศาสตร์และศิลป์แห่งภาษา.** กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๕.

บุศรา สว่างศรี. **พุทธพาณิชย์ : พระเครื่อง.** กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

________. “แนวทางและวิธีวิทยาการศึกษาตำนานในมิติวัฒนธรรมศึกษา,” ใน **กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม.** หน้า ๒-๔๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

________. **มองข้อมูลทางคติชนผ่านกรอบคิดในมิติทางสังคมศาสตร์.** ใน “กาลครั้งหนึ่ง : ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม”. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

________. **คติชนกับชนชาติไท.** มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๔.

________. **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา : พลังปัญญาทางความเชื่อและความสัมพันธ์กับท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

________. **นานมาแล้ว : มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ปณิสญา อธิจิตตา. **การประกอบสร้างอุดมการณ์ทุนนิยมในละครโทรทัศน์ไทย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เชียงใหม่ : สาขาวิชาการสื่อสารศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

ปรมินท์ จารุวร. **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย.** โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ประคอง นิมมานเหมินทร์. (๒๕๔๓). “พระพุทธเจ้าในตำนานและนิทานพื้นบ้านไทย-ไท,” ใน **เอกสารประกอบการประชุมเชิงวิชาการเรื่องวรรณกรรมพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ประจวบ จันทร์หมื่น. **อุดมการณ์อำนาจในฮีต-คองของคนอีสาน.** ใน วัฒนธรรมศิลปสาร ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ; มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๕๒.

ประจักษ์ น้ำประสานไทย. **อุดมการณ์ Ideology.** ชลบุรี : วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ปีที่ ๒๐, ฉบับที่ ๓๔ ; ๔-๒๐, ๒๕๕๕.

ประชุม กาญจนวัฒน์. **พระเครื่องเลื่องชื่อ.** กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๑๖.

________. **สามสมเด็จ.** กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๒๓.

ประภาภรณ์ รัตโน. **การนำเสนออุดมการณ์ทางพุทธศาสนาของหนังสือพิมพ์รายวัน.** วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ประมวล ศรีทอง. **พระเครื่อง.** รายงานวิจัยประกอบรายวิชาโลกทัศน์ท้องถิ่น. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๖.

ประลอง เรืองฤทธิ์. **บูชาพระเครื่องให้ถูกวิธี เพื่อความมั่งมี คงกระพัน.** กรุงเทพฯ : อาศรมปัญญา, ๒๕๕๕.

ปริยัติสารการ, พระครู. **รูปแบบการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมความเชื่อพื้นฐานระหว่าง พุทธ พราหมณ์ และผี ต่อความมั่นคงของคนอีสาน.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

ปริศนา ฟองศรัณย์. **การใช้ภาษาไทยในการตั้งชื่อภาพยนตร์จีน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. **วิพากษ์การใช้ภาษาไทย รวมบทความจากคอลัมน์ ปากกาขนนก สังเกตภาษาและจับตาภาษาไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ปรีชา วงศาสุลักษณ์. **บทบาทของสื่อมวลชนที่เสริมสร้างคุณค่าให้กับพระเครื่องพระบูชา.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ผาสุก อินทราวุธ. **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน.** กรุงเทพฯ : อักษรสมัย, ๒๕๔๓.

พ.สุวรรณ. **หลักบูชาพระประจำวันเกิด เสริมดวงชะตามั่นคง.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บ้านมงคล, ๒๕๔๑.

พยัพ คำพันธุ์. **พระท่าพระจันทร์.** กรุงเทพฯ : ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒๓ ; กุมภาพันธ์, ๒๕๕๕.

พัชรี ดินฟ้า. **ประเพณีความเชื่อการแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพในปัจจุบัน ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.** มหาวิทยาลัยราชภัฎนครสวรรค์, วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ หน้า ๔๕-๕๙, ๒๕๕๗.

เพ็ญนิภา อินทรตระกูล. **การนับถือผีของชาวไทยดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคานจังหวัดเลย.** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม : วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, ๒๕๓๕.

พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว. **รายงานการวิจัยเรื่องพระเครื่องกับสังคมไทย.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๑.

________. **พระเครื่องกับสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีผลกระทบที่มีต่อภาวะความเป็นอยู่ทางสังคมของคนไทย.** กรุงเทพฯ : ใน “วารสารพัฒนบริหารศาสตร์”. ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๑ ; ๑๑๑, ๒๕๔๕.

พรรณศิริ แจ่มอรุญ, และคณะ. **การศึกษาเชิงคติชนวิทยา : การตั้งชื่อคลองและชื่อบ้านในเขตอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๕๗.

พรสรัญ แสงปรีดีกรณ์. **การตั้งชื่อรุ่นจตุคามรามเทพ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พัชรี ดินฟ้า. **ประเพณีความเชื่อการแห่เจ้าพ่อ-เจ้าแม่ปากน้ำโพในปัจจุบันที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน ตำบลปากน้ำโพ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์.** ใน “วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย”. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ ; ๔๕-๕๘, ๒๕๕๗.

พร้อม สุทัศน์ ณ อยุธยา. **ประวัติศาสตร์ โบราณคดี โบราณสถาน และพระพิมพ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๒.

พระเครื่อง พระเกจิ. กรุงเทพฯ : ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒๓๔ ; กุมภาพันธ์, ๒๕๕๕.

พลธรรม์ จันทร์คำ. **พญานาค : อุดมการณ์ที่เมืองคำชะโนดสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้า.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาชนบทศึกษาและการพัฒนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

พินัย ศักดิ์เสนีย์. **นามานุกรมพระเครื่อง.** กรุงเทพฯ : ผดุงศึกษา, ๒๕๑๐.

________. **นามานุกรมพระเครื่อง (ฉบับแรกของไทย) สารคดีพระเครื่องฉบับกระเป๋าของดีเมืองไทย.** กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, ๒๕๑๐.

ไพศาล เอกบุญเขต. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเช่าพระเครื่องของผู้บริโภคที่ศูนย์พระเครื่องตลาดนัดจตุจักร.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗.

ฟาง ฟาง. **การตั้งชื่อคนไทยและการตั้งชื่อคนจีน : การศึกษาเปรียบเทียบ.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔.

ภาสกร จูฑะพุทธิ. **พระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เล่ม ๑.** กรุงเพทฯ : ภาษิต, ๒๕๔๔.

ภูมิฤกษ์, พระมหา บุญตา. **อุดมการณ์โพธิสัตว์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

มณี พยอมยงค์. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ใน “ชุดไทยศึกษา เล่ม ๑”.** กรุงเทพ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

มงเซเญอร์ ปาลเลกัวซ์. **เล่าเรื่องกรุงสยาม.** แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ศรีปัญญา, ๒๕๔๙.

มาซาฮิโระ ฮารุจิ. **บทบาทของนิตยสารพระเครื่องในการส่งเสริมพุทธพาณิชย์ในสังคมไทย.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ. **พระพุทธรูปไม้.** ใน “พุทธศิลป์ล้านนา : คุณค่า ศรัทธา และการอนุรักษ์” ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๕.

ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ยอช เซเดส์. **ตำนานพระพิมพ์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพฯ : กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๑๒.

________. **ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงตึกและศิลปะไทยสมัยสุโขทัย.** แปลโดยหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๖.

________. **ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ ขุดค้นที่พงตึกฯลฯ และศิลปะสุโขทัย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖.

รติการณ์ สุขเกษม. **ภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อธุรกิจการค้าภายในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สงขลา : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔.

รอบทิศ ไวยสุศรี. **การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

รังสรรค์ ต่อสุวรรณ. **พระเงินล้าน.** กรุงเทพฯ : บ้านพระอาทิตย์, ๒๕๕๖.

รัตนาวดี สำราญสุข. **วาทกรรมวิเคราะห์รายการนายกฯทักษิณคุยกับประชาชนและรายการชวนออนไลน์.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒.** กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒.

รุจิเรข บุรวิชเกษตรกร. **การตั้งชื่อของคนไทดำหมู่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ขอนแก่น : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.

ลัดดาวัลย์ ศีรีเมฆ. **แนวนิยมในการตั้งชื่อร้านค้าในเขตเทศบาลนครขอนแก่น.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาสารคาม : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.

ลีลา จันสว่าง. **การศึกษาความเชื่อมโยงของสื่อ สังคมและอุดมการณ์ชาตินิยมกระแสหลักผ่านสื่อละครโทรทัศน์เรื่อง “ทวิภพ”.** ศิลปศาตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖.

วชิรา ปริญญาพรหม. **วิเคราะห์สมญานามในหนังสือพิมพ์รายวัน.** วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาสารคาม : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. **หนังกวาง ไม้ฝาง ช้าง ของป่า การค้าอยุธยา สมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๐.

วรางคณา สว่างตระกูล. **การศึกษาภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อของคนไทยในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

วรีศา แก้วสุทิน. **พฤติกรรมการเช่าบูชาพระเครื่องของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.

วัชรกร รัตนกิจ. **พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.

วัฒนาพร นนลือชา. **อุดมการณ์และความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับไสยศาสตร์ในละครโทรทัศน์แนวผี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ขอนแก่น : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๗.

วัสสานะ (นามแฝง). **พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ๔ ภาค ไหว้แล้วดีเสริมบารมีมหามงคล.** กรุงเทพฯ : นานาสำนักพิมพ์, ๒๕๕๕.

วิริยา อุทธิเสน. **การศึกษาคติความเชื่อของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในลุ่มแม่น้ำชีตอนกลางกรณีศึกษาจากพระพิมพ์ดินเผา.** ศิลปะศาตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖.

วิชุตา ทองคำกัลยา. **ลักษณะภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อเรือหลวงไทย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๒.

วิพัฒน์ ทองคำพันธุ์. **ลักษณะการประกอบอาชีพของคนให้เช่าพระเครื่องและเครื่องรางบนบาทวิถี.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙.

วิรัช ศิริวัฒนะนาวิน. **การศึกษาการตั้งชื่อของคนไทย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

วิโรจน์ อรุณมานะกุล. **ทฤษฎีภาษาศาสตร์.** กรุงเทพฯ : สำนักจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. **ภาษาและภาษาศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

วีระพงษ์ อินทรพานิช. **การวิเคราะห์โครงสร้างตลาดและพฤติกรรมการแข่งขันของผู้ประกอบการในตลาดพระเครื่อง : กรณีศึกษาพระเครื่องหลวงปู่ทวด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. **รัฐปัตตานี ใน ศรีวิชัย เก่าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘.

________. **พระเครื่องในเมืองสยาม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๙.

________. **แอ่งอารยธรรมอีสาน.** กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๐.

________. **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๖.

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. **ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, ๒๕๕๑.

________. **พระเครื่องในเมืองสยาม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๕.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **ศิลปะทวารวดี : วัฒนธรรมพุทธศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๗.

________. **“พรพุทธรูป,” สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนไทยโดยพระราชพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๐.

ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา. **พระเครื่อง.** ใน “สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม ๙”. กรุงเทพฯ : สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ศิราพร ฐิตะฐาน. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕.

________. **ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแว่นคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕.

________. **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ศิริพร ภักดีผาสุก. ใน **“รู้ทันภาษา รู้ทันการเมือง”.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, ๒๕๔๗.

ศิลปากร, กรม. **ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, ๒๔๕๒.

________. **จดหมายเหตุฟอร์บัง.** พระนคร : โสภณพิพรรฒธนาการ, ๒๔๘๖.

________. **พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จ.พระนครศรีอยุธยา.** พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๒.

________. **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๒ จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้ ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ชำระและแปล.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๔.

________. **เสภาเรื่องขุนช้า-ขุนแผน.** กรุงเทพฯ : บรรณาคาร, ๒๕๑๓.

________. **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

________. **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

________. **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๒ อักษรปัลลวะ อักษรมอญ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๑.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

________. **จารึกในประเทศไทย เล่ม ๓ อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

________. **ศิลปะทวารวดี : ต้นกำเนิดพุทธศิลป์ในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยราชพฤกษ์. **พระหล่อ พุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ : บริษัท คัลเลอร์ไอเดีย อินโนเวชั่น จำกัด, ๒๕๕๔.

ไศลรัตน์ อิสระเสนีย์. **ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวกับภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อจริง.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

ส.มอดินแดง (นามแฝง). **เปิดคัมภีร์ ๑,๐๐๐ ล้าน จุดตายพระเครื่องแท้.** กรุงเทพฯ : แฮปปี้บุ๊ค, ๒๕๕๕.

ส่งศรี ประพัฒน์ทอง. **การศึกษาวิจัยพระพิมพ์สมัยอยุธยาที่พบในเกาะเมืองอยุธยา.** กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

สมชาย สำเนียงงาม. **ลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. **ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง.** กรุงเทพฯ : ๖ ตุลารำลึก, ๒๕๔๔.

สรพล โศภิตกุล. **สุดยอดเหรียญพระเครื่อง.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐.

________. **ส่องเหรียญส่องพระ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗.

สรศัลย์ แพ่งสภา. **หวอ ชีวิตไทยในไฟสงครามโลกครั้งที่ ๒.** กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๓๙.

สายชล สัตยานุรักษ์. **พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒).** กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.

สายป่าน ปุริวรรณชนะ. **ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง : ความสมานฉันท์ในความหลากหลาย.** โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๙. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

สาริสา อุ่นทานนท์. **การตั้งชื่อของคนลาว : คำและความหมาย.** ขอนแก่น : วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๗(๓) กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๕๓.

สินทรัพย์ ยืนยาว. **ตำนานปราสาทหิน : ความหมายและการสร้างอุดมการณ์ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์อีสานใต้.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาสารคาม : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๕.

สิริกานต์ สุวรรณผู. **การสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์ของวัฒนธรรมคำเมือง : กรณีศึกษาเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : สาขาวิชาการสื่อสารศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

สุกิตติมา มหาชัยมงคลกุล. **พระเครื่อง ๗๗ จังหวัด แขวนแล้วดี บูชาแล้วรวย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บ้านธรรมะ, ๒๕๕๔.

________. **เหรียญดีมีอนาคต.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บ้านธรรมะ, ๒๕๕๔.

สุขุมภาพ คัมภีร์. **ความเชื่อในแง่พุทธคุณของพระเครื่องเมืองสยาม ศึกษาจากกรุงเทพธุรกิจ โพลล์.** ใน “สุดยอดพระเครื่อง”. ๑ : ๑ ; กรกฎาคม, ๒๕๓๗.

สุคนธรัตน์ สร้อยทองดี. **การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่ในวาทกรรมโฆษณาในนิตยสารสำหรับครอบครัว.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สุนันทา ยามา. **สมัยลพบุรี.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๖.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. **ศิลปะในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

________. **พระพุทธรูปอินเดียและความรู้ใหม่เกี่ยวกับโบราณคดีจีน.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๗.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. **ศิลปะสมัยพลบุรี.** กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัดมหาชน, ๒๕๔๗.

________. **ศิลปะอินเดีย.** กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

สุภางค์ จันทวานิช. **ทฤษฎีสังคมวิทยา.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงการณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

สุรเดช โชติอุดมพันธ์. **วาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์ วรรณคดีศึกษาในบริบทสังคมและวัฒนธรรม ๒.** กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุรศักดิ์ จันทราภรณ์, พระ. **ศึกษาพระเครื่องในฐานะสื่อเผยแผ่พุทธธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา, ม.ล. **การศึกษาพระพิมพ์ภาคใต้ของประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, หม่อมราชวงศ์. **ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๗.

สุริยา รัตนกุล. **พิธีกรรมในศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. **ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

แสงจันทร์ ศรีประเสริฐ. **ธุรกิจพระเครื่องในมุมมองของแหล่งเงินนอกระบบ.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗.

ไห่ หนิง เจิ้ง. **การศึกษาการตั้งชื่อภูเขาไทย.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕.

อคิน ระพีพัฒน์. **วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีวิทยาของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๑.

อนัตตยา คอมิธิน. **การศึกษาการตั้งชื่ออาหารในภาษาไทยตามแนวทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาน.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

อนุมานราชธน, พระยา. **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การเกิด.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่ตำผาง, ๒๕๓๑.
อภิรักษ์ จุฬาศินนท์. **การศึกษาแรงจูงใจบูชาวัตถุมงคลของหลวงพ่ออุตตมะ จังหวัดกาญจนบุรี.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๖.
อมรรัตน์ วันยาว. **การตั้งชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท ในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์.** รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต. มหาสารคาม : สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕.
อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. **ภาษาศาสตร์สังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยในแนวมานุษยวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
________. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม).** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
อรพันธุ์ สงวนเสริมศรี. **ปัจจัยที่มีผลต่อความนิยมพระเครื่อง.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.
อรรคเดช กฤษณะดิลก. **ปทานุกรมพระเครื่องชุด เบญจภาคี.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : ดวงกมลพับลิชชิ่ง, ๒๕๕๒.
อรรถพันธุ์ สงวนเสริมศรี. **ปัจจัยที่มีผลต่อความนิยมพระเครื่อง.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๐.
อรษา คล้ายกลิลท์. **ระบบสนับสนุนการตัดสินใจสำหรับการตรวจสอบพระเครื่อง.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.
อลงกต บุญศิริ. **การเปิดรับสาร การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจจากนิตยสารพระเครื่อง.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๐.
อัชรา มั่นคง. **การศึกษาเจตคติและความสนใจพระเครื่องในฐานะที่เป็นสื่อของชาวกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๓๖.
อานันท์ กาญจนพันธุ์. “ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในล้านนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และ ๒๑,” ใน **ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิธีคิด : รวมบทความทางประวัติศาสตร์.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๓.
________. **ความเป็นชาติพันธุ์ในแนวคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.
________. **คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.
อุดม รุ่งเรืองศรี. **เทวดาพุทธ.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓.
อุดม อักษรนิตย์. **พระเครื่องพระพิมพ์.** สารนครศรีธรรมราช ; ๒๑-๒๓, ๒๕๕๐.

อุไรพร สุขเติม. **การตั้งชื่อตราสินค้าสำหรับผลิตภัณฑ์สิ่งทอไหมอีรี่.** วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.

Elias, Norbert. **Symbol theory.** London : Sage Publications, 1991.

Englund, Steven. **Napoleon : A Political Life,** Scribner, 2010.

Fisk, John. **Introduction to communication studies.** London : Methuen & Co, 1982.

Hall, Stuart. **The Rediscovery of 'Ideology' : Return of the repressed in Ideology and Law.** London : Academic Press, 1982.

Johnson, Paul. **Napoleon: A life, Penguin Books.** quite hostile. **Knowledge** New York: St Martins Press, 2002.

Langer, Susanne K. **Philosophy in a new key.** Cambridge : Harvard University, 1997.

Longhurst, Brian**. Karl. Mannheim and the Contemporary Sociology of Knowledge** New York: St Martins Press, 1998.

Werner, S. 'Karl Mannheim', Encyclopedia of Philosophy, New York : Methuen. Yale University Press, 1967.

ข้อมูลจากเว็บไซต์

กาญจนา เรืองนาม. **อาณาจักรทวารวดี.** <https://sites.google.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

กิตติ วัฒนะมหาตม์. **พระแม่โพสพ การไหว้พระแม่โพสพ การบูชาพระแม่โพสพ ตำนานพระแม่โพสพ.** <shreegurudevamantra.blogspot.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๘.

เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว. <www.kananurak.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๘.

ตำนานพญานาค เรื่องเล่าขานที่สืบต่อกันมานาน. < https://hilight.kapook.com/view/๘๑๘๔๖>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๘.

ธวัช ปุณโณทก. **การวิเคราะห์ความเชื่อในสังคมอีสาน.** <http://www.silpathai.net>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ประวัติและตำนานการเปิดกรุ. <http://www.bloggang.com/mainblog.php>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๘.

พุทธลักษณะ. <www. Google.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี. **พระราม พระกฤษณะ พระโคตมพุทธเจ้า.** <th.m.wikipedia.org>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๒๙ เรื่อง พระพุทธรูป.** <www.th//kanchanapisek.or.th>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ศิลป์ชัย เชาว์เจริญรัตน์. **ศาสนวิทยา.** <dr.Sinchai Chaojaroenrat Web.Facebook.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

อาณาจักรเชียงแสน (ล้านนา). <suriyamarddeegun.blogspot.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๙.

อาณาจักรทวารวดี. <www.thaigoodview.com/thawarawadeekingdom.blogspot.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

อาณาจักรลพบุรี (ละโว้). <www.siam๑.net>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

อาณาจักรศรีวิชัย. <www.trueplookpanya.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

อาณาจักรสุโขทัย. <www.thaigoodview.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

อาณาจักรหิริภุญไชย. <suriyamarddeegun.blogspot.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

อาณาจักรอู่ทอง. <www.thaigoodview.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

อาณาจักรอยุธยา. <www.thaigoodview.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูล เมื่อ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

อาณาจักรทวารวดี. <https://sites.google.com>. เว็บไซต์ : เข้าถึงข้อมูลเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ภาคผนวก

ก.บทความวิจัย

วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่อง เพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย
Analysis of language, named Amulet creating Ideological belief in Thai Society.

พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร, ดร.
Phrakhru Khamphidhammanuwat, Ph.D.
ผศ.ดร.จินดา งามสุทธิ
Assist.Professor Dr.Chinda Ngamsutdi.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย และ ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลชื่อพระเครื่องจากปกหน้าของนิตยสารลานโพธิ์ โดยคัดเลือกตั้งแต่ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวมทั้งสิ้น ๓๒๘ ฉบับ

ผลจากการวิจัยพบว่า ที่มาของชื่อพระเครื่องมีดังนี้ คือ จากนามพระพุทธเจ้าและสาวก จากลักษณะปาง จากวัตถุมวลสาร จากสถานที่ จากเหตุการณ์สำคัญ จากลักษณะเด่น จากนามพระสงฆ์และราชทินนาม จากนามบุคคล จากสมญานาม และจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ส่วนความหมายของชื่อพระเครื่องพบว่า มีโครงสร้างทางความหมายตั้งแต่องค์ประกอบ ๑ ความหมายจนถึงองค์ประกอบ ๕ ความหมายขึ้นไป ลักษณะภาษาที่ปรากฏในชื่อพระเครื่องมี ๓ กลุ่มภาษา คือ กลุ่มภาษาไทย กลุ่มภาษาต่างประเทศ และกลุ่มภาษาไทยผสมภาษาต่างประเทศ ส่วนโครงสร้างการสร้างคำของชื่อพระเครื่องพบว่า สร้างคำจากคำประสม คำสมาส คำสนธิ และคำยืม นอกจากนั้น การใช้ภาษายังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับชื่อพระเครื่องในด้านเศรษฐกิจ ระบบเครือญาติ เพศ อายุ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ และตำนาน

ส่วนชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยพบว่า ชื่อพระเครื่องมีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิม ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อศาสนาพราหมณ์ฮินดู ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพุทธศาสนา ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่ และชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย

คำสำคัญ: วิเคราะห์การใช้ภาษา, ชื่อพระเครื่อง, อุดมการณ์

ABSTRACT

This Research aims were ๑) to study the Characteristics of Giving a name of Amulat Buddha in Thai Society and ๒) To Analyze the amulet Buddha's name and Believable Ideal Creation in Thai Society. The Researcher Studied the data of Amulat Buddha's names from Lanpho Magazine by Selecting the Magazines from B.E. ๒๕๔๔-๒๕๕๘ Volumes No. ๘๓๖-๑๑๖๓, Total ๓๒๘ Volumes .The Researcher Also Brought the Lanpho Magazines of Analysis the Amulat Buddha's name's.

The Results of Study were Found That Back Ground of Amulat Buddha's names were As Follows: from the Buddha's names and Dispels. Postures Sacred Materials, Places, situations , Historical Arts Age. The meaning of Amulat Buddha were Found that There were manning Structures consists of ๑ -upto ๕ Factors. The Language Characters as appeared in the Amulat Buddha's names have ๓ Groups I.E. Thai Language, Foreign Language and mixed Thai and Foreign Languages Group. The Structures of words Making of the Amulat Buddha's were Found that word Creation from compound word, word of mouth Junction and Borrowing words. Moreover, Language usage Reflected to see the Relations of Amulat Buddha's names among Economics Relative System, Gender, Age, Literature, Ethnic History and Legend.

The Amulat Buddha's names and Believable Ideals and Religion in Thai Society were Found that the Amulat Buddha's names mad in Relations to Premature Believable Ideals, Hinduism, Buddhism, Ritualism in modern Society and Religion system in Thai Society.

Keywords: Analysis of language, named Amulet, Ideological.

๑. บทนำ

พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าที่กลุ่มมนุษย์ได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นมาจากระบบความคิดความเชื่อความศรัทธาของกลุ่มผู้เคารพนับถือพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม การประดิษฐ์สร้างปรากฏว่ามีการผสมผสานทางความเชื่อรวมถึงบริบททางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องเชื่อมโยงอีกด้วย พระเครื่องจึงไม่ใช่สื่อสัญลักษณ์แทนความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ปรากฏว่ามีสิ่งซ่อนแฝงซ้อนทับหลากมิติที่น่าศึกษาค้นคว้าหาคำตอบเพื่ออธิบาย

ชื่อพระเครื่องก็เป็นอีกประเด็นที่น่าศึกษาค้นคว้าหาคำตอบเพื่ออธิบายให้เห็นถึงระบบคิดที่ปรากฏอยู่ พระเครื่องแต่ละรุ่นในแต่ละยุคสมัยมีลักษณะการใช้ภาษาอย่างน่าสนใจ และส่งผลทางความเชื่อกับการเปลี่ยนผ่านในสังคมไทยร่วมสมัยอีกด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ ด้านข้อมูล

๑) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชื่อพระเครื่องจากปกหน้าของนิตยสาร "ลานโพธิ์" ซึ่งเป็นนิตยสารพระเครื่องที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านและเก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย โดยคัดเลือกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวม ๓๒๘ ฉบับ จำนวน ๓๒๘ ชื่อ โดยข้อมูลที่ได้รวบรวมจากนิตยสารลานโพธิ์นั้นนำมาจัดแบ่งประเภทตามลักษณะเนื้อหาของการวิจัย

๒) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎี ซึ่งข้อมูลทั้งหมดได้จัดกลุ่มเพื่อให้สอดคล้องรองรับในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาและนำเสนออย่างเป็นระบบ

๓.๒ เครื่องมือใช้ในงานวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีจดบันทึก ถ่ายเอกสาร และรวบรวมรายชื่อจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำสู่การวิเคราะห์ และนำเสนอเพื่ออ้างอิง

๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การตีความเพื่อให้เห็นที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

๓.๔ การนำเสนอข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาเพื่อให้เห็นภาพรวมของที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย จากนั้นสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๔. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปผลได้ ๒ ประเด็น ดังนี้

๑. ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่อง

๑.๑ ที่มาของชื่อพระเครื่อง

๑.๑.๑ ที่มาจากนามพระพุทธเจ้าและสาวก เช่น พระกริ่งสิทธัตโถ เหรียญหล่อพิมพ์พระพุทธ พระเจ้าห้าพระองค์ พระชินสีห์ พระพุทธชินราช พระพุทธนิโรคันตราย พระอุปคุต พระสีวลี พระสังกัจจายน์ เป็นต้น

๑.๑.๒ ที่มาจากลักษณะปาง เช่น พระกริ่ง พระกำแพงนาคปรก พระกำแพงลีลา พระกำแพงเปิดโลก พระเชียงแสนปรกโพธิ พระเชียงแสนลีลาส พระปางซ่อนหา นางพญาสะดุ้งกลับ และพบอีกว่า ปางนาคปรกและปางลีลามีหลากรุ่นหลายแบบ เช่น พระนาคปรกกรุเมืองเก่า พระนาคปรกใบมะขาม พระพิมพ์ปรกโพธิ์ใหญ่ เป็นต้น

๑.๑.๓ ที่มาจากวัตถุมวลสาร เช่น พระกำแพงสัมฤทธิ์ พระกำแพงชินทุ่งเศรษฐี พระกำแพงดินเผา พระผงสุพรรณ พระแร่บางไผ่ พระว่านหน้าทองคำ พระว่านหน้าเงิน พระผงว่านอุดมโชค พระอาหารกรุอัมพวา พระเหรียญเงิน พระเหรียญทองคำ เป็นต้น

๑.๑.๔ ที่มาจากสถานที่ เช่น กำแพงทุ่งเศรษฐี กรุวัดลิงขบ กรุน้ำ กรุท่าเรือ นครศรีธรรมราช คลองตะเคียน ถ้ำเสือ ถ้ำลั่นทม นางวัดโพธิ นครโกษา นางพญาวัดโพธิ บึงพระยาสุเรนทร์ ปรุหนังเพชรบุรี ปรกวัดพระธาตุ ผงสุพรรณ เป็นต้น

๑.๑.๕ ที่มาจากเหตุการณ์สำคัญ เช่น พระมงคลบพิตรประชุมคณาจารย์ พระยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ เหรียญที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา ๖ รอบ เหรียญมหาราชเฉลิมพระชนมพรรษา ๓ รอบ เหรียญพลังแผ่นดินหนึ่งในสยาม เป็นต้น

๑.๑.๖ ที่มาจากลักษณะเด่น เช่น พระกำแพงสามเหลี่ยม พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงพัน พระกำแพงงบน้ำอ้อย พระกำแพงกล้วยปิ้ง พระกำแพงข้างหยิก พระกำแพงขาโต๊ะ พระกำแพงพลูจีบ พระกำแพงห้าร้อย พระกำแพงเม็ดทองหลาง พระซุ้มกอ พระซุ้มยอ พระซาวแปด พระเตาทุเรียน พระทรงเทริด พระเม็ดน้อยหน่า พระหูไห พระหูยาน พระกริ่งตั๊กแตน พระเศียรโล้น พระปิดตามหาอุตม์ยันต์ยุ่ง เป็นต้น

๑.๑.๗ ที่มาจากนามพระสงฆ์และราชทินนาม เช่น หลวงพ่อโต หลวงพ่อปาน หลวงพ่อเงิน หลวงพ่อวัดไร่ขิง หลวงพ่อวัดป่า พระสมเด็จพระสังฆราชไก่เถื่อน พระสมเด็จอรหังสมเด็จพระสังฆราชสุก พระสมเด็จวัดเกศโย พระสมเด็จบางขุนพรหม เป็นต้น

๑.๑.๘ ที่มาจากนามบุคคล เช่น พระรอด พระมเหศวร พระร่วง พระงั่ว พระนางพญา พระขุนไกร พระขุนแผน พลายเพชร พลายบัว หนุมาน

๑.๑.๙ ที่มาจากสมญานาม เช่น เหรียญเจ้าสัว เหรียญกิ๊กโก๋ มหาจักรพรรดิ พระยอดธง พระยอดขุนพล พระนางพญา พระรอด เทวดาเล่นดิน

๑.๑.๑๐ ที่มาจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เช่น พระขอม พระเขมร พระคันธารราฐ พระอู่ทอง พระเชียงแสน

๑.๒ ความหมายของชื่อพระเครื่อง

๑.๒.๑ โครงสร้างความหมายที่มีองค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องแต่ละชื่อมีโครงสร้างทางความหมายแบบ ๑ องค์ประกอบ ถึง แบบ ๕ องค์ประกอบขึ้นไป สรุปผลได้ดังนี้

๑.๒.๑.๑ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๑ องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง ๑ ความหมาย เช่น กริ่ง กรุน้ำ ขุนไกร ขุนแผน ซุ้มกอ ซุ้มยอ นางพญา วัดปากน้ำ เป็นต้น

๑.๒.๑.๒ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๒ องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง ๒ ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น กริ่ง ธิเบต กริ่งหน้าตั๊กแตน กำแพงนาคปรก กำแพงพัน กำแพงกล้วยปิ้ง ขุนแผนไข่ผ่าซีก เชียงแสนปรกโพธิ์ นางพญาวัดโพธิ์ สมเด็จโต เป็นต้น

๑.๒.๑.๓ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๓ องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง ๓ ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น กริ่งสมเด็จพระสังฆราช กำแพงชินทุ่งเศรษฐี สมเด็จโตวัดระฆังโฆษิตาราม หลวงปู่ทวดวัดช้างให้ สมเด็จจิตรลดามหาจักรพรรดิ์ กริ่งพุทธโสธรหน้าใหญ่ เป็นต้น

๑.๒.๑.๔ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๔ องค์ประกอบ คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายเพียง ๔ ความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น หลวงปู่สรวงเทวดาเล่นดิน เหรียญรุ่นแรกหลวงพ่อคูณ ปริสุทฺโธ หลวงปู่ทวดเตารีดพิมพ์ใหญ่ ปิดตาเนื้อผงคลุกรักพิมพ์เส้นด้าย ผงสุพรรณพิมพ์หน้าแก่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นต้น

๑.๒.๑.๕ โครงสร้างทางความหมายแบบ ๕ องค์ประกอบขึ้นไป คือ ชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความหมายตั้งแต่ ๕ ความหมายขึ้นไป ซึ่งแต่ละความหมายอาจสัมพันธ์กันหรือไม่สัมพันธ์กัน เช่น หลวงพ่อทวดวัดช้างให้เนื้อว่านพิมพ์ใหญ่ เหรียญรุ่นแรกหลวงพ่อกลั่นวัดพระญาติการาม หลวงปู่ทิมวัดละหารไร่พิมพ์เศียรโตรุ่นน้ำท่วม สมเด็จอรหังสมเด็จพระญาณสังวรวัดบวรนิเวศวิหาร กำแพงซุ้มกอพิมพ์ขนมเปี๊ยะกรุวัดพิกุล นางพญาสมาธิหลวงพ่อสุ่นวัดปากน้ำแหลมสิงห์ เป็นต้น

๒. ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

การศึกษาข้อมูลชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้

๒.๑ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิม การศึกษาชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิมในสังคมไทยในครั้งนี้ มีดังนี้

๒.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับผี จากข้อมูลที่ศึกษาสามารถแบ่งคติความเชื่อเรื่องผีออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ๑) ผีบรรพบุรุษผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา เป็นต้น และ ๒) ผีที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด เช่น ผีบ้าน ผีเมือง ผีป่า ผีเขา ผีไร่ ผีนา ผีฟ้า ผีแถน ผีปอบ ผีกระสือ ผีพราย และกลุ่มผีที่มีอยู่แล้วจะแสดงอำนาจผ่านความเชื่อว่า ผีเข้า ผีสิง ผีอำ ผีหลอก เป็นต้น การซ่อนแฝงไว้ซึ่งคติความเชื่อเรื่องผียังปรากฏในชื่อพระเครื่อง เช่น พระขุนแผนผงพรายกุมาร พระขุนแผนพรายคู่

๒.๑.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับนาค คติความเชื่อเกี่ยวกับนาคในสังคมไทยตั้งแต่ยุคอดีตจนถึงปัจจุบัน รับรู้คติความเชื่อเกี่ยวกับนาคผ่านข้อมูลทางวัฒนธรรมของสังคม เช่น ด้าน

วรรณกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านประเพณี ด้านพิธีกรรม ด้านไสยศาสตร์ และด้านศาสนวัตถุทางศาสนา เป็นต้น พระเครื่องที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องนาค คือ พระพิมพ์นาคปรกพระธาตุนาดูน พระนาคปรกใบมะขามวัดท้ายตลาด พระนาคปรกใบมะขามวัดปากคลองมะขามเฒ่า พระนาคปรกใบมะขามวัดกัลยาณมิตร พระนาคปรกใบมะขามวัดเสด็จ พระนาคปรกใบมะขามวัดอนงคาราม พระพิมพ์ปรกโพธิ์ เป็นต้น

๒.๑.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับยักขเทวดา คติความเชื่อเกี่ยวกับยักขเทวดาในสังคมไทยได้ให้ความสำคัญในฐานะผู้พิทักษ์รักษา จากคติความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวัณได้เชื่อมโยงผสมผสานเข้าสู่ยักขเทวดาผู้พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนา ซึ่งดั้งเดิมคติความเชื่อของสังคมไทยก็ได้ผูกติดอยู่กับเรื่องผี เรื่องพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว จากนั้นยักขเทวดาก็ได้ปรับตัวเข้ากับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เข้ามาในช่วงต่อมา ชื่อพระเครื่องที่เกี่ยวข้องกับยักขเทวดา คือ เหรียญท้าวเวสสุวัณ เหรียญจตุรพักตรพรหม

๒.๒ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู คือ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู ผู้ศึกษาได้จำแนกเนื้อหาที่ได้เพื่ออธิบายเป็น ๓ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวร คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระอิศวรในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น พบว่า พระอิศวรหรือพระศิวะเป็นหนึ่งในตรีมูรติผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุด มี ๓ องค์ตามความเชื่อ อีก ๒ องค์ ได้แก่ พระพรหมและพระวิษณุ คติความเชื่อในสังคมไทยได้สร้างสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์เคารพแทนองค์พระศิวะหรือพระอิศวรมีชื่อเรียกว่าปลัดขิกนั่นเอง

๒.๒.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับพระนารายณ์ คือ คติความเชื่อเกี่ยวกับพระนารายณ์ในสังคมไทยรับรู้ความเชื่อผ่านวรรณกรรมหรือวรรณคดี ๒ เรื่องหลัก คือ รามเกียรติ์ และมหากาพย์มหาภารตะ ซึ่งเรื่องที่สองเป็นมหากาพย์ขนาดใหญ่เรื่องราวยาวมาก และเมื่อกล่าวถึงพระนารายณ์กับคติความเชื่อในสังคมไทยพบว่ามีปรากฏร่องรอยหลักฐานจากรูปสลักพระนารายณ์ทำด้วยศิลาที่อำเภอไชยาสุราษฎร์ธานี ปราสาทพนมรุ้งบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมายนครราชสีมา พระปรางค์สามยอดลพบุรี เทวสถานเมืองศรีเทพเพชรบูรณ์ เป็นต้น และพบข้อมูลที่เป็นชื่อพระเครื่อง เช่น เหรียญพระนารายณ์ทรงครุฑรุ่นบารมีมหาเศรษฐี เหรียญพระนารายณ์ทรงครุฑประทับพระราหูรุ่นมหาบารมีมหาเศรษฐี เหรียญสมเด็จพระนารายณ์เนื้อทองคำ พระนารายณ์ทรงครุฑประทับราหูเจ้าคุณธงชัย เป็นต้น

๒.๒.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพิฆเนศซึ่งได้ตั้งชื่อพระเครื่องหรืออาจเป็นเครื่องรางของขลังด้วยโดยใส่ชื่อของพระพิฆเนศเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระเกจิอาจารย์ เช่น พระพิฆเนศเนื้อโลหะเก่าด้านหลังหลวงพ่อแก่หุ้มทรงกลม พระพิฆเนศเทพแห่งความรู้ทั้งมวล เหรียญพระพิฆเนศวร์ ๑๒ นักษัตร พระพิฆเนศแกะจากหินแอมมิทีส พระพิฆเนศประทานพร พระพิฆเนศได้รับกระแสนิยมจากคติความเชื่อในสังคมไทยอย่างมาก พบได้จากการสร้างและตั้งชื่อแล้วจะมุ่งเน้นความมีคุณค่าราคาจากองค์ประกอบ เช่น กรอบทอง ฝังล้อมเพชร โลหะกรอบทอง พลอยสลับสี เป็นต้น

๒.๓ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผู้ศึกษาได้แบ่งข้อมูลที่ค้นพบออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ คือ พระโพธิ์สัตว์ที่แสดงเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้ามากถึง ๕๐๐ ชาติ หรือที่รับรู้และเรียกว่านิทานชาดก

๕๐๐ ชาติ และที่ปรากฏพบในพระไตรปิฎกจำนวน ๕๔๗ ชาติ แต่ละชาติเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่สัตว์อื่นหรือคนอื่น การตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องของพระโพธิสัตว์ในสังคมไทยนั้น เช่น พระสิบทัศน์หลวงพ่อเงินวัดดอนยายหอม หรือเรียกอีกอย่างว่าเทพเจ้าแห่งดอนยายหอมนครปฐม คติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ตามพุทธศาสนาแบบมหายานนี้ พบในกลุ่มคนจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม) พระสมัตรภัทรโพธิสัตว์ พระนางศิตาตปัตร นางวสุธระ พระนางปรัชญาปาริมิตา พระนาคารชุนะ พระนางตารา พระจุณฑีโพธิสัตว์ พระจันทรประภาโพธิสัตว์

๒.๓.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า คือ คติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในฐานะรูปสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าพระเครื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ายิ่งถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสื่อแทนความเคารพรวมถึงเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ตั้งข้อสังเกตได้จากชื่อพระเครื่องที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า

๒.๓.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับอนาคตพระพุทธเจ้า คือ ความเชื่อเกี่ยวกับอนาคตของพระพุทธเจ้าที่รับรู้ในสังคมไทยตามความเชื่อเรื่องพระเจ้า ๕ พระองค์ มีชื่อว่าพระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป พระโคตโม และพระศรีอริยเมตเตยโย ดังนั้นพุทธศาสนาปัจจุบันอยู่ในยุคของพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๔ และ พ.ศ. ๕๐๐๐ จะมีพระพุทธเจ้าองค์ใหม่อุบัติขึ้นมาที่ชื่อว่าพระศรีอริยเมตไตรย ในการสร้างรูปเคารพในลักษณะของพระเครื่องก็ได้สะท้อนให้เห็นความสอดคล้องสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตที่เรียกว่าพระศรีอริยเมตไตรยหรือเรียกให้สั้นลงว่าพระศรีอาริย์

๒.๔ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่ คือ ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่ ผู้วิจัยจำแนกข้อมูลศึกษาและนำมาอธิบาย ได้ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าพ่อ คือ ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าพ่อในสังคมไทยพบว่า พระเครื่องที่เป็นวัตถุมงคลตามความเชื่อของสังคมไทยนั้น มีขีดจำกัดในเรื่องของชื่อและสื่อสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์สาวก รวมถึงพระเกจิอาจารย์ แต่ในสังคมสมัยใหม่มีการยอมรับนับถือสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในกลุ่มของเจ้าพ่อ ซึ่งคำว่าเจ้าพ่อไม่ได้สื่อถึงเรื่องความเป็นนักเลงที่ยิ่งใหญ่ หรือสื่อในทางที่ไม่ดี แต่เจ้าพ่อตามความเชื่อในสังคมสมัยใหม่ สื่อถึงความยิ่งใหญ่ในความศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏว่ามีคติความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อที่แยกย่อยออกไปตามท้องถิ่น เช่น การเคารพนับถือเหรียญเจ้าพ่อพญาแลเหรียญเจ้าพ่อหนองลี เหรียญเจ้าพ่อเสือ เหรียญเจ้าพ่อยี่กอฮงกรุงเทพมหานคร เหรียญเจ้าพ่อศาลสูงเมืองลพบุรี เหรียญเจ้าพ่อพระวอเวียงระแหงเมืองตาก เหรียญเจ้าพ่อหลักเมือง เหรียญเจ้าพ่อเขาใหญ่นครราชสีมา เหรียญเจ้าพ่อพระกาฬเมืองลพบุรี เหรียญเจ้าพ่อธงชัยนครราชสีมา เหรียญเจ้าพ่อติ๊ปปาละ เหรียญเจ้าพ่อมเหสักข์ เหรียญเจ้าพ่อเทพารักษ์ เหรียญเจ้าพ่อเขาตก เหรียญเจ้าพ่อช้างเผือก เหรียญเจ้าพ่อกู่ช้างจังหวัดลำพูน เหรียญเจ้าพ่อศรีสงครามนครพนม เหรียญเจ้าพ่อตาธรรมยาพิจิตร เหรียญเจ้าพ่อเสาชิงช้า

๒.๔.๒ ลัทธิเกี่ยวกับเจ้าแม่ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิเจ้าแม่ในสังคมไทยพบว่า คติความเชื่อเดิมของสังคมไทยปรากฏว่ามีเพศหญิงหรือแม่เข้าไปเกี่ยวข้องหลายเรื่อง เช่น แม่น้ำก็มีแม่พระคงคง ดินก็มีพระแม่ธรณี ข้าวก็มีแม่โพสพ ต้นไม้ก็มีแม่นางไม้หรือเจ้าแม่ตะเคียนหรือนางตานี เป็นต้น ชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำโขงก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่สองนาง ความเชื่อ

ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็มีความเชื่อกับเจ้าแม่อุมา และเจ้ากาลี คนจีนก็มีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เจ้าแม่ทับทิม เป็นต้น แต่ในพระพุทธศาสนาก็มีชื่อเรียกที่แสดงลักษณะว่าเป็นเพศหญิงเหมือนกัน แต่ไม่เรียกว่าเจ้าแม่ นั่นคือ สมเด็จนางพญา

๒.๕ ชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทย คือ การศึกษาถึงชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยนั้น ผู้ศึกษาจำแนกข้อมูลที่พบออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๒.๕.๑ ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิม จากการศึกษาความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบดั้งเดิม สามารถจำแนกข้อมูลออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

๒.๕.๑.๑ ความซับซ้อนเรื่องไสยศาสตร์ คือ จากการศึกษาถึงความซับซ้อนเรื่องไสยศาสตร์ที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่องในสังคมไทย พบว่า การสร้างพระเครื่องและตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นแนวเชื่อเรื่องของไสยศาสตร์ เช่น พระขุนแผน พรายกุมาร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่สังคมไทยรับรู้ผ่านวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า ตัวละครที่ชื่อขุนแผนนั้นเด่นเรื่องของคุณไสย์ และในวรรณคดีขุนช้างขุนแผนมีการกล่าวถึงไสยศาสตร์มากที่สุด

๒.๕.๑.๒ ความซับซ้อนเรื่องวิทยาคม คือ ความซับซ้อนเรื่องวิทยาคมในสังคมไทย พบได้จากวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยคาถาอาคมหรือวิทยาคม เช่น การใช้คาถาอาคมป้องกันภัยจากภูตผีปีศาจ การใช้เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การใช้เพื่ออำนาจต่อรองกับธรรมชาติ รวมถึงการใช้เพื่อปลุกเสกเครื่องรางของขลัง เป็นต้น

๒.๕.๑.๓ ความซับซ้อนเรื่องผีสางเทวดา คือ ความซับซ้อนเรื่องผีสางเทวดาในสังคมไทยพบว่า ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณของสังคมไทยได้ผสมผสานกับพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน แต่เราอาจจะพอแยกให้เห็นว่าส่วนใดเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา และส่วนใดเป็นความเชื่อเรื่องภูตผี

๒.๕.๑.๔ ความซับซ้อนเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ จากข้อมูลที่ศึกษาความซับซ้อนเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในสังคมไทยครั้งนี้ อธิบายได้ว่าความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางสังคมเพราะความเชื่อได้สร้างและรักษากฎระเบียบในสังคมได้ หากใครฝ่าฝืนกฎระเบียบก็จะถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ ในขณะที่ผู้ที่ทำตามกฎระเบียบจะมีชีวิตที่มั่นคงและเป็นสุข

ทั้งนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อและศาสนาเปรียบเสมือนตัวชี้วัดความสามัคคีและการพึ่งพาอาศัยกัน

๒.๕.๑.๕ ความซับซ้อนศาสนา คือ ความซับซ้อนเรื่องของศาสนาในสังคมไทย พบว่า จากข้อมูลที่มีผู้ศึกษาและสรุปเป็นภาพรวมอธิบายได้ว่า ในสังคมไทยมีการเปิดกว้างยอมรับนับถือในสิ่งที่เข้ามาใหม่และปรับให้เข้ากับสิ่งที่มีอยู่เดิม ความซับซ้อนของการนับถือศาสนาของคนไทย โดยจะพิจารณาจากข้อมูลที่เป็นศิลปะ สถาปัตยกรรม พิธีกรรม และพฤติกรรมของผู้คนในความเป็นจริง สิ่งที่น่าสนใจก็คือความซับซ้อนทางศาสนาที่ประกอบด้วย ศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู

๒.๕.๒ ความซับซ้อนของระบบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยแบบใหม่ คือ ในสังคมไทยเป็นที่ยอมรับว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จะต้องนึกถึงวัดในพระพุทธศาสนาและองค์ประกอบที่มีอยู่ในวัด เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ หรือสถานที่รับรู้ร่วมกันว่ามีความ

ศักดิ์สิทธิ์ประกอบอยู่ วัดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อประเพณีพิธีกรรมทั้งในด้านศาสนาและไสยศาสตร์ วัดมีความสัมพันธ์ทางสังคมและทำให้เกิดสำนึกร่วมว่าเป็นพวกเดียวกัน และวัดยังเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นที่ใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ที่กล่าวแล้วว่าบริเวณของวัดย่อมมีองค์ประกอบให้เห็น เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ หรือสถานที่รับรู้ร่วมกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ประกอบอยู่ และอธิบายถึงอำนาจบทบาทอุดมการณ์ทางความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยที่ซ่อนแฝงอยู่ชื่อพระเครื่อง

๕. อภิปรายผล

บทความวิจัยครั้งนี้ แบ่งการอภิปรายผลเป็น ๓ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๑.ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านลักษณะการใช้ภาษา

ชื่อพระเครื่องมีที่มาและความหมายที่สะท้อนให้เห็นลักษณะการใช้ภาษาจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑.๑ กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากองค์ประกอบพระเครื่อง

กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากองค์ประกอบพระเครื่อง พบว่า มีการตั้งชื่อพระเครื่องตามองค์ประกอบที่โดดเด่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุศรา สว่างศรี (๒๕๔๙ : ๖๕-๗๔) ได้กล่าวถึงชื่อพระเครื่องว่า ชื่อพระเครื่องเกิดจากปัจจัยประกอบ คือ ๑) ชื่อเรียกตามสถานที่พบ เช่น พระถ้ำเสือ พบที่ถ้ำเสือ จังหวัดสุพรรณบุรี พระนางพญาก็จะระบุว่าวัดนางพญา ขุนแผนก็จะระบุว่าวัดบ้านกร่างหรือวัดพระรูป ๒) เรียกชื่อตามลักษณะเด่น เช่น ลักษณะองค์พระมีพระกรรณยาวก็เรียกชื่อว่า พระหูยาว องค์พระประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์ เรียกว่า พระปรกโพธิ์ พระที่อยู่ในอิริยาบถลีลาเรียกชื่อว่าพระกำแพงเขย่ง และจะต้องระบุสถานที่พบต่อท้ายอีก เช่น พระกำแพงเขย่งสุพรรณ พระกำแพงสวรรค์ นอกจากนั้นยังมีพระร่วงหลังรางปืน ๓) เรียกชื่อตามรูปทรง เช่น ลักษณะมีรูปทรงคล้ายสิ่งไหนก็เรียกชื่อตามสิ่งนั้น พระกำแพงกลีบบัว พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงซุ้มกอ ๔) เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง เช่น ผงและเกสร เป็นวัสดุสำคัญในการก่อรูปเรียกชื่อว่าพระผง พระเกสร ๕) เรียกชื่อตามจำนวนพระ เช่น การสร้างจำนวนเท่าใดก็เรียกตามนั้นมีพระกำแพงห้าร้อย ๖) เรียกชื่อตามความเชื่อในพุทธคุณ เช่น พระคง พระนางพญาเสน่ห์จันทร์ พระเงี้ยวทิ้งปืน พระโดดร่ม ๗) เรียกชื่อตามผู้สร้าง เช่น พระสมเด็จวัดระฆังฯ หลวงพ่อคูณ หลวงปู่เอี่ยม ๘) เรียกชื่อตามผู้ใช้ เช่น พระสวนเรียกใหม่ว่าพระมเหศวร ๙) เรียกชื่อตามสิ่งที่นิยมในสมัย เช่น พระชุดกิมตึ๋ง การเรียกชื่อพระเครื่องมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ที่พระคล้ายสิ่งใดหรือมีลักษณะอย่างไรก็เรียกไปตามนั้น การเรียกชื่อพระเครื่องบางครั้งไม่ได้เกี่ยวข้องกับหลักประติมานวิทยาปรากฏมีพระหลายแบบที่เรียกชื่อผิดไป เช่น พระนารายณ์ทรงปืน คำว่า ปืน ในสมัยโบราณหมายถึงธนูหรืออาวุธ เหตุที่เรียกว่าพระนารายณ์ทรงปืนก็เพราะเห็นรูปที่ประทับยืนทางขวาของพระนาคปรก เป็นพระสี่กร จึงเรียกว่าพระนารายณ์ ที่จริงแล้วเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สองพระหัตถ์บนถือลูกประคำกับคัมภีร์ สองพระหัตถ์ล่างถือดอกบัวกับน้ำอมฤต สร้างตามคติพระรัตนตรัยแบบมหายาน ส่วนพระกำแพงเขย่ง อากัปกิริยาเขย่งที่จริงแล้วเป็นอริยาบถลีลาจากพุทธประวัติตอนเสด็จจากสวรรค์ดาวดึงส์

จากที่ศึกษาการตั้งชื่อพระเครื่องในครั้งนี้จึงอภิปรายผลได้ว่า การตั้งชื่อพระเครื่องนั้นต้องอาศัยปัจจัยองค์ประกอบที่สำคัญและสัมพันธ์เชื่อมโยงให้รับรู้การสื่อถึงที่มาและความหมายในสิ่งเดียวกัน แต่เป็นที่ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ชื่อพระเครื่องมี ๒ ลักษณะ คือ ๑) พระเครื่องที่สร้างไว้ในยุคก่อนนั้นไม่มีการตั้งชื่อในตอนสร้าง แต่จะมาตั้งชื่อเมื่อขุดค้นพบในภายหลัง แล้วตั้งชื่อตามปัจจัยองค์ประกอบ และ ๒) พระเครื่องที่เตรียมการตั้งชื่อไว้ล่วงหน้าก่อนสร้าง ในลักษณะที่ ๒ นี้เป็นที่นิยมและพบในยุคสมัยปัจจุบัน

๑.๒ กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคม

กลุ่มที่มีการตั้งชื่อตามบริบทของสังคมว่ามีกระแสนิยมอย่างไร จากที่ศึกษาอภิปรายผลได้ว่า เรื่องของการตั้งชื่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไทยอยู่ในกระแสนิยมหลักคือ สื่อความหมายถึงชื่อที่ดีมีความเป็นสิริมงคล ในสรรพสิ่งนั้นรวมถึงชื่อพระเครื่องด้วย จากงานศึกษาของสมชาย สำเนียงงาม (๒๕๔๗ : ๒๗๒-๒๗๕) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย ผลการศึกษาพบว่า ชื่อของคนไทยสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณี โดยแสดงออกทั้งทางรูปคำและความหมายที่สื่อถึงความดีงาม ความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่ง ความรู้ความสามารถ เกียรติยศ และอำนาจ ส่วนชื่อคนสมัยก่อนสะท้อนความเชื่อน้อยกว่าชื่อคนกลุ่มอายุอื่น และมีแนวโน้มว่าชื่อคนในกลุ่มอายุที่ลดลงจะสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีมากขึ้น โดยจะใช้ชื่อที่เลี่ยงอักษรกาลกิณีและมีความสัมพันธ์กับชื่อพ่อแม่มากขึ้น ทางด้านความหมายพบว่า ชื่อคนในสมัยก่อนสะท้อนความเชื่อว่ากิริยาอาการและคุณสมบัติของเจ้าของชื่อถือเป็นสิริมงคลมากที่สุด การตั้งชื่อของคนไทยมีความเชื่อในเรื่องของสิริมงคลและกาลกิณีสะท้อนให้เห็นวิธีคิดในการตั้งชื่อด้วย

จากที่ศึกษาชื่อพระเครื่องตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคมยังพบอีกว่า ในสังคมไทยให้ความสำคัญในการตั้งชื่อพระเครื่องรวมถึงเครื่องรางของขลังด้วย ดังที่มีงานศึกษาของพรสรัญ แสงปรีดีกรณ์ (๒๕๕๒ : ๗๖-๑๑๗) ได้ศึกษาเรื่องการตั้งชื่อรุ่นจตุคามรามเทพ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย ผลการศึกษาพบว่า การตั้งชื่อรุ่นจตุคามรามเทพมีที่มาและความหมายสื่อถึงความเชื่อเรื่องอำนาจบารมีมากที่สุด รองลงมาคือความเชื่อด้านมั่งคั่งร่ำรวย และกระแสความนิยมจตุคามรามเทพก็อาศัยองค์ประกอบอื่น เช่น รูปแบบสวย มวลสารดี พิธีกรรมเด่น ผู้เสกขลัง ผู้สร้างน่าเชื่อถือ นอกจากนั้นกลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคม ยังพบอีกว่า บริบททางสังคมในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง รวมถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคสมัย ก็เป็นปัจจัยให้เกิดการตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นเรื่องราวข้อมูลผ่านการรับรู้จากชื่อพระเครื่องอีกด้วย การตั้งชื่อพระเครื่องจึงมีการใส่คำใส่ความหมายที่สื่อถึงเรื่องเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อสื่อให้สนองตอบกระแสนิยมหลักของสังคม จึงพบว่า มีการตั้งชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความต้องการเฉพาะด้าน เช่น ด้านการอยู่ยงคงกระพัน ด้านโชคลาภ ด้านมหานิยม ด้านบุญบารมี ด้านยศฐานันดรศักดิ์ ด้านมั่งมีศรีสุข ด้านค้าดีขายดี เป็นต้น การตั้งชื่อพระเครื่องจึงสนอบตอบกระแสนิยมของบริบททางสังคมมากขึ้น และพบในกลุ่มของการผลิตซ้ำจากพระเครื่องที่มีชื่อเสียงกระแสนิยมอยู่ก่อนแล้ว

๒. ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์

ในการอภิปรายผลชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์นั้น พบว่า ชื่อพระเครื่องได้ซ่อนแฝงอุดมการณ์ทางสังคมอย่างซับซ้อน สามารถจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๒.๑ กลุ่มทางโลกุตตระ

การสื่อถึงอุดมการณ์ความหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสาร ข้ามพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในโลกของความเป็นมนุษย์ ในกลุ่มนี้จะมุ่งถึงการเข้าถึงหลักธรรมตามความเชื่อและศาสนา และการมีอุดมการณ์สู่โลกหน้าคือโลกของนิพพาน หรือรวมถึงโลกสวรรค์ โลกของพระศรีอาริยเมตไตรย ซึ่งอุดมการณ์อย่างนี้จะตัดขาดไม่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในโลกของมนุษย์ แต่จะมุ่งตรงต่อความหลุดพ้น และแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงความหลุดพ้นมีหลากหลายวิธี แต่ที่เด่นชัดจะมุ่งสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับคนอื่นเป็นหลัก จากที่ศึกษาสามารถอภิปรายผลได้จากข้อมูลเรื่องการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นพุทธบูชา หรือสืบทอดพระศาสนา หรือเพื่อปรมัตถ์ประโยชน์ให้กับผู้ตายไปแล้ว เป็นต้น และอุดมการณ์ที่สื่อผ่านภาษาใช้เรียกชื่อพระเครื่องก็ไม่ปรากฏว่าข้องเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม แต่จะมีเพียงอุดมการณ์หลักที่มุ่งต่อความสุขในโลกหน้าหรือเข้าสู่นิพพานตามหลักคำสอนเท่านั้น

๒.๒ กลุ่มทางโลกียะ

พระเครื่องในฐานะที่สังคมรับรู้ผ่านความเชื่อว่ามีความขลังความศักดิ์สิทธิ์จึงถูกคัดเลือกให้เป็นที่พึ่งพิงที่ดีที่สุด การพึ่งพิงอยู่ในลักษณะขอให้คุ้มครองประทานพรดลบันดาลในสิ่งที่ปรารถนาให้สำเร็จ ซึ่งเป็นความต้องการที่จะให้สนองตอบต่อความเป็นอยู่ของวิถีชีวิตผู้คนในสังคม จึงปรากฏพบว่า การสร้างพระเครื่องและการตั้งชื่อพระเครื่องจะสื่อความหมายถึงเรื่องของความอยู่ดีมีสุข มั่งมีศรีสุข ความแคล้วคลาดปลอดภัยคงกระพันชาตรี ความร่ำรวย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อผ่านชื่อเรียกพระเครื่องทั้งสิ้น การสื่อคำสื่อความหมายจากชื่อพระเครื่องพบว่า จะมีการสร้างคำและความหมายที่สนองตอบความคาดหวังของสังคมในปัจจุบันว่า สิ่งใดเป็นกระแสนิยมในปัจจุบันหรือปลุกกระแสนิยมใหม่ ๆ ขึ้นมา และยิ่งในปัจจุบันยิ่งมีความสลับซับซ้อนในสังคมมากยิ่งขึ้น ชื่อพระเครื่องจึงมีลักษณะการใช้คำเพื่อสื่อความหมายให้หลากหลาย เรียกได้ว่าเป็นอุดมการณ์หลักและอุดมการณ์รองหรือย่อยที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่อง

๓. ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนา

ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนานั้น สามารถอภิปรายผลได้ ๓ ประเด็น ดังนี้

๓.๑ ความเป็นสากลของความเชื่อและศาสนา คือ ความเป็นสากลในเรื่องของความเชื่อและศาสนาที่มีจุดกำเนิดเหมือนกันหรือคล้ายกันจนบางครั้งถ้าไม่ศึกษาก็จะแยกจากกันไม่ขาด หรือแม้แยกแล้วแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน ทุกความเชื่อทุกศาสนาพยายามหาคำตอบในสิ่งที่เชื่อว่ามีอยู่เหนือธรรมชาติ และธรรมชาติมีอำนาจมีบทบาทต่อความเป็นอยู่ของโลกมนุษย์ สามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ ทั้งเรื่องดีและเรื่องร้าย ซึ่งเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นจากภาวะในจิตยังผลให้มนุษย์หาทางออกหรือทางรอดด้วยการเข้าหาแนวปฏิบัติทางศาสนา ยอมรับความเชื่อถือ

ศรัทธาทางศาสนาซึ่งช่วยลดภาวะวิตกกังวลได้ สรุปแล้วศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) ที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่พึ่งพิงความศักดิ์สิทธิ์และความขลัง

๓.๒ การผสมผสานกลมกลืนของความเชื่อและศาสนา คือ การยอมรับนับถือผ่านความเชื่อและศาสนาที่มีอยู่เดิมและเข้ามาใหม่ให้ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างลงตัว จากที่ศึกษาอภิปรายผลได้ว่า พระเครื่องเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพุทธศาสนา แต่ก็ด้วยบริบททางสังคมที่มีความเชื่อเรื่องผี เรื่องพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาปะทะสังสรรค์ในพื้นที่เดียวกัน ก็เกิดการผสมกลมกลืนกัน ข้อมูลพบได้จากชื่อพระเครื่องทั้งที่มีชื่อสื่อถึงผี พราหมณ์ และพุทธอยู่รวมกัน ผลการศึกษาของอมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๔๑ : ๔๕-๕๐) ซึ่งได้แสดงมุมมองเรื่องดังกล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ในชั้นเดิมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ในประเทศจีนก็มีลัทธิเต๋า ขงจื้อ รวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ ซึ่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่และผลที่ได้รับ คือ คนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะรวม คือ ๑)ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม ๒)ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม และ ๓)ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับการศึกษาของศิราพร ฐิตะฐาน (๒๕๔๕ : ๑๗-๑๘) ได้กล่าวถึงการกลมกลืนระหว่างความเชื่อเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผีที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเหตุการณ์ความเชื่อเช่นนี้มักเกิดกับการนับถือพุทธศาสนา

๓.๓ การปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลไร้พรมแดนของความเชื่อและศาสนา คือ ความเชื่อและศาสนาที่สังคมใดสังคมหนึ่งยอมรับนับถือนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในระยะเวลาอันสั้น ๆ แต่ถูกยอมรับนับถือด้วยผ่านการพิสูจน์จากสังคมอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ดังนั้นในช่วงระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องจึงปรากฏให้เห็นยุคสมัยที่ถูกยอมรับนับถือเอาส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลาย ๆ ส่วนที่สังคมยอมรับเข้ามา ปรากฏทั้งที่เป็นความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมและปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลให้เข้ากับยุคสมัย และที่ศึกษาจากข้อมูลในอดีตและเชื่อมโยงถึงปัจจุบัน ยิ่งพบได้ว่า การไร้พรมแดนทางความเชื่อและศาสนานั้นมีอยู่ในสังคมจริง ดังเช่นความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เรื่องผี เรื่องศาสนาพบว่า สามารถเข้าอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างไร้พรมแดน หรือแม้แต่ถูกสร้างให้อยู่ในชุดความเชื่อและศาสนาเดียวกันที่ปรากฏในสัญลักษณ์พุทธศาสนา กล่าวคือปรากฏพบในพระเครื่องว่ามีการนำสัญลักษณ์ของผี พราหมณ์ พุทธเข้าอยู่รวมกัน ผลการศึกษาของปฐม หงษ์สุวรรณ (๒๕๕๔ : ๓๘๓-๔๐๖) ได้กล่าวถึงชนชาติไทกับความเชื่อและพิธีกรรมไว้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นข้อมูลทางคติชนประเภทหนึ่ง ถูกจัดอยู่ในกลุ่มข้อมูลประเภท Customary Folklore อันเป็นแบบแผนทางสังคมที่เป็นความคิดความเชื่อของกลุ่มคนในแต่ละสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันประเพณีพิธีกรรมที่ดำเนินในวิถีชีวิตในวัฒนธรรมของผู้คนล้วนเกิดจากความคิดความเชื่อทางศาสนาแทบทั้งสิ้น บางครั้งความเชื่อและพิธีกรรมถือเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สร้างการเชื่อมโยงผูกพันระหว่างผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกรณีของชนชาติไทพบว่านักวิชาการไทยและต่างประเทศที่สนใจประเด็นไทศึกษามากยิ่งขึ้น ต่างก็ศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทาง

ความเชื่อและพิธีกรรมที่มีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในแง่บทบาท ความหมาย และหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรม นอกนั้นยังสนใจศึกษาในแง่โลกทัศน์ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในสังคมที่สะท้อนผ่านกิจกรรมทางความเชื่อและพิธีกรรม นอกจากนั้นความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชนชาติไทมีหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่รูปแบบที่มองเห็นได้ง่ายทั่วไป เช่น การเซ่นสรวงบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ มีผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีน้ำ ผีท่า เป็นต้น ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญ มีขวัญข้าว ขวัญวัวขวัญควาย ขวัญบ้านขวัญเมือง หรือแม้กระทั่งการกราบไหว้ต้นไม้หรือสัตว์สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าทำให้เกิดความมั่นคงและสร้างความอบอุ่นทางใจให้เกิดขึ้นกับผู้คนชาวเมือง การปฏิบัติเช่นนี้มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อทางศาสนาด้วยองค์ประกอบของความเชื่ออันได้แก่ ๑) มีสิ่งเคารพบูชาสูงสุด ๒) มีความเชื่อและศรัทธา ๓) มีความขลัง ๔) มีความศักดิ์สิทธิ์และข้อห้าม ๕) มีพิธีกรรมหรือแสดงออกถึงความเชื่อมั่น ๖) มีกฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติ และ ๗) มีผู้สืบทอดและประกอบพิธี

๖. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจและน่าจะมีการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ควรมีการศึกษาที่มาและการสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของชื่อพระเครื่องในแต่ละสังคมว่ามีอย่างไรบ้าง ซึ่งจะช่วยอธิบายให้เห็นถึงภาพรวมของแต่ละสังคมวัฒนธรรมที่มีความเชื่อและศาสนาที่สัมพันธ์กันได้

๒. ควรมีการศึกษาตำนานพระเครื่องที่ปรากฏในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นแนวคิดแนวเชื่อในมุมมองที่หลากหลายผ่านการรับรู้เรื่องตำนานพระเครื่อง และให้เห็นว่าตำนานพระเครื่องมีอิทธิพลบทบาทสัมพันธ์กับวิถีชีวิตทางสังคมในด้านใดบ้าง

References

Amara Pongsapit. **Culture Religion and Ethnics : Thai social Analysis in Anthropology, 5th E.d.** Bangkok : Chulalongkorn University. 1998.

Bussara Sawangsri. **Buddhist Commerce : Amulet** Bangkok : M.A. Thesis, Silpakorn University. 2006.

Natthaphon U.Rungreangsak. **Amulet and Thai Society in the 2nd World war until 255 B.E : A Study of belief, model and Buddhist commerce.** Bangkok : M.A. Thesis of Silpakorn University. 2011.

Niti Aeawsriwong. **Buddhism in Changing of Thai Society.** Bangkok : Kled Thai. 2001.

Niyaphan (Phonwatthana) Wannasiri. **Antropology and Culture.** Thammasnrt University. 1998.

Pathom Hongsuwan. **Folklore and Thais.** Mahasarakham : Mahasarakham Publisher. 2011.

Phonsaran Saengpidikorn. **Jatukham Rammadeva's Name Giving : A Study of relations Between Language and Thai culture.** Bangkok : M.A. Thesis of Thai Language, Chulalongkorn University. 2009.

Siraporn Thitathan. **Belief and Religion in Thai Society.** Nonthaburi : Sukhothai Thammathairat open University. 2002.

Somchai Samniangngam. **Thai Language Characters to show the Changing of belief in fotune and taboo of Thai's Names.** Bangkok : Ph.D. Dissertation, Chulalongkorn University. 2002.

Srisak Wallibhodom. **Amulets in Siam.** Bangkok : Matichon Publisher. 2012.

Watcharakorn Rattanakit. **Amulet : Communication and Sysbols Consumption.** M.A. Thesis, Thammasart University. 2008.

ข.ตารางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์
วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย ผู้วิจัยได้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้ ๑. การให้คำปรึกษาแบบผ่านกลุ่มหรือชมรม ทั้งข้อมูลด้านประวัติ พัฒนาการแนวคิดและการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย โดยใช้หลักฐานข้อมูลและทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับการให้คำปรึกษา ๒. การนำรูปแบบการให้คำปรึกษาแบบผ่านกลุ่มหรือชมรมมาเป็นฐานข้อมูลบริการในการวิเคราะห์ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องที่มีอยู่แล้ว และรวมถึงประยุกต์ใช้ภาษาตั้งชื่อในการสร้างพระเครื่องครั้งต่อไป ๓. การนำรูปแบบการให้คำปรึกษาไปปรับประยุกต์ใช้กับการให้คำปรึกษาด้านการใช้ภาษาในการตั้งชื่อกับสิ่งอื่นได้ ๔. การนำข้อมูลออกเผยแพร่ผ่านผลงานทางวิชาการด้านบทความ วิเคราะห์ข้อมูลสรุปประกอบบทเรียน รวมถึงการวิเคราะห์หลักแนวคิดและทฤษฎีเพื่อเปรียบเทียบกับการหาความรู้เป็นคำตอบจากที่มาและความหมายของศาสตร์อื่น ๆ ด้วย ๕. การนำข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาอ้างอิงและสืบค้นลักษณะการใช้ภาษาในชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อว่ามีสิ่งซ่อนแฝงในด้านใดบ้าง เป็นข้อมูลให้ทราบได้ว่าสังคมไทยให้ความสำคัญด้านความเชื่อในระดับใด และสามารถเป็นข้อมูลนำสู่การหาค่าเฉลี่ยทางตัวเลขคณิตศาสตร์ด้านความเชื่อได้

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์
๖. การนำข้อมูลไปปรับใช้เพื่อบูรณาการในหน่วยการเรียนรู้ของการสอนรายวิชาประจำหลักสูตรการสอนภาษาไทย เช่น การใช้ภาษาไทย หลักภาษาไทย วัฒนธรรมกับภาษา วัฒนธรรมไทย ภาษาศาสตร์ภาษาไทย เป็นต้น และบูรณาการกับศาสตร์ของหลักสูตรอื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ปรัชญากับภาษา คติชนวิทยา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นต้น ๗. การนำรูปแบบการให้คำปรึกษาขยายพื้นที่การให้บริการด้านข้อมูลและให้คำปรึกษาแนะนำแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชนอันจะเกิดประโยชน์ต่อองค์กรทุกภาคส่วนของสังคมและประเทศชาติ ๘. การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม โดยแสดงความรู้สึก ทัศนคติ ความนิยม ความคิดเห็น และความเชื่อ ใน**เชิงวัตถุวิสัย** โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงที่ให้ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งเกิดจากระบบความเชื่อระดับจิตใต้สำนึกในการเรียนรู้ของบุคคล เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสมและดีกว่า เป็นการบำบัดรักษาในกระบวนการรับรู้พฤติกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้ที่พิจารณาเหตุผล และอารมณ์อย่างแท้จริง

ค.ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการดำเนินการ	ผลที่ได้รับจากโครงการ
๑. เพื่อศึกษาประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย	วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาและนำเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับวิธีวิจัยแบบเชิงคุณภาพและได้กำหนดวิธีดำเนินการดังต่อไปนี้ ๑. ด้านข้อมูล ด้านข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการด้านข้อมูล ๒ วิธี ดังนี้ ๑) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชื่อพระเครื่องจากปกนิตยสาร “ลานโพธิ์” ซึ่งเป็นนิตยสารพระเครื่องที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านและเก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย โดยคัดเลือกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวม ๓๒๘ ฉบับ จำนวน ๓๒๘ ชื่อ โดยข้อมูลที่ได้รวบรวมจากนิตยสารลานโพธิ์นั้นนำมาจัดแบ่งประเภทตามลักษณะเนื้อหาของการวิจัย ๒) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎี ซึ่งข้อมูลทั้งหมดได้จัดกลุ่มเพื่อให้สอดคล้องรองรับในการวิเคราะห์ข้อมูล ๓) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาและนำเสนออย่างเป็นระบบ ๒ เครื่องมือใช้ในงานวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีการจดบันทึก ถ่ายเอกสาร และจดรายชื่อเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำสู่การวิเคราะห์และมุ่งนำเสนอเพื่ออ้างอิง	ผลที่ได้รับจากโครงการพบว่า ได้ทราบข้อมูลประวัติของพระเครื่องในสังคมไทย พบหลักฐานข้อมูล และสามารถแบ่งกลุ่มตามยุคสมัย คือ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี หิริภุญไชย เชียงแสน สุโขทัย อู่ทอง อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ส่วนพัฒนาการแนวคิด พบว่าเริ่มตั้งแต่สร้างเพื่อเป็นพุทธานุสสติหรือสิ่งของที่ระลึก เพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นปรมัตถ์แก่ผู้มีพระคุณที่ล่วงลับ เพื่อประกอบบุญกุศลบารมี เพื่อโอกาสพิเศษ จนถึงพัฒนาการแนวคิดในเชิงเพื่อธุรกิจพาณิชย์ นอกจากนั้นการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย พบว่า มีการแพร่กระจายผ่านศาสนาและความเชื่อ ผ่านเรื่องเล่าขานปาฏิหาริย์ศักดิ์สิทธิ์ ผ่านอิทธิพลค่านิยม ผ่านสมาคมหรือชมรม และผ่านทางสื่อ ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ ๑

วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการดำเนินการ	ผลที่ได้รับจากโครงการ
	๓ วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การตีความเพื่อให้เห็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย ๔ การนำเสนอข้อมูล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ผู้วิจัยมุ่งนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาเพื่อให้เห็นภาพรวมของการวิเคราะห์ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย จากนั้นสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๒. เพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย	ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับชื่อพระเครื่องจากปกนิตยสาร “ลานโพธิ์” ซึ่งเป็นนิตยสารพระเครื่องที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่านและเก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย โดยคัดเลือกตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๕๘ ฉบับที่ ๘๓๖-๑๑๖๓ รวม ๓๒๘ ฉบับ จำนวน ๓๒๘ ชื่อ โดยข้อมูลที่ได้รวบรวมจากนิตยสารลานโพธิ์นั้นนำมาจัดแบ่งประเภทตามลักษณะเนื้อหาของการวิจัย จากนั้นได้นำข้อมูลชื่อพระเครื่องมาสังเคราะห์หมวดหมู่ตามที่มาและความหมายและวิเคราะห์ตามที่มาและความหมาย	ผลที่ได้รับจากโครงการทำให้ทราบดังนี้ ๑.ที่มาของชื่อพระเครื่องในด้านมีที่ชื่อมาจากนามพระพุทธเจ้าและสาวก จากลักษณะปาง จากวัตถุมวลสาร จากสถานที่ จากเหตุการณ์สำคัญ จากลักษณะเด่น จากนามพระสงฆ์และราชทินนาม จากนามบุคคล จากสมญานาม และจากศิลปะยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ๒.ความหมายของชื่อพระเครื่อง พบว่า มีโครงสร้างทางความหมายตั้งแต่องค์ประกอบ 1 จนถึง 5 ความหมายขึ้นไป ลักษณะภาษาที่ปรากฏในชื่อพระเครื่องมี 3 กลุ่มภาษา คือ กลุ่มภาษาไทย กลุ่มภาษาต่างประเทศ และภาษาผสมผสาน

วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการดำเนินการ	ผลที่ได้รับจากโครงการ
		กลุ่มภาษาไทยผสมภาษาต่างประเทศ ส่วนโครงสร้างการสร้างคำของชื่อพระเครื่องพบว่า สร้างคำจากคำประสม คำสมาส คำสนธิ และคำยืม นอกจากนั้น การใช้ภาษายังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับชื่อพระเครื่องในด้านเศรษฐกิจ ระบบเครือญาติ เพศ อายุ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และตำนาน ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ ๒
๓.เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย	ศึกษาข้อมูลที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องแล้ว นำไปวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิด ดังนี้ ๑.กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการตั้งชื่อ ๒.กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมภาษาและการสร้างความหมาย ๓.กรอบแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางภาษา ๔.กรอบแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ ศาสนา และสังคม จากนั้นได้วิเคราะห์ชื่อพระเครื่องและนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาเพื่อให้เห็นภาพรวมของชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย จากนั้นสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	ผลที่ได้รับจากโครงการทำให้ทราบถึงชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย พบว่า ชื่อพระเครื่องมีความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ความเชื่อดั้งเดิม ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อศาสนาพราหมณ์ฮินดู ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ความเชื่อทางพุทธศาสนา ชื่อพระเครื่องกับอุดมการณ์ลัทธิพิธีในสังคมสมัยใหม่ และชื่อพระเครื่องกับภาพสะท้อนความซับซ้อนของระบบความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย

วัตถุประสงค์	ขั้นตอนการดำเนินการ	ผลที่ได้รับจากโครงการ
		ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ ๓ นอกจากนั้น ยังสามารถนำผลที่ได้จากงานวิจัยไปพัฒนาปรับประยุกต์ใช้ประกอบหน่วยการเรียนรู้ของการสอนรายวิชาประจำหลักสูตรการสอนภาษาไทย เช่น การใช้ภาษาไทย หลักภาษาไทย วัฒนธรรมกับภาษา วัฒนธรรมไทย ภาษาศาสตร์ภาษาไทย เป็นต้น และบูรณาการกับศาสตร์ของหลักสูตรอื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ปรัชญากับภาษา คติชนวิทยา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นต้น จากที่กล่าวแล้ว ยังสามารถปรับประยุกต์ใช้ในรูปแบบการให้คำปรึกษาขยายพื้นที่การให้บริการด้านข้อมูลและให้คำปรึกษาแนะนำแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชนอันจะเกิดประโยชน์ต่อองค์กรทุกภาคส่วนของสังคมและประเทศชาติ รวมถึงการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม โดยแสดงความรู้สึก ทัศนคติ ความ

วัตถุประสงค์	**ขั้นตอนการดำเนินการ**	**ผลที่ได้รับจากโครงการ**
		นิยม ความคิดเห็น และความเชื่อ ในเชิงวัตถุวิสัย โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริง ที่ให้ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งเกิดจากระบบความเชื่อระดับจิตใต้สำนึกในการเรียนรู้ของบุคคล เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสมและดีกว่า เป็นการบำบัดรักษาในกระบวนการรับรู้พฤติกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้ที่พิจารณาเหตุผล และอารมณ์อย่างแท้จริง

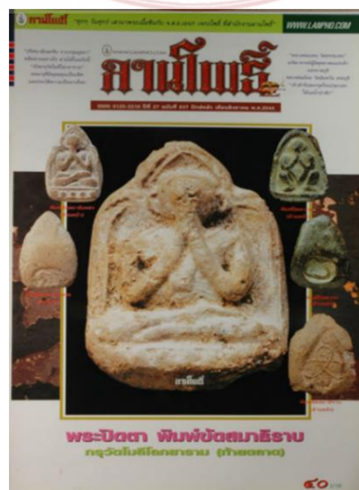
ง.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีการจดบันทึก ถ่ายเอกสาร และจดรายชื่อเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำสู่การวิเคราะห์ และมุ่งนำเสนอเพื่ออ้างอิง ส่วนข้อมูลชื่อพระเครื่องได้รวบรวมจากที่ปรากฏบนปกหน้าของนิตยสารลานโพธิ์ ฉบับที่ ๘๓๖ ปี พ.ศ.๒๕๔๔ - ฉบับที่ ๑๑๖๓ ปี พ.ศ.๒๕๕๘ รวมทั้งสิ้น ๓๒๘ ฉบับ มีดังนี้

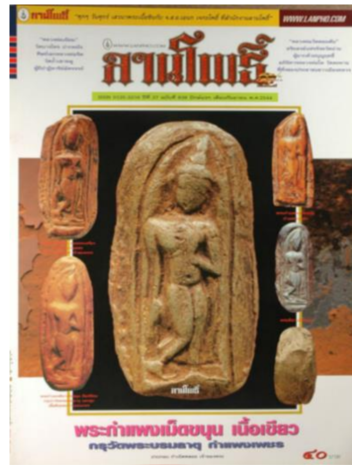
๑ การรวบเรียงข้อมูลชื่อพระเครื่องที่ปรากฏบนปกหน้าของนิตยสารลานโพธิ์ ดังตัวอย่างนี้

ที่มา: นิตยสารลานโพธิ์ ฉบับที่ ๘๓๖ ปี พ.ศ.๒๕๔๔

ที่มา: นิตยสารลานโพธิ์ ฉบับที่ ๘๓๗ ปี พ.ศ.๒๕๔๔

ที่มา: นิตยสารลานโพธิ์ ฉบับที่ ๘๓๘ ปี พ.ศ.๒๕๔๔

ที่มา: นิตยสารลานโพธิ์ ฉบับที่ ๘๓๙ ปี พ.ศ.๒๕๔๔

๒ ตารางจดบันทึกข้อมูลชื่อพระเครื่องที่ปรากฏบนปกหน้าของนิตยสารลานโพธิ์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฉบับที่/ปี พ.ศ.	ชื่อพระเครื่อง	ข้อมูลสัมพันธ์
ฉบับที่ ๘๓๖ สิงหาคม ๒๕๔๔	พระพิมพ์นางพญา วัดสุดสวาสดิ์ พิษณุโลก พิมพ์เข่าตรง	
ฉบับที่ ๘๓๗ สิงหาคม ๒๕๔๔	พระปิดตา พิมพ์ขัดสมาธิราบ วัดโมลีโลกยาราม พระกรุวัดท้ายตลาด	
ฉบับที่ ๘๓๘ กันยายน ๒๕๔๔	พระกำแพงเม็ดขนุน เนื้อเขียว กรุวัดพระบรมธาตุ กำแพงเพชร	
ฉบับที่ ๘๓๙ กันยายน ๒๕๔๔	สมเด็จ วัดระฆัง พิมพ์ใหญ่	
ฉบับที่ ๘๔๐ ตุลาคม ๒๕๔๔	พระนางพญา พิษณุโลก พิมพ์เข่าตรง	
ฉบับที่ ๘๔๑ ตุลาคม ๒๕๔๔	พระพิมพ์อัฏฐารส กรุวัดวิหารทอง พิษณุโลก	
ฉบับที่ ๘๔๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๔	พระสมเด็จ วัดเกศไชโย พิมพ์หกชั้นอกตัน	
ฉบับที่ ๘๔๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๔	พระวัดพลับ พิมพ์ตุ๊กตาใหญ่	
ฉบับที่ ๘๔๔ ธันวาคม ๒๕๔๔	พระสมเด็จ จิตรลดา พระเครื่อง สุดยอดมหามงคลจากมหาราชาบารมี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐแห่งอาณาจักรสยาม	
ฉบับที่ ๘๔๕ ธันวาคม ๒๕๔๔	เหรียญพระพุทธชินราช เนื้อทองคำ	
ฉบับที่ ๘๔๖ มกราคม ๒๕๔๕	พระสมเด็จ วัดระฆัง พิมพ์ใหญ่	

ฉบับที่/ปี พ.ศ.	ชื่อพระเครื่อง	ข้อมูลสัมพันธ์
ฉบับที่ ๘๔๗ มกราคม ๒๕๔๕	เหรียญเสมา วัดหนัง รุ่น ๑ พ.ศ. ๒๔๖๗ ยันต์สี่ พิมพ์ ๔ จุด เนื้อเงิน	
ฉบับที่ ๘๔๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕	พระร่วง หลังรางปืน กรุวัดพระศรีมหาธาตุ สวรรคโลก สุโขทัย	
ฉบับที่ ๘๔๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕	เหรียญหล่อ อรุณเทพบุตร หลวงพ่อบ่าย วัดช่องลม สมุทรสงคราม	
ฉบับที ๘๕๐ มีนาคม ๒๕๔๕	เหรียญเจ้าสัว เนื้อทองแดง หลวงปู่บุญ วัดกลางบางแก้ว เอกลาภอันไม่เสื่อมคลาย	
ฉบับที่ ๘๕๑ มีนาคม ๒๕๔๕	เหรียญที่ระลึก เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา ๖ รอบ เนื้อทองแดงบริสุทธิ์ ๙๙.๙๙%	
ฉบับที่ ๘๕๒ เมษายน ๒๕๔๕	สมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่ อานุภาพความศักดิ์สิทธิ์นิจนิจนิรันดรย้อนไปนับร้อยปี ถึงวันนี้ยังคงอยู่	
ฉบับที่ ๘๕๓ เมษายน ๒๕๔๕	พระสมเด็จ บางขุนพรหม พิมพ์เส้นด้าย	
ฉบับที่ ๘๕๔ พฤษภาคม ๒๕๔๕	พระคง ลำพูน พุทธศิลป์อันงดงามภายใต้โพธิ์บัลลังก์	
ฉบับที่ ๘๕๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕	พระชัยวัฒน์ พระพุทธ ศิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช แพ วัดสุทัศนเทพวราราม	

๓ ตารางสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลชื่อพระเครื่องที่ปรากฏบนปกหน้าของนิตยสารลานโพธิ์ มีดังนี้

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑	๘๓๖ สิงหาคม ๒๕๔๔	พระพิมพ์นางพญา	พิมพ์เข่าตรง	วัดสุดสวาสดิ์ พิษณุโลก
๒	๘๓๗ สิงหาคม ๒๕๔๔	พระปิดตา พิมพ์ขัดสมาธิราบ	พระพิมพ์ขัดสมาธิราบ	วัดโมลีโลกยาราม หรือวัดท้ายตลาด
๓	๘๓๘ กันยายน ๒๕๔๔	พระกำแพงเม็ดขนุน เนื้อเขียว	พระพิมพ์เนื้อเขียว	วัดพระบรมธาตุ กำแพงเพชร
๔	๘๓๙ กันยายน ๒๕๔๔	พระสมเด็จวัดระฆัง	พระพิมพ์ใหญ่	วัดระฆังโฆสิตาราม
๕	๘๔๐ ตุลาคม ๒๕๔๔	พระนางพญา	พิมพ์เข่าตรง	พิษณุโลก
๖	๘๔๑ ตุลาคม ๒๕๔๔	พระพิมพ์อัฏฐารส	พระเนื้อชินเขียว พิมพ์หกชั้นอกตัน	วัดวิหารทอง พิษณุโลก
๗	๘๔๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๔	พระสมเด็จวัดเกศไชโย	พระพิมพ์หกชั้นอกตันและพิมพ์เจ็ดชั้นอกตัน	วัดเกศไชโย
๘	๘๔๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๔	พระวัดพลับ	พิมพ์ตุ๊กตาใหญ่	วัดพลับ
๙	๘๔๔ ธันวาคม ๒๕๔๔	พระสมเด็จจิตรลดา	เป็นพระที่มีส่วนผสมของมวลสารในส่วนพระองค์ เช่น ดอกไม้แห้ง เส้นพระเกศา	ประดิษฐาน ณ ฐานพระพุทธนวราชบพิตร พระราชวังจิตรดา
๑๐	๘๔๕ ธันวาคม ๒๕๔๔	เหรียญพระพุทธชินราช	เหรียญเนื้อทองคำ	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๑	๘๔๖ มกราคม ๒๕๔๕	พระสมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่	พระพิมพ์ใหญ่	วัดระฆังโฆษิตาราม
๑๒	๘๔๗ มกราคม ๒๕๔๕	พระเสมาวัดหนัง รุ่น ๑	เหรียญรุ่น ๑ พ.ศ.๒๔๖๗ ยันต์สี่ พิมพ์ ๔ จุด เนื้อเงิน	วัดหนัง
๑๓	๘๔๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕	พระร่วงหลังรางปืน	พระพิมพ์	กรุวัดพระศรีมหาธาตุ สวรรคโลก สุโขทัย
๑๔	๘๔๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕	เหรียญหล่ออรุณเทพบุตร หลวงพ่อบ่าย	เหรียญหล่อหลวงพ่อบ่าย	วัดช่องลม สมุทรสงคราม
๑๕	๘๕๐ มีนาคม ๒๕๔๕	เหรียญเจ้าสัว เนื้อทองแดง	เหรียญหลวงปู่บุญ หล่อเนื้อเงินผสม และ ทองแดงผสม	วัดกลางบางแก้ว
๑๖	๘๕๑ มีนาคม ๒๕๔๕	เหรียญที่ระลึก เฉลิมพระเกียรติ ๗๒ พรรษา ๖ รอบ	เนื้อทองแดงบริสุทธิ์ ๙๙.๙๙%	กรุงเทพมหานคร
๑๗	๘๕๒ เมษายน ๒๕๔๕	พระสมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่	พระพิมพ์ใหญ่	วัดระฆังโฆษิตาราม
๑๘	๘๕๓ เมษายน ๒๕๔๕	พระสมเด็จ บางขุนพรหม	พระพิมพ์เส้นด้าย	วัดบางขุนพรหม
๑๙	๘๕๔ พฤษภาคม ๒๕๔๕	พระคง	พระพิมพ์ พระเครื่องที่มีพุทธศิลป์งดงามภายใต้โพธิ์บัลลังก์	ลำพูน
๒๐	๘๕๕ พฤษภาคม ๒๕๔๕	พระชัยวัฒน์ พระพุทธศิริวัฒน์	สมเด็จพระสังฆราช แพให้สร้างขึ้น	วัดสุทัศนเทพวราราม
๒๑	๘๕๖ มิถุนายน ๒๕๔๕	พระผงยาจินดามณี จุ่มรักพิมพ์ซุ้มระฆัง	พระพิมพ์ซุ้มระฆัง โดยหลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว
๒๒	๘๕๗ มิถุนายน ๒๕๔๕	พระกริ่งบาเค็ง	พระกริ่ง เนื้อออกกระแสเงินขาวและกระแสเหลือง ตลอดจนเหลืองอมแดง	แบบสร้างจากบริเวณ พนมบาเค็ง ประเทศเขมร
๒๓	๘๕๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕	พระคันธารราฐ สมเด็จพระสังฆราชแพ	พระพิมพ์ใหญ่	วัดสุทัศนเทพวราราม
๒๔	๘๕๙ กรกฎาคม ๒๕๔๕	พระพิมพ์นาคปรก	พระพิมพ์ใหญ่	กรุวัดปืน ลพบุรี

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๒๕	๘๖๐ สิงหาคม ๒๕๔๕	พระหลวงพ่อปาน	พระพิมพ์ขี่ครุฑ	วัดบางนมโค อยุธยา
๒๖	๘๖๑ สิงหาคม ๒๕๔๕	พระกรุท่าเรือ	เนื้อดินเผา	นครศรีธรรมราช
๒๗	๘๖๒ กันยายน ๒๕๔๕	เหรียญพ่อท่านเขียว รุ่นแรก	เหรียญพ่อท่านเขียว รูปไข่ รุ่นแรก	วัดหรงบน นครศรีธรรมราช
๒๘	๘๖๓ กันยายน ๒๕๔๕	เหรียญพระอาจารย์นำ แก้วจันทร์	เหรียญทองคำ	วัดดอนศาลา อ.ควนขนุน พัทลุง
๒๙	๘๖๔ ตุลาคม ๒๕๔๕	พระสมเด็จซุ้มเรือนแก้ว รุ่นแรก	พระผงพิมพ์ รุ่นแรก	วัดประดู่ฉิมพลี
๓๐	๘๖๕ ตุลาคม ๒๕๔๕	พระกริ่งชินบัญชร	พระรูปหล่อ รุ่นแรก เนื้อผง	วัดละหารไร่ ระยอง
๓๑	๘๖๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๕	พระพิมพ์ขุนแผน	พระพิมพ์ เนื้อดิน	กรุวังมะสระ พิษณุโลก
๓๒	๘๖๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๕	พระสมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่	พระพิมพ์ใหญ่	วัดระฆัง บางขุนพรม
๓๓	๘๖๘ ธันวาคม ๒๕๔๕	พระขุนแผน	พระพิมพ์ไข่ผ่าซีก	กรุวัดพระรูป สุพรรณบุรี
๓๔	๘๖๙ ธันวาคม ๒๕๔๕	พระปิดตาลอยองค์ เนื้อชินตะกั่ว พิมพ์แขนชิด	เนื้อชินตะกั่ว พิมพ์แขนชิด หลวงปู่ศุข	วัดปากคลองมะขามเฒ่า ชัยนาท
๓๕	๘๗๐ มกราคม ๒๕๔๖	พระกำแพงเม็ดขนุน	พระพิมพ์บรรจุลงไว้ในกรุ ณ เจดีย์โบราณบริเวณ ทุ่งเศรษฐี	กำแพงเพชร
๓๖	๘๗๑ มกราคม ๒๕๔๖	พระยอดขุนพล เนื้อทองคำ	พระพิมพ์ เนื้อทองคำ	กรุวัดมหาธาตุ สรรคบุรี ชัยนาท
๓๗	๘๗๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖	หลวงปู่ทวด พิมพ์ใหญ่	พระพิมพ์ใหญ่	วัดช้างให้
๓๘	๘๗๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖	พระปิดตา หลวงปู่ยิ้ม	พระหล่อรูปหลวงปู่ยิ้ม	วัดหนองบัว กาญจนบุรี
๓๙	๘๗๔ มีนาคม ๒๕๔๖	พระไพรีพินาศ วัดบวรนิเวศวิหาร	พระพิมพ์บัวแหลมและบัวเหลี่ยม พระพุทธรูป ศิลปะศรีวิชัย	วัดบวรนิเวศวิหาร
๔๐	๘๗๕ มีนาคม ๒๕๔๖	พระกรุ วัดเงิน พิมพ์สังกัจจายน์ ไม่มีหู	พระเครื่อง เนื้อผง พิมพ์มีหู	วัดเงิน คลองเตย

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๔๑	๘๗๖ เมษายน ๒๕๔๖	พระนางกำแพงกลีบบัวพิมพ์เกศแฉก	พระพิมพ์เกศแฉก	กรุวัดพิกุล กำแพงเพชร
๔๒	๘๗๗ เมษายน ๒๕๔๖	พระผง สุพรรณ พิมพ์หน้ากลาง	พระพิมพ์หน้ากลาง เนื้อแดง	กรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี
๔๓	๘๗๘ พฤษภาคม ๒๕๔๖	พระปิดตา เนื้อผง หัวบานเย็น	เนื้อผง หัวบานเย็น ของเจ้าคุณเฒ่า	วัดหนัง
๔๔	๘๗๙ พฤษภาคม ๒๕๔๖	พระสุพรรณหลังผาล	พระพิมพ์ผง	กรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี
๔๕	๘๘๐ มิถุนายน ๒๕๔๖	พระชัยวัฒน์ พิมพ์ชะลูด	พระพิมพ์ชะลูด โดย หลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว นครชัยศรี นครปฐม
๔๖	๘๘๑ มิถุนายน ๒๕๔๖	พระกริ่งทักษิณชินวโร	พระกริ่ง ศิลปะศรีวิชัย	วัดดอนศาลา อ. ควนขนุน จ. พัทลุง
๔๗	๘๘๒ กรกฎาคม ๒๕๔๖	พระขุนแผนใบพุทรา เนื้อชิน	เนื้อชิน	กรุวัดใหญ่ชัยมงคลอยุธยา
๔๘	๘๘๓ กรกฎาคม ๒๕๔๖	พระพิมพ์ลีลาเชยคางข้างเม็ด พิมพ์ใหญ่	พระพิมพ์ใหญ่	วัดมหาธาตุ กำแพงเพชร
๔๙	๘๘๔ สิงหาคม ๒๕๔๖	เหรียญหล่อพระพุทธชินราช พิมพ์เข่าลอย	เหรียญหล่อพระพุทธชินราช พิมพ์เข่าลอย	วัดดอนยายหอม
๕๐	๘๘๕ สิงหาคม ๒๕๔๖	พระสมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่	พระพิมพ์ใหญ่ ลงรักปิดทอง	วัดระฆัง
๕๑	๘๘๖ กันยายน ๒๕๔๖	พระปิดตาหลวงพ่อแก้ว	พระพิมพ์ลากซุง	วัดเครือวัลย์ ชลบุรี
๕๒	๘๘๗ กันยายน ๒๕๔๖	เหรียญพระอุปัชฌาย์คง	เหรียญหล่อหลวงพ่อคง	วัดบางกะพ้อม สมุทรสงคราม
๕๓	๘๘๘ ตุลาคม ๒๕๔๖	พระปิดตา	พิมพ์หูกระต่าย หลังยันต์ เนื้อแร่ หลวงพ่อน้อย	วัดธรรมศาลา นครปฐม
๕๔	๘๘๙ ตุลาคม ๒๕๔๖	พระสมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ฐานแซม	พระพิมพ์มีฐานแซม	วัดระฆัง
๕๕	๘๙๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๖	เหรียญพ่อท่านซัง	เหรียญเกจิอาจารย์	วัดวัวหลุง นครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๔๘๐

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๕๖	๘๙๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๖	พระสมเด็จบางขุนพรหม	พระกรุเจดีย์เล็ก พิมพ์ยืน และ พิมพ์หน้าหมอน หรือ พิมพ์สามเหลี่ยม	วัดบางขุนพรหม
๕๗	๘๙๒ ธันวาคม ๒๕๔๖	รูปหล่อหลวงพ่อเงิน	พิมพ์นิยม	วัดบางคลานพิจิตร
๕๘	๘๙๓ ธันวาคม ๒๕๔๖	พระยอดขุนพล	พระเครื่อง เนื้อชิน	ท่ากระดาน กาญจนบุรี
๕๙	๘๙๔ มกราคม ๒๕๔๗	พระสังกัจจายน์พ่อท่านคลิ้ง	พระเถระ ผู้มีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง ด้วยศีลาจารวัตรอันงามสง่าน่าเลื่อมใส	วัดถลุงทอง นครศรีธรรมราช
๖๐	๘๙๕ มกราคม ๒๕๔๗	หลวงพ่อจุก	พุทธศิลปะคล้ายกับ ศิลปะปาละ	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี
๖๑	๘๙๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗	พระสมเด็จบางขุนพรหม	พิมพ์สังฆาฏิ	บางขุนพรหม
๖๒	๘๙๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗	พระพุทธชินราช อินโดจีน	พระหล่อแบบโบราณ	วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร
๖๓	๘๙๘ มีนาคม ๒๕๔๗	พระสมเด็จ พิมพ์ขาโต๊ะ	พระเนื้อผง แช่น้ำมนต์ รุ่นแรก หลวงปู่โต๊ะ	วัดประดู่ฉิมพลี
๖๔	๘๙๙ มีนาคม ๒๕๔๗	เหรียญเสมา รุ่นแรก หลวงพ่อเดิม	เหรียญเสมารุ่นแรก พ.ศ. ๒๔๗๐	วัดหนองโพ นครสวรรค์
๖๕	๙๐๐ เมษายน ๒๕๔๗	พระเปิม	พุทธศิลป์แห่งความสมบูรณ์พูนสุข	ลำพูน
๖๖	๙๐๑ เมษายน ๒๕๔๗	พระพิมพ์เศียรโล้นสะดุ้งกลับ	เนื้อ ยาวาสนาจินดามณี ชุบรัก	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี นครปฐม
๖๗	๙๐๒ พฤษภาคม ๒๕๔๗	พระนางพญาสามพี่น้อง	พระเครื่องเนื้อดิน	กำแพงเพชร
๖๘	๙๐๓ พฤษภาคม ๒๕๔๗	ยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ	พระพิมพ์เนื้อทองคำ	วัดสุทัศนเทพวราราม วรมหาวิหาร
๖๙	๙๐๔ มิถุนายน ๒๕๔๗	พระปิดตาหลวงพ่อแก้ว	พระพิมพ์ลั่กกั๊ก และพิมพ์บายศรี เนื้อผง	วัดเครือวัลย์ ชลบุรี
๗๐	๙๐๕ มิถุนายน ๒๕๔๗	พระหลวงพ่อโต	พิมพ์สมาธิ	กรุบางกระทิง อยุธยา
๗๑	๙๐๖ กรกฎาคม ๒๕๔๗	พระหลวงพ่อทวด	เนื้อว่าน พิมพ์ใหญ่ พ.ศ. ๒๔๙๗	วัดช้างให้ ปัตตานี

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๗๒	๙๐๗ กรกฎาคม ๒๕๔๗	พระผงของขวัญ	เนื้อผงมงคลประกอบด้วยดอกมะลิแห้ง และผงพุทธคุณตลอดจนเส้นเกศาของ หลวงพ่อวัดปากน้ำ	วัดปากน้ำ รุ่น ๑
๗๓	๙๐๘ สิงหาคม ๒๕๔๗	พระรูปเหมือนปั๊ม ก้นระฆัง หลวงพ่อพรหม	พระหล่อรูปเหมือน	วัดช่องแค อ.ตาคลี นครสวรรค์
๗๔	๙๐๙ สิงหาคม ๒๕๔๗	พระสมเด็จหลวงปู่ภู	พิมพ์แซยิด แขนหักศอก	วัดอินทรวิหาร
๗๕	๙๑๐ กันยายน ๒๕๔๗	หลวงพ่อทวด	พิมพ์ใหญ่ เตารีด หลังตัวหนังสือ พ.ศ.๒๕๐๕	วัดช้างให้ ปัตตานี
๗๖	๙๑๑ กันยายน ๒๕๔๗	เหรียญพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร	เหรียญรุ่นแรกพระผง	วัดป่าอุดมสมพร สกลนคร
๗๗	๙๑๒ ตุลาคม ๒๕๔๗	พระพุทธวิถีนายก	เหรียญพัดยศ เนื้อเงิน	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี นครปฐม
๗๘	๙๑๓ ตุลาคม ๒๕๔๗	พระพิมพ์ ซุ้มแหลม แขนหักศอก	เนื้อผงผสมว่าน หลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว
๗๙	๙๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๗	พระกำแพงซุ้มกอ	เนื้อสีเขียว	กรุวัดพิกุล กำแพงเพชร
๘๐	๙๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๗	พระรูปเหมือน ใบโพธิ์	พระรูปเหมือนเจ้าคุณนรรัตนราชมานิต ใบโพธิ์ พิมพ์ใหญ่ พ.ศ.๒๕๑๓ พ.ศ.๒๕๑๓ เนื้อทองคำ	วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ
๘๑	๙๑๖ ธันวาคม ๒๕๔๗	หลวงพ่อภู่	พระปิดตา พิมพ์เศียรมน หลังยันต์เฑาะว์	วัดนอก
๘๒	๙๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๗	เหรียญพระครูพรหมสร (รอด)	เหรียญพิมพ์รูปพระครูพรหมสร (รอด)	วัดบ้านไพ อ.โนนสูง นครราชสีมา
๘๓	๙๑๘ มกราคม ๒๕๔๘	พระกริ่งคลองตะเคียน	พิมพ์หน้าเล็ก ไหล่ยก	วัดคลองตะเคียน
๘๔	๙๑๙ มกราคม ๒๕๔๘	พระกริ่งพระพุทธโสธร	พิมพ์หน้าใหญ่ ปี พ.ศ.๒๕๐๐	วัดโสธร ฉะเชิงเทรา
๘๕	๙๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘	เหรียญจิ๊กโก๋ใหญ่	เหรียญหลวงพ่อเงินรุ่นจิ๊กโก๋ใหญ่	วัดดอนยายหอม นครปฐม

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๘๖	๙๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘	พระสมเด็จจิตรลดา	หรือ พระกำลังแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นด้วยฝีพระหัตถ์ของพระองค์เอง	ประดิษฐานไว้บนกลีบบัวของฐาน ด้านหน้า พระพุทธนวราชบพิตร
๘๗	๙๒๒ มีนาคม ๒๕๔๘	พระปิดตา แร่บางไผ่	เนื้อโลหะ	วัดโมลี นนทบุรี
๘๘	๙๒๓ มีนาคม ๒๕๔๘	พระสมเด็จพระศาสดา	พระผงพิมพ์ พ.ศ.๒๕๑๖	วัดบวรนิเวศวิหาร
๘๙	๙๒๔ เมษายน ๒๕๔๘	พระกริ่งเวชคามมะขามเรียง	พระกริ่ง สร้างโดยหลวงพ่อตาบ	วัดมะขามเรียง
๙๐	๙๒๕ เมษายน ๒๕๔๘	เหรียญพระพุทธชินราช	รุ่นอินโดจีน พ.ศ.๒๔๘๕	วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ
๙๑	๙๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๘	รูปหล่อโบราณพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร	รูปหล่อพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร	วัดป่าอุดมสมพร
๙๒	๙๒๗ พฤษภาคม ๒๕๔๘	พระกริ่งปวเรศ วัดบวรนิเวศวิหาร	พระกริ่ง เฉลิมพระชนมพรรษาห้ารอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	วัดบวรนิเวศวิหาร
๙๓	๙๒๘ มิถุนายน ๒๕๔๘	เหรียญรุ่นแรก พระครูพิศุษฐ์อรรถการ	เหรียญรุ่นแรก พ่อท่านคล้ายวาจาศักดิ์สิทธิ์	วัดสวนขัน นครศรีธรรมราช
๙๔	๙๒๙ มิถุนายน ๒๕๔๘	พระสิบทัศน์	พระเครื่องสร้างจากหินแม่พิมพ์ โดยหลวงพ่อเงิน	วัดดอนยายหอม นครปฐม
๙๕	๙๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๘	พระพุทธสิหิงค์	พระพิมพ์ชุดไตรภาคี เจ้าคุณนรฯ	วัดเขาบางทราย พิมพ์ใหญ่
๙๖	๙๓๑ กรกฎาคม ๒๕๔๘	พระนางพญาเสน่ห์จันทร์	พระเครื่อง	สุโขทัย
๙๗	๙๓๒ สิงหาคม ๒๕๔๘	เหรียญหลวงพ่อรุ่ง	เหรียญพระเกจิอาจารย์	วัดท่ากระบือ จ.สมุทรสาคร
๙๘	๙๓๓ สิงหาคม ๒๕๔๘	พระปิดตา	พิมพ์ตุ๊กตาเล็ก เนื้อผงเกสร หลวงปู่โต๊ะ	วัดประดู่ฉิมพลี
๙๙	๙๓๔ กันยายน ๒๕๔๘	เหรียญเพิ่ม-เงิน หน้าวัวมฤคทายวัน	รูปทรงแบบ หน้าวัวหลวงปู่เพิ่มและหลวงพ่อเงินปลุกเสกขึ้น	หลวงปู่เพิ่ม วัดมฤคทายวัน หลวงพ่อเงิน วัดยายหอม

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๐๐	๙๓๕ กันยายน ๒๕๔๘	พระกริ่งไพรีพินาศ	มีสองพิมพ์ คือ พิมพ์บัวแหลมและบัวเหลี่ยม	วัดบวรนิเวศวิหาร
๑๐๑	๙๓๖ ตุลาคม ๒๕๔๘	รูปหล่อหลวงพ่อแดง	รูปหล่อ เนื้อทองคำ	วัดทุ่งคอก
๑๐๒	๙๓๗ ตุลาคม ๒๕๔๘	พระพิมพ์ ขุดสระใหญ่	พระพิมพ์หลวงพ่อเผือก	วัดกิ่งแก้ว
๑๐๓	๙๓๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๘	พระขุนแผน	พระพิมพ์อกใหญ่	กรุบ้านกร่าง สุพรรณบุรี
๑๐๔	๙๓๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๘	พระชินสีห์ ชินเงิน	พระเครื่องเนื้อชิน	กรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ พิษณุโลก
๑๐๕	๙๔๐ ธันวาคม ๒๕๔๘	พระมเหศวร	พระกรุพิมพ์หลังซุ้มระฆัง	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี
๑๐๖	๙๔๑ ธันวาคม๒๕๔๘	พระนาคปรกใบมะขาม	พระเครื่องขนาดจิ๋ว	วัดท้ายตลาด
๑๐๗	๙๔๒ มกราคม ๒๕๔๙	พระสมเด็จวัดระฆัง	พิมพ์ใหญ่ จักรพรรดิแห่งพระเครื่อง	วัดระฆังโฆสิตาราม
๑๐๘	๙๔๓ มกราคม ๒๕๔๙	เหรียญหลวงพ่อจง	เนื้อทองแดงกะไหล่เงิน	วัดหน้าต่างนอก
๑๐๙	๙๔๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙	เหรียญหลวงพ่อฉุย	เหรียญเกจิอาจารย์	วัดคงคาราม เพชรบุรี
๑๑๐	๙๔๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙	พระผงสุพรรณ	พิมพ์หน้าแก่	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
๑๑๑	๙๔๖ มีนาคม ๒๕๔๙	พระสมเด็จปิลันทน์	พิมพ์ซุ้มประตู	วัดระฆังโฆสิตาราม
๑๑๒	๙๔๗ มีนาคม ๒๕๔๙	พระพุทธโสธร	พิมพ์หน้ากาก เป็นพระพุทธรูปปั๊มครึ่งซีกขนาดบูชา ตั้งบนฐานสี่เหลี่ยม ภายในบรรจุด้วยทรายปลุกเสก	วัดโสธร ฉะเชิงเทรา
๑๑๓	๙๔๘ เมษายน ๒๕๔๙	พระสังกัจจายน์	พิมพ์มีหู	กรุวัดเงิน คลองเตย
๑๑๔	๙๔๙ เมษายน ๒๕๔๙	พระขุนแผนเคลือบ	ปิดทอง	กรุวัดใหญ่ชัยมงคล อยุธยา
๑๑๕	๙๕๐ พฤษภาคม ๒๕๔๙	พระรอด	พิมพ์ใหญ่	กรุวัดมหาวัน
๑๑๖	๙๕๑ พฤษภาคม ๒๕๔๙	พระชัยวัฒน์	โดยหลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๑๗	๙๕๒ มิถุนายน ๒๕๔๙	พระนางพญา	พิมพ์ทรงสังฆาฏิ	พิษณุโลก
๑๑๘	๙๕๓ มิถุนายน ๒๕๔๙	พระสมเด็จอรหัง	พิมพ์ใหญ่สมเด็จพระสังฆราช (สุก)	กรุงเทพมหานคร
๑๑๙	๙๕๔ กรกฎาคม ๒๕๔๙	พระกริ่ง ๗ รอบ	สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ทรงเททองขณะที่ทรงผนวช ณ วัดบวรนิเวศวิหาร	วัดบวรนิเวศวิหาร
๑๒๐	๙๕๕ กรกฎาคม ๒๕๔๙	หลวงพ่อเงิน	เหรียญเสมา รุ่นแรก	วัดดอนยายหอม นครปฐม
๑๒๑	๙๕๖ สิงหาคม ๒๕๔๙	เหรียญมหาราช	สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในพระราชพิธี เฉลิมพระชนมพรรษา ครบ ๓ รอบ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ริมขอบด้านซ้ายมีอักษรโบราณเขียนว่า ROYAL MINT ด้านหลังเหรียญ เป็นตราพระบรมราชจักรีวงศ์ เบื้องบนมีข้อความ อนุสรณ์มหาราช เบื้องล่างมีข้อความว่า เฉลิมพระชนมพรรษา ครบ ๓ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๐๖	กรุงเพทมหานคร
๑๒๒	๙๕๗ สิงหาคม ๒๕๔๙	พระพุทธนิรโรคันตราย	พระเครื่องขนาดเล็กเนื้อทองคำประดับเพชร	กรุงเทพมหานคร
๑๒๓	๙๕๘ กันยายน ๒๕๔๙	หลวงปู่เพิ่ม	เหรียญรุ่นแรก	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
๑๒๔	๙๕๙ กันยายน ๒๕๔๙	พระขุนแผนผงพรายกุมาร	ผงพรายกุมาร มงคลวัตถุของหลวงปู่ทิม	วัดละหารไร่ ระยอง
๑๒๕	๙๖๐ ตุลาคม ๒๕๔๙	พระกริ่งเจริญโภคทรัพย์	สร้างขึ้นเพื่อนำรายได้สนับสนุน โครงการหลวง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	กรุงเทพมหานคร
๑๒๖	๙๖๑ ตุลาคม ๒๕๔๙	พระกริ่งชินบัญชร	พระพิมพ์ของ หลวงปู่ทิม เนื้อทองคำ	วัดละหารไร่ ระยอง
๑๒๗	๙๖๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๙	พระพิมพ์เม็ดขนุน แห่งกรุงรัตนโกสินทร์	พระยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ เนื้อแร่	กรุงเทพมหานคร

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๒๘	๙๖๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๙	พระยอดขุนพลบุเรงนอง	พระพิมพ์ของหลวงพ่ออุตตมะ รุ่นแรก	วัดวังก์วิเวการาม
๑๒๙	๙๖๔ ธันวาคม ๒๕๔๙	พระกริ่งยอดแห่งฟ้า	พระกริ่งศิราภาศ และวัตถุมงคลชุดมูลนิธิ คุ้มเกล้า	กรุงเทพมหานคร
๑๓๐	๙๖๕ ธันวาคม ๒๕๕๐	พระซุ้มยอ	พระกำแพงซุ้มยอ เนื้อชิน	กรุ วัดพระบรมธาตุ กำแพงเพชร
๑๓๑	๙๖๖ มกราคม ๒๕๕๐	พระพุทธชินราช	รุ่นอินโดจีน พิมพ์สังฆาฏิสั้น	กรุงเทพมหานคร
๑๓๒	๙๖๗ มกราคม ๒๕๕๐	เหรียญเจ้าสัว	เนื้อทองคำ ตำหรับหลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว
๑๓๓	๙๖๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐	พระกำแพงซุ้มกอ	พิมพ์ขนมเปี๊ยะ	กรุวัดพิกุล
๑๓๔	๙๖๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐	หลวงปู่บุญ	พระพิมพ์ปรกโพธิ์ใหญ่ เนื้อดินเผา	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี
๑๓๕	๙๗๐ มีนาคม ๒๕๕๐	เหรียญหลวงพ่อชม	เหรียญเกจิอาจารย์รุ่นเก่า	วัดพุทไธศวรรย์ พระนครศรีอยุธยา
๑๓๖	๙๗๑ มีนาคม ๒๕๕๐	จตุคามรามเทพ	เนื้อไม้ปัดเงิน พิมพ์ใหญ่ รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๓๐	กรุงเทพมหานคร
๑๓๗	๙๗๒ เมษายน ๒๕๕๐	พระนางพญาสมาธิ	พระพิมพ์เนื้อตะกั่ว ของหลวงพ่อสุ่น	วัดปากน้ำแหลมสิงห์ จันทบุรี
๑๓๘	๙๗๓ เมษายน ๒๕๕๐	พระหลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า	พิมพ์สมาธิ ซุ้มประภามณฑลมีรัศมี เนื้อทองแดง	วัดปากคลองมะขามเฒ่า จ.ชัยนาท
๑๓๙	๙๗๔ พฤษภาคม ๒๕๕๐	เหรียญหลวงปู่เจือ ปิยสีโล	เหรียญรุ่นแรก เนื้อทองคำ	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
๑๔๐	๙๗๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐	จตุคามรามเทพ	พิมพ์ใหญ่ รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๓๐ เนื้อไม้ปัดทอง	กรุงเทพมหานคร
๑๔๑	๙๗๖ มิถุนายน ๒๕๕๐	เหรียญปิดตาพังพกาฬ	เหรียญปิดตาพังพกาฬ เคราะยาว เนื้อนวโลหะ พ.ศ.๒๕๓๒	ทุ่งสง
๑๔๒	๙๗๗ มิถุนายน ๒๕๕๐	พระกรุท่าเรือ	พระกรุสมัยศรีวิชัย	นครศรีธรรมราช

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๔๓	๙๗๘ กรกฎาคม ๒๕๕๐	จตุคามรามเทพ รุ่นเจดีย์ราย	เนื้อผงว่าน ดินเผาเคลือบสีเหลือง พ.ศ.๒๕๔๕	-
๑๔๔	๙๗๙ กรกฎาคม ๒๕๕๐	พระผงว่านอุดมโชค ปฐมอรหันต์สุวรรณภูมิ	พระผง เนื้อดินเผาเคลือบเขียว พ.ศ.๒๕๔๗	วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช
๑๔๕	๙๘๐ สิงหาคม ๒๕๕๐	พระหลวงพ่อทวด	เนื้อว่าน พิมพ์ใหญ่กรรมการ A พ.ศ.๒๔๙๗	วัดช้างให้
๑๔๖	๙๘๑ สิงหาคม ๒๕๕๐	พระพิมพ์ พระพุทธสิหิงค์	พระพิมพ์ เนื้อก้นครกสองสี รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๓๐	
๑๔๗	๙๘๒ กันยายน ๒๕๕๐	จตุคามรามเทพ	เนื้อไม้ช็อกโกแลต พิมพ์เล็กปัดทอง รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๓๐	-
๑๔๘	๙๘๓ กันยายน ๒๕๕๐	พระนางตรา เนื้อดิน	พระพิมพ์ ปางนาคปรกเนื้อดินเผา	กรุวัดนางตรา นครศรีธรรมราช
๑๔๙	๙๘๔ ตุลาคม ๒๕๕๐	พระสมเด็จบางขุนพรหม	พระพิมพ์สังฆาฏิ	กรุวัดใหม่อมตรส กรุงเทพ
๑๕๐	๙๘๕ ตุลาคม ๒๕๕๐	พระสมเด็จ พิมพ์ใหญ่	พิมพ์ใหญ่	วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ
๑๕๑	๙๘๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐	พระอาจารย์นำ ชินวโร (แก้วจันทร์)	เหรียญรุ่นแรก รุ่นเดียวของพระอาจารย์นำ แก้วจันทร์ เนื้อเงิน	วัดดอนศาลา พัทลุง
๑๕๒	๙๘๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐	พระรูปหล่อหลวงพ่อน้อย	รุ่นแรก เนื้อแร่	วัดธรรมศาลา จ.นครปฐม
๑๕๓	๙๘๘ ธันวาคม ๒๕๕๐	พระกริ่งนเรศวร เมืองงาย	พระกริ่งชุดแรกที่มีการใช้เทคนิคการเททองแบบ เหวี่ยง โดยใช้การ ฉีด ขี้ผึ้งขึ้นหุ่น	เมืองงาย
๑๕๔	๙๘๙ ธันวาคม ๒๕๕๐	พระกริ่งธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี	สร้างขึ้นเมื่อคราวฉลองอายุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบ ๕๐ ปี โดย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเททองเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๗	กรุงเทพมหานคร

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๕๕	๙๙๐ มกราคม ๒๕๕๑	พระกริ่งสิทธัตโถ	พระกริ่ง ที่ สมเด็จ พระสังฆราช (อยู่ ญาโนทัย) วัดสระเกศ ได้ประทานชื่อและเป็นประธานเททองเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘	วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร กรุงเทพ
๑๕๖	๙๙๑ มกราคม ๒๕๕๑	พระราหูอมจันทร์ กะลาแกะ	พระปลุกเสกของ หลวงพ่อน้อย	วัดศีรษะทอง จ.นครปฐม
๑๕๗	๙๙๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑	พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร	พระผงรูปเหมือน รุ่นแรก	วัดป่าอุดมสมพร จ. สกลนคร
๑๕๘	๙๙๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑	เหรียญหลวงพ่อพรหม ถาวโร	เหรียญรูปไข่ รุ่นแรก กะไหล่ทอง วัตถุมงคลของ หลวงพ่อพรหม ถาวโร	วัดช่องแค จ. นครสวรรค์
๑๕๙	๙๙๔ มีนาคม ๒๕๕๑	พระกริ่งเมฆิยะ	พระกริ่งที่สร้างขึ้นในงานฉลองอายุของ ท่านเจ้าคุณพระเขมทัสสีสมานคุณ (เอี่ยม เมฆิยะ)	วัดเขาบางทราย จ.ชลบุรี
๑๖๐	๙๙๕ มีนาคม ๒๕๕๑	หลวงปู่ดูลย์ อตุโล	เหรียญเศรษฐี หล่อโบราณ หลวงปู่ดูลย์ อตุโล	วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์
๑๖๑	๙๙๖ เมษายน ๒๕๕๑	เหรียญห้าเหลี่ยม หลวงพ่อมุ่ย	เหรียญรุ่นแรก กะไหล่ทอง	วัดดอนไร่ จ. สุพรรณบุรี
๑๖๒	๙๙๗ เมษายน ๒๕๕๑	พระรูปหล่อโบราณหลวงปู่สุข	เนื้อตะกั่ว ปี พ.ศ.๒๕๑๓	วัดโพธิ์ทรายทอง บุรีรัมย์
๑๖๓	๙๙๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๑	พระยอดขุนพล กรุเสมาสามชั้น	พระพิมพ์	เพชรบุรี
๑๖๔	๙๙๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑	เหรียญหลวงพ่อทวด	รุ่นแรก เนื้อทองแดงกะไหล่เงิน พ.ศ.๒๕๐๐	วัดช้างให้
๑๖๕	๑๐๐๐ มิถุนายน ๒๕๕๑	สมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ทรงเจดีย์	จักรพรรดิแห่งพระเครื่อง เป็นประธานแห่งเบญจภาคี	วัดระฆัง
๑๖๖	๑๐๐๑ มิถุนายน ๒๕๕๑	พระหลวงปู่ทวด	พิมพ์ใหญ่	วัดประสาทบุญญาวาส
๑๖๗	๑๐๐๒ กรกฎาคม ๒๕๕๑	พระผงเจ้าสัว	พระพิมพ์ เจ้าสัว ปี พ.ศ. ๒๕๓๕	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
๑๖๘	๑๐๐๓ กรกฎาคม ๒๕๕๑	พระพิมพ์สมเด็จวัดระฆัง	พระพิมพ์ สมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่	วัดระฆัง

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๖๙	๑๐๐๔ สิงหาคม ๒๕๕๑	เหรียญศิริมงคล เสาร์ห้า	เหรียญหลวงพ่อเกษม เขมโก ทรงระฆัง	สุสานไตรลักษณ์ ลำปาง
๑๗๐	๑๐๐๕ สิงหาคม ๒๕๕๑	รูปหล่อพ่อท่านเขียว	รูปหล่อ รุ่นแรก เนื้อทองแดง	วัดหรงบน ปากพนัง นครศรีธรรมราช
๑๗๑	๑๐๐๖ กันยายน ๒๕๕๑	พระกรุวัดชนะสงคราม	พิมพ์ปิดตา	วัดชนะสงคราม กรุงเทพ
๑๗๒	๑๐๐๗ กันยายน ๒๕๕๑	เหรียญเมตตาหลวงปู่สิม	เนื้อทองคำ	วัดถ้ำผาปล่อง จ.เชียงใหม่
๑๗๓	๑๐๐๘ ตุลาคม ๒๕๕๑	เหรียญหลวงพ่อเทียม	รุ่นแรก เนื้อทองแดง	วัดกษัตราธิราช พระนครศรีอยุธยา
๑๗๔	๑๐๐๙ ตุลาคม ๒๕๕๑	พระหลวงปู่ทวด	พิมพ์หลังหนังสือใหญ่ ตัว ท พ.ศ.๒๕๐๕	วัดช้างให้ ปัตตานี
๑๗๕	๑๐๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๑	พระยันต์ยุ่ง	พิมพ์เล็ก พันยันต์อำนาจ พยัคฆ์	วัดมัชฌิมาราม (วัดหนองหวาย) จ. สุราษฎร์ธานี
๑๗๖	๑๐๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๑	รูปหล่อหลวงพ่อเงิน	พิมพ์นิยม	วัดบางคลาน พิจิตร
๑๗๗	๑๐๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๑	เหรียญพลังแผ่นดินหนึ่งในสยาม	เป็นเหรียญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น	กรุงเทพมหานคร
๑๗๘	๑๐๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๑	พระครูโกวิทสมุทรคุณ	เหรียญรุ่นแรก	วัดจุฬามณี สมุทรสงคราม
๑๗๙	๑๐๑๔ มกราคม ๒๕๕๒	พระพิมพ์ลีลาหนังตะลุง	พระพิมพ์หลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว นครชัยศรี นครปฐม
๑๘๐	๑๐๑๕ มกราคม ๒๕๕๒	พระปิดตามหาอุตม์	พิมพ์หกเหลี่ยม หลังตะแกรง เนื้อผงลงรักน้ำเกลี้ยง ปิดทอง พ.ศ.๒๔๙๕ พระวรพรต ปัญญาจารย์ (เฮี้ยง)	วัดอรัญญิกาวาส (วัดป่า) ชลบุรี
๑๘๑	๑๐๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒	เหรียญนั่งพาน เนื้อเงิน	ปี พ.ศ.๒๕๑๘ หลวงปู่ทิม อิสริโก	วัดละหารไร่ จ.ระยอง

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๘๒	๑๐๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒	พระรอด พิมพ์ใหญ่	พิมพ์ใหญ่	กรุวัดมหาวัน จ.ลำพูน
๑๘๓	๑๐๑๘ มีนาคม ๒๕๕๒	เหรียญบัว ๑๑ ดอก	เนื้อตะกั่วลองพิมพ์ ของ ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา	ล้านนา
๑๘๔	๑๐๑๙ มีนาคม ๒๕๕๒	เหรียญรุ่นแรก หลวงปู่ไข่ อินฺทสโร	เหรียญรุ่นแรก	วัดบพิตรพิมุข (วัดเชิงเลน) กรุงเทพ
๑๘๕	๑๐๒๐ เมษายน ๒๕๕๒	เหรียญขันน้ำมนต์ หลวงปู่ทิม อิสริโก	เหรียญขันน้ำมนต์หลวงปู่ทิม วัตถุมงคล ของ หลวงปู่ทิม	วัดละหารไร่ ระยอง
๑๘๖	๑๐๒๑ เมษายน ๒๕๕๒	พระพิมพ์ปรกโพธิ์ใหญ่	เนื้อดินเผา สีช็อกโกแลต หลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
๑๘๗	๑๐๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒	พระสมเด็จวัดระฆัง พิมพ์ใหญ่ (เอ)	จักรพรรแห่งพระเครื่อง	วัดระฆัง
๑๘๘	๑๐๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๒	พระพิมพ์ เศียรโล้น สะดุ้งกลับ	เนื้อดินเผา หลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว
๑๘๙	๑๐๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๒	เหรียญบาตรน้ำมนต์ เจริญก้าวหน้า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์	เหรียญแห่งความเจริญก้าวหน้า ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์	วัดเทพศิรินทราวาส
๑๙๐	๑๐๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๒	พระปิดตา กรมหลวงชุมพร ฯ	สร้างถวาย หลวงปู่ศุข	วัดปากคลองมะขามเฒ่า ชัยนาท
๑๙๑	๑๐๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๒	เหรียญรุ่นแรก เนื้อเงิน	เหรียญหลวงพ่อพรหมพ.ศ. ๒๔๙๒	วัดขนอนเหนือ อยุธยา
๑๙๒	๑๐๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๒	พระปิดตา รุ่นแรก	พระพิมพ์ พระปิดตา รุ่นแรก ของหลวงปู่เพิ่ม	วัดกลางบางแก้ว นครปฐม
๑๙๓	๑๐๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๒	พระกริ่งหลวงพ่อจาด	พิมพ์ใหญ่	วัดบางกะเบา
๑๙๔	๑๐๒๙ สิงหาคม ๒๕๕๒	เหรียญรุ่นแรกหลวงพ่อกลั่น	เหรียญเกจิอาจารย์	วัดพระญาติการาม พระนครศรีอยุธยา
๑๙๕	๑๐๓๐ กันยายน ๒๕๕๒	เหรียญพญาเต่าเรือน รุ่นแรก	เนื้อทองแดง หลวงพ่อหลิว	วัดสนามแย้ จ.นครปฐม

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๑๙๖	๑๐๓๑ กันยายน ๒๕๕๒	พระร่วงนั่ง พิมพ์รัศมี	พิมพ์นั่งมีรัศมี เนื้อชิน ตะกั่วสนิมแดง ยุคทวาราวดี	กรุวัดกลาง นครปฐม
๑๙๗	๑๐๓๒ ตุลาคม ๒๕๕๒	เหรียญแตงโม เนื้อทองคำ	หลวงพ่อเกษม เขมโก	สุสานไตรลักษณ์ จ. ลำปาง
๑๙๘	๑๐๓๓ ตุลาคม ๒๕๕๒	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อคง	รุ่นแรกของหลวงพ่อคง	วัดบางกะพ้อม สมุทรสงคราม
๑๙๙	๑๐๓๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๒	พระพิมพ์นางพญาสะดุ้งกลับ	พระพิมพ์ หนึ่งใน เบญจภาคีจิ๋ว หลวงปู่เจือ เนื้อดินเผา	วัดกลางบางแก้ว จ. นครปฐม
๒๐๐	๑๐๓๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๒	พระขุนแผน พิมพ์พลายคู่	พระพิมพ์พลายคู่	กรุบ้านกร่าง สุพรรณบุรี
๒๐๑	๑๐๓๖ ธันวาคม ๒๕๕๒	พระกริ่งชัยมงคล เสาร์ห้า	เนื้อนวะพิเศษของหลวงพ่อมุ่ย	วัดดอนไร่ อ. สามชุก จ. สุพรรณบุรี
๒๐๒	๑๐๓๗ ธันวาคม ๒๕๕๒	เหรียญพ่อท่านซัง รุ่นแรก	เหรียญเกจิอาจารย์ภาคใต้ รุ่นแรก พ.ศ.๒๔๘๐	วัดวัวหลุง อ. ร่อนพิบูลย์ นครศรีธรรมราช
๒๐๓	๑๐๓๘ มกราคม ๒๕๕๒	เหรียญเจ้าสัว เนื้อเงิน	เนื้อเงิน พ.ศ.๒๔๗๔ หลวงปู่บุญ	วัดกลางบางแก้ว อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม
๒๐๔	๑๐๓๙ มกราคม ๒๕๕๓	พระปิดตา พิมพ์สังกัจจายน์	พระพิมพ์ โดยหลวงพ่อเฒ่ายิ้ม	วัดศรีอุปลาราม (วัดหนองบัว) จ. กาญจนบุรี
๒๐๕	๑๐๔๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓	พระท่ากระดาน หนองบัว	หลวงปู่เหรียญปลุกเสก	วัดศรีอุปลาราม (วัดหนองบัว)กาญจนบุรี
๒๐๖	๑๐๔๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓	พระสิวลี เนื้อผงใบลาน	เนื้อผงใบลาน	วัดประดู่ฉิมพลี
๒๐๗	๑๐๔๒ มีนาคม ๒๕๕๓	เหรียญหล่อพิมพ์พระพุทธ	หลวงพ่ออิ่ม สิริปัญโญ	วัดหัวเขา สุพรรณบุรี
๒๐๘	๑๐๔๓ มีนาคม ๒๕๕๓	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อเชย	เหรียญรุ่นแรก	วัดโชติทายการาม อ.ดำเนินสะดวก จ. ราชบุรี

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๒๐๙	๑๐๔๔ เมษายน ๒๕๕๓	พระพิมพ์ยี่สิบห้าพุทธศตวรรษ	เนื้อทองคำและเนื้อเงิน	-
๒๑๐	๑๐๔๕ เมษายน ๒๕๕๓	เหรียญพระพุทธวิถีนายก	รุ่นสอง หลวงปู่เพิ่ม	วัดกลางบางแก้ว
๒๑๑	๑๐๔๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓	พระปิดตา เมตตา หลังแบบ	โดยหลวงพ่อหลิม	วัดน้อย ชลบุรี
๒๑๒	๑๐๔๗ พฤษภาคม ๒๕๕๓	เหรียญพระครูวินัยธรรม	เหรียญพิมพ์ บล็อกวัด	วัดพวงมาลัย สมุทรสงคราม
๒๑๓	๑๐๔๘ มิถุนายน ๒๕๕๓	เหรียญ (กริ่ง) กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์	เหรียญเกจิอาจารย์	วัดราชบพิธฯ
๒๑๔	๑๐๔๙ มิถุนายน ๒๕๕๓	พระกริ่งปวเรศ วัดบวรนิเวศ ฯ	สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์	วัดบวรนิเวศฯ
๒๑๕	๑๐๕๐ กรกฎาคม ๒๕๕๓	เหรียญหลวงพ่อวัดบ้านแหลม	รุ่นแรก พ.ศ.๒๔๖๐ พิมพ์คางกลม เนื้อฝาบาตร	วัดบ้านแหลม
๒๑๖	๑๐๕๑ กรกฎาคม ๒๕๕๓	พระขุนแผนเคลือบ	พระพิมพ์ พิมพ์อกใหญ่ ฐานเตี้ย	กรุวัดใหญ่ชัยมงคล อยุธยา
๒๑๗	๑๐๕๒ สิงหาคม ๒๕๕๓	เหรียญหลวงพ่อทองศุข	เหรียญเกจิอาจารย์	วัดโตนดหลวง
๒๑๘	๑๐๕๓ สิงหาคม ๒๕๕๓	พระพิมพ์กลีบบัว เนื้อผง	เนื้อผงวิเศษของ หลวงพ่อขัน	วัดนกกระจาบ อยุธยา
๒๑๙	๑๐๕๔ กันยายน ๒๕๕๓	เหรียญหลวงพ่อเกิด รุ่นแรก	รุ่นแรก พิมพ์หน้าแก่	วัดสะพาน นครนายก
๒๒๐	๑๐๕๕ กันยายน ๒๕๕๓	เหรียญรุ่นแรก เนื้อชนวน	เหรียญพระอาจารย์นำ แก้วจันทร์	วัดดอนศาลา พัทลุง
๒๒๑	๑๐๕๖ ตุลาคม ๒๕๕๓	เหรียญหลวงพ่อฉุย พิมพ์ไม่มีไส้	พิมพ์ไม่มีไส้	วัดคงคาราม เพชรบุรี
๒๒๒	๑๐๕๗ ตุลาคม ๒๕๕๓	พระพิมพ์เปิดโลก	เนื้อดินปางเปิดโลก	กรุเตาทุเรียง สุโขทัย
๒๒๓	๑๐๕๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๓	เหรียญพระครูวิมลคุณากร (ศุข)	เกจิอาจารย์ขลังแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยา	วัดปากคลองมะขามเฒ่า ชัยนาท
๒๒๔	๑๐๕๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๓	เหรียญรูปเหมือนสี่เหลี่ยมหน้าใหญ่ หลวงพ่อพริ้ง	รูปเหมือนสี่เหลี่ยม หน้าใหญ่ รุ่นแรก ปี ๒๕๐๔	วัดโบสถ์โก่งธนู ลพบุรี
๒๒๕	๑๐๖๐ ธันวาคม ๒๕๕๓	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อผัน	เหรียญรุ่นแรก	วัดราษฎร์เจริญ [วัดแปดอาร์] จ.สระบุรี

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๒๒๖	๑๐๖๑ ธันวาคม ๒๕๕๓	รูปหล่อหลวงพ่อเงิน บางคลาน	พิมพ์ขี้ตา ๔ ชาย "แชมป์จังหวัดพิจิตร"	บางคลาน
๒๒๗	๑๐๖๒ มกราคม ๒๕๕๔	พระผงรูปเหมือน รุ่นแรก หลวงปู่เพิ่ม	พระผงรูปเหมือน รุ่นแรก	วัดกลางบางแก้ว นครปฐม
๒๒๘	๑๐๖๓ มกราคม ๒๕๕๔	เหรียญหลวงพ่อจง รุ่นแรก	พิมพ์หยดน้ำ เนื้อทองแดงกะไหล่ทอง พ.ศ.๒๔๘๘	-
๒๒๙	๑๐๖๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔	เหรียญหลวงพ่อดิ่ง รุ่นแรก	รุ่นแรก พ.ศ.๒๔๘๑	วัดบางวัว ฉะเชิงเทรา
๒๓๐	๑๐๖๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔	พระพิมพ์สมเด็จ หลังประทุน	พระเครื่องเนื้อผงตระกูลพิมพ์พระแบบ โดยสมเด็จหลวงปู่อ้น	วัดบางจาก สมุทรสงคราม
๒๓๑	๑๐๖๖ มีนาคม ๒๕๕๔	เหรียญหลวงพ่อแช่ม	พิมพ์สองหู	วัดตาก้อง อ.เมือง จ.นครปฐม
๒๓๒	๑๐๖๗ มีนาคม ๒๕๕๔	พระปิดตา มหาอุตม์ ยันต์ยุ่ง	เนื้อแร่ หลวงพ่อแช่ม	วัดดอนยายหอม นครปฐม
๒๓๓	๑๐๖๘ เมษายน ๒๕๕๔	พระหลวงพ่อโต บางกระทิง	พระกรุ เนื้อดิน พิมพ์มารวิชัย ลงรัก	กรุบางกระทิง อยุธยา
๒๓๔	๑๐๖๙ เมษายน ๒๕๕๔	เหรียญรุ่นแรก พระครูโศภนกัลยาณวัตร	เหรียญรุ่นแรก	วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพ
๒๓๕	๑๐๗๐ พฤษภาคม ๒๕๕๔	พระพิมพ์ทรงไก่หางรวม	พระเนื้อดิน พิมพ์ทรงขี่ ไก่หางรวม	วัดบางนมโค อ.เสนา พระนครศรีอยุธยา
๒๓๖	๑๐๗๑ พฤษภาคม ๒๕๕๔	พระกริ่งคลองตะเคียน	พิมพ์นิยม หน้าใหญ่ไหล่ยก	อยุธยา
๒๓๗	๑๐๗๒ มิถุนายน ๒๕๕๔	พระผงหลวงพ่อวัดไร่ขิง	รุ่นแรก หลังปั๊มลายมือ พ.ศ.๒๔๙๖	นครปฐม
๒๓๘	๑๐๗๓ มิถุนายน ๒๕๕๔	เหรียญหลวงปู่ทวด รุ่นสาม	พิมพ์รัดประคดเต็ม เนื้ออัลปาก้า พ.ศ.๒๕๐๔	วัดช้างให้
๒๓๙	๑๐๗๔ กรกฎาคม ๒๕๕๔	รูปหล่อพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร	รุ่นแรก เนื้อนวโลหะ	วัดป่าอุดมสมพร สกลนคร
๒๔๐	๑๐๗๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔	หนุมานไม้แกะ หลวงปู่ทิม อิสริโก	หลวงปู่ทิม อิสริโก ปลุกเสก	วัดละหารไร่ อ.บ้านค่าย จ.ระยอง

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๒๔๑	๑๐๗๖ สิงหาคม ๒๕๕๔	พระสมเด็จ พิมพ์ใหญ่	พิมพ์ใหญ่	วัดระฆังโฆสิตาราม ธนบุรี
๒๔๒	๑๐๗๗ สิงหาคม ๒๕๕๔	พระนางพญา พิมพ์เข่าโค้ง	พระพิมพ์	วัดนางพญา อ.เมือง จ.พิษณุโลก
๒๔๓	๑๐๗๘ กันยายน ๒๕๕๔	พระสมเด็จ บางขุนพรหม	พิมพ์อกครุฑเศียรบาตร	วัดใหม่อมตรส บางขุนพรหม กรุงเทพ
๒๔๔	๑๐๗๙ กันยายน ๒๕๕๔	เหรียญพ่อท่านคลิ้ง จันทสิริ	เนื้อทองคำ พ.ศ.๒๕๒๐	วัดถลุงทอง ร่อนพิบูลย์ นครศรีธรรมราช
๒๔๕	๑๐๘๐ ตุลาคม ๒๕๕๔	พระสิบสอง กรุเก่า ลำพูน	พระพิมพ์	ลำพูน
๒๔๖	๑๐๘๑ ตุลาคม ๒๕๕๔	รูปหล่อรุ่นแรก หลวงพ่อย้อย	รูปหล่อ รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๑๑ พิมพ์ ๑ จีวร ๓ ชาย	วัดอัมพวัน เสาให้ สระบุรี
๒๔๗	๑๐๘๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๔	พระรอด วัดพระสิงห์	พิมพ์ใหญ่ พระประธาน เนื้อเขียวหินครก	วัดพระสิงห์ เชียงใหม่
๒๔๘	๑๐๘๓ ธันวาคม ๒๕๕๔	เหรียญหลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน	รุ่นแรก เนื้ออัลปาก้า พ.ศ. ๒๕๔๐	-
๒๔๙	๑๐๘๔ มกราคม ๒๕๕๕	พระผงรุ่นแรก พิมพ์พระคง	พระผงพิมพ์ รุ่นแรก พ.ศ. ๒๔๗๐ หลวงปู่โต๊ะ	วัดประดู่ฉิมพลี กรุงเทพมหานคร
๒๕๐	๑๐๘๕ มกราคม ๒๕๕๕	เหรียญหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ	รุ่นทูลเกล้า จ.ศ.๑๓๓๘ พ.ศ. ๒๕๑๙	วัดดอยแม่ปั๋ง เชียงใหม่
๒๕๑	๑๐๘๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อคูณ ปริสุทโธ	รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๑๒	วัดบ้านไร่ ต.กุลพิมาน อ.ด่านขุนทด จ.นครราชสีมา
๒๕๒	๑๐๘๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อแจ๋ ติสสโร	เหรียญรุ่นแรก พิมพ์หน้าแก่ หลวงพ่อแจ๋ ติสสโร พ.ศ. ๒๕๐๒	วัดโพธิ์เฉลิมรักษ์ อ.บางน้ำเปรี้ยว จ.ฉะเชิงเทรา
๒๕๓	๑๐๘๘ มีนาคม ๒๕๕๕	พระพิมพ์สมาธิ ซุ้มประภามณฑล ข้างรัศมี เนื้อชินเงิน จารขอบ หลวงปู่ศุข	เนื้อชินเงิน จารขอบ หลวงปู่ศุข	วัดปากคลองมะขามเฒ่า ชัยนาท

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๒๕๔	๑๐๘๙ มีนาคม ๒๕๕๕	หลวงปู่ทวด เนื้อว่าน พิมพ์ใหญ่	เนื้อว่าน พิมพ์ใหญ่ พ.ศ. ๒๔๙๗	วัดช้างให้ อ. โคกโพธิ์ จ. ปัตตานี
๒๕๕	๑๐๙๐ เมษายน ๒๕๕๕	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อพริ้ง พิมพ์เชียงแสน	เหรียญรุ่นแรก พิมพ์เชียงแสน พ.ศ. ๒๔๘๓	วัดบางปะกอก กรุงเทพมหานคร
๒๕๖	๑๐๙๑ เมษายน ๒๕๕๕	พระหลวงปู่ทิม วัดละหารไร่	พิมพ์เศียรโต รุ่นน้ำท่วม พ.ศ. ๒๕๑๗ เนื้อตะกั่ว	วัดละหารไร่
๒๕๗	๑๐๙๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕	พระผงสุพรรณ พิมพ์หน้าหนุ่ม	ศิลปะอู่ทอง แตกกรุ พ.ศ. ๒๔๕๖ ณ	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี
๒๕๘	๑๐๙๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕	พระปิดตา จัมโบ้สอง เนื้อผงเกสรหลวงปู่โต๊ะ	เนื้อผงเกสร หลวงปู่โต๊ะ พ.ศ. ๒๕๒๑	วัดประดู่ฉิมพลี ธนบุรี
๒๕๙	๑๐๙๔ มิถุนายน ๒๕๕๕	เหรียญทองคำ พ่อท่านแก่น ธมฺมสาโร	รุ่นไตรมาส พ.ศ.๒๕๒๑	วัดทุ่งหล่อ อ. ร่อนพิบูลย์ จ. นครศรีธรรมราช
๒๖๐	๑๐๙๕ มิถุนายน ๒๕๕๕	พระปิดตายันต์ยุ่ง พิมพ์ฐานบัว เศียรแหลม	พิมพ์ฐานบัว เศียรแหลม เนื้อสัมฤทธิ์ หลวงพ่อทับ อินทโชติ	วัดสุวรรณาราม (ทอง) บางกอกน้อย
๒๖๑	๑๐๙๖ กรกฎาคม ๒๕๕๕	พระปรกใบมะขาม พิมพ์เล็ก สองเข็ม	พิมพ์เล็ก สองเข็ม เนื้อเมฆพัด หลวงปู่ใจ	วัดเสด็จ สมุทรสงคราม
๒๖๒	๑๐๙๗ กรกฎาคม ๒๕๕๕	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อโอภาสี	เหรียญรุ่นแรก พิมพ์ยันต์ใหญ่ พ.ศ. ๒๔๙๕	อาศรมบางมด ธนบุรี
๒๖๓	๑๐๙๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อวงศ์	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อวงศ์ พ.ศ.๒๕๐๕	วัดมะกอก ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ
๒๖๔	๑๐๙๙ สิงหาคม ๒๕๕๕	ท้าวเวสสุวัณ พิมพ์ฐานผ้าทิพย์	พิมพ์ฐานผ้าทิพย์ เจ้าคุณศรีสัจญาณมุนี สนธิ์	วัดสุทัศนเทพวราราม
๒๖๕	๑๑๐๐ กันยายน ๒๕๕๕	พระปิดตา เนื้อผงคลุกรัก พิมพ์เส้นด้าย	เนื้อผงคลุกรัก พิมพ์เส้นด้าย ๒๔๘๑ พระโสภณสมาจาร (เหรียญ สุวณฺณโชติ)	วัดศรีอุปลาราม (หนองบัว) กาญจนบุรี
๒๖๖	๑๑๐๑ กันยายน ๒๕๕๕	พระสมเด็จ พิมพ์ฐานหมอน กรุเจดีย์เล็ก	พระสมเด็จบางขุนพรหมพิมพ์ฐานหมอน	กรุเจดีย์เล็ก วัดใหม่อมตรส บางขุนพรหม กรุงเทพมหานคร

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๒๖๗	๑๑๐๒ ตุลาคม ๒๕๕๕	เหรียญเจ้าคุณเฒ่า วัดจอมทอง	พระเกจิอาจารย์ พระธรรมุเทศาจารย์ (มุ่ย ธมฺมปาโล)	วัดราชโอรสาราม บางขุนเทียน กรุงเทพฯ
๒๖๘	๑๑๐๓ ตุลาคม ๒๕๕๕	พระนางพญาพิมพ์สังฆาฏิ พิษณุโลก	พระพิมพ์	พิษณุโลก
๒๖๙	๑๑๐๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๕	พระกริ่งไพรีพินาศ พิมพ์บัวแหลม	พิมพ์บัวแหลม พ.ศ.๒๔๙๖	วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ
๒๗๐	๑๑๐๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕	เหรียญพ่อท่านจันทร์ สุเมโธ	เนื้อทองคำ พ.ศ.๒๕๒๑	วัดทุ่งเฟื้อ อ. เชียรใหญ่ นครศรีธรรมราช
๒๗๑	๑๑๐๖ ธันวาคม ๒๕๕๕	เหรียญหล่อรุ่นแรก หลวงพ่อทา	เหรียญหล่อ รุ่นแรก	วัดพะเนียงแตก อ.เมือง จ.นครปฐม
๒๗๒	๑๑๐๗ ธันวาคม ๒๕๕๕	พระผงสมเด็จ หลวงพ่อพรหม	รุ่นฟ้าผ่า ปี ๒๕๑๒ เนื้อแก่ผง	วัดช่องแค จ. นครสวรรค์
๒๗๓	๑๑๐๘ มกราคม ๒๕๕๖	พระนาคปรกใบมะขาม หลวงปู่ศุข	เนื้อสัมฤทธิ์กลับดำ พ.ศ. ๒๔๖๑	วัดปากคลองมะขามเฒ่า ชัยนาท
๒๗๔	๑๑๐๙ มกราคม ๒๕๕๖	เหรียญพระโพธิจักร เนื้อเงิน	เนื้อเงิน พ.ศ.๒๕๐๐ ท่านพ่อลี ธมมธโร	วัดอโศการาม สมุทรปราการ
๒๗๕	๑๑๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖	พระขุนแผน พิมพ์ทรงพลใหญ่	พิมพ์ทรงพลใหญ่	กรุวัดบ้านกร่าง อ.ศรีประจันต์ จ. สุพรรณบุรี
๒๗๖	๑๑๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖	เหรียญเจ้าสัว เนื้อแร่ศักดิ์สิทธิ์	เนื้อแร่ศักดิ์สิทธิ์ พระครูพิจิตรสรคุณ (พร ปภากโร)	วัดบางแก้ว อ. นครชัยศรี จ. นครปฐม
๒๗๗	๑๑๑๒ มีนาคม ๒๕๕๖	หลวงพ่อทวด รุ่นเตารีด พิมพ์ใหญ่ เอ	เนื้อนวโลหะ หลังตัวเลข-ชื่อวัด "ฉ"	วัดช้างให้ ปัตตานี
๒๗๘	๑๑๑๓ มีนาคม ๒๕๕๖	รูปหล่อปั๊มโบราณ รุ่นแรก หลวงพ่อปี้	รูปหล่อปั๊มโบราณ รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๐๔	วัดลานหอย อ.บ้านด่าน ลานหอย จ. สุโขทัย

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๒๗๙	๑๑๑๔ เมษายน ๒๕๕๖	พระร่วงนั่งหลังลิ่ม	พระพิมพ์ประทับนั่ง	กรุวัดช้างล้อม อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย
๒๘๐	๑๑๑๕ เมษายน ๒๕๕๖	เหรียญจตุรพักตรพรหมา มหามงคล	สร้างโดย อาจารย์เฮง ไพรยวัลฆราวาส ขมังขลัง แห่งอยุธยา	อยุธยา
๒๘๑	๑๑๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๖	พระนาคปรก แสงอรุณ	สร้างโดย สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ติสฺโส อ้วน) พ.ศ.๒๔๙๕	วัดบรมนิวาส ราชวรวิหาร กรุงเทพฯ
๒๘๒	๑๑๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๖	พระพิมพ์ซุ้มกอ ห่อทองคำ	โดยพระครูสุวิชานวรวุฒิ (หลวงพ่อปี้ ทินโน) พ.ศ. ๒๕๐๕	วัดลานหอย สุโขทัย
๒๘๓	๑๑๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๖	รูปหล่อหลวงพ่อเตียง รุ่นแรก	รูปหล่อ รุ่น แรก พ.ศ.๒๔๙๗	วัดเขารูปช้าง อ.เมือง จ. พิจิตร
๒๘๔	๑๑๑๙ มิถุนายน ๒๕๕๖	พระขุนแผนเคลือบปิดทอง	เนื้อดินผสมผงเป็นพิเศษ	กรุวัดใหญ่ชัยมงคล อยุธยา
๒๘๕	๑๑๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๖	รูปหล่อหลวงพ่อเงิน บางคลาน	รูปหล่อพิมพ์ขี้ตาห้าชาย	วัดหิรัญญาราม (วังตะโก) ต.บางคลาน อ.โพทะเล จ. พิจิตร
๒๘๖	๑๑๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๖	พระกริ่งบางแขม "อุตรการบดี"	พระกริ่งพระครูอุตรการบดี ยิ้วจนฺทสโร	วัดบางแขม อ. เมือง จ. นครปฐม
๒๘๗	๑๑๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๖	เหรียญรุ่นแรกพระครูเกษมสุตคุณ (ชุ่ม)	เหรียญรุ่นแรก ปี พ.ศ.๒๔๙๖	วัดกุฎิบางเค็ม อำเภอเขาย้อย จังหวัด เพชรบุรี
๒๘๘	๑๑๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๖	พระชัยวัฒน์ พิมพ์บัวฟันปลา (มารวิชัย)	โดยพระพุฒาจารย์ (มา อินฺทสโร)	วัดจักรวรรดิราชาวาสวรมหาวิหาร (สามปลื้ม) กรุงเทพฯ
๒๘๙	๑๑๒๔ กันยายน ๒๕๕๖	เหรียญพระครูมหาชัยบริรักษ์ (เชย)	รุ่นแรก ปี ๒๔๙๔	วัดเจษฎาราม ต.มหาชัย อ. เมือง จ. สมุทรสาคร

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๒๙๐	๑๑๒๕ กันยายน ๒๕๕๖	เหรียญหลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน	รุ่นแรก เนื้อทองแดง พ.ศ. ๒๕๔๐	ภูตะแบง
๒๙๑	๑๑๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๖	รูปเหมือนปั๊มหลวงพ่อเดิม วัดหนองโพ	เนื้อโลหะผสม พิมพ์นิยม เอ พ.ศ.๒๔๘๔	วัดหนองโพ
๒๙๒	๑๑๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๖	พระปิดตาธรรมโฆษณ์	โดยพระครูธรรมโฆษิต (คง โกกนุตฺโต) พ.ศ.๒๔๘๔	วัดธรรมโฆษณ์ อ.สิงหนคร จ.สงขลา
๒๙๓	๑๑๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖	พระลีลาข้างเม็ด พิมพ์ใหญ่	พระพิมพ์ใหญ่	กรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณ
๒๙๔	๑๑๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖	เหรียญพระครูพิพัฒน์สิริธร (คง สิริมโต)	รุ่นแรก เสาร์ห้า ปี พ.ศ.๒๕๑๖	วัดบ้านสวน อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
๒๙๕	๑๑๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๖	พระสมเด็จอรหัง	พระพิมพ์สมเด็จ อรหัง ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ของ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สร้างขึ้นจากผงวิเศษตามคติแบบ สมเด็จอรหัง	วัดบวรนิเวศวิหาร
๒๙๖	๑๑๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๖	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อชุ่ม จนฺทสโร	เหรียญรุ่นแรก พ.ศ.๒๔๖๓	วัดอุทุมพรทาราม (ท่ามะเดื่อ) อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี
๒๙๗	๑๑๓๒ มกราคม ๒๕๕๗	รูปหล่อรุ่นแรก พระอาจารย์นำ ชินวโร	รูปหล่อรุ่นแรก เนื้อชนวนพิเศษ พ.ศ.๒๕๑๙	วัดดอนศาลา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
๒๙๘	๑๑๓๓ มกราคม ๒๕๕๗	พระปิดตา พระครูไพศาลธรรมวาที (ห้อย)	พระพิมพ์	วัดหอมเกร็ด อ.สามพราน จ.นครปฐม
๒๙๙	๑๑๓๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗	เหรียญพระเทพมงคลรังษี (ดี พุทฺธโชติ)	รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๐๘	วัดเทวสังฆาราม อ.เมือง จ.กาญจนบุรี
๓๐๐	๑๑๓๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗	พระผงวัดรังษี	พระพิมพ์ผง พ.ศ.๒๔๓๗	วัดรังษีสุทธาวาส กรุงเทพมหานคร

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๓๐๑	๑๑๓๖ มีนาคม ๒๕๕๗	กะลา ราหูอมจันทร์	ราหูอมจันทร์ ที่แกะจากกะลามะพร้าว โดยครูบาตา (นันทา นุนโท)	วัดทุ่งม่านใต้ อ.เมือง จ. ลำปาง
๓๐๒	๑๑๓๗ มีนาคม ๒๕๕๗	เหรียญหลวงพ่อทวด	เนื้อเงินลงยาแดง รุ่น ๓ พ.ศ. ๒๕๐๔	วัดช้างไห้ จ. ปัตตานี
๓๐๓	๑๑๓๘ เมษายน ๒๕๕๗	เหรียญหลวงพ่อทบ	เนื้อเงินลงยาน้ำเงิน รุ่นแรก ปี พ.ศ. ๒๔๘๓	วัดทรงธรรม
๓๐๔	๑๑๓๙ เมษายน ๒๕๕๗	เหรียญอภินิหาร หลวงพ่อพาน สุขกาโม	หลวงพ่อพาน สุขกาโม ผู้สร้างเหรียญ รุ่นแรก พ.ศ.๒๕๑๙	วัดโป่งกะสัง อ.กุยบุรี จ. ประจวบคีรีขันธ์
๓๐๕	๑๑๔๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗	รูปหล่อเนื้อเงิน หลวงพ่อพันธ์	รูปหล่อเนื้อเงิน รุ่นแรก พ.ศ. ๒๕๑๐	วัดบางสะพาน พิษณุโลก
๓๐๖	๑๑๔๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗	รูปหล่อพระครูธรรมภาณโกศล	รูปหล่อ หลวงปู่เอ็ม รุ่นปากหวอ เป็นเนื้อโลหะผสม	วัดคลองโป่ง อ.ศรีสำโรง จ. สุโขทัย
๓๐๗	๑๑๔๒ มิถุนายน ๒๕๕๗	พระขุนแผนพรายกุมาร พิมพ์ใหญ่	โดยพระครูภาวนาภิรัต (หลวงปู่ทิม อิสริโก)	วัดละหารไร่ อ.บ้านค่าย จ. ระยอง
๓๐๘	๑๑๔๓ มิถุนายน ๒๕๕๗	รูปหล่อเนื้อทองคำ หลวงพ่อต๊วน	พระรูปหล่อเนื้อทองคำ	วัดสวรรคาราม (ต้นหัด) อ.สวรรคโลก จ.สุโขทัย
๓๐๙	๑๑๔๔ กรกฎาคม ๒๕๕๗	รูปหล่อรุ่นแรก หลวงพ่อหมุน	พิมพ์อุสั้น หน้ายิ้ม พ.ศ.๒๕๑๖	วัดเขาแดงตะวันออก อ. เมือง จ.พัทลุง
๓๑๐	๑๑๔๕ กรกฎาคม ๒๕๕๗	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อคง	เหรียญรุ่นแรก พระครูสาธิตสุตาการ พ.ศ.๒๔๘๑	วัดท่าหลวงพล อ.โพธาราม จ. ราชบุรี
๓๑๑	๑๑๔๖ สิงหาคม ๒๕๕๗	พระแก้วมรกต รุ่นแรก (อิตาลี) หลวงพ่อเจียง	เป็นรุ่นที่สั่งจาก อิตาลี พระเทพสังวรวิมล (เจียง วณฺณสรมหาเถระ)	วัดเจริญสุขารามวรวิหาร อ.บางคนที จ. สมุทรสงคราม
๓๑๒	๑๑๔๗ สิงหาคม ๒๕๕๗	รูปหล่อหลวงพ่อหรั่ง รุ่นแรก	รุ่นแรก เนื้อกะไหล่ทอง พ.ศ. ๒๕๑๕ พิมพ์นิยม (มือตะแกง)	วัดสามเรือน จ.พิษณุโลก

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๓๑๓	๑๑๔๘ กันยายน ๒๕๕๗	รูปหล่อรุ่นแรก หลวงพ่อโด่ อินทโชโต	พระรูปหล่อรุ่นแรก พ.ศ. ๒๕๐๓	วัดนามะตูม อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี
๓๑๔	๑๑๔๙ กันยายน ๒๕๕๗	พระผงพิมพ์ สมเด็จ รุ่นแรก	พ.ศ.๒๔๙๔ โดยหลวงพ่อพาน สุขกาโม	วัดโป่งกะสัง ประจวบคีรีขันธ์
๓๑๕	๑๑๕๐ ตุลาคม ๒๕๕๗	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อหมุน ยสโร	พิมพ์หน้ายาว พ.ศ.๒๕๑๖	วัดเขาแดง อ.เมือง จ.พัทลุง
๓๑๖	๑๑๕๑ ตุลาคม ๒๕๕๗	พระปิดตา รุ่นแรก เนื้อชานหมากจุ่มรัก	เนื้อชานหมากจุ่มรัก ปี พ.ศ. ๒๕๑๗	วัดอินทาราม นนทบุรี
๓๑๗	๑๑๕๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๗	รูปหล่อโบราณเปียกทอง หลวงพ่อแจง	พ.ศ.๒๔๙๓ (ไม่มีอุด)	วัดเกาะแก้ว พิษณุโลก
๓๑๘	๑๑๕๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๗	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อโม	เหรียญพระเกจิอาจารย์ พ.ศ. ๒๔๙๗	วัดจันทนาราม ต.ห้วยกรด อ.สรรคบุรี จ.ชัยนาท
๓๑๙	๑๑๕๔ ธันวาคม ๒๕๕๗	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่อเหมือน นนทสโร	เหรียญพระเกจิอาจารย์ พ.ศ. ๒๔๘๓	วัดนาวง (โรงหีบ) อ.เมือง จ.ปทุมธานี
๓๒๐	๑๑๕๕ ธันวาคม ๒๕๕๗	พระกริ่งมหายันต์	พระกริ่ง พ.ศ.๒๕๒๑	วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ
๓๒๑	๑๑๕๖ มกราคม ๒๕๕๘	พระสมเด็จ พิมพ์พระประธาน	พระพิมพ์ ฝังตะกรุดสามกษัตริย์ หลวงพ่อมุ่ย	วัดดอนไร่ อ.สามชุก จ.สุพรรณบุรี
๓๒๒	๑๑๕๗ มกราคม ๒๕๕๘	พระสมเด็จพิมพ์ใหญ่ประธาน	พระพิมพ์ใหญ่ พ.ศ.๒๕๐๒ หลวงพ่อลำภู คงคปญฺโญ	วัดใหม่อมตรส บางขุนพรหม
๓๒๓	๑๑๕๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘	เหรียญรุ่นแรก หลวงพ่ออุตตมะ	เหรียญรุ่นแรก พ.ศ.๒๕๑๑	วัดวังก์วิเวการาม อ.สังขละ จ.กาญจนบุรี
๓๒๔	๑๑๕๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘	เหรียญพระครูสิงคิคุณธาดา (ม่วง)	เหรียญพระเกจิอาจารย์	วัดบ้านทวน อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี
๓๒๕	๑๑๖๐ มีนาคม ๒๕๕๘	พระสมเด็จพิมพ์ใหญ่ประธาน	พ.ศ.๒๕๑๓ โดยหลวงพ่อหมุน	วัดเขาแดง อ.เมือง จ.พัทลุง

ที่	ฉบับที่	ชื่อพระเครื่อง	ลักษณะ	แหล่งที่มา
๓๒๖	๑๑๖๑ มีนาคม ๒๕๕๘	พระกริ่งใหญ่ หนุมานใต้ฐาน	พ.ศ.๒๔๘๒ โดยหลวงพ่อแฉ่ง	วัดบางพัง นนทบุรี
๓๒๗	๑๑๖๒ เมษายน ๒๕๕๘	เหรียญรุ่นแรก พระวิสุทธิรังษี	พิมพ์ยันต์เบี่ยง พ.ศ.๒๔๗๒	วัดไชยชุมพลชนะสงคราม กาญจนบุรี
๓๒๘	๑๑๖๓ เมษายน ๒๕๕๘	พระพิมพ์สมเด็จ “โอ๊กใหญ่”	พระพิมพ์ พ.ศ.๒๕๐๑ หลวงปู่ลำภู คงคฺปัญโญ	วัดใหม่อมตรส บางขุนพรหม กรุงเทพฯ

จ.แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่	ว. ๑๐๖/๒๕๕๙ (MCU RS ๖๑๐๗๕๙๑๐๖)
ชื่อโครงการ	วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย Analysis of language, named Amulet Creating Ideological belief in Thai Society.
หัวหน้าโครงการ	พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร, ดร. (ณัฐพล เกตุธมฺโม) Phrakhru Khamphidhammanuwat, Ph.D. (Nattaphon Kedudammo) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus โทรศัพท์. ๐๘-๗๘๖๕-๕๕๑๔, โทรสาร ๐๔๓-๒๘๓๓๙๙ E-mail: Suphot2711@hotmail.com

๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระเครื่องในฐานะเป็นวัตถุบูชาที่สื่อถึงความเชื่อ และเป็นสัญลักษณ์รูปแทนพระพุทธเจ้า ที่กลุ่มมนุษย์ได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นมาจากระบบความคิดความเชื่อของกลุ่มผู้เคารพนับถือพระพุทธศาสนา รวมถึงการผสมผสานทางความเชื่อกับลัทธิบูชาวิญญาณ ตลอดถึงผีสางเทวดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและแนวคิดทางไสยศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์อีกด้วย อมรา พงศาพิชญ์ ได้แสดงมุมมองเรื่องดังกล่าวไว้ว่าพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ชั้นเดิมของท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ประเทศจีนก็มีความเชื่อในลัทธิเต๋า ขงจื้อ รวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่ และผลที่ได้รับคือคนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะรวม คือ ๑)ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม ๒)ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม และ ๓)ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็เป็นพื้นที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายเข้ามา แต่ด้วยความคิดความเชื่อในชั้นเดิมเพียงเพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า

จากประวัติและตำนานการสร้างพระพุทธรูปในยุคแรก เริ่มมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นรูปบูชาแทนพระพุทธเจ้า และมีขนาดใหญ่ที่ประดิษฐานในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาได้พัฒนากลายมาเป็นการสร้างพระเครื่องที่มีขนาดเล็กลงเพื่อบรรจุในพระธาตุเจดีย์ การสร้างพระเครื่องนั้นได้สร้างตามโอกาสพิเศษ และมีกำหนดจำนวนที่สร้างตามคติการสร้าง นอกจากนั้นยังได้กระจายไปในภูมิภาคต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาอีกด้วย จากที่มีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่แล้ว พระพุทธรูปขนาดเล็กก็เป็นที่นิยมสร้างเพื่อบรรจุไว้ในพระเจดีย์เพื่อเป็นพุทธบูชา และพระพุทธรูปขนาดเล็กนิยมเรียกขานกันมาตั้งแต่มีการค้นพบใหม่ ๆ ว่า “พระเครื่อง” หรือ “พระเครื่องราง” เหตุผลเพราะสามารถอาราธนาพกพาติดตัวไปได้ทุกที่ และสะดวกในการพกพาด้วย

เช่น มัดรวมกับผ้าประเจียดห่อให้มิดชิดแล้วผูกคอ หรือผูกต้นแขนสำหรับป้องกันภัยอันตราย โดยเฉพาะเวลาเข้าสู่สงครามเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการสู้รบอย่างมั่นใจ จุดประสงค์หลักเพื่ออาราธนาไว้ป้องกันตนเอง อนึ่งพระเครื่องที่ค้นพบในแต่ละภูมิภาคนั้น ความจริงคนโบราณสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา และสร้างไว้ให้ครบตามความเชื่อ ไม่ประสงค์ให้ใครไปขุดหรือกะเทาะออกมาแล้วเก็บเป็นสมบัติส่วนตัว แต่ที่พระเครื่องหลุดออกมาจากกรุต่าง ๆ มาจากสาเหตุเกิดภัยพิบัติขึ้นในสังคม ทำให้สังคมขาดที่พึ่งขาดความมั่นใจและขาดความปลอดภัย จึงพากันเสาะแสวงหาขวัญกำลังใจจากวัตถุมงคลประเภทพระเครื่อง อีกอย่างพระเจดีย์หรือสถูปบรรจุพระเครื่องเหล่านั้นเก่าแก่เต็มที เกิดพังทลายไปตามกาล จึงทำให้พระเครื่องหลุดออกมาแล้วมีคนไปพบเข้าโดยบังเอิญจึงได้เก็บเอามาบูชาที่บ้าน เรียกว่า “พระกรุแตก” ต่อมามีประสบการณ์ด้านการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขึ้นกับผู้ครอบครอง ทำให้เกิดความต้องการครอบครองเป็นเจ้าของ นักแสวงหาพระเครื่องจึงพากันขุดกรุบ้าง แลกเปลี่ยนกันบ้าง เช่าบูชาบ้าง รวมถึงพัฒนาเทคนิคความรู้ด้านพระเครื่องจนถึงปัจจุบัน

การประดิษฐ์สร้างพระเครื่องก็เพื่อบรรจุในสถูปหรือพระเจดีย์เพื่อสืบต่อพระศาสนา คตินิยมที่สร้างนับตามจำนวนพระธรรมขันธ์บ้าง นับตามคติอย่างอื่นบ้าง เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็มีพิธีปลุกเสก พิธีบวงสรวงตามตำรับของโบราณจารย์ทุกประการ ซึ่งการสร้างพระเครื่องผู้เป็นประธานในการจัดสร้างจะเป็นกษัตริย์หรือบุคคลชั้นสูงของสังคม เมื่อสร้างขึ้นแล้วก็นำไปบรรจุในสถูป หรือพระมหาเจดีย์เป็นอนุสรณ์ในโอกาสต่าง ๆ เช่น ทรงขึ้นครองราชย์ ทรงสถาปนาบ้านเมืองขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นพยานชัยชนะทางสงครามอุทิศถวายบุรพมหากษัตริย์และราชวงศ์ เพื่อฉลองพระบรมธาตุ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นต้น ผลงานวิจัยจากวิทยานิพนธ์ของบุศรา สว่างศรี ได้ศึกษาและสรุปได้ว่า คำว่า “พระพิมพ์” สื่อการรับรู้ด้วยพระพุทธรูปที่มีขนาดเล็ก สร้างขึ้นด้วยการกดประทับด้วยแม่พิมพ์ ในอินเดียเรียกว่า “Saccha” “Sacchaya” หรือ “Sacchaha” เป็นภาษาปรากฤต ส่วนภาษาสันสกฤตเรียกว่า “Sat-chaya” ทุกคำมีความหมายว่า “รูปภาพที่สมบูรณ์” ขณะที่ธิเบตเรียกว่า “Thsa-thsa” มีความหมายว่า “ความสมบูรณ์ที่เป็นหนึ่ง” ซึ่งคำว่า Thsa-thsa เป็นคำเลียนเสียงขณะเวลาที่ดินเหนียวถูกกดอัดไปในแม่พิมพ์ระหว่างกระบวนการสร้าง ส่วนคำว่า “พระเครื่อง” สื่อถึงพระพิมพ์ที่ลงพระพุทธคุณและอาคมเพื่อพกติดตัวหรือห้อยคอ พระเครื่องมีทั้งรูปพระพุทธและรูปพระสงฆ์ ที่สำคัญพระพิมพ์เมื่อสร้างแล้วจะเก็บไว้ในสถานที่สำคัญ เช่น ใต้ฐานเจดีย์ หรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ตามซากโบราณสถาน ส่วนใหญ่ไม่ทราบผู้สร้าง แต่สามารถระบุอายุการสร้างได้ตามรูปแบบศิลปะที่ปรากฏ องค์พระมักปรากฏเป็นรูปพระพุทธ มีชื่อที่เรียกจำเพาะว่า “พระพิมพ์” ตามลักษณะการสร้าง ส่วน “พระเครื่อง” จากหลักฐานพบว่าเริ่มมีในสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างขึ้นเพื่อแจกจ่ายหรือเพื่อเป็นอนุสรณ์

ส่วนการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่อง มีผลงานของพินัย ศักดิ์เสนีย์ ได้รวบรวมข้อมูลพระเครื่องในประเทศไทยไว้ ๒ เล่ม คือ นามานุกรมพระเครื่อง (ฉบับแรกของไทย) ไม่ปรากฏปีพิมพ์ และนามานุกรมพระเครื่องที่ตีพิมพ์ออกเผยแพร่ปีพ.ศ.๒๕๑๐ จากนามานุกรมพระเครื่องทั้ง ๒ เล่ม ได้บันทึกข้อมูลพระเครื่องในกรุโบราณรวมถึงพระคณาจารย์ที่ได้รับความนิยม โดยเริ่มจากหมวด ก มีพระกำแพงสามเหลี่ยมกรุกำแพง พระกำแพงนาคปรกกรุเมืองเก่า พระกำแพงเม็ดขนุนกรุกำแพง จนถึงหมวด อ มีพระอุปคุตกรุขอม พระอรัญญิกกรุพิษณุโลก พระอู่ทองสมาธิกรุเมืองเก่า เป็นต้น นอกจากนั้นอรรคเดช กฤษณะดิลก ได้รวบรวมข้อมูลปทานุกรมพระเครื่องชุดเบญจภาค Benjapakee และได้ให้ความหมายของพระเบญจภาคไว้ ๕ ความหมาย คือ ๑)เบญจ แปลว่า ๕ ภาคี แปลว่า ผู้มีส่วนร่วม มีความหมายรวมว่า การนำเอาพระ

๕ องค์มารวมกัน อันได้แก่ พระสมเด็จวัดระฆัง กรุงเทพมหานคร พระรอดวัดมหาวันลำพูน พระผงสุพรรณสุพรรณบุรี พระนางพญาพิษณุโลก และพระซุ้มกอกำแพงเพชร ๒)หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๕ สมัย คือ พระรอดสมัยทวาราวดี สร้างโดยฤาษีนารอด พระผงสุพรรณสมัยอู่ทอง สร้างโดยฤาษีพิราลัย พระซุ้มกอสมัยสุโขทัย สร้างโดยพระมหาธรรมราชาลิไทยผู้เป็นกษัตริย์กรุงสุโขทัย พระนางพญาสมัยอยุธยา สร้างโดยพระวิสุทธิกษัตริย์และสมเด็จพระนเรศวร และพระสมเด็จวัดระฆังสมัยรัตนโกสินทร์ สร้างโดยสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ๓)หมายถึงพระเจ้าที่ประกอบไปด้วย ๕ พระองค์ เป็นของดีแต่ละพื้นถิ่น ๔)หมายถึงสุดยอดในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และความศักดิ์สิทธิ์ จนมีความเชื่อว่าสมเด็จวัดระฆังมีพุทธคุณด้านคลาดแคล้วและมหานิยม พระรอดมีพุทธคุณทางด้านคงกระพันชาตรี คลาดแคล้ว พระผงสุพรรณมีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรีและเมตตามหานิยม พระซุ้มกอมีพุทธคุณด้านคงกระพันชาตรีโชคลาภและเงินทอง และ ๕) หมายถึงการรวมตัวของธาตุทั้ง ๕ อันได้แก่ ธาตุดินได้แก่พระสมเด็จวัดระฆัง ธาตุน้ำได้แก่พระรอด ธาตุลมได้แก่พระผงสุพรรณ ธาตุไฟได้แก่พระนางพญา และธาตุทองได้แก่พระซุ้มกอ นอกจากนั้น ประชุม กาญจนวัฒน์ ได้รวบรวมข้อมูลของสามสมเด็จไว้ว่า ปฐมพระเครื่องของสมเด็จพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีเรื่องเล่าว่า หลังจากที่ได้เดินทางกลับจากเมืองกำแพงเพชรแล้ว ประมาณ พ.ศ.๒๓๙๕ ระยะเริ่มต้นท่านได้อาศัยพิมพ์จากพระโบราณกรุต่าง ๆ มาเป็นแบบ และยังได้แกะแม่พิมพ์ใหม่โดยอาศัยเค้าของพิมพ์เดิมก็มี ซึ่งแต่ละพิมพ์ล้วนมีชื่อเสียงมาก่อนแล้วทั้งนั้น พระเครื่องที่สร้างระยะแรก ๆ สมเด็จได้สร้างไว้มากถึง ๗๓ พิมพ์ และจากประวัติการสร้างมี ๓ วัด คือ ๑)สมเด็จวัดระฆังโฆสิตาราม ประมาณ พ.ศ.๔๐๙-๒๔๑๔ ๒)สมเด็จวัดใหม่อมตรสหรือที่เรียกว่าสมเด็จวัดบางขุนพรหม เป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๓ และ ๓)สมเด็จเกศไชโยเป็นพระกรุสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๐๔ สร้างเมื่อครั้งสมเด็จพำนักอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม แต่นำมาบรรจุไว้ที่วัดไชโยวรวิหาร

นอกจากนั้น สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๙ ได้กล่าวถึงพระเครื่องไว้ว่า พระเครื่องมาจากคำว่า “พระเครื่องราง” หมายถึง พระพิมพ์หรือพระหล่อโลหะ มีรูปแทนองค์พระพุทธเจ้าหรือพระสาวก เป็นพระขนาดเล็กที่ใช้ห้อยคอได้สะดวก คำว่า “พระเครื่องราง” จึงไม่ได้หมายถึงพระพิมพ์ทั่ว ๆ ไปซึ่งมีขนาดใหญ่ อันใช้ตั้งบนหิ้งบูชา แต่หมายถึงพระพิมพ์องค์เล็ก ๆ ที่เอาเข้าพิธีปลุกเสกด้วยเวทย์มนต์คาถาแล้วสามารถบันดาลให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้ใช้ พระเครื่องมีต้นกำเนิดจากพระพิมพ์ และหากจะสืบถึงถิ่นเดิมเริ่มแรกคือ มีกำเนิดขึ้นที่อินเดีย แล้วนิยมสร้างกันสืบมาในดินแดนแหลมอินโดจีน รวมทั้งในประเทศไทยด้วย จากที่กล่าวมาแสดงให้ทราบว่า พระเครื่องเป็นรูปเคารพที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ความคิดความเชื่อในชั้นหลังได้ประดิษฐ์สร้างพระสาวก และรวมถึงพระอริยะสงฆ์เกจิอาจารย์เพิ่มอีกด้วย

จากงานวิทยานิพนธ์หลายเรื่องให้ความสำคัญกับการศึกษาพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์การสร้างพระเครื่องในปัจจุบัน เช่น ผลงานของมาซาฮิโระ ฮารุจิ ศึกษาเรื่องบทบาทของนิตยสารพระเครื่องในการส่งเสริมพุทธพาณิชย์ในสังคมไทย พบว่า นิตยสารพระเครื่องในประเทศไทยแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ ประเภทให้ความรู้ และประเภทที่รวบรวมแบบพระเครื่อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์นิตยสารพระเครื่องที่มีวางจำหน่ายในท้องตลาดปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นกลไกทางตลาดพุทธพาณิชย์และความเชื่อ พบว่า ๑)สื่อทุกอย่างเป็นการสร้างขึ้นจากอุดมการณ์ ๒)สื่อสร้างความจริง ๓)สื่อมีนัยทางการตลาด ๔) สื่อประกอบด้วยข้อความทางมโนคติวิทยาและค่านิยม ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นบทบาทของนิตยสารพระเครื่องว่า นิตยสารพระเครื่องพยายามจะชักนำความคิดของผู้อ่านในเรื่องเกี่ยวกับพระเครื่องและทำให้ศรัทธานั้นเพิ่มมากขึ้นด้วยการสร้างโลกแห่งทัศนคติขึ้นว่า พระเครื่องมีพลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์

และสามารถทำให้อภินิหารนั้นเกิดขึ้นได้จริง ตามหลักแนวคิดสื่อทุกอย่างเป็นการสร้างขึ้นและสื่อสร้างความจริง และเน้นในเรื่องของพลังศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องอย่างหลากหลายตามหลักทางมโนคติ สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ว่า ส่งผลให้ธุรกิจทางพระเครื่องมีประสิทธิภาพมากขึ้น นิตยสารมีบทบาทต่อตลาดพระเครื่องในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้ขยายตลาดพระเครื่องที่มีขนาดเล็กไปสู่ตลาดขนาดใหญ่และมาตรฐานได้ สืบเนื่องจากยอดจำหน่ายนิตยสารพระเครื่องเพิ่มขึ้นด้วย จะเห็นว่าจากงานวิจัยเล่มนี้ได้ศึกษาพบถึงอุดมการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากยุคอุดมการณ์ดั้งเดิมในการสร้างครั้งแรก งานวิทยานิพนธ์ของฉัตรชัย เมืองฤทธิ์ เรื่อง เหตุผลในการตัดสินใจเช่าซื้อพระเครื่องของเซียนพระในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมการเช่าพระเครื่องในกรุงเทพมหานครจำแนกตามประชากรศาสตร์ ประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน และสถานภาพ พบว่า การเช่าพระเครื่องมีในกลุ่มของเพศชายมากกว่าเพศหญิง อายุตั้งแต่ ๓๑- ๔๐ ปีมากที่สุด การศึกษาปริญญาตรีมากที่สุด มีอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน ปรากฏในกลุ่มผู้มีรายได้ตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป สถานภาพของผู้เช่าพระเครื่องอยู่ในกลุ่มของสถานภาพโสด นอกจากนั้นผู้เช่าพระเครื่องที่ตัดสินใจเช่าจากปัจจัย เช่น ตัดสินใจเพราะมีมวลสารที่ต้องการ มีรูปทรงทางพุทธศิลป์ มีคุณภาพ เกจิอาจารย์ผู้ปลุกเสกมีชื่อเสียงได้รับความนิยม พระเครื่องมีความสมบูรณ์ เป็นรุ่นยอดนิยม มีรายละเอียดชัดเจน มีหลายแบบให้เลือก มีทัศนคติในระดับดี มีการรับประกัน มีการออกใบรับประกัน ส่วนด้านราคามีความเหมาะสมกับความสมบูรณ์ขององค์พระ ราคาเหมาะสมกับรุ่น กับพิมพ์ และพฤติกรรมการเช่าบูชา เช่น มีงบประมาณเพียงพอ เข้าร้านที่เคยไว้ใจ เช่าเพราะศรัทธา และเช่าบูชาในวันหยุด พระเครื่องที่มีผู้เช่ามากที่สุดคือเหรียญพระเกจิอาจารย์

วัชรกร รัตนกิจ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง พระเครื่อง : การสื่อสารกับการบริโภคเชิงสัญญะ ได้กล่าวผลการวิจัยไว้ว่า การศึกษากลุ่มผู้บริโภคพระเครื่องในฐานะเป็นสื่อวัตถุมีความศักดิ์สิทธิ์ โดยเลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครและนนทบุรี โดยพิจารณากระบวนการสื่อสารรวมถึงบริบททางสังคม โดยอาศัยทฤษฎีเชิงตรรกวิทยาบริโภคของโบดริยาร์ดเป็นกรอบแนวคิด ผลการวิจัยพบว่า การบริโภคเชิงการใช้ประโยชน์มากที่สุด รองลงมาคือการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ อันดับสามคือการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน และผลการวิจัยว่า ท้ายที่สุดเมื่อพระเครื่องเปลี่ยนจากความศักดิ์สิทธิ์ และกลายเป็นสินค้ามากขึ้น สินค้านั้นจะพยายามขายสัญญะให้กับผู้บริโภค แต่ทว่าพระเครื่องเป็นสินค้าที่มีความเชื่อ เป็นสินค้าที่มีศาสนาหล่อเลี้ยง ซึ่งก็พบว่ามีผู้บริโภคเชิงสัญญะอยู่จริง เช่น พระเครื่องรุ่นเบญจภาคี หรือพระเครื่องวัดระฆัง ถ้ามีพระรุ่นนี้จะดูดีกว่ารุ่นอื่น แต่ตรงนี้ไม่ใช่สาระของคนเล่นพระ เพราะถึงสาระสำคัญจะเป็นไปตามรูปแบบของตรรกวิทยาการบริโภคที่ค้นพบ คือ ๑)ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงประโยชน์จากพระเครื่อง ๒)ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ ๓)ตรรกวิทยาการบริโภคเชิงแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นแบบแผนการบริโภคพระเครื่อง คือยังเสพเพื่อประโยชน์ใช้สอยพระเครื่องยังเป็นปัจจัยสำคัญ แม้ว่าพระเครื่องจะมีการขายสัญญะก็จริง แต่ไม่ใช่ว่าคุณค่าอื่น ๆ ถูกลดคุณค่าลง คือระบบทุนนิยมนั้นไม่สามารถมาทำลายคุณค่าอื่น ๆ ได้หมด เวลาพูดถึงพุทธพาณิชน์นั้นเป็นเสี้ยวหนึ่ง แต่ยังมีคำว่าพุทธอยู่ ตรงนั้นไม่ได้หายไป เรื่องสัญลักษณ์เป็นคุณค่าทางด้านจิตใจเป็นตัวแทนของพระศาสนา แม้กลุ่มอื่น ๆ จะเสพพระเครื่องทั่วไป ก็ยังเสพในฐานะเครื่องบูชาระดับหนึ่ง ถึงแม้พระเครื่องเป็นสินค้า แต่ก็เป็นสินค้าที่มีมิติความศักดิ์สิทธิ์กำกับอยู่

อย่างไรก็ตาม พระเครื่องได้ก่อรูปขึ้นจากพลังอำนาจความคิดความเชื่อและแพร่กระจายสู่พื้นที่ของผู้เคารพนับถืออย่างต่อเนื่อง มีการสะสม การเช่าซื้อ การแลกเปลี่ยน การเสาะแสวงหา การประชาสัมพันธ์ การจัดสร้างหลากรุ่นหลายรูปแบบ การผลิตซ้ำ อีกทั้งยังมีกลุ่มหรือชมรมพระเครื่อง มีการ

ประกวดแข่งขัน ประมูลราคาอีกด้วย เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากพลังอำนาจความคิดความเชื่อของผู้เคารพนับถือทั้งสิ้น พระเครื่องที่สร้างขึ้นมามีมิติความศักดิ์สิทธิ์กำหนดอยู่ วัฒนธรรมทางภาษาก็ถูกกำหนดสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นคำเรียกพระเครื่องให้สื่อความหมายแทนอีกด้วย โดยเฉพาะสังคมไทยมีวัฒนธรรมภาษาที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สิ่งต่าง ๆ ถูกกำหนดคำเรียกทั้งสิ้น ดังที่ บุญยงค์ เกศเทศ ได้กล่าวไว้ว่า สังคมไทยนิยมใช้ภาษาในการตั้งชื่อสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ยุคสมัย สังคม ค่านิยม ความเชื่อ และแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ ซึ่งชื่อหรือถ้อยคำภาษาดังกล่าวจะเห็นลักษณะวัฒนธรรมอันเป็นภาพรวมได้ และชื่อมักจะเป็นสิ่งแรกที่สะดุดความสนใจของผู้พบเห็น บ่งบอกลักษณะที่เป็นตัวแทนบางประการของสิ่งต่าง ๆ หรือสืบค้นหาประวัติความเป็นมาในเชิงสังคมและวัฒนธรรมได้

จากข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระเครื่องที่มีผู้ศึกษาไว้แล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องใน สังคมไทย ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย รวมถึงศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย จึงเป็นประเด็นที่มาและความสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้

๒ วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อศึกษาประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องใน สังคมไทย

๒. เพื่อศึกษาที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องในสังคมไทย

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย

๓ ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทยในครั้งนี้ แบ่งการสรุปผลเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านภาษา ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์ และชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนา ดังนี้

๑ ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านลักษณะการใช้ภาษา

จากที่ศึกษาชื่อพระเครื่องกับลักษณะทางภาษาสรุปผลได้ว่า ชื่อพระเครื่องมีที่มาและความหมายที่สะท้อนให้เห็นลักษณะการใช้ภาษาจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑.๑ กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากองค์ประกอบพระเครื่อง

กลุ่มที่มีการตั้งชื่อตามองค์ประกอบที่โดดเด่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุศรา สว่างศรี (๒๕๔๙ : ๖๕-๗๔) ได้กล่าวถึงชื่อพระเครื่อง พบว่า ชื่อพระเครื่องเกิดจากปัจจัยประกอบ คือ ๑) ชื่อเรียกตามสถานที่พบ เช่น พระถ้ำเสือ พบที่ถ้ำเสือ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยที่ถ้ำเป็นสถานที่ชาวบ้านพบเสืออยู่ในถ้ำนี้ พระนางพญาก็จะระบุว่าวัดนางพญา ขุนแผนก็จะระบุว่าวัดบ้านกร่างหรือวัดพระรูป ๒) เรียกชื่อตามลักษณะเด่น เช่น ลักษณะองค์พระมีพระกรรณยาวก็เรียกชื่อว่า พระหูยาว องค์พระประทับนั่งใต้ต้นโพธิ์เรียกว่า พระปรกโพธิ์ พระที่อยู่ในอิริยาบถลีลาเรียกชื่อว่าพระกำแพงเขย่ง และจะต้องระบุสถานที่พบต่อท้ายอีก เช่น พระกำแพงเขย่งสุพรรณ พระกำแพงสวรรค์ นอกจากนั้นยังมีพระร่วงหลังรางปืน ๓) เรียกชื่อตามรูปทรง เช่น ลักษณะมีรูปทรงคล้ายสิ่งไหนก็เรียกชื่อตามสิ่งนั้น พระกำแพงกลีบบัว พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงซุ้มกอ ๔) เรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ในการสร้าง เช่น ผงและเกสร เป็นวัสดุสำคัญในการก่อรูป เรียกชื่อว่าพระผง พระเกสร ๕) เรียกชื่อตามจำนวนพระ เช่น การสร้างจำนวนเท่าใดก็เรียกตามนั้น มีพระกำแพงห้าร้อย ๖) เรียกชื่อตามความเชื่อในพุทธคุณ เช่น พระคง พระนางพญาเสน่ห์จันทร์

พระเงี้ยวทิ้งปืน พระโดดร่ม ๗) เรียกชื่อตามผู้สร้าง เช่น พระสมเด็จวัดระฆังฯ หลวงพ่อคูณ หลวงปู่เอี่ยม ๘) เรียกชื่อตามผู้ใช้ เช่น พระสวนเรียกใหม่ว่าพระมเหศวร ๙) เรียกชื่อตามสิ่งที่นิยมในสมัย เช่น พระชุดกิมตึ๋ง ที่กล่าวมาพบว่า การเรียกชื่อพระเครื่องมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ที่พระคล้ายสิ่งใดหรือมีลักษณะอย่างไรก็เรียกไปตามนั้น การเรียกชื่อพระเครื่องบางครั้งไม่ได้เกี่ยวข้องกับหลักประติมานวิทยา ปรากฏมีพระหลายแบบที่เรียกชื่อผิดไป เช่น พระนารายณ์ทรงปืน คำว่า ปืน ในสมัยโบราณหมายถึงธนูหรืออาวุธ เหตุที่เรียกว่าพระนารายณ์ทรงปืนก็เพราะเห็นรูปที่ประทับยืนทางขวาของพระนาคปรก เป็นพระสี่กร จึงเรียกว่าพระนารายณ์ ที่จริงแล้วเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สองพระหัตถ์บนถือลูกประคำกับคัมภีร์ สองพระหัตถ์ล่างถือดอกบัวกับน้ำอมฤต สร้างตามคติพระรัตนตรัยแบบมหายาน ส่วนพระกำแพงเขย่ง อากัปกิริยาเขย่งที่จริงแล้วเป็นอริยาบถลีลาจากพุทธประวัติตอนเสด็จจากสวรรค์ดาวดึงส์

จากที่ศึกษาการตั้งชื่อพระเครื่องในครั้งนี้จึงสรุปผลได้ว่า การตั้งชื่อพระเครื่องนั้นต้องอาศัยปัจจัยองค์ประกอบที่สำคัญและสัมพันธ์เชื่อมโยงให้รับรู้การสื่อถึงที่มาและความหมายในสิ่งเดียวกัน แต่เป็นที่ตั้งข้อสังเกตได้ว่า ชื่อพระเครื่องมี ๒ ลักษณะ คือ ๑) พระเครื่องที่สร้างไว้ในยุคก่อนนั้นไม่มีการตั้งชื่อในตอนสร้าง แต่จะมาตั้งชื่อเมื่อขุดค้นพบในภายหลัง แล้วตั้งชื่อตามปัจจัยองค์ประกอบ และ ๒) พระเครื่องที่เตรียมการตั้งชื่อไว้ล่วงหน้าก่อนสร้าง ในลักษณะที่ ๒ นี้เป็นที่นิยมและพบในยุคสมัยปัจจุบัน การสร้างแต่ละครั้งอยู่ในลักษณะของกระบวนการดำเนินการสร้างที่มีรูปแบบวิธีพิธีกรรมและขั้นตอนที่ชัดเจน ในลักษณะที่ ๒ นี้ก็ต้องอาศัยปัจจัยองค์ประกอบที่สำคัญและสัมพันธ์เช่นเดียวกัน

๑.๒ กลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคม

กลุ่มที่มีการตั้งชื่อตามบริบทของสังคมว่ามีกระแสนิยมอย่างไร จากที่ศึกษาพบว่า เรื่องของการตั้งชื่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไทยอยู่ในกระแสนิยมหลักคือ สื่อความหมายถึงชื่อที่ดีมีความเป็นสิริมงคล ในสรรพสิ่งนั้นรวมถึงชื่อพระเครื่องด้วย จากงานศึกษาของสมชาย สำเนียงงาม (๒๕๔๗ : ๒๗๒-๒๗๕) ได้ศึกษาเรื่องลักษณะภาษาที่แสดงความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย ผลการศึกษาพบว่า ชื่อของคนไทยสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณี โดยแสดงออกทั้งทางรูปคำและความหมายของชื่อ ทางรูปคำพบว่าใช้ตามตำราทักษาปกรณ์เป็นตำราโหราศาสตร์ที่นิยมเป็นหลักในการตั้งชื่อ คือ เลี่ยงอักษรกาลกิณีประจำวันเกิด เลือกอักษรเดชหรืออักษรศรีนำหน้าชื่อ และตั้งชื่อให้มีความสัมพันธ์กับชื่อพ่อแม่ ส่วนทางความหมายของชื่อนั้น พบว่า เลือกใช้คำที่มีความหมายเป็นสิริมงคลกับชื่อที่เด่นมากได้แก่ ความหมายที่สื่อถึงความดีงาม ความเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่ง ความรู้ความสามารถ เกียรติยศและอำนาจ ส่วนชื่อคนสมัยก่อน สะท้อนความเชื่อน้อยกว่าชื่อคนกลุ่มอายุอื่น และมีแนวโน้มว่าชื่อคนในกลุ่มอายุที่ลดลงจะสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีมากขึ้น โดยจะใช้ชื่อที่เลี่ยงอักษรกาลกิณีและมีความสัมพันธ์กับชื่อพ่อแม่มากขึ้น ทางด้านความหมายพบว่า ชื่อคนในสมัยก่อนสะท้อนความเชื่อว่ากิริยาอาการและคุณสมบัติของเจ้าของชื่อถือเป็นสิริมงคลมากที่สุด การตั้งชื่อของคนไทยมีความเชื่อในเรื่องของสิริมงคลและกาลกิณีสะท้อนให้เห็นวิธีคิดในการตั้งชื่อด้วย

จากที่ศึกษาชื่อพระเครื่องตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคมยังพบอีกว่า ในสังคมไทยให้ความสำคัญในการตั้งชื่อพระเครื่องรวมถึงเครื่องรางของขลังด้วย ดังที่มีงานศึกษาของ พรสรัญ แสงปรีดีกรณ์ (๒๕๕๒ : ๗๖-๑๑๗) ได้ศึกษาเรื่องการตั้งชื่อรุ่นจตุคามรามเทพ : การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย ผลการศึกษาพบว่า การตั้งชื่อรุ่นจตุคามรามเทพมีที่มาและความหมายสื่อถึงความเชื่อเรื่องอำนาจบารมีมากที่สุด รองลงมาคือความเชื่อด้านมั่งคั่งร่ำรวย และกระแสความนิยมจตุคามราม

เทพก็อาศัยองค์ประกอบอื่น เช่น รูปแบบสวย มวลสารดี พิธีกรรมเด่น ผู้เสกขลัง ผู้สร้างน่าเชื่อถือ วัตถุประสงค์ชัดเจน ชื่อรุ่นโดนใจ มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีโค้ดและหมายเลขกำกับ และสุดท้ายคือทำลายบล็อก ทั้งหมดนี้เป็นองค์ประกอบกระแสหลักของความนิยมในจตุคามรามเทพ นอกจากนั้นกลุ่มที่มีชื่อตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคม ยังพบอีกว่า บริบททางสังคมในด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง รวมถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคสมัย ก็เป็นปัจจัยให้เกิดการตั้งชื่อพระเครื่องที่สะท้อนให้เห็นเรื่องราวข้อมูลผ่านการรับรู้จากชื่อพระเครื่องอีกด้วย ดังเช่นผลการศึกษาของณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์ (๒๕๕๔ : ๖๙-๑๙๙) ได้ศึกษาเรื่องพระเครื่องกับสังคมไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึง พ.ศ.๒๕๕๐ : การศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และพุทธพาณิชย์ ซึ่งสรุปการศึกษาได้ว่า ผู้คนในสังคมไทยให้ความสนใจและมีกระแสนิยมเรื่องพระเครื่องอย่างมาก เริ่มตั้งแต่อดีตและผลการศึกษาถึง พ.ศ.๒๕๕๐ ภาพรวมของคติความเชื่อที่ปรากฏในสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางพระพุทธศาสนา การระบาดของอหิวาตกโรค แนวคิดการสร้างเหรียญที่ระลึก และการนิยมในการสะสมโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นอิทธิพลจากค่านิยมการสร้างพระพิมพ์มาสู่การสร้างพระเครื่องอย่างต่อเนื่อง พอช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นเหตุการณ์สำคัญทำให้เกิดแนวคิดความนิยมในพระเครื่องกลับกลายบทบาทหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจนับเป็นจุดบ่งชี้ให้เกิดแนวคิดแนวเชื่อเปลี่ยนไปในสังคมไทย

ชื่อพระเครื่องตามที่มาและความหมายจากบริบททางสังคมยังพบอีกว่า มีการสื่อความหมายถึงระบบความเชื่อมั่นคาดหวังทางเศรษฐกิจ หรือความอยู่ดีมีสุข หรือความมั่งมีศรีสุขมากขึ้น การตั้งชื่อพระเครื่องจึงมีการใส่คำใส่ความหมายที่สื่อถึงเรื่องเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อสื่อให้สนองตอบกระแสนิยมหลักของสังคม จึงพบว่า มีการตั้งชื่อพระเครื่องที่สื่อถึงความต้องการเฉพาะด้าน เช่น ด้านการอยู่ยงคงกระพัน ด้านโชคลาภ ด้านมหานิยม ด้านบุญบารมี ด้านยศฐานันดรศักดิ์ ด้านมั่งมีศรีสุข ด้านค้าดีขายดี เป็นต้น การตั้งชื่อพระเครื่องจึงสนอบตอบกระแสนิยมของบริบททางสังคมมากขึ้น ส่วนการตั้งชื่อพระเครื่องที่ไม่สื่อถึงความต้องการเฉพาะด้านก็ปรากฏพบในกลุ่มของการผลิตซ้ำจากพระเครื่องที่มีชื่อเสียงกระแสนิยมอยู่ก่อนแล้ว

ตามที่สรุปผลชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านภาษาพบว่า ภาษาที่ปรากฏในการตั้งชื่อพระเครื่องถือว่าเป็นสิ่งแรกที่จะสื่อให้สังคมรับรู้ การให้จำนวนพยางค์จำนวนคำต้องสัมพันธ์กับการสร้างคำสร้างความหมายในทางสังคม ซึ่งภาษาในการตั้งชื่อนั้นต้องสะดุดหู มีสัมผัสคล้องจองน่าสนใจ จดจำได้ง่ายหรือโดดเด่น เป็นต้น และพบว่าชื่อพระเครื่องมีกลุ่มคำนาม คำสรรพนาม และมีคำวิเศษณ์เพื่อมาขยายให้มีความหมายชัดเจนขึ้นอีก ในงานศึกษาของธนันท์ เศรษฐพันธ์ (๒๕๓๖ : ๑๓-๑๕) ได้แนวคิดว่า การใช้ภาษาในสังคมโดยตัวมันเองเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของพฤติกรรมทางวัฒนธรรม การใช้ภาษาในแต่ละสถานการณ์มีปัจจัยอยู่เบื้องหลัง ปัจจัยเหล่านั้นได้แก่ ผู้พูด (Sender) ผู้ฟัง (Reciever) รูปแบบสาร (Massage Form) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) สัญลักษณ์ (Code) หัวข้อของการสื่อสาร (Topic) ฉากหรือสถานการณ์ (Setting) หากศึกษาตามโครงร่างนี้จะช่วยให้เข้าใจคติชนเรื่องของการะบวนการสื่อความหมายได้ชัดเจนขึ้น ส่วนอคิน รพีพัฒน์ (๒๕๕๑ : ๗๗-๗๘. อ้างอิงจาก Geertz. ๑๙๗๓) กล่าวไว้ว่า ความหมายที่ประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ (symbol) ที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น การจะรู้จักตีความวัฒนธรรมได้ก็ด้วยอาศัยการตีความหมาย แปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่ได้สร้างออกมา เพื่อสร้างการสื่อสารสร้างความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่มีต่อชีวิต สัญลักษณ์ในความหมายเป็นได้ทั้งการกระทำ เหตุการณ์ คุณลักษณะ หรือความสัมพันธ์ที่ใช้เป็นสื่อแนวความคิด (conception) แนวคิดนั้นคือความหมายของสัญลักษณ์ ที่มาของ

วัฒนธรรมคือสัญลักษณ์ที่ได้รวบรวมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย สัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตทางสังคม หากไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรม หากไม่มีวัฒนธรรมก็ไม่มีมนุษย์ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการความหมาย เป็นนัยของความเป็นระเบียบ จุดมุ่งหมาย เหตุผล และความอยู่รอด Geertz ยังได้เสนอวิธีวิทยาในการตีความสัญลักษณ์ไว้ ๒ วิธี คือ การบรรยายรูปแบบของสัญลักษณ์ให้ชัดเจน และการตีความรูปแบบนั้นในบริบทโครงสร้างของความหมายที่มีรูปแบบของสัญลักษณ์ การลองใช้ ๒ วิธีนี้ร่วมกันเป็นการข้ามไปข้ามมาระหว่างสิ่งที่ตรงกันข้ามกัน การตีความสัญลักษณ์ Geertz ให้ความลุ่มลึกที่เป็นผลิตผลของจินตนาการความรู้สึกของสังคมอยู่ด้วย

๒ ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์

ในการสรุปผลชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านอุดมการณ์นั้น พบว่า ชื่อพระเครื่องได้ซ่อนแฝงอุดมการณ์ทางสังคมอย่างซับซ้อน สามารถจำแนกออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

๒.๑ กลุ่มทางโลกุตตระ

การสื่อถึงอุดมการณ์ความหลุดพ้นจากวัฏฏะสงสาร ข้ามพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในโลกของความเป็นมนุษย์ ในกลุ่มนี้จะมุ่งถึงการเข้าถึงหลักธรรมตามความเชื่อและศาสนา จะถือปฏิบัติมุ่งเน้นประโยชน์ให้เกิดกับคนอื่นเสมอ เมื่อมีคุณอันประเสริฐเป็นต้นแบบในการเอาเยี่ยงอย่างก็จะเสริมแรงให้มนุษย์ในสังคมเดินตามแนวทางด้วยการปฏิบัติตาม ซึ่งพบว่า การมีอุดมการณ์สู่โลกหน้าคือโลกของนิพพาน หรือรวมถึงโลกสวรรค์ โลกของพระศรีอาริยเมตไตรย ซึ่งอุดมการณ์อย่างนี้จะตัดขาดไม่เกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในโลกของมนุษย์ แต่จะมุ่งตรงต่อความหลุดพ้น และแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงความหลุดพ้นมีหลากหลายวิธี แต่ที่เด่นชัดจะมุ่งสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับคนอื่นเป็นหลัก จากที่ศึกษาสามารถสรุปผลได้จากข้อมูลเรื่องการสร้างพระเครื่องเพื่อเป็นพุทธบูชา หรือสืบทอดพระศาสนา หรือเพื่อปรมัตถ์ประโยชน์ให้กับผู้ตายไปแล้ว เป็นต้น และอุดมการณ์ที่สื่อผ่านภาษาใช้เรียกชื่อพระเครื่องก็ไม่ปรากฏว่าข้องเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจการเมืองการปกครองหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม แต่จะมีเพียงอุดมการณ์หลักที่มุ่งต่อความสุขในโลกหน้าหรือเข้าสู่นิพพานตามหลักคำสอนเท่านั้น

๒.๒ กลุ่มทางโลกียะ

การสื่อถึงอุดมการณ์ที่อยู่ในโลกของมนุษย์ว่าจะอยู่ด้วยการพึ่งพิงอาศัยสิ่งใดที่มีอำนาจสามารถดลบันดาลสิ่งที่พึงประสงค์ได้ พระเครื่องในฐานะที่สังคมรับรู้ผ่านความเชื่อว่ามีความขลังความศักดิ์สิทธิ์จึงถูกคัดเลือกให้เป็นที่พึ่งพิงที่ดีที่สุด การพึ่งพิงอยู่ในลักษณะขอให้คุ้มครองประทานพรดลบันดาลในสิ่งที่ปรารถนาให้สำเร็จ ซึ่งเป็นความต้องการที่จะให้สนองตอบต่อความเป็นอยู่ของวิถีชีวิตผู้คนในสังคม จึงปรากฏพบว่า การสร้างพระเครื่องและการตั้งชื่อพระเครื่องจะสื่อความหมายถึงเรื่องของความอยู่ดีมีสุข มั่งมีศรีสุข ความแคล้วคลาดคงกระพันชาตรี ความร่ำรวย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อผ่านชื่อเรียกพระเครื่องทั้งสิ้น การสื่อคำสื่อความหมายจากชื่อพระเครื่องพบว่า จะมีการสร้างคำและความหมายที่สนองตอบความคาดหวังของสังคมในปัจจุบันว่า สิ่งใดเป็นกระแสนิยมในปัจจุบันหรือปลุกกระแสนิยมใหม่ ๆ ขึ้นมา และยิ่งในปัจจุบันยิ่งมีความสลับซับซ้อนในสังคมมากยิ่งขึ้น ชื่อพระเครื่องจึงปรากฏลักษณะการใช้คำเพื่อสื่อความหมายให้หลากหลาย เรียกได้ว่าเป็นอุดมการณ์หลักและอุดมการณ์รองหรือย่อยที่สะท้อนผ่านชื่อพระเครื่อง

อุดมการณ์จึงสามารถสรุปผลได้ว่า เป็นกรอบการคิดของมนุษย์ที่ยึดโยงอยู่กับภาษา ความคิด การแยกแยะ จินตภาพของความคิด และระบบภาพตัวแทนซึ่งชนชั้นและกลุ่มสังคมต่าง ๆ ใช้เพื่อทำ

ความเข้าใจ ให้ความหมาย สร้างจินตนาการ และหาวิธีทำความเข้าใจสังคม อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ประกอบขึ้นจากระบบความคิดที่หลากหลาย จะยังคงสร้างความชอบธรรมด้วยการทำหน้าที่เป็นกฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้สังคมยึดถือปฏิบัติ อุดมการณ์เป็นตัวกลางสร้างความเชื่อทางสังคม และอุดมการณ์ก็มีอิทธิพลต่อการตัดสินความถูกผิดต่อการแสดงพฤติกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ดังที่พบใน บทความของกีรติ บุญเจือ (๒๕๓๔ : ๑-๕) ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับศาสนา ปรัชญา และอุดมการณ์ในสังคมไว้ว่า อุดมการณ์คือเป้าหมายสูงสุดในชีวิตของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งเป้าหมายนั้นก็ต้องมีวิถีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ มนุษย์สามารถเข้าใจเป้าหมาย กำหนดเป้าหมาย และสามารถเลือกวิธีปฏิบัติให้ถึงเป้าหมายของแต่ละคนได้ มีผลการศึกษาของกฤษดาวรรณ หงศ์ลดารมภ์ (๒๕๔๓ : ๑๑-๑๒) ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ทางภาษาไว้ว่า ภาษากับอุดมการณ์มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ผู้ใช้ภาษาไม่เพียงเพื่อเล่าเรื่องราว ชี้แจงข้อมูล หรือโต้เถียงคัดค้าน แต่ยังใช้ภาษาในฐานะเป็นเครื่องมือของอุดมการณ์ ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอดความคิดความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่น นักวิชาการได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ผ่านงานเขียน พบว่า สื่อสาธารณะประเภทหนังสือพิมพ์ไม่ได้รายงานความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่หนังสือพิมพ์มีมุมมองและอุดมการณ์ในการเสนอข่าว สื่อมวลชนอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบสามารถสื่อความคิดความเชื่อให้คนหมู่มากได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว หนังสือพิมพ์เป็นแหล่งสำคัญที่สร้างกระแส กระแสอาศัยภาษาเป็นตัวนำพา ในกระบวนการเสนอข่าว อุดมการณ์เป็นสิ่งที่ถูกถ่ายทอด และภาษามีบทบาทสูงในการสื่ออุดมการณ์นี้และเกิดขึ้นทุกวัน หนังสือพิมพ์จึงสร้างทัศนคติ ความคิด ความเชื่อในการหล่อหลอมชี้นำพฤติกรรมของคนในสังคม

๓ ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนา

ชื่อพระเครื่องกับความสัมพันธ์ด้านความเชื่อและศาสนานั้น สามารถสรุปผลได้ ๓ ประเด็น ดังนี้

๓.๑ ความเป็นสากลของความเชื่อและศาสนา คือ ความเป็นสากลในเรื่องของความเชื่อและศาสนาที่มีจุดกำเนิดเหมือนกันหรือคล้ายกันจนบางครั้งถ้าไม่ศึกษาก็จะแยกจากกันไม่ขาด หรือแม้แยกแล้วแต่ก็ไปในทิศทางเดียวกัน การศึกษาครั้งนี้พบว่า ทุกความเชื่อทุกศาสนาพยายามหาคำตอบในสิ่งที่เชื่อว่ามีอยู่เหนือธรรมชาติ และธรรมชาติมีอำนาจมีบทบาทต่อความเป็นอยู่ของโลกมนุษย์ สามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ ทั้งเรื่องดีและเรื่องร้าย ดังที่พบในการศึกษาของเพ็ญนิภา อินทรตระกูล (๒๕๓๕ : ๘) ได้กล่าวว่า ศาสนาเป็นปัจจัยทางจิตวิทยาที่อยู่เบื้องหลัง ความวิตกกังวลมีลักษณะคล้ายอารมณ์กลัวที่ไม่รู้สาเหตุ เกิดเป็นภาวะที่ไม่พึงพอใจมีแนวความคิดอยากหนีให้พ้น อยู่ในภาวะขาดความมั่นใจ เรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นจากภาวะในจิต ยังผลให้มนุษย์หาทางออกหรือทางรอดด้วยการเข้าหาแนวปฏิบัติทางศาสนา ยอมรับความเชื่อถือศรัทธาทางศาสนาซึ่งช่วยลดภาวะวิตกกังวลได้ สรุปแล้วศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) ที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่พึ่งพิงความศักดิ์สิทธิ์และความขลัง สอดคล้องกับแนวคิดของยศ สันตสมบัติ (๒๕๓๗ : ๓๑) กล่าวว่า มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งได้รับการตอบสนองจากสังคม โดยแบ่งความต้องการออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑)ความต้องการทางร่างกายและจิตใจ ๒) ความต้องการตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม และ ๓)ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ ส่วนนิยพรรณ วรรณศิริ (๒๕๔๐ : ๗-๑๕) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรมคือความคิดและพฤติกรรมที่ติดตัวมากับบุคคล เมื่อบุคคลไปถึงที่ใดวัฒนธรรมก็จะตามไปถึงที่นั้น และต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยประกอบ คือ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการคมนาคมที่ดีและสะดวก และแนวคิดของ ศิราพร ณ ถลาง (๒๕๕๒ : ๓๖๐-๒๕๐) ได้กล่าวถึงแนวคิดทางคติชนไว้ว่า มีบทบาทในการ

อธิบายกำเนิดและอัตลักษณะของกลุ่มชน ในสังคมของกลุ่มชนจะปรากฏเรื่องของประเพณีพิธีกรรมเป็นส่วนที่รวมพลังเพื่อสร้างความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน พิธีกรรมเป็นกลไกสร้างความเป็นอัตลักษณ์และทำให้มนุษย์มีความมั่นคงทางจิตใจ พิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติคอยช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ขาดความมั่นใจ สมาชิกในสังคมมักใช้เรื่องเล่าประเภทตำนานในการอธิบายเหตุผลและอ้างเพื่อประกอบพิธีกรรม ขณะเดียวกันตำนานเป็นส่วนของนามธรรมแต่พิธีกรรมเป็นส่วนของรูปธรรม ตำนานมีความสำคัญและขาดไม่ได้ในสังคมดั้งเดิม เพราะตำนานบรรจุรหัสของความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่ออธิบายพิธีกรรมและกำหนดศีลธรรม ตำนานไม่ใช่เรื่องเล่าธรรมดาแต่เป็นเรื่องเล่าที่มีพลัง มีบทบาททางความเชื่อ ศีลธรรม และเกิดภูมิปัญญาให้กับมนุษย์ในสังคมด้วย

๓.๒ การผสมผสานกลมกลืนของความเชื่อและศาสนา คือ การยอมรับนับถือผ่านความเชื่อและศาสนาที่มีอยู่เดิมและเข้ามาใหม่ให้ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างลงตัว จากที่ศึกษาสรุปผลได้ว่า พระเครื่องเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพุทธศาสนา แต่ก็ด้วยบริบททางสังคมที่มีความเชื่อเรื่องผี เรื่องพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาปะทะสังสรรค์ในพื้นที่เดียวกัน ก็เกิดการผสมกลมกลืนกัน ข้อมูลพบได้จากชื่อพระเครื่องทั้งที่มีชื่อสื่อถึงผี พราหมณ์ และพุทธอยู่รวมกัน ผลการศึกษาของอมรา พงศาพิชญ์ (๒๕๔๑ : ๔๕-๕๐) ซึ่งได้แสดงมุมมองเรื่องดังกล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายออกนอกประเทศอินเดียไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียอาคเนย์ ในชั้นเดิมท้องถิ่นเหล่านี้ก็มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว เช่น ในประเทศจีนก็มีลัทธิเต๋า ขงจื้อ รวมอยู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์อีกด้วย ส่วนใหญ่ในแถบนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์อยู่ก่อนนานแล้ว เมื่อพระพุทธศาสนาได้แผ่กระจายมายังพื้นที่แถบนี้ ซึ่งมีพระสงฆ์ทำหน้าที่เผยแผ่และผลที่ได้รับ คือ คนส่วนใหญ่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา แต่การยอมรับอยู่ในลักษณะผนวกกับความเชื่อที่มีอยู่เดิม ระบบของความเชื่อจึงอยู่ในลักษณะรวม คือ ๑)ความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดและกฎแห่งกรรม ๒)ความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อในหลักธรรม และ ๓)ความเชื่อทางไสยศาสตร์ซึ่งเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับการศึกษาของศิราพร ฐิตะฐาน (๒๕๔๕ : ๑๗-๑๘) ได้กล่าวถึงการกลมกลืนระหว่างความเชื่อเรื่องพุทธ พราหมณ์ และผีที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเหตุการณ์ความเชื่อเช่นนี้มักเกิดกับการนับถือพุทธศาสนา เช่นเดียวกับ พระครูปริยัติสารการ (๒๕๕๑ : ๔๓-๗๖) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพุทธ พราหมณ์ ผี ที่มีอำนาจต่อความเชื่อของคนอีสานพบว่า ความเชื่อของสังคมอีสานปรากฏในคำสอนของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แสดงออกในเห็นในเรื่องของพิธีกรรมและประเพณีที่ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันอย่างลงตัว

๓.๓ การปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลไร้พรมแดนของความเชื่อและศาสนา คือ ความเชื่อและศาสนาที่สังคมใดสังคมหนึ่งยอมรับนับถือนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในระยะเวลาอันสั้น ๆ แต่ถูกยอมรับนับถือด้วยผ่านการพิสูจน์จากสังคมอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ดังนั้นในช่วงระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องจึงปรากฏให้เห็นยุคสมัยที่ถูกยอมรับนับถือเอาส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลาย ๆ ส่วนที่สังคมยอมรับเข้ามา ปรากฏทั้งที่เป็นความเชื่อและศาสนาดั้งเดิมและปรับเปลี่ยนเลื่อนไหลให้เข้ากับยุคสมัย และที่ศึกษาจากข้อมูลในอดีตและเชื่อมโยงถึงปัจจุบัน ยิ่งพบได้ว่า การไร้พรมแดนทางความเชื่อและศาสนานั้นมีอยู่ในสังคมจริง ดังเช่นความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เรื่องผี เรื่องศาสนา พบว่า สามารถเข้าอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างไร้พรมแดน หรือแม้แต่ถูกสร้างให้อยู่ในชุดความเชื่อและศาสนาเดียวกันที่ปรากฏในสัญลักษณ์พุทธศาสนา กล่าวคือปรากฏพบในพระเครื่องว่ามีการนำสัญลักษณ์ของผี พราหมณ์ พุทธเข้าอยู่รวมกัน ผลการศึกษาของปฐม หงษ์สุวรรณ (๒๕๕๔ : ๓๘๓-๔๐๖) ได้กล่าวถึงชนชาติไทกับความเชื่อและพิธีกรรมไว้ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นข้อมูล

ทางคติชนประเภทหนึ่ง ถูกจัดอยู่ในกลุ่มข้อมูลประเภท Customary Folklore อันเป็นแบบแผนทางสังคมที่เป็นความคิดความเชื่อของกลุ่มคนในแต่ละสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน ประเพณีพิธีกรรมที่ดำเนินในวิถีชีวิตในวัฒนธรรมของผู้คนล้วนเกิดจากความคิดความเชื่อทางศาสนาแทบทั้งสิ้น บางครั้งความเชื่อและพิธีกรรมถือเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สร้างการเชื่อมโยงผูกพันระหว่างผู้คนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกรณีของชนชาติไทพบว่านักวิชาการไทยและต่างประเทศที่สนใจประเด็นไทศึกษามากยิ่งขึ้นต่างก็ศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมที่มีอยู่ในสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในแง่บทบาท ความหมาย และหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรม นอกนั้นยังสนใจศึกษาในแง่โลกทัศน์ ค่านิยม และพฤติกรรมของคนในสังคมที่สะท้อนผ่านกิจกรรมทางความเชื่อและพิธีกรรม นอกจากนั้นความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มชนชาติไทมีหลากหลายรูปแบบ ตั้งแต่รูปแบบที่มองเห็นได้ง่ายทั่วไป เช่น การเซ่นสรวงบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ มีผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีเขา ผีน้ำ ผีท่า เป็นต้น ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญ มีขวัญข้าว ขวัญวัวขวัญควาย ขวัญบ้านขวัญเมือง หรือแม้กระทั่งการกราบไหว้ต้นไม้หรือสัตว์สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าทำให้เกิดความมั่นคงและสร้างความอบอุ่นทางใจให้เกิดขึ้นกับผู้คนชาวเมือง การปฏิบัติเช่นนี้มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อทางศาสนาด้วยองค์ประกอบของความเชื่ออันได้แก่ ๑) มีสิ่งเคารพบูชาสูงสุด ๒) มีความเชื่อและศรัทธา ๓) มีความขลัง ๔) มีความศักดิ์สิทธิ์และข้อห้าม ๕) มีพิธีกรรมหรือแสดงออกถึงความเชื่อมั่น ๖) มีกฎเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติ และ ๗) มีผู้สืบทอดและประกอบพิธี
๔ การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ๑ การให้คำปรึกษาแบบผ่านกลุ่มหรือชมรม ทั้งข้อมูลด้านประวัติ พัฒนาการแนวคิด และการแพร่กระจายของพระเครื่องในสังคมไทย โดยใช้หลักฐานข้อมูลและทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับการให้คำปรึกษา ๒ การนำรูปแบบการให้คำปรึกษาแบบผ่านกลุ่มหรือชมรมมาเป็นฐานข้อมูลบริการในการวิเคราะห์ที่มาและความหมายของชื่อพระเครื่องที่มีอยู่แล้ว และรวมถึงประยุกต์ใช้ภาษาตั้งชื่อในการสร้างพระเครื่องครั้งต่อไป ๓ การนำรูปแบบการให้คำปรึกษาไปปรับประยุกต์ใช้กับการให้คำปรึกษาด้านการใช้ภาษาในการตั้งชื่อกับสิ่งอื่นได้ ๔ การนำข้อมูลออกเผยแพร่ผ่านผลงานทางวิชาการด้านบทความ วิเคราะห์ข้อมูลสรุปประกอบบทเรียน รวมถึงการวิเคราะห์หลักแนวคิดและทฤษฏีเพื่อเปรียบเทียบกับการหาความรู้เป็นคำตอบจากที่มาและความหมายของศาสตร์อื่น ๆ ด้วย ๕ การนำข้อมูลเพื่อประกอบการศึกษาอ้างอิงและสืบค้นลักษณะการใช้ภาษาในชื่อพระเครื่องกับการสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อว่ามีสิ่งซ่อนแฝงในด้านใดบ้าง เป็นข้อมูลให้ทราบได้ว่าสังคมไทยให้ความสำคัญด้านความเชื่อในระดับใด และสามารถเป็นข้อมูลนำสู่การหาค่าเฉลี่ยทางตัวเลขคณิตศาสตร์ด้านความเชื่อได้ ๖ การนำข้อมูลไปปรับใช้เพื่อบูรณาการในหน่วยการเรียนรู้ของการสอนรายวิชาประจำหลักสูตรการสอนภาษาไทย เช่น การใช้ภาษาไทย หลักภาษาไทย วัฒนธรรมกับภาษา วัฒนธรรมไทย ภาษาศาสตร์ภาษาไทย เป็นต้น และบูรณาการกับศาสตร์ของหลักสูตรอื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ปรัชญากับภาษา คติชนวิทยา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นต้น

๗ การนำรูปแบบการให้คำปรึกษาขยายพื้นที่การให้บริการด้านข้อมูลและให้คำปรึกษาแนะนำแก่หน่วยงานของรัฐและเอกชนอันจะเกิดประโยชน์ต่อองค์กรทุกภาคส่วนของสังคมและประเทศชาติ

๘ การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม โดยแสดงความรู้สึก ทัศนคติ ความนิยม ความคิดเห็น และความเชื่อในเชิงวัตถุวิสัย โดยพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงที่ให้ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งเกิดจากระบบความเชื่อระดับจิตใต้สำนึกในการเรียนรู้ของบุคคล เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ที่เหมาะสมและดีกว่า เป็นการบำบัดรักษาในกระบวนการรับรู้พฤติกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการรับรู้ที่พิจารณาเหตุผล และอารมณ์อย่างแท้จริง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร (พระมหาณัฐพล เกตุธมฺโม / โพไพ)
วันเกิด	๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๐
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๑๐ บ้านแก่งสนาม ตำบลวังไชย อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ๔๔๑๓๐
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดป่าเทพนิมิต เลขที่ ๒๙๗ หมู่ที่ ๑๗ บ้านหนองกุง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐ โทร. ๐๘-๗๘๖๕-๕๕๑๔
ตำแหน่งสงฆ์	เจ้าอาวาสวัดป่าเทพนิมิต
ตำแหน่งงาน	อาจารย์ประจำหลักสูตรการสอนภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๐	ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
พ.ศ. ๒๕๔๔	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (มนุษย์ฯ) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. ๒๕๔๕	ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. ๒๕๖๐	ปริญญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรการสอนภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
ที่ พิเศษ /๒๕๖๒ **วันที่** ๖ มีนาคม ๒๕๖๒
เรื่อง ส่งรายงานวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์ ปีงบประมาณ ๒๕๕๙

กราบเรียน/นมัสการ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ตามที่มหาวิทยาลัยได้อนุมัติให้ข้าพเจ้า พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร,ดร.(ณัฐพล เกตุธมฺโม) ตำแหน่ง อาจารย์ ส่วนงานหลักสูตรการสอนภาษาไทย วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น ได้ดำเนินงานวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๕๙ เรื่อง "วิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตั้งชื่อพระเครื่องเพื่อสร้างอุดมการณ์ทางความเชื่อในสังคมไทย Analysis of Language, named Amulet creating Ideological belief in Thai Society." โดยได้รับการพิจารณาตรวจสอบจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

บัดนี้ ข้าพเจ้าได้ปรับปรุงแก้ไขรายงานวิจัยดังกล่าวตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว จึงส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน ๒๕ เล่ม พร้อมไฟล์ข้อมูล และได้แนบหลักฐานเบิกจ่ายทุนอุดหนุนการวิจัยงวดสุดท้าย ๒ อย่าง คือ ๑)หลักฐานการตีพิมพ์ในวารสาร TCI ๒)หลักฐานการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ แก่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และขออนุมัติเบิกเงิน งวดที่ ๒ และงวดที่ ๓ สุดท้าย ตามรายละเอียดที่แนบมาพร้อมนี้

จึงกราบเรียน/นมัสการมาเพื่อทราบ และพิจารณาดำเนินการต่อไป

(พระครูคัมภีร์ธรรมานุวัตร,ดร.)
ผู้วิจัย